

Printed by S. V. Parulekar, at the Bombay Vaibhav Press, Servants of India Society's
Home, Sandhurst Road, Girgaon, Bombay.

AND

Published on behalf of the Government of His Highness the Maharaja Gaekwad
of Baroda by Benoytosh Bhattacharyya, Director, Oriental Institute, Baroda.

Price Rs. 11-0-0.

विषय-सूची

१ प्रस्तावना	७
२ विषयानुक्रमणी	६५
३ सक्तिमुक्तावली	१-४६३
४ पद्यानामानुक्रमणी	१
५ पद्यानुक्रमण्या अनुबन्धः...	४३
६ पद्यानुक्रमण्याः संशोधनम्	४४
७ कविनामानुक्रमणी	४५
८ ग्रन्थनामानुक्रमणी (१)	८०
९ ग्रन्थनामानुक्रमणी (२)	८३
१० शुद्धिपत्रम्	८५

प्रस्तावना.

जयन्तु कवयो मान्याः सूक्तिरत्नाकरश्रिया ।

येषां सुखारविन्देषु रमते सा सरस्वती ॥

जयन्तु वस्यवचसां कवीनां सूक्तयो भुवि ।

यासामास्वादनाच्चित्ते व्यज्यते स परो रसः ॥

जयन्तु ते सहृदयाः काव्यामृतनिपेयिणः ।

येषामाह्लादनाच्चान्यत् कवीनां स्वकृतेः फलम् ॥

अयं सलु निबन्धः सुभाषितसङ्ग्रहैकस्वरूपः सूक्तिमुक्तावलीति नाम्नाऽन्वर्थेन ख्यायमानः काव्यामृतशरीरेणाद्यापि जीवतः कवीन् बहून् श्रुतचरानश्रुतचरांश्च अद्यतनानां सहृदयानां दृष्टिपथे समवतारयन् समाप्तावयंश्च सुभाषितसुधारसेरवगाहमानानसिलान् समुल्लासयन् सकलसुमनोमनांसि समुपदर्शयंश्चैकैकस्मिन्विषये कवीनामुपवर्णनवैचित्र्यं कमप्याह्लादमुपजनयति सहृदयानाम् । ईदृशा निबन्धाः सङ्कतिकर्णामृतकवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रभृतय इतः प्राक्तनाः । शार्ङ्गधरपद्धतिप्रभृतय इतः पश्चात्तना अपि सन्ति नाम ।

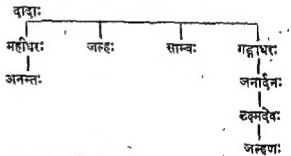
अस्याः सूक्तिमुक्तावल्याः कर्ता जल्हण इति व्यक्तं विशायते । उपक्रमे ह्यस्याः पथमिदम्—
'तेनेयं क्रियते वीक्ष्य सत्सुभाषितसंग्रहान् । सूक्तिमुक्तावली कण्ठकदलीभूषणं सताम्' इति ।
(५. ५.) उपस्थापयति चेत् जल्हणम् । पूर्वमस्यान्वयो हि समनुवर्णयति—'तस्यान्वयेऽभूत् ।
इत्यादिना 'कीर्त्या यस्ये'त्यन्तेन पञ्जातेन (५. ५.) अन्तिमश्लोकश्चायमनुक्रमणिकाप्रकरणस्य 'श्रीमता भगदत्तेन जल्हणेन व्यरच्यत' इति । (७) यदा पुनरादाविवान्तेऽपि दृष्टिः प्रसार्येत तदा तु निबन्धस्यास्य कर्ता कविवरोऽस्य एव विशायते । तथाचान्ते श्लोकाविमो—'शाक्रेऽद्वाद्राश्वपरिमिते + + + जल्हणस्यार्थं व्यरचि भिषजा भानुना सेयमिष्टा ॥ शश्वत्कृष्णमहीपसम्पुदधेर्बृद्धोनिज्ञानायकः + + + भिषजां वरो विजयते श्रीभास्कराख्यः सुधीः' इति । (५. ४६३) तदिदं श्लोकद्वयमवहितेन मनसा विमृशन्तो वयमिहैवं संभावयामः—कविरयं वैद्यभानुः जल्हणं प्रीणयन् विरच्य सूक्तिमुक्तावलीमिमां तमे समर्प्य तमेवास्याः कर्तारं जगति ख्यापयन् आदौ तस्य वंशमनुवर्णयन् 'तेनेयं क्रियते + + + सूक्तिमुक्तावली कण्ठकदलीभूषणं सताम्' इति तमेव जल्हणमस्याः कर्तारं कण्ठरवेण प्राहेति । पुरा रग्लु बहवः कवयः प्रभुं समाराधयन्तः काव्यानि विरच्य तमेव प्रभुं तस्य काव्यस्य कर्तारं काव्यारम्भे ख्यापयन्तः सम्मानिताश्च तेन प्रभुणा धनकनकादिभिरभूवन्ति विख्यातमेतत् ।

किं च सेयं सूक्तिमुक्तावलिः आदावन्ते च वैद्यभानुकवेः सूक्तिरत्नैः सहृदयितैर्विद्योतमाना सूचयतीव कर्तारं वैद्यभानुकविम् । संमुद्रितेव हीयं भाति कविना स्वसूक्तिभिरादावन्ते च । आदौ—
'नाहृगुरीर्येनं केश्यैः न ग्रैर्यैर्न च कङ्कणैः । तथा भाति यथा विद्वान् कण्ठसङ्गतयाऽनया' इति (५. पु.) अन्ते च 'शोषं श्लाघाविहीनं x x शङ्कर त्वन्प्रसादात्' (४६३) इति । (श्लोकाविमो वैद्यभानुकवेः) यद्यपि—'तेनेयं क्रियते वीक्ष्य x x x सताम्' इत्यस्य श्लोकस्य समनन्तरं

प्रथितैः 'विबुधैः सन्निवेशज्ञैः सङ्ग्रहीतान्यनेकशः। सुधारससनाभीनि सन्ति सूक्तानि यद्यपि। तथाऽपि सर्वतां नीत्वा विबुधैर्वर्षवर्षतम्। शश्वदालोकनीयोऽयं मत्सरः किं गुणेष्वपि। साहित्य-विद्या हृदयं ज्ञातुमिच्छसि चेत्सुखम्। तत्पश्य जल्हणकृतां सूक्तिमुक्तावलीमिमां। नाङ्गुलीयैर्न केयू-रेर्न ग्रैवेयैर्न कङ्कणैः। तथा भाति यथा विद्वान् कण्ठसंगतयाऽनया।' इत्येतैः वैद्यभानुपण्डितस्येति नामनिर्देशसहितैरेतद्विज्ञायते—कर्ता जल्हणः, स्तोति वैद्यभानुकविस्तस्य कृतिमिति। तथाऽपि निद-र्शितेन 'जल्हणस्यार्थे च्यराचि भिषजा भानुना सेयमिष्टा।' इत्यनेन श्लोकेन वयमेवं संभावयामः—वैद्यभानुकविरेव स्वकृतिमपि सूक्तिमुक्तावलीं 'तेनेयं क्रियते' इत्यन्तेन श्लोकेन जल्हणकर्तृकतयैव ख्यापयन् तामिमाम् स्वात्मना स्तोति तैरेतैश्चतुर्भिः श्लोकैरिति।

अथ वयमधुना कवेरस्यैव मतेन कर्तृतयाख्यायमानं जल्हणमेवास्याः कर्तारं भावयन्तश्चरित-मस्यानुवर्णयामः। आसीत् पुरा कोऽपि यादववंशसमुत्पन्नः मेलुगि (मल्लुगि) नामा क्षोणिपालः। तस्मिन् प्रज्ञासति वृधिवामासीत्तस्यैव करिवाहिनीपतिः दादा नाम वात्स्यः कोऽपि प्रथितनयपराक्रमः। तस्यास्तन् चत्वारः पुत्राः—महीधरो जल्हः साम्बो गङ्गाधरः इति। तेषु यश्चरामो गङ्गाधरस्तस्य नत्ता जनार्दनस्य पौत्रः लक्ष्मदेवस्य पुत्रः सोऽयं जल्हणः। सर्व एवैते तस्यैव राज्येऽन्वयक्रमेण करिवाहिनी-पतय आसन्।

अयमन्वयक्रमः

अयं च क्रमः अस्या एव सूक्तिमुक्तावल्या आरम्भे विज्ञायते—

‘तस्यान्वयेऽभूत् करिवृन्दनाथो दादाः सदा दाननिदानभूतः।’

‘चत्वारस्तस्य सञ्जातास्तनया नयशातिनः। स्यातो महीधरो जल्हः साम्बगङ्गाधराभौ।’

‘विरात्रियमद्भुतस्य। न न कस्य महीधरः स्तुत्यः।’

‘किंचित्रं यदि भोगीन्द्रोऽनन्तस्तत्तनयो महान्।’

‘वदाह कामं न जनस्य रुष्टस्तथाऽपि गङ्गाधर एव सोऽभूत्।’

‘तस्याभवत् सुनुरनूतसत्त्वो जनार्दनाख्यः करिवाहिनीशः।’

‘तस्माद्भुविक्रमः (समभवत्) श्रीलक्ष्मदेवः सुधीः।’

‘तस्यास्ते तनयो नयोदधिविधुः + + श्रीजल्हणाख्यः सुधीः।’ इति ॥

येषां राज्ञां करिवाहिनीपतय एते अभूवन्, ते राजानश्चत्वार इहैव निर्दिश्यन्ते मेलुगिः भिष्ठमः मिहः (मिषणः) कृष्णदेव इति। तत्र मेलुगिक्षोणिपालस्य राज्यं महीधरजल्हसाम्बगङ्गाधरोऽभ्युत्थितैर्वि-जाने काने राज्यधूर्तले राज्ञः संपूर्णं साहाय्यमाचराद्भिः स्ववृत्तिनिर्धुनेवैरिभ्यः परामुन्नतिं गमितम्।

तेषु महीधरः मैलुगेर्महीपतेर्वरिणं विज्जणं विजित्य वीरश्रियासमाश्लिष्टः सर्वेषामेव मान्यतमो-
ऽभवत् । अस्य पुत्रोऽनन्तः विजित्य शत्रून् तदीयकरिसैन्यं समानीय स्वस्वामिने ददौ । अथ मिह्ममे
राज्यं प्रशासति जल्हः प्रधानः करिवाहिनीपतिरभूत् । सिंहः (सिंघणे) राज्यं प्रशासति गंगाधरस्य पुत्रो
जनार्दनः करिवाहिनीपतिरासीत् । यस्यैव बलेन संप्रवृद्धपराक्रमेण सिंहनाजुनो नाम रिपुः समुन्मू-
लितः । अथ कृष्णमहीपतौ प्रशासति जनार्दनस्य पुत्रो लक्ष्मदेवः करिवाहिनीपतिः समभूत् । यस्यैव
मन्त्रैः कृष्णमहीपते राज्यं स्थिरमभूत् । तस्मिन्नेव कृष्णमहीपतौ राज्यधुरं निर्वहति लक्ष्मदेवस्य पुत्रो
जल्हणोऽयं करिवाहिनीपतिरासीत् येनेयं सूक्तिमुक्तावली संप्रथिता प्रथते । तथा चोपक्रमे श्लोकाः—

‘उपायैरिव तैः काले चतुर्भिः सुप्रयोजितः ।

मैलुगिक्षेपाणिपालस्य राज्यं जातं समुन्नतम् ।’

‘विज्जणजलराशिं विमथ्य भुजमन्दरेण यः कृतवान्

वीरश्रियमङ्गस्थां स न कस्य महीधरः स्तुत्यः ।’

‘किं चित्रं यदि भोगीन्द्रोऽनन्तस्तत्तनयो बहून् ।

आनीय बलिसन्नस्थान् नामान् स्वस्वामिने ददौ ”

‘विजित्य विज्जणं याते सुरलोकं महीधरे ।

निनाय मिह्मं जल्हो राजतां क्षयवार्जिताम् ।’

आसीत् गङ्गाधरस्तस्य भ्राता गङ्गाधरोपमः ।

तस्याभवत् सुनुरनूनसत्त्वो जनार्दनाख्यः करिवाहिनीशः ।

‘सिंहोऽप्यध्यापितस्तेन गजशिक्षां तदद्भुतम् ।

यथार्जुनं लसत्पद्मं समूलमुदमूलयत् ।”

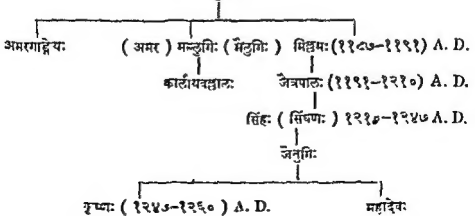
‘तस्मादद्भुतविक्रमः समभवत् श्रीलक्ष्मदेवः सुधीः ।

“राज्यं कृष्णमहीपतेरविकलं दत्त्वा स्थिरं योव्यधात् ”

‘तस्यास्ते तनयः × × श्रीजल्हणाख्यः क्षितौ । मत्पित्रादत्तमस्मै × × राज्यं प्राज्यप्रथितगुण
भूताकृष्णराजाय भक्त्या । तन्निर्वाहं मयेति × × विधत्ते सर्व यः स्वामिकार्यम् ।” इति ।

राज्ञां चैषामयमन्यवक्रमः

मल्लुगिः

विज्ञापते चायमन्वयक्रमो हेमाद्रिविरचिते चतुर्मचिन्तामणौ वृत्तरण्डे राजप्रशस्तावतः
श्लोकेः—

ततो मल्लगिपुत्रोऽभूत् भूषाढोऽपरमल्लगिः ।
अथ कालीयवल्हालः पाठयामास मेदिनीम् ॥
महीपतेस्तस्य विहाय पुत्रान् गुणानुक्ता यदुपश्लक्ष्मीः
* श्री भित्तुर्मे तस्य ततः पितृव्यमव्याजराजभुजमाजगाम ॥
यः श्रीवर्धनमाससाद् नगरं क्षोणीपतेरन्तलात्
यः प्रत्यण्डकभूमते च समरे दुष्टं व्यचेष्ट क्षणात् ।
यो वा मङ्गलवेष्टकं क्षितिपतिं श्रीविष्ठणं जग्निवान्
कल्याणश्रियमप्यवाप्य विदधे यो होसलेशं व्यमुम् ॥
स वृण्डकामण्डलमण्डपित्रीमकम्पसम्पद्भिर्भवेर्विहासैः ।
चक्रे पुरं देवगिरिं गिरीशप्रसादसंसादितदिव्यशक्तिः ॥

तदनु मदनमूर्तिः कार्तिकीचन्द्रसान्द्रद्युतिविशदयशोभिः शोभिताशवकाशः ।
अभयद्वनिपालो जैत्रपालः करालप्रहरणरणरिद्धजुद्धजुद्धसङ्घः ॥
वीक्षित्वा रणरंगदेवयजने श्रोदस्तशस्त्रसुवः श्रेणीभिर्जगतीपतीन् द्रुतवता येन प्रतापानले ।
तिष्ठिद्वाधिपतेः यशोविशसनं रौद्रस्य रुद्राकृतैः कृत्वा पूरुषयज्ञमेधविधिना लब्धसिलोकीजयः ॥
तस्मादभूदभिनवस्मरचारुकीर्तिः कीर्तिः पदं स किल सिंघणदेव भूपः ।
उद्घण्टदोर्ध्वगलर्गवर्तवैरिबीरसीमन्तिनीवदनकेरवचण्डभानुः ॥
येनानीयत मत्तवारणभट्टाजजल्लभुमीपतेः कुक्कूलादवनीपतेरपदता येनाधिराज्यश्रियः ।
येन क्षोणिमृदूर्जनोऽपि बलिना नीतः कथाशेषता ।
येनोद्दामभुजेन भोजनपतिः काराकुटुंबीकृतः ॥
+ कृष्णो महादेव इति प्रतीतो जातो ततः सिंहद्वपस्य पौत्रौ ।
तयोस्तु पूर्वप्रभवः पुरस्तात् कृष्णोऽतिविख्यातमतिर्हृषोऽभूत् ॥
येनाकारि विशालवीसलचमूंसंहारकालानले हेलोन्मूलितमूलराजसमरे निर्वीरमुर्वीतलम् ।
येनानेकमहाफलकृतुकृता संवर्च्यमानोऽनिशं
क्षीणः कालवशात् पुनस्तृणतां धर्मोऽपि संप्रापितः ॥ ' इति ।

अयमपरश्च पाठक्रमस्तस्मिन्नेवार्थः—

‘वंशो हिमांशोर्नयति प्रसिद्धो यस्मिन् स राजा यदुराविरासीत् ।
चभूव यस्मिन्नमुखावतारभारापहाराय पुरा मुरारिः ॥

* अयमेव भित्तुः ‘निगाय भित्तुं चल्हो राजनी क्षयवर्जिताम् ।’ इत्येवनात्रत्येन श्लोकेन प्रत्यभिज्ञायते ॥

१ इदमेव चरितं सिंघणस्य (सिंहस्य) ‘सिंहोऽप्यप्यापिरास्तेन गवाशिक्षां तवज्जुतम् । येनाजुने लसत्पत्रं
रामूलमुरधूलयत् ॥

+ अयमेव कृष्णमहीपति — ‘राज्यं कृष्णमहीपतेरविकलं दत्त्वा रिशरं यो व्यधात्’ इत्येवनात्रत्येन श्लोकेन
प्रत्यभिज्ञायते ।

निन्ये नाशं वैरिभूत्पतङ्गान् यस्यानेकद्वीपदीपः प्रतापः ॥
 वंशे तस्मिन् कंसविध्वंसनस्य क्षोणीपालो भिद्यमः प्रादुरासीत् ॥
 नम्रीभवत्सकलराजसमाजमौलिमाणिक्यदीधितिर्विबोधितपादपद्मः ॥
 उद्दामदर्परिपुसर्पविहङ्गराजः श्रीभिद्यमाद्वनिपोऽजनि जैत्रपालः ॥
 तस्माद्भूदभिनवस्मरचारुकीर्तिः कीर्तिः पदं जगति सिंघणदेवभूपः ॥
 जहण्डदोर्युगलगर्वितवैरिवर्गसीमन्तिनीवदनकैरवचण्डभानुः ॥
 अथ सकलकलानामालयः पालनाय क्षितितलमवतीर्णः पौर्णमासीशशीव ॥
 अभवद्वनिपालो जैतुगिर्नाम तस्मादसमसमरधीरो द्वेषिभूपालकालः ॥
 स भूमिपालो जनयावभूव कृष्णं मदादेवमहीपतिं च ॥
 + + + + + धर्मार्थाविव तौ साक्षात्पालयन्तौ वसुन्धराम् ॥
 विलोक्य लोकः सस्मार राजानौ रामलक्ष्मणौ ॥' इति ॥

भामतीव्याख्यां कल्पतरुमारभमाणः श्रीमानमलानन्दस्तावेनो कृष्णमहादेवावुपवर्णयन्ति—

‘कीर्त्या यादववंशमुन्नमयति श्रीजैत्रदेवात्मजे ।
 कृष्णे ह्यभूति भूतलं सह महादेवेन संविभ्रति ॥
 भोगीन्द्रे परिमुञ्चति क्षितिभवप्रोज्ज्वलभूरश्रमं ।
 वेदान्तोपवनस्य मण्डनकरं प्रस्तोमि कल्पद्रुमम् ॥’ इति

अन्ते चैवं वर्णयति—

‘शास्त्राम्बुधेः पारगता द्विजेन्द्रा यद्वत्तत्त्वामीकरवारिराशेः ।
 शत्रुं न पारं प्रभवन्ति तस्मिन् कृष्णक्षितीशे भुवनैकवीरे ॥
 भ्रात्रा महादेववृषेण साकं पाति क्षितिं प्रागिव धर्मसूनो ।
 कृतो मयाऽयं प्रवरः प्रबन्धः प्रगल्भवाचस्पतिभावभेदी ॥’ इति ।

अमेन श्रीमदमलानन्दवचनेन राज्यभारनिर्वहणे भ्रात्रोरनयोः साहित्यं गम्यते । ‘धर्मार्था-
 विव तौ साक्षात् पालयन्तौ वसुन्धराम् । विलोक्य लोकः सस्मार राजानौ रामलक्ष्मणौ’ इत्यनेन हेमाद्रे-
 र्वचनेन च साहित्यमिदमवगम्यते । एतेन वयमिदं भावयामः—अग्रजे भ्रातरि महाराजपदवीं सम-
 लङ्कृत्य राज्यं प्रशासति अनुजो युवराजपदवीमलङ्कुरुर्वन् राज्यभारनिर्वहणे चाग्रजस्य सहायोऽभू-
 दिति । अयमपि भानुकविः साहित्यमिदं द्योतयति—‘मत्वित्रा दत्तमस्मै × × × × सार्धं यः स्वामि-
 कार्यं हितमनयद्वता भावुकैरनुजेन’ इति । जल्हणस्यास्यान्वयं जिज्ञासमानान्, आलक्ष्य भिद्यमादीन्-
 विमर्शसरण्या यादवान्वयमिममनुप्रविष्टानस्मान्, महादेवेन लब्धप्रतिष्ठो हेमाद्रिः श्रावयति आभिद्यमाद्वा-
 महादेवं स्वभुजबलनिर्गितारातिमण्डलान् अनुदिनमभिवर्धमानराज्यलक्ष्मीसंपन्नान् । अयं भिषग्वरो
 भानुकविः जल्हणेन लब्धप्रतिष्ठः तानेतान् यादवकुलालङ्कारभूतान् मौलुगिभिद्यमसिंहकृष्णान् महीधर-
 जल्ह गङ्गाधर जनार्दनलक्ष्मदेवजल्हणानां अन्वयक्रमानुवृत्तानां करिवाहनीशानां प्रशापराक्रमबलेनैव
 क्रमशः समभिवृद्धराज्यलक्ष्मीकान् श्रावयति । वयं पुनर्जल्हणस्य कुलं त्रिशुश्रान्तः कुलमस्य
 यादवकुलभूपालानां वाहिनीनायकत्वेन परां प्रतिष्ठां प्रापेति मन्यहे ।

अथैषां राज्ञां चरितात् प्रासङ्गिकात्प्रतिनिवृत्त्य जल्हणस्यास्य देशकालावुत्पन्नाभिः । अस्मिन्नन्वये अस्मादयमजनीतिवदयमस्मिन् देशे अजनीति विशेषावबोधकं वचनं नैकमप्युपलभ्यते, अतोऽयं यस्य राज्ञः करिवाहिनीपतिरासीत् तस्य देश एवास्य देश इति स्वरसतः संभाव्यते । राज्ञश्च तस्य देवगिरिः आभिष्टमात् पूर्वपुरुषादनुवर्तमाना राजधानीति हेमाद्रैर्वचनेनावगम्यते । समयश्चास्यामेव सूक्तिमुक्तावर्यां अन्येन श्लोकेन—‘शाकेऽङ्गुर्द्राश्वरपरिमिते (११७९) वत्सरे पिङ्ग-
लाख्ये चैत्रे मासि प्रतिपदि तिथौ वासरे सप्तसतेः । पृथ्वीं शासत्यतुलमहसा यादवे कृष्णराजे जल्ह-
स्यायं व्यराचि भियजा भानुना सेयमिष्टा ’ इत्यनेन विज्ञापते । (A. D. 125 S)

प्राचीनानेकसूक्तविस्मृक्तिसंग्रहरूपेऽस्मिन् निबन्धे त्रयस्त्रिंशदधिकाः शतं पद्धतयः सन्ति संविधक्ताः । कविरिवायमारभ्य तासां पद्धतीनामनुक्रमं विषयनिर्देशमुत्तेन ज्ञापयति । तेनेषानुक्रमणिकाप्रकरणेन विषयाश्चास्याः सूक्तिमुक्तावर्याः प्रायो विज्ञायेत् । वयमपि विषयान् विवेचयिष्यामो विषयसूच्याम् ।

कविरथं वेद्यभानुर्विशेषकविकाव्यप्रशंसायां ग्रथ्यमाने व्यासबाल्मीकिपाणिनिप्रभृतिकविरत्न-
होरे आत्मानं ग्रथयत्यन्ते—‘नय्या न व्याकरणसरणिर्गस्य माधुर्यधुर्यं नो सौन्दर्यं नवनवरसः
स्रोतसो न प्रवाहः । यादृक्प्रीत्या कथयति गिरां देवता देव तादृक् काव्यं श्राव्यं कथयति भिष-
ग्भानुनामा स एषः । ’ इत्यनेन श्लोकेन । उपसंह्रियते च कविकाव्यप्रशंसासमनन्तरं ‘इत्थं कवि-
कुटुंबस्य वचांसि त्रिचिनोति यः । ’ इत्यनेन (४९)

अस्यां विशेषकविकाव्यप्रशंसायां ये वर्णिताः कवयः प्रायस्ते निबन्धेऽस्मिन् तत्तत्सुभा-
षितस्य कर्तृतया तत्र तत्र नामनिर्देशमुत्तेन निर्दिश्यमानेष्वन्तर्भवन्ति । तेषां च कवीनामकारादि
क्रमेणानुक्रमणी तत्तत्कृतसुभाषिताकरप्रदर्शनपूर्वकं निबन्धस्यान्ते (परिशिष्टभागे) प्रदर्शिता
नाम । तत् कविकाव्यप्रशंसायामुपवर्णितानां कवीनामनुक्रमणी नाममाभिः पृथक् प्रदर्श्यते ।
प्रसङ्गादिदं स्मारयामः । तादृशः कोऽपि समयोऽभूत्—यस्मिन् स्त्रियोऽपि कवीनां सङ्गतिं प्रतिष्ठिता
आसन्—शिलाभट्टारिका, विकटनितम्बा, विजयाङ्गा, प्रभुदेवी, विज्जाका, इत्याद्याः । एवं जारया
अवरोप्यपि कविरैरपि श्लाघनीयाः कवय आसन् । यानधिकृत्येयमुपवर्णना—‘शब्दार्थयोः समो-
गुण्यः पायाली रीतिरुच्यते । शिलाभट्टारिकावाचि बाणोक्तिषु सा यदि ॥ के वैकटनितम्बेन गिरां
गुम्फेन रञ्जिताः । निन्दन्ति निजक्रान्तानां स्वमोग्ध्यमधुरं वचः । सरस्वतीव कर्णाटी विजयाङ्गा
जयत्यसौ । या वेदभेगिरां वासः कालिदासादनन्तरम् । सूक्तानां स्मरकेलीनां कलानां च विलासभूः ।
प्रभुदेवी कविराटी गताऽपि हृदि तिष्ठति ॥ ’ (४६) ‘सरस्वतीपवित्राणां जातिस्तन्त्रं न देहिनाम् ।
व्यामस्यर्षी कुलाहोऽभूत् यत् प्रोजो भारते कविः । अहो प्रभावो वाग्देव्या यच्चण्डालदिवाकरः ।
श्रीहर्षस्याभयः सम्यः समो बाणमयूरयोः । ’ (४५.५.) अनेन विज्ञायते सरस्वती पवित्रमति जात्या
अपवित्रमपि । यदसौ कवीनां सर्वां समलङ्कुर्वन् मननीयो भवति महतामपीति । ननु केयमपवित्रता,
विषया तद्वपनोदनप्रकारश्च कः, इति जिज्ञासा काऽपि समुदेत्यत्र । अथापि प्रासङ्गिकादस्मात् प्रकृता-
नपेक्षितात् विचारोद्भवमयो वर्यं प्रकृतं परितमापयन्तः ।

अथास्मिन् निबन्धे तत्र तत्र पद्यमनूय अमुककवेरिति कर्तुर्नाम निर्दिश्यते । त एते निर्दिष्टाः
प्रायो न विमंशदिनः । कतिचन विमंशदिनोऽपि, यदन्यस्य कृतिरन्यस्य नाम्ना निर्दिश्यते ।

यथा—आयाते दयिते मनोरथशतैरितिदं पद्यं (२७७) अमरुशतकस्थं अद्भुतपुण्यस्येति निर्दिश्यते । तथा 'एकत्रासनसङ्घतिरित्येतत् (१९७) अमरानन्दस्येति । श्रीहर्षविरचितं 'प्रणयविशदा'मित्येतत् (२५६) अमरोरिति । 'पञ्चत्वं' इत्येतत् (१५३) चोरपञ्चाशिकास्यं आकाशपोलेरिति । एवमन्यदपि । कविनामानुक्रमानुरोधेन निरूपितायां श्लोकानुक्रमण्यामस्माभिः पद्याकरप्रदर्शनावसरे अन्यदीयत्वज्ञापनाय [] एवमुभयतोरचितयो रसयोरन्तराले [रत्नावली] [चोरपञ्चाशिका] इत्यनेन प्रकारेण यथोपलम्भमाकरः प्रदर्शितो वर्तते । तदयं कर्तुर्निर्देशः तानि तानि पद्यानि संगृह्यता निबन्धकारेणैव कृत इति नावधारयितुं शक्यते । तथासति ईदृशः प्रमादः कथं युज्येत । तत् अर्वाचीनैः क्वचित् क्वचिदयं निर्देशः कृतः स्यात् । द्वयोः श्लोकयोरैककर्तृकतायां 'एतौ' अमुक-कवेरिति, त्रयाणां चतुर्णां वा एककर्तृकत्वे 'एते' अमुककवेरिति निर्देशो वर्तते । 'एतौ' 'एते' इति विशेषनिर्देशं विना कर्तुर्नाममात्रं यत्र निर्दिश्यते तत्र तस्य श्लोकस्यैकस्यैव स कविः कर्तृत्य-वधार्यते । क्वचित् लेखकप्रमादतः 'एतौ' 'एते' इत्यनयोर्वैपरीत्यमपि दृश्यते । परिशिष्टे त्रेधा पद्यानुक्रमणी समुपनिबद्धाऽस्माभिः । एका निबन्धेऽस्मिन् संग्रहीतानां सर्वेषां पद्यानामकारादिक्रमे-णानुक्रमणी । अपरा अकारादिक्रमनियततत्तत्कविनामानुक्रमानुसारिणी तत्तत्कविकृतपद्यानु-क्रमणी आकरप्रदर्शनगर्भा । अन्या अनिर्दिष्टकर्तृकाणां यथोपलम्भमाकरप्रदर्शिनी । सूक्तिवि-शेषान् आकरविशेषान् कविवराञ्चेतन्निबन्धानुबन्धिनो विचिन्वतामनायासेन तद्वचोधनेनोपकारिणी नाम सेयमनुक्रमणी । इमां सूक्तिमुक्तावलीं तत्र तत्र निगूढामलब्धप्रचारां प्रथितविद्यावैभवाः श्रीमन्तौ भण्डरकर महाशयाः समधिगत्य परिचयमस्याः सुमनसामापादयन्तः स्वीये विविधविमर्शप्रकाशके निबन्धे (Bhandarkar's Reports on search for Sanserit manuscripts Vol. II) अनुक्रमणिका—सामान्यकविप्रशंसा—विशेषकविप्रशंसापद्धत्यनुवादपूर्वकं तत्तत्कविकर्तृकतत्तत्पद्य-प्रथमवाक्यमनुवदन्तः स्वरूपमस्याः सामान्यतः प्रादर्शयन् । ततोऽप्यस्माभिरुपलब्धेषु मातृका-कोशेषु (manuscripts) अधिकाणि पद्यानि अधिकाश्च कर्तारः कवय उपलभ्यन्ते । नचैता-वन्मात्रेण सूक्तिमुक्तावली अल्हणेनाविस्तृता विस्तृताचे तिद्रेधा ग्रथितेति समुत्प्रेक्षणं युज्येत । यत्तेर्महाशयैः कर्तृनामनिर्देशपूर्वकमुपात्तानामेव श्लोकानामनुक्रमः प्रदर्श्यते । नामनिर्देशरहिताः श्लोका बहवस्तैः परिदृष्टेऽपि पुस्तके (manuscripte) स्युः । अस्माभिरुपलब्धेषु पुस्तकेषु निर्दिष्टकर्तृकतया उपलभ्यमानास्तैरुपलब्धेऽनिर्दिष्टकर्तृका अपि स्युः । तत् यावत्तेर्महाशयैरवलोकि-तं पुस्तकं (manuscripte) नास्माकमवलोकनपथमुपयाति तावत् त्रेधा ग्रथितेति कथं वयं संभाव-यितुं शक्नुमः । अस्याः सूक्तिमुक्तावल्याः समुद्भूत्य सारभूतानि पद्यमौक्तिकानि केनचिदन्येन ग्रथितः सूक्तिमुक्तावलीसंग्रहनामा निबन्धो वर्तते । तस्य शिसितपत्रात्मकं पुस्तकद्वयं बडोदाराजकी-यप्राच्याविद्यालयतः समुपलब्धमेतत्संशोधनकर्मणि सहायतया स्वीकृतमभूत् । सचान्य एव संग्रहः । युज्यन्ते नामेयमेकाऽयं संभावना—ईदृशेषु सूक्तिसंग्रहनिबन्धेषु प्राचीनाः कतिचन सुमनसस्तत्-त्प्रकरणेषु समुचितान् सारतमान् श्लोकाननुस्मृत्य स्वयं योजयेयुरिति । किन्तु वयमिदमित्यमेवेति निभेतुमयं न शक्नुमः ।

अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यामनूदितानां सुभाषितानामाकरमवगमयितुं प्रवृत्ता वयं महताऽपि यत्नेन कात्स्न्येन प्रदर्शयितुं न पारयामः । यद् बह्वि हि कवीनां सुभाषितानि हारात्मतमानापन्नानि विप्रकीर्णानिवा कुसुमानि संश्रमन्ते तैस्तैः संग्रहकारैः । येपामाकरः सरस्वतीनिशामृतं ततन्महा-

कवीनां वदनारविन्दमेव, ईदृशः सुभाषितसंग्रहो वा । निबन्धा अपि कतिचन महाकवीनामलब्धप्रचाराः नाम्नाऽप्यप्रत्यभिज्ञायमानाः कचन विलीना इव सन्ति । ईदृशेषु कर्तुर्नाम श्रुतमपि कथमाकरावधारणाय पर्याप्तं स्यात् । अनिर्दिष्टकर्तृकाणां तु पद्यानां विषये किमु वक्तव्यम् । तथा नाम्ना निर्दिष्टानामपि नम्मैयनाचिराजकृष्णपिल्लप्रभृतीनामप्रसिद्धानां च । अथाप्यनेककाव्यावलोकनेन यावद्वधारितं तावदस्माभिरिह प्रकटीकृतम् । तावता गुणैकपक्षपातिभिः सन्तोष्यप्रित्यम्यर्थयामः । ये पुनरनवरतं नवं नवं काव्यमवलोकयन्तः कालमसिलं नयन्ति काव्यरसास्वादकपरायणास्ते अनिर्दिष्टाकराणां पद्यानामाकरं यद्योपलम्भमावेदयन्तः पुनः संस्करणसमयेऽस्या उपकुर्वन्तिवति च प्रार्थयामः ।

अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां ग्रथितेषु सूक्तिमौक्तिकेषु कानिचित् सुभाषितावली-सदुक्तिकर्णामृत-कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रभृतिषु सुभाषितसंग्रहरूपेषु निबन्धेषु संग्रथितानि नाम । तत्तत्स्थानप्रदर्शनं नातिप्रयोजनकमिति ततो वयं प्रतिनिवर्तमहे । आकरोपदर्शनमेव त्वत्यन्तमपेक्षितम् । दृश्यते चात्रत्यानामनिर्दिष्टकर्तृकाणां निर्दिष्टकर्तृकाणां च पद्यानां केषांचिदनुवादः काव्यप्रकाश ध्वन्यालोक कविकण्ठाभरणसुवृत्ततिलक आंचित्यचर्चाप्रभृतिषु प्राचीननिबन्धेषु । न च ते तेषामाकरभावमहन्ति । कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनायां सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायां चातिविस्तृतायां इदमिदं पथं सूक्ति-मुक्तावल्यामस्तीति सूच्यते । तत एव सूक्तिमुक्तावल्यां ग्रथितमिदमिदं पथं सदुक्तिकर्णामृतादि-सुभाषितसंग्रहनिबन्धेष्वस्तीति विज्ञायतएवेति तदर्थः प्रयासोऽपि न वृथगस्माकमपेक्ष्यते ।

अस्मिन् निबन्धे तानितानि पद्यान्यनूप कर्ता अयमयमिति कवयो निर्दिश्यन्ते । तत्र केचित् असिलक्षिततलप्रसृतसौरभाः निजनिजकाव्यसौरभाः सर्वतः प्रसिद्धा नाम कालिदासप्रभृतयो महा-कवयः । अपरे पुनरनतिप्रसिद्धाः नाचिराज नम्मैय कृष्णापिल्लप्रभृतयः । तत्र ये प्रथमे, तानधिकृत्य किं वा वक्तुमस्माकमवसरोऽस्ति वाचां, तदनुन्धि किं वा को वा न वेद विबुधः । ये पुनर्द्वितीया-स्तदनुवन्धि किं वा वयं जानीमः । अथापि यद्योपलम्भमिह किमप्यावेदयामः—

अचलः—कविरयं कदा कुत्राभूत्किंवा काव्यमेतत्कृतमित्येतन्न विज्ञायते । परमस्य कवेः सुनिरत्नान्यान्यपि श्रीधरदासप्रभृतिभिः सूक्तिसंग्रहकारैः संगृहीतानीमानि समुपलभ्यन्ते—

‘रेवानिर्सरवारिविन्दुशिशिरः प्रेषानिवायं सते’ (सङ्. १-९०-४).

‘प्रभाते सन्नद्धस्तनिततनिमानं जलधरं’ (सङ्. १-९२-२).

‘कनकभूषणसंग्रहणोचितो यदि मणिस्रपुणि प्रातिरुच्यते’ (सङ्. ४-३६-१).

‘हर्षाभ्युदितविलोचनया मयाऽथ किं तस्य तत्सरिनिर्मुपितमद्गमद्गम’ (कवी ३२०).

इदमेव ‘हर्षाभ्युदिते’ति पथं सदुक्तिकर्णामृते अचलदासस्येति निर्दिश्यते । अस्यां सूक्ति-मुक्तावल्यामनूदितं ‘परमृतशिशो’ इत्येतत्पथं सदुक्तिकर्णामृते अचलसिंहस्येति निर्दिश्यते । तत् संभाव्यते अचलदस इति अचलसिंह इति चाचलस्यैव नामान्तरमिति । अचलसिंहस्यैवाचल इति नाम निर्देशो मुख्यो नाम । नाम्नः पूर्वावयवेन निर्देशो हि लोके रूढः । अचलदास इति दासान्तनिर्देशो गेरुकाप्रमादेनावि संभाव्यते । अचलसिंहस्येति पूर्णाख्यया समुपलक्षितानि बहूनि पद्यानि सदुक्ति-कर्णामृते समुपलभ्यन्ते । कविरयं नार्वाचीनः, यत् प्राचा कालिदासादीनां महाकवीनां श्रेणावेव

गण्यते । अस्यामेव सूक्तिमुक्तावल्यां पथमिदमुपलभ्यते 'कविरमरः कविरचलः कविरभिनन्दश्च कालिदासश्च । अन्ये कवयः कपयश्चापलमात्रात्पदं दधति ॥ इति (४७ प.)

अनङ्गहर्षः—मात्रराजापरनामाऽयमनङ्गहर्षस्तापसवत्सराजचरिताख्यस्य नाट्यस्य कर्ता ध्वन्यालोकप्रणेतरानन्दवर्धनात्प्राक्तनः । यत् तापसवत्सराजचरितस्यैकं पद्यं 'उत्कम्पिनीभय-परिस्खलितांशुकान्ता ते लोचने प्रतिदिशं विधुरे क्षिपन्तीत्येतत् (अङ्क २ श्लो. १६) ध्वन्यालोके अनुयते (उ. ३) अस्मात्तापसवत्सराजचरितात्समुद्भूतानि बहूनि पद्यानि ध्वनिलोचनकाव्यमीमा-साकाव्यप्रकाशकाव्यानुशासनशृङ्गारप्रकाशसरस्वतीकण्ठाभरणादिप्रबन्धेषु समुपलभ्यन्ते ।

अभिनन्दः—अयमभिनन्दः शतानन्दस्य सुनुः रामचताख्यस्य महाकाव्यस्य कर्ता पालान्वय-संभवस्य हारवर्षस्य राज्ञः प्रसादपात्रं सुप्रथितो महाकविः । कविरयं रामचरिते प्रतिसर्गं सर्गान्ते हारवर्षं स्तौति स्वस्य नाम निर्दिशति च—

‘तथा तूर्णं कवेः कस्य निर्गतं जीवतो यज्ञः ।

हारवर्षप्रसादेन शतानन्देर्यथाऽधुना ॥’ (स. ४)

‘पालान्वयाम्बुजवनेकविरोचनाय तस्मै नमोऽस्तु युवराजनरेश्वराय ।

कोटिप्रदानपठितोज्ज्वलकीर्तिभूतिः येनामरत्वपदवीं गमितोऽभिनन्दः (स. ७)

‘जयति जगन्ति भ्रमतीं कीर्त्या सह हारवर्षदृपशशिनः ।

शिरसि कृता कृतविधैः कृतिरियमार्याविलासस्य ॥’ (स. ३२)

इति नामान्तरं चात्मनो निर्दिशति तत्रैव । अस्यामेव सूक्तिमुक्तावल्यां कविरत्नैः कालिदासा-दिभिः सहैवमभिनन्दं संग्रथयन् स्तौति कश्चित् ।

‘कविरमरः कविरचलः कविरभिनन्दश्च कालिदासश्च ।

अन्ये कवयः कपयः चापलमात्रात्पदं दधति ॥ इति ।

श्लाघते चैव महाकविः राजशेखरम्—

‘सौजन्याङ्कुरकन्दसुन्दरकथासर्वस्वसीमन्तिनी—

चित्ताकर्षणमन्त्रमन्मथसुदृढकलोलवाङ्मयम् ।

सौभाग्यैकनिवेश पेशलगिरामाधार धैर्याम्बुधे

धर्माद्रिदुर्गं राजशेखरकवे दृष्टोऽसि वानो वयम्’ (सङ्. २. ११. २.)

अत्र ‘यामो वय’मिति बहुवचनान्तनिर्देशात् ‘राजशेखरकवे दृष्टोऽसि’ त्येकवचनान्त-निर्देशाच्च राजशेखरादस्याभिनन्दस्य वयसा ज्येष्ठत्वं गम्यते ।

स्तौति चायं महाकवीन् प्राक्तनान्—

‘उन्नीतो भवभूतिना प्रतिपदं वाणे गते यः पुग

यश्चीर्णः कमलायुधेन सततं ये नागमत् केसरः ।

यः श्रीवाक्पतिराजपादरजसां संपर्कभूतिश्चिरं

द्विष्ट्या श्लाघ्यगुणस्य कस्यचिदसौ मार्गः समुन्मीलति ॥’ सङ्. (५-२६-४)

कादम्बरीकयासारकर्ता अभिनन्दस्तु जयन्तभट्टतनयोऽस्मादभिनन्दादन्यः । यस्य श्लोकोऽ-
यमनूयते सुवृत्ततिलके क्षेमेंद्रेण 'कथाप्रसङ्गे यथाऽभिनन्दस्य—

तस्यां निजभुजोयोगविजितारतिमण्डलः ।

आराण्डल इव श्रीमान् राजा शुद्धक इत्यभूत् ॥ इति ।

यस्यानुपप्लव्यासि प्रागल्भ्यमुपवर्णयते च तत्रैव तेन—

अनुपप्लवतासक्ता साऽभिनन्दस्य भारती ।

वियाधरस्य वदने गुलिकेव प्रभावभूः ॥ इति । (उ. ३)

अस्यां सूक्तिमुक्तावन्या अभिनन्दकर्तृकतया निर्दिष्टेषु श्लोकेषु केचन रामचरिते नोपलभ्यन्ते ।
रामचरिते अनुपलभ्यमाना बह्वोऽभिनन्दस्यास्य श्लोकाः सङ्कुक्तिकर्णामृते समुपलभ्यन्ते । तत्
एवमाकरभूतेनास्यैव कृत्यन्तरेण भाष्यम् । वासिष्ठरामायणसंग्रहश्च ईदृशानामाकरतां नार्हति ।
नापि तत्रोपलभ्यते । जयन्ततनयस्याभिनन्दस्य वा कृतित्वेन्येषणीया नाम । समयभास्य कैस्तन-
वमशतकम् (A. D. 850-900)

अभिनयंगुतः—अयमभिनयगुताचार्यः आनन्दवर्धनकृतध्वन्यालोकस्य लोचनारण्यव्याख्या-
कर्ता सन्नसारतन्त्रालोकपरमार्थसारप्रभृत्यनेकग्रन्थानां रचयिता प्रख्यातः प्रत्यभिज्ञादर्शन
वृत्तिप्रणेता माहेश्वराचार्यः । अस्योपाध्यायो भट्टेन्दुराजः । लोचनमारभमाणोऽयं मङ्गलमारचय-
न्ननुस्मरति भट्टेन्दुराजम्—

'भट्टेन्दुराजचरणान्नकृताभिज्ञासद्वयश्रुतोऽभिनयगुतपदामिधोऽहम् ।' इति ।

निर्दिशति च 'आमदुपाध्यायभट्टेन्दुराजस्येति । (ध्वन्यालोकलोचने प. ४३) इति ।
उत्पलाचार्यः अस्य परमगुरुगसीत् । लोचन एवेतद्व्युत्पत्ते—'यदुक्तमस्मत्परमगुरुमिदमप्युपाध्यायै' इति ।
(ध्वन्या. ३०-१. काव्यमाला. गु. २५) समयभास्य कैस्तं दशमशतकम् ।

'प्राये यः पीडामित्येष' श्लोकः सूक्तिमुक्तावन्यामस्यां (१२० प.) इन्दुराजस्येति निर्दिश्यते ।
ध्वन्यालोके आनन्दवर्धनाचार्यैरुद्धाहृतोऽयं श्लोकः (ध्वन्या. १ उ. प. ५३) कथमिवेन्दुराजस्य
भवेत्, यदिन्दुराजस्य, कथमयं ध्वन्यालोककारादर्शाचीनस्य लोचनकारस्याभिनयगुतस्य गुरुर्भ-
विगुमर्ति । ध्वन्यालोके उद्धाहृतस्य श्लोकस्य कर्त्ता ध्वन्यालोककारादानन्दवर्धनाचार्यानेन हि
भाष्यम् । तदिन्दुराजस्येति निर्दिशः ग्रामादिकः । सङ्कुक्तिकर्णामृते चैव श्लोकोः वाच्यतेति निर्दि-
श्यते । ईदृशः कर्त्तुर्निर्दिशः प्रमाद ईदृशेषु सन्निर्दिष्टव्येषु बहुशो वर्तते ।

अमरकः—कश्चित् सत्यमिन्द्रः शुद्धारण्यमिन्द्रादिनः शनकस्य कर्त्ता । श्रापने चैनमर्जुनदेवः—
'अमरककविप्रहृष्टकर्त्तारं विनुदुष्टा न मयानि । इंगार भगिनिग्न्या धन्यानां भवमविशेषम् ।'
इति अस्य कृतेरामदहनकाय 'कोज्जकोमन्त्रोत्कटवृत्तिकाराधेन बन्दा हृत्' इति श्लोकः
आनन्दवर्धनाचार्येण ध्वन्यालोके उद्धाहृतः । तदयममरकः आनन्दवर्धनाचार्यानेन । प्रायेऽय

समयेनाष्टमशतकेन भाव्यम् । अस्यामेव सूक्तिमुक्तावल्यामन्यकर्तृकतया उदाहियमाणाः 'सा यावन्ति' पदान्यलीकवचनैः 'भूभद्रे रचितेऽपि दृष्टिरधिकं सोत्कण्ठमुदीक्षते' इत्यादयः श्लोका अमरशतके समुपलभ्यन्ते । संभाव्यते च कैश्चित्-अर्थाट् वासुदेव पुलिन रत्नाकप्रभृतीनां श्लोकाः पश्चात्तनैरमरशतके सङ्कलिता इति ।

अमृतदत्तः—[भागवतामृतदत्तः] कविमिमं सदुक्तिकर्णामृतस्य कर्ता श्रीधरदासः सुभा-
वितावल्याः कर्ता वल्लभदेवः सूक्तिमुक्तावल्याः कर्ता जल्हणश्च समुपस्थापति नश्चेतःपदे कांश्चन
तदीयान् श्लोकानुदाहरन् । नान्यमेतदुपस्थापकमुपलभाग्रहे अतश्चेनममृतदत्तं जल्हणवल्लभदेव
श्रीधरदासेभ्यः केवलं प्राचीनं मन्महे । श्रीमान् पीटरसनः Peterason महाशयः—सुभापितावल्यां-
मुदाहृतं 'काश्मीरान् गन्तुकामस्य मीरशाहाख्यभूपतेः । शाहाबुदीनभूमीन्द्रः प्राहिणोदिति लेखकम् ।'
६०८ 'किमेवमविशङ्कितः शिशुकुरङ्ग लोलकम् परिक्रमितुमीहसे विरम नैव शून्यं वनम् । स्थितोऽत्र
गजयूथनाथमथनोच्चलच्छोणितच्छटापटलभासुरोत्कटसटाभरः केसरी ॥' इति श्लोकद्वयमवलम्ब्य,
काश्मीरानभिषोद्धं प्रवृत्ताय मीरशाहमहीपतये शाहाबुदीनभूपतिना प्रहितोऽयं 'किमेवमविशङ्कितः'
इत्यमृतदत्तविरचितः श्लोक इत्यवधारयन् शाहाबुदीनसभायां समवस्थितः पण्डितामृतदत्तस्त-
त्समकालिक इति संभावयति, समयं च तस्य निर्दिशति (1352 A. D.) इति ।
यद्येवम् अस्यामृतदत्तस्य श्लोकाः सूक्तिमुक्तावल्यां सदुक्तिकर्णामृते च कथमवकाशं लभेरन् ।
जल्हणश्रीधरो हि चतुर्दशशतकतः प्राक्तनो । जल्हणस्य समयः त्रयोदशं शतकम् (1258 A. D.)
श्रीधरस्य च समयो द्वादशं शतकम् (A. D. 1178) यद्यपि— तस्योक्तश्लोकद्वयविमर्शनेन
शाहाबुदीनसमकालतासमुत्प्रेक्षणं तदप्यालोचनीयम् । तत्र हि—

'शैलश्रेणिगुहागृहेषु निवसन् जीवन् निजाहम्बरैः
अव्याजोर्जितविक्रमो भृगपतिर्धरिन्द्र मा कुप्यताम् ।
अस्मात् कुञ्जरकुम्भसंभववसापनिकहेवाकिनो
यल्लब्धं व्यसनाकुलेन मनसा स्वेनैव तश्चिन्त्यताम् ॥' (पं. मङ्गलकस्य)

इत्यस्य समनन्तरमयं श्लोको वर्तते—

'काश्मीरान् गन्तुकामस्य मीरशाहाख्यभूपतेः ।
शाहाबुदीनभूमीन्द्रः प्राहिणोदिति लेखकम् ॥ इति ।

इतस्तमनन्तरमयं श्लोको वर्तते—

किमेवमविशङ्कितः शिशुकुरङ्गलोलकम्
परिक्रमितुमीहसे विरम नैव शून्यं वनम् ।
स्थितोऽत्र गजयूथनाथमथनोच्चलच्छोणित-
च्छटापटलभासुरोत्कटसटाभरः केसरी ॥ इति ॥ (भा. अमृतदत्तस्य)

अत्र मङ्गलकश्लोकांशमृतदत्तश्लोकयोर्मध्ये समुपलभ्यमानः 'काश्मीरान् गन्तुकामस्य × × ×
प्राहिणोदितिलेखकम्' इत्ययं श्लोकः इतिशब्देन अव्यवहितपूर्वं पराभुशति ? उत अव्यवहितानन्तरं
श्लोकम् ? । स्वरसतःपूर्वोक्तप्रकारपरमार्शितेव तु समुचिता । वक्ष्यमाणादुक्तो हि बुद्धानुपसर्पति प्रथमम् ।

सति बाधे वक्ष्यमाणमुपस्थाप्यतां नाम । समयबाधश्च द्वयोः पक्षयोः समः मद्सहस्रामृतदत्तोऽपि संभाव्यते प्राक्तनः । प्राचीनस्यैव कवेः कृतिः किं लेखपदं नार्हति । अर्धानुरूप्यमेव त्वपेक्ष्यते ।

इदमेव तु विवक्षितं 'काश्मीरदेशविजिगीषया त्वया न गन्तव्यमिति' । पूर्वश्लोके चेदमेव गम्यते । हे वीरेन्द्र-त्वमसि वीरेन्द्रः, वीराणां परदेशाक्रमणे प्रकृत्या भवेदेव प्रवृत्तिः । परं विचार्य तत्र यतित-
ध्यम् । तत्र यो निवसति स सिंहः, सत्वाव्याजोर्जितविक्रमः । प्रकृत्या पराक्रमसंपन्नः परामवासहः, स च नापराध्यति, यदस्य परदेशाक्रमणादिषु न प्रवृत्तिः । निजेष्वेव शैलश्रेणिगुहागृहेषु निवसति, निजैराढ-
म्बैर्जीवति केवलम्, स एष मा कुप्यताम्, तमेन मा कोपयेति यावत् कोप्यतामित्येव वा पाठः । कुप्यत-
किं तावता इत्यब्राह्—अयं हि कुञ्जरकुम्भसंभववत्तापानैकहेवाकी-गजघटाविदलनक्षमः । अस्मात्
युद्धध्यसनाकुलेन परेण यद्व्यथं तत् स्वेनैव मनसा चिन्त्यताम् । इति लेखाशयः । तत् सुक्तं नाम
'इतिशब्दस्य पूर्वाक्षरप्रकारबोधकत्वम् । वक्ष्यमाणप्रकारपरत्वे 'शिशुकुरङ्गेति संबोधनं किमनुरूपम् ।
लोकक्रमं परिक्रमितुमीहसे विरम नैव शून्यं वनम् । इतिशेषवत्समुचितलोकक्रमपरिक्रमणापदेशेन युद्ध-
यात्रायाः कथनं किं युज्यते ।

यस्तुतस्तु-मद्दत्तामृततद्वत्सुभाषितयोर्मध्ये 'काम्पीरान्' इत्ययं श्लोकः केनचिद्वीचीनेन
योजित इत्येव प्रतिभाति । पूर्वापर श्लोकवत् काम्पीरानित्ययं श्लोको न कस्यचित् सुभ-
षितम् । सुभाषितसङ्ग्रह एव तु सुभाषितसंग्रहकृतां शैली, नेहशः सुभाषितप्रवृत्तिचरितोपसंग्रहः

अर्गटः-अस्य श्लोका अपरेऽपि सुभाषितावल्यां समुपलभ्यन्ते । तेऽन्यतमः 'उरसिनिहित-
स्तारोद्धारः कृताजपने घने x x किमिदमपरत्रासोत्कंषं दिशो मुङ्गरीक्षसे' इत्ययं श्लोकः सङ्कति-
कर्णामृते अमरककण्टकतया निर्दिश्यते । पीटरसन् महाशयः सुभाषितावल्यां अर्गटस्येति निर्दिश्यमानं

'वपुःपुनर्म नाभेरूर्ध्वं विधाय मुगीदशो
ललितललितैरङ्गन्यासैः पुरा रभसादिव
तदनु सहसा सिन्धेनेव प्रजापतिना भृशं
शृङ्खलशृङ्खला स्थूलस्थूला कृता जघनस्थली ।'

इत्येतं श्लोकं 'काव्यालङ्कारटीकायां नमिसाधुना (काव्यालङ्कार. ११ अ. श्लो. ७.)
समुदाहृतं समवटम्भ्य नमिसाधोः प्राचीनमेनं निर्धारयति । नमिसाधोः समर्थश्च तेनैव टीकायाः
समाप्तोऽप्युक्तः—

'पञ्चविंशतिसंयुक्तेरेकादशसमाश्रितैः ।

विक्रमात् समतिक्रान्तेः प्रावृषीदं समर्थतम् ॥' इति । (संवत् ११२५)

सक्तिमुक्तावल्यामस्यां वपुःपुनर्ममित्ययमेव श्लोकः. 'जघनस्थलीवदुक्तस्येति निर्दिश्यते ।
यद्यस्मिभिर्देशे दृष्टिर्दीयते तदा नमिसाधुकृतैतच्छ्लोकानुवादेन जघनस्थलीवदुक्तस्य समर्थो व्यज्येत ।
नन्वर्गटस्य । यदि पुनरेवं संभावयामः—'शृङ्खलशृङ्खला स्थूलस्थूला कृता जघनस्थली' इति जघन-
स्थलीशब्देन समाप्यमानं जघनस्थलीवर्णनपरं श्लोकं शृण्वता केनचिदुपहासेन कृतं तस्यैव साङ्केतिकं
नाम । यथा—

विश्रान्तो दिवसस्तटीमयमटत्यस्ताचलस्यांशुमान्
संप्रत्यङ्कुरितान्धकारपटलेर्लम्बालकाद्यौरभूत् ।
एहान्तर्विश्वे शमनः शशिमुखि द्वारस्थलीतोरण-
स्तम्भालम्बितबाहुवलि रुदती किं त्वं पथः पश्यसी'ति (सूक्ति. प. १४.)

श्लोकस्यावसाने 'रुदती किं त्वं पथः पश्यसी'ति निर्देशात् रुदतीब्राह्मण इति साङ्केतिकं नामैतच्छ्लोककर्तुः
योगेश्वरस्य प्रवृत्तमिति । तर्हि अर्गटस्यैव समयस्तेनावधार्येत । श्लोकश्चायं सङ्कतिकर्णामृते योगेश्वरस्य
कृतिषु अनूद्यते । (२-५८-२)

अर्जुनवर्मदेवः— अयममरुशतकव्याख्यानस्य प्रणेता सुभटवर्मनरेन्द्रस्य पुत्रः भोजमहाराजवंशे
समुत्पन्नः, अस्योपाध्यायो मदनः । श्रावयति चैनस्त्वयमेवामरुशतकव्याख्याने—क्षिप्ताशुभः सुभटवर्मनरेन्द्र-
सूनुः, वीरवती जगति भोजकुलप्रदीपः । प्रज्ञानवानमरुशतकवेः प्रसारश्लोकान् शतं विवृणुतेऽर्जुनवर्मदेवः
॥ इति ॥ 'यदुक्तमस्मदुपाध्यायेन बालसरस्वत्यपरनाम्ना मद्नेन' इति च । उदाहरति च बहून्
मदनस्य श्लोकानमरुशतकव्याख्याने । अस्यार्जुनवर्मदेवस्यायमन्वयक्रमः—श्रीभोजदेवः, उद्या-
दित्यः, नरवर्मा, यशोवर्मा, अजयवर्मा, विन्ध्यवर्मा, सुभटवर्मा, अर्जुनवर्मा, इति । अयमन्वयक्रमः
पीटरसन महाशयेन सुभाषितावलीप्रस्तावनायामनूदितैः शिलालेखस्थैः

'परमारकुलोत्तंसः कंसजिन्महिमाभुवि । श्रीभोजदेव इत्यासीन्नासीराक्रान्तभूतलः ॥'

इत्याद्यैः श्लोकैर्विज्ञायते । समयश्चास्य संवत् (1272 A. D. 1216)

अद्यन्तियर्मा—असौ काश्मीरमहाराजः । अस्य सभार्या मुक्ताकाणप्रभृतयः कवय आसन् ।
विज्ञायते चैतत् राजतरङ्गिण्याम्—

'मुक्ताकाणः शिवस्वामी कविरानन्दवर्धनः ।

प्रथो रत्नाकरश्चागात् साम्राज्येऽवन्तिवर्मणः ॥' इति ॥ समयश्चास्य—855-884 A. D.

आनन्दवर्धनः—स्तूयते चायमानन्दवर्धनो ध्वन्यालोकस्य कर्ता राजशेखरेण—'ध्वनिनाऽति-
गर्भीरेण काव्यतत्त्वनिवेशिना । आनन्दवर्धनः कस्य नासीदानन्दवर्धनः ।' इति । (सूक्ति. प. ४६)
अयं च काश्मीरमहाराजस्य समये आसीत्, तथाच राजतरङ्गिण्याम्—

मुक्ताकाणः शिवस्वामी कविरानन्दवर्धनः ।

प्रथो रत्नाकरश्चागात् साम्राज्येऽवन्तिवर्मणः ॥ इति ।

अद्यन्तियर्मणो, राजशेखरेण, नरपं शतकम् । (855-884 A. D.) आनन्दवर्धनः स्वस्य
पितुर्नाम स्वयमेव देवीशतकस्यान्ते नोण इति निर्दिशति—

'देव्या स्वप्नोद्गमादिष्टदेवीशतकसंज्ञया ।

देशितानुपमामापात् अतो नोणमुतो नुतिम् ॥'

विषमवाणलीलादयोऽपरे च निबन्धाः सन्त्यनेन विरचिताः । उदाहरति च 'यथाच ममेव-
विषमवाणलीलाया'मिति ध्वन्यालोकलोचने ।

उत्पलदेवः—महोत्पल इत्यप्यसौ ख्यायते । परमगुरुयमाचार्याभिनवगुप्तस्य । यद्यप्यमा-
चार्याभिनवगुप्त एव ध्वन्यालोकलोचने एवमाह—'यदुक्तमस्मत्परमागुरुभिरुत्पलपादिरिति । (ध्वन्या

३० प.) गम्यते च परमगुरुशब्देन गुरोर्गुणरिति । विज्ञायते चैतदीश्वरप्रत्यभिज्ञाप्रस्तावनायाम्, आचार्याभिनवगुप्तस्य गुरुस्तस्यैव पिता, तस्यायमुत्पलदेवो गुरुः । अयं च गुरुशिष्यभावो माहेश्वरदीक्षाधिगमनिमित्तक इति । ईश्वरप्रत्यभिज्ञाकारश्चायमेवाचार्योत्पलः पिता चास्योदयाकरः अचार्यं श्लोकः—

जनस्यायत्नसिद्धयर्थमुदयाकरसूनुना ।

ईश्वरप्रत्यभिज्ञेयमुत्पलेनोपपादिता ॥ इति । (ई. प्रत्य. अ. ४ आ. २ श्लो. ३)

अस्या एवेश्वरप्रत्यभिज्ञाया ध्यास्या प्रत्यभिज्ञाविमर्शिनीनाम्नी अभिनवगुप्ताचार्यविरचिता लघ्वी बृहती च वर्तते । अयमुत्पलाचार्यः प्रत्यभिज्ञादर्शनप्रवर्तकाचार्येषु प्रधानः । अतएव सर्वदर्शनसंग्रहे प्रत्यभिज्ञादर्शननिरूपणप्रकरणे विवक्षितार्थे प्रमाणतया 'तदुक्तमुत्पलाचार्यः—

भक्तिलक्ष्मीसमृद्धानां किमन्यदुपपाचितम् ।

एतया वा दरिद्राणां किमन्यदुपपाचितम् ॥

तदुक्तमुदयाकरसूनुना—

कर्तारि ज्ञातरि स्वात्मन्यादिसिद्धे महेश्वरे ।

अजडात्मा निषेधं वा सिद्धिं वा विदधाति कः ।

किंतु मोहवशादस्मिन् दृष्टेऽप्यनुपलक्षिते ॥

शक्त्याविष्करणेनेयं प्रत्यभिज्ञोपदर्श्यते ॥'

तदुक्तं चतुर्थे विमर्शे—

'तैस्तैरप्युपपाचितैरुपनतस्तस्याः स्थितोऽप्यन्तिके

कान्तो लोकसमान एवमपरिज्ञातो न रन्तुं यथा ।

लोकस्यैव तथाऽनवेक्षितगुणः स्वात्माऽपि विश्वेश्वरे

नेवार्य निजवैभवाय तदियं तत्प्रत्यभिज्ञोदिता ॥' (ई. प्र. ४ अ.)

'इति तस्यास्य श्लोका उदाह्रियन्ते । अयमेव 'तैस्तै' रिति श्लोको ध्वन्यालोकलोचने अभिनवगुप्ताचार्येण समुदाहृतः । (ध्वन्या. ३० प.)

अयमुत्पलदेवः कैस्तद्दशमशतकपूर्वभागे काश्मीरेष्वासीत् ।

उत्पलराजस्येति कर्तृनामनिर्देशेन समुपलक्ष्यमाणाः श्लोकाः कविकण्ठाभरण-संबृत्ततिलक-ओचित्यचर्चा-सङ्किकर्णाश्रितकवीन्द्रवचनसमुच्चयेषु समुपलभ्यन्ते । सचोत्पलराजोऽस्मादुत्पला-चार्याद्वनन्यइति पण्डितप्रवरस्य श्रीदुर्गाप्रसादस्याशयः प्रतिभाति । यद्यमौचित्यचर्चायां समुदाहृतं 'अहो वा हारे वे'तिश्लोकं अभिनवगुप्तपरमयुरुश्रीमदुत्पलराजकृतं वदति । (काव्य. गु. १ प. १३१) अनृत्यते चैतदेव सङ्किकर्णाश्रितकवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनयोः । अमितगतिविरचितसुभाषितरत्न-सन्दोहसंशोधकश्रीभवदत्तमहाशयस्तु-तस्यैव प्रस्तावनार्या भोजराजपितृव्यस्य सिन्धुराजाम्रजस्य मुद्रापरनामकवाक्यतिराजस्य श्रीमदुत्पलराज इति नामान्तरं प्रथितं मन्यते । (काव्यभा. गु. ८२) नवसाहस्राङ्कचरिते-श्रीमद्राज्यतिराजोऽभूत् अग्रजोऽस्याग्रणीः सभामित्यस्मिन् श्लोके (नव. स. ११ श्लो. १२) श्रीमद्राज्यतीतिस्थाने 'श्रीमदुत्पले'ति पाठान्तरमुपलभ्यते । तथा-ओचित्यचर्चा

यां श्रीमदुत्पलराजकृत्यकतया निर्दिश्यमानः 'अहौ वा होरेवे'ति श्लोकः सनुक्तिकर्णामृते मुञ्जकर्तः कतया निर्दिश्यते । स. प्र. ५. ची. ६० श्लो. ५ तदिदं पण्डितश्रीमवदत्तशर्मणः पक्षं द्रवयति । आभ्यामपरः काश्मीरेषु भागवतः कश्चिदुत्पलाचार्यः कैस्तदशमशतके आसीत् । योऽयमेव स्पन्द-प्रदीपिकाटीकाकारः । यमेव श्रीमद्रामानुजाचार्यपरमगुरुवः श्रीमद्यामुनाचार्याः 'काश्मीरोत्पलेने'ति निर्दिशन्ति । केचिदन्यमेव वैष्णवमुत्पन्नं मन्यन्ते ।

उत्प्रेक्षावल्लभः—कवेरस्य नाम गोकुल इति । उत्प्रेक्षावल्लभ इतीयमभिल्या सरस्वतीप्रसाद-समुपलब्धः । कविरयमेव स्वकृतौ सुन्दरीशतके प्राहेदम्—(काव्य० गु. ९)

‘भारत्यैव क्रियते स्तोत्रेः सन्तुष्टया द्विजद्वारा ।

श्रीगोकुलस्य सुकवेरुत्प्रेक्षावल्लभेत्यभिधा ॥ इति ’ (श्लो. १११)

अयमेव कविः स्वकृतौ भिक्षाटनकाव्ये प्रथमपद्धतेरन्ते—

‘वृत्तं वसन्ततिलकं विषयस्य [योऽस्य] जीव-

भिक्षाटनं कविरसौ शिवभक्तदासः ।

शृङ्गार एव हि रसः तदिह प्रबन्धे

अन्धा न कस्य, यदि सुक्तिविनोदशीलः ॥ ’ (प० १. श्लो. १७)

इत्यस्मिन् श्लोके शिवभक्तदास इत्यात्मानं ख्यापयति । किमिह नाम्ना ख्यापयति, उतगुण-विशेषयोगेन । नाम्नाचेत् गोकुल इतिवचनान्तरमिदं स्यात् । अहमस्मिंशिवभक्तानां दास इति शिवभक्तिप्रकर्षोऽत्र ज्ञाप्यते इति वयम् । अस्य कवेर्देशकालविशेषावधारकं नैकमपि लिङ्गमुपलभामहे । जल्हणादस्मात्प्राचीन इत्येतावदिहावधारयामः । यदि सुभाषितावलीकारे जल्हणादपि प्राक्तन इति मतमाद्विद्येत तदाऽयमुत्प्रेक्षावल्लभस्ततोऽपि प्राचीन इत्यपि निश्चेतुं शक्येत, यत् सुभाषितावल्या-मस्य केचन श्लोका उदाह्रियन्ते । अग्रे वल्लभदेवविमर्शसमये तं मतभेदं निरूपयामः ।

उमापतिधरः—अयमुमापतिर्वद्वापिपतेर्लक्ष्मणसेनस्य सभायां सभासमलङ्करणं कविवर आसीदिति.

‘गोवर्धनश्च शरणो जयदेव उमापतिः ।

कविराजश्च रत्नानि समितौ लक्ष्मणस्य च ॥ ’

इत्यनेन श्लोकेन विज्ञायते । श्लोकश्चायं तस्यैव राज्ञः सभास्थाने शिलायांसमुत्कीर्णो दृश्यते । उपवर्ण्यते चायमुमापतिधरः श्लोकेऽस्मिन्—

वाचः पट्टवयत्पुमापतिधरः, सन्दर्भशुद्धिं गिरां

जानीति जयदेव एव, शरणः श्लाघ्यो दुरुहद्रुतेः ।

शृङ्गारोत्तरमत्प्रबन्धरचनेराचार्यगोवर्धन

स्पर्धा कोऽपि न, विभ्रुतः श्रुतिधरो धोर्याकविस्मापतिः ॥ इति ॥

समयश्चास्य लक्ष्मणसेनस्येति ध्येयम् । लक्ष्मणसेनस्य समयः कैस्तेकादशशतकमिति श्रीमान् पण्डितप्ररो दुर्गाप्रसादः प्राक्त साहित्यदर्पणप्रस्तावनायाम् । श्रीमान् पण्डितहृदयशास्त्रि

महाशयः (एम्. ए. पि. एच. डी) सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायां—श्रीधरदासेनात्मनः लक्ष्मणसेन-
समकालीनतां स्वकृतेः सदुक्तिकर्णामृतस्य समयं च ख्यापयता निबन्धान्ते विरचितं

‘ शाके (११२७) सप्तविं शत्यधिकशतोपेतदशशते शरदाम् ।

श्रीमल्लक्ष्मण सेनक्षितिपस्य रसैकविंशेऽब्दे । (२७)

‘ श्रीधरदासेनेदं सदुक्तिकर्णामृतं चक्रे ॥ ’

इतीमे श्लोकं समवलम्ब्य श्रीधरदाससमकालीनतामुमापतिधरस्य संभावयति । संभाव्येतैवं
सति गोवर्धनोमापतिधरदीनां द्वादशं शतकं समय इति । इदमेव हृदयंगममिति नः प्रतिभाति ।
स्तौति चायमुमापतिधरः श्रीधरदासस्य पितरं लक्ष्मणसेनस्यान्तरङ्गमित्रं वदुदासम्—

‘ अलमादिवराहेण वदुदासं परं स्तुमः ।

जगदुद्धरता येन न वकीकृतमाननम् ॥ ’ इति सद्गु. प्र. ५ वी. ७६)

‘ प्रणयिवचनं क्षीना दृष्टिः शिरोनिहितोऽञ्जलिः

चरणपतनं देव्याः सन्ति प्रसादनहेतवः ।

कुसुमविशिलज्वालातापस्फुटन्मृदुमानसा

वरतनुरसौ केन प्राप्या स एव तु नास्ति मे ॥ ’

‘ वाचः परं भजन्त्येता देवि प्रणयचातुरीम् ।

द्वयस्य तु सर्वस्वं त्वमेवेका प्रिया मम ॥ ’ (सद्गु. २८१ ४५)

इदं च श्लोकद्वयं हृदयप्रबन्धस्य कर्तारमेनमवगमयति । प्रथमेन श्लोकेन—अन्यस्यां नायि-
कायां बद्धानुरागमात्मानमालक्ष्य जातु देवी चेत् कुप्येत् तत्प्रसादनोपायानां बहूनां करस्थतां स्वस्मि-
न्त्यन्तमनुरक्तायाः प्रियतमायाः प्राप्तावुपायस्य दुर्लभतां च कस्यचित्प्रियवयस्यस्यापि कश्चिन्महा-
राजो नायको निवेदयति । द्वितीयेन तु कुपिताया देव्याः प्रसादनं कियते । तद्विदं मालविकायां
बद्धानुरागमग्निहोत्रमनुस्मारयति । अप्रतिमवीरमात्मानं ख्यापयतः कस्यचिद्धीरोद्धतनायकस्य
वीरघोषणारूपोऽस्यैव कवेः श्लोकोऽयम्—

आलङ्कानायनारीस्तनतरलमयोवीचिमुद्रात् समुद्रात्

आस्वर्गद्वातरद्गावलिबिरलशिलादुस्तराडुसराद्रेः ।

आप्राकृष्टेलात् सुरस्त्रीसुरतगतिविदो मग्नभास्वन्मृगाङ्गात्

आच प्राचेतसाग्नेर्भवतु मम पुरः कोऽपि यद्यस्ति वीरः ॥ सद्गु. ५१८४

कपोलकविः—नेतेन नाम्ना कविः कश्चित् विख्यातः ।

‘ दिधाविधाय शीतांशुं कपोलौ कृतवान् विधिः ।

तन्व्यास्तद्रसनिष्पन्दविन्द्वो रदनावली ॥ सू. १८१

इति कपोलवर्णनैवीच्यमूलकं साङ्केतिकं नामैवेदं कस्यचित्कवेरिति प्रतिभाति ।

कमलाकरः—अस्य कमलाकरस्य द्वावेव श्लोकावस्थां सूक्तिमुक्तवल्यामनूयेते । तत्रैकस्तु
कमलापुष्पयेति श्रीधरदासेन सदुक्तिकर्णामृते निर्दिष्यते । अप्येकस्यापि किं कवेर्विमर्शेन । इदं तु
यमः—सुभाषितावस्थाः प्रस्तावनायां पीठरसम् महाशयः काव्यप्रकाशिकाया व्याख्याकारमेन मन्यते ।

व्याख्याश्च काव्यप्रकाशिकाया बह्वचः । तासु इतरव्याख्याभ्योऽर्वाचीना कमलाकरव्याख्या । प्रायःकैस्तत्रयोदशशतकतोऽर्वाचीना । तस्यास्य श्लोकस्यानुवादः सुभाषितावल्याः कर्तुर्वल्लभदेवस्य कैस्तद्वितीयशतकं समयं समुत्पश्यतां पक्षे नैव घटेत । अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां कैस्तत्रयोदश-शतकपूर्वार्धसंभूतायामपि नैव घटेततदीयश्लोकानुवादः । तत् अन्यैरेव कमलाकरेण भाव्यम् ।

कमलायुधः—कविरयमभिनन्देनोपश्लोक्यते—

‘उन्नीतोभवभूतिना प्रतिपदं बाणे गते यः पुरा
यश्चीर्णः कमलायुधेन सततं येनागमत् केसटः ।’ इति (सट्ट.)

अनेन श्लोकेनायं कविर्जीणात् समनन्तरभव इति विज्ञायते । गोडवधकाव्यकर्तृवाक्पतिराज-स्यायं गुरुः कैस्तसप्तमशतकोनार्षे समजनीति पण्डितश्रीभवदत्तशर्मविरचितसुभाषितरत्नसन्दोह-प्रस्तावनातो विज्ञायते ।

आह च वाक्पतिराजो गोडवधे—

‘अप्या एजियमेत्तेणवरविरसोविजस्स पडिहाइ ।
सिरिकमलाउहचलणेहिं कहविजंगहियवहुमाणो ॥’ ७९८

इति । श्रीकमलायुधचरणैरित्येष निर्देशः कमलायुधे गुरुभावनां शापयति ।

कर्णोत्पलः—इदं चकस्यचित्त कवेः साङ्केतिकं नाम । तत्र च मूलम्—

‘अंसाकृष्टदुक्कलया सरभसं गूढो भुजाभ्यां स्तनौ
आकृष्टे जघनांशुके कुतमधः संसक्तमूढद्वयम् ।
नाभीमूलनिवद्धचक्षुषि तथा बीडानताङ्ग्या प्रिये
दीपः फूत्कृतिवातवेपितशिरसः कर्णोत्पलेनाहतः ॥ सु. २७५

इत्यस्य श्लोकस्यावसाने कर्णोत्पलेनाहत इतिवाक्यविन्यास एव । अयमेव श्लोकः सत्तुक्ति-कर्णामृतेऽप्यस्यैव कवेर्नाम्ना समुपलक्षितः समुपलभ्यते । तदयं कविः श्रीधरदासात् प्राक्तन इति विज्ञा-यते । नेतो विशेषःकोऽपि ।

कर्पूरकविः—ढाहालापीशस्य कर्णस्य सभायामासीत् । विज्ञायते चैतत् मेरुतुङ्गाचार्यविर-चिते प्रबन्धचिन्तामणौ । तथाच तत्रत्यं वचनम्—‘श्रीकर्णस्याग्रे ॥ काव्यमुक्तं कर्पूरकविना—

मुसे हारावासिर्नयनयुगले कङ्कणभरो
नितम्बे पत्राली सतिलकमभूत्याणियुगलम् ।
अरण्ये श्रीकर्ण त्वदरियुवतीनां विधिवशात्
अपूर्वोऽयं भूषाविधिरहह जातः किमधुना ।’ इति ।

विक्रमाङ्क देवचरिते बिल्हणः कर्णं वर्णयति—

‘कालः काटप्ररगिस्थिते x x x श्रीढाहालक्षितिपरिवृष्टः सोऽपि यं प्राप्यवृत्तं कर्णः कर्णां-
रसास्वादमन्तस्ततान्’ इति । १८ ९२ तदयं कविबिल्हणसमकालः । (कैस्तेकादशशतकस्योत्तरार्धम्)
आसीद्य नायिराजोनाम कविः कर्पूरकवेः समये ।

तथाचेदं परं नाचिराजकविप्रशंसापरं कर्पूरकवेः—

‘कन्ये काऽसि, न वेत्ति मामपि कवे कर्पूर, किं भारती,
सत्यं किं विधुराऽसि, वत्स मुषिता, केनाम्ब, दुर्वधसा ।
किं नीतं तव, मुञ्जभोजनयनद्वन्द्वं, कथं वर्तसे

दीर्घायुर्भजतेऽम्भयसिपद्वी श्रीनाचिराजः कविः ।’ (प्रचन्द्रचिन्तामणौ)

कलहाः—कविरयं काश्मीरमहाराजः श्रीमदनन्तराजस्य सनुः अस्य राज्यसमयः कैस्तमे-
कादशशतकम् । (1080-1088 A.P.) तनयोऽस्य हर्षदेवः । बिल्हणो विक्रमाङ्कदेवचरिते
यमेनं वर्णयति—

‘पुण्यैरावतकरिकरोष्णद्वन्द्वदोर्दण्डशाली
देव्यां तस्यां कलशवृषतिस्तस्य जातस्तनूजः । वि. १८. ५१

इत्यादिना । कवित्वं चास्य निरूपममाह तत्रैव—

‘यस्यापूर्वं पदपरिणतिः काऽपि चर्याविचारे
वायचातुर्ये प्रसरति गतिर्वादिना मौनमुद्रा ।
प्रख्यातं तन्निगमति पुनः सर्वभाषाकवित्वं
यस्यास्वादे भवति सिकताकर्कशा शर्कराऽपि ॥ इति ।

कल्याणः—कविरयं काश्मीरः काश्मीरापीश्वर श्रीसुस्तलदेववन्दन श्रीजयसिंहसमकालः अलक-
दत्तात् समधिगतकव्यकलाकौशलः । स्वाम्रजस्य लङ्ककस्य सभायां समवस्थितात् पण्डितान्
वर्णयता महारकेन श्रीकण्ठचरिते समनुवर्णयति चायम्—

‘श्रीमानलकदत्तो यमनल्पं काव्यशिल्पिषु ।
स्वपरिश्रमसर्वस्वन्याससम्भ्यममन्यत ॥
तद्योपचक्षुरे येन निजवाङ्मयवर्षणः ।
बिल्हणप्रोदिसंक्रान्तो यथा योग्यत्वमग्रहीत् ॥
तत्तद्रष्टुं कथाकंठिपरिश्रमनिरद्वकुशम् ।
तं प्रभयप्रयत्नेन कल्याणं संमीनत् ॥ इति ॥ २५-७८५८०
कैस्तदादशशतकस्य पूर्वार्धे श्रीजयसिंहराज्यसमयः ।

कविरत्नम्—गडुनिकर्णामृते भोजकर्तृकं पद्यमिदमुपलभ्यते—

‘अस्तंगतभारविगि काटवशात्काटिदासविधुविधुरम् ।
निर्वाणबाणदीपं जगदिदमद्योतिरत्नेन ॥ प्र. ५, वी. २६ म्त्रो. २

पद्यमिदं विमुक्तं नः प्रतिमाति, रत्नममाख्यया भोजेन कीर्त्यमानः कविगसीन् तस्यैव समये ।
न एवार्थं कविरत्नमिति । गडुनिकर्णामृतपस्तावनायां विग्राहकारेण श्रीहरद्वन्द्वशर्मणा कविरत्नं
प्रश्रितम् यदुच्यते तदप्यख्येयम् ।

कालिदासः—कविकुलसार्वभौममेनं कालिदासं को वा न वेद भुवनतले । कृतिरस्य कस्य वा न चेतः समाहादयति सहृदयस्य, क वयं कृतेरस्य विमर्शं, ते हि रसिकसार्वभौमाः काव्यरसास्वादकपरायणाः काव्यस्वरूपविमर्शका विरला नाम । कालदेशविमर्शं चास्य क वयम् । ऐतिहासिकपथानुगामिनो हि वहवो विवदन्तेऽस्य समयदेशनिर्णये । कृतिष्वपि । शाकुन्तलादि दृश्यप्रबन्धत्रयस्य रघुवंशादिश्राव्यप्रबन्धत्रयस्य च कर्तारमेनं वहवः, अपरे च कतिच न विमर्शका दृश्यप्रबन्धमात्रस्य कर्तारमेनमपरं च श्राव्यप्रबन्धकर्तारं मन्यन्ते ।

तत्र केचन—समयमस्य समुत्प्रेक्षन्ते कैस्ताद्भूतः प्राचीनम् । अपरे चार्वाचीनम् । तत्र नैकतरपक्षनिर्णयाय वयं प्रयत्नामहे । किन्तु कैस्ताद्वर्वाचीनोऽयमिति पक्षे विमर्शकानामाशयमनुव्रदामः—उज्जयिन्यां समधिष्ठितसार्वभौमसिंहासनस्य प्रथितपराक्रमस्य श्रीमद्राजाधिराजस्य विक्रमादित्यस्य सभायां तन्माननैकपदं सरस्वतीप्रसाद्रपात्रमेव कविकुलललामभूतः कालिदास आसीत् । रामचरितकाव्यस्य प्रणेता अभिनन्द इदमाह—

‘हालेनोत्तमपूजया कविवृषः श्रीपालितो लालितः’

ख्यातिं कामपि कालिदासकवयो नीताः शकारातिना

श्रीहर्षे विततार गद्यकवये घाणाय बाणीफलम् ।’ इति ।

शकारातिर्विक्रमादित्य इति सुप्रथितम् । आख्यायिका चेयमत्र—‘यो रुक्मदेशाधिपतिं शके-श्वरं जित्वा गृहीत्वोज्जयिनीं महाहवे । आनीय संभ्राम्य मुमोच तं त्वहो श्रीविक्रमार्कः समसह्य विक्रमः’ इति । कालिदासकवय इति बहुवचनं माननायाम् । यच्च महाकाव्यं सेतुबन्धारब्धं प्रवरसेनविरचितं विख्यायते, उपस्तुयते च काव्यादर्शकारेण दण्डिना—

महाराष्ट्राश्रयां भाषां प्रकृष्टं प्राकृतं विदुः ।

सागरः सूक्तिरत्नानां सेतुबन्धादि यन्मयम् ॥ इति ।

बाणेन च—‘कीर्तिः प्रवरसेनस्य प्रयाता कुमुदोज्ज्वला ॥

सागरस्य परं पारं कपिसेनेव सेतुना ॥ इति ।

तत् काव्यं कालिदासो विक्रमादित्यनियोगेन प्रवरसेनस्यार्थे विरच्य प्रवरसेननाम्ना प्रख्यापयामास । तदिदं तस्य व्याख्याता रामदासो व्यक्तमाह व्याख्यारम्भे—

धीराणां काव्यचर्चाचतुर्भिर्विषये विक्रमादित्यवाचा

यं चक्रे कालिदासः कविकुमुदविधुः सेतुनाम प्रबन्धम् ।

तत्रारूपासौवर्ग्यं परिपदि कुरुते रामदासः सण्ण

मन्थं ज्ज्हाटर्द्धन्दिशितपतिवचसा राममेनुप्रदीपम् ॥

॥ तावन्महाराजप्रवरसेनमिमित्तं महाराजाधिराजस्य निरिच्छद्विचकचूडामणिः कालिदासमहाशयः सेतुबन्धप्रबन्धं विदीर्ष्यः ।’ इति । व्याचष्टे च—अहिणवराभारद्वाज्याश्चमलि-पुत्रिहिदितपरिहृषिआ इतामं श्लोकम्—‘अभिनवेन गता प्रवरसेननाख्या । कालिदासदाता । तस्यैव कृतिरिषादयः । व्युत्पन्नवहितः कविः तस्य स्मृतिनेषु-उन्दीभट्टदिनाननवधानेषु, विपटिता स्तो परिष्कारं प्रादिना’ इति । पर्यालोचनीयमेवम् तन् विज्ञायते विक्रमादित्यः

कालिदासः प्रवरसेनश्च समकालिक इति । ऐतिहासिकदृष्ट्या च * विशेषत इदमवगम्यते । अयं प्रवरसेनो द्वितीयः बाकाटकान्वयजः, प्रथमः प्रवरसेनः अस्य प्रपितामहस्य रुद्रसेनस्य पितामहः । अयं (A. D. 284-344) षष्टि संवत्सरं यावद्राज्यधुरमवहत् । ततस्तस्य पौत्रो रुद्रसेनः (A. D. 344-348) राज्यधुरमवहत् । अयमेव गुप्तवंशसमुद्भवेन प्रथमचन्द्रगुप्तस्य पुत्रेण गुप्तविक्रमादित्यस्यास्य पित्रा मगधदेशाधीशेन चक्रवर्तिना युद्धे विनिहतः । तस्यास्यपुत्रः पृथ्वीसेनः, सोऽयं कुन्तलेश्वरः (348-375 A. D.) अष्टाविंशतिवर्षाणि राज्यधुरमवहत् । अस्य पुत्रो रुद्रसेनः (द्वितीयः) (375-395 A. D.) विंशतिवर्षाणि राज्यधुरमवहत् । योऽयं विक्रमादित्यस्य पुत्र्याः प्रभावत्याः पतिः । प्रभावतीरुद्रसेनावस्य पितरौ । रुद्रसेने दिवंगते प्रवरसेनस्य-बालभावेन राज्ञी प्रभावती (395-415 A. D.) राज्यपदमलम्बकार । अयं च प्रवरसेनो बालभावे मातामहेनाथेन विक्रमादित्येनानुवर्द्धियमाणो विनीयमानश्च विद्यानीतिपथेष्वासीत् इति । तद्युक्तं द्रुहिदुस्नेहातिशयतो दौहित्रे प्रेमातिशयतश्च प्रवरसेनस्यास्य मनोरथं पूरयन् कीर्तिचार्य संपादयन् कालिदासं प्रवरसेननाम्ना सेतुबन्धकाव्यकरणे न्ययुक्तेति । अन्यथेदं गम्यते-प्रवरसेनस्य पितामहः पृथ्वीसेनो विक्रमादित्येऽस्मिन्नन्तर्निर्गूढयैरोऽपि कालिदासेन विक्रमादित्यादेशात् स्वीकृत-दौहित्रेण प्रशमितवैरः परं प्रणयप्रस्मिन् विक्रमादित्ये बबन्धेति । इदं चात्र गमकम्-क्षेमेन्द्रविरचितायामौचित्यचर्चायाम्-‘अधिकरणौचित्यं यथा कुन्तलेश्वरदौहित्रे कालिदासस्य—

* इह निवसति मेरुःशेखरः इमाषराणा-

मिह विनिहितभाराः सागराः सप्त चान्ये ।

इदमहिपतिभोगस्तम्भविधाजमानं

धरणिस्तलमिहैव स्थानमस्मद्विधानाम् ।

अत्र महाराजकृतोऽपि सामन्तास्थाने स्वप्रभुसमृद्धितगौरवपूजार्हमासनमनासाय काधिवशेन भूमावेशोर्विष्टः प्रामुख्यगोर्भीर्धर्णवै श्रुते' इति । भोजविरचिते शुद्धारप्रकाशे अष्टमे प्रकाशे-‘यथा कालिदासः किं कुन्तलेश्वरः करोतीति विक्रमादित्येन पृष्टः उक्तवान्

असकटहसितत्वात् क्षालितानीव कान्त्या

मकुलितनयनत्वात् व्यक्तकण्ठोत्पलानि ।

विब्रति मधुसुगन्धीन्याननानि प्रियाणां

त्वयि विनिहितभारः कुन्तलानामधीशः ॥

इदमेवोहयित्वा विक्रमादित्यः प्राह—

पिबतु मधु सुगन्धीन्याननानि प्रियाणां

अपि विनिहितभारः कुन्तलानामधीशः ।' इति ।

इदमेव परं राजशेखरविरचितायां काव्यमीमांसायामप्यनुपते । आम्नां क्षेमेन्द्रभोजकृतानु-पादाभ्यां विक्रमादित्यादेशेन कुन्तलेश्वरप्रवरसेनसदृशी कालिदासस्य गमने समीहितं कार्यं साधयनः कालिदासस्य समयानुसारेण वर्तनं कुन्तलेश्वरविक्रमादित्ययोः प्रणयापानं च व्यक्तं

* J. B. O. R. S. volume XIX pts I and II

Reconstructed by Mr. K. P. Jayaswal.

गम्यते । येन प्रणयातिरेकेण पुत्रीदानप्रतिग्रहलक्षणः सम्बन्धविशेषश्च समजनि तयोः । इत्थंच कालिदासस्य समयः कैस्तचतुर्थशतकस्योत्तरार्धः पूर्वार्धस्य प्रथमो भागः पञ्चमस्येति चावसीयते । अयं च विमर्शः वडोदराराजकीयप्राच्यविद्यालये श्रौतपण्डितपदमधिवसद्भिः भीमांसा-शिरोमणिभिः श्री. रामस्वामिशस्त्रिभिः सप्तमे भारतीयप्राच्यविद्यासंमेलने सभायां प्रकटीकृतः । विशेषस्तत्र द्रष्टव्यः । कुन्तलेश्वरदौत्यानुबन्धि यदिदं चरितं क्षेमेन्द्रमोजराजकृतिभ्यां गम्यमानं तत् श्रीयदुगिरियातिराज सम्पत्कुमारारामानुजमुनिभिश्चशृङ्गारप्रकाशप्रस्तावनायां—‘इदमन्यदप्रतीतं मेतावता महिततममितिवृत्तमुपलभ्यते—इत्यादिना महाकवेरितिवृत्तमित्यन्तेन प्राकाशि । अब प्राचीनपथानुसौरिणः कतिचन विमर्शकाः केचन

‘एकोऽपि जीयते हन्त कालिदासो न केनचित् ।

शृङ्गारे ललितोद्गारे कालिदासत्रयी किमु ॥’

इतीमं राजशेखरकवेः श्लोकं सुभाषितहारावलीसूक्तिमुक्तावल्यादौ समुपलभ्य राजशेखरतः प्राक्जयः कालिदासाः कविकुलावतंसभूताः आसन् इति संभावयन्ति । शाकुन्तलादेर्दृश्यप्रबन्धस्य कर्तारं तेषु प्रथमं रघुवंशादेः काव्यस्य कर्तारं द्वितीयं ऋतुसंहारादेः कर्तारं तृतीयं सर्वानेतान् चतुर्थशतकतः प्राक्तनान् वदन्ति । कतिचन षष्ठशतकतः प्राचीनान् वदन्ति । निजनिजपक्षेषु किमपि लिङ्गं च प्रदर्शयन्ति ।

कुमारदासः—अयं कविः कुमारइति नायकुमारः कुमारदासः भट्टकुमार इतिच तत्र तत्र निर्दिश्यते । अयंच सिंहलदेशीयः । विज्ञायते चेत्तत् ‘इति जानकीहरणे महाकाव्ये सिंहलकवे-रातिशयभूतस्य कुमारदासस्य कृता’वित्पनेन समुल्लेखेन ।

‘जानकीहरणं कर्तुं रघुवंशे स्थिते सति

कविः कुमारदासो वा रावणो वा यदि क्षमः ॥’

इत्यनेन राजशेखरवचनेन रघुवंशकर्तुः कालिदासात् पश्चात्तन इति विज्ञायते । विज्ञायते च वामनात्प्राक्तन इति । यद्यमुदाहरति जानकीहरणस्यं

‘सपदिपाङ्क्तिविहङ्गमनामभूतनयसंबलितं बहुशालिना ।

विपुलपर्वतवर्षिशितैः शरैः प्लवगसैन्यमुलूकमृता जितम् ॥’

इत्येतत्पद्यं स्वकृतावलङ्कारसूत्रवृत्तौ । वामनश्चायं भवभूतितोऽर्वाचीनः । यदुदाह्रियतेऽनेन भवभूतेः कृतेमहावीरचरितात् ‘दोर्दण्डाञ्चितचन्द्रशेखरधनु’ रितिपद्यम् । तदष्टमशतकसमुद्भवात् वामनात्प्राक्तनस्यास्य कुमारदासस्य समयः प्रायः सप्तमकैस्तशतकं स्यात् । क्षेमेन्द्रेणोचित्यचर्चयाम—

‘अयिजहिहिट्टोपगूहनं त्यज नवसंगभीरु वल्लभम् ।

अरुणकरोद्गम एव वर्तते । वरतनुं संप्रवदन्ति कुक्कुटाः ॥ •

इतीदं पद्यं नायकुमारस्येति नामनिर्देशपूर्वकमुदाह्रियते । महाभाष्ये पतञ्जलिना ‘व्यक्तायां-वाचि’ इति सूत्रव्याख्याने ‘वरतनुसंप्रवदन्ति कुक्कुटाः’ इत्येकः पादः समुदाहृतः । नचेतावता कुमारदासस्य भाष्यकारतः प्राक्तनता निश्चेतुं शक्येत । पादेक्यं कृतिभेदेऽपिहि समुपलभ्यते । यावन्न बाधकं लिङ्गं तावत् कृतिभेदोऽपि नावधार्येत । पद्यमिदं सरस्वतीकण्ठाभरणे भोजेनाप्युदाहृतम् । जानकी-

हरणस्य श्लोका उणादिसूत्रज्ञानुगुणलक्षणेन बहवः समुदाहृताः । त्रिमूर्तेश्वरविशेषतो निज्ञासमानैः
कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनायां सुभाषितावन्तीप्रस्तारनायां च दृष्टिर्दया ।

कुमुदचन्द्रः—अयमाहृतमतानुयायी दिगम्बरः प्रथितो वाद्राहवेण विजितानेकश्वेनाम्बराचार्यो
गुर्जरेश्वरस्य सिद्धराजस्य जयसिंहापरनाम्नो मातामहगुरुः सिद्धराजसभायां श्वेताम्बरमणानु-
यायिनः सुप्रथितस्य हेमचन्द्राचार्यस्य कुमुदचन्द्रस्य च प्रियो विजिगीषया पादः समभूत् ।
तदा श्रीपालकविराजो हेमचन्द्राचार्यपक्षमनुप्रविश्य कुमुदचन्द्रेण सह वादमकरोत् । परास्तम्
हेमचन्द्राचार्येण कुमुदचन्द्र इतीदं वृत्तं यशश्चन्द्रकृते मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटके प्रभावकविरिति च
निगद्यते । सिद्धराजस्य हेमचन्द्राचार्यस्य श्रीपालकविराजस्य च समयः क्रैस्तद्वादशतकपूर्वार्धम् ।
स एवास्य कुमुदचन्द्रस्य समयः ।

कुलशेखरः—अयमाहर्भयमञ्जरीः कर्तुः काश्मीरात् कुलशेखरवर्मणोऽन्यः केरलदेशाधीनः ।
एतद्विरचिताया मुकुन्दमालाया अन्ते श्लोकोऽयम्—

यस्य प्रियो श्रुतिपरो कविलोक [रविलोक] वीरो
मित्रे द्विजन्मवरपद्मशरा [पारशवा] वभूताम् ।
तेनाम्बुजाक्षचरणाम्बुजपद्मदेन
राशा कृता कृतिरियं कुलशेखरेण ।' इति ।

अनेन श्लोकेनायं मुकुन्दमालायाः कर्ता कुलशेखरः पार्ष्वश्वेति विज्ञायते । आसीत् पुरा
क्रैस्तेऽष्टमे शतके वेण्णवासेसरः परममक्तो विरक्तश्च राज्यलक्ष्म्याः, यमयापि वेण्णवाः प्रतिदिनमनु-
स्मरन्ति पूजयन्ति चार्चारूपेण प्रतिष्ठापितं तत्र तत्र देवालयेषु । सोऽयमित्येके । नवमशतकसमुद्भवः
सोऽयमिति च केचित् । नवमशतकसमुद्भवस्ततोऽन्यः केरलाधीशः कुलशेखरोऽस्या मुकुन्दमा-
लायाः कर्ता इति च परे । 'यस्य प्रियो' इत्यस्मिन् श्लोके प्रथमपादे रविलोकवीरो इति, द्वितीय-
पादे 'द्विजन्मवर पारशवो' इति च केरलीयः पाठभेदः । रविर्नाम कश्चित् द्विजवरः, (रवेः पुत्रः
वामुदेवः) लोकवीर इति कश्चित् पारशवः (वारियर इति कश्चन जातिविशेषः केरलेषु प्रथितः)
तत्समुद्भवः तावेतो यस्य मित्रे इति तदर्थः ।

युधिष्ठिरविजयस्य त्रिपुरदहनस्य च कर्ता सोऽयं रविभूरिति च वदन्ति । *

कृष्णमिश्रः—कविरयं प्रबोधचन्द्रोदयारूपस्य नाटकस्य कर्ता । औपनिषदेऽप्यद्वैतविज्ञाने
काव्यरसास्वाद्यामुग्धानामपि रुचिं संपादयन् औपनिषदमादित्यात्मावबोधं तदुपकरणं विवेकादिकं
च दृश्यप्रबन्धमुखेन प्रकाशितवान् । स एष कविः गोपालकीर्तिवर्मभ्यामात्मानमारादृभिज्ञापयति ।
तथाच तत्र प्रस्तावनायाम्—

• 'अस्ति प्रत्यर्थिपृथ्वीपतिबलविपुलारण्यमूर्च्छतप्रताप-
ज्योतिर्ज्वालावलीशत्रिभुवनविवरो विश्वविश्रान्तकीर्तिः ।

*Vaishnav Bhakta Kal Vichar (first volume.) By Mr. Mu.
Raghavaingar. Ramnathpuram Madras University Tamil section Head
pandit.

गोपालो भूमिपालान् प्रसभमसिलतामात्रमित्रेण जित्वा
साम्राज्ये कीर्तिवर्मा नरपतितिलको येन भूयोऽभ्युपेचि ।

‘येन × × × कर्णसे ना सागरं निर्मथ्य मधुमथनेनेव क्षीरसमुद्र मासादिता समरविजयलक्ष्मीः ।

‘विवेकेनेव निर्जित्य कर्ण मोहमिवोर्जितम् ।

श्रीकीर्तिवर्मनृपतेर्बोधस्येवोदयः कृतः ॥’

‘आदिष्टोऽस्मि × × × श्रीमता गोपालेन यथा स्वत्वस्य सुहृदोराज्ञः कीर्तिवर्मदेवस्य द्विवि-
जयव्यापारान्तरितपरब्रह्मानन्दरसरसामिः × × × अतिवाहिता दिवसाः । इदानीं तु कृतकृत्या
वयम् । × × × तद्वयं शान्तिरसप्रयोगाभिनयेनात्मानं विनोदयितुमिच्छामः । ततो यत्पूर्वम-
स्मद्गुरुभिस्तत्रभवद्भिः श्रीकृष्णीमग्रेः प्रबोधचन्द्रोदयनाम नाटकं निर्माय भवतः समर्पितमासीत्
तदयं राज्ञः श्रीकीर्तिवर्मणः पुरस्तादभिनेतव्यं भवता । इति ।

अनेन विज्ञायते—गोपालकीर्तिवर्मणोर्मन्त्री कीर्तिवर्मणोराज्यलक्ष्मीप्रतिष्ठायां गोपालपराक्रम-
प्रकर्षस्य कारणता गोपालस्य कृष्णमिश्राशिष्यताच । गम्यते चैषां समकालता गोपालसमकालताच
कृष्णमिश्रस्य । इदं चरितमवलम्ब्य कृष्णमिश्रस्य समयः एकादशं शतकं गण्यते । अपरेच
द्वादशं शतकं मन्यन्ते । सङ्कति कर्णाभूतप्रस्तावनायां सुभाषितावलीप्रस्तावनायांच दृष्टिर्द्वया ।

केटसः—केशट इति स्थाने केटस इत्ययमत्र निर्देशः । अस्यामेव सूक्तिमुक्तावल्यां
समुदाहृताऽयं ‘विस्तारो यदि नेदृशः’ इति श्लोकः सङ्कतिकर्णाभूते केशट इति नाम्ना समुप-
लक्ष्यते । तस्यास्य कवेरन्येऽपि श्लोकाः सङ्कतिकर्णाभूते समुदाहियन्ते ।

‘अब्जत्वञ्जमथाब्जभूतत इतो ब्रह्माण्डमण्डाद्भूत्’

‘शैत्यं नाम गुणास्तवेव सहजः स्वाभाविकी स्वच्छता’

इतीदं श्लोकद्वयं केशटनाम्ना सङ्कतिकर्णाभूते समुपलक्ष्यमाणमस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां
अविज्ञातकर्तृनामकं कस्यचिदिति निर्दिश्यते । कविरयमभिनन्दात्प्राचीन इति विज्ञायते । यत्रेनमभि-
नन्दः समुपवर्णयति—

उन्नीतोभवभूतिना प्रतिपदं बाणे गते यःपुरा

यश्चरिणः कमलायुधेन सततं येनागमत् केशटः ।’ इति (सङ्. ४-२६-५)

समुक्तरश्मेनमभिवर्णयति—

‘बाणः प्राणिति केशटः स्फुटमसौ जागर्ति योगेश्वरः

प्रत्युज्जीवति राजशेखरगिरं सौरभ्यमुन्मीलति । इति (सङ्. ३-२६-५)

कर्पूरमज्ज्यकोटिस इति (अं. १) निर्दिश्यमानः कविरयमेव भवितुर्हति । लेशतोऽक्षरवे-
परित्येन । केसटः केटसः कोटिस इति त्रिविधोप्येकस्मिन् समाव्यते निर्देशः ।

तदयं नवमशतकतो नार्वाचीन इत्योतावद्वगम्यते ।

क्षेमेन्द्रः—स एष काश्मीरः कविमार्तमोमः । पिताऽस्य प्रकाशेन्द्रः । आह च भारत-
मञ्जरीः समाप्तौ—

‘काश्मीरको गुणाधारः प्रकाशेन्द्राभिषोऽभवत् ।
नानार्थिसार्थसङ्कल्पपूरणे कल्पपादपः ॥
संपूर्णदानसन्तुष्टाः प्राहुस्तं बाह्यणाः सदा ।
इन्द्रएवार्ति किं त्वेकः प्रकाशस्ते गुणोऽधिकः ॥’
क्षेमेन्द्रनामा तनयस्तस्य विद्वत्सपर्यया ।
प्रयातः कविगोष्ठीषु नामग्रहणयोग्यताम् ॥ इति ।

सोऽयं कविपुङ्गवः अभिनवगुप्ताचार्यात् प्राप्तसाहित्यविद्यः भागवताचार्य श्रीसोमपादात्प्राप्त-
भागवतदीक्ष इति च गम्यते । यद्यं तत्रैवेदमाह—

‘आचार्यशेखरमणेर्विद्याविवृत्तिकारिणः ।
श्रुत्वाऽभिनवगुप्ताख्यात्साहित्यं बोधवारिधेः ॥
श्रीमद्भागवताचार्यसोमपादाब्जरेणुभिः ।
धन्यतां यः परां प्राप्नो नारायणपरायणः ॥’ इति ।

व्यासदास इत्यपरं चास्य नाम । आह चोचित्यचर्चायाञ्जने—

‘तस्यात्मजः सर्वमनीषिशिष्यः श्रीव्यासदासापरपुण्यनामा ।
क्षेमेन्द्र इत्यक्षयकाव्यकीर्तिश्रुते नवोचित्य विचारचर्चाम् ॥’ इति ।

मित्रं चास्य श्रीरत्नसिंह इति विज्ञायते । आह च तत्रैव—

‘श्रीरत्नसिंहे सुदृढि प्रयाते सार्धं पुरं श्रीविजयेश्वराक्षि ।
तदात्मजस्योदयसिंहनाम्नः कृते कृतस्तेन गिरां विचारः ॥’ इति ।

अयं महाकविः काश्मीरान् प्रशासत्यनन्तमहाराजे तत्रनये च कलशभूति आसीत् । आह
च तत्रैव स्वयम्—

‘यस्यासिः परिवारकृत्रिभुवनप्रख्यातंशीलभुतेः
सर्वस्यावभेतेन येन निवरां प्राप्ता विशेषोन्नतिः ।
आशाः शीतलतां नयान्त्यविरतं यस्य प्रतापानला—
सस्य श्रीमदनन्तराजानृपतेः काले क्लियं कृतः ॥ (औचित्यचर्चा)
‘एकाधिकेऽन्दे विहितः चत्वारिंशे स कार्तिके ।
राज्ये कलशभूतेः काश्मीरिष्वच्युतस्तवः ॥’

इति च दशवतारचरितान्ते । अयं च कलशः अनन्तस्यपुत्रःहर्षदेवस्य पिता । तस्यास्य कवेः
समय एकादशं कैस्तशतकम् ।

कृतयश्चास्य सहस्रहृदयाद्वाहकाः काव्यरसाग्रतैकपरायणानामादरणीयतया भारतमञ्जरी
रामायणमञ्जरी दशावतारचरिते कविकण्ठाभरणसुवृत्तिलकोचित्यविचारचर्चा कलाविलासदर्पालन-
प्रभृतयः बह्वचो वर्तन्ते ।

गणपति—कवेरस्य देशकालनिर्णये, नैकमपि लिङ्गमुपलभामहे । राजशेखरस्तु महामो-
दाख्यस्य निबन्धस्य कर्तारमेनमवगमयति । तथाचास्य श्लोकः—

‘अथो गणपतिं वन्दे महामोदविधायिनम् ।

विद्याधरणैर्यस्य पूज्यते कण्ठगर्जितम् ॥ इति (सूक्तिमु. प. ४५)

‘वन्दे’ इति निर्देशः कवेरस्य कमपि पूज्यभावमवगमयति । विद्याधरणैरिति श्लेषगर्भो
• निर्देशः कवेरस्य गान्धर्वविद्यायामपि वैदुष्यं ध्वनयति ।

गोपादित्यः—अयं काश्मीरमहाराजः, यमेनं बिहणो विकमाङ्कचरिते निजान्वयमहसराणां
पूर्वपुरुषाणां काश्मीरेषु प्रतिष्ठापकं वर्णयति—

‘कर्तुं कीर्तिप्रणयिकुशलाः कौशिकं गोत्रमुच्चैः

तत्र ब्रह्मप्रवणमनसो ब्राह्मणाः केचिदसात् ।

यान् काश्मीरक्षितितिलकर्ता मध्यदेशावतंसान्

गोपादित्यक्षितिपतिरसौ पावनानानिनाय ॥’ इति (स. १८)

तदयं दशमशतकतो नार्वर्चीनः । राजतरङ्गिण्यां च दृष्टिविधेया (१. ३४४)

गोभटः—अस्यां सूक्तिमुक्तावल्ल्यां समुदाहृतेभ्यः श्लोकोभ्योऽप्यपरे द्वित्राः श्लोकाः कवेरस्य
श्रीधरदासविरचिते सङ्कतिकर्णावृत्ते समुपलभ्यन्ते । तदयं श्रीधरदासाज्ञावर्चीन इत्येतावन्तु विशा
यते । सङ्कतिकर्णावृत्तप्रस्तावनायां गोभटस्य पद्यानि सूक्तिमुक्तावल्ल्याः समुद्धृत्य प्रतीकग्रहणेन
कानिचित् ज्ञाप्यन्ते, तेषु ‘उपकारमसंप्राप्य’ इत्येषः श्लोकः अस्माभिरस्याः सूक्तिमुक्तावल्ल्याः
प्रकाशनाय समाहृतेषु पुस्तकेषु नैवोपलब्धः ।

गोयिधोयिकविराजौ—द्विवचनान्तोऽयं निर्देशः कवी द्वावुपस्थापयति । श्रीमद्भिर्भण्डरकरमहा-
शयैस्तु ‘गोयिधोयिकविराजे’ त्येव निर्दिश्यते । सङ्कतिकर्णावृत्तप्रस्तावनायां श्रीमान् हरदत्तशर्मा
(पि. एन्. डी.) पवनदूतकर्तारं धोयीकं वङ्गदेशाधिपश्रीलक्ष्मणसेनसमकालिकं प्रस्तुवन् ‘गोयि-
धोयिकविराजे’ त्येवनाम निर्देशमनुवदन् ‘निजनयनप्रतिबिम्बै’ रिति श्लोकं सूक्तिमुक्तावलीस्थमनु-
वदति । पवनदूतप्रस्तावनायां विशेषो द्रष्टव्यः* इति च वदति । धोयीकविरवे धोयीक इति च निर्दिश्यते—

‘गोवर्धनश्च शरणो जयदेव उमापतिः ।

कविराजश्च रत्नानि समितौ लक्ष्मणस्य च ॥’

इत्यस्मिन् श्लोके ‘कविराज’ इति निर्दिश्यमानः सोऽयं धोयीकविरवेति व्यक्तमेतत्
गीतगोविन्दे—

‘वाचः पृष्ठवयत्युमापतिधरः सन्दर्भशुद्धिं गिरां

जानीते जयदेव एव शरणः श्लाघ्यो दुरूहद्वृते ।

शृङ्गारोत्तरसत्प्रमेयरचनैराचार्यगोवर्धन.

स्पर्धोऽपि न, विश्रुतः श्रुतधरो धोयी कविक्षमापतिः ॥’

* The पवनदूत has been re-edited in the Sanskrit Sahitya Parisat Series, by Mr. Chintaharan Chakravarti. See Introduction.

अत्र घोयी कविहमापतिः' इत्ययं निर्देशः कविराजसंज्ञकं घोयीकं प्रत्यभिज्ञापयति । अयमेव गोयिधोयीति निर्देशेनापि कचित् ज्ञाप्यते । समयश्च लक्ष्मणसेनस्येतिव्यक्तम् (1100 शक. 1178 A. D.)

गोवर्धनाचार्यः—कविरयं बहुदेशाधिपस्य लक्ष्मणसेनस्य समये आसीत् । विज्ञायते चैतदनेन श्लोकेन—

‘ गोवर्धनश्च हरणो जयदेव उभापतिः

कविराजश्च रत्नानि समितौ लक्ष्मणस्य च ’ ॥ इति ।

कविरयं स्वकृताचार्यासप्तशत्यां लक्ष्मणसेनमुपवर्णयति—

‘ सकलकलाः कल्पयितुं प्रभुः प्रबन्धस्य कुमुदबन्धोश्च ।

सेनकुलतिलकभूपतिरेको राकाप्रदोपश्च ॥ इति ।

सेनकुलतिलको लक्ष्मणसेनः । पिताचास्य कवेर्नीलाम्बरः । कविरयं तातं ग्रन्थादौ प्रणमन् नामच निर्दिशति—

‘ यं गणयन्ति गुहोरनु यस्यास्ते धर्मकर्म सङ्कुचितम् ।

कविमहमुशनसमिव तं तातं नीलाम्बरं वन्दे । ’ इति ।

लक्ष्मणसेनस्य समयः (1178. A. D.)

चन्द्रकः—कविरयं नाट्यप्रबन्धस्य कर्ता काश्मीरमहाराजस्य हुंजीनस्य समये आसीत् । आह च कल्हणो राजतरङ्गिण्यां द्वितीये तरङ्गे—

नाट्यं सर्वजनप्रेक्ष्यं यश्चक्रे स महाकविः ।

‘ द्वैपायनमुनेरंशस्तत्काळे चन्द्रकोऽभवत् ॥ ’ इति ।

अस्यैव चन्द्रकविरित्यपि कचिर्निर्देशः । हुंजीनस्य राज्यसमयं कैस्तचतुर्यशतकं मन्यते (श्री) कनिङ्गह्याम् । अपरे तु द्वितीयं शतकम् । अस्य कवेः कृतेः केचन श्लोकाः क्षेमेन्द्रेण औचित्यचर्चायामुदाह्रियन्ते ।

चन्द्रगोमी—सुभाषितावल्यां बहुभदेवविरचितायां चन्द्रगोपीति कस्यचित् कवेर्नाम निर्दिश्यते । अयमेव चन्द्रगोमीति अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां निर्दिश्यते उक्तान्यप्येति न विज्ञायते । एकाक्षरामात्रे भेदात् स एवायं स्यादिति सुभाषितावलीप्रस्तावनाकारस्याशयः । व्याकरणस्य कर्ता चन्द्रः किं स्यादेव इति च तेषामभ्युहः ।

चन्द्रसूरिः—विक्रमद्वादश शताब्द्यां चन्द्रसूरिनामानो बहव आसन् । तत्रैकः सूक्ष्मार्थविचारपरनामकस्य सार्धशतकस्य पुर्णिकारो मुनिचन्द्रसूरिः, अपरश्च यशोदेवसूरिः पिण्डविशुद्धिप्रकरणवृत्तिकृतो गुरुः श्रीचन्द्रसूरिः, न्यायप्रवेशव्याख्याकारश्चापरश्चन्द्रसूरिः, सर्वे एतेपि आर्हतनयनिष्णाताः प्रख्याताः । तेष्वायमन्यतमो वा अपरो वा न विज्ञायते ।

चित्तपः—(छित्रपः) अयं महाकविर्भोजमहाराजस्य सभायामासीत् । यदयं स्तौति तम्—

‘ स्वामिन्भुजनाय घूर्जटिशिरश्चूडामणे चन्द्रमः

पादौ वां प्रणतोऽस्मि साधु वदतं क्षत्रप्रसूती युवाम् ।

राजा यद्युपसेवितांघ्रिरसिलक्ष्मापालचूडाशतै-

रासीदस्तिभविष्यति क्षितितले श्रीभोजदेवोपमः ॥' सङ्. ३. १.१

'वाल्मीकेः कतमोऽसि कस्त्वमथवा व्यासस्य येनैपभोः

श्लाघ्यः स्यात्तव भोजभूपतिभुजस्तम्भस्तुताबुधमः ।

पङ्गुः पर्वतमारुरुक्षसि विधुस्पर्शं करेणहसे

दोभ्यां सागरमुत्तितीर्षसि यदि ब्रूमः किमत्रोत्तरम् ॥ सङ्. ३.८.१

'पर्यङ्को राजलक्ष्म्याः हरितमणिमयः पौरुषाब्धेस्तरंगो

× × × × समिति विजयते मालवासण्डलस्य ॥' सङ्. ३.२०.१ इति ।

भोजस्य समयस्तु कैस्तदशमशतकस्यान्तिम एकादशशतकस्यादिमो भागः । अस्य कवेः श्लोका अपरेऽपि सदुक्तिकर्णामृते समुदाह्रियन्ते ।

जयश्रुतः—अस्य कवेःश्लोकमपरं च समुदाहरन् सुभाषितावल्याः कर्ता वल्लभदेवोऽप्येनं प्रत्यभिज्ञापयति । नेतोऽन्यत् विशायते ।

जयदेवः—प्रसन्नरागवाक्यस्य नाटकस्य कर्ता जयदेवोऽयं कविः बङ्गदेशाधीशस्य लक्ष्मण सेनस्य सभायामासीदित्येतत् सुव्यक्तम्—

'गोवर्धनश्च शरणो जयदेव उमापतिः ।

कविराजश्च रत्नानि समितो लक्ष्मणस्य च ॥' इति ।

स्तौति च जयदेवो लक्ष्मणसेनम्—

'लक्ष्मीकलिभुजङ्ग जङ्गम हरे सङ्कल्पाकल्पद्रुम

श्रेयः साधक × × × बङ्गप्रिय । गौडेन्द्र × ×

प्रत्यर्घिक्षितिपाल × × दृष्टोऽसि तुष्टा वयम् ।' सङ्. ३-११-५. इति । (1178 A. D.

जयमाधवः—अस्य कृतेः कतिचन श्लोकाः सुभाषितावल्लयां समुदाह्रियन्ते । परिशील्य-
मनाः कस्यचिन्महाकाव्यस्य कर्तारिमेनमङ्गमयन्ति । यत्कुसुमोच्चय-सूर्यास्तमय-पानकेलि प्रभृतीनि
वर्णयन्ते । इदं हि महाकाव्यलक्षणम् । तत्रकुसुमोच्चयवर्णनम्—

'उचित्य प्रथममवस्थितं मृगाक्षी

पुष्पोपं भितविटपं ग्रहीतुकामा ।

आरोढुं चरणमदादशोकयष्टे

रामूलं तनुरपि तेन पुष्पिताऽसौ ॥

अत्रास्मिन्सुरत (तनु) लतागृहेऽस्तिरम्यं

मालत्याः कुसुममनुभितं परेण ।

इत्युक्त्वा मृदुकरपल्लवे गृहीत्वा

मुग्धाक्षी रहसि निनाय कोऽपि घूर्तः ॥ × (सुभा. १८६५-१८६६)

दृष्टोः श्लोकयोरपि वृत्तयं च । अथ सूर्यास्तमयवर्णनम्—

‘अंशुमानपि विपाकपिशङ्गं
 रूपमाप परितो दिवसान्ते ।
 कःपरोऽत्र न विकारमुपेयात्
 परिवेष्टित मूर्तिः ।
 प्रोज्झ्य मित्रमपवर्जितदोषं
 नाशयप्रकटनं मम युक्तम् ।
 नूनमेनमवमुह्य तदानीं
 मीलितं हृदयमम्बुरुहेण ।
 मित्रमुज्झितवताऽऽलि निराशं
 स्वाशयाद्विदितवैमवहीनम् ।
 ईदृशेन महता नमसाऽन्तः
 शून्यता प्रकटिताऽतिशयेन ॥ (सुभा. १८९४-१८९६)

इहापि वृत्तेक्यम् । अथ पानकेलिः—

मूर्तिमन्तमिव रागरसोर्ध
 ते परस्परसमर्पितवक्त्राः ।
 आननासवमिषेण तदानीं—
 माक्षिपन्त हृदयेषु युवानः ।
 अर्घपीतमधुरा मणिपारी
 शोभतां कथमितीव तरुण्या ।
 चुम्बितैरधिकपाटलभासा
 मूरिताघरमयूखभरेण ॥’ (सुभा. २०१६-२०१७)

तदेव वृत्तमनुवर्तते । वर्णवर्णनम्—

अथमनसिजदिग्जयाभिर्दंसी
 जलधरबुन्दुभिराततान शब्दम् ।
 तदनु तदनुजीविभिः कदम्बैः
 कवचितमुन्मदपट्टपदच्छलेन ॥

अथेत्ययं निर्देशः पूर्ववृत्तान्वयं शापयति ।

अयं च कवेस्तस्य काव्यमारभमाणस्य श्लोकः—

‘किं तेन किल काव्येन मुच्यमानस्य यस्य ताः ।

• उदधेरिव नायान्ति रसामृतपरम्पराः ॥’ इति (सुभा. १३३)

प्रायः कविभिः काव्यारम्भे (प्रथमसर्गे) अनुष्टुप्वृत्तमादियते । तेरेतेर्लिङ्गैः कस्यचिन्महाकाव्यस्य कर्तारमेनं संभावयामः ।

तस्यास्य द्वौश्लोकौ श्रीघरादासेन सद्गुणिकर्णाश्रिते समुदाह्रियेते । तदयं श्रीघरादासमाचीन इत्येतनु व्यक्तम् ।

जयवर्धनः—काश्मीरोऽयं । कविरयमेव भागवतजयवर्धन इति च कीर्त्यते । अस्य कवेरेकः श्लोकः सद्गुक्तिकर्णामृतेऽपि समुपलभ्यते । तदयं श्रीधरदासान्नावाचीनः । नान्यद्विज्ञायते ।

जयसिंहदेवः—अयं गूर्जराधीशः । अयमेव सिद्धराज इति सिद्धचक्रवर्तीत्यपि ख्यातः । अस्य सभायां श्रीपालनामा कविरासीत् । अस्य राज्यसमयः (विक्रमसंवत्) ११५०-१२००

जलमानुषीरुद्रः—अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यामेतन्नाम्ना समुपलक्ष्यमाणः 'एतस्माज्जलधे' रित्ययं श्लोकः क्षेमेन्द्रेण औचित्यचर्चायां मालवरुद्रस्येति निर्दिश्यते—'अपादानौचित्यं यथा मालवरुद्रस्य—एतस्माज्जलधेरिति' । तथा तेनैव तत्रैव 'अभिनववधुरोपस्वादुः' इत्ययं श्लोकः यथावा मालवरुद्रस्येति कर्तृनामनिर्देशपूर्वकमुदाह्रियते । अयं च श्लोकः काव्यमीमांसायां राजशेखरेणापि समुदाह्रियते । तदयं राजशेखरात्प्राचीन इति व्यक्तम् । अस्मैव मालवरुद्रस्य जलमानुषीरुद्र इति साङ्केतिकं नामेति प्रतिभाति । निमित्तमेतत्—यदयं 'एतस्माज्जलधे'रित्यस्य श्लोकस्य चतुर्थे पादे 'प्राप्यैकां जलमानुषीं त्रिभुवने श्रीमानभूदच्युत' इति लक्ष्मीं जलमानुषीत्वेनोत्प्रेक्षते तदिदं वैचित्र्यमभिप्रेत्य जलमानुषीरुद्र इति साङ्केतिकं नाम प्रवृत्तिमिति ।

जितनागः—जीवनागाइनन्योऽयम्, सुभाषितावल्यां जीवनागस्य नाम्ना समुपलक्ष्यमाणेष्वन्यतमः 'विकचकुमुदे' रित्ययं श्लोकः अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां 'कुमुदशबलेः' इति भिन्नपाठः जितनागनाम्ना समुपलक्ष्यते । यस्त्वस्यां जीवनागस्येति समुलक्ष्यते 'सख्यस्तानि' इत्ययं श्लोकः, स चामरुकस्य । नास्य कालदेशादि प्रत्यभिज्ञायते ।

झलंझलयासुदेवः—वासुदेव इत्येवास्य नाम, अस्यायं 'प्रहरविरताविति' श्लोकः 'सबाष्पझलंझलैरितिपरिसमाप्यते । झलंझलैरित्यस्मिन् प्रयोगे दृष्टिं निदधता केनचित् तदेवेदं पदं नाम्नोऽस्योपपदीकृतम् । वासुदेवस्यास्य बहवः श्लोकाः सुभाषितावल्यां सद्गुक्तिकर्णामृते च समुपलभ्यन्ते । तदयं श्रीधरदासान्नावाचीनः ।

डिम्बोकः—अयमेव तत्रतत्र विम्बोकः हिम्बोकः इत्यपि निर्दिश्यते । अस्य कवेः श्लोकाः सद्गुक्तिकर्णामृते कवीन्द्रवचनसमुच्चये च समुपलभ्यन्ते ।

'जाने विक्रमवर्धन त्वयि धनं विभ्राणयत्यार्यतां
भात्री शोण इवोपलेरुपचितो रत्नेरगाधोऽम्बुधिः ।
उत्पश्यामि च रोहणैर्मणिभरैराध्मायमानोदरः
पाकोत्पीडितदाढिमीफलदशां कैश्चिद्भिर्न्यास्यति ॥'

श्लोकोऽयं सद्गुक्तिकर्णामृते (३-१८-३) डिम्बोकस्य नाम्ना समुपलक्ष्यते । अनेन विज्ञायते कविरयं विक्रमवर्धनस्य राज्ञः सभायामासीदिति । विमृशत विक्रमवर्धनस्य समयदेशौ ।

त्रिलोचनः—कविरयं पार्थविजयस्य कर्ता । अनुवर्णयति चेनं राजशेखरः—

'कर्तुं त्रिलोचनादन्यो न पार्थविजयं क्षमः ।
तदयं शक्यते द्रष्टुं लोचनद्वयिभिः कथम् ॥' इति (सूक्ति. प. ४५)

त्रिविक्रमः—अयंकविर्नलचम्पूप्रबन्धस्य कर्ता । कवेरस्य श्लोकमनुवदति नमिसाधुः काव्यालङ्कारटीकापारम् । टीकाकारभाष्यं क्रैस्तेकादशशतकोत्तरार्धे आसीत् । ज्ञापयतिचायं स्वसमयम्—

‘पञ्चविंशतिसंयुक्तैरेकादशसमाशतैः । विक्रमात् समतिक्रान्तैः प्रावृषीदं विनिर्मितम्’ इति । टीकासमाप्तौ ।

दण्डी—काव्यादर्शस्य दशकुमारचरितादेश्व कर्ता सुप्रथितः । अस्य महाकवेः प्रबन्धान् श्लाघते राजशेखरः—

‘त्रयोऽग्रयस्त्रयो देवास्त्रयो वेदास्त्रयो गुणाः ।

त्रयो दण्डिप्रबन्धाश्च त्रिषु लोकेषु विश्रुताः ॥ इति (सूक्ति. प. ४५) .

समयं चास्य शालीवाहनस्य पञ्चमशताब्दीं केचन मन्यन्ते । कैस्तसप्तमशतकप्रथमपादं परे ।

वामोदर गुप्तः—महाकविरयं कुट्टिनीमतस्य कर्ता काश्मीरमहाराजस्य जयापीडस्य मन्त्रि-
प्रवर आसीत् । तथाच राजतरङ्गिण्याम्—

‘सदामोदरगुप्ताख्यं कुट्टिनीमतकारिणम् ।

कविं कविं कलिरिव धुर्यं धीसचिदं व्यपात् । इति ।

जयापीडमहाराजस्य राज्यसमयस्तु कैस्ताष्टमशतकस्योत्तरार्धम् । (७५५-७८६ A. D.)

अयं च महीपतिः स्वयमपि समधिगतवियः पण्डितप्रवर आसीत् । तथाच तत्रैव—

‘क्षीराभिधात् शब्दविद्योपाध्यायात् संभृतश्रुतः ।

बुधैः सह ययो वृद्धिं स जयापीडपण्डितः ॥’ इति

अपरे च बहवः कवयः पण्डिताश्चास्य महाराजस्य सभायामासन् । तथा च तत्रैव—

‘अवस्थावेदकास्तत्र गृहीताः पृथिवीभुजा ।

आर्द्रान्तःकरणैः श्लोकाः स्मरन्तेऽद्यापि सूरिभिः ॥’

‘विद्वान् दीनारलक्षेण प्रत्यहं कृतवेतनः ।

भट्टोऽभूदुद्भटस्तस्य भूमीभर्तुः सभापतिः ॥’

‘मनोरथः शङ्खदत्तश्चटकः सन्धिर्मास्तथा ।

चभूवुः कवयस्तस्य वामनायाश्च मन्त्रिणः ॥’ इति ॥

वीरपकः—अस्य कवेः केचन श्लोकाः क्षेमेद्रकृतावचित्यचर्चायां । समुपलभ्यन्ते ।

दुर्लभराजः—अयं सामुद्रिकतिलकस्य कर्ता प्राग्वाटाख्यवंशसंभवः चाहिलस्य नमा श्रीपाल-
राजस्य पौत्रः वसिंहस्य पुत्रः । कविरयं सामुद्रिकतिलकस्य समाप्तौ स्वयमेवमाह—

‘अत्रास्ति कोऽपि वंशः प्राग्वाटाख्यस्थिलोकविख्यातः ।

आसीत् तत्र विचित्र श्रीमद्वाहिलसंज्ञया ज्ञातः ॥

नृपसंपदि वृद्धायामाळंवनयोष्टरभवयः ।

व्ययकरणपदामात्यो नृपतेः श्रीर्भीमदेवस्य ॥

समग्रानि तद्द्वजन्मा प्रथितः श्रीपालराज इतिनाम्ना ।

प्रतिपक्षदिजसिंहः [नरसिंहाख्यः] सुतस्तस्य ॥

श्रीमान् दुर्लभराजः तदपत्यं बुद्धिधाम मुकविरयम् ।

यंश्रीकुमारपाटो महत्तमं ज्ञितिपतिः कृतवान् ॥’

‘तेनोपज्ञातमिदं पुरुषधीटक्षणं तदनुःखकविना ।’ इति ।

विज्ञायते चानेन कुमारपाल समकालिकोऽयमिति । कुमारपालस्य समयस्तु कैस्तं द्वादशशतकम्
देवगुप्तः—हरिगुप्तशिष्योऽयं देवगुप्तः । अयं च महाकविस्त्रिपुरस्य कर्तेति च उद्योतन
सूरिविरचितकुवलयमालातोऽवगम्यते । उद्योतनसूरिश्च वैक्रमे नवमे शतके आसीत् ।

देवबोधिः—अयं महाकविः सत्यवतरुवमाद्गदाख्यस्य नाटकस्य कर्ता । नाटकेऽस्मिन्
प्रस्तावनायां 'परमहंसपरिवाजकाचार्य' देवबोधियमिन इति आत्मानं वर्णयति । इदं च पद्यं प्रत्यभि-
ज्ञापयत्येनम्—

‘ययोगः परविग्रहे निज इव स्वेच्छाप्रवेशावधि-
र्यध्दचानं व्यपनिद्रचिन्मयरसज्योतिःप्रबन्धावधिः ।
यद्वाग्वन्धघनोदयो रसनदीकल्लोललीलावधिः
तस्यास्मिन् यतिदेवबोधियमिनः कोवा गुणस्यावधिः ॥’ इति । सूक्ति ४७

आख्यायिका चेयं श्रूयते ‘एकदा देवबोधिनामा कश्चित्भागवतमतानुयायी कविवरः
अणहिल्लपुरं गतः, तदा एनं द्रष्टुं राजा श्रीपालेन सह ययौ । तयोश्च तदा संवादः समभूत्’ इति ।
अतोऽयं सिद्धराजसमकालिक इति विज्ञातते ।

धनञ्जयः—दशरूपकस्य प्रणेता धनञ्जयो मुञ्जस्य सभायामासीदेकः । अपरश्च द्विःसन्धाना-
ख्यस्यकाव्यस्य कर्ता । यं राजशेखरः श्रीपते

द्विःसन्धाने निपुणतां सतांचक्रे धनञ्जयः
यथा जातं फलं तस्य सतांचक्रे धनंजयः । इति । सू. ४६

अन्यश्च विपापहरणादिस्तोत्रप्रणेता । तेषु कोऽयमिति न निर्धारयितुं शक्यते ।

धनपालः—कविरयं काश्यपगोत्रः सर्वदेवस्य पुत्रः । तिलकमञ्जर्याः कर्ता । उपोद्घात-
प्रकरणे पद्यानीमानि वर्तन्ते—

‘आकीर्णाङ्घ्रिग्रतलः सरोजकलशच्छत्रादिभिर्लाञ्छनैः
स्तस्याजायत मांसलायतभुजः श्रीभोज इत्यात्मजः ।
प्रीत्या योग्य इति प्रतापवसतिः ख्यातेन मुञ्जाख्यया
यः स्वे वाक्पतिराजभूमिपतिना राज्येऽभिषिक्तः स्वयम् ॥’

‘आसीत् द्विजन्माऽलिलमध्यदेशे
प्रकाशशङ्कास्मनिवेशजन्मा ।
अलब्ध देवर्षिरिति प्रसिद्धिं
यो दानवर्षित्वविभूषितोऽपि ॥
शास्त्रेष्वधीती कुशलः कलामु
बन्धे च बोधे च गिरां प्रकृष्टः ।
तस्यात्मजन्मा समभूत् महात्मा
देवः स्वयंभूरिव सर्वदेवः ॥

तज्जन्मा जनकांघ्रिपङ्कजराजःसेवासविद्यालवः

विप्रः श्रीधनपाल इत्यविशदामेतामबन्नात् कथा—

मधुष्णोऽपि विविक्तसुक्तिरचने यः सर्वविद्यान्विना

श्रीमुञ्चेन सरस्वतीति सदसि क्षोणीभूता व्याहृतः । इति :

एतैरस्यान्वयः समयश्च स्पष्टं विज्ञायते (कैस्तैकादशशतकस्यादिमोभागः)

धनिकः—दशरूपकावलोककारोऽयम्, कर्ता च काव्यनिर्णयस्य, यद्यमवलोकं 'यथाऽवोचाम्' काव्यनिर्णये 'इत्यनुवदति । 'इति श्रीविष्णुसूनोर्धनिकस्य कृतो दशरूपकावलोकः' इत्युल्लेखात् विष्णोः सूनुरयमिति च गम्यते । उहाहरति चायमवलोके नवसाहस्राङ्कचरितात् पयमेकम् 'यथा पद्ममुत्तस्य' इति । तदयं पद्ममुत्तस्यरिमलापरनाम्नोऽर्वाचीनः । तत् संभाव्यते चास्य स्थितिर्दशमशतकस्त्योत्तरार्धे । अयं विष्णोः सूनुः शाली बाहनस्य नवमशताब्द्यामासीदिति श्रीमान् दुर्गाप्रसादः साहित्यदर्पणप्रस्तावनायां प्राह ।

धर्मकीर्तिः—सौगतसमयधुरन्धरेष्वयमन्यतमो भिक्षुः । न्यायविद्वद्प्रमाणवार्तिकादिप्रबन्धकारः । विद्वागाद्वर्वाचीनः, शान्तरक्षितात्तत्त्वसंग्रहकारात् प्राचीनः वासवदत्ताकारात्सुबन्धोरपि । समयोऽस्य कैस्तं पठं शतकम् ।

धर्मदासः—विदग्धमुसमण्डनस्य कर्ता ।

धर्मदेवः—अस्यापरीदोऽश्लोको सुभाषितावल्यां समुपलभ्येते ।

धर्माशोकः—कविमिमं श्रीधरदासः सनुक्तिकर्णामृते 'अनुदुष्टः शब्दे' रित्यनेन श्लोकेनेकेन समुपलक्षयति ।

धर्ममित्रः—'दिग्यचक्षुरहम्' इत्ययमेवैकः श्लोकः सुभाषितावल्यामपि कवेरस्य नाम्ना समुपलक्ष्यते ।

मन्दनः—येन श्लोकेनायमिहोपलक्ष्यते सतु श्लोको, विद्वत्सारभञ्जिकायां वर्तते इति मन्दनस्यास्य विचारो नास्माकं प्रकृतः ।

नरदेववर्मा—कोऽयम् ? अस्य कवेर्नाम्ना अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां 'आदाय मांस' मित्येक एव श्लोकः समुदाह्रियते । श्लोकध्वारं सनुक्तिकर्णामृते छित्तपस्यनाम्ना समुदाह्रियते । सुभाषितावलीशार्ङ्गचरपद्धतयोः कस्यचिदिति ।

नरसिंहः—कवेरस्य श्लोकाः कवीन्द्रवचनसमुच्चयसनुक्तिकर्णामृतसुभाषितावलीष्वपि समुपलभ्यन्ते । तत्र सुभाषितावल्यां समुदाहृतः—'स्मररसनदीपूरेणोटाः पुनर्गुरुसेतुभिः' रित्येव कवेरस्य श्लोकोऽन्याटोके, अलङ्कारान्तरसङ्कीर्णो यथा—स्मरनव (रस) नदीपूरेणोटाः इत्यादिः श्लोकः' इति प्रतीकप्रहेनानूपते । तत् संभाव्यते कवेरयमानन्दवर्णनात्प्राचीन इति ।

माधिराजः—अयं कविः कर्पूरकवेः प्रसङ्गे प्रागेशस्माभिः सामान्यतो ज्ञातः । सोऽयं दाहटापीशस्य कर्णस्य सभायामासीत् । स्तुनध्वारं कर्णोऽनेन—

‘कुक्षेः कोटरएव कैटभरिपुर्धते विलोकीमिमा-
मन्तभूरिभरं बिभर्ति तमपि प्रीतो भुजद्वाचिपः ।
श्रीकण्ठस्य स कण्ठसूत्रमभवद्देव त्वया तं हृदा
विभ्राणेन परेषु विक्रमकथा श्रीकर्ण निर्णाशिता ॥ इति ।

कर्पूरकविना चायं नाचिराजः संस्तुतः—

‘कन्ये कासि न वेत्सि मामपि कवे कर्पूर किं भारती
.....श्रीनाचिराजिः कविः ॥ इति ।
सोयं भोजराजकर्णराजयोः काले आसीत्

निद्रादरिद्रः—कोऽयं कविरिति न विज्ञायते । नामाप्येतत् साङ्केतिकम् । सङ्केतेच निमित्त-
मिदमेव । यद्यं ‘भ्रातस्तावद्दहं शठेन विधिना निद्रादरिद्रीकृतः’ इति निद्रादरिद्रतामाह ।
जानेकोपपराङ्मुखो.....निद्रादरिद्रीकृत इत्येष श्लोकः काव्यप्रकाशिकायां मम्मटभट्टेन
समुदाहृतः । तद्यं मम्मटभट्टाचार्याचार्यः । मम्मटभट्टस्य समयः शालीवाहनस्यैकादश
शताब्द्याः पूर्वो भागः ।

निशानारायणः—एतन्नाम्ना समुपलक्षिताः श्लोका वेणीसंहारे समुपलभ्यन्ते । तद्यं कविर्वेणी
संहारस्य कर्ता भट्टनारायणः । वेणीसंहारतो बहवः श्लोका ध्वन्यालोके आनन्दवर्धनाचार्येण
समुदाह्रियन्ते । तद्यं क्रैस्त नवमशतकमध्यभागतः प्राक्तन इति संभाव्यते ।

परशुरामः—अस्यां सूक्तिमुक्तिवन्त्यामेक एव श्लोकीऽस्यान्नाम्ना समुपलक्ष्यते । सच श्लोको
विल्हणस्येति पाठभेदः । सद्गुक्तिकर्णामृते एतन्नाम्ना कश्चन श्लोकः समुदाह्रियते । नेतान्यदस्य
प्रत्यभिज्ञापकं किमपि ।

परिमलः—नवसाहस्राङ्क चरितारम्भस्य महाकाव्यस्य कर्ता पद्मगुप्तो नाम महाकविः । अस्यैव
परिमल इत्यपरं नाम । नवसाहस्राङ्क चरिते सर्गसमाप्ते इति परिमलापरनाम्नः पद्मगुप्तस्य कृताविवृष्टेः
ऋतिसर्गो दृश्यते । पद्मगुप्त इति नेत्रं नाम काव्यान्ते ग्रन्थप्रशस्तौ स्वयमेवाह—

‘एतद्दिनिद्रकुमुदयुति पद्मगुप्तः श्रीसिन्धुराजवृषपतेध्वरितं बबन्ध’ इति ।

अस्मादेव महाकाव्यात्

‘नमोऽस्तु साहित्यरसायतस्मै
निपिक्तमन्तः पृषताऽपि यस्य ।
सुवर्णतां वज्रमुपेति साधो
दुर्वर्णतां याति च दुर्जनस्य ॥ १. १४

इतीदं परं समुद्रृत्य पद्मगुप्तनाम्ना समुदाह्रियते सुभाषितावन्त्याम् । तथा दर्शनपात्रलोकेऽपि—

विजयवर्तिन्यपि रूपे तस्मादेव चेतसि ।

वीरार्थवर्तिनं चक्रे मुरेन्दुमवरोध सा ॥ इति स. ६ श्लो. ४२

‘परिमलश्चातिशयस्य कृता’ इति तदेव महाकाव्ये कविः कविः समसमानो पाठभेदः
समुपलभ्यते । पाठभेदभाष्यं नात्यन्तमाश्चर्यायः । आशयस्यमात्रज्ञापनाय केनचित् श्रुतोऽयं कालि

दास इत्युद्देशः । अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां परिमलनाम्ना समुपलब्धमाणः 'आत्ते सीमन्तरत्ने' इत्ययं श्लोकः काव्यप्रकाशे समुदाह्रियते । सोऽयं श्लोकः अन्ये च क्षेमेन्द्रेण औचित्यार्थादौ समुदाहृताः परिमलनाग्नौपलब्धिताः श्लोकाः साहसाङ्कचरिते न सन्ति, परमेते मालवार्थीशस्तुतिपरा एवेति नव-
साहसाद्वापरनाम्नःसिन्धुराजस्य योऽप्रजः श्रीवाक्प्रतिराजः, तस्मिन् प्रणयातिरेकमस्य कवेः सूच-
यन्ति । अस्मिन्नेव नवसाहसाङ्कचरिते पयानीमानि तस्मिन्नस्य कवेर्भक्तिं सूचयन्ति ।

‘सरस्वतीकल्पलतैककन्दं

वन्दामहे वाक्पतिराजदेवम् ।

यस्य प्रसादादयमप्यनन्य

कवीन्द्रचोर्णे पयि सुखरामः ॥’ १. ७

दिवं यियासुर्ममवाचि मुद्रामदत्त यां वाक्पतिराजदेवः ।

तस्यानुजन्मा कविवान्धयस्य मिनत्ति तां संप्रति सिन्धुराजः ॥ १. ८’

‘श्रीमद्वाक्पति राजोऽभूत् अग्रजोऽस्याग्रणीः सताम् ।

सगरापरयदत्तास्थिपरिसायाः पतिर्भुवः ॥

अतस्ति विरूमादित्ये गतेऽस्तं द्यातवाहने ।

कविमित्रे विशाग्राम यस्मिन् देवी सरस्वती ॥’ ११. ९२-९३

‘न्याप्तानि यानि मयि सूक्तिगुणपुष्पानि देवेन तेन कतिचित् कविवान्धयं

चन्द्रातपप्रपितमौनिकसोदराणां तेषामिदं विटसितं नवसाहसाङ्क ॥

(काव्यान्ते दण्डप्रदास्तां)

इदमप्याह सदेव—

‘तस्मैऽतानश्चरन्तमहीतटेन्द्र विद्याविद्वानमणिद्वयं सिन्धुराज ।

एवमपि पठितमुत्तमवृत्तान्ति काव्यमाणिरुपकुण्डलमिह भरणे विपेदि इति

एतेनायं कविः श्रीवाक्प्रतिराज सिन्धुराजगमकाटीन इति विनिर्भाषते (त्रैस्तद्वामशत-
वर्षाभिरप्य) (A. D. 950-1010)

वाजिनैः— कश्चिद्विद्वत्कवेः कश्चिद्विद्वत्तुः प्रागल्भ्यं वदन् क्षेमेन्द्रः प्राह सुगुणतितक—

‘इन्द्रजीवन्धरिणं वाजिनैरुपजातिभिः ।

यत्तत्कारोक्तमागमिरदानन्देव जानिभिः ॥’ इति ।

विमये मलकविर्वाक्यमशामक्येणुः वाजिनैरुपजातिभिः उवाच इति धरति विमलद्वयः ।
अत्रैवैव इति वाक्यः कश्चिद्विद्वत्तुः प्रागल्भ्यं वदन् क्षेमेन्द्रः प्राह सुगुणतितक—
‘इन्द्रजीवन्धरिणं वाजिनैरुपजातिभिः ।

यत्तत्कारोक्तमागमिरदानन्देव जानिभिः ॥’ इति । मनु ५२

११ अ ५२ ५२ ५२ ५२ ५२ ५२—

इन्द्रजीवन्धरिणं वाजिनैरुपजातिभिः ।

यत्तत्कारोक्तमागमिरदानन्देव जानिभिः ॥’ इति ।

जाववतीजयस्य कर्ता पाणिनिरित्यनेन गम्यते । सच व्याकरणस्य कर्तेति । काव्यालङ्कार-
व्याख्यायां नमिसाधुर्महाकवीनामप्यपशब्दपातं निदर्शयन्ः पाणिनेः श्लोकद्वयमुदाहरति—पाणि-
नेर्महाकाव्ये पातालविजये—‘ सन्ध्यावधुं गृह्यकरेण ’ गतेऽर्धरात्रे XXX अपश्यती वत्समिवेन्दुबिम्ब ’
मिति । अनेन च पातालविजयस्य कर्ता पाणिनिरिति विज्ञायते । यथेय व्याकरणप्रवर्तकादनन्यः
स्वयं कथं शब्दान् व्याकुर्वन् अपशब्दं प्रयुञ्जीत । यथेयमनन्यत्वे बाधकं लिङ्गमुत्पश्यामः, कथं राज-
शेखरवचनस्य भ्रान्तिमूलकत्वं सहेमहि । किञ्च—जाम्बवतीजयात्पातालविजयोनन्यः उतान्यः विचारयन्तु
विमर्शकाः । पाणिनेः श्लोकाः कवीन्द्रवचनसमुच्चय सद्गुणिकर्णामृत सुभाषितावली ध्वन्यालोका-
दिषु समुदाहृता नाम ।

पुनरुक्तपद. —‘ पश्चादन्यत् पुरश्चान्यत् पुनरुक्तभयादिव ’ इत्येय कवेरस्य श्लोकः । अत्र-
पुनरुक्तभयादित्यस्मिन् प्रयोगे दृष्टिं समर्पयता केन चित् कृतं साङ्केतिकं नाभेदत्-कोऽयम् का चास्य
कृतिरिति न विज्ञायते ।

पुष्टिद्वारः—अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां योऽस्यकवेः ‘ इदानींतीवामि ’ इत्येय श्लोकः समुदाहृतः
स कवीन्द्रवचनसमुच्चये समुद्धृतः ।

प्रकाशवर्षः—अयं कविः शिशुपालवधव्याख्याकारात्बल्लभदेवाम्नावाचीनः । सक्षनन्य-
गुर्व्यास्तवेति श्लोकं (माघ. १ स. ३५ श्लो) व्याचक्षाणः प्राह—‘ शाश्वतिकाभावादिति उपाध्यायः
प्रकाशवर्षः ’ इति । उपाध्यायशब्दभ्रष्टाणादेनं प्रकाशवर्षं बल्लभदेवस्योपाध्यायं केचन मन्यन्ते । अस्मदु-
पाध्याय इत्यस्मत्पदपठितश्वेदुपाध्यायशब्दस्तथैव संभाव्येत । केवलोऽयमुपाध्यायशब्दः उपा-
ध्यायपदसमलंकृततां तस्यावेदयतीत्यपि संभावनं सुशकम् ।

‘ श्रुत्वा प्रकाशवर्षानु व्याख्यातं तावदीदृशम् ।

विशेषतस्तु नैवास्ति बोधोऽत्रानुभावाद्दे ॥’

इतीदं टिप्पणे कापि परिहृयमानमवलम्ब्य प्रकाशवर्षं बल्लभदेवसमकालमपरे मन्यन्ते ।
अन्यदेतत् । प्रकाशवर्षस्तस्मात्प्राचीन इतितु सिद्धम् । मल्लिनाथः—अनन्यगुर्वारिति श्लोके सुरा-
सुरानित्यत्र बहुवचनस्य साङ्गत्यं संपादयन्—‘ सुरासुरविरोधस्य कार्योपाधिकत्वेनाशाश्वति-
कत्वात् × × × न इदं कवद्राव इत्याहुः ’ इति प्रकाशवर्षाभिमतं पक्षमेवानुवदति । अनेन
प्रकाशवर्षेण विरचिता शिशुपालवधव्याख्या काव्यस्तीत्यपि गम्यते । बल्लभदेवोऽयं मल्लिनाथात्
प्राचीनः । मल्लिनाथो हि द्वितीयसंगं ‘ अन्यद्वा ’ (स. १ श्लो. ४) इति श्लोकव्याख्यानं
‘ बल्लभोक्तं प्रत्युक्तमिति वदति । काव्यालङ्कारकर्तृरुद्रट्टादर्वाचीनोऽयं बल्लभः । यदयं तत्र तत्र
रुद्रट्टमनुस्मरति । न केवलमनुस्मरति । व्याख्यातारं च रुद्रट्टकाव्यालङ्कारस्यात्मानमवगमयति तत्रैव
‘ अस्माभिः रुद्रट्टाङ्कुरे विवेचितमिति । ’ (स. ४ श्लो. २१) आनन्दवर्धनाचार्यविरचिन-
देवीशतकव्याख्याकर्तुः कैयटस्य पितामहो यो बल्लभदेवः स एवामिति प्रत्यभिज्ञानतां तस्यैव
कैयटस्य वचनेन ममोऽप्यस्य व्यक्तं विनिर्धायने—प्रायः कैमन्दशमशतकस्यायः पाद इति
इदं च देवीशतक व्याख्यानावमाने कैयटस्य वचनम् ।

वल्गुभदेवायनितभ्रन्नादित्यादवाप्य जन्मेनाम् ।

कैयटनामाऽऽचयत् विवृतिं देवीशतकस्तोत्रे ॥

वसुमुनिगगनोदधिसमकाले याते कलेस्तपालोके । इति ।

कैयटस्य समयः (कलो. ४०७८) (कै. ९७७) एवं च सति वल्गुभस्यास्य समयः कैस्त-
दशमशतकस्यायः पादः प्रायः—स्यात् । स एव ततः प्राक्तनो वाऽस्य प्रकाशवर्षस्य समय इति
सिद्धम् । अपरं चेदमवधेयम् । माघव्याख्यानाव साने वल्गुभदेवस्येदं पद्यमेकमशुद्धसंवलितं समुपलभ्यते,
(चौसांभासीरियस् बनारसे) —

‘सुरानन्ददेवस्य रणभूव्योमतास्यवः ।

व्यघत् टीका काव्येऽस्मिन् वल्गुभः सुरिवल्गुभाम्’ इति

अशुद्धिद्वयितेऽस्य द्वितीयपादे दीयतां दृष्टिः । अपाकृत्याशुद्धिदोषमयोऽस्य समुन्नेयः ।
भौमित्यस्य व्योमेति संशोधनं स्वरसम् । तथा रणेत्यस्य रसेति संशोधनं च । एवं च सति रसभूव्यो-
मेत्येतत्पदत्रयं संख्याङ्गुलशकमिति व्यक्तं विज्ञायते । रसेति पद् भूरित्येकं, व्योमेति बिन्दुः ।
अङ्कानां वामतो गतिरितिन्यायेन बिन्दुना गणनोपक्रमस्य दुर्घटतया ‘व्योमे’ त्यतः परं विद्यमानेनावि-
संख्योपलक्षकेन भाव्यम् । तस्मात् तास्यवः इति स्थाने तोयपाविति संशोधनं समुचितमिति
प्रतिभाति । तथाचायमर्थः — रसभूव्योमतोयप्लुपलक्षिते (४०१६) कलेः समये टीका व्यघत्तेति ।
कैयट तत्पितामहयोः पक्षिवर्षपरिमितं व्यवधानं न्याय्यं नाम । परमियमाशङ्काऽत्र समुद्भवति—
शिशुपालवधे परिसमाप्ते विंशतितमे सर्गे, समाप्ते च काव्ये वंशवर्णनपरं मङ्गिनाथेनाव्याख्यातं
व्याख्यातं वल्गुभेन श्लोकपञ्चकं समुपलभ्यते । तत्र पञ्चमश्लोकव्याख्याने ‘सुकविकीर्तिं वुराशया-
सुकवीनां श्रेष्ठ विवृषां वररुचि × × × × बिल्हण भारविषाणमयूरादीनां’ इति व्याख्या समु-
पलभ्यते । अत्र बिल्हणग्रहणं माघस्य बिल्हणादर्वाकनत्वं स्फोरयति । इदं व्याहृतं, माघस्य कृति-
रानन्दवर्धनेनानुयते सचनवमशतकस्य, बिल्हणस्त्वेकादशशतकस्यः । व्याख्याता वल्गुभः
स्वदृष्ट्या कथयतीति चेत् विभाव्येत, तदा वल्गुभस्यास्य दशमशतकप्रथमपादे स्थितिः कथं
सम्भाव्येत । कैयटस्य पितामहो वल्गुभदेव इतोऽन्य एव किं न स्यादिति । वयमिह संभावयामः—
वंशवर्णनपरं श्लोकपञ्चकं माघस्यकृतिरिति न विस्मयपदंभवति । यन्मङ्गिनाथेनाव्याख्यातम् ।
शैली च न माघकृतेः । सुकविकीर्तिदुराशयेत्यत्रोपसर्गग्रहणं व्यर्थम् । सुकवीनां श्रेष्ठविदुषाभिति-
व्याख्यानं च ॥ रमणीयम् । कवीनामित्यस्य विदुषमिति न पर्यायः । काव्यरचनासामर्थ्यं वेदुष्या-
द्विशिष्यते । तत् बिल्हणेति वा लेखकप्रमादायातम् । यदि विसंभो वंशवर्णने व्याख्याने बिल्हणग्रहणे
च, तदा स्याद्यं वल्गुभः बिल्हणादर्वाकनः कश्चिदन्यः । प्रकाशवर्षसमयस्यायमुपलक्षक इत्यत्रादम् ।

प्रती[दी]पवसुन्धरः—वसुन्धरादनन्योऽयम्, अत्येव साङ्केतिकं प्रदीपेत्युपपद्य । ‘विलासि-
न्नासीने त्वयि × × × प्रदीपो × × × तथा किं न शमितः (सूक्ति. १६१)’ इति प्रदीपशमनो-
पायवर्णनवैचित्र्यमूलकमेतत् । अपरे चास्य श्लोका वसुन्धरानाम्नोपलक्ष्यमाणा अस्यामेव सूक्तिमुक्ता-
वल्यां सुभाषितावली सङ्कितकर्णामृते च समुपलभ्यन्ते ।

फल्गुहस्तिनी—नास्याः श्लोक एकोऽयस्या सूक्तिमुक्तावल्याय । यस्तु एतन्नाम्ना समुपलक्ष्य-
माणः श्लोकः स तु भर्तृहरिविरचितनीतिशतके वर्तते । तदस्या विचारो नेह प्रकृतः ।

बङ्गुलावर्तः—अस्य नाम्ना समुदाह्रियमाणा अपि भर्तृहरिनीतिशतक एव ।

बाणः—स्तौति कविपुंगवमेनं राजशेखरः—

बाणेन हृदि लग्नेन यन्मन्दोऽपि पदक्रमः ।

प्रायः कविकुरङ्गाणां चापलं तत्र कारणम् ॥ इति ।

स्तौति च गोवर्धनाचार्यः—

जाता शिखण्डिनी प्राक् यथा शिखण्डी तथाऽवगच्छामि ।

प्रागल्भ्यमधिकमाप्तुं बाणी बाणो बभूवेति ॥' इति ।

धर्मदासोऽपि विदग्धमुखमण्डने—

‘रुचिरस्वरवर्णपदा रसभाववतो जगन्मनो हरति ।

तर्किं तरुणी नहि नहि बाणी बाणस्य मधुरशीलस्य ॥ इति ।

‘बाणः सृष्टिपूर्ववस्तुविषयमेकोऽत्र निर्व्यूढवानिति च भवानन्दः । जन्मभूमिरस्याग्रहारः प्रीतिकूटारव्यः, पितरो चास्य राजदेवीचित्रभानू । पुलिन्दो नाम कश्चित् कविरस्य मित्रमासीत् । आह च धनपालः—

केवलोऽपि स्फुरन् बाणः करोति विमदान् कवीन् ।

किं पुनः कृतसन्धानः पुलिन्दकृतसन्निधिः ॥' इति

आसीदयं श्रीहर्षस्य सभायाम् । प्रथितः स मयूरकविरपि । अपरश्च चण्डालदिवाकरः । आह राजशेखरः—

‘अहो प्रभावो वाग्देव्या यच्चण्डालदिवाकरः ।

श्रीहर्षस्याभवत् सभ्यः समो बाणमयूरयोः ॥' इति ।

अनेन विरचिताः प्रबन्धाः प्रथिता नाम । श्रीहर्षचरितं कादम्बरी चण्डीशतकं मकुटताडितकं चेति । राजशेखरश्चेदमाह—

‘सहर्षचरिताश्वत् कृतकादम्बरीस्थदा ।

बाणस्य बाण्यनर्घैव स्वच्छन्दा चरति क्षितौ ॥' इति

पार्वतीपरिणयमप्यस्यैव कृतिं केचन मन्यन्ते । समयश्चास्य श्रीहर्षस्य यः समयः ॥ एव (कैस्तं सप्तमं शतकम्)

विज्जाकः—अयमेव विज्जाकभट्टः बीजकः इत्यप्युच्यते । अस्य नाम्ना सूक्तिमुक्तावल्यां समुदाहृत्येकः ‘असौ मरुच्चुवित चारुकेसर’ इत्येष श्लोकः अपरे च श्लोकाः सुभाषितावली समुदाह्रियन्ते । सदुक्तिकर्णाभूते चास्त्यस्य श्लोकः ।

विज्जाका—कोऽपि कविर्वर्णयतीमाम्—

‘नीलोत्पलदलश्यामां विज्जाकां तामजानता ।

वृथैव दण्डिनाऽप्युक्तं सर्वशुक्ला सरस्वती ।’ इति । (सूक्ति ४७)

विज्जाका विज्जा विद्या विधाका इत्यप्यस्या नामनिर्देशो दृश्यते । विज्जाकाया नाम्ना सूक्तिमुक्तावल्यां समुदाह्रियमाणः ‘दृष्टिं हे प्रतिवेदिनि’ इति श्लोकः कवीन्द्रवचनसमुच्चये सदुक्तिकर्णा-

मृते च विद्याया इति निर्दिश्यते । सुभाषितावल्यां चास्याः श्लोका बहवः समुदाह्रियन्ते ।
'धन्याऽसि या कथयसि' इत्येष विज्जाकायाः श्लोकः (सूक्ति. २९९) काव्यप्रकाशे चतुर्थे
उल्लासे समुदाह्रियते । तदियं शालीवाहनेकादशशतकस्यात् मम्मटात् प्राचीना ।

विल्हणः—काश्मीरः कवीन्द्रोऽयमात्मनो जनपदं जन्मस्थानमाप्रपितामहादन्यक्रममा-
चारपादेव काश्मीरेष्वेव समाधिमतं पाण्डित्यं नानादेशसञ्चरणं तत्र तत्र राजसदसि कविवरसमधिषिते
विजयं निजकवितारसारवादसन्तृप्तानेकक्षितिपालप्रसादलब्धं गजान्तमैश्वर्यं कर्णाटेन्द्रात् चोलुक्य
कुलतिलकात् संप्राप्तं विद्यापतिपदमन्यञ्चात्मनः कीर्त्याग्रहं चरितं विक्रमाङ्कचरिते निजकृतौ
(अष्टादशेसर्गे) विशेषेण वर्णयति । कविरयं चालुक्यकुलतिलकं विक्रमाङ्कदेवं प्रीणयन् तद्दीपचरितं
काव्यरूपेण निधन्य काव्यान्ते नेजं काश्मीरदेशं, तद्देशस्थिपतिं च कलशं सारमजं सजनकं सम-
नुस्मरन्तुपवर्णयति विशेषेण । यस्यैव समये काश्मीरात् कर्णाटमभिप्रतस्ये स्वयम् । आत्मीयभावेन-
वात्र मूलम् । प्रदर्शयतिचायं श्लोकः । आत्मीयेषु स्नेहविशेषम्—

‘लब्धा लक्ष्मीर्दिशिदिशि कृताः संपदः साधु भोग्याः

प्राप्तायोग्यैः सह कलहतः कुत्र नोच्चैर्जयभीः ।

गोष्ठीबन्धः सपदि मुजनेः सारनिष्कर्षदक्ष-

प्रज्ञालब्धस्तुतिभिरचिरादस्तु काश्मीरकैर्म ॥ इति ॥ स. १८. १०३.

लब्धप्रतिष्ठस्यास्यान्ते निर्वेदश्चैश्वर्येषु—

‘आरुक्षाम वृषप्रसादकणिकामद्वाहम् लक्ष्मीलवान्

किञ्चिद्वाहप्रयमध्यगीष्महि गुणैः काञ्चित् पराजेष्महि ।

इत्यज्ञानमयीमकार्म कियतीं नानर्थकन्यो मनः

स्वार्थानीकृतशुद्धबोधमधुना वाञ्छत्यमर्त्यापगाम् ॥’ इति ॥

समयश्चास्य एकादश शतकस्योत्तरार्धम् । कविरयं मुक्तिकलशस्य नत्ता, राजकलशस्य पौत्रो,
ज्येष्ठकलशस्य पुत्रः । कर्णसुन्दरीप्रभृतयः कृतयोऽप्यपराः कवेरस्य वर्तन्ते । विशेषो विक्रमाङ्कदेव-
चरितप्रस्तावनायां द्रष्टव्यः । (Introduction of George Babler)

मद्वृजयन्तः—न्यायमञ्जर्याः प्रणेता वृत्तिकार इति प्रथितः । सोऽयं मुक्तापीठसचिवस्य
शक्तिस्वामिनो नत्ता कल्याणस्वामिनः पौत्रश्चन्द्रस्य पुत्रः पिता कादम्बरीकथासारकर्तुराभिनन्दस्य
अनेनानन्दवर्धनोपलोध्वनिमार्गो न्यायमञ्जर्या निरस्यते—

‘एतेन शब्दसामर्थ्यमहिम्ना तन्निरस्यते ।

यमन्यः पण्डितमन्यः प्रपेदे कञ्चन ध्वनिम् ॥’

‘मानान्तरपरिच्छेदस्तु रूपोपदेशिनाम् ।

शब्दानामेव सामर्थ्यं तत्र तत्र तथा तथा ॥

अथवा नेहशी चर्चा कविभिः सहशोभते ।

विद्वांसोऽपि विमुह्यन्ति वाक्यार्थगहनेऽध्वनि ॥

तदलमनया गोष्ठ्या विद्वज्जनोचितया चिरं

परमगहनेस्तर्कज्ञानाममूमिरयं नयः ।

प्रकृतमधुना तस्मात् ब्रूमो न भात्यनुमानतः

तनुमपि न तेष्वार्यापत्तेर्विशेष इति स्थितम् ॥' इति । प. ५८

तस्यास्य जयन्तभट्टस्य समयः प्रायः क्रैस्तं नवमं शतकम् । आनन्दवर्धनस्य प्रायः समकालः स्यात् । यद्यपि जयन्तभट्टस्य नाम्ना समुपलक्ष्यमाणो यः श्लोकः स भर्तृहरिशतके समुपलभ्यते । अथापि तच्छतकं भर्तृहरेरेव कृतिरिति न विश्वासस्य पदम् । यदन्यदीया अपि कृतयस्त्रय दृश्यन्ते तदयमस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां समुदाहृतः श्लोकोजयन्तस्य भवेन्नाम ।

भट्ट गोविन्दराजः—कविमेनं श्लाघते देवेश्वरः—

‘ इन्दुप्रभारसविदं विहगं विहाय
कीरानने स्फुरसि भारति का रतिस्ते ।
आद्यं यदि श्रयसि जल्पतु कौमुदीनां
गोविन्दराजवचसां च विशेषमेपः ॥’ इति (शार्ङ्गं घर)

अपरे चास्य श्लोकाः सुभाषितावल्यां समुदाहृताः ।

भट्टनायकः—अयं हृदयदर्पणस्य कर्ता ध्वनिरितरसने प्रवृत्तः । आचार्याभिनवगुप्तः स्वकृतौ ध्वन्यालोके तत्र तत्रास्य पक्षमनूय निरस्यति । तथया—“तेन यद्भट्टनायकेन द्विवचनं दूषितं तत् गजनिमीलिकयैव’ इति । अनेनायमभिनवगुप्तात्प्राक्तन इत्यवगम्यते । दूषितं यद्विवचनं तत्—व्यङ्ग्यः काव्यविशेषः स ध्वनिरिति सूरिभिः कथितः’ (ध्वन्या उ. १. का. १३) इतिकारिकास्थं व्यङ्ग्य इत्येतद्विवचनम् । तदयमानन्दवर्धनान्न प्राक्तनः ।

‘ द्विजस्तयोर्नायकास्यो गौरीशसुरसन्नमोः ।

चातुर्विधः कुतस्तेन वाग्देवीकुलमन्दिरम् ॥ इति

राजतरङ्गिणीवचनं प्रमाणयन् सुभाषितावलीप्रस्तावनाकारः अवन्तिवर्मणः पुत्रस्य शङ्करवर्मणः समयमस्य भट्टनायकस्य संभावयति । आनन्दवर्धनस्त्ववन्तिवर्मणः सभायामासीदिति सुव्यवस्थितम् । मीमांसकश्चायमित्यपि गम्यते—यदस्मि मते निरस्यन्नभिनवगुप्तः सोपहासमिदमाह—‘भट्टनायकेन तु यदुक्तं × × × तत् श्लोकार्थमपराभ्युक्तं × × × न च निःश्वासान्ध इवादर्शः स इव चन्द्रमा इति कल्पना युक्ता । जैमिनीयसूत्रे होवं योजना, ‘न काव्येऽपीत्यलम्’ इति । (ध्वन्या. प. ६३) उपहसतीव होनम् ‘जैमिनीयसूत्रेष्वेव ईदृशी ते योजना शोभेत, न काव्येऽपीति ।

भट्टमयूरशङ्करः—शङ्कर इति लेखकप्रमादकृतः पाठः । शङ्कुः इत्येव पाठो युक्तः श्रीभण्डारकर महाशयैर्दृष्टः पाठस्तु मयूरपुत्रशङ्कुः इति । शङ्कुको मयूरपुत्र इति विशेषणमेतद्विचार्यम् । अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां मयूरशङ्करनाम्ना समुपलक्ष्यमाणः श्लोकः सुभाषितावल्यां शङ्कु-कस्य नाम्ना समुदाह्रियते । शङ्कुः प्रथितः कश्चिदलङ्कारनिबन्धस्य कर्ता प्राक्तन इति विशायते । मम्मटभट्टः काव्यप्रकाशे रसं निरूपयन् ‘इति भट्टोल्लटप्रभृतयः, इति श्रीशङ्कुः, इति श्रीभट्टनायकः, इति श्रीमदाचार्याभिनवगुप्तपादाः । इति मतभेदान् निरूपयति । अनेन निर्देशकप्रेण भट्टनायकात्प्राक्तनत्वं गम्यते । भुवनाभ्युदयाख्यस्य प्रणेताऽयमिति च राजतरङ्गिणीतो विशायते—

‘अथ मम्मोत्पलयोरुदभूत् दारुणो रणः
रुद्धप्रवाहा यत्रासीत् वितस्ता सुभटैर्हतैः ॥
कविर्बुधमनःसिन्धुशशङ्कः शङ्कुकामिधः ।
यमुद्दिश्याकरोत् काव्यं भुवनाभ्युदयाभिधम् ॥’ इति (राज)

समयश्चास्य कैस्तं नवमं शतकम् । परमत्र मयूरपुत्रनिर्देशः कं मयूरमवलंबते इति तु विचार्यम् । सूर्यशतककर्ता मयूरस्तु वाणसमकालः ।

भट्टवाचस्पतिः—कविरयमन्यो वाचस्पतिमिश्रेभ्यः, ये न्यासवार्तिकतात्पर्यटीकाप्रभृतयो बहवो दार्शनिका निबन्धा विरचिताः । अस्य श्लोका बहवः सदुक्तिकर्णामृते समुदाहृताः । अस्यां समुदाहृतः ‘जनस्थाने भ्रान्तं’ इति श्लोकः सदुक्तिकर्णामृते शूलपाणेरित्युपलक्ष्यते । अयमेव श्लोकः क्षेमेन्द्रेण कविकण्ठाभरणे ‘रामायणपरिचयो यथा—भट्टवाचस्पतेः’ इति समुदाहृतः । यश्चायमपरः कवेरस्यश्लोकः ‘मृगशिशुदृशस्तस्या’ इति, सदुक्तिकर्णामृते समुदाहृतः, सदृशरूपके द्वितीयप्रकाशे समुदाहृतो वर्तते । तदयं कविर्धनिकात्प्राचीन इति संभाव्यते ।

भट्टश्यामलः—कवेरस्य कृतेः केचन श्लोकाः सुवृत्ततिलके औचित्यचर्चायां च क्षेमेन्द्रेण समुदाह्रियन्ते । अयं कविः प्रणेता पादताडिताख्यस्य भाणस्य । राजशेखरेण काव्यमीमांसायामेव श्यामदेव इति निर्दिश्यते ।

भट्ट सोमेश्वरः—न्यायसुधायाः कर्ता भट्टसोमेश्वरो मीमांसक एकः अपरः काव्यप्रकाशि-काव्यस्यायाः कर्ता भट्टसोमेश्वरः, अपरस्तु सोमेश्वरः सुरयास्तवस्य कीर्तिकौमुद्याश्च कर्ता अपरस्तु सोमेश्वरदेवो मानसोल्लासकर्ता । एष्वन्यतमेवाऽन्यो वेतिविचार्यम् ।

भट्टस्यामी—अयमेव भट्टिरिति प्रथितो महाकविर्वैयाकरणाशिरोमणिः । यस्य कृतिर्भट्टि-काव्यमिति प्रथते । अयं श्रीस्वामिनः सुनुर्वाहणः सौराष्ट्रेण श्रीधरसेननरेन्द्रे राज्यं प्रशासति बलभीपुरे समभूत् । काव्यस्यान्ते स्वयमिदमाह—

‘काव्यमिदं विहितं मया बलभ्यां
श्रीधरसेननरेन्द्रपालितायाम् ।
कीर्तिरतो भवतात् नृपस्य तस्य
प्रेमकरः क्षितिपो यतः प्रजानाम्’ ॥ इति ॥

न्यास्याता आरम्भे ग्राह—श्रीस्वामिसूनुर्भट्टिनामा कविः रामकथाश्रयमहाकाव्यं चकार’ इति । अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां समुदाहृतः ‘पीतोष्ठराणां’ इति श्लोकः (भट्टिकाव्ये एकादशसर्गे) (२१) समुपलभ्यते । सुभाषितावल्याम परे चास्य श्लोकाः समुपलभ्यन्ते । श्रीधरसेनशिल्लेखतः केस्तपदशतकस्योत्तरार्धमस्य समयः स्यादिति संभाव्यते । (काव्यमालागुच्छे ८० प्राचीनलेखमालायां (३) दो लेखो (१६४-१६५) वर्तते)

भट्टेन्दुराजः—अभिनवगुप्तस्यायमुपाध्यायः । कैस्तदशमशतके काश्मीरेष्यासीत् । ध्वन्यालोकके भट्टटमाचार्यम् अभिनवगुप्तो भट्टेन्दुराजचरणानुसमरति—‘भट्टेन्दुराजचरणान्नकृतविधासे’ ति । उदाहरति चास्य श्लोकस्तत्र तत्र लोचने । ‘यथा अस्मदुपाध्यायभट्टेन्दुराजस्य—’ प्राणा येन समर्पिता’ इत्येवमादिभिः । क्षेमेन्द्रेणास्य श्लोका औचित्यचर्चायां समुदाहृताः ।

भट्टेन्दुराजस्य—‘यः कालागुरु’ (सूक्ति. २६५) (ध्वन्यालोकलोचने प. ११६)

भट्टोत्कटः—कोऽसावुत्कटः ? उद्भट इति तु भवेत् प्रसिद्धश्चायमलङ्कारनिबन्धकारः ।

भट्टोपमन्युः—‘सान्ध्यरागरुचिरारुणमारात्’ इति श्लोक एक एवार्थं सूक्तिमुक्तावल्यां सुभाषितावल्यां च कवेरस्येति समुदाह्रियते । नेतोऽस्याधिकं किमपि ज्ञापकमुपलभ्यते ।

भदन्तविशाखदेवः—मुद्राराक्षसकर्तृर्विशासदेवादन्योऽयमिति संभाव्यते । पूज्यवाचकस्य भदन्तशब्दस्यभूरिप्रयोग आर्हतसमयनिष्ठेष्वेव । मुद्राराक्षसकर्ता तु नतत्समयानुयायी । कोऽयमिति विचार्यम् ।

भदन्तहरिभट्टः—बहवोऽस्य कवेः श्लोकाः सुभाषितावल्यां समुदाहृताः । अस्यां तु सूक्तिमुक्तावल्यां सूक्तिरस्यैकेव । सूक्तिश्चास्य प्राचां महाकवीनां शैलीमनुसरति ।

भदन्तारोग्यः—यदेव श्लोकद्वयमस्यां सूक्तिमुक्तावल्यामस्य कवेः कृतिरिति समुदाहृतं तदेव सुभाषितावल्यामप्येतस्यैवेति समुदाहृतम् । कविमेनं न विशेषतः प्रत्यभिजानीमः ।

भर्तुः—भर्तुः इत्यपि नाग्नि भेदः पठ्यते । कविरयं बाणस्य गुरुः । स्तौति च कादम्बर्यां बाण एनम् ।

‘न मामि भर्तुंश्वरणाम्बुजद्वयं
सशेखरैर्मौरवारिभिः कृतार्चनम् ।
समस्त सामन्तकिरीट वैदिका
विटङ्कपीठोल्लुठितारुणाङ्गुलि ॥’ इति । (कादम्बरी)

राजशेखरश्चेनं श्लाघते—

‘अवन्तिः काव्यमानर्च भर्तुर्मौलरिशेखरः

शिष्यो बाणश्च सङ्क्रातकान्तवेद्यवचाः कविः ।’ (सूक्ति. ४४)

कवेरस्य काव्यं किमप्यस्तीत्यनेन श्लोकेन विज्ञायते काव्यस्य नाम न व्यक्तम् । कविं काव्यं च निरूपयन् राजशेखरः काव्यनामन किं ब्रूयात् ? अपि स्यादवन्तिकाव्यमित्येकं पदम् ? । सुव्यक्तः समयोऽप्यस्य । अस्य श्लोका बहवः सुभाषितावली समुदाहृताः ।

भर्तृहरिः—अयं वाक्पद्मीयस्य प्रणेता प्रणेताच शतकत्रयस्य । यद्यपि भर्तृहरेः कृतिरिति उपायमाने शतकत्रये सङ्कलितानाम परेषां श्लोकाः । अथापि प्राधान्यात् भर्तृहरिकृतिरेव सा । केचन मन्यन्ते—आचार्यामिनवगुप्तो ‘यथाह भगवान् भर्तृहरि’ रित्यादिना यं वाक्पद्मीयकारं निर्दिशति तस्मादन्य एव शतककर्ता इति । अस्य समयः क्रैस्तं सप्तमं शतकम् ।

भर्तृमेण्डः - श्लाघते धनपालः कविमेनम्—

‘वक्रोस्या भर्तृमेण्डस्य वहन्त्या मुणिरूपताम् ।

आविद्धा इव ध्वनन्ति मूर्धानं कविकुञ्जराः ।’ (सूक्ति. ४४)

राजशेखरो बालरामायणे सबहुमानमेनं निर्दिशति—

‘बभूव बल्मीकभुवः पुरा कवि—

स्ततः प्रपेदे भुवि भर्तृमेण्डताम् । इति ।

क्षेमेन्द्रेदमुदाहसति सुवृत्ततिलके—आरम्भे यथा भर्तृमण्डस्य—

‘आसीदित्यो हयग्रीवः सुहृद्भ्यमसु यस्य ताः ।

प्रथयन्ति बलं बाह्वोः सितच्छत्रस्मिताः श्रियः ॥’ इति ।

अयं कविर्हयग्रीववधस्य काव्यस्य कर्ता, यस्य सर्गारम्भे श्लोकोऽयम् । शाकुन्तलव्याख्याने
राघवमहद्भानुवदति—

‘उदाहृतं च हयग्रीववधस्थम्—

‘यं प्रेक्ष्य चिररूढापि निवासप्रीतिरञ्जिता ।

मदेनैरावण मुले मानेन हृदये हरेः ॥’ इति ॥

अयं च काश्मीरः । मानुगुप्तस्य समये आसीत् । तस्य च समयः क्रैस्त चतुर्थशतकस्य
प्रथमोभागः । अस्यापरे श्लोकाः सङ्कि, कर्णामृते सुभाषितावस्थां च समुदाहृताः ।

महद्वटः—अस्य श्लोकान् बहून् समुदाहरति क्षेमेन्द्रः । अभिनवगुप्तश्च लोचने श्लोकानस्यो-
दाहरति, तदयंममिनवगुप्ताचार्यतः प्राप्तः प्रायोऽस्य समयो नवमशतकाभ्यांवाचीनः ।

भवभूतिः—सुप्रसिद्ध एव महाकविः । महार्थारचरितादिषु नाटकेषु कविरयंमात्मानं ‘श्रीकण्ठ-
पदलाञ्छनः पद्माययप्रमाणज्ञो भवभूतिर्नाम’ ‘अस्ति सलु तत्रभवान् काश्यपः श्रीकण्ठपदला-
ञ्छनः’ ‘महेश्रीकण्ठपदलाञ्छनोभवभूतिर्नाम’ इति सूत्रधारवचनैः सापयति । तत्र श्रीकण्ठ
इति पितृकृतं नाम । ‘साम्बा पुनानु भवभूतिपवित्रमूर्तिः’ गिरिजायाः स्तनौ वन्दे भवभूति सितान-
नो’ इति भवभूतिपदपटिताद्वर्णनादस्य साङ्केतिकं ‘भवभूति’ रितिनाम प्रवृत्तमिति केचित् ।
अपरे तु भवभूतिरित्येवास्य नाम । वक्ष्यवाक्यत्वलक्षणा सारस्वतश्रीः कण्ठे यस्य सोऽयं श्रीकण्ठ इति
गुणकृतमभिधानमस्येति मन्यन्ते । अनुरूपं चैतत् श्रीकण्ठपदलाञ्छन इति प्रयोगस्य ।

‘कविर्वापपतिराज श्रीभवभूत्यादिसेवितः ।

जितो ययौ यज्ञोवर्मा तद्गुणस्तुतिवन्दिताम् ॥’

इत्यनेन राजतरङ्गिणीत्रयनेन यज्ञोवर्मणः समकाल इति विज्ञायते । यज्ञोवर्मणः समयश्च
क्रैस्तसप्तमशतकस्यान्तिमोऽष्टमशतकस्यादिमश्च । (693-730 A. D.) अस्यैवोवर्षेक इत्यपि
नामान्तरम् । शिष्यार्थाय कुमारिलभट्टस्य । प्राचीने हस्तलिखिते मालतीमाधवे—‘इति श्रीकुमारिलरवा-
मिप्रसादप्राप्तवाग्भट्टश्रीमद्रुक्मिकाचार्यविरचिते मालतीमाधवे पद्योऽङ्कः’ इति वाक्यं हि समुपल-
भ्यते । आह च चित्सासाचार्यस्तत्त्वप्रदीपिकायां (निर्णयमागारमुद्रितायां २६५ पत्रे) भवभूतिर्हि
उवर्षेक इति । अनेन कुमारिलश्लोकवार्तिकस्य व्याख्या व्याख्यायपि विज्ञायते । ‘येनाम केचिदिह नः
प्रथयन्त्यवशा’ मित्येष श्लोको मालतीमाधवस्यः श्लोकवार्तिकव्याख्यायमपि हि समुपलभ्यते । मण्डन-
मिश्रविरचितभावनविनिरूपस्य व्याख्याकाप्युवर्षेकेन विरचिताऽस्ति । प्रसिद्धाभ्यां च दृश्यप्रवन्धाः ।

भागवतजयवर्धनः—अयं जयवर्धनादन्यः । अस्य कवरेपरेऽपि श्लोकाः सुभाषितावस्थां
सङ्किर्णामृते च समुपलभ्यन्ते ।

भारविः—किणानाज्जनीयस्य कर्ता कविकुलावतंभभूतोऽयम् । श्रापतेचैवं राजशेखरः

‘कृतस्नप्रबोद्धद्वानी मास्वगिवा भाग्येः ।’ सू. ४४

भीमपंडितः—अस्य नाम्नाऽस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां समुदाहृतोऽश्लोको सुभाषितावल्यां भीम-
स्येति । समुदाह्रियते । कोऽयं भीमः ? । सुभाषितावलीप्रस्तावनायां पीटरसन् महाशयो मन्यते
रावणार्जुनीयस्य कर्तारम् । नाम्निच भीमभट्टः भूमभट्टः इति प्रयोगभेदान् प्रदर्शयन् भूमभट्ट इत्येव
स्थापयति । नदर्शयति प्रमाणतया वाक्यमिदम्—‘काव्येऽत्र भूमोदिते’ इति । काश्मीरभायमिति ।

भीमटः—राजशेखरो वर्णयत्येनम्—

‘कालञ्जरपतिश्चक्रे भीमटः पञ्चनाटकीम्
तेषु प्रवन्धराजत्वं प्राप स्वमदृशाननम् ॥’ इति (सूक्ति. ४६)

भूतिमाधवः—जयमाधवात् पूर्वं विचारितादनन्त्य एवायम् । योऽयमस्यां सूक्तिमुक्तावल्या-
मस्य नाम्नोपलक्षितः श्लोकः स सुभाषितावल्यां सङ्गुक्तिर्कणामृते च जयमाधवस्येत्युदाह्रियते ।

भेरिभांकारः—कवेरस्य भेरिभाङ्कार इति साङ्केतिकमभिधानमिति प्रतिभाति । देशकाला-
वस्य न ज्ञायते । सूक्तिमुक्तावल्यां समुदाहृतान् कवेरस्य श्लोकान् पश्यतां नः प्रतिभाति कविरयं कस्य
चिद्वाशः सभायामात्मनो वयः पूर्वं समतिवाह्य चरमे वयसि निर्विण्णो वाराणस्यां निवसन् ईश्वरपरा-
यणोऽभवत् । इति । इमे चास्य श्लोकाः ।

‘सत्तानामयुगान्तसङ्गतिरिहस्यादर्णवानां न किं’ (३४०) इयं च राज्ञः स्तुतिः ।

‘कतिपयपुरस्वामी कायव्ययैरपि दुर्महः
मितवितरिता मोहेनाहो मयाऽनुसृतः पुरा ।
त्रिभुवनपतिर्बुद्ध्याऽऽराध्योऽधुना स्वपद प्रदः ।
पुनरधिगतस्तत्प्राचीनो कुनोति दिनव्ययः ॥’ (४६०)

अयं राजसेवा निर्वेदमवगमयति श्लोकः ।

‘ये तृष्णालहरीपरीतमनसस्ते मानवा निर्भरं
वेशेऽव्यत्र वसन्तु हन्त सहसाऽवज्ञाय वाराणसीम् ।
अस्माभिः पुनरत्र शङ्करपुरीमप्ये स्थिरं स्थीयते
स्यातव्यं त्रिदिवापमाजलमिलद्गृहं सन्तोषिभिः । (३८०)
श्लोकोऽयं कवेर्वाराणसीनिनिवासे दृढाध्यवसायं सूचयति ।

अन्याश्चास्य श्लोकानत्रोदाहृतान् परामृशतां नः प्रतिभाति वाराणस्यामवस्थितेन महादेव-
तरेका व्यरर्च्यति ।

भोगवर्मा—(काश्मीरक भोगवर्मा) कोऽयम् ? । सूक्तिमुक्तावल्यां सुभाषितावल्यां सङ्गुक्ति-
र्कणामृते च श्लोकेनेकेनेवायमुपलक्ष्यते ।

भोजदेवः—धारापीशः सोयं सरस्वतीकण्ठाभरणशृङ्गारप्रकाशयोः कर्ता काव्यमीमांसाका-
रात् पश्चात्तनः भावप्रकाशकारात् शारदातनयात्प्राक्तनः कैस्तेकादस्रस्रतके आसीत् । अस्यां
सूक्तिमुक्तावल्यां कवीन्द्रवचनसमुच्चयादौ च सूक्तिसंग्रहनिबन्धे भोजदेवनाम्ना समुपलक्ष्यमाणाः
श्लोकाः सरस्वतीकण्ठाभरणशृङ्गारप्रकाशयोनोपलभ्यन्ते तदस्य कुतन्तरेषु अन्वेयणीयाः । विशेषश्चास्य
कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनायां द्रष्टव्यः ।

मङ्गलः—अयं काश्मीरो महाकविः, प्रवराख्यं पुरमस्य जन्मस्थानम् । पिता विश्ववर्तख्यः अग्रजावस्य भृङ्गारालङ्कारनामानो । अलङ्कारस्य लङ्कृ इति नामान्तरम् । सुस्तलदेवनन्दनेन श्रीजय-सिंहमहाराजेन प्रजापरिपालनकर्मणि नियुक्तोऽयं महसकस्तस्यराज्ञः समये क्रैस्तद्वादशशतकस्य पूर्वार्धे आसीत् । अस्य समये लङ्कृकस्य सभायां बहवः पण्डिता अभूवन्, नन्दनः रम्यदेवः उच्यते । लोष्टेवः श्रीगर्भः मण्डनः श्रीकण्ठः गर्गः देवधरः नागः त्रैलोक्यः दामोदरः जिन्दुकः जल्हणः श्रीगोविन्दः कल्याणः भुङ्गुः श्रीवत्सः श्र्यानन्दः पद्मराजः श्रीगुजः लक्ष्मीदेवः जनकराजः प्रकटगुप्तः आनन्दः (शम्भुमहाकवेः सुतः) सुहृदः गोविन्दचन्द्रः जोगराजः अपरादित्य इत्यादयः । तद्विदमखिलं कवेरस्य मङ्गलस्य कृतौ श्रीकण्ठचरिते व्यक्तं समुपलभ्यते ।

महामनुष्यः (काश्मीरक महामनुष्यः) बहवः श्लोकाः कवेरस्य समुदाह्रियन्ते सुभाषिता-वल्याम् । सङ्गुक्तिकर्णावृते च । नास्य देशकालादिपरिचायकं किमपि ।

माघः—शिशुपालवधस्य कर्ता सोऽयं महाकविः । श्लाघते चेन्नं राजशेखरः—

‘माघेनेव च माघेन कव्यः कश्च न जायते ।

माघेन विघ्नितोत्साहा न सहन्ते पदक्रमे (मम्) ।

स्मरन्तो भारवेरेव कवयः कपयो यथा’ इति । सू. ४४

अस्य कवेः पिता दत्तकः सर्वाश्रय इति च पितुरस्य नामान्तरम्, पितामहश्चास्य सुप्रभः । सोऽयं सुप्रभः श्रीवर्मलख्यस्य राज्ञः सर्वाधिकारी समभूत् । तस्य राज्ञः समयः क्रैस्तसप्तमशतकस्य पूर्वार्धम् । (625 A. D.) सुप्रभदेवस्य चायमेव समयः । एतत्पौत्रस्य माघस्य ततः प्रायः पञ्चाशद्वर्षेभ्यो बहिरः समयः स्यात् । क्रैस्तसप्तमशतकस्यान्यो भाग इति तु निर्विवादम् । अस्य कवेः श्लोका बहवः सुभाषितावल्यादिसूक्तिनिबन्धेषु समुदाह्रियन्ते । आनन्दवर्धनाचार्येण ध्वन्यालो-केऽस्य श्लोकः समुदाह्रियते ॥

मञ्जुषोपः—अस्य कवेर्नाम्नाऽस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां समुपलक्ष्यते श्लोक एक एव । स च सोमप्रभाचार्यविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वर्तते प्रकाशितं चेत्तत् अस्माभिः कविनामानुक्रमिष्याम् । तत् नेह निबन्धे कवेरस्य कृतिः, सोमप्रभाचार्यस्यैव वा मञ्जुषोप इति नामान्तरं तदिति मन्तव्यम् ।

मदनः—अयमष्टशतकव्याख्याकारेणार्जुनवर्मदेवस्य गुरुः । अर्जुनवर्मदेवः स्वकृताव-मष्टशतकव्याख्यायामिदमाह—‘यदुक्तमस्मदुपाध्यायेन बालसरस्वत्यपरनाम्ना मद्नेन’ इति । उदाहरति च तस्य श्लोकांस्तत्र तत्र । तांश्च श्लोकानस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां मदनकर्तृकतया निर्दि-ष्टेषु पश्यन्तो वर्यं तमेनमेव मदनं सम्भावयामः । अलङ्कारनिबन्धस्य कस्यचित् कर्ताऽयमित्यादि विज्ञापते । समयश्चास्य क्रैस्तत्रयोदश शतकस्याधो विभाग इति संभाव्यते ।

मायुराजः—राजशेखरः श्लाघते कविमेनम्—

मायुराजसमो जज्ञे नान्यः कलचुरिः कविः ।

उदन्वतः समुत्तस्युः कति वा तुहिनांशवः ॥ इति (सूक्ति ४६)

अनेन राजशेखरवचनेन कविमेनं कलचुरिकुटालशूराभूतं चेद्विद्वेशसंभवं मन्यते महामहो-पाध्यायो दुर्गाप्रसादः । संभावयति चेन्नं रामायणकथयानुसारिणो नाटकस्य कर्तारम् । (कूर्मवज्री-प्रस्तावनायाम्) राजशेखरात् प्राचीन इति तु व्यक्तम् । तत् नवमशतकतो नायांर्चनः ।

मारुला—इयं मारुला कदा कुत्रासीदिति न विज्ञायते । श्रीकविमालायामियं ग्रन्थते धनद्वयेन—

‘शिला—विज्ञा—मारुला—मोरिकायाः

काव्यं कर्तुं सन्ति विज्ञाः स्त्रियोऽपि ।

विवो वेतुं वादिनो निर्विजेतुं

विश्वं वक्तुं यः प्रवीणः ॥ वन्द्यः ॥ इति । (शार्ङ्गधर)

साहित्यः—अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां साहित्यस्येति नूतनः ‘कचग्रहमनुग्रहम्’ इत्ययं श्लोकः सुवृत्तिलकाक्षेमेन्द्रेण साहित्यस्येति नूतनः । स्यादयं साहित्यः । क्षेमेन्द्रात्प्राक्तनोऽयमिदमेतावदेकं विज्ञायते ।

मुक्ताकाणः—कविरयं काश्मीरेष्ववन्तिवर्मणोराज्यसमये आसीत् विज्ञायते चैतद्राज-तरङ्गिणीवचनेन—

‘मुक्ताकाणः शिवस्वामी कविरानन्दवर्मणः ।

प्रथां रत्नाकराद्भागात् साम्राज्येऽवन्तिवर्मणः ॥’ इति

समयोऽस्य कैस्तं नवमशतकम् (855-884 A. D) अस्य श्लोका बहवः क्षेमेन्द्रेण सुवृत्तिलकादाबुद्धताः ।

मुञ्जः—वाक्पतिराज इत्यस्यैव नामान्तरम् । धाराधीश्वरस्य श्रीभोजराजस्य यः पिता सिन्धुराजस्तस्यायमग्रजः श्री सीयकमहाराजस्यपुत्रः अनेककविरसमलङ्कृतसमः स्वयं च सुललितवाग्भवनितिः कविलोकप्रियः । समयश्चास्य कैस्तदशमशतकस्योत्तरार्धम्

मुरारिः—अनर्थराघवस्य कर्ता । पितरावस्य तन्तुमतीवर्धमानकौ । रत्नाकरो हरविजये-मुरारिमधिकृत्यवमाह—

‘अद्भुतनाटक इवोत्तमनायकस्य

नाशं कविर्व्यथित यस्य मुरारिरिति ॥’ इति (हरविजय, ६७)

तेनार्यं रत्नाकरात्प्राचीन । इति गम्यते । रत्नाकरस्य समयः कैस्तं नवमं शतकम् ।

मोरिका—सुभाषितावल्यामपरे चास्याः श्लोकाः समुदाहृताः । धनदः कविरेना निर्दिष्टाति—

‘शिलाविज्ञामारुलामोरिकाया’ इति ।

यशोवर्मा—अयं कान्यकुब्जाधीश्वरः कर्ता रामाभ्युदयनाटकस्य । गीयते चार्थं राजतरंगिण्याम् ।

‘कविवाक्पतिराजश्रीमन्मूर्त्यादिसेवितः ।

जितो ययो यशोवर्मा तद्गुणस्तुतिवन्द्यताम् ॥’ इति ।

आनन्दवर्मणेन ध्वन्यालोके रामाभ्युदयनाटकात् कवेरस्य श्लोकोऽयमुदाह्रियते—

‘आकन्दाः स्तनितोर्विलोचनजलान्यश्रान्तधाराम्भुभिः’ इति ।

‘कृतककुपिते’ रित्यादिश्लोकश्च । तथा लोचनेच—‘रामाभ्युदये यशोवर्मणा—रिधतमिति यया शन्याम् ।’ इति । क्षेमेन्द्रेण च सुवृत्तिलकादावस्य श्लोकाः समुदाह्रियन्ते । मोजेनाप्युदाहि-यन्ते शृंगारप्रकाशे । अस्य च यशोवर्मणः समयः कैस्ताष्टमशतकस्य प्रथमः पादः ।

योगेश्वरः—कविमेनं भवानन्दः श्लाघते

‘वाणः सृष्टिमपूर्ववस्तुविषयामिकोऽत्र निर्व्यूढवान्
निष्णातः कविकुञ्जरेन्द्रचरिते मार्गे गिरां वा गुरुः ।
वेधा विन्ध्यपुलिन्द्र पामर वधू भूगोल शृङ्गा निल-
प्रायेऽर्थे वचनानि पल्लवयितुं जानाति योगेश्वरः ॥’ इति ।

तथा वसुकल्पश्च—

वाणः प्राणिति केशटः स्फुटमसौ जागर्ति योगेश्वरः

प्रत्युज्जीवति राजशेखरगिरां सौरभ्यमुन्मीलति ।’ इति । (सङ्. ५-२६, १-३)

कवीन्द्रवचनसमुच्चये सदुक्तिकर्णाश्रुते चास्य श्लोकाः समुदाहियन्ते । विशेषः कवीन्द्रवचन-
समुच्चयप्रस्तावनायां सदुक्तिकर्णाश्रुतप्रस्तावनायां च बोध्यः ।

रत्नाकरः—अस्य राजानकरत्नाकर इति रत्नाकरवागीश्वर इति रत्नाकरविद्याधिपतिरिति
च प्रथितं नाम । कविरयं हरविजयस्य वक्रोक्तिपञ्चाशिकायाश्च कर्ता, अवन्तिवर्मणः समये आसीत् ।
तथाच राजतरङ्गिण्याम्—

मुक्ताकाणः शिवस्वामी कविरानन्दवर्धनः ।

कवी रत्नाकरंश्चागात् साम्राज्येऽवन्तिवर्मणः ।

श्लाघते चैतं राजशेखरः—

मासम सन्तु हि चत्वारः प्रायो रत्नाकरा इमे ।

इतीव स कृतो धाम्ना कवी रत्नाकरोऽपरः ॥ इति । (स. मु. ४६)

समयोऽस्य कैस्तं नवमं शतकम् (855 A. D.)

विशेषः सुभाषितावलीप्रस्तवनायां द्रष्टव्यः ।

रविगुप्तः—कविरयं चन्द्रप्रभाविजयकाव्यस्य कर्ता । आह च यशोधरो वात्स्यायन-
प्रणीतकामसूत्रव्याख्यायां जयमंगलायाम्—‘तथा आचार्यरविगुप्तेन चन्द्रप्रभाविजयकाव्ये
प्रकरणं पृथक्कृतम् । यथोक्तम्—

गहनप्रसन्नसर्वा कतिपर्यसुत्रामिमांमनन्तमुसीम् ।

अनधीत्याक्षरमुद्रां वादसमुद्रे परिपुवते ।’ इति

अन्योऽप्यनेन लोकसंख्यवहारनामक निबन्धोऽस्ति विरचितः । सोऽयं यशोधरात् प्राक्तनः

राजशेखरः—कविरयं विद्मसालभञ्जिका वाटभारत बालरामायण प्रभृतिनाटकानां कर्ता,
कर्ताच प्राकृतभाषात्मकस्य कर्पूरमञ्जर्याख्यस्य सहकस्य, प्रणेताच काव्यमीमांसायाः प्रथितः
कविकुले । जन्म चास्य यायावरकुले । आह च स्वयम्—

‘यायावरीयः संक्षिप्य मुनीनां मतविस्तरम् ।

व्याकरोत् काव्यमीमांसां कविभ्यो राजशेखरः ॥’ इति । (काव्यमी. प. २)

गुरुभ्यां महेन्द्रपाटस्य । तथा च कर्पूरमञ्जर्याम्—

माव कहिज्जु पदं कोभणई रअणिवल्लहसिहण्डो ।

रहुउलचूढामणिणो महेन्द्रपाटसस को अ गुरु ॥ इति

स्तुतध्यायमपराजितेन मृगाङ्गुलेसाकारेण—(कर्पूरमञ्जर्याम्)

बालकई कइराओणिम्भयराअस तह उव ज्जाओ । इति—

अस्य कवेर्जाया भ्रवन्तिमुन्दरी । आहच कविः कर्पूरमञ्जर्याम्—

चाउहाणकुलमौलिमालिया राअसेहरकइन्देगहिणी ।

भत्तुणो किदिमवन्तिमुन्दरी सापउज्ज इदुमेदमिच्छदि ॥

कवेरस्य पिता दुर्बुधः, माता शीलवती अकालजलदः प्रपितामहः । पूर्वपुरुषा मुः ।
प्रभृतयः तथाच बालरामायण नाटके प्रस्तावनायाम्—

‘समूर्तो यन्नासीद्वृणुगण इवाकालजलदः

सुरानन्दः सोऽपि श्रवणपुटपेयेन वचसा ॥

न चान्ये गण्यन्ते तरलकविराजप्रभृतयो

महाभागस्तास्मिन्नयमजनि यायावरकुले ॥

तदामुष्यायणस्य महाराष्ट्रचूडामणेरकालजलदस्य चतुर्थो वीरुकिः शीलवतीसुनुः उपा-
ध्यायश्रीराजशतरः ।’ इति ।

‘सौजन्याद्विकुरकन्द × × × राजशेखरकवे हृष्टोऽसि यामो वयम्’ इति (सवु. ३११२)
वदति चाभिनन्दः—

अस्य कवेः कृतिभ्यः केचन श्लोकाः सरस्वतीकण्ठाभरण ध्वन्यालो-

कलोचन कान्यप्रकाश साहित्यदर्पणादिषु समुदाह्रियन्ते ।

अस्य समयः क्रैस्तनवमशकस्यान्तिमः आद्यश्च दशमशतकस्य ।

विशेषः कर्पूरमञ्जरीप्रस्तावनातः काव्यमीमांसा प्रस्तावनातश्चावगन्तव्यः ।

रामः—कोऽयं कविः । । ‘अमुष्मिन् लावण्यामृतसरसि’ इत्येक एव श्लोकोऽस्यां सूक्ति-
मुक्तवत्त्या अस्य नाम्ना समुपलक्ष्यते । अयमेव सुभाषितावल्यामन्यस्यैव नाम्ना समुपलक्ष्यते ।
काव्यप्रकाशे चायमनूयते । तदयं कोऽपि कविः काव्यप्रकाशकारात्प्राचीन इत्येतावद्व्ययते । ‘एका
गङ्गा प्रयागे’ इत्येष एकः श्लोकः कवेरस्यैव समुदाह्रियते सवुक्तिकर्णामृते ।

रामिलसोमिलौ—दाविमो शूद्रककथाकारौ । आह च राजशेखरः—

‘तौशूद्रककथाकारौ रम्यौ रामिलसोमिलौ ।

काव्यं ययोदयोरसीर्धनारीश्वरोपमम् ॥’ इति (सूक्ति. ४३)

कालिदासस्तयोरन्यतरं सोमिलं निर्दिशति मालविकाग्निमित्रे प्रस्तावनायाम् । ‘परपुरुषादिव
सवितुः’ इत्ययं रामिलश्लोकः सुभाषितावल्यामुदाह्रियते । तावेतौ कालिदासात्प्राचीनावित्येतावत्
न्यक्तमवगम्यते ।

रिस्तुक्तः—भैरवन्दः ‘विपरीतं यथारिस्तोः’ इति नामनिर्देशपूर्वकं श्लोकमेकमुदाहरति—

‘ ’

आस्ते ते कलिकालकल्पमयीप्रक्षालनेकक्षमा

कीर्तिः संनिहितेवसतमुवनस्वच्छन्दमन्दाकिनी ।’ इति ।

सोऽयमेव रिःसुकः । अयं च श्लोकेनानेन कस्यचिद्राज्ञः समायामासीदिति विज्ञायते ।

रुदतीब्राह्मणः—

‘विश्रान्तो दिवसस्तटीमयमटत्यस्ताचलस्यांशुमान्
संप्रत्यङ्कुरितान्धकारपट लैलम्बालका थौरभूत् ।
एहन्तर्विश वेद्मनः शशिमुखि द्वारस्थलीतोरण-
स्तम्बालम्बितबाहुवलि रुदती किं त्वं पथः पश्यसि ॥ (सूक्ति. १४०)

इत्ययमेकएव श्लोकोऽस्य नाम्ना समुदाह्रियते । रुदती किं त्वं पथः पश्यसीति श्लोकसमाप्तौ
दृष्टिं विदधता केनचित्स्ववेरस्य कृतं साङ्गिकं नामैतत् । नेतो विज्ञायते किमप्यधिकम् ।

रुद्रः—सूक्तिमुक्तावल्यां रुद्रस्य नाम्ना निर्दिश्यमाना बहवः श्लोकाः शृङ्गारतिलकात् काव्या-
लङ्कारादपि समुदाह्रियन्ते । सवृत्तिकर्णामृते शृङ्गारतिलकस्य श्लोका बहवो रुद्रस्य नाम्ना समुदाहि-
यन्ते । तत् विज्ञायते काव्यालङ्कारस्य कर्ता शृङ्गारतिलकस्य च कर्ता एक एवेति । रुद्रस्यैव रुद्रट
इति च नामेति । अत्र केचन मन्यन्ते—काव्यालङ्कारस्य कर्ता ‘रुद्रट’ इति स्वनाम काव्यालङ्कारे
(अ, ५) अष्टभिः श्लोकैः संपादिते महाचक्रे श्लोकनिबद्धं ज्ञापयति । सचायं श्लोकः—

ज्ञानान्दापराख्येन भङ्गवामकसुनुना ।
साधितं रुद्रटेनेदं सामाजा धीमतां हितम् ॥ इति ।

व्याख्याता नमिसाधुरपि—

पूर्वमहामतिविरचितवृत्त्यनुसारेण किमपि रचयामि ।
संक्षिप्ततरं रुद्रट काव्यालङ्कार टिप्पणकम् ॥
एवं रुद्रटकाव्यालङ्कृतिटिप्पणकविरचनापुण्यम् ।

आदावन्ते च रुद्रट इत्येष नाम निर्दिशति । काव्यप्रकाशे साहित्यदर्पणे च रुद्रटमतमनूयते । रुद्रट
इत्येष च तत्रापि नाम्नो निर्देशः । भोजः सरस्वतीकण्डाभरणे काव्यालङ्कारस्य ‘ किं गोरिमां प्रति
रुपा ’ इति श्लोकं समुदाहरति । तदर्थं दशमशतकतो नार्वाचीनः । व्याख्याता नमिसाधुः कैस्ते-
कादशशतकचरार्थं आसीदिति तस्यैव व्याख्यान्ते वर्तमानेन

‘ पञ्चविंशतिसंयुक्तेरेकादशसमाश्रुतेः
विक्रमात् समतिक्रान्तेः प्रावृषीदं समर्थितम् ।

इत्यनेन वचनेन विज्ञायते । ॥ एव वदति व्याख्यारम्भे पूर्वमहामति विरचितवृत्त्यनुसारेण
किमपि रचयामीति । ततश्च विज्ञायते काव्यालङ्कारवृत्तिकाराजमिसाधोः प्राक्तनात् काव्यालङ्कार-
कारो रुद्रटः प्राक्तन इति । तत् प्रायो रुद्रटो नवमशतकान्नार्वाचीनः । शृङ्गारतिलकस्य कर्ता तु रुद्रो
रुद्रटादन्य एव, नाम्न्येव भेदात् । अयं हि रुद्रः । तथा च शृङ्गारतिलकान्ते—

त्रिपुरवधादेव गतामृत्तासमुमां समस्तदेवनताम् ।
शृङ्गारतिलकविधिना पुनरपि रुद्रः प्रसाधयति । इति ।

अनेन श्लोकेनायं रुद्रः त्रिपुरवधाख्यस्य कस्याचित् काव्यस्यापि कर्तृति विज्ञायते । यदि
काव्यालङ्कारस्य कर्ता अयमेव स्यात् किमिति त्रिपुरवधस्यैव तस्य सूचनं नाकरिष्यत् । यदि

काव्यालङ्कारः पञ्चात्तनः, तस्मिन् अङ्गारतिलकं त्रिपुरवधं वा किमिति न सूचितवान् । प्रथमे च काव्यालङ्कारो रुद्रकृतिरिति । रुद्रकृतिरित्येव तु प्रथमे शृंगारतिलकम् । सङ्कतिकर्णामृतादि सूक्तिसंग्रहग्रन्थे तु कियमाणो नामनिर्देशस्तु प्रसन्नलभ्ययुक्तया नातीव प्रामाण्यमर्हति । नामनिर्देशो हि पञ्चाचनैरप्युल्लिखितः स्यात् । निबन्धकारास्तु काव्यालङ्कारकारं रुद्रनाम्नैव निर्दिशन्ति । तथाच काव्यप्रकाशे—‘तथाहाकं रुद्रेण ’ (४२५ प. उ. ९) इति । साहित्यदर्पणेच—‘रुद्रस्तु’ () इति । रुद्रश्चायं पञ्चतन्त्रसंग्रहकारात् विष्णुशर्मणः प्राचीनः । शृंगारतिलकस्थः ‘सार्धं मनोरथशतैरित्ययंश्लोकः पञ्चतन्त्रे चतुर्थे तन्त्रे अनूयते । विष्णुशर्मा तु कैस्ताष्टमशतकमध्यभागतो न प्राचीनः । यत् जयापीडसमकालिकदामोदरविरचितकुहिनीमतस्थः पर्यङ्कस्वास्तरण इत्येव श्लोकः पञ्चतन्त्रे प्रथमे तन्त्रे अनूयते । जयापीडश्च काश्मीरेषु अष्टमशतकोत्तरार्धे आसीत् । इति ।

लक्ष्मणः—सेनकुलतिलको वङ्गदेशाधीशो लक्ष्मणः किमन्यो वा ?

लक्ष्मीधरः—कोसलेषु कोऽप्यस्य कवेर्ग्रामः । कुलं चास्य भट्टावटङ्कम् । भट्टनरवाहनस्य पुत्रो भट्टाजितः । तस्यायं प्रपौत्रः, वेकुण्डस्य पौत्रः, श्रीस्तम्भस्य पुत्रः कर्ता च कपाणिविजयाख्यस्य काव्यस्य । भोजसमकालिकश्चायम् । तथाच स्वयं चकपाणिविजये (स. १) वदति—

‘ग्रामोऽस्ति शांढिल्यकुलोद्गतानां गौडेषु भट्टाङ्कितकोसलेषु ।
मङ्गैव नैवोज्जति यत्प्रसूतिरेकान्ततः केशवपादसेवाय ॥
तत्राननग्रेणिशुचौ विरिञ्चैर्बभूव भट्टो नरवाहनाख्यः ।
भूतेः समस्कन्धतयाऽऽश्रितानि श्रुत्यन्तराणीव वचांसि यस्य ॥
देवो विवस्वानिव कश्यपस्य तस्याजितो नाम बभूव सनुः ।
त्रयीमयस्य जडलतस्तपोभिर्धस्यार्धमादच समस्तलोकः ॥
आकण्ठवृत्तं प्रशमाभृतैः स वेकुण्ठनामानमकुण्ठविवम् ।
जसुत सनुं स बभूव यस्य विघातपोधामसु तत्सनामा (१)
नर्बोपनीतामपि पार्थिवेन्द्रेर्गुणानियं न क्षमते शोढेति ।
द्वारिश्रियं स्तम्भयतो बभूव श्रीस्तम्भ इत्येवहि यस्य नाम ॥
लक्ष्मीधरो नाम तदाद्यसूनुःपुत्रविष्टः मुजनस्य कक्षाय ।
ओगोविहीनाऽपि विनाऽपि कान्तिं कृता हरेः कीर्तिसमाधिनेति ।
चन्द्रोदयध्यानपरायणेव कुमुदती यस्य न नीरसागीः ।
श्रीभोजदेवेन्दुविराजितायां तस्यां समापञ्चदशीनिशायाम् ।
विनाऽपि मुद्रामतिबाह्यमेव (?) इरीकृतं दर्जनतस्त्रणेण ।
आकर्ण्यतां काव्यमिदं तदीयं जितं यदप्यादिकविप्रबन्धैः । इति
इतश्चास्य समयः कैस्तेमेकादशशतकम् ॥

लीलाशुकः—कृष्णकर्णामृतस्य कर्ता कर्ता च बालमोपालस्तुतः नाम्ना बिल्वमङ्गलः कैस्ते एकादशशतके आसीत् । विशेषः A. B. कीयमहाशयेन विराचिते संस्कृतग्रन्थचरिते द्रष्टव्यः ।

लोष्टसर्वज्ञः—महत्सकः स्वकृतेः श्रीकण्ठचरितस्यान्ते स्वसमकालं यं लोष्टदेवं रम्यदेवस्यं काश्मीरं वर्णयति—

‘वाग्देवतालिनीलीलाधुतपक्षतिचातुरीम् ।
वदनाम्बुधेह यस्य भाषाः पठतिशेरते ॥
सलानां यत्प्रबन्धेषु दृढव्युत्पत्तिवर्त्मम् ।
प्रोयञ्चोद्यमया दूरेकुण्ठिता इव पत्रिणाः ॥’ इति ।

स एवायं सर्वज्ञपदविशेषितो लोष्टकमहाकविः । श्रीमान् दुर्गाप्रसादः पण्डितप्रवरः प्राह—‘जल्हण-संकलितसूक्तिमुक्तावली च

प्रकृत्येवातिवकेण गुणवैर्ध्यं वितन्वता ।
मया शरासनेनेव बाणो दूरं निरस्यते ॥

इत्ययं श्लोको लोष्टदेवनान्ना समुद्धृतो वर्तते’ इति । अस्मदुपलब्धेषु पुस्तकेषु लोष्टदेवस्येति स्थाने लोष्टसर्वज्ञ इति । तत् लोष्टदेवात् लोष्टसर्वज्ञोऽनन्य एव । समयश्चास्य स एव महत्सकस्य ।

धस्ताराजः—कविर्यं रूपकपटकस्य कर्ता । समयश्चास्य 1163-1203 A. D. रूपक-पटकप्रस्तावनायां विशेषो द्रष्टव्यः (G. O. S. No. 8)

वररुचिः—असौ शब्दशास्त्रप्रवर्तकेषु त्रिषु मुनिषु पाणिनिप्रभृतिष्वन्यतमः प्रथितो वार्तिक-कारः—वार्तिकं च सूत्रमनुप्रवृत्तं शाब्दं शास्त्रम् । अनेन काव्यमप्येकं व्यरचीति ख्यायते नाम । आह राजशेखरः—

‘यथार्थता कथं नाम न स्याद्वररुचेरिह ।
व्यधत्तकण्ठाभरणं यः सदासरोहणप्रियः । इति (सू. ४३)

तथा—महाभाष्ये ‘वाररुचं कव्य’ मिति च पतञ्जलेर्निर्देशः । सुभाषितावलीप्रस्तावनायां विशेषो द्रष्टव्यः । प्रायः पाणिनेः समकालो वा पश्चात्तनो वा महाभाष्यकारात् पतञ्जलेः प्राक्तनः । क्रैस्ततः पूर्व शतकत्रयतो नार्वाचीनः ।

वराहमिहिरः—प्रथितोऽयं निबन्धकारो ज्योतिःशास्त्रविदामयेसरो बृहज्जातकस्य बृहत्सं हिता-याश्च कर्ता । अस्य समयः क्रैस्तं षष्ठं शतकम् (551 A. D.) अस्यैवाचार्यस्य बृहत्संहितास्यः ‘आर्तस्य यानमशनं च वुभुक्षितस्य’ इत्येष श्लोक एकः अस्मदुपलब्धेषु सूक्तिमुक्तावल्याः पुस्तकेषु नेकस्मिन्नप्युपलभ्यमानः श्रीमद्भिर्भण्डारकरमहाशयैः कचन सूक्तिमुक्तावलीपुस्तके परिदृष्टः प्रकाश्यते । (Collected Works of Sir R. G. Bhandarkar Vol. II Page 401)

वर्धमानः—कोऽयम् ? यो वर्धमानसुरिरार्हतः उपदेशपदटीकाकारः पञ्चाधिकपञ्चाशत्तुके संवत्सरसहस्रे आसीत् । उत मुरारेः पिता वर्धमानः ।

वल्लभदेवः—यो व्याख्याता देवीशतकस्यानन्दवर्धनविशचितस्य, तस्य कैयटस्य पितामहोऽयं प्रायोऽयं स्यात् । स ह्यह—देवीशतकव्याख्यानान्तं—‘वल्लभदेवायनि-तभन्द्वादित्याद्वाप्य जन्मेमां । कैयटनामाऽरचयन् व्याख्यां देवीशतकस्यान्ते । वसुमुनि-

गगनोदधिसमकाले याते कटेस्तथालोके । द्वापयशे वर्षे रजितेथं भीममुतनृपे ।' इति अनेन विज्ञायते कैयटसमयः कैस्तं दशमं शतकमिति । (१७७ A. D.) अस्य पितामहंनानेन वल्लभदेवेन (१०० A. D.) समयं भाष्यम् । सूक्तिमुक्तावल्याः सद्महकारो वल्लभदेवस्त्वितोऽर्वाचीनः यस्तु वल्लभदेवो माघादिव्याख्याकारः प्रायोज्येस्मात् । स एवायमिति न किमप्यवधारकं लिङ्गमुपलभ्यते । प्राक् प्रकाशवर्षविचारसंर माघव्याख्यान्तिमश्लोकमनुद्धिसेवलितमवलम्ब्य कथमपि संशोध्य कालसंभावनामत्रेण प्रायः कैयटस्य पितामहो माघव्याख्याता भवितुमर्हतीत्येतावत् संभावितमस्माभिः । अत्र विशेषः सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायामवलोकनीयः ।

वल्लभदेवः—अयं वल्लभदेशाधीशः पिता लक्ष्मणसेनस्य अद्भुतसागरस्य निबन्धस्य रचयिता, असमाप्त एव निबन्धे पुत्रे लक्ष्मणसेने विन्यस्तराज्यमर्पितुं ययौ । सच लक्ष्मणसेनः तन्मनोरथं पूरयामास तथा च श्लोकाः—

“ शाके नवसेन्द्रव्ये आरमेऽद्भुतसागरम् ।
गोडेन्द्रकुञ्जराजानस्तम्भबाहुर्महोपतिः ।
ग्रन्थेऽस्मिन्नसमाप्त एव तनयं साम्राज्यरक्षामहा-
दीक्षापर्वणि दीक्षक्षणात्रिजकृते निष्पत्तिमभ्यर्थ्य सः
नानादानचिताम्बुसंचलनतः सूर्यात्मजासंगमं
गंगाया विरचय्य निर्जरपुरं भायोनुर्यातो मतः ।
श्रीमल्लक्ष्मणसेनभूपतिरतिश्लाघ्यो यदुपेयतो
निष्पन्नोऽद्भुतसागरः कृतिरसौ वल्लभभूमिभुजः ॥ इति ।

समयभ्रम्य कैस्तमेकादशशतकम् । विशेषः सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायामवलोकनीयः ॥

वसुनागः—एतन्नाम्ना समुपलक्ष्यमणः श्लोक एकएव । सच राजशेखरकृतावुपलभ्यते । आकरेऽवलोक्यताम् । अथेवं सति कवेरस्य विमर्शं न नः प्रयोजनम् ।

वसुन्धरः—कवेरस्यापरेऽपि श्लोकाः श्रीधरदासेन सदुक्तिकर्णामृते संश्लेषन्ते । तदयं श्रीधरदासाल्लक्ष्मणसेनसमकालात्पाकन इत्येतावद्वक्तुं शक्यते । नैतोधिकम् ।

वस्तुपालः—अयं गुर्जरमण्डलेश्वरस्य वीरधवलदेवस्य प्रधानामात्यः, भ्रातास्य तेजपालः, वैक्रमे (सं) त्रयोदशशतके आसीत् । विज्ञायते चेत्तत् गिरिनारपर्वतस्थशिलालेखः (काव्य-माला ८० प्राचीनलेखमालाभागः ३ लेखाङ्कः—१६८—१७३)

याकूटः—अस्य श्लोकाः सदुक्तिकर्णामृते कवीन्द्रवचनसमुच्चये च समुदाहृताः नास्य देशकालादिविशेषो विज्ञायते । कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनायां सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायां च द्रष्टव्यम् ।

वाक्पतिनाथः—कोऽयम् ? वाक्पतिराज एव वा अन्योवा ? । परमस्य नाम्ना समुपलक्ष्यमाणाः श्लोकाः सण्डप्रशस्ती हनुमत्कृतायां समुपलभ्यन्ते । तदिह वाक्पतिनाथः कोऽयमिति विचारोऽपि नापेक्ष्यते ।

वाग्भटः—अलङ्कारशास्त्रस्य प्रणेता वाग्भट्टकः, अपरो वाग्भटः अष्टाङ्गहृदयस्य वैद्यशास्त्रस्य प्रणेता । तयोरलङ्कारशास्त्रप्रणेता वाग्भटः अणहिरुपाटकपुराधीश्वरस्य जयसिंहदेवस्य कर्णदेवनृपसूनोः अमात्यः कविप्रवरश्चासीत् । अस्याेव वाहद इति च नामान्तरम् । पिताऽस्य सोमः । ‘वंभण्ड सुतिसंपुड × × × सिरिवाहदेति तणयो आसि वुहोतस्स सोमस्स ।’ इतीमं वाग्भटालङ्कारस्थं सङ्करालङ्कारोदाहरणं व्याचक्षाणेन दिनवर्धनसूरिणा इदमभिहितम्—‘एतद्ग्रन्थकारेण स्वनामसहितं सङ्करालङ्कारोदाहरणं भणितम् ।’ इति । समुच्चयालङ्कारोदाहरणे भरीं राजानं च वर्णयति—‘अणहिरुपाटकपुरमवनिपतिः कर्णदेवचतुपसूनुः’ इति । प्रभावचन्द्रमुनीन्द्रविरचितप्रभाविकचरित्रे विशेषतोऽस्य चरित्रमुपवर्णयते । समयश्चास्य क्रैस्तं द्वादशशतकम् (1123. A. D.) अष्टाङ्गहृदयप्रणेता वाग्भटस्तु सिंहगुप्तसूनुः क्रैस्तसप्तमशतकपूर्वार्धतोनार्वाचीनः । (671) सप्तमशकोत्तरार्धं भारतदेशं सञ्चरन् इन्द्रसिङ्गनामकस्तमेने वाग्भटं प्रस्तौतीति कीय महाशयो वदति ।

वात्स्यायनः—कामसूत्रस्य प्रणेता सोऽयं प्रायः क्रैस्ताब्दीतः प्राक्तन इति संभाव्यते ।

याद्रीश्वरकाश्चनः—धनञ्जयविजयव्यायोगस्य कर्ता काश्चनः, वादी श्वरापरनाम्नो नारायणस्य सुनुर्जयदेवनाम्नो राज्ञः समायामासीत् ।

वामनः—अयं काव्यालङ्कारसूत्राणां प्रणेता भवभूतेः कुतीरुदाहरति, ध्वन्यालोकलोचने प्रथमोद्योते ‘वामनाभिप्रायेणायमाक्षेपः भामहाभिप्रायेणतुसमासोकिरित्यमुमाशयं हृदये गृहीत्वा समासोपत्याक्षेपयोरिदमेकमेवोदाहरणं व्यतरत् ग्रन्थकृत्’ इति व्याचक्षते अभिनवगुप्ताचार्याः, तेनायं भवभूतेः पश्चात्तनः प्राक्तनवामनश्च वर्धनात् इति विज्ञायते । ‘मनोरथः शङ्खसदृशश्चटकः सन्धिर्मास्तथा । वभुवुः कवयस्तस्य वामनायाश्च मन्त्रिणः’ इति राजतरङ्गिणीवचनतो जयापीडसमये सोऽयमासीदिति च विज्ञायते । जयापीडस्य समयः क्रैस्तमष्टमशतकम् । काशिकावृत्तिकारस्तु इतोऽन्यः । यतः काशिकावृत्तेः पठनपाठनप्रचारः सप्तमशतकएवासीत्, भारततीर्थयात्रार्थचीनादेशतः समागतस्य हुएन्ससङ्गनाम्नश्चरिते चैतद्विज्ञायते । पण्डितमहामहोपाध्यायदुर्गाप्रसादाद्विरचित काव्यालङ्कारप्रस्तावनायां व्यक्तम् ।

विकटानितम्बा—राजशेखरो वर्णयत्येनाम्

‘के विकटानितंवेन गिरांगुम्फेन रञ्जिताः ।

निन्दन्ति निजकान्तानां न मोग्ध्य मधुरं वचः ॥’ इति । (सूक्ति. ४७)

इमेव राजशेखरश्चोक्तं भोजः श्रुत्वाप्रकाशं ‘पुन भूविषये यथेष्टमुदाहरति । सुभाषितावलीप्रस्तावनायां कवीन्द्रवचनसमुच्चयप्रस्तावनायां च विशेषो द्रष्टव्यः ।

चिकमादित्यः—यस्य सभायां कालिदासो महाकविरासीत् अस्य समयदेशादि प्राक् निरूपितेन कालिदासदेवकालविमर्शनिवन्ध्यम् ।

विज्ञानात्मा—अस्य नाम्ना समुपलभ्यमाणः ‘रम्यं हर्म्यतटमिति श्लोकः सङ्कुकिकर्णा-मृतेऽपि अस्याेव नाम्ना समुपलभ्यते । भर्तृहरिशतके चायमुपलभ्यते ।

विद्यापतिः—अनेन टाहाउधेश्वरस्य कर्णमहाराजस्य सङ्क्षिप्तसम्प्रत्ययेन लब्धविद्यापतिपदेन केनचित् कविना भाष्यम् । यत् स्तौति विद्यापतिः कर्णम्—

तस्यास्य कर्णस्य समयएवास्य विद्यापतेः । कै. एकादशशतकस्योत्तरार्धमिति ।

विभाकरवर्मा—अयं कदा कुत्राभूदिति न विज्ञायते । अस्य श्लोकाः सद्गुक्ति कर्णामृते सुभाषितावल्यां च समुद्राह्वयन्ते ।

विशाखदेवः—मुद्राराक्षसनाटकस्य कर्ता कश्चिन्महाराजः, पृथोः पौत्रः वटेश्वरदत्तस्य पुत्रः, विशाखदत्त इत्यपि नामान्तरम् । अस्य श्लोकः काव्यप्रकाशे समुद्राहृतः । तमेन अष्टमशत-
कस्थं संभावयन्ति ।

विश्वेश्वरः—वाराणस्यां कश्चित् विश्वेश्वरनामा कविः वैक्रमत्रयोदशशतकप्रथमभागे आसीत् । विज्ञायते चेत्तत् मेरुतुङ्ग सूरिविरचिते प्रबन्धचिन्तामणौ । तथाहि तत्रत्यं वाक्यम्—‘कस्मि-
न्प्रायवसरे विश्वेश्वरनामाकविर्वाराणस्या. श्रीपत्तनमुपागतः श्रीहिमसूरिणां संसदि प्रातः, तत्र कुमारपालनृपतौ विद्यमाने सः’ इत्यादि । तथा कुमारपालचरितमहाकाव्ये—

‘पञ्चलक्षणि द्रम्माणां दशचोच्चैस्तुरंगमान् ।

विश्वेश्वराय कवये तुष्टः श्रीकुमरो ददौ ॥

सार्धं नृपतिना सोऽय विश्वेश्वरकविर्ययो ।

श्रीहिमसूरिशालायां विद्वद्गोष्ठीरसेरितः ॥’ इति ।

कुमारपाल नृपतेश्च समयः क्रैस्तं द्वादशशतकम् ।

वेद्यभानुपण्डितः—सूक्तिमुक्तावल्या अस्याः जल्हणस्य नाम्ना प्रथितायाः प्रणेता । आक-
रसूच्यां अस्य श्लोकाः सूक्तिमुक्तावल्यामेव वर्तन्ते । अतः पृथगाकरो न प्रदर्शितः । अस्य काठ-
देशादि प्रस्तावनारम्भे निरूपितम् ।

शकवृद्धिः—अस्य श्लोकाः सुभाषितवल्यां शार्ङ्गधरपद्धतौ च समुपलभ्यन्ते ।

शङ्करगणः—कवेरस्यापरोऽपि श्लोकः सुभाषितावल्यामुपलभ्यते सरस्वतीकण्ठाभरणे
श्लोकोऽस्य समुद्राहृतः ।

शङ्करवर्मा—अयमवन्तिवर्मणः पुत्रः, अस्य नाम्ना समुपलक्ष्यमाणः श्लोकस्तु राजशेखर-
कुतौ बाढरामायणे वर्तते । तदत्रास्य न प्रसङ्गः ।

शाण्डिल्यः—अस्य नाम्ना अस्यां सूक्तिमुक्तावल्यां समुपलक्ष्यमाणः श्लोकः सुभाषिताव-
ल्यामप्यस्ति नेतोऽधिकं विज्ञायते ।

शिलाभट्टारिका—राजशेखरः समुपवर्णयत्येनाम् ।

‘शब्दार्थयोः समो गुंफः पायालीरीतिरुच्यते ।

शिलाभट्टारिकायानि चाणोक्तिषु च सा यदि ॥’ इति (मू. ५७)

धनदेवश्च प्रस्तोति—शीघ्रं बिज्जा मारुटा मोरिकायाः इति । विशेषः सुभाषितार्थप्रस्ताव-
नापो सद्गुक्तिकर्णामृत प्रस्तावनायां च द्रष्टव्यः ।

शिवस्वामी—अयमवन्तिवर्मणः सुभाषामासीत् ।

‘मुक्ताकाणः शिबस्वामी कविरानन्दवर्धनः ।

यथां रत्नाकरश्चायात् साम्राज्येऽवन्तिवर्मणः ॥’

इति राजतरंगिण्याम् । समयश्चास्य 855-885 A. D.

श्रीपालकविराजः—अयमार्हतमतानुयायी कविराजः कविचक्रवर्ती च ख्यातः गुर्जरेश्वरस्य सिद्धराजापरनाम्नो जयसिंहदेवस्य बालमित्रं समयश्चास्य संवत् ११५१-१२१० केस्त द्वादशशतक-पूर्वार्धम् । समुपवर्णितश्चायं कविः ।

‘प्राग्वाटान्धयसामरेन्बुरसमप्रज्ञः कृतज्ञः क्षमी

वाग्मीसूक्तिसुधानिधानमजनि श्रीपालनामा कविः ।

यं लोकोत्तरकाव्यरंजितमतिः साहित्यविद्यारतिः

श्रीसिद्धाधिपतिः कवीन्द्र इति च भ्रातेति च व्याहरत् ।’

इति कुमारपालप्रतिबोधप्रान्ते ।

एकाहनिष्पन्नमहाप्रबन्धः श्रीसिद्धराजप्रतिपन्नबन्धुः ।

श्रीपालनामा कविचक्रवर्ती सुधीरिमं शोधितवान् प्रबन्धम् ॥

इति च हेमचन्द्रसूरिपदिसन्धानकाव्यप्रान्ते ।

श्रीहर्षः—अयं हर्षदेवोमहाराजः कविकुलमणिः रत्नावल्यादेर्नाटिकस्य कर्ता, यस्य सभायां बाणमयूरादयः कवयः आसन् । विप्रतिपद्यन्ते केचन नायं रत्नावल्यादेः कर्ता, किन्तु बाणोमहाराजं प्रीणयन् स्वयं विरच्य तन्नाम्नाख्यापितवानिति । इदं तु न मन्यन्ते प्रमातारः । विल्हणश्च विक्रमाङ्क-देवचरिते १८ सर्गे ६४ श्लोके हर्षं वर्णयन् काव्यरचनायां श्रीहर्षादप्यधिकनिपुणं कथयति । सुभाषितावली—सङ्कटिकर्णामृत—कवीन्द्रवचनसमुच्चय प्रस्तावनासु विशेषो द्रष्टव्यः ।

श्रीहर्षपण्डितः—अयं नैपथीयचरितस्य सण्डनसण्डसायस्य च कर्ता पण्डितकुलमण्डनं कविप्रवरः, पिताऽस्य श्रीहरिः, माता मामलदेवी, कान्यकुब्जाधीश्वरेण जयन्तचन्द्रेण आसनताम्बूलप्रदानेन संमानितः । समयश्चास्य (1169 A. D.) केस्तं द्वादशं शतकम् । इति नैपथीयचरितप्रस्तावनायां श्रीमान् शिवदत्तशर्मा । केचन नवमं शतकं दशमं शतकं वा मन्यन्ते, सर्वमेतत् तस्यामेव प्रस्तावनायां विस्तरशो निरूपितम् । सुभाषितावलीप्रस्ता-वनायां सङ्कटिकर्णामृतप्रस्तावनायां च विशेषो द्रष्टव्यः ।

श्रुतधरः—अयं कविर्योयीक इति स्वनाम्ना ख्यातो लक्ष्मणसेनस्य वङ्गदेशाधीश्वरस्य समये आसीत् ।

‘गोवर्धनश्च क्षरणो जयदेव उमापतिः ।

कविराजश्च रत्नानि समितो लक्ष्मणस्य च ॥’

इति श्लोकेन निरूपितान् लक्ष्मणसेनसभायां समवस्थिताम् कवींश्चतुरोऽपि वर्णयन्नयं श्लोकः प्रवर्तते—

‘वाचः पल्लवयत्युमापतिधरः, सन्दर्भशुद्धिं गिरां
जानीते जयदेव एव, शरणः श्लाघ्यो दुरूह द्रुतेः ।
शृंगारोत्तरसत्प्रबन्धरचनेराचार्यगोवर्धन-
स्पर्धी कोऽपि न, विश्रुतः श्रुतधरो धोयी कविश्मापतिः ॥’ इति ।

अनेन श्लोकेन धोयीकविः श्रुतधर इति कविराज इति विश्रुत इति च विज्ञायते । सदुक्ति-
कर्णामृतप्रस्तावनायां च दीयतां दृष्टिः । समयोऽस्य लक्षणमेतस्येति व्यक्तम् ।

सीत्काररत्नम्—कोऽयम् ?

समादिष्टं शिष्टेः परममिहयन्निर्वृत्तिपदम्

× × × स सीत्कारः पायादमृतविजयी सुन्दरदृशाम् ।’ सू. २७७

इति सीत्कारवर्णनवैचित्र्यमूलकमिदं सीत्काररत्न इति साङ्केतिकं नाम ।

सुबन्धुः—वासवदत्तास्य काव्यस्य कर्ता प्रथितः कविः वासवदत्तायां धर्मकर्तीविरचित
बौद्धसंगतिग्रन्थोऽन्यते । पष्ठशतकस्थाद्धर्मकीर्तः पश्चात्ततः समयोऽस्य सप्तमशतकपूर्वार्धम्
सुभाषितावलीप्रस्तावनायां सदुक्तिकर्णामृतप्रस्तावनायां चावलोक्यताम् ।

सोमकविः—अयमेव सोमदेव इत्यपि प्रथितः । कथासरित्सागरस्य कर्ता काश्मीरमहा-
राजस्य समकालः समयश्चास्यकैस्तमेकादशं शतकम् । सुभाषितावलीप्रस्तावनायामालोक्यताम् ।

सोमप्रभसूरिः (सोमप्रभाचार्यः) सुक्तिमुक्तावल्याः कर्ता च कर्ता च कुमारपालप्रतिबोधस्य ।
समयोऽस्य कैस्तद्वादशशतकस्योत्तरार्धम् ।

हनुमान्—महानाटकस्य रणद्वयप्रशस्तेश्च कर्ता प्रथितः । सदुक्तिकर्णामृतादावस्य श्लोकाः
समुपलभ्यन्ते ।

हरिहरः—शिवदत्तशर्मविरचितनेपथीयचरितप्रस्तावनायामिदमनूयते—‘राजशेखरोऽपि स्वग्र-
न्थैकलण्डं प्रसङ्गतोऽवर्णयत्, नेपथीयस्य प्रथमपुस्तकं हरिहरो गुजरातेति ख्यातदेशं वीर-
धवलनामनि राजनि वसुमतीं शासत्यानयत्, तत्पुस्तकाच्च वीरधवल प्रधानामात्यो वस्तुपालो
नामान्यदेकं पुस्तकमवतारयामासेति, तेनास्य समयो वस्तुपालसमय एवेति विज्ञायते । वस्तुपाल-
समयश्च प्राक्निरूपितः ।

हेमचन्द्रसूरिः—अयं प्रख्यात अर्हतमतानुयायी साधुप्रवरः समधिगताचार्यपदः । अयमेव
हेमसूरिः । समयोऽस्य कैस्तैकादशशतकस्योत्तरार्धम् ’द्वादशशतकप्रथमभागश्च । असौ सिद्धराज
समये कुमारपालसमयेचासीत् । अनेन बहवोनिबन्धा विरचिताः ।

एतावता निबन्धेन विचारपद्धतीमुपनीतिभ्यः कविभ्योऽन्येऽपि कवयोऽस्यां सुक्तिमुक्तावल्यां-
निर्दिष्टानाम्, परं येषां देशकालकृत्यादि न किञ्चिदुपलभ्यते तान् निर्दिष्ट्य ‘न किञ्चिद्विज्ञायते’ इति
विलेखने न लाभ इति तेऽस्मिन् सन्दर्भे न गृहीताः । आकरानुक्रमण्यां तेषां नामानि व्यक्तानि नाम ।
यद्यपि सूच्याः सूचीपत्रे (Catalogus Catalogorum) अत्रत्यानां कोषांचिदस्ति नामनिर्देशः, नाम्ना

शरत्पद्धतिः	...	२२६-२३१	राजवर्णनम्	...	३३५-३४७
हेमन्तप.	...	२३१-२३५	चित्रपद्धतिः	...	३४८-३५४
शिशिर. पद्धतिः	...	२३६-२३८	वक्रोक्तिपद्धतिः	...	३५५-३५६
कुसुमापचयः	...	२३९-२४१	रथवर्णनपद्धतिः	...	३५७
मदनपूजा. पद्धतिः	...	२४१-२४२	गजवर्णनम्	...	३५८-३५९
डोलाकलि. पद्धतिः	...	२४२	अश्ववर्णनपद्धतिः	...	३६०-३६१
कन्दुकक्रीडा	...	२४३-२४४	पर्वतवर्णनम्	...	३६२-३६६
जलक्रीडा. पद्धतिः	...	२४५-२४७	समुद्रवर्णनपद्धतिः	...	३६७-३६८
सूर्यास्तमय वर्णनम्	...	२४८-२५१	नदीवर्णनपद्धतिः	...	३६९-३७४
अन्धकार वर्णनम्	...	२५२-२५४	सरोवरवर्णनम्	...	३७५-३७६
कामिजनप्रलाप. प.	...	२५४-२५६	नगरीवर्णनम्	...	३७७-३८१
अमिसारिका. पद्धतिः	...	२५७-२५९	भेरवादिस्तवनम्	...	३८२
चन्द्रोदयवर्णनम्	...	२६०-२६५	सर्वपदार्थसंस्तुतिः	...	३८३-४०२
पानगोष्ठी	...	२६६-२६७	नीतिपद्धतिः	...	४०३-४१०
प्रियचातु. पद्धतिः	...	२६८-२७०	विद्यापद्धतिः	...	४११-४१२
सुरतप्रशंसा	...	२७१-२७२	देवपद्धतिः	...	४१३-४१४
सखीवाक्य. पद्धतिः	...	२७३	पुरुषकारप.	...	४१५
नववधुरत. पद्धतिः	...	२७४-२७५	साहसपद्धति.	...	४१६
सुरतकैलि. पद्धतिः	...	२७६-२७९	श्रीवर्णनप.	...	४१७-४१९
विपरीतरत पद्धतिः	...	२८०-२८१	पानपद्धतिः	...	४१९-४२१
सुरतनिवृत्तिः	...	२८२-२८३	कुलस्त्रीपद्धतिः	...	४२२-४२३
नायकानुनयः	...	२८४-२८५	कुलवधुवृत्तम्	...	४२३-४२४
प्रभातवर्णनम्	...	२८६-२९१	अपत्यपद्धतिः	...	४२५-४२६
प्रभातवायुः	...	२९२	मित्रपद्धतिः	...	४२७-४२८
कलहान्तरिताप्रलापः	...	२९३-२९४	गुणपद्धतिः	...	४२९-४३०
नायकशिक्षा. प.	...	२९५-२९६	कलापद्धतिः	...	४३१
संभोगाविष्करणम्	...	२९७-२९९	सेवापद्धतिः	...	४३२-४३६
कुलटा. पद्धतिः	...	३००-३०२	धर्मपद्धतिः	...	४३५-४३६
संकीर्णपद्धतिः	...	३०१-३०५	अयं प्रशंसापद्धतिः	...	४३७
हासपद्धतिः	...	३०६-३११	तृष्णापद्धतिः	...	४३८-४४०
करुणपद्धतिः	...	३१३-३१६	दारिद्र्यपद्धतिः	...	४४१-४४२
रोद्रपद्धतिः	...	३१७	सन्तोषपद्धतिः	...	४४३-४४४
वीररसपद्धतिः	...	३१८-३२५	क्षमापद्धतिः	...	४४५
भयानक. प.	...	३२६-३२७	दयापद्धतिः	...	४४६
बीभत्सपद्धतिः	...	३२८-३२९	वैराग्यपद्धतिः	...	४४७-४५६
अद्भुतपद्धतिः	...	३३०-३३१	हरिस्तुतिः पद्धतिः	...	४५७-४५८
जातिपद्धतिः	...	३३२-३३३	हरस्तुतिपद्धतिः	...	४५९-४६३

सूक्तिमुक्तावली

यत्पादाम्भोजसेवारुचिशुचिपनसां प्रातिभं तत्तिरश्चां
चक्राङ्गानामपि द्राग्विलसति मिलितक्षीरनीरप्रभेदे ।
उद्दामाज्ञानरूपमवलतमतमःस्तोमसोमस्वभावां
देवीमानन्दकन्दां विधुमणिविशदां शारदां तां नमामि ॥ १ ॥

जनयतु नतिभाजामेप सन्तोषपोषं
कुवलयदलकान्तिः कालिकायाः कटाक्षः ।
प्रकटयति पुरारेः केतकीगर्भपत्र-
त्वपि वपुषि लिपिं यः पञ्चबाणप्रशस्तेः ॥ २ ॥

लसन्मृणालाङ्कुरकोमलानि स्फुरत्सुधाधामकलामलानि ।
पीयूषसारैकानिकेतनानि जयन्ति सूक्तानि महाकवीनाम् ॥ ३ ॥

गीर्वाणासुरमौलिरत्ननिकरप्रेङ्खन्मयूखाम्भसः
संसेकादिव पादमूलकलितैः स्निग्धैः प्रभापल्लवैः ।
आश्वत्सं कृपयेव शश्वदकरोन्मुग्धेणसार्थस्य यः
सोऽभूद्वत्समुनिः पवित्रचरणन्यासेन पूतावनिः ॥ ४ ॥

तैस्यान्वयेऽभूत्करिवृन्दनाथो दादाः सदा दाननिदानभूतः ।
यस्येक्षणाद्विज्जणभूपसैन्यं देन्यं गतं संयति विक्रमेण ॥
चत्वारस्तस्य सज्जातास्तनया नयशालिनः ।
भुजा इव हरेः शश्वद्विक्रमश्रीविभूषिताः ॥ ५ ॥

चतुर्मुखमुखोद्गीर्णा निगमा इव ते वभुः ।
रुय्यतो महीधरो जल्हः साम्बगङ्गाधरावपि ॥ ६ ॥

उपायैरिव तैः काले चतुर्भिः सुप्रयोजितैः ।
मैलुगिक्षोणिर्पालस्य राज्यं जातं सद्योन्नतम् ॥ ७ ॥

१. This verse is found in R. G. Bhandarkar's description of the MS. in his Report 1887-91. २. तद. क. ३ मे. ख. ४ निम्नपाल स.

विज्जिणवलजलराशिं विमर्ष्य भुजमन्दरेण यः कृतवान् ।

वीरधियमङ्गस्थां स न कस्य महीधरः स्तुत्यः ॥ ८ ॥

किं चित्रं यदि भोगीन्द्रोऽनन्तस्तत्तनयो बहून् ।

आनीय बलिसन्नस्यान्नागान् स्वस्वामिने ददां ॥ ९ ॥

विजित्य विज्जिणं याते सुरलोकं महीधरे ।

निनाय भिल्लमं जल्हो राजतां क्षयवर्जिताम् ॥ १० ॥

घुर्जरभूभृत्कटके कण्टकविषमेऽतिदुर्गमे येन ।

भगदत्तकीर्तिभाजा दुष्टगजः स्वेच्छया नीतः ॥ ११ ॥

मैल्लः पट्टवितोरुर्भौतिरभितस्त्रस्यद्वलो मैल्लुगि-

मुञ्जः खञ्जितविक्रमस्त्रिभुवनव्रसा किल ब्राह्मणः ।

अज्ञो नुन्नपराक्रमो विजितभूर्बभू रणमाद्वणे

येनाकारि मुरारिविक्रमभृता किं किं न तस्योर्जितम् ॥ १२ ॥

हारं हारं रिपूणां समिति गजघटा भिल्लमायादितासा-

बाशाभाशागजानामपि हरणत्रिषां साम्प्रतं ही विधत्ते ।

स्मारं स्मारं मुराणामधिपतिरिति यद्विक्रमाणां स्म भीत-

शङ्के सङ्केतभूमौ नियमयति निजं कुञ्जरं कुञ्जरेन्द्रे ॥ १३ ॥

यदसिनिहतदन्तिव्रातरक्ताक्तमुक्ता-

फलविहितविभूषा मत्तवेतालयोपाः ।

रिपुनृपतिकवन्धानृत्यतोऽद्यापि दृष्ट्वा

करकलितकपालास्तालधुब्बदृष्टन्ति ॥ १४ ॥

आसीद्गङ्गाधरस्तस्य भ्राता गङ्गाधरोपमः ।

एकान् बबन्ध यो व्यालान् मुमोचैकान् यदृच्छया ॥ १५ ॥

सङ्गं द्विजिह्वैर्न चकार दुष्टैरुवाह मूर्ध्ना न जडं कदाचित् ।

ददाह कामं न जनस्य रुष्टथाऽपि गङ्गाधर एव सोऽभूत् ॥ १६ ॥

तस्याभवन्मनुजमनूनसच्चो जनार्दनाह्वः करिवाहिनीशः ।
समुद्रवद्यो भुवनं बभार सह त्रिया चित्रमशेषमेतत् ॥ १७ ॥

उत्पन्नं सुधियां कुले यदखिलैस्त्यक्तं बुधैर्न क्षणं
यन्नो विस्मृतमेकदाऽपि मुजनैर्यद्यन्न युक्तं खलैः ।
दौर्गत्यस्य तथाविधस्य महतस्तस्यापि केनापि नो
यद्दानाम्बुसरित्प्रवाहपतितस्याकारि हस्तार्पणम् ॥ १८ ॥

सिंहोऽप्यध्यापितस्तेन गजशिक्षां तदद्भुतम् ।
येयाऽर्जुनं लसत्पत्रं समूलमुदमूलयत् ॥ १९ ॥

विश्वत्राणपरायणः स्फुरदुंरुस्वर्णचिंतायित्रज
स्तस्मादद्भुतविक्रमः समभवच्छीलक्ष्मदेवः सुधीः ।
मन्त्रैर्निर्जितदेवमन्त्रिधिपणैर्जाग्रन्नयैः पक्रमै
राज्यं कृष्णमहीपतेरविकलं दत्त्वा स्थिरं यो व्यधात् ॥ २० ॥

अगस्त्य इव यस्यासिर्न्यश्चितक्षितिभृद्वर्मा ।
चित्रं सोऽप्यकरोन्मृत्युत्कवन्धं समरार्णवम् ॥ २१ ॥
यद्रवितोद्यानश्रीः परिपाकस्फुटितदाडिमव्याजात् ।
विहसत्पनेकरम्भा प्रफटितदशनेव नन्दनं विपिनम् ॥ २२ ॥

जटोत्कटं लसत्कुल्यं नीलकण्ठोपशोभितम् ।
भाति यद्रचिताद्यानमुत्तमाङ्गमिर्विश्वरम् ॥ २३ ॥

तत्क्षारत्वं पगिहतमहो दूरमूरीकृता द्राक्
पीयूषस्य प्रकृतिमुभगा माधुरी सा धुरीणा ।
इत्थं यावः सरिदधिपतिलुप्रवेपोऽन्यदेशं
भीत्याऽगस्त्यादिति जनन्दैस्तवर्षते यत्तदौगः ॥ २४ ॥

तस्यास्ते तनयो नयोदधिविधुर्वन्धुर्वुधानां सुधीः
सारासारविनारणामु चतुरः श्रीजल्लैणारण्यः क्षितौ । *
यद्दानोदकवाहिनीभवनवाम्भोधैर्यशश्चन्द्रमा
जातोऽन्यः सतनोऽितो घबलयत्पुष्टैर्जगन्तुल्यजः ॥ २५ ॥

मत्पित्रा दत्तमस्मै प्रतिहतवलवह्नेपिवर्गोपसर्ग
 राज्यं प्राज्यप्रभावप्रथितगुणभृता कृष्णराजाय भवत्या ।
 तन्निर्वाहं मयेति द्विगुणितधिपणाश्रितभञ्जितविंशते
 सर्वं यः स्वामिकार्यं हितमनयहता भावुकैनानुजेन ॥ २६ ॥

ध्रुवं यस्यास्ति हस्ताब्जे मदान्धा करिवाहिनी ।
 दानोदकमवाहोऽत्र दृश्यते कयमन्यथा ॥ २७ ॥

यद्वर्णग्रथितः शुद्धैरमितैर्ग्रहगोलकः ।
 विधत्ते कौत्तिकन्यायाः क्रीडाकन्दुकाविभ्रमम् ॥ २८ ॥

धूमरे किमगाधत्वं यत्कृपाणपयोनिधेः ।
 मेघा यन्नारिवाहिन्यो न लक्ष्यन्ते परःशताः ॥ २९ ॥
 निर्दलितराजमापैरार्द्रकलणैः ससैन्धवस्रोदैः ।
 यदसिगुणो रसवत्यां संयति भ्रक्ष्यं करोति कालस्य ॥ ३० ॥

न्यञ्चद्भुल्यं चलत्सितिधरं क्षुब्धस्तमस्तार्णवं
 प्रस्यदैरिवधूविलोचनजलप्रारम्भवपौद्गमम् ।
 प्रोदञ्चत्तुरगावलीमुरपुटव्याधूतधूलीपट-
 क्छन्नादित्यपथं कथं न विदितं यज्जैत्रयात्रादिनम् ॥ ३१ ॥

यदैरिवैरैरसिखण्डिताङ्गैः समुत्सुकाभिः मुरसुन्दरीभिः ।
 वैशीक्रियाचूर्णमिव प्रकीर्णमाभाति धूलीपटलं समीके ॥ ३२ ॥

क्षणं कान्तारौगमकटितमनोवैकृतप्रतः
 क्षणं शालोत्सङ्गे द्विजकुलरवाकृष्टदृश्यः ।
 क्षणं पत्रध्वानश्रुतिपुलकितो यद्भयभरा-
 द्रसन् प्राप्तोऽरण्ये रिधुरवनिपालस्थितिमिव ॥ ३३ ॥

याश्चादन्यलघूकृतास्तृणपिव क्षिप्रं निरालम्बना
 नीयन्ते प्रतिसन्न मार्गणमणा दौर्गत्यवातेन ये ।
 तेषां येन तयाकृतोऽतिगारिषा स्वर्णोचपुञ्जार्पणै-
 र्यस्मात्सम्पन्नि तेऽपि चित्रकटकैर्धूर्धृतुला विभ्रति ॥ ३४ ॥

कोऽप्यन्यः कल्पवृक्षोऽयं चवास्ति वसुधातले ।
 यत्पाणिपल्लवोऽप्येकः कुरुतेऽथः सुरद्रुमम् ॥ ३५ ॥
 कीर्त्या यस्य जगत्त्रये धवलिने सद्भाचले मन्दरे
 बिन्ध्ये हेमगिरौ हरक्षितिधरे नो भाति रूपान्तरम् ।
 नो चेदर्थिजनाय तेन ददता स्वर्णं जगत्पूजितं
 विख्यातः कनकाचलः कयमिव स्वैरं न विश्राणितः ॥ ३६ ॥
 तेनेयं क्रियते वीक्ष्य सत्सुभापितसङ्ग्रहान् ।
 सूक्ष्मितमुक्तावली कण्ठकंदलीभूषणं सताम् ॥ ३७ ॥
 विद्युधैः सन्निवेशैः सङ्गृहीतान्यनेकशः ।
 सुधारससनौभीनि सन्ति सूक्तानि यद्यपि ॥ ३८ ॥
 तथाऽपि खर्वतां नीत्वा विद्युधैर्गर्वपर्वतम् ।
 शश्वदालोकनीयोऽयं मत्सरः किं गुणेष्वपि ॥ ३९ ॥
 साहित्यविद्याहृदयं ज्ञातुमिच्छसि चेत्सुखम् ।
 तत्पश्य जलहणकृतां सूक्ष्मितमुक्तावलीमिमाम् ॥ ४० ॥
 नाङ्गुलीयैर्न केयूरैर्न ग्रैव्यैर्न कङ्कणैः ।
 तथा भाति यथा विद्वान् कण्ठसङ्गतयाऽनया ॥ ४१ ॥
 श्रीवैद्यभानुपण्डितस्यैते ।
 आदौ नमस्कृतिः पश्चादाशंसावचनानि च ।
 सुभापितप्रशंसा च कविकाव्यस्तुतिस्ततः ॥ ४२ ॥
 कुकवीनां ततो निन्दा सन्मनास्त्रिखलास्ततः ।
 कदर्यपद्धतिरथो द्विविधाऽन्योक्तिपद्धतिः ॥ ४३ ॥
 कृताः खेचरभूचारिभेदास्तेष्वदितो रविः ।
 खेचरेषु ततश्चन्द्रवातमेघास्ततः खगाः ॥ ४४ ॥
 तेषु प्राक् कोकिलो हंसः शिलिन्ध्रांश्चकालयः ।
 खद्योतश्चातकः पश्चादित्युक्ताः खेचरास्ततः ॥ ४५ ॥

भूचरास्तेषु सिंहः प्राक् ततः कुञ्जरपद्धतिः ।

दासेरकवलीवर्दभृगपद्धतयः पृथक् ॥ ४६ ॥

जलधिमणिशङ्खतटिनीसरभीषचद्रुमाश्च शिखिमरवः ।

सङ्कीर्णवस्तुवर्णनभित्पन्योक्तिर्द्विधाऽयं शृङ्गारः ॥ ४७ ॥

प्रथमोऽत्र विप्रलम्भस्तदनु च सम्भोगशृङ्गारः ।

तत्र वियोगः प्रथमं प्रियसङ्गः स्त्रीषु मर्दनजाऽवस्था ॥ ४८ ॥

प्रश्नः सखीनां विविधाः प्रलाश वियोगिनीनामथ द्रुतिकायाः ।

सम्प्रेषणं मन्मथजाऽप्यवस्था सह प्रलापेन वियोगिनश्च ॥ ४९ ॥

द्रुतीवचः प्रियं प्रति सन्देशो विरहिणः प्रियतमायाः ।

तस्या विरहावस्था कथनं द्रुत्या प्रियाप्रश्नः ॥ ५० ॥

द्रुत्युपदासस्तदनु प्रियस्य कान्तावलोकने वाचः ।

चालयं वयसः सन्धियौवनमखिलाङ्गवर्णनं क्रमशः ॥ ५१ ॥

माने मानिन्यवस्था तु नायिकातिथ्यपूर्विका ।

सख्या चानुनयः पश्चादुचितप्रत्युक्तयस्ततः ॥ ५२ ॥

प्रसादोऽथ च सम्भोगे ऋतवः कुसुमोच्चयः ।

फन्दुकौदकपोः श्रीहा रवेथास्तमयस्ततः ॥ ५३ ॥

प्रलापाः कामिनामादावभिसारेऽभिसारिका ।

चन्द्रोदयः पानगोष्ठी प्रियाचन्दुरतः परम् ॥ ५४ ॥

सुरतेषु तत्प्रशंसा नवयोषित्सङ्गमे सखीवाक्यम् ।

निधुवनमय नववध्वा रतिकेली रतिविर्पासः ॥ ५५ ॥

निवृत्तिः सुरतस्यादौ कलहः प्रणयस्य च ।

नायिगानुनयः पश्चात् प्रभातं तत्समारणः ॥ ५६ ॥

फलहान्तरिताप्रलपनमतः परं नायकस्य शिक्षा च ।

सम्भोगाविष्करणं कुलटा मङ्गीर्णमिति च शृङ्गारः ॥ ५७ ॥

रसा हास्यादयो जातिस्ततो भूपतिवर्णनम् ।

क्रियागुण्यादिचित्राणि तथा वक्रोक्तिपद्धतिः ॥ ५८ ॥

रथकरिगिरिवारिधिनदीसरोनगरवर्णनं क्रमशः ॥

कूर्मादीनां स्तवनमर्थं सर्वपदार्थसंस्तुतिर्विविधा ॥ ५९ ॥

[भैरवकूर्मादीनां स्तवनं मृगयादिवर्णनं चाथ ।]

नीतिर्विद्या दैवं सगुरुपकारं च साहसं लक्ष्मीः ।

दानं कुलजा नारी तद्वृत्तमपत्यकं च मित्रगुणौ ॥ ६० ॥

कला सेवाऽथ धर्मार्थौ तृष्णादारिद्र्यपद्धतौ ।

सन्तोषक्षान्तिकरुणा वैराग्यं तदनु स्तुतिः ॥ ६१ ॥

हरीशयोस्त्रयस्त्रिंशत्पद्धतीनामिदं शतम् ।

श्रीमता भगवत्तेन जल्हणेन व्यरच्यत ॥ ६२ ॥

इति श्रीमदारोहकभगवत्तजल्हणदेवयिरचितायां सूक्तिमुक्ता-
यल्यामनुक्रमणिकामकरणम् ॥

—११११—

(१)

नमस्कारपद्धतिः

शिवः

नमस्तुङ्गशिरश्चुम्बिचन्द्रचापरचारवे ।
त्रैलोक्यनगरारम्भमूलस्तम्भाय शम्भवे ॥ १ ॥

महेश्वरस्य ।

सुप्तद्रुहिणगोविन्दचन्द्रेन्द्रधनदादिषु ।
कल्पान्तराग्निषु नमो यामिकाय यमारये ॥ २ ॥

राजशेखरस्य ।

आदाय चापमचलं कृत्वाहीनं गुणं विपमद्विष्टः ।
यश्चिह्नमच्युतशरो लक्ष्यमभाङ्गीत्रमस्तस्य ॥ ३ ॥

श्रीमोक्षदेवस्य ।

बाणीभूतपुराणपूरुषधृतिप्रत्याशया धाविते
विद्रा [तीक्ष्णगा] शुशुक्ष्णिकणकलान्ते शरुन्तेभ्वरे ।
नम्रोभन्नभुजङ्गपुङ्खवगुणव्याकृष्टवाणासन-
क्षिप्तस्त्रस्य पुरद्रुहो विजयते सन्धानसीमाधमः ॥ ४ ॥

नमस्तुभ्यं देवासुरमकुटमाणिक्यकिरण-
प्रणालीसम्भेदस्तपितवरणाय स्मरजिते ।
महाकल्पस्वाहाकृतभुवनचक्रेऽपि नयने
निरोद्धुं भुयस्तत्प्रसवमिव कार्पं हुतवते ॥ ५ ॥

एतौ श्रीपुरारेः ।

चूडोत्तंसितचारुचन्द्रकलिकाचञ्चलित्वापासुरो
लीलादग्धविलोलकामशलमः त्रेयोदशाग्रे स्फुरन् ।
अन्तर्गुहदुरन्तमोहतिमिरमाग्भारमुच्छेदय-
त्रेतःसन्ननि योगिनां विजयते बोधप्रदीपो हरः ॥ ६ ॥

अर्धनारीश्वरः

सन्ध्यानतौ नैतपुरन्धितनोः सरोपमृत्सारिते गिरिजया निजपाणिपद्मे ।
उत्सर्पिकङ्कणफणीन्द्रफणार्पणेन पूर्णोऽञ्जलिर्जयति बालमृगाङ्गमौलेः ॥ ७ ॥

वन्दे तदेकं शिवयोः शरीरं यद्दामभागे कुचकुम्भदम्भात् ।
अवाप्तमृत्युः किल लिङ्गरूपी वीरः स्वयम्भूरभवन्मनोभूः ॥ ८ ॥
करस्पर्शारम्भात्पुलकितपृथुरोजकलेशे

श्रमाम्भो वामार्धे वपति मदनाकृतिसुलभैश्च ।

विभोर्वारं वारं कृतसमधिकोद्भूलनविधे-
स्तनौ भस्मस्नानं कथमपि समाप्तं विजयते ॥ ९ ॥

मौनादस्तमितैव चादुभयानिः सस्तैकहस्ताद्वतं
दूरेऽप्यञ्जलिचन्धनं प्रणमनं स्तब्धार्द्धमूर्धनः कुतः ।

इत्थं सङ्घटितैकविग्रहतया व्यग्रो गिरिग्रामणीः
जातां जातरूपं जयत्यनुनयन् देवस्त्रिलोकीगुरुः ॥ १० ॥

कस्यापि ।

देहार्द्धं कुरु पार्वति स्थिरपदं [हंस्ते] धनुर्धारय
स्वेदार्द्रं यदि मृज्यतां करतलं भस्माङ्गरागेण मे ।

एवं जल्पत एव वाणशिखिनि प्रोद्वीय शिञ्जाफणि
श्वासैः प्रज्ज्वलिते पुरेषु जयति स्मेरं पुरारेर्मुखम् ॥ ११ ॥

बिल्हणस्य ।

हरस्य जटाभरणं पन्नगः

कण इव पुरां वद्वेर्भस्मावधूलनसङ्गतो
जयति बहलालोकस्फारावधूतनिशोदयः ।

स्मरहरजटावन्वग्रन्थिर्भुजङ्गफेणामणिः
स्निग्धशतटिनीपूरानीतः स्फुरन्निव तारकः ॥ १२ ॥

महत्सोमेश्वरस्य ।

हरस्य ताण्डवम्

सच्चैरुत्तालखेलद्भुजवनपवनोद्धूतशैलौघपात-
स्फारोदश्चत्पयोधिप्रकटितमकुटस्वर्धुनीसङ्गमानि ।

जीयामुस्ताण्डवनि स्फुटविकटजटाकोटिसङ्घट्टभूरि-
भ्रमयन्नक्षत्रचक्रव्यवहितसुमनोवृष्टिपातानि शम्भोः ॥ १३ ॥

मेरीभाङ्कारस्य ।

हरस्य ललटलोचनम्

नीललोहितललाटलाञ्छने लोचने जयति कोऽपि पावकः ।

रक्षितस्य जगदन्तर्हेतवे यस्य संज्वलनमात्मभूरभूत् ॥ १४ ॥

मुरारेः ।

हरस्य जटा

जयति हरजटाभरो यदन्तर्बहति निराकुलमेव देवसिन्धुः ।

लहरिषु तरलेन्दुराजहंसा विततविरिञ्चिकपालफेनमाला ॥ १५ ॥

हरविलेखने

प्रणमत नयने हरस्य पूजाकमलकुलं पदयोः कृतं कृतार्थैः ।

विकसनविनिमीलने विचित्रं युगपदुपैति ययोर्विलोकनेन ॥ १६ ॥

सूक्तिमहत्त्वादेतौ ।

हरजटाभरणं चन्द्रकला

स जयति हिमकरलेखा चक्रास्ति यस्योमयोन्मुखी विहिता ।

नयनप्रदीपकज्जलजिघृक्षया रजतशुवितरिव ॥ १७ ॥

सुचन्धोः ।

लसल्लीलाचन्द्रशरणगतमौलेः स्मरजितः

किराद्भिः मुञ्च्योत्सर्गं नखमग्निभिरापूरितकलः ।

व्यलीके पार्वत्याः परिलघुलवैरञ्जनजुषः

पतद्भिर्वाष्पस्य क्रमलिखितलक्ष्मा विजयते ॥ १८ ॥

कस्यापि ।

श्रीकण्ठस्य कपर्दबन्धनपरिकल्पान्तोरगग्रामणी-

सन्दष्टां मकुटावतंसकालिकां वन्दे कलामैन्दवीम् ।

या विभ्रप्रतिपूरणाय परितो निष्पीड्य संदंशिका-

यन्त्रेणैव ललाटलोचनशिखिज्वालाभिरावर्त्यते ॥ १९ ॥

प्रसारेः ।

पार्वती

हरकण्ठग्रहानन्दमीलिताक्षीं नमाम्युपाम् ।

कालकूटविपस्पर्शजातमूर्च्छागमामिव ॥ २० ॥

वाणस्य ।

ग्रीडासरोपगिरिजाचरणारविन्दं

बन्दे यदग्रपतिता हरिणाङ्गलेखा ।

कामाहस्तितट्टपध्वजधैर्यलक्ष्मी-

पातावभग्नवलयाद्गनिभा विभाति ॥ २१ ॥

गोश्रामन्दस्य ।

प्रातः कालाञ्जनपरिचितं वीक्ष्य जौमातुरोग्यं

कन्यायाश्च स्तनमुकुलयोरङ्गुलीभस्मपुद्राम् ।

प्रेमोद्धासाज्जयति मधुरं सस्मिताभिः सखीभि-

गौरीमातुः किमपि किमपि व्याहृतं कर्णमूले ॥ २२ ॥

कस्यापि ।

गजानिनः

उच्चैर्घ्राणाण्डरैर्वण्डद्वितयसहचरं कुम्भयुग्मं दधानः

भेदभागारिपसप्रतिभट्टविकटश्रोत्रतालाभिरामः ।

देवः शम्भोरपत्यं भुजगपतितनुस्पाद्विबद्धिष्णुहस्त-

सल्लोवपाश्चर्यमृतिः स जयति जगतामीश्वरः कुञ्जरास्यः ॥ २३ ॥

विश्वेश्वरस्य ।

गङ्गा

गौरीविभज्यमानार्द्धसङ्कीर्णे हरमूर्धनि ।
अम्ब द्विगुणगम्भीरे भागीरथि नमोऽस्तु ते ॥ २४ ॥

यन्मयः

कुलगुरुरवलानां केळिदीक्षाप्रदाने
परमसुहृदनङ्गे रोहिणीवल्लभस्य ।
अपि कुसुमपृष्ठैर्देवदेवस्य जेता
जयति सुरतलीलानाटिकासूत्रधारः ॥ २५ ॥

राजशेखरस्य ।

स एष भुवनत्रयमथितसंयमः शङ्करो
विमर्त्ति वपुषाऽधुना विरहकातरः कामिनीम् ।
अनेन किल निर्जिता वयमिति मियायाः करं
करेण परिताडयन् जयति जातहासः स्मरः ॥ २६ ॥
कस्यापि ।

रतिः

देवी रतिर्विजयते मृगनाभिचित्र-
पत्रावली पृथुपयोधरसीम्नि यस्याः ।
भाति त्रिलोकविजयोपनतस्वकान्त-
प्रक्रान्तसायकनिशाननैकालिकेव ॥ २७ ॥
मदनस्य ।

हरिः

लैष्मीलतासमाश्रितं कौस्तुभस्तवकीज्ज्वलम् ।
स्वर्गापवर्गफलदं हरिकल्पद्रुमं नुमः ॥ २८ ॥
कस्यापि ।

जयति स नाभिसरोरुधुकरपटलैरिवासिताकारः ।
शौरिः श्रीमुखचन्द्रे यत्कान्तिर्लाञ्छनच्छाया ॥ २९ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

अतिविपुलं कुचयुगलं रहसि करैरामृशन् लक्ष्म्याः ।
तदपहृतं निजहृदयं जयति हरिर्मृगयमाण इव ॥ ३० ॥

अरसितक्कुरस्य ।

कनककलशस्वच्छे राधापयोधरमण्डले
नवजलधरदयामात्माद्युतिं प्रतिविम्बिताम् ।
असितासिचयप्रान्तभ्रान्त्या मुहुर्मुहुस्तृप्तिपन्
जयति जनितव्रीडाहासः मियाहसितो हरिः ॥ ३१ ॥

द्वपातः कमलासनेऽस्तु भवतु ज्ञानं मनाङ् मारुते
श्रीकण्ठोऽयमितः सुरानिति नतांस्तार्क्ष्येण विज्ञापितः ।
प्रेयस्याः क्व तदासनं क्व च रुतं कण्ठः क्व चेत्युल्लपन्
लक्ष्म्यावासितमानसो विजयते सुप्तप्रबुद्धो हरिः ॥ ३२ ॥

कस्यापि ।

विरमति महाकल्पे नाभीपदैकनिकेतन-
स्त्रिभुवनपुरीशिलपी यस्य प्रतिक्षणमात्मभूः ।
किमिह करणं कीदृक् कस्य व्यवस्थितिरित्यसा-
बुदरमविशद्वृत्तं तस्मै जगन्निधये नमः ॥ ३३ ॥

मुरारेः ।

जीयासुः शकुलाकृतेर्भगवतः पुच्छच्छट्यच्छोटना-
दुद्यन्तः शतचन्द्रिताम्बरतलास्ते बिन्दवः सैन्धवाः ।
पैरुत्पत्य पतद्भिरोर्वशिखिनस्तेजोजटालं वपुः
पानाध्मानवशादरोचकरुजां चक्रे चिरायास्पदम् ॥ ३४ ॥

न पङ्कुरालेपं कलयति धरित्रीं न्ययवशा-
न्न मुस्तामन्विष्यत्युरगनगरभ्रंशचकितः ।
न ध्वजे ब्रह्माण्डस्फुटनमयतो घुर्घुररवं
वराहो माहात्म्यादिति जयति सङ्कोचितवपुः ॥ ३५ ॥

एतौ हनूमतः ।

जयन्ति नरसिंहस्य स्फुरन्नखशिखाङ्कुराः ।
हरिणक्रोधकृष्टेन्दुकलाखण्डैरिवाङ्किताः ॥ ३६ ॥

कस्यापि ।

दैत्यानामधिपे नखाङ्कुरकुटीकोणप्रतिष्ठात्पनि
स्फारीभूतकडारकेसरसटासङ्घातयोराकृतेः ।
सक्रोधं च सविस्मयं च सगुरुव्रीडं च सान्तस्मितं
क्रीडाकेसरिणो हरेर्विजयते तत्कालमालोकितम् ॥ ३७ ॥
इन्द्रकवेः ।

चपुर्दलनसम्भ्रमात् स्वनस्वरं प्रविष्टे रिपौ
क्व यात इति विस्मयात् महितलोचनः सर्वतः ।
वृथेति करधूतिभिर्निपतितं पुनर्दानवं
निरीक्ष्य भुवि रेणुवज्जयति जातहासो हरिः ॥ ३८ ॥
कस्यापि ।

लक्ष्मीपाणिद्वयपरिचितं मूलमूर्द्धश्रुतीनां
व्यवर्तं वन्दे कमलचरणद्वन्द्वमाद्यस्य पुंसः ।
यत्रैकस्य व्यधित वलिना पाद्यतोयैर्वितीर्णै-
रार्द्रस्यैव प्रणतितरलः क्षालनं पद्मयोनिः ॥ ३९ ॥
सूक्तिसहस्रात् ।

दिङ्मातङ्गघटाविभक्तचतुरापांदा मही सङ्घ्यते
सिद्धा सा च वदन्त एव हि वयं रोमाञ्जिताः पश्यत ।
विप्राय प्रतिपाद्यते किमपरं रामाय तस्मै नमो
यस्मादाविरभूत् कथाद्भुतमिदं यत्रैव चास्तं गतम् ॥ ४० ॥
कस्यापि ।

खिशोऽसि मुञ्च भारं विभ्रमो वयमिति वदत्सु निधिलघुजः ।
भरमुप्रवितथबाहुषु गोपेषु हसन् हरिर्जपति ॥ ४१ ॥

हरिहरस्य ।

कै यासि खलु चौरिके प्रपुपितं स्फुटं दृश्यते
 द्वितीयमिह मामकं वहसि कञ्चुके कन्दुकम् ।
 त्यजेति नवगोपिकाकुचयुगं निमग्नं बला-
 छसत्पुलकपिञ्जरो जयति गोकुले केशवः ॥ ४२ ॥
 दीपकस्य ।

हेलोदस्तमहीधरस्य तनुतामालोक्य दोर्णो हरे-
 ईस्तेनांसतेऽज्वलम्य चरणाधारोत्पतत्पादकैम् ।
 शैलोद्धारसहायतां जिगमिपोरस्पृष्टगोवर्धना
 राधाया गगने जयन्ति सुचिरं वन्द्याः करभ्रान्तयः ॥ ४३ ॥
 ब्रह्मा

तं वन्दे पद्मसन्धानमुपवीतच्छटाच्छलात् ।
 गङ्गास्रोतस्त्रयेणेव यः सदैवाभिषिच्यते ॥ ४४ ॥
 राजशेखरस्य ।

मूर्तिः स्मर्तुतमोहरा सहचरी वार्चा परा देवता
 व्याहागः श्रुतयः कुटुम्बकमिदं विश्वं चरस्थावरम् ।
 यस्यैतच्छ्रुतिमूलमूलकतया सन्दर्शितमक्रियं
 स्वारम्भं भगवन्तमन्तरहितं ब्रह्माणमीडामहे ॥ ४५ ॥
 सारस्वतश्च

सूक्ष्माय श्रुचये तस्मै नमो वाक्त्वतन्त्रवे ।
 विचित्रो यस्य विन्यासो विदधाति जगत्पटीम् ॥ ४६ ॥
 अयं जयतुहोदयात् ।

ज्योतिस्तमोहरमलोचनगोचरं त-
 जिह्वादुरासदरसं मधुनः प्रवाहम् ।
 दूरं त्वचः पुलकवान्धि परं प्रपद्ये
 सारस्वतं किमपि कामदुघं प्रपद्यम् ॥ ४७ ॥
 सूक्तिसहस्रात् ।

इति सूक्तिमुक्तावल्यां नमस्कारपद्धतिः ।

(२)

आशीर्वादपद्धतिः

तत्र अष्टमूर्तेरम्भयं वपुः

जगज्जीवनमध्याह्नः शम्भोरम्भोमयं वपुः ।

ग्रन्थाण्डमपि यस्यान्तस्तरक्षुम्बीफलायते ॥ १ ॥

कस्यापि ।

हरजटा

स धूर्जटिजटाजूथे जायतां विजयाय वः ।

यत्रैकपलितभ्रान्तिं करोत्यद्यापि जाह्नवी ॥ २ ॥

शिवस्वामिनः ।

शिवः

हिमगिरितनयामयाद्देमूर्तिस्तुदिनशिलासूतसिन्धुवद्धमौलिः ।

शिशिरफरफलाकृतावतंसो हरतु शिवः परितापमान्तरं वः ॥ ३ ॥

उमापतिधरस्य ।

असौषा तत्काळोल्लसदसहभावस्य तपसः

कथानां विस्त्रम्भेष्वथ च रसिकः शैलदुहितुः ।

ममोदं वो दिश्यात् कपटवदुषेयापनयने .

स्वराशैथिल्याभ्यां युगपदभियुक्तः स्मरहरः ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

पाणो कङ्कणमुत्फणः फणिपतिर्नेत्रं ज्वलत्पावकं

फण्डः कुण्डितकालकूटकुटिलो वह्नें गजेन्द्राजिनम् ।

गौरिलोचनलोभनाय मुभगो वेषो हरस्येति मे

गण्डोल्लासविभावितः पशुपतेर्हासोद्गमः पातु वः ॥ ५ ॥

रैद्रस्य ।

शैलेन्द्रप्रतिपाद्यमानगिरिजाहस्तग्रहभोलस-

द्रोमाश्चादिविसंस्थुलाखिलविधिन्यासङ्गभङ्गाकुलः ।

हा शैत्यं तुहिनाचलस्य करयोरित्यूचिवान् सर्वत-

शैलान्तःपुरमात्रमण्डलगर्णेर्दृष्टोर्ज्वताढः शिवः ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

चूडाभरमकणाङ्किताविव जटापत्राञ्चलेनामृशन्

नेत्राग्निश्रुतितापिताविव करैः सिञ्चन् सुधादीधितेः ।

नामश्वासकलाङ्किताविव मुहुर्गङ्गाजलैः क्षालयन्

मानिन्याधरणौ गिरीन्द्रदुहितुर्भूत्यै गिरीशोऽस्तु वः ॥ ७ ॥

उमापतिधरस्य ।

दूरे दारुवनाभिसारकं वृथाचाटूनि मुञ्चाधुना

भूयस्त्वं पुनरप्यहं यदि तदा चन्द्रः सिर्तिं यास्यति ।

इत्युक्तः शशिर्मांलिरद्रिसुतया चूहेन्दुभूलम्बन-

व्याजव्यञ्जितपादपद्मपतनैर्ग्री[त]मियः पातु वः ॥ ८ ॥

हर्षपण्डितस्य ।

सहस्राक्षैरङ्गैर्नमसितरि नीलोत्पलमयी-

मिवात्मानं मालामुपनयति पत्न्यां दिविपदाम् ।

निघृष्टौ चं ग्रीदारभमिनि कुमारे सह गण-

हर्सेन वो भद्राणि द्रुतयु मृदानीपरिवृढः ॥ ९ ॥

पुराणैः ।

विदिच्छ्रेष्ठभिनये रूपं रचयतः सम्पादिते शंसते

रोमाञ्चं बहतः स्वहस्तरचिनस्यानक्रियास्पर्शजम् ।

गित्रां श्वासयन्त्रं शैलतनयां गार्दैः ममान्निङ्गनै-

नानामावरमात्मनः पशुपतेराचार्यकं पातु वः ॥ १० ॥

मौलिर्मां गृह्णीतु दृष्टिर्मां दृष्टिर्मां दृष्टिर्मां दृष्टिर्मां

मत्स्यजीविनदेवदेव्याभिरमामन्योन्यविद्वेषिणाम् ।

जाते वाक्कलहे महासनपरे तन्द्रायितारे परं

किं कुर्यादिति (१) तद्वचःस्मितमुखः पायात्स वः शङ्करः ॥ ११ ॥

कयोरप्येतौ ।

कपालदाम

भूत्यै वोऽस्तु कपालदाम जगतां पत्युर्यदीयां लिपिं

वचापि वयापि गणाः पठन्ति पदशो नातिप्रसिद्धाक्षराम् ।

विश्वं स्तक्ष्यति वक्ष्यति क्षितिमपामीशिष्यते शिष्यते

भागे राशिषु रंस्यनेऽस्त्यति जगन्निर्वक्ष्यति द्यामिति ॥ १२ ॥

छित्तपैस्य ।

निटिलनयनाग्निः

पायात्कृतानङ्गपतद्गदाहः स्वदुःखिनो नेत्रशिखिभदीपः ।

यस्यान्तिके शुभ्रदशानिवेशश्रियं किरीटेन्दुकलाः श्रयन्ते ॥ १३ ॥

मङ्गणस्य ।

नेत्रत्रयम्

एकं ध्याननिमीलनान्धुकुलितं चक्षुर्द्वितीयं पुनः

पार्वत्या वदनान्धुजस्तनवटे शृङ्गारभारालसम् ।

अन्यदूरविकृष्टचापमदनक्रोधानलोदीपितं

शम्भोर्भिन्नरसं समाधिसमये नेत्रत्रयं पातु वः ॥ १४ ॥

कण्ठः

पायादः शितिकण्ठस्य कण्ठः श्यामाम्बुदोपमः ।

गौरिशुजलता यत्र विशुल्लेखेव राजते ॥ १५ ॥

कयोरप्येतौ ।

शिवस्याङ्गम्

प्रक्षणां भूरिघात्रां श्रितमधिपतिना प्रस्फुरद्दीप्ततारं

स्फारं नेत्रानलेन प्रसभनियमिनोचापमीनध्वजेन ।

रामायत्तं पुरारेः कृमुदशुचि लसन्नीलमुधीवमत्तं
प्रावृद्धं सैन्यमन्यदशवदनशिरच्छेदहेतु श्रियं वः ॥ १६ ॥

घनप्रादस्य (हरवानरसैन्ययोः श्लेषः)

अर्धनारीश्वरः

तदः पुनातु शिवयोरर्धनारीश्वरं वपुः ।
भयेदिव यद्य श्वः शिव एव शिवैव वा ॥ १७ ॥

अर्धाङ्गनाशुं वपुषः पुनरेर्मुक्तिः श्रियं नौरिव वस्तनोतु ।
मेपातिमारादपरं यदर्धं ममज्ज शृङ्गनररसाम्बुराजी ॥ १८ ॥

वैरग्यस्य ।

कन्याणमावहतु वः शिवयोः शरीरमेकं यदीयमग्निरक्षविरुद्धमूलम् ।
यामेनरेदिव कुरुते सितमामि भागे मारब्धशैलवनयापरिणामशङ्काम् ॥ १९ ॥
उत्प्रेक्षावदमय ।

स्योदश्रियामकृचमगहनपममङ्ग-
संभोपिदशिणकराहृन्निधरमरेणुः ।
शीपुंनपुंमरुपदप्यनिलहनी व [:]
शम्भोरननुः गुणयनु मरुतिधतुर्गी ॥ २० ॥

शरच्छन्दकाननधीरमगमनस्मिन्मोदिवन्तः फणीन्द्र-
प्राचीनार्वातगां गुणयनु भद्रवानरुंनार्गेश्वरो वः ।
यस्याहं विभवाह्यमनार्वातगम्यानिर्दिष्टं कृतोय-
द्वारं चान्यान्वगेनरनिमिदिमिमाहाति वधुमूर्त्ययम् ॥ २१ ॥
दुर्गोदे ।

आभ्येतावर्गेश्वरानुवनमुगायनविद्वान्मोदना
तुं तवार्दिष्टं दिधी न मुनयं त्वारं मेसाग्येनम् ।
तर्धं स्वर्गहृन्वदेरवदन्तान्तामपेतावयोः
केन मेपाह्यवनेनरातु वः स्वर्गहृन्वदेरवदन्तान्तामपेतावयोः ॥ २२ ॥

दुर्गोदे ।

गिरितनयैकपयोधरनिहितकरः पातु चथिरं गिरिशः ।
विश्वासयितुं मनसिजमिव स्पृशन् काञ्चनं लिङ्गम् ॥ २३ ॥

जयदेवस्य ।

कल्पान्तरुद्रः

कल्पान्ते शमितान्नेविक्रममहाकङ्कालवद्धस्फुर-
च्छेषस्यूतनृसिंहपाणिनखरप्रोतादिकोलामिपः ।
विश्वैर्कार्णवताविशेषमुदितौ तौ मत्स्यकूर्मावुभौ
कर्पन् धीवरतां गतोऽस्यतु सतां मोहं महाभैरवः ॥ २४ ॥

छित्तपस्य ।

स्वपृथ्वाकृष्टदंष्ट्राविकटमुखतटोत्तालदंष्ट्रान्तराल-
न्यस्तघ्नह्लाण्डखण्डग्रसनघनदणात्कारकोलाहलिन्यः ।
चण्डीनाथस्य युष्मानविरलविलसज्ज्वलालाटनेत्र-
ज्वालाहेलानिपीतप्रलयजलधयः पान्तु कल्पान्तलीलाः ॥ २५ ॥

कल्पान्तक्रोधनस्य त्रिपुरविजयिनः क्रीडया सञ्चरिणोः
कृत्वाऽपि प्राणिजार्तिर्निजमुखकुहरातिथ्यमप्राप्तवृत्तेः ।
दिग्भिन्नीः प्रेक्ष्य शून्याः प्रलयजलनिधिमेक्षितार्त्मायमूर्ति-
ग्रासव्यासवितमोद्यममजनितरूपः पान्तु वो गमितानि ॥ २६ ॥
एतौ मेरीभाङ्कारस्य ।

ईश्वरताण्डवम्

अस्थीन्यस्थीन्यजिनमजिनं भस्म भस्मेन्दुरिन्दु-
र्गङ्गा गङ्गेरग उरग इत्पुलस्तसम्भ्रमाणाम् ।
भूपावेपोषकरणकरणप्रापणव्यापृतानां
नृत्तारम्भमणयिनि शिवे पान्तु वाचो गणानाम् ॥ २७ ॥

धनराट्स्य ।

इन्द्रोः किं द्रुहिणस्य वा सुरपतेः किं वा कृतान्तस्य वा
किं भूतेन दिशास्थि भूषणगणेष्वकृष्यै[देयं]मया ।
इत्थं मण्डनमन्दिरोदरचरव्याहारतो भीकरान्
भीता यस्य सुराः प्रसाधनविधौ पायात् स वः दाङ्करः ॥ २८ ॥

आर्द्रा कण्ठे मुखान्नस्रजमुपनयत्यम्बिका जानुलम्बां
 स्थाने कृत्वेन्दुलेखां निविडयति जग्राः पद्मगेन्द्रेण नन्दी ।
 कालः कृत्तिं निवध्नात्युपनयति करे कालरात्रिः कपालं
 शम्भोर्मुत्तावतारे परिपादिति पृथग्व्यापृता वः पुनातु ॥ २९ ॥
 कयोरप्येतौ ।

भो' [भो] दिवपतयः प्रयात परतः खं मुञ्चताम्भोमुचः
 पातालं व्रज मेदिनि प्रविशत स्रोणीतलं भूधराः
 ब्रह्मसुन्नय दूरमात्मभवनं नाथस्य नो नृत्यतः ।
 शम्भोः सङ्कटमेतदित्यवतु वः मोत्सारणा नन्दिनः ॥ ३० ॥
 महानाटकात् ।

सन्ध्याताण्डवडम्बरप्रणयिनो भर्गस्य चण्डभ्रम-
 व्याटुत्तोद्भुजदण्डमण्डलभुवो जञ्जानिलाः पान्तु वः ।
 येपासुचलतां जवेन प्रटिति व्यूहेषु भूमीभृता-
 युद्धीनेषु विडौजसा पुनरसौ दम्भोलिरालोकिनः ॥ ३१ ॥
 सोमनाथप्रशस्तेः ।

उद्धामभ्रमिवेगविस्तृतजटावल्लीप्रणालीपत-
 त्स्वर्गङ्गनजलदण्डिकावैलयि[तं] निर्माय नत्पञ्जरम् ।
 सम्भ्राम्यद्भुजपण्डपक्षपटलद्वन्द्वेन हंसायित-
 स्त्रैलोक्यैर्व्ययनाटिकाजवनटस्वामी जगच्चायताम् ॥ ३२ ॥

यन्नाद्यभ्रमिघूर्णमानवमुधाचक्राधिरुढे भृगं
 मेरौ पार्थनिवेशिवासरनिशाचैके परिभ्राम्यति ।
 तैजस्पस्तदितो भवन्ति शतशो दृष्टा हि जाताः कथं
 तामस्योऽपि स वः पुनातु जगतामन्तेष्टियज्वा विभुः ॥ ३३ ॥
 धृतौ मुरारेः ।

संरम्भादविभावितात्रिभुवनायासस्य कामद्विपो
 नृत्तारम्भविजृम्भितैरवयवैर्गत्याण्डमुद्भिर्दैनः ।

निर्यन्मौलि विनिर्गताग्रचरणं प्रोह्लासिदोःपल्लवं

पायादो बहिरम्भसः प्रविचलत्कूर्मायमाणं वपुः ॥ ३४ ॥

कूर्मबार्हतस्य ।

भद्रं चन्द्रकले शिवं सुरनदि श्रेयः कपालात्रले

कस्याणं भुजगेन्द्रवाह्नि कुशलं विष्वक्जटासन्तते ।

इत्याहुर्मिलिताः परस्परममू यस्मिन् प्रशान्तिं गते

कल्पान्तारभटीनटस्य भवतात्तद्वः श्रियै ताण्डवम् ॥ ३५ ॥

कस्यापि ।

पार्वती

गोनासायै नियोजितागौ द्रुमज्जाः सर्पाय वद्धौपधिः

कण्ठस्थाय विपाय श्रीर्ममहतः पाणौ मणीन् विश्रती ।

भर्तुर्भूतगणाय गोत्रजरतीसन्दिष्टमन्त्राक्षरा

रक्षत्वद्रिसुता विवाहसमये प्रीना च भीता च वः ॥ ३६ ॥

राजशेखरस्य ।

प्रत्यासन्नविवाहमण्डनविधौ देवार्चनव्यग्रया

दृष्ट्वाऽग्रे परिणेतुरेव लिखितां गङ्गाधरस्याकृतिम् ।

उन्मादस्मितरोपलज्जितधिया गौर्या कथञ्चिच्चिरात्

वृद्धस्त्रीवचनात् प्रिये विनिहितः पुष्पाञ्जलिः पातु वः ॥ ३७ ॥

पादाग्रस्थितया मुहुः स्तनभरेणानीतया नम्रतां

सम्भोः सस्पृहलोचनत्रयपथं यान्त्या तदाराधने ।

श्रीमत्या शिरसीहितः सपुलकस्वेदोद्गमोत्कम्पया

विश्लिष्यन् कुसुमाञ्जलिगिरिजया विमोऽन्तरे पातु वः ॥ ३८ ॥

औत्सुक्येन कृतत्वेन सदृशुवा व्यावर्त्तमाना द्विया

तैस्तैर्वन्धुवधूजनस्य वचनैर्नाताऽऽभिमुख्यं पुनः ।

दृष्ट्वाऽग्रे धवमात्तसाध्वसरैसा गौरी नवे सद्गमे

सरोहत्पुलका हरेण हसता श्लिष्टा सुखायाम्नु वः ॥ ३९ ॥

श्रीहर्षस्यैव ।

व्यानम्रा दयितानने मुकुलिता शार्दूलचर्माम्वरे
 सोत्कम्पा भुजगे निमेषरहिता चन्द्रेऽमृतस्यान्दिनि ।
 मीलद्भूः सुरसिन्धुदर्शनविधौ म्लाना कपालोदरे
 पार्वत्या नवसङ्गमप्रणयिनी दृष्टिः शिवायास्तु वः ॥ ४० ॥

भासस्य ।

भूलास्योत्सविनी सविभ्रमगतिमूर्च्छन्नितम्बस्थली
 सङ्कीर्णे वयसि स्मितार्द्रफणितिः सा पार्वती पातु वः ।
 यस्याः कर्णतटे दृशावगमता तूर्णं तदन्तःपथे
 गत्वा द्रष्टुमिवेश्वरं हृदि कृताधिष्ठानमुत्कण्ठितम् ॥ ४१ ॥

मदनस्य ।

पण्मुखः

अचिंप्सन्ति विदार्य वक्त्रकुहराण्यासृक्तो वायुके-
 स्तर्जन्या विपकर्षुरान् गणयतः संस्पृश्य दन्तादुरान् ।
 एफं श्रीणि नवाष्ट सप्त पडिति मध्यस्तसङ्घाक्रमा
 वाचः क्रौञ्चारिपोः शिशुत्वविकलाः श्रेयांसि पुष्पन्तु वः ॥ ४२ ॥
 स्वेच्छारम्यं लुठित्वा पितुरुरसि चिताभस्मधूलीसिताङ्गे
 गङ्गावारिण्यगाधे झटिति पृथुजटाजूटतो दत्तशम्पः ।
 सद्यः सीत्कारकारी जलजडिमरणद्वन्तपङ्क्तिर्गुहो वः
 कम्पी पायादपायाज्ज्वलितशिखिशिखे चक्षुषि न्यस्तहस्तः ॥ ४३ ॥
 बाणस्यैतौ ।

विक्रसदमरनारीनिघनीलाब्जपण्डा-

न्यधिवसति सदा यः संयमाधःकृतानि ।
 नवरोचिरकलापे वर्तते यो मधूरे
 वितरतु स कुमारो ब्रह्मचर्यश्रियं वः ॥ ४४ ॥

विनायकः

पायाद्रजेन्द्रवदनः स इमां त्रिलोकीं यस्योद्धतेन गगने महता करेण ।
 मूलावलप्रसितदन्तविसादुरेण नालायितं तपनविम्बसरोरुहस्य ॥ ४५ ॥
 (गणपतेः)

सुवणागिरिकर्णिके तरलतारकाकेसरे
चलज्जलदपद्पदे स्फुटदिगन्तपत्राष्टके ।

स वः प्रथमनायकः प्रदिशतु थियं यत्करः
करोति जगदम्बुजे बलितनाललीलायितम् ॥ ४६ ॥

संमेन्द्रस्य ।

दानस्रोतसहस्रैर्दशनरुचिचयैः कुम्भसिन्दूरपूरै-
रुद्धूतैरेककालं प्रकटितरजनीयस्रसन्ध्याधिलासाः ।

आस्फालस्फारघण्टावहलकलकलव्याकुलाहीन्द्रद्वारा
हेरम्बस्याङ्गहारमचलदवनयः पान्तु यो नृत्तलीलाः ॥ ४७ ॥

कुम्भो[पान्तात्पत]झिर्मदजलनिवहैर्लब्धसेकानिरेका
मोन्मीलद्वालचन्द्राकृतिदशनमिपादकुरं धारयन्ती ।

आलोलकर्णतालमचलमधुकरा शीकरासारपुष्पा
विस्तीर्णा हस्तवल्ली दिशतु गणपतेः प्रार्थ्यमानं फलं वः ॥ ४८ ॥

ते दूरोदण्डशुण्डाकुहरफवलितोत्क्षिप्तसप्ताब्धिलब्ध-
स्वेच्छासेकममोदप्रभववनवरवद्राविताशागजेन्द्राः ।

देवस्याकाण्डकण्टककरकटतटाटोपसङ्घट्टभग्न-
क्षोणीभृचुङ्गशृङ्गाः पुरमधनशिशोः पान्तु वो दुर्विलासाः ॥ ४९ ॥

विश्वेश्वरस्यैते ।

विघ्नेशो वः स पायाद्विहतिषु जलधान् पुष्कराग्रेण पीत्वा
यस्मिन्नुद्धृत्य तोयं वमति बहुतरं दृश्यते व्योम्नि देवैः ।

काप्यम्भः कापि विष्णुः कचन कपलभूः क्वाप्यनन्तः क्वचिच्छ्रीः
क्वाप्यार्षः क्वापि शैलाः क्वचन मणिगणाः क्वापि नगादिसत्त्वाः ॥ ५० ॥

चन्द्रकला

दिश्याद्भूर्जटिजुटकोटिसरिति ज्योत्स्नालवोद्भासिनी
“चान्द्री वः कलिका जलभ्रमिवशादाकृष्टनष्टा मुदम् ।

यां चञ्चलफरीभ्रमेण मुकुलीकुर्वन् फणालीं मुहु-
र्मुहलसमर्हिर्निघृक्षतितमामाकृञ्चनमोञ्चनैः ॥ ५१ ॥

देहमविष्टाद्रिमुतामुखेन्दुद्वितीयखण्डार्धमिवागतो यः ।

अवाप्तुकामः परिपूर्णभावं स पातु वः शम्भुजटार्धचन्द्रः ॥ ५२ ॥

विरहणस्य ।

गङ्गा

मुक्ताभा नृरूपालशुबितपु जटावल्लीषु मल्लीनिभा

बह्वौ लाजनिभा दृशो मणिनिभा भोगोत्करे भोगिनाम् ।

नृत्तावर्त्तावेवर्त्तनेरितपयःसम्मूर्च्छनोच्चारिताः

खेलन्तो हरमूर्ध्नि पान्तु भवतो गङ्गापयोविन्दवः ॥ ५३ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

जङ्गलस्फूर्जदूर्जस्वलकरिमकरमौढसम्मर्दखेल-

रुद्धोन्नोःफुल्लविन्दुस्तवकतिलकतव्यामकुसुममरीणि ।

वारीणि स्वर्गसिन्धोस्त्रिपुरहरजटाजूःश्च राध्वनीना-

न्युद्यौरुच्चण्डजाग्रत्कलिकलुपमपीशोपमुत्पोषयन्तु ॥ ५४ ॥

वेदव्यासस्य ।

चण्डिकाभृङ्गिरिटी

देवी स्रुतममृत नृत्यत गणाः किं तिष्ठतेत्युद्भुजे

हर्षाद्भृङ्गिरिटावर्वाश्वितगिरा(?) चामुण्डयाऽऽलिङ्गिते ।

अव्यादो हतदेवदुन्दुभिघनध्वानातिरिक्तस्तयो-

रन्योन्यप्रचलास्थिपञ्जरजरत्नङ्गलजन्मा रवः ॥ ५५ ॥

सूर्यः

सिन्दूरस्पृहया स्पृशन्ति करिणां कुम्भस्थमाधोरणा

भिष्ठी पल्लवशङ्कन्या विचिनुते सान्द्रं द्रुमद्रोणिषु ।

कान्ताः कुङ्कुमकाङ्क्षया करतले मृद्गन्ति लग्नं च यत्

तचेजः प्रयमोद्भवं अमकरं सौरं चिरं पातु वः ॥ ५६ ॥

शिविक्रमपट्टस्य ।

एकस्मिन्नयने भृशं तपति यः काले स दाहकरो ।

येनातन्यत यत्प्रकाशसमये नैशं पदं दुर्लभम् ।

सव्योमावयवस्य यस्य विदिता लोके प्रकाशस्थितिः

श्रीगूर्यः क्षणसेवितोऽपि हि महादेवः स वस्त्रायताम् ॥ ५७ ॥

(हरसूर्ययोः श्लेषः) कस्यापि ।

खं येऽस्त्युज्ज्वलयन्ति स्तनतमसो ये चानखोद्भासिनो

ये पुष्पान्ति सरोरुहधियमाधिसिम्हाब्जभासश्च ये ।

ये मूर्धस्ववभासिनः सितिभृतां ये चामराणां शिरा-

स्याक्रामन्तपुभयेऽपि ते दिनपतेः पादाः धियं सन्तु नः ॥ ५८ ॥

आनन्दवर्धनस्य ।

अवतु वः सवितुस्तुरगावली स्फुरति मध्यगतारुणनायका ।

समभिलम्भिततुङ्गपयोधरा मरयतैकलतैव नमस्थियः ॥ ५९ ॥

कस्यापि ।

पृथ्वी

भागीरथीहारलता कालिन्दीकवरीभरा ।

सुमेरुशेखरा पृथ्वी पातु वः सागराम्बरा ॥ ६० ॥

रामशेखरस्य ।

विष्णोराशिषः

हृदयं कोस्तुभोद्भासि हरेः पुष्पातु वः धियम् ।

रार्धाप्रवेशरोधाय दक्षमुद्रमिव त्रिया ॥ ६१ ॥

कुमुदस्य ।

प्रत्यग्रान्मेपजिह्वा क्षणमनभिमुखी रत्नदीपप्रभाणा-

मात्मव्यापारगुर्वी जनितजललवा जृम्भणैः साङ्गमङ्गैः ।

नागाङ्कः मोक्तुमिच्छोः शयनमुरुफणाचक्रबालोपधानं

निद्राच्छेदातिताम्रा चिरमवतु हरेर्दृष्टिराकिकरा वः ॥ ६२ ॥

विशाखदेवस्य ।

पायोधेः परिदृश्यमानसलिलादद्भौतियतायाः श्रियः

सानन्दोल्लसितभ्रुवा कुटिलया दृष्ट्यैव पीताननः ।

अज्ञातस्व करद्वयीभिगलितव्याजोलमन्योरग-

श्शून्ये बाहुगतागतानि रचयन्नारायणः पातु वः ॥ ६३ ॥

भक्तिमङ्गविलोकनप्रणयिनी नीलोत्पलस्पर्धिनी

ध्यानलम्बनतां समाधिनिरतैर्नीते हितप्राप्तये ।

लावण्यस्य महानिधी रसिकतां लक्ष्मीदृशोस्तन्वती

गुप्ताकं कुरुतां भवार्तिशमनं नेत्रे तनुर्वा हरेः ॥ ६४ ॥

(वचनश्लेषः) भार्गवतामृतदत्तस्य ।

वस्ते मागा विषादं श्वसनमुरुजवं सन्त्यजोर्ध्वमवृत्तं

कम्पः को वा गुरुस्ते भवतु यल्लभिदा जृम्भितेनात्र याति ।

मत्याख्यानं सुगणापिति भयशमनच्छन्ना कारयित्वा

यस्मै लक्ष्मीमदादः स ददतु दुरितं मन्यमूढां पयोधिः ॥ ६५ ॥

कस्यापि ।

मस्यः

आदिमत्स्यस्स जपतायः श्वासेल्लासितैर्जलेः ।

विदधे गगनेऽभ्योधि गगनं च महोदधौ ॥ ६६ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

कर्मः

यन्निःश्वाससमीरमेदुरतया दूरं समुल्लासिता

धत्ते शेषभुजङ्गभोगकलिता भूरातपत्रश्रियम् ।

स्तोत्रे यस्य चतुर्मुखी श्रुतिकवेः कृण्दत्वमभ्यस्यति

क्रीडाकर्मतनुर्जगन्ति स विभुः पायादपायादरिः ॥ ६७ ॥

मेधी(?)भूय महाब्धिमन्थनविधौ पृष्ठे निजे भ्राम्यतो

माऽभून्मन्दरपर्वतस्य च परिभ्रंशः समुद्रस्य च ।

इत्यङ्गैः सह सञ्जहार किल यः श्वासान् ॥ वो रक्षतात

स्वेच्छावर्षितकच्छपायिततनुस्त्रैलोक्यरक्षया हरिः ॥ ६८ ॥

कयोरप्येतौ ।

पृष्ठभ्राम्यदमन्दमन्दरगिरिग्रावाग्रकण्डूयना-

ग्निद्रालोः कमठ कृतेर्भगवतः श्वासानिलाः पान्तु वः ।

यत्संस्कारकलानुवर्त्तनवशाद्देलाच्छलेनाम्भसा

यातायातमतन्द्रितं जलनिधेर्नाद्यापि विश्राम्यति ॥ ६९ ॥

हनूमतः ।

बराहः

हरेर्लीलावराहस्य दंष्ट्रादण्डः स पातु वः ।

हेमाद्रिकलशा यत्र धात्री छत्रश्रियं दधौ ॥ ७० ॥

वादीश्वरकाञ्चनस्य ।

मुक्तैर्यास्यति कुत्रचिदमुमती दंष्ट्राङ्कुरस्थैर्यसी

कुक्षौ [क्षीम] मवाप्स्यति त्रिशुवनं रुद्धैरमीभिः किल ।

इत्पस्त्रल्पविकल्पपीलितमतेः कण्ठे लुडन्तो ज्वल-

त्कोलाकारधरस्य कैटभजितः श्वासोर्ध्वः पान्तु वः ॥ ७१ ॥

विभ्राणोऽभिनवेन्दुकोटिकुटिलं दंष्ट्राङ्कुरं लीलया

कोडाकारधरो हरिः स भवता भूयाद्विभूतिपदः ।

यस्योत्तिष्ठतातः क्षपाकमलिनीपालम्बमानः स्रगं

लोलमालमृणालान्तुर्गुणा भजे भुजङ्गेश्वरः ॥ ७२ ॥

पातु त्रीणि जगन्ति सन्ततमकूपारः त्समभ्युद्धरन्

य त्रीं कोलकलेवरः स भगवान् यस्यैकदंष्ट्राङ्गुरे ।

कूर्मः कन्दति नालति द्विरसनः पत्रन्ति दिग्दन्तिनो

मेरुः कोशति मेदिनी जलजति व्योमापि लोलम्बति ॥ ७३ ॥

हनूमतः ।

लीने श्रोत्रैकदेशे नभनि नयनयोस्तेजोमि कापि याते

श्वाग्रसोपश्रुक्ते मरुति जलनिधौ पादरन्ध्रादुपपीते ।

पोत्रप्रान्तैकरोमान्तरविचरगतां मार्गतः शार्ङ्गपाणः

क्रोडाकारस्य पृथ्वीमचिकलविष्वं वैमवं वः पुनातु ॥ ७४ ॥

बराहमिहिरस्य ।

नृसिंहः

चन्द्रार्धायितरिष्ययान(१)दशनो व्योमायितान्तर्मुखो

बालार्धायितशेचनः सुरधनुर्लालायितभ्रूलतः ।

अन्तर्नादिनिरोधपीवरगलन्यकापनिर्यत्तद्धि-

त्तारस्फारसटावरुद्धगगनः पायानृसिंहो जगत् ॥ ७५ ॥

हनूमतः ।

किं किं सिंहस्ततः किं नरसदृशवपुर्देव चित्रं ग्रहीतो

नैवाद्यापि मृचण्डो दुग्धमुपनयतायं ननु मात एव ।

चापं चापं नखां [ग्रं] त्वरितमहद्बहा कर्कशस्त्वं नखाना-

मित्येवं दैत्यराजं निजनखकुलिशैर्जघ्निवान् यः स बोद्ध्यात् ॥ ७६ ॥

चटिचटिति चर्मणि च्छमिति चोच्चलच्छोगिते

धगिद्धगिति मेघसि स्फुटरवेऽस्थिनि ग्रादिति ।

पुनातु भवतो हरेरमरवैरिनायोरसि

ववगत्करजपञ्जरककचक्रोपजन्ता रवः ॥ ७७ ॥

वाक्पतिनायस्यैतौ ।

ववेदं गर्जितमेव किन्तु दलति स्तम्भो नृगिहस्तत-
 रसोऽत्राधावति कोऽत्र भो घनुरसी हुंहेति दैत्येश्वरम् ।
 जल्पन्तं निजगर्जितेन बलवत् स्तम्भान्निरीयावधी-
 देकस्मिन् क्षण एव हा नरहरिस्त्राता स एवास्तु वः ॥ ७८ ॥
 सूक्तिसहस्रात् ।

सन्ध्याराजिनशीतदीधितिकल सौन्दर्यभा नो नखाः
 प्रीतिं पीवरयन्तु कैटभरिपोः काद्यानुसिंइस्य वः ।
 दैत्योरस्थलपीठकुण्डिततया दांनेन दम्भोलिना
 साधूर्यं सकुतूहलं सविनयं साधूर्यमालोकिताः ॥ ७९ ॥
 बालसरस्वत्याः ।

पूर्यन्ते जलराशयो वसुधती मज्जत्यथो लुप्यते
 पातालं शतधा गतं निपतति ब्रह्माण्डखण्डं दिवः ।
 निक्षिप्तेन सुरद्विपोऽस्य वपुषा भस्वेति मन्ये वह-
 न्तुसङ्गेन हतं हिरण्यकशिपुं सिंहो हरिः पातु वः ॥ ८० ॥
 कस्यापि ।

वामनः

अपसर पृथिवि समुद्राः संवृणुताम्बुनि भूधरा नमत ।
 वामनहरिलघुतुन्दे जगतां कलहः स वः पायात् ॥ ८१ ॥

कस्यापि ।

भाकृष्टः शिखया नखैर्बिलिखितः स्पृष्टः कपोलस्थले
 मौलौ दामभिराहतः प्रतिदिशं क्रामन् सलीलं पथि ।
 इर्यं वाग्बिलासिनीकृतपरीहासस्य दैत्याध्वरे
 विष्णोर्वामनत्रेपविभ्रममृतो हासोर्मयः पान्तु वः ॥ ८२ ॥

कस्त्वं ब्रह्मन्नपूर्वस्त्वदनुचरजनो नास्त्यनाथोऽहमेकः
 किं दयामीप्सितं ते त्रिपदविहरणस्थानमेतत् कियत्ते ।
 त्रैलोक्यं तद्विनातेर्षम शमनिरतस्येति संयुः (युः) प्रभावा
 विष्णोर्वाचः मुरारौ कृतकपटपदन्यासमुग्धाः पुनन्तु ॥ ८३ ॥

एतो हनूमतः ।

त्रिविक्रमः

हरिपादः स्रवः पायाल्लम्बितो यः स्रयम्भुवा ।
यस्यासन्नरेवरासीत् स्वंदरेखेव जाह्नवी ॥ ८४ ॥

राजशेखरस्य ।

किं छत्रं किञ्च रत्नं तिलकमुत तथा कुण्डलं कौस्तुभो वा
चक्रं किं वारिजं वेत्यमरयुवतिभिर्यद्वलितेपिदेहे ।
ऊर्ध्वं मौलौ ललाटे श्रवासि हृदि करे नाभिदेशे च हृष्टं
पायात्तद्वोऽर्कविम्बं स च दनुजरिपुर्वर्धमानः क्रमेण ॥ ८५ ॥

हनुमतः ।

ब्रह्माण्डच्छत्रदण्डः शतधृतिभवनान्मोहो नालदण्डः
क्षोणीनाकूपदण्डः क्षरदमरसरित्पाटिकाकेतुदण्डः ।
ज्योतिश्चक्राक्षदण्डस्त्रिभुवनभवनस्तम्भदण्डोऽङ्घ्रिदण्डः
श्रेयस्त्रिविक्रमस्ते वितरतु विबुधद्वेपिणां कालदण्डः ॥ ८६ ॥

दण्डिनः ।

चन्द्रार्कौ यावदङ्घ्र्युद्भवदमरसरितोयताम्यत्त्रिलोकी-
केदारे देवलक्ष्मीपुनरुदयविधौ बीजभावं भजन्त्यः ।
वित्रस्यद्भुर्भुवःस्वःक्रमणकृतकिनो निष्पतन्त्यः समन्ता-
द्दीपास्तुर्दानवारेः पदकमलरजोराजयो मङ्गलं वः ॥ ८७ ॥

देवबोधेः ।

परशुरामः

लीलोन्मूलितमौलिमस्तचरणं मूर्धस्वपि क्ष्माभृता-
मास्कन्धादपवाहुशाखमभितः कृत्वा सहस्राङ्गुलम् ।
यश्चक्रे भुवने तमेव विजयस्तम्भं कुठारायुधो
दत्तां वः शिवमाहवैरसिको रामः स राजान्तकः ॥ ८८ ॥

दाशरथी रामः

कूर्मो मूर्खवदलवालवदपां नायो लतावादिशो
मेघाः पल्लववत्पद्मनफलवन्नसत्रमूर्यादयः ।

स्वामिन् व्योमतैरं ममाक्रमवतः श्रुत्वेति मां मारुतेः
सीतान्वेषणमादिशन् दिशतु वो रामः सलज्जः श्रियम् ॥ ८९ ॥

कृष्णः

गीतीवैणवमैन्द्रगानमधुराः सम्भावयन्निर्धर-
स्वेदाम्बुस्नपितं विलोभ्य पुरतो रात्रामुत्ताम्भोरुहम् ।
जत्कम्पस्त्वलदद्बुलिः पग्मिलद्वेणुनिमीलध्वनिः
स्विघत्पाणिरपाकरोतु दुरितं गोपालवेषो हरिः ॥ ९० ॥
मार्धवशीलस्य ।

रामो नाम नभुव हुं तदवला सीतेति हुं तां पितु-
र्वाचा पञ्चवटीवने विहरत्तस्तस्याहरद्रावणः ।
कृष्णेनेति पुरातनीं निजकथामाकर्ण्य मात्रेरितां
सौमित्रे वव घनुर्यधुर्धनुरिति व्यग्रा गिरः पान्तु नः ॥ ९१ ॥

वसुन्वरस्य ।

यामिन्यां परिवृत्तिभाजि चरिते चाराय वृन्दे गवां
गोपानां च विपाणवेषुतुपुलध्वाने समुत्सर्पति ।
गाढालिङ्गितराधिकाभुजलतावद्धस्य कंसद्विषो
यार्तुं स्थातुमनीश्वरस्य मनसो ढोलायितं पातु वः ॥ ९२ ॥
मदनस्य ।

दृष्ट्या केशव गोपरागर्भृतया किञ्चिन्न दृष्टं मया
तेनैव स्वलिताऽस्मि नाथ पतितां किञ्चाम नालम्बसे ।
एकस्त्वं विषमेषु खिलमनसां सर्वावलानां गति-
गोप्यैवं मदितः सलेशमवताहोष्टे हरिर्वधिरम् ॥ ९३ ॥

अपराधं न शृणुमो न चासत्यं त्वयोदितं ।
मोदति मदितः कृष्णस्तूष्णीं तिष्ठन् शुनातु वः ॥ ९४ ॥

कैयोरप्येतौ ।

बुद्धः

ध्यानव्याजमुपेत्य चिन्तयासि कामुन्मील्य चक्षुः क्षणं
 पश्यानङ्गशरातुरं जनमिमं ज्ञाताऽपि नो रसासि ।
 मिथ्याकारुणिकोऽसि निर्घृणतरस्त्वत्तः कुतोऽन्यः पुमा-
 नित्यं मोरवधूभिरित्यभिहितो बुद्धो हरिः पातु वः ॥ ९५ ॥

श्रीहर्षस्य ।

नेमिः—जिनाश्च

प्राज्यप्रभावप्रभवो धर्मस्यास्तरजस्तमाः ।
 मुक्तात्मानः शिवं नेमिरन्येऽपि ददतां जिनाः ॥ ९६ ॥
 वचनश्लेषः । धर्मपालस्य ।

लक्ष्मीः

पायात्पयोधिदुहितुः कपोलामलचन्द्रमाः ।
 यत्र संक्रान्तर्विवेन हरिणा हरिणायितम् ॥
 कस्यापि ।

युक्तं मानद मामनन्यमनसं वक्षस्थलस्थायिनीं
 भक्तामप्यवधूय कर्तुमधुना कान्तासदृशं तव ।
 इत्युक्त्वा फणभृत्फणामणिगतां स्वामेव मत्वा तनुं
 निद्राच्छेदकरं हरेरवतुं वो लक्ष्म्या विलसस्मितम् ॥ ९७ ॥

पीनश्रोणि गभीरनाभिनिभृतं भूभृद्भृशोचस्तनं
 पायाद्गः परिरन्ध्रमन्धिदुहितुः कान्तेन कान्तं वपुः ।
 स्वावासानुपघातनिर्घृतमनास्तत्कालमीलदृष्टे
 यस्मै सोऽच्युतनाभिपद्मवसतिर्वेधाः श्रियं ध्यायति ॥ ९८ ॥

केषामप्येते ।

रुक्मिणी

श्लाघ्याशेषतुं सुदर्शनकरः सर्वाङ्गलीलाजित-

त्रैलोक्यां चरणारविन्दचलितेनाक्रान्तलोको हरिः ।

विभ्राणां मुखमिन्दुसुन्दररुचं चन्द्रार्द्रतुल्यालिकः

॥ स्थाने यां स्वतनोरप्यदधिका सा रुक्मिणी वोऽवतात् ॥ ९९ ॥

आनन्दवर्धनस्य ।

राधा

राधा पुनातु जगदच्युतदत्तदृष्टि-

र्मन्यानिकां विदधती दधिरिवतपात्रे ।

तस्याः स्तनस्तवकचुचुकैलोलदृष्टि-

देवोऽपि दोहनधिया वृषभं निरुन्धन् ॥ १०० ॥

लीलाशुकस्य ।

देवकी

अव्यात्स्वलोकचूडामणिपटलशिखाश्रेणिशोणीकृतार्द्धिः

शोणीभारं विनेतुं जठरञ्चपि जगद्भान्धवे देवकी वः ।

राज्ञामुद्दामदोष्णां रणशिरसि रणत्कीकसच्छेदभीमाः

शुक्लाणां स्वर्णकाराः प्रतिहतिगुरवो यच्चुतेदोहदोऽभूत् ॥ १०१ ॥

कयोरप्येतौ ।

शङ्खः

गृहीतखण्डः शशिशेखरेण प्राप्तः शशीवोदरपूरणाय ।

भुजेन(पुञ्जेन ?) लक्ष्मीमुखचन्द्रभासां स पातु वः श्रीपतिपाञ्चजन्यः ॥ १०२ ॥

हरिहरौ

स्फटिकमरकतग्रीहारिणोः प्रीतियोगात्

तदवतु वपुरेकं कामकंसद्विपार्वेः ।

भवति गिरिसुतायाः सार्द्धमन्धेर्दुहित्रा ।

॥ सट्टशमदसि कण्ठे यत्र सीपाविवादः ॥ १०३ ॥

कविरत्नस्य ।

येन ध्वस्तमनोभवेन बलिजित्कायः पुरास्त्रीकृतो
 यथोद्धृतशुजङ्गहारबलयो गङ्गां च योऽधारयत् ।
 यस्याद्भुः शशिमच्छिरो हर इति स्तुत्यं च नामामराः
 पापात्स स्वयमन्धकक्षयकरस्त्वां सर्वदोषाघवः ॥ १०४ ॥
 चन्द्रकस्य ।

ब्रह्मादिपुः

जातस्तेऽधरखण्डनात् परिभवः कापालिकादम्ब-यत्
 तद्ब्रह्मादिपु कथ्यतामिति वचो बाल्याच्छिशौ जल्पति ।
 गौरीं पाणिद्युगेन पण्मुखवचो रोद्धुं निरीक्ष्याक्षमां
 बैलक्ष्याद्यतुराननस्य वदनादृत्तिश्चिरं पातु वः ॥ १०५ ॥
 आगस्कारिणि कैटभप्रमयने तत्ताडनार्थं रूपा-
 नाभीपङ्कजमस्त्रतां गमयितुं जाते मयस्ने त्रियः ।
 स्वावासोन्मथनोपपादितभयभ्रान्तात्मनस्तत्क्षणा—
 दब्रह्मण्यपराः पुरातनमुनेर्वाग्वृत्तयः पान्तु वः ॥ १०६ ॥

सरस्वती

वचांसि वाचस्पतिमत्सरेण साराणि लब्धुं ग्रहमण्डलीव ।
 मुक्ताक्षसूत्रत्वमुपैति यस्याः सा सप्रसादाऽस्तु सरस्वती वः ॥ १०७ ॥
 विरहणस्य ।

वारणः

कुम्भद्वयं तदमरद्विरदस्य बोऽभ्यादुद्भिद्यमानमुदधेर्मथनावसाने ।
 प्रोद्यद्वितीयकमलाकुचशङ्किनीभिः सेप्यं यदेक्षत सुरासुरसुन्दरीभिः ॥ १०८ ॥
 भट्टेन्दुराजस्य ।

।।ति श्रीमदारोहकभगवत्सजलहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्ल्यामाशीःपद्धतिः
 समाप्ता ।

अथ सुभाषितप्रशंसा (३)

सुभाषितरसस्वादजातरोमाञ्चकञ्चुकाः ।

विनाऽपि कामिनीसङ्गं कवयः सुखमासते ॥ १ ॥

कस्यापि ।

ह्रान्तमपोऽश्नति खेदं तप्तं निर्वाति बुध्यते मूढम् ।

स्थिरतामेति च सङ्कुलमुपयुक्तसुभाषितं चेतः ॥ २ ॥

कपमिह मनुष्यजन्मा सम्प्रविशतु सदासि विबुधमणनाम्नाम् ।

येन न सुभाषितामृतमाह्लादि निपीतमातृश्रेः ॥ ३ ॥

तुष्टिर्न राक्षो धनसञ्चयेन तृप्तिर्न [मी]नस्य महाजलेन ।

तृप्तिर्न सूत्रे च सुभाषितेन तृप्तिर्न दृष्टयोः प्रियदर्शनेन ॥ ४ ॥

पुंसां तदेव भूषणमुपकारकमवसरे धनं मुख्यम् ।

मूक्तं दधति सुवर्णं कल्याणमनर्घमिह धन्याः ॥ ५ ॥

नृपसभसरसी परितः पूर्णाऽपि जडैर्न कान्तिमुद्गहति ।

मुखकमलानि न यस्यां सूक्तालिववणितमधुराणि ॥ ६ ॥

बहुभवेवस्यैते ।

किं हारैः किमु कङ्कणैः किमौसमैः कर्णावतंसैरलं

केयूरैर्मणिकुण्डलैरलमलं साहस्रैरभ्यरैः ।

पुंसामेकमखण्डितं पुनरिदं मन्यामहे मण्डनं

यन्निष्पीडितपार्वणामृतकरस्यन्दोपमाः सूक्तयः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

इति मंगदत्तजलहणरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सुभाषितप्रशंसापद्धतिः ।

कविकाव्यप्रशंसा (४)

[तत्र-सामान्यकविकाव्यप्रशंसा]

कं पृच्छामः सुराः स्वर्गे निवसामो वयं भुवि
किं वा काव्यरसः स्वादुः किं वा स्वादीयसी सुधा ॥ १ ॥

कस्यापि ।

तेभ्यो नमः कविभ्यो येषां विमलानि पद्यानि ।
श्रुतिमधिरोहन्ति सतां कण्ठेऽपि शुणैः पदं दधति ॥ २ ॥

वल्लभदेवस्य ।

कवीनां मानसं नौमि तरन्ति प्रतिभाम्भासि ।
यत्र हंसवयांसीव भुवनानि चतुर्दश ॥ ३ ॥

रामशेखरस्य ।

लङ्कणपतेः सङ्कुचितं यशो यद्यस्कीर्तिपात्रं रघुराजपुत्रः ।
स सर्व एवादिकवेः प्रभावो न कोपनीयाः कवयः क्षितीन्द्रैः ॥ ४ ॥
महीपतेः सन्ति न यस्य पार्श्वे कवीश्वरास्तस्य कुतो यशसि ।
भूपाः कियन्तो न बभूवुरुर्व्या नामापि जानाति न कोऽपि येषाम् ॥ ५ ॥
विल्हणस्यैतौ ।

धर्मं चण्डाभ्यासे दधति कवयः केवलममी
नरेन्द्राणां वृत्तैः शुचिभिरुपयोगः स तु गिराम् ।
असौ बौहुं कण्ठः परमधिकृतः पक्ष्मलदृशा-
मलङ्करो हारः कुचकलशयोरेव भवति ॥ ६ ॥

श्रीमुरारेः ।

श्रुतसम्पदः कवीनामुक्तिभिरेव प्रकाशतां यान्ति ।
सिन्धोरपारजलभरमुद्रा एव कथयन्ति ॥ ७ ॥
वक्तार एव कवयः सूक्तानि महार्घतां नयन्त्यन्ये ।
प्रभवः पयोधिरूपचितिरीश्वरभवनेषु रत्नानाम् ॥ ८ ॥

अनवहितः किमशक्तो विगुधैरभ्यर्णितः किमतिरसिकः ।

सर्वकपोऽपि कालस्तिरयति मूक्तानि न कवीनाम् ॥ ९ ॥

बहुभदेवस्यैते ।

संस्पर्धिनः पीनपयोधराणां जयन्ति ते सत्कवयः सुवृत्ताः ।

अन्तर्मुखत्वेन समुल्लसन्तो हरन्ति ये सर्वजनस्य चेतः ॥ १० ॥

असौ रसोऽर्चित्यगुणोज्ज्वलोऽपि गुम्फो न काव्यव्यपदेशयोग्यः ।

धत्ते खलस्यापि न दुर्विषयद्वेषग्रहोत्सारणमन्त्रतां यः ॥ ११ ॥

विस्मयस्य ।

कर्तव्या चार्थसारेऽपि काव्ये शब्दविचित्रता ।

विना घण्टाटण्टकारं गजो गच्छन्न शोभते ॥ १२ ॥

राजशेखरस्य ।

अविदितगुणाऽपि मुकवेर्भणितिः कर्णेषु वपति मधुधाराम् ।

अनधिगतपरिमलाऽपि हि हरति दृशं मालतीमाला ॥ १३ ॥

सुपन्थोः ।

पदविह्वलता कापि स्पृहणीया भवति सत्कवीन्द्राणाम् ।

घनजघनस्तनमण्डलभारालसकामिनीनां च ॥ १४ ॥

मदनस्य ।

परितुष्यन्ति महान्तः काव्यैः सुकुमारमधुरसुश्लिष्टैः ।

कपटवकोटकफीकटभटनटतुल्योद्भटैरपरे ॥ १५ ॥

काव्यं चार्थपि रसिकप्रीतिकरं भवति नैकरसवद्धम् ।

सुरतमनादितकलहं हरिणदृशो नाभिनन्दयति ॥ १६ ॥

सुकविश्रमानभिज्ञे श्रोतरि वचनानि विफलतां यान्ति ।

भर्तारि मुग्धे प्रौढप्रमदारतविलसितानीव ॥ १७ ॥

दत्तां तेनै कविभ्यः पृथिवी सर्वैव कनकसंपूर्णा ।

अनवद्यमूक्तिरचनायमेषां यो विजानाति ॥ १८ ॥

बहुभदेवस्यैते ।

विपुलहृदयाभियोग्ये स्विद्यति काव्ये जडो न मौर्ख्ये स्वे ।
मिन्दति कञ्चुकमेव प्रायः शुष्कस्तनी नारी ॥ १९ ॥

अर्गटस्य ।

व्याकरणादधिगतमपि विवदने शब्दवृन्दमन्यादृक् ।
नटशिक्षितमपि करणं तरुणीकरणे तदन्यदिव ॥ २० ॥

मालतीमाधवस्य ।

जुगुप्सितमिदं धात्रा कृतं द्वितयमेव हि ।
खलोपसर्गः काव्यानां पद्यानां च हिमागमः ॥ २१ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

काव्ये भाव्यं गुणैस्तत्र दुर्जना दूषयन्ति यत् ।
न दुर्गतगृहे सन्धिर्दीयते जातु दस्युभिः ॥ २२ ॥

राजशेखरस्य ।

जडेषु जातप्रतिभाभिमानाः खलाः कवीन्द्रोक्तिषु के वराकाः ।
प्राप्ताग्निनिर्वापणमवमम्बु रत्नाङ्कुरज्योतिषि किं करोति ॥ २३ ॥

बिल्हणस्य ।

प्रियामुखं कोपकपायितं च जलावमृष्टश्च मणिप्रदीपः ।
खलाभियुक्ताऽपि कवीन्द्रबाणी सौन्दर्यमेवाधिकमुदहन्ति ॥ २४ ॥

सिंहलकवेः ।

सन्त्येव सूक्तिरसिका बहवो मनुष्याः
स्वर्गोक्तसो नवसुधारसनिर्हृताश्च ।
तौ दुर्लभौ कविवचःस्वलितस्य सोढा
मर्त्येषु सागरगरस्य च यः सुरेषु ॥ २५ ॥

उत्तमेशावल्लभस्य

सत्काव्यपीमूषसमुद्रमध्ये न वाडवाग्निं च कालकूटः ।
तस्यावगाहेन तथाऽपि चित्रं खलस्य तापः परमोऽभ्युदेति ॥ २६ ॥

वत्सरानस्य

कर्णामृतं मूर्त्तिरसं विहाय दोषेषु यत्नः मुमहान् खलस्य ।
 अवेक्षते केलिवनं प्रविष्टः क्रमेलकः कण्टकिजालमेव ॥ २७ ॥
 कुण्डत्वमायान्ति गुणाः कवीनां साहित्यविद्याश्रमवर्जितेषु ।
 कुर्यादनाद्रेषु किमङ्गनानां केशेषु कृष्णागरुधूपवासः ॥ २८ ॥

बिह्णस्यैतौ ।

निरवद्यानि पद्यानि यद्यनार्यस्य का क्षतिः ।
 भिक्षुकभविनिक्षिप्तः किमिक्षुर्नारसो भवेत् ॥ २९ ॥

मालतीमाधवस्य ।

वचचिद्वस्तु स्फारं कतिपयपदैरर्पितगुणं
 वचचित्सङ्घिमेज्ये प्रचुरवचनैरेव रचना ।
 यथावाच्यं शब्दाः वचचिदपि तुलायामिव धृता-
 स्त्रिभिः कल्पैरेवं कविषु खलु शब्दार्थनियमः ॥ ३० ॥

कस्यापि ।

येषां कोमलकाव्यकौशलकला लीलावती भारती
 तेषां कर्कशतर्कवक्रवचनोद्गारेण किं हीयते ।
 यैः कान्ताकुचमण्डले कररुहाः सानन्दमारोपिता-
 स्तैः किं मत्तकरीन्द्रकुम्भशिखरे नारोपणीयाः शराः ॥ ३१ ॥

अपि मुदमुपयान्तो वाग्विलासैः स्वकीर्यैः
 परभणितिषु तोषं यान्ति सन्तः कियन्तः ।
 निजरसमकरन्दस्यन्दपूर्णलवालः
 कलशसलिलसेकं नेहते किं रसालः ॥ ३२ ॥

नयदेवस्यैतौ ।

शाणोत्कीर्णमिवोज्ज्वलयुति पदं बन्धोर्द्धनारीश्वर-
 श्लाघालङ्घनजाद्विको दिवि लतोद्भिन्नेव चार्योद्गमः ।
 किञ्चित्स्वण्डितचन्द्रमण्डलगलत्पीयूषहृद्यो रस-
 स्तत्किञ्चित्कविकर्ममर्म न पुनर्वाक्डिण्डिमाडम्बरः ॥ ३३ ॥

मदनस्य ।

यदेतद्वागर्थव्यतिकरमयं किञ्चिदमृतं
 प्रमोदप्रस्यन्दैः सहृदयमनांसि स्नपयति ।
 इदं काव्यं आव्यं स्फुरति तु यदत्राणु परमं
 तदन्तर्बुद्धीनां स्फुटमय च वाचामविषयः ॥ ३४ ॥

पदव्यक्तिव्यक्तीकृतसहृदयानन्दसरणौ
 कवीनां काव्ये न स्फुरति बुधमात्रस्य धिपणा ।
 नवग्रहीडावेशेभ्यसनपिशुनो यः कुलवधू-
 कटाक्षाणां पन्थाः स खलु गणिकानामविषयः ॥ ३५ ॥

हरिहरस्य ।

अनुद्धुः शब्दैरथै घटनतश्च स्फुटतरः
 पदानामर्थात्मा सुखयति न तूत्तानित्तरसः ।
 यथा किञ्चित्किञ्चित्पवनचलचीनांशुकतया
 कुचाभोगः स्त्रीणां सुखयति न तूद्राटितमुरः ॥ ३६ ॥

चैर्माशोकस्य ।

या केवलं सैरसता तदपण्डित्वं व्युत्पत्तिरेव यदि नीरसता तदा स्यात् ।
 योगस्तयोस्तु धनसारकुरङ्गनाभिमेलापवत्परिमलं कमपि प्रसूते ॥ ३७ ॥
 विद्यापतेः ।

धनजल[धि]महीभृत्सिंहमातंगपूर्वो
 भवति पुरुषभीमः प्रेक्षितो भाववर्गः ।
 ननु भवति स एव प्रीतिहेतुः कुतोऽपि
 श्रुतिपथमुपनीतः सूक्तिभिः सत्कवीनाम् ॥ ३८ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

इति सामान्यकविकव्यप्रशंसा ।

विशेषकविकल्पप्रशंसा ।

यस्यादियं प्रथमतः परमामृतौघनिर्घोषिणी सरसंश्रुक्तिरङ्गभङ्गिः ।
गङ्गेव धूर्जटिजटाञ्चलतः प्रवृत्ता वृत्तेन वाक्त्तमहमादिकविं प्रपद्ये ॥ ३९ ॥
वामननागस्य ।

द्वयासादिभिः कविवरैरवसादितोऽपि
शून्यत्वमाप कलयाऽपि न वाक्प्रपञ्चः ।
आनन्दनिर्भरचकोरसहस्रपीतं
चान्द्रं महः क्षयमुपैति न मात्रयाऽपि ॥ ४० ॥
भट्टसोमेश्वरस्य ।

चर्चाभिश्चारणानां क्षितिर्मण परां प्राप्य संमोदलीलां
मा कीर्तेः सौषिदल्लानवगणय कविघ्रातवाणीविलासान् ।
गीतं ख्यातं न नाम्ना किमपि रघुपतेरथ यावत्प्रसादा-
द्वाल्मीकेरेव धार्त्रीं धवलयति यशोमुद्रया रापभद्रः ॥ ४१ ॥

तमृषिं मनुष्यलोकप्रवेशविश्रामशास्त्रिनं वाचाम् ।
सुरलोकादवतारमान्तरखेदच्छिदं बन्दे ॥ ४२ ॥

एतौ (श्री) मुरारेः ।

भास्वद्वंशवतंसकीर्तिरमणीरङ्गप्रसङ्गस्वन-
द्वादिप्रथमध्वनिर्विजयते बल्मीकजन्मा कविः ।
पीत्वा यद्वदनेन्दुमण्डलगलत्कान्यामृताब्धेः किम-
प्याकल्पं कविनूतनाभ्युदमयी कादम्बिनी वर्पति ॥ ४३ ॥

जयदेवस्य ।

यदानेन्दोरमृतप्रवाहिनी विनिस्सृता पञ्चमवेदचन्द्रिका ।
तमथ तापं च निहन्ति देहिनां ननु श्रुतीनां व्यसिता सै नैकशः ॥ ४४ ॥
मृक्सिंहसहाय ।

स्वस्ति पाणिनये तस्मै यस्य रुद्रप्रसादतः ।
आदौ व्याकरणं काव्यमनु जाम्बवतीजयः ॥ ४५ ॥

यथार्थता कथं नाम न स्याद्वररुचेरिह ।

व्यधत्त कण्ठाभरणं यः सदररोहणमियः ॥ ४६ ॥

रानशेखरस्यैतौ ।

सूत्रधारकृतारम्भैर्नाटकैर्वहुभूमिकैः ।

सपताकैर्यशो लेभे भासो देवकुलैरिव ॥ ४७ ॥

बाणभट्टस्य ।

भासनाटकचक्रेऽपि च्छेकैः सिद्धे परीक्षितुम् ।

स्वप्नवासवदत्तस्य दाहकोऽभून्न पावकः ॥ ४८ ॥

तौ शूद्रिककथाकारौ रम्यौ रामिलसोमिलौ ।

काव्यं ययोर्द्वयोरासीदर्धनारीश्वरोपमम् ॥ ४९ ॥

रानशेखरस्यैतौ ।

सम्यक् बाणद्वितीयेन नमदाकारधारिणा ।

धनुषेव गुणाढ्येन निशेषो रञ्जितो जनः ॥ ५० ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

मन्ये बृहत्कथाम्भोधेर्विन्दुमादाय निर्मिता ।

तेनेतरकथाकन्या न विभान्ति तदग्रतः ॥ ५१ ॥

धनपालस्य ।

हुता शिखिनि गौणाढ्या स्तोकशेषाऽपि सा कथा ।

सुरलीदेन्दुलेखेव लोके पूज्यतमाऽभवत् ॥ ५२ ॥

जगत्प्रां ग्रथिता गाथाः ज्ञातवाहनभूभुजा ।

व्यधुर्द्धतेस्तु विस्तारमहो चित्रपरम्परा ॥ ५३ ॥

रानशेखरस्यैतौ ।

कवीनामगलदर्यो नूनं वासवदत्तया

शक्त्येव पाण्डुपुत्राणां गतया कर्णगोचरम् ॥ ५४ ॥

बाणस्य ।

श्रोत्रेतराणि भुवने करणान्यसङ्ख्यै-

श्रुत्वारि तृप्तिमहतां विषयैर्लभन्ते ।

श्रोत्राय पकमुकृतस्य जनस्य पुण्याः

श्रीकालिदासगिर एव दिशन्ति तृप्तिम् ॥ ५५ ॥

अन्तरं कियदाख्यान्ति सन्तो रघुकिरातयोः

अन्तरं तावदाख्यान्ति सन्तो रघुकिरातयोः ॥ ५६ ॥

शूरशालाविधेर्ज्ञाता साहसाङ्कः स भूपतिः ।

सेव्यं सरललोकस्य विदधे गन्धमादनम् ॥ ५७ ॥

कस्यापि ।

कृत्स्नमयोधकृद्वाणी भा रवेरिव भारवेः ।

माघेनेव च माघेन कम्पः कस्य न जायते ॥ ५८ ॥

माघेन विघ्नितोत्साहा न सहन्ते पदक्रमम् ।

स्मरन्ति भारवेरेव कवयः कपयो यया ॥ ५९ ॥

एकोऽपि जीयते हन्त कालिदासो न केनचित् ।

गृह्णारे ललितोद्गारे कालिदासप्रयी किमु ॥ ६० ॥

रामशेखरस्यैते ।

वक्रोक्तया भर्तृमेण्ठस्य बहन्त्या सृणिरूपताम् ।

आविद्धा इव धून्वन्ति मूर्ध्नि कविकृञ्जराः ॥ ६१ ॥

धनपाठस्य ।

क्रीतिः प्रवरसेनस्य मयाना कुमुदोज्ज्वला ।

सागरस्य परं पारं कपिसेनेव सेतुना ॥ ६२ ॥

बाणस्य ।

रघू वाक्पतिराजस्य व्रक्ति गीटवधोदुराम् ।

वृद्धिः श्वसोपहृदेव वाचं न प्रतिपद्यते ॥ ६३ ॥

धनपाठस्य ।

अवन्तिः काप्यमानर्च भर्चोर्मोर्गारिगेयरः (१) ।

निष्पो बाणश्च सैरार्नकान्नवेपचनाः कविः ॥ ६४ ॥

महर्षिगतिता नृपदूर्तकादम्बरीषेदा ।

बाणस्य वाच्यनार्येव स्वच्छन्दा परति गितो ॥ ६५ ॥

रामशेखरस्यैते ।

केवलोऽपि स्फुरन् बाणः करोति विमदान् कवीन् ।
किं पुनः क्लृप्तसन्धानः पुलिन्दकृतसन्निधिः ॥ ६६ ॥

घनपालस्य ।

बाणेन हृदि लग्नेन यन्मन्दोऽपि पदक्रमः ।
प्रायः कविकुरङ्गनां चापलं तत्र कारणम् ॥ ६७ ॥

दर्पं कविभुजङ्गनां गता श्रवणगोचरम् ।
विषाविद्येव मायूरी मायूरी बाहूनिकुन्तति ॥ ६८ ॥

सरस्वतीपवित्राणां जातिस्तन्त्रं न देहिनाम् ।
व्यासस्पर्धां कुलालोऽभूत् यद्गोणो भारते कविः ॥ ६९ ॥

अहो प्रभावो वाग्देव्या यच्चण्डौलदिवाकरः ।
श्रीहर्पस्याभवत् सभ्यः समो बाणमयूरयोः ॥ ७० ॥

कर्तुं त्रिलोचनादन्यो न पार्थविजयं क्षमः ।
तदर्थः शक्यते द्रष्टुं लोचनद्वयिभिः कथम् ॥ ७१ ॥

अथो गणपतिं वन्दे महामोदविधायिनम्
विद्याधरगणैर्यस्य पूज्यते कण्ठगर्जितम् ॥ ७२ ॥

प्रद्युम्नान्नापरस्येह नाटके पटवो गिरः ।
प्रद्युम्नान्नापरस्येह पौष्पा अपि शराः खैराः ॥ ७३ ॥

त्रयोऽमयस्त्रयो देवास्त्रयो वेदास्त्रयो गुणाः ।
त्रयो दण्डिमवन्धाश्च त्रिषु लोकेषु विश्रुताः ॥ ७४ ॥

राजशेखरस्यैते ।

जाते जगति वाल्मीकौ शब्दः कविरिति स्थितः ।
व्यासे जाते कवी चेति कवयथेति दण्डिनि ॥ ७५ ॥

कालिदासस्य ।

जानकीहरणं कर्तुं रघुवंशे स्थिते सति ।
कविः कुमारदासश्च रावणश्च यदि क्षमः ॥ ७६ ॥

नदीनां मेखलसुता नृपाणां रणविग्रहः ।

कर्वाणां च सुरानन्दश्चेदिमण्डलमण्डनम् ॥ ८८ ॥

यायावरकुलश्रेणेर्मुक्तायष्टेश्च मण्डनम् ।

सुवर्णवन्धरुचिरस्तरलस्तरलो यथा ॥ ८९ ॥

स्थिता माध्वीकपाकत्वानिसर्गमधुराऽपि हि ।

किमपि स्वदते बाणी केषाञ्चिद्यदि शौङ्करी ॥ ९० ॥

शब्दार्थयोः समो गुंफः पाञ्चाली रीतिरुच्यते ।

शीलामट्टारिकावाचि बाणोक्तिषु च सा यदि ॥ ९१ ॥

के वैकटनितंबेन गिरां गुंफेन रञ्जिताः ।

निन्दन्ति निजकान्तानां न मोग्ध्यमधुरं वचः ॥ ९२ ॥

सरस्वतीव कर्नाटी विजयाङ्गा जयत्यसौ ।

या वैदर्भगिरां वासः कालिदासादनन्तरम् ॥ ९३ ॥

मृत्तीनां स्मरकेलीनां कलानां च विलासभूः ।

प्रभुर्देवी कविलीढीगताऽपि हृदि तिष्ठति ॥ ९४ ॥

पार्थस्य मनसि स्थानं लेभे लघु सुभद्रया

कवीनां च वचोवृत्तिचातुर्येण सुभद्रया ॥ ९५ ॥

राजशेखरस्येते ।

नीलोत्पलदलश्यामां बिज्जाकां तामजानता ।

दृयैव दण्डिनाऽप्युक्तं सर्वशुक्ला सरस्वती ॥ ९६ ॥

कविरमरः कविरचलः कविरभिनन्दश्च कालिदासश्च ।

अन्ये कवयः कपयश्चापलमात्रं पदं दधति ॥ ९७ ॥

यद्योगः परविग्रहे निज इव स्वेच्छाप्रवेशावधि—

र्यद्दयानं व्यपनिद्राचिन्मयरसज्योतिःप्रबोधावधि ।

यद्वाग्वन्धनोदयो रसनदीकल्लोललीलावधि—

स्तस्यास्मिन्यदि देवबोधिपमिनः को वा गुणस्यावधिः ॥ ९८ ॥

विन्दुद्वंद्वतरंगिताग्रसंराणिः कर्ता शिरोविन्दुकं
 कर्मेति क्रमशिक्षितान्वयकथा ये केऽपि तेभ्यो नमः ।
 ये तु ग्रन्थसहस्रशानकपणत्रुट्यत्कलंकैर्गिरा-
 मुल्लेखैः कवथेन्ति रैल्हणकविस्तेष्वेव सन्नद्यते ॥ १०६ ॥

प्रकृत्यैवातिवक्त्रेण गुणदैर्घ्यं वितन्वता ।
 मैया शरासनैर्नैव बाणो दूरं निरस्यते ॥ १०७ ॥
 केचिद्वर्गलग्नद्वेष्टेण विषमद्वेषज्वरेणापरे
 केचिन्मौल्यमलेन सन्ततममी भीलन्ति शान्तोत्तराः ।

सद्भो मन्दिरभित्तयो भवत नस्सूक्तेषु सभ्याः पुन-
 स्तत्पाठे वरमस्ति वो घमुघमुभायं किमप्युत्तरम् ॥ १०८ ॥
 लोष्टसर्वज्ञस्यैतौ ।

नव्या न व्याकरणसरणिर्गस्य माधुर्यधुर्यं
 नो सौन्दर्यं नैव नवरसस्रोतसो न प्रवाहः ।
 पाद्वर्मात्या कथयति गिरां देवता देव तादृक्
 काव्यं श्राव्यं कवयति भिषक् भानुनामा स एषः ॥ १०९ ॥

इत्थं कविकुटुम्भस्य वचांसि विचिनोति यः ।
 अनिद्वचनस्यापि तस्य वदया सरस्वती ॥ ११० ॥
 भासो रामिलसोमिलौ वररुचिः श्रीसाहसार्कः कवि-
 र्मेष्ठो भारविकालिदासतरलाः स्कन्दैः सुचन्पुत्र यः ।
 दण्डी बाणदिवाकरौ गणपतिः कान्तश्च रत्नाकरः
 सिद्धा यस्य सरस्वती यदि भवेत्के तस्य सर्वेऽपि ते ॥ १११ ॥

गरुडचौरश्चिन्मिहुरनिकरः कर्णपूरो मयूरो
 हासो भासः कविकुलगुरुः कालिदासो विज्जसः ।
 हर्षो हर्षो हृदयवसतिः पञ्चबाणस्तु बाणः
 केषां नैषा कविषु कविनाकामिनी कौतुकाय ॥ ११२ ॥

नयदेवस्य ।

इति श्रीमदारोहरमगदतन्त्रहणदेवचरितार्थां मुक्तिमुक्तान्यां विशेषप्रश्रितां ॥

कुंकविनिन्दा (५)

द्राघीयसा धाष्ट्यगुणेन युक्ताः कैरप्यपूर्वैः परकाव्यखण्डैः ।
आहम्बरं ये वचसा वहन्ति ते केऽपि कन्याकवयो जयन्ति ॥ १ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

धिवत्वां रे कलिकाल याहि विलयं केयं विपर्यस्तता
हा कष्टं श्रुतिशालिनां व्यवहृतिर्मल्लेच्छोचिता दृश्यते ।
पै[कैः] बाह्ययदेवता भगवती विक्रेतुमानीयते
निदशङ्कैरपरैः परीक्षणविधौ सर्वाङ्गमुदाहृत्यते ॥ २ ॥

रत्नहणस्य ।

शिशिरयति वस्त्रवसती कश्चित्सुकुमारपदसुधास्यन्दैः ।
तक्ष्णोतीव तैषाऽन्योऽभीक्ष्णं तीक्ष्णाक्षरक्षरैः ॥ ३ ॥

बलभदेवस्य ।

कार्श्यं करोपि किमु ते सुहृदो न सन्ति
ये त्वामुदीर्णपवनं विनिवारयन्ति ।
गर्भ्यं घृतं पिव निवातगृहं मविश्य
वाताधिका हि पुरुषाः कवयो भवन्ति ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

गाहन्ते कविचक्रवर्तिपदवीमेके बुधाः पञ्चपैः
इलोकरैव महाश्रमेण घटितैर्यत्तल्लघीयः पदम् ।
तादृग्वा मनसोऽवरोधकलया ध्यायन्ति चेदीश्वरं
तत्तेषां कर एव किं न विलसन्त्यष्टौ महासिद्धयः ॥ ५ ॥

हरिहरस्य ।

व्यासादीन्कविपुङ्गवाननुचितासेपं सलीलं हसन्
उच्चैर्मल्लय निमील्य लोचनधुरां श्लोकान् समर्व पठ ।
कार्श्यं स्वीकुरु यत्परैर्विरचितं स्पर्धस्व सार्धं युधैः
यद्यन्यर्थयसे श्रुतेन रहितः पाण्डित्यमाप्तुं बलात् ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

ग्रीवास्तम्भभृतः परोक्षतिकथामात्रे शिरश्शूलिनः

सोद्वेगभ्रमर्णप्रलापविपुलक्षोभाभिभूताकृतेः ।

अन्तर्द्वेषविषप्रवेशविषमक्रोधोष्णानिःश्वासिनः

कष्टा नूनमपण्डितस्य विकृतिर्भामज्वरारम्भभूः ॥ ७ ॥

ये संसत्सु विवादिनः परयश्चशल्येन शूलाकुलाः

कुर्वन्ति स्वगुणस्त्वेन गुणिनां यत्नात् गुणाच्छादनम् ।

तेषां रोपकपायितोदरदृशां कोपोष्णानिःश्वासिनां

दीप्ता रत्नशिखेव कृष्णफणिनां विद्या जनोद्वेजिनी ॥ ८ ॥

क्षेमेन्द्रस्यैतौ ।

स्वाधीनो रसनाञ्चलः परिचिताः शब्दाः कियन्तः क्वचित्

क्षोणीन्द्रो न नियामकः परिपदः शान्ताः स्वतन्त्रं जगत् ।

तद्यूर्यं कथयो वयं वयमिति प्रस्तावनाह (हु?) कृति—

स्वच्छन्दं प्रतिसन्नं गर्जत वयं मौनव्रतालम्बिनः ॥ ९ ॥

उमापतिधरस्य ।

उक्तं च वक्ष्यमाणं च भर्त्सनं तिर्यगीक्षणम् ।

क्वचिद्यथार्थकथनं व्याख्यातन्त्रस्य पट्टिधाः ॥ १० ॥

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजलहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कुक्कविनिन्दा ।

सुजनपद्धतिः (६)

चन्दनं चंद्रिकाचक्रं विपश्ची चंपकस्रजः ।

पञ्चमः पञ्चमथेति पञ्चभ्योऽजनि सज्जनः ॥ १ ॥

नूनं दुग्धान्निभमध्योत्पाविमौ सज्जनदुर्जनौ ।

किन्तिवन्दोस्सोदरः पूर्वः कालकूटस्य चेतारः ॥ २ ॥

राजशेखरस्यैतौ ।

गोत्रस्थितिं न मुञ्चन्ति सदा सन्नतिमाथिताः ।

उदन्वन्तश्च सन्तश्च महासत्त्वतयाऽनया ॥ ३ ॥

अञ्जलिस्थानि पुष्पाणि वासयन्ति करद्वयम् ।

मायस्सुमनसां वृत्तिर्वाग्मदक्षिणयोस्समा ॥ ४ ॥

कयोरप्येतौ ।

स्थित्यतिक्रान्तिभीरूणि स्वच्छान्याकुलितोन्यपि ।

तोयानि तोयराशीनां मनांसि च मनस्विनाम् ॥ ५ ॥

भारवेः ।

जहात्माऽपि भवत्युच्चैराश्रयन्महतां पदम् ।

गंगौघः शंभुमूर्धानमाप विष्णुपदाश्रयात् ॥ ६ ॥

प्रह्लादनस्य ।

न मृतेनोद्गिरस्तूर्ध्वं हृदयाञ्च नयत्यधः ।

जरयत्यन्तरे साधुर्दोषं विषमिवेश्वरः ॥ ७ ॥

कत्थापि ।

महात्मानोऽनुगृह्णन्ति भजमानान् रिपून्पि ।

सपत्नीः प्रापयन्त्यन्धि सिन्धवो नगनिम्नगाः ॥ ८ ॥

माघस्य ।

अपकुर्वन्नपि प्रायः प्राप्नोति महतः फलम् ।

और्वं दहन्तमेवाग्निं सन्तर्पयति सागरः ॥ ९ ॥

मूवीदण्ड इवासां कृपितस्सुजनो मूले परं तीक्ष्णः
छिद्रपिधानैकपरः भगुणः पश्चात्परं भवति ॥ १० ॥

अनुकुरुतः खलसुजनावग्रिमपाश्चात्यभागयोस्मूच्याः ।
एकः कुरुते छिद्रे गुणवानन्यश्च पिदधाति ॥ ११ ॥

गोभ्रम्यैतौ ।

सुजनो न याति विकृतिं परहितनिरतो विनाशकालेऽपि ।
छिद्रेऽपि चन्दनतरुः सुरभयनि सुखं कुठारस्य ॥ १२ ॥

अत्रापि गुणाय महतां महदपि दोषाय दोषिणां सुकृतम् ।
तृणमपि दुग्धाय गवां दुग्धमपि विषाय सर्पाणाम् ॥ १३ ॥

रविगुप्तस्यैतौ ।

सैव परं न विनश्यति तनुरपि या श्रीनिषेधिता सत्सु ।
अवाशिष्यते हिमांशोः सैव कल्ला गिरसि या शंभोः ॥ १४ ॥

निवसन्नपि समाभितरंरभिजानन्निर्भते न दुर्वचनम् ।
ध्वांसविरावी न विकः स्थितवानपि यन्मिथुनां भवने ॥ १५ ॥

भगदूपकृतिषु सतां रतिरितरजनो विभवपात्रस्तनुषः ।
भ्रमनि भुवनानि भास्वान् धनपतिरपि वसति केलासम् ॥ १६ ॥

तरुमूलान्यनु निरितं जलमाविर्भवति पटुवाप्रेषु ।
निभृत्तं यदुपक्रियते तदपि महान्तो बान्धव्युगैः ॥ १७ ॥

एतदेतैर्युगैः ।

पदमी दग्धनि दग्धना रमना तत्परादुक्कमपवाप्नोति ।
महतिरिषं पर्वतानां शिखरानि यदुपकल्पयेत् ॥ १८ ॥

भेदेत्ययम् ।

पदधनानिभमनिषेद् पादुगर्भं
वापौन्दुराः स्वमतनः कुरुते प्रवीति ।
मग्नापरां न न विदन्ति विदन्ति किं तु
कर्णं कृपावन्पदस्य न पारयति ॥ १९ ॥

अनेत्ययम् ।

दानोन्नता श्रीः श्रुतमप्रमादं शक्तिर्दयार्द्रा विनयी प्रभावः ।
निर्व्याजवैदग्ध्यनिधिस्सतां धीः परोपकाराभरणस्वभावा ॥ २० ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

ते साधवो भुवनमण्डलमौलिभूता
ये साधुतामनुपकारिषु दर्शयन्ति ।

आत्मप्रयोजनवशीकृतस्विच्छेदेहः
पूर्वोपकारिषु खलोऽपि हि सानुकम्पः ॥ २१ ॥

रत्नाकरस्य ।

हृष्यन्ति चारुचरितैस्सुजनस्य सन्तः
क्षुद्रस्त्वमाशु पिशुनादपि सन्त्यजन्ति ।
रत्नं न केवलमलङ्कारणाय लोके
क्रूरग्रहादिशमकं च भवेत्प्रभावैः ॥ २२ ॥

त्रिलोकनस्य ।

विपदि धैर्यमयाभ्युदये क्षमा
सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।
यशसि चाभिरतिर्व्यसनं श्रुतौ
प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥ २३ ॥

मर्तृमेष्ठस्य ।

न च भवति वियोगः स्नेहविच्छेदेहेतु-
र्जगति गुणनिषीनां सज्जनानां कदाचित् ।
यनपटलनिरुद्धो दूरसंस्थोऽपि चन्द्रः
स्मिन् कुमुदवनानां मेघमङ्गं करोति ॥ २४ ॥

कथमपि हि भवन्ति तेष्वसद्वीजयोगा-
जगदुपकृतिरेतानां त्वयि फलन्ति ।

दर्शयन्ति फलसमृद्ध्या दूरमानप्रभावं
ननु जगति मुग्धकाः साधवश्चास्यथ ॥ २५ ॥

मातृभूमस्य ।

व्यपगतजडिमानः क्षिप्तदोषाभिपङ्गाः

परिगलितकलंका वक्रभावा न जातु ।

समुदयमपि मित्रेणैव सार्धं दधाना-

स्तुहिनकिरणाविम्बादन्य एते महान्तः ॥ २६ ॥

अन्तः कोपकपायितेऽपि हृदये साधोरसचेष्टितै-

र्भद्राण्येव बहिः क्रियासु वचनान्याविर्भवन्त्यर्थतः ।

मध्येऽत्यन्तकरालबाहवशिखांशोपेऽपि वारानिधेः

कल्लोलाः प्रकटीभवन्ति सततं मुक्ताफलोद्धारिणः ॥ २७ ॥

कयोरप्येतौ ।

अभेदेनोपास्ते कुमुदमुदरे वा स्थितवतो

विपक्षादम्भोजादुपगतवतो वा मधुलिङ्गः ।

अपर्याप्तः कोऽपि स्वपरपरिचर्यापरिचय-

मबन्धस्ताधूनामयमनभिसन्धानरसिकः ॥ २८ ॥

श्रीपुराणे ।

मज्जन्तोऽपि विपत्पयोधिगहने निस्सङ्गवीर्यताः

कुर्वन्त्येव परोपकारकरणं सन्तो यथाशक्तितः ।

राहोरुग्रकरालवक्रकुहरग्रासाभिभूतोऽप्यलं

चन्द्रः किं न जनं करोति सुखिनं ग्रस्तावशेषैः करैः ॥ २९ ॥

ये दीनेषु दयालवः स्पृशति यान्त्योऽपि न श्रीमद्रो

व्यग्रा ये च परोपकारकरणे हृष्यन्ति ये याचिताः ।

स्वस्थास्सन्ति च यौवनोदयमहाव्याधेः प्रकोपेऽपि ये

तैः स्तम्भैरिव सुस्थिरैः कलिभरक्रान्ता धरा धार्यते ॥ ३० ॥

ति श्रीमदारोहकभगदत्तनल्लणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सुजनपद्धतिः ॥

मनस्विपद्धतिः (७) :

ब्रह्माण्डमण्डलीमात्रं किं लोभाय मनस्विनः ।

शफरीस्फुरितैर्नाम्बेः क्षुब्धता जातु जायते ॥ १ ॥

कुसुमस्तवकस्येव द्वयी वृत्तिर्मनस्विनः ।

मृद्धिं वा सर्वलोकस्य विशीर्येत वनेऽप्यवा ॥ २ ॥

मर्तृहरेरेतौ ।

भूत नूतनकूम्पाण्डफलानां के भवन्त्यमी ।

अद्भुलीदर्शनाद्येन न जीवन्ति मनस्विनः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

अत्यन्तविमुखे देवे व्यर्थयत्येव पौरुषम् ।

मनस्विनो दृष्टिदस्य वनादन्यत्कुतस्सुखम् ॥ ४ ॥

पुंसामुन्नतचित्तानां सुखावहमिदं द्वयम् ।

सर्वसङ्गनिवृत्तिर्वा विभूतिर्वा सुविस्तृता ॥ ५ ॥

भगवतो व्यासस्यैतौ ।

नालपीयसि निबध्नन्ति पदमुन्नतचेतसः ।

येषां भुवनलाभेऽपि निःसीमानो मनोरथाः ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

प्रसमानमिवैजांसि सभायां गौरवेरितम् ।

नाम यस्याभिनन्दन्ति द्विपोऽपि स पुमान् पुमान् ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

अभिमानवतो मनस्विनः मियमुच्चैःपदमारुहसतः ।

विनिपातनिवर्तनक्षमं मतभालं धनमात्मर्पाङ्गपम् ॥ ८ ॥

अभिमानधनस्य गत्वैरैरसुभिः स्थास्तु यशधिचीपतः ।

अचिरांशुविलासचञ्चला ननु लक्ष्मीः फलमानुषङ्गिकम् ॥ ९ ॥

भारवेरेतौ ।

कचित्कन्याधारी कचिदपि च दिव्याम्बरधरः

कचिद्रूपी शेते कचिदपि च पर्यङ्कशयनः ।

कचिच्छाकाहारः कचिदपि च मृष्टाशनरुचिः

मनस्वी कालज्ञो गणयति न दुःखं न च सुखम् ॥ १० ॥

कस्यापि ।

। इति श्रीमदारोहकभगवत्तन्त्रहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां मनस्विपद्धतिः ॥

सामाय. क. २. माटी. क. स. ३ शास्त्रोदन. घ.

दुर्जनपद्धतिः (८)

यथा यथैव स्नेहेन भूयिष्ठमुपचर्यते ।

धत्ते तथा तथा तापमहो वैश्वानरः स्वलः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

अपवादोदभीतस्य समस्य गुणदोषयोः ।

असद्वृत्तेरहो वृत्तं दुर्विभाव्यं विधेरिव ॥ २ ॥

भारवेः ।

नौश्च दुर्जनजिह्वा च प्रतिकूलविसर्पिणी ।

परमतारणायैव निर्मिता केन दारुणा ॥ ३ ॥

रिसुकस्य ।

छिद्रबृन्दावृत्तेऽप्यन्तःशून्येऽपि स्वलचेतासि ।

चित्रमेकोऽपि मात्यन्तर्न गुणावयवोऽपि हि ॥ ४ ॥

महोगोविन्दराजस्य ।

विभेति दुर्जनाल्लोकः सौजन्येऽपि क्षणं स्थितान् ।

कः सौनिकस्य प्रत्येति क्रीणतो दोग्धुमप्यजाम् ॥ ५ ॥

नीचस्समुत्थितोऽवश्यमनवाप्य पराश्रयम् ।

छिद्रं न रतिमामोति दृष्टान्तोऽत्र कटीभवः ॥ ६ ॥

स्वभावकठिनस्यास्य कृत्रिमां बिभ्रतो नतिम् ।

गुणोऽपि परहिंसायै चापस्य च स्वलस्य च ॥ ७ ॥

केयामप्येते ।

अपकारमसंप्राप्य तुष्येत्साधुरसाधुतः ।

एष छाभो मृजङ्गेन वेष्टितो यन्न दश्यते ॥ ८ ॥

भगवद्भासासुनेः ।

सवर्पाशनिराकाशः ससज्जनखला मही ।

गुणा दोषाश्च विद्यन्ते हन्त भो महतामपि ॥ ९ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

वन्दितोऽप्येष दोषाय तद्वरं निन्दितः खलः ।

स्तुतोऽप्यहिर्दशत्येव न दृढं पीडिताननः ॥ १० ॥

अपूर्वः कोऽपि कोपाग्निः सज्जनस्य खलस्य च ।

एकस्य शाम्यति स्नेहाद्धर्षतेऽन्यस्य वारितः ॥ ११ ॥

गोमटस्य ।

वैरस्यैकनिधेः क्रूरसत्त्वस्य च जडात्मनः ।

पयोऽप्यपेयं भवति सारांभोधेः खलस्य च ॥ १२ ॥

कस्यापि ।

पश्चादन्यस्त्पुनश्चान्यत् पुनरुक्तमयादिव ।

परापवादादिद्वांसो वदन्त्यविकलाः खलाः ॥ १३ ॥

पुनरुक्तपदस्य (पण्डितस्य) ।

पीडनं बहुधान्यस्य विधातुं लब्धजन्मनाम् ।

खलानामुचितं ग्रामात् बहिरेव निवेशनम् ॥ १४ ॥

ये वर्धयन्ति पापार्थिकौतुकं पृथिवीपतेः ।

विशेषः कतरस्तेषां पिशुनानां शुनामिव ॥ १५ ॥

श्रुतचररामस्यैतौ ।

खलः सत्क्रियमाणोऽपि दधाति कलहं सताम् ।

दुग्धधौतोऽपि किं याति बायसः कलहंसताम् ॥ १६ ॥

स्नेहेन भूतिदानेन कृतस्वच्छेऽपि दुर्जनः ।

दर्पणश्चान्तिके तिष्ठन् करोत्येकमपि दिघा ॥ १७ ॥

दर्पणस्य खलु दुर्जनस्य च व्रतं हन्तं सुजनाः किमन्तरम् ।

यावदेव पुरतो वसेज्जनस्तावदेव हृदयेऽस्य वर्तते ॥ १८ ॥

केषामप्येते ।

अन्यस्माच्छब्दोप्या क्षुद्रः प्रायेण दुस्सहो भवति ।

रत्रिरपि तपति न तादृग्यादवसन्तप्तसिकतायः ॥ १९ ॥

दुर्वचनमनभिजाताः स्वजनं प्रत्युत्सृजन्त्युपेत्यापि ।

अन्धतरास्तीर्यामसि दूरादागत्य मेहन्ति ॥ २० ॥

खलमेवस्यैतौ ।

अप्यात्मनो विनाशं गणयति न खलः परव्यसनहृष्टः ।
प्रायस्सहस्रनाशे समरमुखे वृत्त्यति कबन्धः ॥ २१ ॥

स्वगुणानिव परदोषान् वक्तुं न सतोऽपि शक्नुवन्ति बुधाः ।
स्वगुणानिव परदोषानसतोऽपि खलास्तु कैययन्ति ॥ २२ ॥

रविगुप्तस्यैतौ ।

ज्ज्वलगुणमप्युदितं क्षुद्रो द्रष्टुं न कथमपि समते ।
हित्वा तनुमपि शलभः शुभ्रं दीपाचिरपहरति ॥ २३ ॥
वह्मभदेवस्य ।

ऋजुरेव पक्षवानिति काण्डे मीतिं खले च माकार्पीः ।
प्रायेण त्यक्तगुणः फलेन हृदयं विदास्यति ॥ २४ ॥

एते स्निग्धतमा इति मा मा क्षुद्रेषु यात विश्वासम् ।
सिद्धार्थानामेषां स्नेहोऽप्यश्रूणि पातयति ॥ २५ ॥
सुचिर्गोमयस्यैतौ ।

विध्वस्तपरगुणानां भवति खलानामतीव मलिनत्वम् ।
अन्तरितशशिरुचामपि सलिलं शुभां मलिनिमांश्चैव अधिकः ॥ २६ ॥

विषघ्नतोऽप्यतिविषमः खल इति नै घृषा वदन्ति विद्वांसः ।
यदयं नकुलद्वेषी स कुलद्वेषी पुनः विशुनः ॥ २७ ॥

हस्त इव भूतिमलिनो लंघयति यथा यथा खलस्तुजनम् ।
दर्पणमिव तं कुरुते तथा तथा निर्मलच्छायम् ॥ २८ ॥

मुक्कभोरेते ।

शिरसि निहितोऽपि नित्यं यत्नार्दपि सेवितो बहुश्रेष्ठः ।
तरुणाकच इव नीचः क्रौटिल्यं नैव विजहाति ॥ २९ ॥

विकसितवदनः पिशुनः मोक्षुल्लविलोचनो यदा भ्रमति ।
मन्ये तदाऽस्य जानस्सदाहितकरणत्रयस्सफलः ॥ ३० ॥

अहमेव गुरुः सुदारुणानामिति हालाहल मास्यं तात दृष्यः ।

ननु सन्ति भवादृशानि भूयो भुवनेऽस्मिन् वचनानि दुर्जनानाम् ॥ ३१ ॥

केषामप्येते ।

समर्पितास्तेन न कस्य दोषाः इठादृणा वा न हताः खलेन ।

तथापि दोषैर्न विद्युज्यतेऽसौ सन्तोऽपि नैकेन गुणेन चित्रम् ॥ ३२ ॥

वर्षमानस्य ।

ते तावत्कृतिनः परार्थघटकाः स्वार्थान्परित्यज्य ये

सामान्यास्तु परार्थमुद्यममृतस्स्वार्थाविरोधेन ये ।

तेऽमी मानुपरांससाः परहितं स्वार्थाय निघ्नन्ति ये ।

ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ॥ ३३ ॥

कस्यापि ।

जाड्यं हीमति गण्यते घृतरुचौ दंभः शुचौ कैतवं

शूरे निर्घृणता मुनौ विमतिता दैन्यं मियालापिनि ।

तेजस्विन्यबलिप्लता म्रस्वरता वक्तृशक्तिः स्थिरे

तत्को नाम गुणो भवेत्स विदुषां यो दुर्जनैर्नोक्तः ॥ ३४ ॥

इति श्रीमदारोहकमगदत्तनल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दुर्जनपद्धतिः ।

कृपणपद्धतिः (९)

असंभोगेन सामान्यं कृपणस्य धनं परैः ।

अस्येदमिति संवधो हानौ दुःखेन गम्यते ॥ १ ॥

व्यासस्य ।

वीणेव श्रोत्रहीनस्य लोलाक्षीव विचक्षुषः ।

व्यसोः कुसुममालेव श्रीः कदर्यस्य निष्फला ॥ २ ॥

यत्करोत्येवञ्चिं क्लेशं तृष्णां मोहं प्रजागरम् ।

न तद्धनं कदर्याणां हृदयव्याधिरेव सः ॥ ३ ॥

उक्तं परस्यामिषतामनुक्तं यात्यदृश्यताम् ।

हृदये शल्यतां धत्ते निधने धनिनां धनम् ॥ ४ ॥

व्यर्थं श्रुतमशीलस्य धलं कापुरुषस्य च ।

व्युत्थानं मन्दभाग्यस्य धनं कृपणजीविनः ॥ ५ ॥

यदज्यते परक्लेशैरभितं यन्न भुज्यते ।

विभज्यते यदन्तेऽन्यैः कस्यचिन्मास्तु तद्धनम् ॥ ६ ॥

सेमेन्द्रस्यैते ।

गृहमध्यनिखातेन धनेन रमते यदि ।

सतु तेनानुसारेण रमते किं न मेरुणा ॥ ७ ॥

कृपणेन शवेनेव मृतेनापि न दीयते ।

मांसं वर्धयता तेन काकस्योपकृतिः कृता ॥ ८ ॥

प्रायेण धनिनामेव धने तृष्णा गरीयसी ।

पश्य कोटिद्वयोपेतं लक्षाय प्रवणं धनुः ॥ ९ ॥

केमामप्येते ।

मृत्युशरीरगोक्षारं धनरसं वसुन्धरा ।

दुधारिणीव हसति स्वपतिं पुत्रवत्सलम् ॥ १० ॥

साधुना दीनमनसा प्रार्थितो विभवे सति ।

ददाति यदि नो तस्मै पृष्टस्यास्य किमुत्तरम् ॥ ११ ॥

व्यासस्यैते ।

शरणं किं प्रपन्नानि विपवन्मारयन्ति किम् ।

न त्यज्यन्ते न भुज्यन्ते कृपणेन धनानि यत् ॥ १२ ॥

रिसुकृत्य ।

दृढतरनिबद्धघृष्टैः कोशनिपण्णस्य सहजमलिनस्य ।

कृपणस्य कृपणस्य च केवलमाकारतो मेदः ॥ १३ ॥

सूचिगोमटस्य ।

धनमर्थिनामभोग्यं चिरसंचयदूषितं कदर्याणाम् ।

स्रोतोजलमिव रुचिरं सततागमनिर्गमं महताम् ॥ १४ ॥

न परं धनानि दारास्तनुरप्यन्योपकरणतां याति ।

कृपणस्य नन्दनरपतिरश्रयं स्पष्टदृष्टान्तः ॥ १५ ॥

नन्दनरेन्द्रविणैर्दुष्कृतमिव किमपि विहितमैतियोरम् ।

वसुधातलोष्मपाको विरमति नाद्यापि यचेभ्यः ॥ १६ ॥

[चौ] इअणकरपरंपरपरिवत्तणत्वेयवसणपरिसन्ता ।

अत्या किवणघरस्था सत्यावत्या सुवन्ति विय ॥ १७ ॥

अभ्युपयुक्तास्सद्भिर्गतागतैरहरहः प्रखिन्दानाः ।

कृपणजनसन्निकर्षं प्राप्यार्थाः प्रस्वपन्तीव ॥ १८ ॥

बह्वर्धेवस्यैते ।

प्राप्तानपि न लभन्ते भोगान् भोक्तुं स्वकर्मभिः कृपणाः ।

द्राक्षामपाकसमये मुखपाको भवति काकानाम् ॥ १९ ॥

रविगुप्तस्य ।

निद्राच्छेदसत्वेदवान्धवजनः सोद्रेगवैयोद्भिस्तः

पक्रापकदर्यितः परिजनैस्तन्नीभयात्क्षोभितः ।

भग्नस्त्वोत्पन्नोऽहः प्रिगतामत्यह्यपत्तयः

पर्यन्ते कृपणः करोति विवशः किं शल्पतुल्यैर्धनैः ॥ २० ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कृपणपद्धतिः ।

अन्यापदेशः ।

खेचराः ।

रविपद्धतिः (१०)

उत्पाद्य यत्स्वयमपि भवत्तु रागभाजस्तयाऽनुसरतोऽपि दिवाकरस्य ।

छाया प्रसरति सुदूरमनेन मन्ये बल्यं तथा सदृशमेव कुलीनतायाः ॥ १ ॥

श्रीमोज्ज्वलस्य ।

देवो हरिर्वहतु वक्षसि कौस्तुभं तमन्यैव काचन पुनर्द्युमणेः प्रतिष्ठा ।

यत्पादसंगतितरंगितसौरभाणि धत्ते स एव शिरसा सरसीरूपाणि ॥ २ ॥

श्रीराजपितामहमहादेवस्य ।

तुच्छस्यापि समेप्यतोऽस्य तमसो दृष्ट्वाऽपि तेजस्विता-

मृन्मृत्पुत्रं त्यजति स्वमण्डलमहो यस्सोऽपि भासा पतिः ।

शूरःशूर इति स्वतन्त्रवचसा लोकेषु यत्कीर्त्यते

ख्यातिस्तत्र गरीयसी न बलवद्रूपं पुनर्वास्तवम् ॥ ३ ॥

श्रीमोज्ज्वलस्य ।

यत्पादाः शिरसा न केन विधृताः पृथ्वीभृता मध्यत-

स्तस्मिन्भास्वति राहुणा कवचित्ते लोकत्रयीचक्षुषि ।

खद्योतैः स्फुरितं तमोभिरुदितं ताराभिरुज्ज्वलितं

शूयतेऽन्धितमाः किमपि करुते किं क्षेत्रे तो ज्येष्ठितम् ॥ ४ ॥

श्रीमुनस्य ।

पातः पूष्णो भवति महतो नोपतापाय यस्मात्

काले प्राप्ते क ईहं न ययुर्यान्ति यास्यन्ति चास्तम् ।

एतावत्तु व्यययतितरां लोकबाह्यस्तमोभि-

स्तस्मिन्नेव प्रकृतिमहति व्योम्नि लब्धोऽवकाशः ॥ ५ ॥

गते तस्मिन् भानौ त्रिभुवनसमुन्मेषविरह-
व्यथा चन्द्रो नेप्यस्यनुचितमतो नास्ति किमपि ।

इदं चेतस्तापं जनयतिरामत्र यदमी
प्रदीपाससज्जातास्तिमिरहतिबद्धोद्धराशिखाः ॥ ६ ॥

भट्टमहटस्यैतौ ।

आगत्यैव कुतश्चिदेव भगनाभोगे च कृत्वाऽऽरमसात्
भावाभावविलोकनास्पदममूनीत्वेन्दुमुख्यानपि ।
जाज्वल्यं जगतो विधाय किमपि प्राप्तः प्रियोऽहं पति-
र्यात्वस्तं भविष्यत्वाग्निमयवा मेरां परिभ्राम्यतु ॥ ७ ॥

श्रीकल्याणस्य ।

न्याय्यं यत्तपसः समूलदलनं भास्वत्तया तन्यते
नैतद्वाह परं सजातिसकलज्योतींषि गुण्णासि यत् ।
युक्तं वाऽखिललोकमूर्धपदवीपादातुमिच्छोर्यतः
किन्तेजः किमु पूर्णता किमुदयस्तुल्ये परे जीवति ॥ ८ ॥

विद्येशानस्य ।

न तेजस्तेजस्वी प्रसूतमपरेषां विपहते
स तस्य स्वो भावः प्रकृतिनियतत्वादंकृतकः ।
मपूर्वरथान्तस्तपति यदि देवो दिनकरः
किमपियो ग्रावा निकृता इव तेजो वि [कि] रति ॥ ९ ॥

भवभूतेः ।

साम्यं निम्नोन्नतानामभवद्वहता नेत्रनिर्वाणसंप-
न्मार्गालोके न लोकः प्रभवति विदधे ध्वान्तमेकानपत्रम् ।
कालेनाशेषमेवामकृतमिति (१) दिनाधीश्वरस्योपकारा-
दस्य द्वीपान्तरेऽपि मसमसरमसं किन्तु तेजस्तदेव ॥ १० ॥

वस्तुपालस्य ।

इति श्रीमद्भारोहकभगवत्समल्लहणदेवरावितायां सूत्रितमुक्तावल्यां शिवरद्वितिः ।

चन्द्रपद्धतिः (११)

आलोकवन्तस्सन्त्येव भूर्यासो भास्करादयः ।
कलावानेव तु ग्रावद्रावकर्माणि कर्मठः ॥ १ ॥

प्रह्लादनस्य ।

दैवाद्यद्यपि तुल्योऽभूत् भूतेशस्य परिग्रहः ।
तथाऽपि किं कपालानि तुलां यान्ति कलानिधेः ॥ २ ॥

मालतीमाधवस्य ।

राजशब्दं स एवैकः काममिन्दुर्भिषेवताम् ।
कलङ्ककल्पमप्येणमाश्रितं न जहाति यः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

पीयूषं वपुषोऽस्य हेतुरुदयो विश्वस्य नेत्रोत्सवः
प्लुष्टं भानुकैरयं त्रिभुवनं ज्योत्स्नाजलैस्सिञ्चति ।
सर्वाश्चाप्रतिरोधकान्धतमसध्वंसाय बद्धोद्यमो
धिगधातारमिहापि लक्ष्म लिखितुं यस्य प्रवृत्तं मनः ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

यद्यपि शिरोऽधिरोहति रौद्रः क्रोधेन सिंहिकातनयः ।
तदपि न शरणं यातं सागरसूनुर्मृगं त्यजति ॥ ५ ॥

मदनस्य ।

विरम तिमिर साहसादमुष्माद्यदि रविरस्तमितः स्वतस्ततः किम् ।
कलयासि न पुरो महामहोर्मिश्रुतिनिधिरभ्युदयत्ययं शशाङ्कः ॥ ६ ॥

बह्मलसेनस्य ।

एकैव साऽमृतमयी सुतरामनर्घ्या
काऽप्यस्त्यसौ हिमकरस्य कला ययैव ।
आरोपितो गुणविदा परमेश्वरेण
चूडामणो न गणितोऽस्य कलङ्कुदोषः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

रत्नाकरो जनयिता सहजश्च वर्गः

किं कथ्यताममृतकौस्तुभपारिजाताः ।

किन्तैरचिन्त्यमिह तत्पुनरन्यदेव

तत्त्वान्तरं कुमुदबन्धुरसौ यादिन्दुः ॥ ८ ॥

श्रीमुरारेः ।

नानाविधं विदधतोऽपि जगद्विधातु-

रेकं चिरात्किमपि सचरितं बभूव ।

मित्रोदयद्विपि विकासिनि तद्विपत्तां

दोषाकरो शशिनि यन्निहिनः कलङ्कः ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

किमत्रेनो पुत्रः किमु न हस्तूहामणिरसौ

न किं हन्ति ध्वान्तं जगदुपरि किं वा न वसति ।

यदेतम्यान्नरसा विलसति लघुर्लक्ष्मकणिका

विधातुर्दोषोऽयं न तु गुणनिधेस्तस्य किमपि ॥ १० ॥

वह्मस्य ।

आशाः पूरयन्ति श्रियं चितरन्ति प्रबोधयन्तापं हर-

स्यम्यानामृतमेचनं विदधन्ति प्रीतिं परां तन्वन्ति ।

एतेन प्रथमं विरं जलमुना फालेन दूरीकृते

पूर्णे राज्ञि जानमुन्वणनमस्तोमाचशेषं जगत् ॥ ११ ॥

हरिहरस्य ।

येदं ये जनयन्ति ये विदधन्ति त्रिमे जगद्भीरवं

ये कृताः स्थितिभेदिनः सुमनसा निम्नगुणैरञ्जवः ।

कृत्वा तानपि निर्भगवृन्मुच्यन्तापं त्वया छिन्द्या

विश्वरूपस्य गुणामपूय्य महनामान्मा धुरि ग्यापिनः ॥ १२ ॥

श्रीभोजस्य ।

प्रमलानि दधते दिशः परिमलाकृष्टालिगुंजारवैः

कन्दन्ते कुमुदानि सोमदृपदः स्वेदं त्यजन्त्याकुलाः ।

एकोऽयं हरिणस्तुपारकिरण त्वद्भासकाले पुनः

स्वर्भानूकटदन्तपीडनभवं धत्ते न चित्ते भयम् ॥ १३ ॥

कस्यापि ।

उच्चैःस्थानकृतोदयैर्वहुविधैर्ज्योतिर्भिरुद्यत्प्रभैः

शुक्रायैः किममीभिरत्र विततां भौदं दधानैरपि ।

यावल्लोकतमोपहेन भवता लक्ष्मीर्न विस्तार्यते

तावच्चन्द्र कथं भयाति परमामृद्धिं स रत्नाकरः ॥ १४ ॥

त्रिलोचनस्य ।

चन्द्रार्कौ ।

कः पश्यति खरमहसः सम्मुखमपि तेजसां सहस्रस्य ।

कलितं शशभृद्भौग्नो यो मण्डलखण्डनं सहते ॥ १५ ॥

श्रीवल्लभदेवस्य ।

रविरविकलश्लाघापात्रं किमत्र विचार्यते

सकलजगतः सत्तामुज्जीवयन्ति यदंशवः ।

पुनरितरथा तापैः पापः स केन विलुप्यता-

मयमपि सुधारस्मिस्तस्मिन्न संरभते यदि ॥ १६ ॥

ग्रहादनस्य ।

॥ इति चन्द्रपद्धतिः ॥

मेघपद्धतिः (१३)

चातकः [स्वोस्य] मानेन जलं प्रार्थयतेऽम्बुदम् ।

स [तूदर] तया नित्यं प्रावयत्यम्बुना महीम् ॥ १ ॥

नभसि निरवलम्बे सीदता दीर्घकालं त्वदभिमुखनिपण्णोत्तानचञ्चुपुटेन ।

जलधर जलधारा दूरतस्तावदास्तां ध्वनिरपि मधुरस्ते न श्रुतश्चातकेन ॥ २ ॥

कयोरप्येतौ ।

एकस्य तस्य मन्ये धन्यामभ्युन्नतिं जलधरस्य ।

विश्वं सशैलकाननमाननमालोकते यस्य ॥ ३ ॥

प्रह्लादनस्य ।

जलदस्समुद्रसेवामाचरति समग्रभुवनभरणाय ।

कुरुते तामपि हतमतिरात्मम्भरिरनिशर्मोर्वाग्निः ॥ ४ ॥

वल्लभदेवस्यै ।

संप्रति न कल्पतरवो न सिद्धयो नापि देवता वरदाः ।

जलद त्वयि विश्राम्यति सृष्टिरियं भुवनकोशस्य ॥ ५ ॥

वस्तुपालस्य ।

जलधर जलभरनिकरैः परिहर परितापमुद्धरं जगतः ।

नो चेदपसर दूरं हिमकरकरदर्शनं वितर ॥ ६ ॥

चन्द्रकवेः ।

अपि जलद यदि न दास्यसि कतिचिच्चं चातकाय जलकणिकाः ।

तदयमचिरेण भविता सलिलाञ्जलिदानयोग्यस्ते ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

यद्भूतां लघु [तैरे] रपि च्छमूलमासादितानि सहसैव तृणैश्चिरांसि ।

अम्भोमुचः प्रचुरवर्षविशृङ्खलस्य तच्चोष्टिं दुरवधारगतेर्जलस्य ॥ ८ ॥

मागवर्तजयवर्धनस्य ।

एतदत्र पथिकैकजीविनं पश्य शुष्यतितरां महत्सरः ।
रे मुधाऽम्बुधर रुदसद्गतिर्विधिता किमिति घट्टवाहिनी ॥ ९ ॥

प्रकाशवर्षस्य ।

स क्षारो जलधिस्सरांसि वितरन्त्यभ्यागतेभ्यो मितं
शृङ्गान्ते सरितः श्रमेण परितोऽप्याधाय वन्धं बलात् ।
प्राप्यं कृपकतः कथंचन किमप्यारोप्य कण्ठे पदं
तत्त्वां त्यागिनमेकमेव (भगव) नृपर्जन्य मन्यामहे ॥ १० ॥

प्रह्लादनस्य ।

हृद्या नद्यः कमलसरंसी राजहंसावतंसा
पुण्यं स्रोतो हिमगिरिभुवस्त्वत्कृते येन मुक्ताः ।
सम्प्राप्तेऽस्मिन् जलद दहनोच्चण्डदाहे निदाये
पर्जन्य स्त्रीकुरु तमधुना चातकं पातकं वा ॥ ११ ॥

दीपकस्य ।

अये हेलावेलाकुलितकुलशैले जलनिधौ
कुतो धारामोघं घत जलद मोघं वितरोसि ।
समन्तादुत्तालज्वलदनलफ्रीलाकवलनकृमो-
पेतानेतानुपचर पयोभिर्विंशपिनः ॥ १२ ॥

कस्यापि ।

अमुं कालक्षेपं त्यज जलद गम्भीरमधुरैः
किमेभिर्निघोषैः सृज शगिति झृत्कारि सलिलम् ।
अये पश्यावस्थामकरुण समीरव्यतिकर-
ज्वलद्वावज्वालावलिजटिलमूर्तेर्विंशपिनः ॥ १३ ॥

अचलस्य ।

सद्यः क्षिप्तं व्रजति सलिलं यत्र मुक्तामयत्वं
ख्यातस्सोऽयं जगति जलधिर्वल्लभस्ताम्रपर्णाः ।
शुक्तिव्याजाद्विट्टतवदनेऽप्यत्र वीतादरस्त्वं
कण्ठं स्वातीजलद खदिरारण्यसेकाकुलोऽसि ॥ १४ ॥

मल्लस्य ।

इति मेघपद्धतिः ।

पक्षिणः कोकिलपद्धतिः (१४)

तदेतद्वाचि माधुर्यं जाने कोकिल कृत्रिमम् ।

यैः पोपितोऽसि तानेव जातपक्षो जहासि यत् ॥ १ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

चृते समीपवर्तिनि मधुकरकुलकलितमंजरीनिवहे ।

कोकिल वृतिमारुढं मूढं त्वां मन्यते लोकः ॥ २ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य

श्रुत्वा कर्णज्वरदं करटकदंघस्य कर्कशं विस्तम् ।

सुस्वरवैदग्धीमपि कोकिलपोतो विसस्मार ॥ ३ ॥

श्रीभीमसिंहपण्डितस्य ।

मल्लिनात्मना विरागः प्रकटीकृत एव कोकिलखलेन ।

जीवनदानामुन्नतिसमये वाच्यमीभवता ॥ ४ ॥

कचिज्जिह्वादिनादः कचिदपि च काकोलकलहः

कचित्काकारावः कचिदपि कपीनां कलकलः ।

कचिद्धोरः पेरुध्वनिरयमहो देवघटनात्

कर्णकरं तारं क्वणति चकितः कोकिलयुवा ॥ ५ ॥

कयोरप्येतौ ।

अकेकी किं केकी वचसि चतुरः किन्न कुरैरः

शुकः किंवा मूकः स च कलरवः किं सतरवः ।

त्वयाऽगण्यैः पुण्यैः पिक मधुरिमा धीरगरिमा

यतो लब्धः स्तब्धः किमासि रुचिरं नेह सुचिरम् ॥ ६ ॥

अपि स्वस्वर्धस्वैः पुनरपि धिनैः कैरपि धिनैः

परित्राणैः प्रार्थयदपि च विधेयं परहितम् ।

तदर्थतच्छब्दात्परभृत भवत्येव भवत-

स्ततश्शब्दालस्यं कथमपि निरस्यं क्षणमपि ॥ ७ ॥

अन्धवैद्यनायस्यैतौ ।

अमृतवचनलीलाविभ्रमैरन्नपानं

रचय चतुर कीर भ्रान्तचित्तेषु तेषु ।

अकलितपरसेवातापपापः पिकोऽसौ

भजतु विपिनवादीमेष पीयूषकण्डः ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

परभृतशिशो म्रानं तावद्विधेहि नभस्यलो-

त्पतनविधये पक्षौ स्यातां न यावदिमौ क्षमा ।

ध्रुवमितरथा द्रष्टव्योऽसि स्वजातिविच्छक्षण-

ध्वनितकुपितध्वासन्नोटीपुटादतिजर्जरः ॥ ९ ॥

अचलस्य ।

रे रे काक वराक साकममुना पुंस्कोकिलेन ध्वनि-

स्पर्धाबन्धमुपेयुपस्तव कथं वक्षो न याति द्विषा ।

यस्याकर्ण्य वचस्तुधाकवचितं वाचंयमानामपि

व्यग्राणि ग्रथयन्ति मन्मथकथां चेतोसि चैत्रोत्सवे ॥ १० ॥

मल्लस्य ।

उद्याने सहकारकोरफरसप्रत्याशया कोकिलः

स्यातुं बाञ्छति चित्तजन्मनृपतेर्मित्रञ्च मन्त्री यतः ।

किन्तु ध्वासविजृम्भितेषु च पिकप्रारब्धगानेषु च

क्रेकारेषु च पञ्चमध्वनिषु च श्रोता न वेत्यन्तरम् ॥ ११ ॥

उत्कृजन्तु वटे वटे वत वक्ताः काका वराका अपि

क्रौर्कुर्वन्तु सदा निनादपट्वस्ते पिप्पले पिप्पले ।

सोऽन्यः कोऽपि रसालपल्लववग्रासोल्लसत्पाटव-

क्रीडत्कोकिलकण्डकृजनकलालीलाविलासकमः ॥ १२ ॥

कयोरप्येतौ ।

येनानन्दमये वसन्तसमये सौरभ्यहेलामिलद्-

भृङ्गगङ्गीमुखरे रसालशिखरे नीताः पुरा वासराः ।

आः कालस्य वशेन कोकिलयुवा सोऽप्यद्य सर्वा दिशो

भ्राम्यद्वायसचञ्चुघातविदलन्मूर्धा मुहुर्धावति ॥ १३ ॥

भेरीभांकारस्य ।

दात्यूहास्सरसं रसन्तु सरसं गायन्तु केकाभृतः

कादम्बाः कलमालपन्तु मधुरं कूजन्तु कोयट्टयः ।

दैवाद्यावदसौ रसालविटपिच्छायामनासादय-

न्निर्विण्णः कुटजेषु कोकिलयुवा संजातमौनव्रतः ॥ १४ ॥

कस्यापि ।

तृष्णीं तिष्ठ चकोरं संहर गिरं त्वं कीरं पारावत

त्वद्वाचो विरमन्तु वह्निं भवत्कंठोऽपि विश्राम्यतु ।

एतन्मृतनचूतपल्लवलवग्रसोल्लसन्मञ्जुल-

व्याहारः कलकण्ठ एष किरति श्रोत्रे सुधाशीकरान् ॥ १५ ॥

॥ इति कोकिलपद्धतिः ॥

हंसपद्धतिः (१५)

गाङ्गमम्बु सितमम्बु यामुनं कज्जलामुभयत्र मज्जतः ।

राजहंस तव सैव शुभ्रता चीयते न च न चापचीयते ॥ १ ॥

अम्भोजिनीवननिवासविलासमेव हंसस्य हन्तु नितरां कुपितो विधाता ।

न त्वस्य दुग्धजलभेदविधौ प्रसिद्धां वैदग्ध्यकीर्तिमपहर्तुमर्हसि समर्थः ॥ २ ॥

तरौ तीरोद्भूते कचिदपि दलाच्छादिततनुः-

पतद्वारासारां गमय विपमां प्रावृषमिमाम् ।

निवृत्तायां त्वस्यां सरसि सरसोत्फुल्लनलिने

स एव त्वं हंसः पुनरपि विलासास्त इह ते ॥ ३ ॥

केषामप्येते ।

यस्सन्तापमपाकरोति जगतां यश्चोपकारक्षमः

सर्वेषाममृतात्मकेन वपुषा प्रीणाति नेत्राणि यः ।

तस्याप्युन्नतिर्मयुदस्य सहसे यन्न त्वमेतावता

वर्णेनैव परं मराल धवलः कृष्णश्चरित्ररसि ॥ ४ ॥

श्रीभोजनदेवस्य ।

हंस त्वं शरदिन्दुधामधवलः पक्षद्वयमोन्नतो

धात्रीमण्डलमण्डनस्थिरपदः श्लाघ्यं न वा किं तव ।

किं त्वैक्यं गतयोर्पदङ्गं कुरुपे भेदं च दुग्धाम्भसो-

न्नं सर्वगुणोन्नतस्य भवतस्तत्रैव युक्तं मनाक् ॥ ५ ॥

अन्या सा सरसी मराल मुनिभिर्यत्तीरसोपानिका-

विन्यस्तान् बलितण्डुलान् कवलयन्दृष्टोऽसि हृद्यैर्मुखैः ।

एषा पक्ष्मणवापिका कमलिनीखण्डेऽत्र गुप्तात्मभि-

व्यार्थिस्तद्विधमुग्धबन्धनविधौ किं नाम नास्त्वयते ॥ ६ ॥

प्रमलानां नलिनी जलानि किरणैस्मूर्यस्य शोषं ययु-

र्नाशं प्राप विहंगमावलिरियं तृष्णाविशीर्णोऽपि ।

एते तीरमहीदृष्टा अपि पतत्पत्रत्रियोऽप्यपि रे

कोऽयं राजमराल शुष्कसरसीतीरे रतिप्रक्रमः ॥ ७ ॥

गतं तत्राभीयं तदपि दृतं जालिकशतैः सखे हंसोचिष्ट मयमममुतो धाव सरसः ।

न याच्यतङ्काम्भः मनुपिनत्रधूर्धुरिनि लपन् वकोऽसौ बाचादश्चरणयुगलं मूर्ध्नि कुरुते ॥ ८ ॥

यो दिव्याम्बुजलीनमत्तमधुपमोद्गीतिरम्यं सर-
 स्त्यक्त्वा मानसमल्पवारिणि पदं वधाति केदारके ।
 तस्यालीकसुखाशया परिभवक्षेत्रीकृतस्याधुना
 हंसस्योपरि टिट्ठिभो यदि पदं घत्तेऽत्र को विस्मयः ॥ ९ ॥

विश्वाभीष्टरसं प्रवन्धविधूति स्नेहस्य पात्रं जडै-
 र्युक्तं यद्यपि कुर्वते हतधियो दुग्धं विमुग्धाशयाः ।
 तिष्ठन्त्यत्र तथापि केचन गिरा-गत्या च लोकोत्तरा
 नीरक्षीरविवेकधीरधिपणास्ते राजहंसाः कुतः ॥ १० ॥

काके कार्ण्यमलौकिकं धवलिमा हंसे निसर्गस्थितो
 गांभीर्ये महदन्तरं वचसि यो भेदस्त किं कथ्यते ।
 एतावत्सु विशेषणेष्वपि सत्वे यत्रेदमालोक्यते
 के काकाः खलु के च हंसश्शिवो देशाय तस्मै नमः ॥ ११ ॥

सन्त्यन्यत्रापि वीचीचयधकितचलत्क्रौञ्चचञ्चुप्रभिश्च-
 मोन्निद्राम्भोजरेणुप्रकरविरचनाहारिवारिप्रवन्धाः ।
 किन्तु स्वच्छाशयत्वं जगति न सुलभं तेन गत्वा विदूरं
 बद्धोत्कण्ठानुरागादनुसरति सरो मानसं राजहंसः ॥ १२ ॥

आकारः कमनीयताकुलग्रहं लीलालसा सा गति-
 स्संपर्कः कमलाकरैः कलतया लोकोत्तरं कूजितम् ।
 यस्येयं गुणसंपदस्ति महती तस्यापि भव्यस्य ते
 संरन्ध्रत्वमसद्वैमल्यकलहे नाहं सहे हंस हे ॥ १३ ॥

केयामप्येते ।

गतमनुतटं पद्मे पद्मे निवेशितमाननं
 भतिकमलिनीपत्रच्छायं मुहुर्मुहुरासितम् ।
 नयनसलिलैरुष्णैः कोष्णाः कृता जलवीचयो
 जलदमलिनां हंसेनाशां त्रिलोक्य गमिष्यता ॥ १४ ॥

इति हंसपद्धतिः ।

मयूरपद्धतिः (१६)

व्यजनैरातपत्रैश्च भूत्वा पिच्छैः कलापिनाम् ।
स्थानभ्रष्टैरपि कृतं परेषां तापवारणम् ॥ १ ॥

क्रमगालितशिशिपिच्छैर्मण्डनमास्तां वधेन किं शिखिनः ।
कुतुकिनि पुनर्न लाभो विपधरगहनं वनं भविता ॥ २ ॥

गोपिदेयिकविराजयोः ।

रे रे मयूर श्वरीकरतालिकाभिः किं मुग्ध नृत्यसि वृथा विततोर्बुहः ।
त्वद्ब्रह्मविस्तृतितिरोहितमूर्त्योऽमी त्वां घातयन्ति निभृतं कितवाः किराताः ॥ ३ ॥

भ्रातर्जीवनदायिनस्तु जगतामेते घनास्त्वत्प्रिया
बन्धुस्ते हरनन्दनस्स च सखा कण्ठश्रिया शंकरः ।

इन्द्रश्चापि सुहृत्तवाङ्मनयनैरेतेषु मित्रेष्वपि
मायो वायुभुजो मयूर भवतो ग्रासाय किं कल्पिताः ॥ ४ ॥

भ्रातः पत्ररथेश्वरोऽसि कटके त्वं भूभृतोऽप्यग्रणी-
नाथ्ये नेत्रसहस्रदर्शनपटुस्त्वं नीलकण्ठोऽपरः ।

भद्र श्रीशभुजङ्गवन्दिघटना गीतैस्त्वया लिघते
शुक्लापाङ्गः तथापि कालवशतो मान्यास्तवैते गुणाः ॥ ५ ॥

केषामप्येते ।

एतस्मिन्मलयाचले बहुविधैः किं तैरकिञ्चित्करैः
काकोलककपोतकोकिलकुलैरेकोऽपि पार्श्वस्थितः ।

फेकी कूजति चेत्तदा विघटितग्यालावल्लीवन्धनः
सेव्यः स्यादिह सर्वलोकमनसामानन्दनश्चन्दनः ॥ ६ ॥

वसुन्धरस्य ।

अस्मान्निचित्रवपुषश्चिरपृष्ठलग्नान् को वा विमुञ्चति सखे यदि वा विमुञ्च ।
हा हन्त केकिवर हानिरियं तवैव भूपालमूर्धनि पुनर्मविता स्थितिर्नः ॥ ७ ॥

अये नीलग्रीव क कथय सखे तेऽयं मुनयः
परं तोषं येषां तव वरविलासो वितनुते ।

अमी दूरात्कूराः कणितमिदमाकर्ण्य सहसा
त्वरन्ते हन्तुं त्वामहह श्वराः शुद्धितशराः ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

॥ इति मयूरपद्धतिः ॥

काकपद्धतिः (१७)

अहो मोहो वराकस्य काकस्य यदसौ रसांत ।

नरीनतिं सरीसतिं समीपे शिखिहंसयोः ॥ १ ॥

आमरणादपि विरुतं कुर्वाणाः स्पर्धया सह भयूरैः ।

किं जानन्ति वराकाः काकाः केकारवं कर्तुम् ॥ २ ॥

कयोरप्येतौ ।

श्रुतराजहंसवचसो युक्ता तूष्णीकतैव काकस्य ।

आकण्ठितकलकोकिलरुतमपि मुखरं च धिक् ध्वासम् ॥ ३ ॥

श्रीवल्लभदेवस्य ।

काक त्वं कलनं भ्रमाभ्रविपिनं देवात्समासादयन्

किं कर्णो वधिरीकरोपि परुषैः केंकारकोलाहलैः ।

मौनं चेदवलम्ब्यसे रतभरमक्रान्तपुंस्कोकिल-

भ्रान्त्याऽपि त्वयि सञ्चरन्ति न कथं मुग्धाकटाक्षछटाः ॥ ४ ॥

हरिमदस्य ।

चित्रं चित्रं यत वत महश्चित्रमेतद्विचित्रं

जातो देवादुचितरचनासंविधाता विधाता ।

यन्निवानां परिणतफलस्फीतिरास्वादनीया

यच्चैतस्याः कवलनकलाकोविदः काकलोकः ॥ ५ ॥

कल्याणि ।

पाथि निपातितां शून्ये दृष्ट्वा निरावरणाननां

यदि दधिघटीं गर्वोत्तब्धः समुन्दुरकन्धरः ।

निजसमुचिनास्तास्ताश्चेष्टा विकारशतकुलो

यदि न कुरुते काणः काकः कदा नु विधास्यति ॥ ६ ॥

महदस्य ।

रथ्यावस्करचत्तरावटवहिर्भूषावटनीक्षणं,

सञ्चार्यैकमितस्ततो भ्रमिवशात्प्राप्यैकमाखुं मृतम् ।

काकः पश्यत कोदरे कटु रटन् संग्रामभयामर-

प्रत्यक्षापहृतामृतेन समतां ताक्ष्येण संश्लघते ॥ ७ ॥

मट्टरुद्रनाथस्य ।

किं केकीव शिखण्डमण्डिततनुः किं कीरवत्पाठकः

किं वा हंस इवाङ्गनागतिगुरुः शारीव किं सुस्वरः ।

किं वा हन्त शकुन्तपालपिकवत् कर्णामृतस्यन्दनः

काकः केन गुणेन काञ्चनमये व्यापारितः पञ्जरे ॥ ८ ॥

नो चारु चरणौ न चापि रुचिरा चञ्चुर्न वाच्यं वचो

नो लीलाललिता गतिर्न च शुचिः पक्षग्रहोऽयं तव ।

क्रूरक्रेकृतदुर्भगां गिरमिह स्थाने सतामुद्दिशन्

मर्त्यं ध्वांसं न लज्जसे विसदृशं हंसत्वमुच्चाटयन् ॥ ९ ॥

इति काकपद्धतिः ।

वक्पद्धतिः । (१८)

जीवतोपि गिलन्मत्स्यान्मुनिवद्भूयते वक्ः ।

मृतानपि न शृणोऽस्ति धिगाकारदुरन्तताम् ॥ १ ॥

कस्यापि ।

निजकुलोचितचेष्टितमात्मनो यदपहाय पियाससि हंसताम् ।

वक् वक्व्रतमेव तथाऽपि ते चलति चेत्तदिमां त्यज यन्त्रणाम् ॥ २ ॥

भट्टगोविन्दराजस्य ।

किरति मुखगृहीतं भुक्तशेषं पुरीषं

विलिखति चरणाग्रैर्वतानां शिरांसि ।

विहरति हतमानः साधुमूर्धस्वशङ्कं

किमिव न कुरुतेऽयं प्राप्य खं कङ्कपोतः ॥ ३ ॥

हंहो वक्कोट यदिहोदुरकन्धरत्वं त्वं नाटयन् बहसि रे धवलत्वमेतत् ।

ग्रासातिमात्रघटनाकुलितोदकोऽस्ति चञ्च्वा न किं मुहुरनेन समोऽस्तु कस्ते ॥ ४ ॥

आधाय द्रुतमाकृतेरुपशमाद्विश्वासनं सन्निधा—

वेकैकं शफरं वक्कोट कपटाचार्यो जिघृक्षन्मुहुः ।

औदासीन्यनिवेदनाय निदंघदिक्षु क्षणं चक्षुषी

चञ्च्वा किञ्च परामृशन् वपुरयं गाम्भीर्यमभ्यस्यति ॥ ५ ॥

धीमोमदेवस्यैतौ ।

रेरे शिष्ट वक्कोट नाकतटिनीतीरे तपस्विव्रतं

ध्यानेनानिमिपोपभोगमनसा युक्तं करोपीदृशम् ।

एवं यत्किल मानसस्य पदवीं कांसस्थयुक्तं हि त-

न्नीरक्षीरविवेकनिर्गलधियो हंसस्य नान्यस्य सः ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

तद्वैदग्ध्यं समुचितपयस्तोयतत्त्वं विवेक्तुं
 संल्लापास्ते स च मृदुपदन्यासदृशो विलासः ।
 आस्तां तावद्भक्तं यदि तथा वेत्ति किञ्चिद्विधांशं
 तूष्णीमेवासितुमपि सखे त्वं कथं मे न हंसः ॥ ७ ॥

मृदुमल्लटस्य ।

जातिस्तस्य न मानसे न शुचिभिर्वृचिर्मृणालाङ्कुरै-
 र्न ब्रह्मोद्बहनेन निर्मलयशःप्राप्तिर्न वाचः कलाः ।
 जीवत्सत्त्वबधेन यातव्यलो भ्राम्यन् सगर्वं पुन-
 र्मिथैवोन्नतकन्धरः शठवक्रो हंसस्तद् स्पर्धते ॥ ८ ॥

बकोटं धूमस्त्वां लघुनि सरसि काञ्चि शफरै-
 स्तव न्याय्या वृत्तिर्न पुनरवगाडुं समुचितः ।
 इतश्चेतश्चाभ्रंलिहलहरिहेलातरलित-
 क्षितिध्रग्रासैकग्रहिलतिमिषोतः पतिरपाम् ॥ ९ ॥

कयोरप्येतौ ।

इति नवमः ।

अमरपद्धतिः (१९)

गुम्फन्तु मालतीमालां विचित्रां चित्रकारकाः ।

तदामोदपरिच्छेदकोविदः कोऽपि पट्पदः ॥ १ ॥

यद्यपि वदनसरोरुहसौरभलोभेन पट्पदोऽभ्येति ।

तदपि तमुत्पलनयना दंशाय समागतं मनुते ॥ २ ॥

मदनस्य ।

जातिं यथाऽनुसरसि त्वमिह द्विरेफ तद्वद्विजातिमिह यन्निविडानुरागः ।

तद्वैमि मूढ न परं वपुरेव कृष्णमित्यञ्चरित्रमपि रे तव कृष्णमेव ॥ ३ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

मागा विपादमलिपोतक केतकीनामन्तर्निगूढमनवाप्य मधुप्रकर्षम् ।

लाभस्स एव भवतो यदि कण्टकानां श्रेणीभिरक्षतशरीरतया मयासि ॥ ४ ॥

महामल्लटस्य ।

रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभातं भास्वानुदेष्यति भविष्यति पङ्कजश्रीः ।

इत्थं विचिन्तयति कोशगते द्विरेफे हा इन्त इन्त नलिनीं गज उज्जाहार ॥ ५ ॥

श्रियो वासाम्भोजे त्रिदिवसरिदम्भोजकुहरे

हरेर्नाभीपत्रे मधु मधुकरो यः किल पपौ ।

स दैवादुन्मीलत्तपनकरतापव्यतिकर-

व्यथाकम्पः सम्पत्यतरुमरुभूमौ विचरति ॥ ६ ॥

यद्यप्याम्रतरोरमुष्य तरुणीकर्णावतंसोचिता-

मानिघ्नन्नमज्जरीं मधुप हे जातोऽसि पूर्णोत्सवः ।

विस्मर्तुं भवतस्तथाऽप्यनुचितं तद्वन्द्यमिन्दीवरं

यस्यास्वाद्य मधूनि धूनिताशिरो मञ्जु त्वया गुञ्जितम् ॥ ७ ॥

केयामप्येते ।

निरानन्दः कान्दे मधुनि विधुरो वालवकुले
 न साले सालम्बे लवमपि लवङ्गे न रमते ।
 प्रियङ्गौ नो सङ्गं रचयति न चूते विचरति
 स्मरन् लक्ष्मीलीलाकमलमधुपानं मधुकरः ॥ ८ ॥

छित्तपस्य ।

यस्यास्तसङ्गमवाञ्छया न गणिता वाप्यो विनिद्रोत्पलाः
 यामालिङ्ग्य समुत्सुकेन मनसा यातः परां निर्वृतिम् ।
 भग्नां तामवलोक्य चन्दनलतां भृङ्गेण यज्जीव्यते
 धैर्यं नाम तदस्तु तस्य न पुनः स्नेहानुरूपं कृतम् ॥ ९ ॥
 दूरादुज्जति चम्पकं न च यजत्यम्भोजराजीरजो
 नाजिघ्रत्यपि पाटलापरिमलं घत्ते न चूते रतिम् ।
 मन्दारे यदनादरो विधाकिलप्रान्ते न सन्तृप्यते
 तन्मन्ये कचिदङ्ग भृङ्गन्तरुणेनास्वादिता मालती ॥ १० ॥

कयोरप्येतौ ।

सोऽपूर्वो रसनाविपर्ययविधिस्तत्कर्णयोश्चापलं
 दृष्टिस्ता मदविस्मृतस्वपरदिक् किं भूयसोक्तेन वा ।
 सर्वं विस्मृतवानसि भ्रमर हे यद्धारणोऽद्याप्यसा—
 वन्तश्चान्यकरो निपेक्ष्यत इति भ्रातः क एष ग्रहः ॥ ११ ॥

भल्लटस्य ।

इति भृङ्गपद्धतिः ।

खद्योतपद्धतिः (२०)

सूर्यादन्यत्र यच्चन्द्रेऽप्यर्थासंस्पर्शि तत्कृतम् ।
खद्योत इति कीटस्य नाम दुष्टेन केनचित् ॥ १ ॥

भल्लस्य ।

कापि गतः पतिरह्नां जलदान्तरितः शशी सनक्षत्रः ।
शून्ये नभसि भवानपि खद्योत द्योततां नाम ॥ २ ॥

इन्दुः प्रयास्यति विनङ्कयति तारकश्रीः स्थास्यन्ति लीढतिमिरा न मणिप्रदीपाः ।
अन्धं समग्रमपि कीटमणे भविष्यत्युन्मेषमेप्यति भवानिति दूरमेतत् ॥ ३ ॥

गुष्मादृशाः कृपणकाः कृमयोऽपि यत्र भान्ति स्म सन्तमसमय्यगमन्निशाऽसौ ।
सूर्याशुदीपदशदिन्दिवसोऽधुना तु भात्यत्र नेन्दुरपि कीटमणे किमु त्वम् ॥ ४ ॥
केशमप्येते ।

भ्राजिष्णवो नभसि मेघकृतान्धकारे स्वल्पप्रभा अपि परैरनिरुद्धभासः ।
खद्योतकाः प्रकटितोरुतरप्रभावास्तावन्न सप्ततुरगस्समुदेति यावत् ॥ ५ ॥
हेविधनेसोरस्य ।

अदृष्टिद्यापारं गतवति दिनानामपिपतौ
यशश्शेषीभूते शशिनि गतधाम्नि ब्रह्मणे ।
तथैऽन्धं सज्जार्तं जगदुपनते मेघसमये
यथाऽभी गण्यन्ते तमसि पटवः कीटमणयः ॥ ६ ॥
आनन्दवर्धनस्य ।

तेजो दर्शयसि त्वमीदृशमपि क्षुद्र स्फुरन्यासु ताः
स्वल्वन्याः प्रततातिसान्द्रतिमिरच्छन्नावकाशा निशाः ।
खद्योतोऽत्र स कोऽपि तिष्ठति पुनस्तेजस्विनामग्रणी—
रन्येषां भुवनेऽपि यस्य पुरतः शाम्पन्ति तेजःकथाः ॥ ७ ॥
श्रीभोजदेवस्य ।

इति खद्योतपद्धतिः ।

चातकपद्धतिः (२१)

चातक धूमसमूहं दृष्ट्वा मा धाव वारिधरबुद्धया ।

इह हि भविष्यति भवतो नयनयुगादेव वारि परम् ॥ १ ॥

तत्सबोन्नतेः समुचितं समयोचितं च तच्चातकाय जलदेन त्रितीर्णमभ्यु ।

तच्चान्तरेण च पपौ पवनस्स कोऽपि यथेष्टदेशमनु तस्य चर्कं वर्षम् ॥ २ ॥

यस्योदये गुरुपनोरयमन्तरेण सञ्चिन्तितं किमपि चेतासि चातकेन ।

हा फष्टमिष्टफलदानविधानहेतोरम्भोऽपरात्यतति सम्पति वज्रवद्धिः ॥ ३ ॥

• केयामप्येते ।

अये वापीहंसा निजवसतिसङ्कोचपिशुनं

कुरुष्व मा चेतो वियति चलतो वीक्ष्य विहगान् ।

अमी ते सारङ्गा भुवनमहनीयव्रतभृतां

निरीहाणां येषां तृणमिव भवन्त्यभ्युनिधयः ॥ ४ ॥

आकाशपोलेः ।

कालातिक्रमणं कुरुष्व तद्वितां विस्फूर्जितेस्त्रासय

स्फारैर्भीषय गर्जितैरन्तरां कार्ण्वैर् मुखे दर्शय ।

यस्यानन्यगतेः पयोद् मनसो जिज्ञासया चातक-

स्पाधेहि त्वमिहाखिलं तदपि न त्वच्चः परं याचते ॥ ५ ॥

यः कृष्णं कुरुते मुखं जनयति त्रासं तदिन्द्रिश्च यो

यश्च प्रार्थयतः परं दलयति श्रोत्रं निजैर्गर्जितैः ।

सत्यं चातकं नं तथाविधमपि भ्रातस्त्वया याचता

जीमूतं कृतमेव तुल्यपनयोरर्घित्वतिर्यक्त्वयोः ॥ ६ ॥

श्रीभोजदेवस्यैतौ ।

त्यक्त्वा पुष्करिणीर्विहाय सरितस्सन्त्यज्य पाथोनिधीन्
कूपश्रेणिमपास्य साम्प्रतमहो त्वामेकमेवाश्रितः ।

तद्गो वारिदं मुह्यतः प्रलपतः संशुष्यतस्तृप्यतः
सारङ्गस्य विमुञ्च चञ्चुपुटके द्वित्रान् कणानम्भसः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

सन्ति कूपाः स्फुरद्रूपाः परितः सरितः शुभाः ।
तथाऽपि चातकस्यैकः फलदो जलदोदयः ॥ ८ ॥

त्यक्त्वा तापनिवारिवारिनिकरान् पद्माकरान् सर्वतः
पीयूषप्रतिरूपरूपनिबहानुज्जागरान् सागरान् ।

भ्रातश्चातकं यं समीक्ष्य नभसि मामोपि तृष्णाकुलः
सोऽयं किं त्वयि वज्रवह्निमद्दृष्ट्वा सज्जीकरोत्यम्बुदः ॥ ९ ॥

श्रीवैद्यभानुपाण्डितस्य ।

अनुसर सरस्तीरं वेरं किमत्र सहात्मना
कतिपयपयःपानं मानिन् समाचर चातक ।

प्रलयपवनैरस्तं नीतः पुरातनवारिदो
यदयमदयं फीलाजालं विमुञ्चति नूतनः ॥ १० ॥

॥ इति चातकपद्धतिः ॥

भूचराः ।

सिंहपद्धतिः (२२)

उद्धन्ध [नं हृदं गाढं] सिंहोऽपि सहते यदि ।
कथं करदिनस्तर्हि नृपचिह्नानि बिभ्रति ॥ १ ॥

कस्यापि ।

खरनखराशिखरदारितमदकरिरक्ताक्तकैसरस्यास्य ।
अपि भूरि भूरिमायो जनयति परुषा रूपं न हरेः ॥ २ ॥

अन्धनाथस्य ।

कथमप्यधिगतरन्ध्रैरध्युपिता यदि गुहाऽऽबुभिः क्षुद्रैः ।
इयतैव किं मृगाधिप निजविक्रमनिर्विदं वहसि ॥ ३ ॥

श्रीवल्लभदेवस्य ।

यद्यपि विधि^१ वैगुण्यात् सिंहः पतितोऽतिदुस्तरे कूपे ।
तदपि हि धाञ्छति सततं करिङ्गुभविदारणं मनसा ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

नास्योच्छ्रायवती तनुर्न दशनौ स्थूलौ न दीर्घः करः
सत्यं वारण नैव केसरिशिशुस्त्रां डम्बरैः स्पर्धते ।
तेजोवीजमज्यमेव हृदये न्यस्तं पुंरा वेधसा
तादृक् त्वादृशमेव येन सुतरां भोज्यं पशुं मन्यते ॥ ५ ॥

आनन्दवर्धनस्य ।

मातङ्गनाः किमु वलितैः किमफलेराडम्बरैर्जम्बुका-
स्सारङ्गा महिषा मदं त्यजन किं शून्येऽथ क्षरा न के ।
क्रोपाटोपसमैर्द्रव्यैस्तटसयकोटैरिमारेक्ष्यते
सिन्धुध्वानिनि द्रुहृते स्फुरति यत्तद्रजितं गर्जितम् ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

१ नं हृदं गाढं ग, च न हृदं गाढं २. शरीरस्य शरीरस्य कस्मिंश्चित्पुस्तके पाठो
वेति. क. पुष्पके लायते. ३. दीर्घः ग, च. ४. पतति मुद्रायां स. च. ५. समुद्रतो च. ६. सिंहस्यासंनिद्रुहृतेः क

स्मेरास्सन्तु सभासदः करिचमूदर्पज्वरोत्सारिणा ।

पारीन्द्रेण समं स जम्बुकयुवा युद्धाय वद्धादरः ।

तत्रापि प्रथयन्ति तुल्यवलतामेके तयोरुच्चकै-

रन्ये संशयशंसिनस्तदपरे वाढं विपर्यासिनः ॥ ७ ॥

भीमपण्डितस्य ।

येनानर्गलफालकेलिदलितप्रत्यग्रकादम्बिनी-

धाराधोरणिधौतधातुषु पुरा शैलेषु लीलायितम् ।

सोऽयं शृङ्गनिपातभग्नचरणः स्फोरस्फुरत्फेरवी-

फेत्कारैः कुपितोऽद्य खादति पुनः पाणी मृगग्रामणीः ॥ ८ ॥

मेरीभाङ्गारस्य ।

ग्रामाणामुपश्लयसीमनि मदोद्रेकस्फुरत्सौष्ठवाः

फेत्कारध्वनिमुद्रिरन्तु परितः सम्भूय गोमायवः ।

अन्यः कोऽपि घनाघनध्वनिघनः पारीन्द्रगुञ्जारवः

शुष्यद्रण्डमलोलशुण्डमचलत्कर्णं गर्जयैः श्रुतः ॥ ९ ॥

रत्नहणस्य ।

अस्मिन्नम्भोदवृन्दध्वनिजनितरूपि मेक्षमाणेऽन्तरिसं

गा फाकै व्याकुलो भूस्तरुशिरसि शवकव्यलेशानशानः ।

धत्ते मत्तेभकुम्भव्यतिकरकरजग्रामवज्राग्रजाग्र-

द्वासव्यासक्तमुक्ताधवलितकवलो न स्पृशामत्र सिंहः ॥ १० ॥

महीपतिर्यमहलीकस्य

॥ इति सिंहपद्धतिः ॥

गजपद्धतिः (२३)

कौपे पयसि लघीयसि तापेन करः प्रसारितः करिणा ।
सोऽपि न पयसा लिप्तो लाघवमात्मा परं नीतः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

यदि मत्तोऽसि मतङ्गज किममीभिरसारसरलतरुदलनैः ।
हरिमुसर खरनखरं व्यपनयति स करटकण्टूतिम् ॥ २ ॥

बल्लभदेवस्य ।

भैद्रां जातिं बहतो मदकरिणश्चेन्न डिण्डिमस्तत्किम् ।
मदमुदितमधुकरालीनकुतिकोलाहलेनालम् ॥ ३ ॥

मालतीमाधवस्य ।

त्यक्तो विन्ध्यगिरिः पिता भगवती मातेव रेवा नदी
त्यक्ताः स्नेहनिबन्धबन्धुरधियस्तुल्योदया दन्तिनः ।
स्वलोभाक्षनु हास्तानि प्रतिदिनं बन्धाय दत्तं वपु-
स्त्वं दूरे ध्रियसे लुठन्ति च शिरःपीठे कठोराकुशाः ॥ ४ ॥

काफारो गिरिसन्निभः क्व च गतिर्वेगेऽपि लीलालसा
हेलाकुब्जलितेक्षणाः क्व नु दृशः किं वा क्व ते वृंहितम् ।
वमाघातरसः क्व ते क्व च करैः कष्टं यदेवंविधं
त्वामारुह्य शिशुः पदा परबशं संचारयत्याक्षया ॥ ५ ॥

कयोरप्येतौ

कौर्णे जगत्प्रचारकम्बुकलिका कण्ठे मणीनां मणः
सिन्दूरमकरदितरःपरिसरे पार्श्वान्तिके किङ्किणी ।
सन्ध्रश्चेष्टपवाहनेन करिणा बद्धेन भूपाविधि-
स्तत्किं भूषणधूलिधूसरतनुर्मान्यो न वन्यः करी ॥ ६ ॥

रैच्छणस्य ।

यत्प्रत्यग्रदलावलीकवलनैर्जातोऽसि शैलोपमो
 यच्छायासु कदर्थितोऽसि न-कदाऽप्यर्काशुभिः कर्कशैः ।
 घोराघातकिरातपत्रिपतने, यैर्वारवाणायितं
 तान्मातङ्गं मदान्ध पाटयसि किं विन्ध्याटवीपादपान् ॥ ७ ॥

पीतं यत्र हिमं पथः कवलिता यस्मिन्मृणालाङ्कुरा-
 स्तापार्तेन निमज्ज्य यस्य सरसो मध्ये विमुक्तः श्रमः ।
 धिक्त्तस्यैव जलानि पङ्क्तिन्यतः पाथोजिनीर्मथतः ।
 कूलान्युत्वनतः करीन्द्र भवतो लज्जाऽपि नोज्जागरः ॥ ८ ॥

दूरे यूथकथा मिया सकलभा साऽपि कचिद्ब्रुता
 सा विन्ध्याद्रिवनावली विधिवशाद्दयानावशेषाऽभवत् ।
 मातो बन्धपराभवस्तदपि रे दन्तीन्द्र धन्यो भवान्
 यद्वन्तव्यवसौयसंश्रयवशात्साम्राज्यभाजो नृपाः ॥ ९ ॥
 केपामप्येते ।

तापो नापगतस्तृपाऽपि न कुशा धौता न धूली तनो-
 नं स्वच्छन्दमकारि कन्दकवलः का नाम केलीकथा ।
 दूरोन्मुक्तकरेण हन्त करिणा स्पृष्टा न वा पत्रिनी
 मारब्धो मधुपैरकारणमयं शंकारकोलाहलः ॥ १० ॥

उमापतिधरस्य ।

॥ इति गजपद्धतिः ॥

करभपद्धतिः (२४)

तुभ्यं दासेर दासीयं वदरी यदि रोचते ।
एतावत्येव किं द्राक्षा न साक्षादमृतमपा ॥ १ ॥

१.

कर्पूरकवेः ।

घण्टिपमसंस्थानं कर्णज्वरकरो रवः ।
करभस्याशुगत्या सा छादिता दोषसंगतिः ॥ २ ॥

महदस्य ।

आकारालापसंभोगैर्यदीयैर्लज्जते जनः ।
अहो वक्रोदुरग्रीवस्तैरेव करभोऽघमः ॥ ३ ॥

दीपकस्य ।

रुक्तां वपुर्न च विलोचनहारि रूपं
न श्रोत्रयोस्मुखदमारुहितं कदापि ।
इत्थं न साधु तव किञ्चिदिदं तु साधु
तुल्ये रतिः करभ कष्टकिनि द्रुमे यत् ॥ ४ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

अस्थाननस्य भवनः खलु कोटिरेषा
कष्टारिका यदि भवेदविशीर्णपर्णा ।
योग्या क तं करभ कल्पनरोलनापा-
रमे पट्टवा विमलविद्रुममङ्गभाजः ॥ ५ ॥

॥ भवति मिथुनानां प्रेम त्याग्ययोगा-
ञ्जनयति सुखमनः कस्यचित्कोत्रपि दृष्टः ।
पतति शत्रिनि दृष्टिर्दग्धदानेरफाणां
नरत्रयुरुवहीनिञ्जरासु स्पष्टेषु ॥ ६ ॥

वयोरप्येते ।

कुमुदशवलैः फुल्लाम्भोजैः सरोभिरलङ्कृतं
 मरकतमणिश्यामाशङ्कुं विहाय वनस्थलीम् ।
 स्मरति करभो यद्रूपाणां चरन् मरुवर्त्मना
 परिचयरतिः सा दुर्वारा न सा गुणवैरिता ॥ ७ ॥

जितनागस्य ।

करभदयिते^१ यत्तत्पीतं सुदुर्लभमेकदा
 मधु वनगतं तस्यालाभे विरौपि किमुत्सुका ।
 कुरु परिचितैः पीलोः पत्रैर्धृतिं मरुगोचरै-
 र्जगति सकले कस्यावाप्तिस्सुखस्य निरन्तरा ॥ ८ ॥

करभ रभसात् क्रोष्टुं वाञ्छस्यहो श्रवणज्वरं
 शरणमथवाऽनृज्जी दीर्या तवैव शिरोधरा ।
 बहुगलविलासिश्चान्तोच्चलिष्यति वाङ्मुखा-
^२त्कियति समये को जानीते भविष्यति कस्य किम् ॥ ९ ॥

मल्लटस्यैतौ ।

यस्यास्संभृतमालवालवलयं भूपालगृङ्गनरिणी-
 भृङ्गरोदरविमलम्भविधुरैर्नरैस्सुधाबन्धुभिः ।
 तामेतां मृदुलप्रवालललितां द्राक्षालतामारट-
 मुद्गीवः प्रकटीकृतार्थदशनो दाशेरकः कुन्तति ॥ १० ॥

उमापतिधरस्य ।

इति करमपद्धतिः ।

धवलपद्मतिः (२५)

गुणानामेव दौर्जन्याद्धुरीणो यो नियुज्यते ।
असञ्जातकिणस्कन्धः सुखं स्वपिति गौर्गलिः ॥ १ ॥

व्यासमुनः ।

अध्वा न यदि निस्सङ्गपङ्कसकुलितो भवेत् ।
ततः कुतस्ते धौरेय धुर्यता व्यज्यतामियम् ॥ २ ॥

वसुपालस्य ।

नास्य भौरग्रहे शक्तिर्न च वाहगुणः कैचित् ।
देवागारवलीवर्दस्तथाऽप्यश्राति शोभनम् ॥ ३ ॥

दन्तास्सप्त चलं विषाणयुगलं गुच्छाञ्चलः कर्बुरः
कुशिक्षन्द्रकितो वपुः कुसुमितं सस्वच्युतं चेष्टितम् ।
अस्मिन् दुष्टदृष्टे दृष्टाग्रिमगुणग्रामानभिज्ञात्मनो
ग्रामीणस्य तथाऽपि चेतसि चिरं धुर्यभ्रमः स्फूर्जति ॥ ४ ॥

गुरुर्नायं भारः कचिदपि न पन्थाः स्फुटितो
न ते भग्ना शक्तिर्वहनमपि नाङ्गेन विकलम् ।
इह द्रैङ्गे नान्यस्तव गुणसमानस्तदधुना
धुनानेन स्कन्धं धवल किमु मुक्तः पायि भरः ॥ ५ ॥

यथा भग्नः पन्थाः परुषविषमग्रावगहनो
गलीनां गात्राणि स्पृशति च यथा सारधिरयम् ।
यथा चेतं दृष्ट्वाः खुरलितमुखो यान्ति दृष्ट्वा-
स्तथा दूरीभूतस्स खलु धवलो नूनमधुना ॥ ६ ॥

यस्यासीद्वज्रमण्डनस्य बहतो दुर्गेऽपि गुर्वी धुरां
धौरेयैः प्रगुणीकृतो न युगपत्सत्कन्धस्समस्तरपि(?) ।
तस्यैव श्रृयकैवल्यस्य धवलस्योत्थापने सामंतं
द्रैङ्गेऽथैव जरावसादिततनोर्गोपण्यमुदुष्यते ॥ ७ ॥

१. फाले. ख. च. २. दाह. य. ग. च. ३. क्षिप्रो. ख. च. ४. तेऽङ्गे शार्ङ्गधरपदतीयः पाठः ५. इष्टे.
॥ च. लक्ष्. क. दष्ट इति शार्ङ्गधरपदतीयः पाठः । ६. गलगात्राणि क. ख. च. ७. मुदे. क. ख. च.

पूतः [श्रौतैःसुसं] स्क्रियाभिर [नैघी] भावाय यो दीक्षितै-

र्देवेन त्रिपुरारिणा च हरिणा यः स्वीकृतोऽस्त्राङ्गनैः ।

यत्सिद्धैः पदपांसुभिः पितृगणा गीर्वाणलक्ष्मीभुजो

धिक् देवं स तुरुष्कसन्नानि पुरा कण्ठालवाही वृषः ॥ ८ ॥

कथामप्येते ।

इति धवलपद्धतिः ।

हरिणपद्धतिः (२६)

ताम्रं वनेषु हरिणास्तृणेन जीवन्त्ययत्नसुलभेन ।

धनिषु न दैन्यं विदधति ते किल पशवो वयं सुधियः ॥ १ ॥

तृणवाणस्तृणधन्वा तृणघटितः कपटपुरुषोऽयम् ।

तदपि च कुरङ्गशावक केदारे कलममञ्जरीं त्यजसि ॥ २ ॥

कथोरप्येते ।

स्वच्छन्दं हरिणेन या विहरता दैवात्समासादिता

भग्नमसुतदुग्धविन्दुमधुरा शालेर्नवा मञ्जरी ।

निःश्वासानलदग्धकोमलतृणप्रख्यापितान्तर्व्यथ-

स्तामेनां प्रतिवासरं मुनिरिव ध्यायन् वने शुष्यति ॥ ३ ॥

धर्मकीर्तः ।

कति कति न पुनश्चरन्ति हन्त प्रतिसिखरं प्रतिकाननं कुरङ्गः ।

तदपि जनमनोविनोदहेतुर्विलसति केचपि कोऽपि नाभिगन्धः ॥ ४ ॥

रोमन्यमारचय मन्यरमेत्य निद्रां

मुञ्च श्रमं तदनु सञ्चर रे यथेच्छम् ।

दूरे स पामरजनो मुनयः किलापी

निष्कारणं हरिणपोन विभेपि कस्मान्न ॥ ५ ॥

कथोरप्येते ।

सेयं स्यली नवनृणाङ्गुरजालमेत-
 त्सेयं मृयीति रुदि जातम्दः कुरङ्गः ।
 नेदं तु वेत्ति यदिहान्तरितो लताभि-
 रापाति सज्जितकठोरशरः किरातः ॥ ६ ॥

इन्द्रकतेः ।

पार्तक्षुण्णसुरस्य वाणपतनप्रव्यक्तरक्तच्छत्र-
 च्छन्नाङ्गस्य दवाग्निदाहविकलस्यासेदुषोऽप्याश्रमम् ।
 धिग्दैवं विपमो मृगस्य दिवसाः सर्वानुकम्पाप्रयो
 मा भैपीरिति भाषणेऽपि यदभृद्वाचंयमोऽयं पुनिः ॥ ७ ॥

व्योमाधे ज्वलितो रविः कवलितं दावानलैः काननं
 धूम्याभिर्न दिशः स्फुरन्ति परितः पन्थाः शिलादन्तुरः ।
 इत्थं लोहितसिक्तस्रक्कणि यथाप्राणं मृगे पावति
 व्याघ्रेनापि शरासने करुणया नारोपिताः पत्रिणः ॥ ८ ॥

निरालम्बं व्योमाप्ययमशरणो हन्त हरिणः
 क यातु क्वायातु क च विहरतु क प्रविशतु ।
 दिशो जाज्वल्यन्ते [ह्यै] गुणिगण [शैल्या च वसुधा]
 मिपार्काक्षी कालः ग्रहरति पुनः पामरपतिः ॥ ९ ॥

केषामप्येते ।

॥ इति हरिणपद्धतिः ॥

समुद्रपद्धतिः (२७)

जीवानामपि जीवनस्य महत्स्वं चाश्रयः सर्वदा
मर्यादां न जहासि सन्ति भवतो गर्भे मणीनां गणाः ।
एवं ते महिमा महान् जलनिधे मध्ये किमर्थं कृतः
पापीयांस्तत्र जीवनक्षयकरस्त्वैवैः स्वकुक्षिमरिः ॥ १ ॥

चतुर्मुखमहादेवस्य ।

नावज्ञा नाप्यवैदग्ध्यमुद्धर्मेहिमैव सः ।
यत्तीरपङ्कमग्रानि महारत्नानि शेरते ॥ २ ॥

कस्यापि ।

न पालयति मर्यादां वेलाख्यामम्युधिस्तथा ।
तृष्यतां नोपकर्तव्यमितीमामपरां यथा ॥ ३ ॥

भागवतामृतदत्तस्य ।

यद्यपि वद्धः शैलैर्यद्यपि गिरिमयनमुपितसर्वस्वः ।
तदपि पविभीतभूधररक्षायां दीक्षितो जलाधिः ॥ ४ ॥

आदाय वारि परितस्सरितां मुखेभ्यः किं तावदर्जितमनेन दुरणवेन ।
क्षारीकृतं च बढवावदने हुतं च पातालफुसिकुहरे विनिवेशितं च ॥ ५ ॥
रीमुक्तस्य ।

स्वस्त्यस्तु विद्रुमव्रनाय नमो मणिभ्यः
कल्याणिनी भवतु मौक्तिकशुक्तिमाला ।
प्राप्तं मया सकलमप्यमुतः पयोधे—
र्यद्धारुणैर्जलचरैर्न विदारितोऽस्मि ॥ ६ ॥

इन्द्रकवेः ।

लज्जामहे भृशमहो वयमप्यनेन
सांयात्रिकास्सलिलराशिमयी विशन्ति ।
स्कन्धाधिरोपिततट्रीयतटोपकण्ठ—
कौपेयकाम्बुहतयो यदुदीर्णनृणाः ॥ ७ ॥

पाथोनाथ जगत्पहङ्गतिभृतो लोकत्रयीघस्रराः
सन्त्यग्येऽप्यपकारिणः किमु भवानेकोऽव तेषां धुरि ।

आकाशन् जगतः स्याय सपयं दोषाकरैकपियो
यस्तं हन्त सदा बहस्पगणितस्वाङ्गव्ययो वाडवम् ॥ ८ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

यच्चन्द्रार्धविभूषणः पशुपतिर्यच्च श्रियाऽलङ्कृतो
विष्णुर्यच्च दिवाकसां पतिरभूदैरावताधिष्ठितः ।

प्राप्तं मीतिविकासितेक्षणयुगेर्यच्चामरत्वं सुरै-
स्तत्सर्वं हि परोपकारवसतेः सिन्धोः प्रभावाद्भुतम् ॥ ९ ॥

इन्द्रकवेः ।

लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातमदिरानागाश्वखङ्गापृत-

त्याग्निं को भुवनेश्वरोऽव भवता नार्थी कृतार्थीकृतः ।

किन्तु क्षीरनिधे यदिन्दुकुसुमेनाभ्यर्च्य देवं शिवं
पार्थस्य प्रतिपादितोऽसि गरलं तेनैव दूयामहे ॥ १० ॥

अये वारांगंशे कुलिशकरकोपप्रतिभया-

दसौ पक्षे मेष्णा गिरिवरसुतस्त्वामुपगतः ।

त्वदन्तर्वास्तव्यो यदि पुनरयं वाडवशिखी
शित्वाभिः प्रत्यङ्गं ग्लपयति तदा कोऽस्य धरणम् ॥ ११ ॥

हे हेलानितबोधिसत्त्व वचसा किं विस्तरैस्तोयधे

नास्ति त्वरसदृशः परः परहिताधाने गृहीतव्रतः ।

तृप्यत्पान्यजनोपकारयष्टनर्विमुख्यलब्धायश्री-

भारमोद्गदने करोषि कृपया साहायकं यन्मरोः ॥ १२ ॥

किं व्याप्ताखिलदिकृतटेन विसरद्गजहृद्विस्फुर-

रंसंश्रुभ्यभ्रमदुःखमत्परिवहद्दीचीविलासेन ते ।

ग्रीष्मोष्णमलपिताध्वगस्य भवतो जातं न तृदशान्तये

धित्ते धर्मविचारि धारि जलधे क्षारं महत्केवलम् ॥ १३ ॥

यद्वीचीभिः स्पृशसि गगनं यच्च पातालमूलं
 रत्नैरुद्दीपयसि पयसा यत्पिबस्ते धरित्रीम् ।
 धिक् सर्वं तत्तत्र जलनिधे यद्विमुच्याश्रुधारां
 तीरे नीरग्रहणरसिकैरध्वगैरुज्झितोऽसि ॥ १४ ॥

द्यामारोहति वाञ्छति स्थगयितुं तेजोऽपि तेजस्विना—
 मुद्गैर्गर्जति पूरयन्नपि महीमम्भोभिरम्भोधरः ।
 कांथिद्वारुपजीव्य तोयचुल्लकान् सिन्धो भवत्सन्निधेः
 पानीयप्रचयेषु सत्स्वपि न ते तेजोविकारः प्रवचिद् ॥ १५ ॥

कासारोऽपि पयः पिबन्ति पयिका न यवापि वारि स्वयि
 क्षारत्वादुदधेस्समुद्र इति ते नामैतदेवोदितम् ॥
 न त्वेतानि निरर्थकानि भवतो नामान्यनर्यान्तरा—
 प्यम्भोधैर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारानिधिर्वारिधिः ॥ १६ ॥

केषामप्येते ।

विस्तारो यदि नेदृशो यदि न तद्राभीर्यमम्भोनिधे—
 न स्याद्वा यदि सर्वसत्त्वविषयस्तादृग्दयानुग्रहः ।
 अन्तः प्रज्वलता पर्याप्ति दहता ज्वालावर्त्ता मुञ्चता
 [के न स्युर्विडवानलेन बलिना भस्मावशेषीकृताः ॥ १७ ॥

केटसस्य ।

अयं वारामेको निलय इति रत्नाकर इति
 त्रितोऽस्माभिस्तृष्णातरलितमनोभिर्जलनिधिः ।
 क एवं जानीते निजकरपुटीकोटरगतं
 क्षणादेनं ताम्यत्तिमिनिबहमापास्यति धुनिः ॥ १८ ॥

यरुत्वेः ।

॥ इति समुद्रपद्धतिः ॥

रत्नपद्धतिः (२८)

काचाः काञ्चनभूषिताः कति न वा मुष्णन्ति रत्नधियं
मौलौ वा कति नोद्वहन्त्यपधियस्तानेव रत्नभ्रमात् ।

अक्षणां ये पुनरुन्मृजन्ति तिमिरं यैर्नाम रत्नाकरः

सिन्धुस्ते पृथगेव हन्त मणयस्तेष्वप्यभिज्ञाः पृथक् ॥ १ ॥

छाक्षाभिः कुरु कङ्कणं रचय वा काचेन चूडामणिं .

शिल्पिकैतवकोविदोऽसि विपणी ग्राम्येयमज्ञः प्रभुः ।

नन्वेतच्च साहसिक्यमधिकं निष्कम्प यत्तत्त्वतो

दाहारोपणशाणघर्षणविदामग्रेऽपि गर्वायसे ॥ २ ॥

एतौ विमलसरस्वत्याः ।

विशुद्धिः कीदृशी तस्य जडस्य स्फटिकाश्मनः ।

भिद्यतेऽनु मविश्यान्तर्यो यथारुच्युपाधिना ॥ ३ ॥

मल्लटस्य ।

सोमकान्तो मणिः स्वच्छस्सूर्यकान्तस्तथा न किम् ।

उद्गारे तु विशिषोऽस्ति तपोरमृतवाह्निभिः ॥ ४ ॥

सप्तजनि तदेकमेव हि रत्नं रत्नाकरेऽपि जलराशौ ।

स्थितमुरसि यन्मुरारेर्न भ्रमति कुनृपतिप्रवनेषु ॥ ५ ॥

अमृतांशोः किरणैभ्योऽजायत वृद्धिर्महोदधेरुदरे ।

कथयन्ति हारमणयो हृदि तापमुपः स्पृशन्तोऽपि ॥ ६ ॥

वल्लभदेवस्यैतौ ।

वपुःपरीणाहगुणेन तेभ्यो यशस्विनः किं मणयो भवन्ति ।

तथापि चूडामु महीपतीनां त एव खेलन्ति न गण्डशैलाः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

किं भूद ताडयसि तापयसे किमन्य किं वा हताश परिपीडयसीन्दुरत्नम् ।

एतस्य केवलमनल्पसमग्र्यतिभ्रूतस्मृतामयकरमणयैकसाध्या ॥ ८ ॥

इन्द्रकवे ।

अङ्गीकृताः [१] तिमिमामपि ये विपहा
 गोप्तुं गुणान् किमिति वाञ्छसि तान्मुधैव ।
 मृक्तामणे [वि] मलरूपतया नितान्त-
 मेते तव स्वयमपि प्रकटीभवन्ति ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

अमीषां मोहाद्वा धरणिचरचूडाञ्चलश्रुवा-
 [मै] पाग्याद्वा कैश्चिन्मरकतमणिश्चेन्न गणितः ।
 तथाऽसौ रथ्यायामपि निपतितः किं न कुरुते
 समुन्मीलनीलद्युतिलहरिलिप्ता इव दिशः ॥ १० ॥

जयदेवस्य ।

केनासीनस्सुखमकरुणेनाकरादुद्धृतस्त्वं
 विक्रेतुं वा समभिलषितः केन देशान्तरेऽस्मिन् ।
 यस्मिन् वित्तव्ययभरसहो ग्राहकस्तावदास्तां
 नास्ति भ्रातर्मरकतमणे त्वत्परीक्षासमोऽपि ॥ ११ ॥

सर्ववर्मणः ।

यामेस्ते शुभमस्तु रोहणगिरे मत्तः स्थितिमच्युता
 वर्तिष्यन्त इमे कथंकथमपि स्वप्नेऽपि मैवं कृपाः ।
 भ्रातस्ते मणयो वयं यदि भवन्मौम(म्रा)मसिद्धास्ततः
 के शृङ्गारपरायणा नृपतयो मौलौ न धास्यान्ति नः ॥ १२ ॥

सिंहदेवस्य ।

यत्रानुल्लिखितारूपमेव निखिलं निर्माणमेतद्विधे-
 रुत्कर्षप्रतियोगिकल्पनमपि न्यक्कारकोटिः परा ।
 याताः प्राणमृतां मनोरथगतीरुद्धृत्य यत्सम्पद्-
 रक्षायामात्रमणीकृताश्मसु मणेस्तस्याश्मनैवोचिता ॥ १३ ॥

यस्य वज्रमणेर्येदे भिद्यन्ते लोहसूचयः ।

करोति तत्र किं नाम नारीनखविलेखनम् ॥ १४ ॥

कयोरप्येतौ ।

स्वच्छस्यास्य प्रथितमहसः शुद्धजातेरतुल्यं

वज्रस्यैव स्फुरतु भुवने दाढ्यमेकस्य तस्य ।

यस्य छिद्रप्रणयनविधौ समयत्नोऽपि नित्यं

सर्वः कुण्डीभवति विकटस्पष्टङ्कणेऽपि लोकः ॥ १५ ॥

श्रीभोजदेवस्य

इति रत्नपद्धतिः ।

शङ्खपद्धतिः (२९)

भन्तः कुटिलतां विभ्रच्छहस्त खलु निष्ठुरः ।

हुंफरोति यदा ध्मावस्तदैव बहु गम्पताम् (वि) ॥ १ ॥

कस्यापि ।

किं चुम्बितेन जड शास्त्रिक नीरसोऽयं ।

किं पाणियुग्मपरिपीडनलालनाभिः ।

प्राणैरपि प्रतीदिनं परिपूर्यमाणो

हुङ्कारमेव हि परं विदधाति शङ्खः ॥ २ ॥

सर्वादापरिपूरि हुंक् [तमहो] जन्मापि दुग्धोदधे-

गोविंदानननुम्बि सुन्दरतरं पूर्णेन्दुविम्बाद्रुः ।

श्रीरेषा सहजा गुणाः कति परं गण्यन्त एते हि यत्

यत्राटित्यं हृदि पाञ्चजन्य भवतस्तेनातिलज्जाग्रहे ॥ ३ ॥

महेन्दुरानस्येतौ ।

तातः क्षीरनिधिः स्वसा जलधिजा भ्राता सुरेशद्रुमः
 सौजन्यं सह कौस्तुभेन शुचिता यस्य द्विजेशादपि ।
 धिक्कर्माणि स एव कम्बुरधुना पाण्डकान्ताकरे
 विभ्रान्तः प्रतिवासरं प्रतिगृहं भैक्षेण कुक्षिभरिः ॥ ४ ॥

जन्मस्थानं मणिमणनिधिर्वारिधिर्वन्धुरिन्दु-
 र्जामिः पद्मा वपुषि शुचिता विश्ववन्द्यो निनादः ।
 भ्रातः कंधो निरवाधिकुटुंबोऽपि जात्यन्यसङ्गात्
 गेहं गेहं भ्रमसि यदहो नापराधस्तवायम् ॥ ५ ॥

कयोरप्येतौ ।

प्रबलतरतरङ्गैर्दूरमुत्सारितोऽपि
 प्रययति तव कीर्तिं दक्षिणावर्तशङ्खः ।
 परिकलय पयोधे पद्मनामार्घ्ययोग्य-
 स्तव निकटनिपण्णैः क्षुल्लकैः श्लाघ्यता का ॥ ६ ॥

पद्मनामस्य ।

शङ्खास्सन्ति सहस्रशो जलनिधेर्वाचिच्छटाघटिताः
 पर्यन्तेषु लुण्ठन्ति ये दलशतैः कल्पापितश्चातलाः ।
 एकस्तेषु स पाञ्चजन्य उदमूदाथर्यमूतः सतां
 यस्तं वर्तभरक्षमैर्मधुरिपोः श्वासानिष्ठैः पूर्यते ॥ ७ ॥

कविरत्नस्य ।

इति शङ्खपद्धतिः

नदीपद्धतिः (३०)

कुरु गम्भीराशयतां दिनानि कतिचिद्भवाष्टप्या ।
विगतपयोधरलक्ष्मीः कस्य न चरणैर्विलङ्घयाजसि ॥ १ ॥

कतिपयदिवसस्थायी पूरो दूरोन्नतोऽपि चण्डरवः ।
तदिनि तटद्रुमपातनपातकमेकं चिरस्थायि ॥ २ ॥

पायंपायं पिव पिव पयस्सिञ्च सिञ्चाङ्गमङ्गं
भूयो भूयः कुरु कुरु सखे मज्जनोन्मज्जनानि ।
एपाज्जोपश्रमशमपदुर्दुःखिताध्वन्यध्वनुः
सिन्धुर्दूरीभवति भवतो मारवः पान्थ पन्थाः ॥ ३ ॥

प्रशान्ताः कल्लोकाः स्तिमितमसृणं वारि विमलं
विनीतोऽयं वेपः शममिव नदीनां कथयति ।

तथाप्यासां तैस्तैस्तरुभिरभितस्तीरपातितै-
स्स एवाग्रे जुद्धौ परिपेतति रुद्धोऽप्यविनयः ॥ ४ ॥

आजन्मस्यतयो महीरुह इमे कामं समुन्मूलिताः
कल्लोलाः क्षणभङ्गगुराः पुनरमी नीताः परामुचतिम् ।
अन्तर्ग्राहपरिग्रहो वहिरपि भ्राम्यन्ति गन्धद्विपाः
भ्रातः शोण न सोऽस्ति यो न हसति त्वत्सम्पदो विप्रवान् ॥ ५ ॥

केयामप्येते ।

नदीतीरे शाखिन्नभिनवतरङ्गाग्रसलिलै-
र्धुर्धुल्ले सितः कलयासि दैलाडम्बरमिदम् ।
न चैवं जानीषे सरल यदर्लं ललघराणिः
सुखस्पर्शच्छब्दो गुरुपतनहेतुर्व्यतिकरः ॥ ६ ॥

सिंहपैयस्ये ।

इति नदीपद्धतिः ।

सरःपद्धतिः (३१.)

अयमवसरः सरस्ते सलिलैरुपकर्तुमर्थिनामानिशम् ।
इदमपि च सुलभमम्भो भवति पुरा जलधराभ्युदये ॥ १ ॥

वल्लभदेवस्य ।

कस्य तृपं न क्षपयसि पिवति न कस्तव पयो निमज्ज्यैतत् ।
यदि सन्मार्गसरोवर नको न क्रोडमधिवसति ॥ २ ॥

कस्यापि ।

आगच्छतां च तुच्छानामतुच्छानां च गच्छताम् ।
यदध्वनि न सङ्घट्टो घटानां तद्व्या सरः ॥ ३ ॥

हरिहरस्य ।

वीचीविमर्दशीतैर्यत्सुखयत्यनिलैरपि ।
सरसस्तस्य माधुर्यं ज्ञातमेवावगाहने ॥ ४ ॥

पद्मलास्यभित्तो वृथा तटभ्रुवो वीचीशतैस्ताडयन्
लब्ध्वा काश्चिदपि क्षणं जलधरोद्गन्ताः पयोविप्लवः ।

तन्मन्ये भवतस्तडाग निविडक्रीडार्करोचिश्चय-

प्लुष्टाभ्युपसरो मनागपि न स ग्रीष्मः स्मृतिं रोहति ॥ ५ ॥

श्रीमोजदेवस्य ।

सौवर्णः कमलाकरश्शशिशिलास्सोपानवद्भक्रमाः

वारि क्षीरसहोदरं तटतरुश्रेणीसुखाः क्षोणयः ।

सर्वं ते रुचिरं सरोवर परं निन्द्यः कुतोऽयं विधिः

क्रूरग्राहभयात्प्रयान्ति विमुखाः पान्था निदाघेऽप्यमी ॥ ६ ॥

वैद्यनाथपण्डितस्य ।

विपन्नं पत्रिन्या मृतमनिमिषैर्यातमलिभिः

स्वगैरप्युड्डीनं रयचरणहंसप्रभृतिभिः ।

दशां दीनां नीते सरसि विषमग्रीष्मादिवसैः

कुलीनत्वादास्ते तटरुहतः कोऽपि तदपि ॥ ७ ॥

नागपैयस्य ।

रे पद्माकर यावदस्ति भवतो मध्ये पयः पूरितं
 तावच्चक्रचकोरहंसकुरुरथेणीत्समुल्लासय ।
 पश्चात्त्वं समद्वकोटचदुलत्रोटीपुटव्याहति—
 जुध्यत्कर्कटकपर्परेव्यतिकरैर्निन्दास्पदं यास्यसि ॥ ८ ॥

बलीयांसो हंसान् प्रसममपहत्य प्रभुतया
 धभूनुर्यत्काकाः कमलवनवासव्यसनिनः ।
 तटस्थः पाठीनः परिलुडति कङ्कान् कबलयन्
 न जाने किं भाव्यं सरसि विपरीतव्यतिकरे ॥ ९ ॥

कयोरप्येतौ ।

स्तोकाग्भःपरिवर्तिताङ्गशफरग्रासार्थिनः सर्वतो
 लप्स्यन्ते वकटिदिभप्रभृतयः स्वल्पेऽपि साधुस्थितिम् ।
 सद्यश्शोपमुपागतेऽथ सरसि श्रीसन्नपद्माकरे
 तस्मिन् पङ्कजिनीविलासरुचयो हंसाः क्व यास्यन्त्यमी ॥ १० ॥

इन्द्रक्तेः ।

माद्यदिगजदानदिग्भकरटप्रक्षालनात्क्षोभिता
 प्योन्नस्तीन्नि विचेरुरप्रतिहता यस्योर्मयो निर्मलाः ।
 कष्टं भाग्यविपर्ययेण सरसः कल्पान्तरस्थायेन—
 स्तस्याप्येकवक्त्रचारकलुपं कालेन जातं जलम् ॥ ११ ॥

विज्ञाकायाः ।

उपाध्वं तत्पान्याः कथमपि सरोमार्गतेलकं
 यदासाद्य स्वच्छं विलसय विलीनकृमभराः ।
 इतस्तु साराब्धेर्जरउमकरक्षुण्णपयसो
 निट्टतिः कल्पाणी न पुनरवतारः कथमपि ॥ १२ ॥

पायाकृत्य ।

इति सरःपद्धतिः ॥

कमलपद्धतिः (३२)

अन्ताश्लिद्राणि भूयांसि कण्टका बहवो बहिः ।

कथं कमलनालस्य मामूवन् भङ्गुरा गुणाः ॥ १ ॥

भङ्गुरस्य ।

लक्ष्मीसंपर्करूपोज्यं दोषः पद्मस्य निश्चितम् ।

यदेव गुणसन्दोहधामनीन्दौ पराङ्मुखः ॥ २ ॥

प्रकाशवर्षस्य ।

प्रसारितकरे मित्रे जगदुद्योतकारिणि ।

किन्न कैरव लज्जा ते कुर्वतः कोशसंहतिम् ॥ ३ ॥

एते हि गुणाः पङ्कज सन्तोऽपि न ते प्रकाशमायान्ति ।

यल्लक्ष्मीवसतेस्तव मधुपैरुपजीव्यते कोशः ॥ ४ ॥

किं कृष्यसि कस्मैचित्सौरभसाराय कृष्य निजमधुने ।

यस्य कृते शतपत्र प्रतिपत्रं मृग्यते मधुपैः ॥ ५ ॥

दद्येत नाम्बुगतमिति पद्मिन्या संश्रितं सरस्तत्र ।

दहतीमां हिममथवा क नु याति विधेरवस्कन्दः ॥ ६ ॥

किं वर्ण्यतेऽम्बुजस्य त्रियो निवासो यदन्वहं देव्याः ।

यत्सेव्यतेऽर्थिभृङ्गैर्विकसति मित्रोदये यच्च ॥ ७ ॥

युक्तं मित्राभ्युदये प्रीतिं द्वेषं समुद्रहन्त्वनिशम् ।

कमलानि कैरवाणि च भवन्ति सश्रीण्यपश्रीणि ॥ ८ ॥

मकरन्दरसस्यन्दिनि पद्मिनि मन्ये तवैव सुभगत्वम् ।

पुष्पवतीमपि भवतीं त्यजति न वृद्धः शुचिर्हंसः ॥ ९ ॥

कामं भवन्तु मधुलम्पटपट्पदौघ-

संघट्टघुंघुमघनध्वनयोऽञ्ज [सङ्घाः] ।

गायत्यतिश्रुतिसुखं विधिरेव यत्र

भृङ्गन्तः कोऽपि धरणीधरनाभिपद्मः ॥ १० ॥

श्रुतपरस्य ।

यन्माता विष्णुनाभिः पतिरपि च सुतो यस्य साक्षात्प्रजानां
 लक्ष्मीर्यत्संश्रयाऽभूद्यदपि करतले भारती संवभार ।
 भानुर्यस्यापि मित्रं तदपि सरसिजं क्षीणमिन्दोर्मयूखै-
 स्त्रातुं नैवोत्सहन्ते गतमुकृतफलं प्राप्तकालं सहायाः ॥ ११ ॥

न पङ्कगदुःखतिर्न जडसहवासव्यसनिता कस्यापि ।
 वपुर्दिग्धं कान्त्या स्पृष्टनलिन रत्नद्युतिश्रुपा ।
 व्यधास्यद्दुर्वेषा हृदयलघिमानं यदि न ते
 त्वमेवैकं लक्ष्म्याः परममभविष्यः पदमिह ॥ १२ ॥

मित्रोन्मुखस्य विमलस्य गुणान्वितस्य जयवर्धनस्य ।
 लक्ष्मीपदस्य पुरुषोत्तमवल्लभस्य ।
 केनाशयेन जडयोगमयोग्यमस्य
 धाता करोति कमलस्य धर्यं न विद्यः ॥ १३ ॥

इति कमलपद्धतिः ।

... वृक्षपद्धतिः (३३) :

... ...

[तत्र वृक्षमात्रवर्णनम्]

शाखाशतचितवियतस्तन्ति कियन्तो न कानने तरवः ।

परिमलभरमिलदलिकुलदलितदलाः शाखिनो विरलाः ॥ १ ॥

... वैद्यमानुषण्डितस्य ।

दीर्घो निद्रायुसमयो बहुपथिकजनश्च मारुवः पन्थाः ।

मार्गस्तस्तरुरेकः कियतां संतापमपहरतु ॥ २ ॥

पान्याधार इति द्विजाश्रय इति स्थानं गुणानामिति

स्निग्धच्छाय इति प्रियो दृश इति श्लाघ्यस्तरूणामिति ।

पर्यालोच्य महातरो तव घनच्छायां वयं संश्रिताः

तत्त्वत्कोटरवासिनो द्विरसना दूरीकरिष्यन्ति नः ॥ ३ ॥

... कयोरप्येता ।

किं जातोऽसि चतुष्पथे घनतरं छन्नोऽसि किं छायाया

छन्नश्चेत्फलितोऽसि किं फलभरैराढ्योऽसि किं सन्नतः ।

हे सदृष्ट सहस्व संप्रति सखे शाखाशिखाकर्षण-

क्षोभाभोटनभञ्जनानि जनतः स्वैरेव दुश्चेष्टितैः ॥ ४ ॥

मदन्तज्ञानवर्मणः ।

गतास्ते विस्तीर्णस्तवकपरसौरभ्यलहरी-

परीतव्योमानः प्रकृतिगुरवः केऽपि तरवः ।

इहोद्याने संप्रत्यह परिशिष्टाः क्रमवशा-

दभी बल्मीकाद्या भुजगकुललीलावसतयः ॥ ५ ॥

कल्याणं नः किमधिकमितो जीवनार्थं यदस्मान्

लूत्या वृक्षानहह दहसि भ्रातरङ्गनरकार ।

नन्वेतस्मिन्नशनिपिशुनैरातपैराकुलाना-

मध्वन्यानामशरणमरूपान्तरे कोऽभ्युपायः ॥ ६ ॥

आमोर्दर्मरुतो मृगाः किंसल [योर्द्वे] स्त्वचा तापसाः
 पुष्पैः पट्चरणाः फलैश्चकुनयो घर्मादिताञ्छायया ।
 स्कन्धैर्गन्धगजाश्च विंशंमहचः शम्भुद्विभक्तास्त्वया
 भागस्त्वं द्रुम बोधिसत्वपदवीं सत्यं कुजाताः परे ॥ ७ ॥

केषामप्येतौ ।

सौदमौदहिर्महामानि शनकैः पत्राण्यधः कुर्वते
 संभाष्यच्छन्दवाञ्छया हि तरवः केचित्कुतस्तमताः ।
 नामन्यन्त तदातनीमपि निजच्छायांसर्ति तैः पुन-
 स्तेषामेव तले कुतस्तंचरितैः शुष्यद्भिरेवास्यते ॥ ८ ॥

बिहृणस्य ।

शुक्लानि यैस्त्व फलानि पचेल्लिमानि
 क्रोडस्थितैरह वीतभयैः प्रसुप्तम् ।
 ते पक्षिणो जलरथेण विकृष्यमाणं
 पश्यन्ति पादेष भवन्तमयी तदस्याः ॥ ९ ॥

शमपितामहमहादेवस्य ।

इति धृष्टमात्रवर्णनम् ।

[वृक्षविशेषवर्णनेषु]

कल्पवृक्षः

शृङ्गाद्या ध्वस्ताध्वगग्नानेः करीरस्य परी स्थितिः ।
 पिब्योरो कल्पवृक्षाणामवसन्नार्थिनां श्रियः ॥ १० ॥

कस्यापि ।

स्वर्णैः स्कन्धपरिग्रहो भरकतैरुल्लासिताः पल्लवाः ।

मुक्ताभिः स्तम्बकश्रियो मधुलिर्हा दृन्दानि नीलोत्पलैः ।

संकल्पानुविधायि यस्य फलितं कस्तस्य धत्ते तुलां

धिग्जातिं द्रुमसंकथासु यदयं कल्पद्रुमोऽपि द्रुमः ॥ ११ ॥

रत्नस्य ।

पारिजातः

परे परश्चतास्तन्ति महान्तो भव्यभूरुहाः ।

पारिजात त्वयैकेन नन्दने नन्दने पुनः ॥ १२ ॥

प्रह्लादनस्य ।

परिमलसुरभितनभसो बहवः कनकाद्रिपेरिसरे तरवः ।

तदपि सुमनसां नन्दनमिति संत्यं पारिजातेन ॥ १३ ॥

वज्रमदेवस्य ।

वृक्षः

भीता कोकिल एव ज्ञाता च रसाल एव नियतपिदम् ।

यः पञ्चममुद्गायति यस्यास्थिषु पुलकमुकुलानि ॥ १४ ॥

बहसि बलिभृजां कुलानि भौली यदि संहकार तदत्र को निपेदा ।

परमुदयति पल्लवाञ्चलेषु स्फुरदलिभिस्तव सौरभप्रसिद्धिः ॥ १५ ॥

कपोरप्येतौ ।

उत्तंसकोतुकरसेन विलासिनीनां लनानि यस्य न नखैरपि पल्लवानि ॥

उद्यानभण्डनतरो सहकार स त्वमङ्गनरकारकरोचरतां गतोऽसि ॥ १६ ॥ *

यो दृष्टः स्फुटदस्थिसंपुटमुत्खान्निर्यत्नवालाहुरो

देवात्स द्विदलादिकक्रमवन्नादारुदन्नास्वाश्रतः ।

स्निग्धं पल्लवितो घनं मुकुलितः स्फारच्छटं पुष्पित-

स्सोत्कर्ष फलितो भृगं विनमितः कोऽप्येष चन्द्रद्रुमः ॥ १७ ॥

हर्यस्य ।

मूर्तिर्नैव रसायनं यदि कुतः छायेयमच्छेतरा

चक्रे साऽपि ततः कुतः फलभरः पीयूषगंजाग्रहम् ।

एवं सर्वगुणाद्भुतं यदि भवानाग्नद्रुमं निर्मये

सर्वत्र प्रगुणीकृतः कथमसौ दुर्देव दावानलः ॥ १८ ॥

प्रह्लादनस्य ।

अर्काः केचन केचिदक्षतरवः केचिद्वलक्ष्मारुहाः

निवाः केचन केचिद्वन विपिने क्रूराः करीरद्रुमाः ।

माकन्दे! मकरन्दतुन्दिलमिलद्भृङ्गनालिशृङ्गारितः

कोऽप्यत्रास्ति न मित्रं यत्र तनुते कर्णामृतं कोकिलः ॥ १९ ॥

उमापतिभारस्य ।

एतस्मिन्वनमार्गभूपरिसरे सौन्दर्यमुद्राङ्कितः

मोघझिः फलपत्रपुष्पनिवहैः चूतस्त एकः परम् ।

यं वीक्ष्य स्मितवक्त्रमुद्गतमहासंतोषमुल्लासित-

स्फारोत्फण्डमकुण्ठितकमममी घावन्ति पान्यव्रजाः ॥ २० ॥

महृन्नायकस्य ।

विशालशशाखाभिः किमपि कमनीयः किसलयैः

फलैरप्यानन्नः स्तवकमधुगन्धैस्तुरभितः ।

त्वमेवैकः शोणीरुहकुलधुरीणोऽसि तदयं

रसाल प्रस्तावादिह हृदि निधेयः पिकयुवा ॥ २१ ॥

कस्यापि ।

चन्दनः

धिकं चेष्टितानि परशो परिशोचनीयबालप्रवालपलयाद्रिरुद्गुहस्ते ।

निर्भिद्यमानहृदयोऽपि महामभावः स त्वन्मुखं पुनरभीस्तुरभीकरोति ॥ २२ ॥

वासशैलशिलान्तरेषु सहजस्सङ्गो भुजङ्गस्सह

मेह्वत्सारपयोधिवीचिभिरभूदद्भूतिसेकक्रिया ।

जानीमो न वयं प्रसीदतु भवान् श्रीखण्ड तत्कथ्यतां

फस्पात्ते परतापखण्डनमहार्पाण्डित्यमभ्यागतम् ॥ २३ ॥

आमोदैस्ते दिशि दिशि गतैर्दूरमाकृष्यमाणा-

स्ताक्षाल्लक्ष्मीं तव मलयज द्रष्टुमभ्यागताः स्मः ।

किं पश्यामस्तुभय भवतः क्रीडति क्रोड एव

व्यालस्तुभ्यं भवतु कुशलं मुञ्च नः साधयामः ॥ २४ ॥

भ्रातश्चन्दनपादप प्रतिदिनं पश्येदमाचोष्टितं

यस्त्वां सिञ्चति शीतनीरनिकरैस्तस्यावकेशी सदा ।

एवं यस्तु परमधैः शकलयत्युग्रेष्वथ ग्रावसु

मौढं चानुपिनाष्टि तस्य हि भवेः सर्वार्द्रमाह्लादकः ॥ २५ ॥

केयामप्येते ।

भ्रातश्चन्दन किं ब्रवीमि विकटस्फूर्जत्फणाभीषणा

गन्धस्यापि महाविषाः फणभृतो गुप्त्यै यदेते कृताः ।

देवात्पुष्पफलान्वितो यदि भवानग्रेऽभविष्यत्तदा

नो जाने किमकल्पयिष्यदधिकं रसार्थमस्यात्मनः ॥ २६ ॥

श्रीमोमदेवस्य ।

सा छाया [स चै] सुन्दरः परिमलस्ते कोमलाः पल्लवा

भ्रातश्चन्दनपादपस्य शतशः सन्त्येव किन्तर्गुणैः ।

सर्पद्रुष्टुञ्जसङ्गतिवशादापादमूलं गते-

रानीतं फलमन्यतोऽपि पर्यिकैः साशङ्क्यास्वाचते ॥ २७ ॥

कस्यापि ।

चंपकः

कृन्दे कुण्डय कौतुकं त्यज रुचिं न्यग्रोधरोपग्रहे

मा यत्नं फरवीररोदणविधौ कार्पोस्तपयौचिते ।

भ्रातः फाननपाल चंपकतरुः कुत्राप्यसौ मुग्यतां

यस्यामोदवशान् स्मरमियतमा मायन्ति चैत्रश्रियः ॥ २८ ॥

वैयनायफण्डितस्य ।

फनापि चंपकतरुं वन रोपिनोऽस्मि कुग्रामपापरजनान्तिरुवाटिकापांम् ।

यत्र प्ररुदनवशाकविदुर्दग्धोभाद्रोभप्रवाटपटनोचिनपट्टवोऽस्मि ॥ २९ ॥

विजयदायाः ।

साधारणतरुध्या न मया रचितस्तवालवालोऽपि ।
लज्जयसि मामिदानीं चंपक सौरभ्यनिर्भरैः कुसुमैः ॥ ३० ॥

अशोकः

अव[केशि]नोऽस्य युक्तं जानामि तरोरशोक इति नाम ।
फलपाकविधुरितात्मा यतोऽन्ययाऽसौ सशोकः स्यात् ॥ ३१ ॥

कस्यापि ।

किन्ते नम्रतया किमुन्नततया किं वा धनच्छायया
किं वा पल्लवलीलया किमनया चाशोक पुष्पश्रिया ।
यत्त्वन्मूलनिपण्णाखिन्नपथिकस्तोमः स्तुवन्नन्वहं
न स्वादूनि भृदूनि खादति फलान्याकण्ठमुत्कण्ठितः ॥ ३२ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

पनसः

गरीयस्सौरभ्यं रसपरिचये नैर्हति सुधा
मुधा भृद्वीकाऽपि प्रथिमानि निमग्नः फलभरः ।
परार्थे फोशश्रीरिति पुलकितः कण्ठकविपा-
दहो ते चारित्र्यं पनस मनसः कस्य न मुदे ॥ ३३ ॥

नालिकेरः

प्रथमवपसि पीतं तोयमल्पं स्मरन्तः
शिरसि निहितभारा नालिकेरा नराणाम् ।
सलिलममृतकल्पं दधुराजीवितान्तं
न हि कृतमुपकारं साधवो विस्मरन्ति ॥ ३४ ॥

कदली

तालीतरोरनुपकारि फलं फलित्वा
लज्जावशादुचित एव विनाशयोगः ।
एतच्च चित्रमुपकृत्य फलैः परेभ्यः
प्राणान्निजान् शब्दिति यत्कदली जहाति ॥ ३५ ॥

दाडिमः

आपुष्पप्रसवान्मनोहरतया विश्वास्य विश्वं जनं
हंते दाडिम तावदेव सहसे वृद्धिं स्वर्कीयामिह ।

यावन्नैति परोपभोगसहतामेषा ततस्तां तथा

ज्ञात्वा ते हृदयं द्विधा दैलति यत्तेनैव बन्धो भवान् ॥ ३६ ॥

श्रीभोगदेवस्य ।

भूर्जः

कुर्वन्तु नाम जनतोपकृतिं प्रसून-

च्छायाफलैरविकलैस्सुलभैर्दुर्मुखाः ।

सोढास्तु कर्तेनरुजः पररक्षणार्थ-

मेकेन भूर्जतरुणा करुणापरेण ॥ ३७ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

अगुरुः

भगुररिति वदति लोको गौरवमत्रैवं पुनरहं मन्ये ।

दर्शितगुणैव वृत्तिर्यस्य जने जनितद्राहेऽपि ॥ ३८ ॥

वृष्टभदेवस्य ।

मालती

कुसुमस्तवकानम्राः सन्त्येवं परितो लताः ।

अथापि भ्रमरभ्रान्तिं हरत्येकैव मालती ॥ ३९ ॥

कस्यापि ।

किं मालतीकुसुम ताम्यसि निष्ठुरेण

केनापि यत्किल विल्वनमितो लताग्रात् ।

एतेन शुद्धमपुत्राकृतिगौरवेण

फो नाम मूर्धनि निजे न करिष्यति त्वाम् ॥ ४० ॥

नम्रैयस्य ।

केतकी

एतासु केतकि लतासु विकासिनीषु
 सौभाग्यमद्भुततरं भवती विभर्ति ।
 यत्कण्टकैर्व्यथितमात्मवपुर्न जानं-
 .स्त्वामिव सेवितुमुपक्रमते द्विरेफः ॥ ४१ ॥

रागपितामहमहादेवस्य ।

तालः

अध्वन्यध्वनि भूरुहः फलभृतो नम्रानुपेक्ष्यादरा-
 दूरादुन्नतसंश्रयव्यसनिनः पान्थस्य मुग्धात्मनः ।
 यन्मूलं समुपागतस्य स वृथाच्छायाः फले का कथा
 शीर्णेनापि हि नोपयोगमगमत्पर्णेन तालद्रुमः ॥ ४२ ॥

कस्यापि ।

अश्वत्थः

वर्धितैस्सेवितैः किं तैस्सत्यश्वत्थेऽन्यपादपैः ।
 वर्धितो नरकाद्रस्तेत्स्पृष्टो रिष्टानि हन्ति यः ॥ ४३ ॥

माधवमागवस्य ।

न्यग्रोधः

फलभरविततसमुन्नतशाखाशतलीनशकुनिसार्धेन ।
 जननी क्षितिः प्रकामं न्यग्रोधेनास्तु सच्छाया ॥ ४४ ॥

बहुभदेवस्य ।

मधूकः

तत्तेजस्तरणेर्निदायसमये तद्गारि मेघागमे
 तृज्जाल्यं शिशिरे मदेकशरणस्सोढं पुरा यदलैः ।
 आयातोऽप्यधुना फलस्य समयः कोऽयं विना तैरिति
 स्मृत्वा तानि शुचेव रोदिति गलत्पुष्पैर्मधूकद्रुमः ॥ ४५ ॥

कस्यापि ।

शाल्मलिः

कायः कण्टकद्रूपितो न च घनच्छाया कुतः पल्लवाः
 पुष्पाणि च्युतसौरभाणि न दलद्रोणी मनोहारिणी ।
 किं द्रुमः फलपौकंमस्य यदुपन्यासेऽपि लज्जामहे
 तद्भोः केन गुणेन शाल्मलितरो जातोऽसि सीमद्रुमः ॥ ४६ ॥

निर्गन्धं कुसुमं फलं क्षुधि वृथा पत्रं न कार्यक्षमं
 बाह्यैः कण्टककर्परेः परिवृतं निस्सारमेतद्रुपुः ।
 वृद्धिर्गृध्रपरिग्रहाय किमहो वक्तव्यमस्मात्परं
 भ्रातृशाल्मलिवृक्ष नास्ति भवतः किञ्चिन्महत्त्वोचितम् ॥ ४७ ॥

कयोरप्येतौ ।

बन्बूलः

स्वयमफलवान् छेदं भेदं क्षितौ च विकर्पणं
 छुरपतनं बन्बूलोज्यं विपद्य वृत्तीभवन् ।
 खल इव फलान्यन्यस्यापि प्रभूततराण्यहो
 न दिशति सतां भोक्तुं घुम्नान्वितः पटुकण्टकैः ॥ ४८ ॥

निम्बः ।

निम्ब किं बहुनोक्तेन फलानि विफलानि ते ।
 यानि संजातपाकानि काका निक्षेपयन्त्यमी ॥ ४९ ॥
 यश्च निम्बं परशुना यश्चैनं मधुसर्पिणा ।
 यश्चैनं गन्धमाल्याभ्यां सर्वस्य कटुरेव सः ॥ ५० ॥

केयामप्येतौ ।

खदिरः

चन्दने विषधरान् सहामहे वस्तु सुन्दरमशुप्तिप्लुतः ।
 रक्षितुं वद किमात्मसौष्ठवं कण्टकाः खदिर साञ्चितास्तवया ॥ ५१ ॥

मट्टटस्य ।

पदं तदिह नास्ति यन्न खदिरैः खरैरावृतं
 न तेऽपि खदिरा न ये कुटिलकण्टकैरावृताः ।
 न ते कुटिलकण्टकाः किमपि ये न मर्मच्छिद-
 स्तदुज्झत वृथा श्रमं वत सहध्वमध्वश्रमम् ॥ ५२ ॥

शालिः

शाखासन्ततिसन्निरुद्धनभसो भूयास एवावनौ
 विद्यन्ते तरवः फलैरविकलैरार्तिच्छिदः प्राणिनाम् ।
 किन्तु द्वित्रदलैरलङ्कृततनोः शालेः स्तुमस्तुङ्गतां
 दत्त्वा येन निजं शिरस्सुकृतिना को नाम न प्रीणितः ॥ ५३ ॥

नम्रैयस्य ।

येन स्मो जनिता वयं प्रतिदिनं स्नेहेन संवर्धिता
 येनास्मास्तृणपीडनादपि पुरा सोढुं न शक्तस्तु यः ।
 ज्ञात्वा सोऽप्यधुना फलस्य समयं छेत्तुं शिरो बाञ्छति
 क्रन्दन्तीव तुपारधापविगलद्विन्दुत्करैः शालयः ॥ ५४ ॥

कार्पासः

श्लाघ्यं कार्पासफलं यस्य शुणैः स्वीकृतानि विमलानि ।
 मुक्ताफलानि तरुणीफुचकलश्रे सुप्तु विलसन्ति ॥ ५५ ॥

निष्पेषोऽपि च यस्य दुस्तद्वतरः कष्टं तुलारोहणं
 ग्राम्यस्त्रीनखलुञ्छनव्यतिकरस्तन्त्रीप्रहारव्यया ।
 मातद्भ्रोक्षितमण्डवारिकाणिकापानञ्च कूर्चाहतिः
 कार्पासेन परार्थसाधनधिया किं किं न चाङ्गीकृतम् ॥ ५६ ॥

केषामप्येते ।

शणः

भूर्जः परोपकृतये निजकवचविकर्तृनां सहते ।
 परमन्धनाय तु शणः भेक्षध्वमिहान्तरं कीदृक् ॥ ५७ ॥

धत्तुरः

महेशस्त्वां धत्ते शिरसि रसरजस्य जयिनी

विशुद्धिस्त्वत्सङ्गत्कनकमयमेतच्चिमुवनम् ।

तनोति त्वत्सेवा ननु कनकवृक्ष त्वदपरः

परस्तत्को नु स्याद्यदि न सुलभीभावमभजः ॥ ५८ ॥

उन्मत्त कण्टकिफलप्रतियोगिबुध्या

धैरं वृथैव कुरुषे पनसेन सार्धम् ।

सन्तो हसन्ति न भजन्ति भजन्ति चेत्त्वां

भ्रान्ता भवन्ति सहसा न पुनर्भजन्ति ॥ ५९ ॥

तृणम्

जातस्य सिन्धुतटमनु तस्य तृणस्यापि जन्म रमणीयम् ।

यत्सलिलमज्जदाकुलजनहस्तालम्बनं भवति ॥ ६० ॥

वृद्धा

स्तैम्बः

उत्तुङ्गैस्तशभिः क्रिमेभिरफलैराकाशसंस्पर्शभि-

र्धन्योऽसौ नितरामूलूपविटपो नद्यास्तटे तिष्ठति ।

एवं यः कृतयुद्धिरुत्थितजलव्यालो लवीचीवशा-

न्मज्जन्तं जनमुद्धरामि यदि वा तेनैव मज्जाम्यहम् ॥ ६१ ॥

राणकस्य ।

इति वृक्षविशेषवर्णनम् ।

इति श्रीमदारोहकमगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वृक्षपद्धतिः ।

१ जननी. क. ख. ग. घ. च. जयिनी. शाङ्गधरपद्धती. २. अयं श्लोकः क पुस्तके अधिकपाठतया दृश्यते ।

दावानलपद्धतिः (३४)

हे दावानल शैलाग्रवासिनः साधुशाखिनः ।

मुग्ध व्यर्थ त्वया दग्धाः प्रेरितेन प्रभञ्जनैः ॥ १ ॥

वनप्रनिवारितसत्रं द्विजसार्थानां विभिन्नजातीनाम् ।

दहतः कृपीटयोने [श्ली] तं माहात्म्यमेतस्य ॥ २ ॥

यस्या महस्त्रभाजो भवन्ति गुणिनोऽप्रेता धनुर्दण्डाः ।

दहतस्तां वंशालिं को वनवहेर्विवेकोऽस्य ॥ ३ ॥

अभ्युन्नतेऽपि जलदे जगदेकसारसाधारणप्रणयहारिणि हा यदेते ।

बल्लासलास्यललितं तरवो न यान्ति हे दावपावक स तावक एव दोषः ॥४॥

विध्वस्ता मृगपक्षिणो विधुरता नीताः स्थलीदेवता

धूम्रन्तरिताः स्वभावमलिनैराशा मदी तापिता ।

भस्मीकृत्य सपुष्पपल्लवफलानेतान् महापादपा-

नुद्वृत्तेन दवानलेन विपिनं बल्मीकशेषं कृतम् ॥ ५ ॥

केषामप्येते ।

दिक्चक्रं तृणभस्मना मलिनितं मूलान्यपि क्षमारुहा

निर्दग्धानि न चार्भकोऽपि हरिणीयूथेऽवशेषीकृतः ।

हा कष्टं विविनैकसोऽपि मुनयः प्लुष्टाः कृतान्तक्रियां

कृत्वैत्थं वनवाहिना किममुना शान्तेन दीप्तेन वा ॥ ६ ॥

उमापतिवरस्य ।

आरोहत्यवनीरुहः प्रविशति श्वश्रं नगैः स्पर्धते

खं व्यालेदि विचेष्टते क्षितितले कुञ्जोदरे लीयते ।

अन्तर्ध्राम्यति कोटरस्य विचरे व्यालम्वते वीरुधः

किं तद्यत्र करोति मास्तवशं यातः कृशानुर्वने ॥ ७ ॥

वसुन्धरस्य ।

परार्थे यः पीदामनुभवति भङ्गेऽपि मधुरो

यदीयस्सर्वेषामिह खलु विकारोऽप्यभिमतः ।

न संप्राप्तो वृद्धिं यदि स भृशमक्षेत्रपतितः

किमिक्षेदोपोऽसौ न पुनरगुणाया मरुद्भवः ॥ ५ ॥

इन्दुराजस्य ।

भो भोः किं किमकाण्ड एव पतितस्त्वं पान्य काऽन्या गति-

स्तत्तादृक्तृपितस्य ते खलमतिस्सोऽयं जलं गृह्ते ।

अस्थानोपनतामकालसुलभां तृष्णां प्रति क्रुध्य भोः

त्रैलोक्यमथितमभावमहिमा पन्थाः पुनर्मरवः ॥ ६ ॥

अभिनवगुप्तस्य ।

आन्नाः किं फलभारनम्रशिरसो रस्याः किमूष्मच्छिदः

सच्छयाः कदलीद्रुमाः सुरभयः किं पुष्पिताथम्पकाः ।

एतास्ता निरवग्रहोऽग्रकरभोऽलीढावरुढाः पुरः

शम्यो भ्राम्यसि मूढ निर्भरति किं मिथ्यैव मर्तुं मरौ ॥ ७ ॥

प्रकाशवर्षस्य ।

इति श्रीमदारोहकमगदस्तजह्णविरचितायां सक्तिमुक्तावल्यां मरुपद्धतिः ।

सङ्कीर्णवस्तुवर्णनपद्धतिः (३६)

त्वञ्चेत्संचरसे वृषेण लघुता का नाम दिग्दन्तिनां

व्यालैः कङ्कणकुण्डलानि कुरूपे हानिर्न हेमनः पुनः ।

मूर्ध्ना चेद्वहसे जडांशुमयशः किं नाम लोकत्रयी-

दीपस्याम्बुजवान्धवस्य जगतामीशोऽसि किं ब्रूमहे ॥ १ ॥

उमापतिघरस्य ।

विष्णो त्वया द्विजपतिं विमलद्विपक्षं

हित्वा महान् द्विरसने निहितस्त्वभारः ।

प्रायो विमोहितधियो न विदन्ति लक्ष्म्या

निस्संशयं किमिति कार्यमकार्यमेतत् ॥ २ ॥

चतुर्मुखमहादेवस्य ।

उदस्योच्चैः पुच्छं शिरसि निहितं जीर्णजटिले

यदृच्छाव्यापन्नद्रिपपिशितलेशाः कवलिताः ।

गुहागर्भे शून्ये सुचिरमृपितं जंबुक सखे

तदेतत्किं कुर्मो यदसि न गतः सिंहसमताम् ॥ ३ ॥

भट्टेन्दुराजस्य ।

कान्तारं परितो ज्वलत्यतिवले दावानले दंबतो

गोमायोगैहनां गुहां परिपतन् दर्पोद्दुरः केसरी ।

यद्यापादयति स्म तं न कृपया तेनैव तस्मिन्वने

सिंहानामभयप्रदोऽहमधुनेत्युत्पुच्छमुद्धावति ॥ ४ ॥

अभिनवगुप्तस्य ।

तत्पञ्चाननकानने विलसितं त[^३द्दी]र्णदन्तिद्रव-

न्मेदःकर्दमकुर्दंनं कृतमलं तत्पानलीलासरः ।

आयुःशेषतया त्वया कलुषितं तत्कोल मन्ये क्षणं

तस्मिन् कापि गते तदीयशयने स्वापः पुनर्नोचितः ॥ ५ ॥

निष्कन्दापरविन्दिनीं स्पर्शितोद्देशं केशेरुस्थलीं
जम्बालाविलम्बम् कर्तुमितरा मूर्ते वराही सुतान् ।
दंष्ट्रायां चतुर्ण्योर्मिपटलैराष्ठावितायामिषं
यस्या एव शिशोः स्थिता वसुमती सा पुत्रिणी पोत्रिणी ॥ ६ ॥

जम्भारिरेव जानाति रम्भासंभोगविभ्रमम् ।
घटचेदीविटः किञ्च जानात्यमरकामिनीम् ॥ ७ ॥

केषामप्येते ।

दामोदरमुदराहितभुवनं यो वहति लीलया गरुडः ।
कस्य तरोरुपरिष्ठात् खिन्नोऽसौ श्रान्तिमपनयतु ॥ ८ ॥

मालतीमाधवस्य ।

रतिरसवर्धननन्दनचन्दनतरुदलनदुर्नयशतानि ।
संसहते हरिरनिशं केनापि गुणेन मुरकरिणः ॥ ९ ॥
अहिरहिरिति संभ्रमपदमितरजनः किमपि कातरो भवतु ।
विहगपतेराहारः स तु सरसमृणालदलरुचिरः ॥ १० ॥

यद्यपि विलसति वासुकिरविरूढः शिरसि नाम गिरिशस्य ।
श्लाघ्यतरो भुवनानां तथाऽपि खलु भरसहः शेषः ॥ ११ ॥

वल्लभदेवस्य ।

रोहणाचल शैलेषु कस्तुलां कलयेच्च ।
यस्य पापाणखण्डानि मण्डनं मेदिनीभृताम् ॥ १२ ॥

प्रह्लादनस्य ।

रत्नानां न किमालयो जलनिधिः किञ्च स्थिरा मेदिनी
'किञ्च व्योम महत्पदं मुकृतिनां किं नाम नैवोन्नतम् ।
हंरो रोहण किन्तु याचकचमूनिश्शङ्कुन्टङ्कुसति-
श्रान्तिस्वीकरणेन गोत्रतिलक त्रैलोक्यवन्द्यो भवान् ॥ १३ ॥

कस्यापि ।

ये सन्तोपमुखप्रवृद्धमनसस्तेषामभिन्नो मृदः
 केचिद्ये धनलोभसंकुलधियस्तेषां तु दूरे नृणाम् ।
 इत्थं कस्य कृते कृतस्स विधिना तादृक्पदं सम्पदां
 स्वात्मन्येव समाप्तहेममहिमा मेरुर्न मे रोचते ॥ १४ ॥

विद्यापतेः ।

एकस्यायमुदेति भूर्धनि गिरेरन्यस्य चैव क्रमा-
 दस्तं याति कलानिधिस्तदुभयोरस्तः प्रशस्तोऽचलः ।
 को नामोदयिनं करोति न शिरोमाणिक्यमस्तं पुन-
 र्यातं यः कुरुते भवानिव स दुष्प्रापोऽप्यमुच्चैश्शिराः ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

श्लाघ्यं महत्त्वमेकस्य नभसो भुवनत्रये ।
 परस्य वृद्धयै यच्चैव गणयत्यात्मनः क्षयम् ॥ १६ ॥
 महत्त्वं धिग्भिगेतस्य गगनस्यात्मवृद्धये ।
 लब्धक्षमाणमेवास्ते यत्परस्य परिक्षयम् ॥ १७ ॥
 यः पीडूपसहोदरैः स्नपयति ज्योत्स्नाजलैस्सर्वतो
 यश्च त्वामधिकाधिकं ज्वलयति प्रोक्षामतापैः करैः ।
 भ्रातृव्योऽपि तयोरपि स्थितिमिह व्यातन्वतो चित्रिया-
 निर्मुक्तस्य महत्त्वमेतदसमं दूरेऽधिरूढं तव ॥ १८ ॥

श्रीभोजदेवस्यैतौ ।

अञ्जं त्वञ्जप्रथाञ्जभूस्तत इदं ब्रह्माण्डमण्डात्पुन-
 विश्वं स्थावरजंगमं तदितरत्वनमूलमित्थं पयः ।
 धिक् त्वां चोर इव प्रयासि निभृतं निर्गत्य जालान्तरे-
 र्वद्धयन्ते विवशास्त्वदेकशरणास्त्वामाश्रिता जन्तवः ॥ १९ ॥

शैत्यं नाम गुणस्तवैव तदनु स्वाभाविकी स्वच्छता
 किं द्रुमः शुचितां व्रजन्त्यशुचयस्सङ्गेन यस्यापरे ।
 किं वाऽतः परमस्ति ते स्तुतिपदं त्वं जीवनं प्राणिनां
 त्वं चेन्नीचपथेन गच्छसि पुनः कस्त्वां निरोद्धुं क्षमः ॥ २० ॥

ते सन्ति हन्त बहवो भुवि ये परेषां

रन्ध्राण्यवाप्य विदधत्यपकारमुद्राम् ।

छिद्रेण यः परमुपेत्य पुनर्निजेन

पीडां करोपि हतशृङ्गक स त्वमेकः ॥ २८ ॥

स्नेहाद्यत्त्वमिहावसज्य निविडं कर्पस्यसृग्देहिना—

यन्तःशून्य न काश्चिदेव भवतस्स्वार्थोऽमुना सेत्स्यति ।

सम्यक्पूर्णपवेत्य हन्त निपुणं लोकः पुरा तद्यत—

स्त्वामुद्रालयति प्रसह्य विगतातङ्कः क्षणाचुम्बक ॥ २९ ॥

अमी तिलास्तैलिक नूनमेतां स्नेहादवस्थां भवतोपनीताः ।

द्वेपोऽभविष्यद्यदमीषु नूनं तदा न जाने किमिवाकरिष्यः ॥ ३० ॥

यत्सद्गुणोऽपि सरलोऽपि तदस्थितोऽपि

वंशोन्नतोऽपि विदधासि नृशंसकर्म ।

वक्रात्मनो बडिशदण्ड तदेतदस्य

जानामि संगतिफलं तव कण्टकस्य ॥ ३१ ॥

सदृशस्य प्रविततगुणश्लाघिनः संश्रतस्य

त्वं चापस्य त्यजसि यदहो सङ्गमङ्गीकृतोऽपि ।

तेन भ्रातर्विशिख नियतं भीतिकर्तुः परेषां

मर्मच्छेदि प्रकृतिकठिनं युक्तमेतत्फलं ते ॥ ३२ ॥

अस्पृश्यसंगतिमिह प्रविधाय सोढा

दण्डाहतीः पटह बन्धमपि प्रपद्य ।

दोषं प्रकाशयसि यत्प्रतिरक्ष्यमेव

लोकस्य तद्विप्लवतां प्रकटीकरोपि ॥ ३३ ॥

गम्भीरस्य महाशयस्य सहजस्वच्छस्य सेव्यस्य ते

सर्वं साध्विह कूप किन्तु तदपि स्तोत्रं किमप्युच्यते ।

पात्रं दूरमधः करोपि गुणवद्यः सोऽपि [तृष्णाश्रम—]

प्रौढिप्रोन्मयने भवानतिपदुर्यत्तेन लज्जामहे ॥ ३४ ॥

भीमश्यामप्रतनुवदनक्रूरपातालकुक्षि-

कोडप्रान्तोपहितविभवस्याय ते किं ब्रवीमि ।

येन त्वत्तस्मभिलषतो वाञ्छितं क्षुद्र कूप-

ह्याम्पन्मूर्तेर्भवति सहसा कस्य नाधोमुखत्वम् ॥ ३५ ॥

सान्द्रज्योतिःपटलदलितध्वान्तचक्रोऽपि घाढं

तस्माल्लोके भवसि न खलु स्पर्शयोग्यः प्रदीप ।

प्राप्नोषि त्वं नियतमधिकं येभ्य एवात्मलार्भं

तेषामेव प्रशमविधिना यत्तनोपि स्वतेजः ॥ ३६ ॥

श्रीभोजदेवस्यैते ।

न यत्र गुणवत्पात्रमेकप्रप्यस्ति सन्निधौ ।

ततस्ते पान्थ कः कृपाज्जीवनग्रहणे ग्रहः ॥ ३७ ॥

रक्ष पात्रगतं स्नेहं प्रदीप श्रीविवर्धनम् ।

प्रयास्यन्ति विनाऽनेन भस्मभूयं भवद्गुणाः ॥ ३८ ॥

एतौ रानपितामहमहादेवस्य ।

इदमपटु कपाटं जर्जरः पञ्जरोऽयं

विरमति न गृहेऽस्मिन् क्रूरमार्जारियात्रा ।

शुक मुकुलितजिह्वं स्थीयतां किं वचोभि-

स्तव वचनविनोदे नादरः पामराणाम् ॥ ३९ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

अमुष्मिन्नुद्याने विहगखल एष प्रतिकलं

विलोलः काकोलः कणति कटु यावत्पटुतरम् ।

सखे तावत्कीर द्रव्य हृदि वाचंयमकलां

न मौनेन न्यूनीभवति गुणभार्जा गुणगणः ॥ ४० ॥

किं सीत्कृतैर्मधुसुधानिधिभिर्गुणैव

किं कूजितैः कलरवैरलमायताक्षि ।

जानात्पुलुम्बपृथुकामलकालमेव-

भेदानयं नवधनशिरपामरोऽयम् ॥ ४१ ॥

वक्रां नैप तनुविवर्तनगतिं जानाति साचिस्मित-
स्तिर्धैर्दृग्बलनैरमुष्य न मनावचेतः परावर्तते ।
पाणौ त्वं मुनिदारकस्य पतिता कल्याणि तन्नीयतां
वेदीमार्जनवर्द्धिर्पणवपट्कर्तव्यपाकैर्वयः ॥ ४२ ॥

ऐषं चर्म पलाशवेश्म पुरतो दृष्ट्वै कृष्णाजिनं
भिक्षार्थं क्षुधितस्तपोवनधिया किं धार्मिक भ्राम्यसि ।
एनां भिष्टपुरीमवैहि सुरभीश्रृङ्गेण यत्र स्थितैः
पीयन्ते वनबह्निदग्धमहिषीमांसोपदंशं सुराः ॥ ४३ ॥

वंशः प्रांशुरयं घुणत्रणयुतो जीर्णा वरत्रा इमाः
कीलाः कुण्ठतया विशन्ति न महीमाह्न्यमाना अपि ।
आरोह्यवसायसाहसमिदं शैलूप सन्त्यज्यतां
दूरे श्रीर्निकटे कृतान्तमहिषग्रैवेयघण्टारवः ॥ ४४ ॥

दुर्गा नदी शिथिलवन्धविडम्बिनी नौ-
रभ्युन्नता जलमुचो विषमस्समीरः ।
आरूढवाग्निजकुटुम्बयुतोऽध्वनीन-
स्तत्कर्णधार कुरु यत्सदृशं कुलस्य ॥ ४५ ॥

शुक्रो वा मलिनोऽस्तु वा मृगमदः किं तावता तादृशः
क्रोऽप्यस्यानवधिश्चमत्कृतिनिधिः सौरभ्यमेको गुणः ।
येनायं स्मरविभ्रमेकवसतिः फाले कपोलस्थले
दोर्मूले कुचमण्डले च लभते सङ्गं कुरङ्गनीदृशः ॥ ४६ ॥

केयामप्येते

जन्मस्थानं न खलु विमलं वर्णनीयो न वर्णो
दूरे पुंसां वपुषि रचना पङ्कशङ्कान् करोति ।
यद्यप्येवं सकलसुरभिद्रव्यगर्वापहारी
को जानीते परिमलगुणः कोऽपि कस्तूरिकायाः ॥ ४७ ॥

विद्यापतेः ।

अलमन्ध भुजायष्टिभ्रान्त्या भ्रातर्जडस्य ते ।
दंशाय दंदशूकोऽयं दंशमुद्रां न मुञ्चति ॥ ४८ ॥

कस्यापि ।

किं नाम दर्दुर दुरव्यवसाय सायं
कायं निषोध्य निनदं कुरुषे रूपेव ।
एतानि केन्द्रिरमितानि सितच्छदाना-
माकर्ण्य कर्णमधुराणि न लज्जितोऽसि ॥ ४९ ॥

मङ्गणस्य ।

उर्ध्वदेवादिह पशुपतां भूषणीभूय तिष्ठन्
कालव्याल प्रथयसि फणो भीषणो तावदेव ।
देवे दूराद्विनयभयाद्यावदेवं गरुत्मान्
कोपाद्योपं कथमपि तिरोभावयन् मौनमास्ते ॥ ५० ॥

पृथ्वीधरस्य ।

पापव्याल परोपकारकरणे नामापि ते दूरतः
शक्तिश्चैव परापकारजनने निष्पाणिपादस्य ते ।
इत्यश्चेद्विधरेव तालुनि जगद्वापत्करं कण्टकं
नाभास्यन् ध्रुवमेवमेतदपि ते जन्माऽभविष्यद्दृथा ॥ ५१ ॥

अध्यापितोऽसि केनेतां यन्नक धुद्रतामिह ।
यस्यैव कर्णे लगसि पीडां तस्य करोषि यन् ॥ ५२ ॥

श्रीभोजदेवस्यैतां ।

मिहिकागुनसन्त्रस्तः यन्नशनीतांशुमाधितः ।
अग्रसत्साधर्म्यं तत्र तपन्यामिहिकागुनः ॥ ५३ ॥
शाम्न फलमन्पुशात्तृणो मरुतोपनीनमुपलभ्य ।
पुर्तं त्वं यगृप्यसि दृप्यमि चैनत्तु हास्यतग्म् ॥ ५४ ॥

वररुचेः ।

एष रविमनेमन्वी रशनीनाऽप्येष इन्न नेनम्बी ।
एष रमान्द्रगार्ग्यो गार्गी प्रागोदकोऽप्येषः ॥ ५५ ॥

पिव पयः प्रसर क्षितिपान्तिके कलय काञ्चन काञ्चनशृङ्खलाम् ।
इदमवद्यतमं तु यदीहसे भपक संप्रति केसरिणस्तुलाम् ॥ ५६ ॥

श्रीभीमसिंहपण्डितस्यैतौ ।

शतपदी सति पादशते क्षमा यदि न गोप्यदमप्यतिवर्तितुम् ।
किमियता द्विपदोऽस्य इनूमतो जलनिधेः क्रमणे विवदामहे ॥ ५७ ॥

मल्लटस्य ।

सततमुखूलसलसलघ्राघातादिकी श्रुतिस्सुलभा ।
कान्ताकरतलताडितवीणारणितं तु दुरवापि ॥ ५८ ॥

वेदव्यासस्य ।

अचिन्त्याः पन्थानः प्रकृतिमहतामन्धकरिपो—
र्यदर्हणोऽभूत्तेजस्तदकृत कथामप्यमदनाम् ।
मुनेर्नेत्रादत्रैर्यदजनि घनज्योतिरहह
प्रतेने तेनेदं मदनमयमेतन्निभुवनम् ॥ ५९ ॥

कस्यापि ।

भ्रातः काञ्चनलेपगोपितबहिस्ताम्राकृते सर्वतो
मा भूपीः कलश स्थितो भव चिरं देवालयस्योपरि ।
ताम्रत्वं गतमेव काञ्चनमयी कीर्तिः स्थिरा तेऽधुना
नान्तस्सारविचारणप्रणयिनो लोका बहिर्धुदयः ॥ ६० ॥

आदित्यमहस्य ।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां संकीर्णवस्तुवर्णनपद्धतिः ।

शृङ्गारपद्धतयः

दयितगमनपद्धतिः (३७)

अनङ्गेनावलासङ्गाञ्जिता येन जगन्नयी ।

स चित्रचरितः कामः सर्वकामप्रदोऽस्तु वः ॥ १ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

दृशा दग्धं मनसिर्जं जीवयन्ति दृशैव याः ।

विरूपाक्षस्य जयिनीस्ताः स्तुवे वामलोचनाः ॥ २ ॥

रामशेखरस्य ।

तत्र कवेरुक्तिः—

गन्तुर्विवस्वदुदये हृदयेऽश्वरस्य भ्रूयूपसिनिनदश्रववद्धकम्पा ।

निद्रां जलैरशिशिरैर्नयनान्तवान्तैः कान्ता तदंसिखरे पतितैर्जहार ॥ ३ ॥

शक्रोमि नासितुमहं विरहाभितप्ते तप्तायसीव वपुषि क्षणमप्यमुप्याः ।

इत्थं मनो निषेदनाक्षमवन्मृगाक्ष्याः प्रातिष्ठत भवसता सह बल्लभेन ॥ ४ ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

लम्बा नांशुकपल्लवे शुजलता न द्वारदेशेऽर्पिता

नो वा पादयुगे तया निपतितं तिष्ठेति नोक्तं वचः ।

काले केवलमभ्युदालिमलिने गन्तुं प्रवृत्तश्शठ-

स्तन्या बाष्पजलौघकल्पितनदीपूरेण रुद्धः मियः ॥ ५ ॥

दृष्टः कातरनत्रया चिरतरं बध्वाऽञ्जलिं याचितः

पश्चादंशुकपल्लवेन विधृतो निर्व्याजमालिङ्गितः ।

इत्याक्षिप्य यदा समस्तमधृणो गन्तुं प्रवृत्तश्शठः

पूर्वं प्राणपरिग्रहो दयितया मुक्तस्ततो बल्लभः ॥ ६ ॥

अमरकस्यैतौ ।

प्रहरविरतौ मध्ये बालस्ततोऽपि परेऽथवा

विमुक्त सकले याते बालि मिय त्वमिहैष्यसि ।

इति दिनशमप्राप्यं देशं मियस्य पियास्तो

हरति गमनं बाला वाक्यैस्सवाप्यञ्जलज्जलैः ॥ ७ ॥

शङ्खजलवासुदेवस्यै ।

कान्ते कथंचित्कथितप्रयाणे क्षणं विनम्रा विरहादिताङ्गी ।

ततस्तमालोक्य कदाऽऽगतोऽसीत्यालिङ्ग्य मुग्धा मुदमाससाद ॥ ८ ॥

नायिकां प्रति नायकोक्तिः—

दुःखानि मे निरवशेषमपघ्नतां त्वां दुःखे निधाय किमहं कलयामि गन्तुम् ।

पातोऽम्भसामयमदृष्टचरस्तवाक्ष्णोः पाताय मे नियतमद्य भवेदसूनाम् ॥ ९ ॥

कुर्वाणस्सुकृतानि रक्ष्यमाखिलं रक्षन्निगृह्य द्विप—

स्तन्वानश्च यशस्सुखेन विपयान् शुद्धे पुमानुत्तमः ।

अन्यो जङ्गमकाष्ठमत्र नियतं तत्सर्वमुत्साहतो

कथं तत्कतिचिदिनानि विरहस्सहो भवत्यो मम ॥ १० ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

स्मर्तव्या वयमिन्दुसुन्दरमुखि प्रस्तावतोऽपि त्वया

स्यादेवं यदि नाथ दास्यति विधिर्जातिस्मरत्वं मम ।

एकस्मिन्नपि जन्मानि प्रियतमे जातिस्मरत्वं कुतः

प्राणाः पान्य सह त्वयेव चलिताः काद्यापि जन्मैकता ॥ ११ ॥

कस्यापि ।

नायकं प्रति नायिकोक्तिः—

लोलैर्लोचनवारिभिस्सशपथैः पादप्रणामैः परै—

रन्यास्ता विनिवारयन्ति कुपणाः प्राणेश्वरं प्रस्थितम् ।

पुण्याहं व्रज मङ्गलं सुदिवंसः प्रातः प्रयतिस्स्ये ते

यत्तनेहोचितमीहितं प्रियं मयां तन्निर्गतः श्रोण्यांसि ॥ १२ ॥

अमरकस्य ।

नायिकासखीः प्रति नायकोक्तिः—

एतत्सर्वं शृणुत वचनं संग्रहादत्र सख्यः

प्राणानां नः फलमविकलं नूनमेवा सखी वः ।

विश्लेषेऽस्मिन् प्रचलति भृशं दीपिकेव प्रवाते

सत्यामस्यां वयमतमसस्सर्वथा रसतेनाम् ॥ १३ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

नायकं प्रति सखीवाक्यम्—

अस्यास्त्राणमहो वियोगदुरितादस्मासु कृत्वा कृती

स्वैर गच्छसि तनु किं विमृशसि त्रासावहं हन्त नः ।

वाचालेषु दिनेषु कोकिलरुतैरुत्पञ्चममक्रमैः

सज्जोत्स्नासु च यामिनीष्वशरणाः किं नाप कुर्मो वयम् ॥ १४ ॥

किं भद्रं पथि गच्छतस्तत्र वयं द्रुमः किमस्याः स्वयं
 प्राणानामिह गच्छतामिति हि नः सन्देहमुग्धा धियः ।
 किन्तु स्वस्तिफलप्रवासमिह च प्रत्यागतं नः शुभै-
 स्त्वां पश्येम गताः पुनः कथय किं प्राणाः परावर्तिनः ॥ १५ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

येद्विम्बोपुरुचिः क विद्रुममणिः स्वमेऽपि तां लब्धवान्
 हासथ्रीसदृशैस्तपोभिरपि किं मुक्ताफलैर्भूयते ।
 तत्कान्तिः शतशोऽपि बलिपतनैर्हैन्नः कृतस्तेत्स्यति
 त्यक्त्वा रत्नमयीं प्रयासि दयितां कस्मै धनायाध्वग ॥ १६ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

त्वं जीवितं त्वमसि मे हृदयं द्वितीयं
 त्वं कौमुदी नयनयोरमृतं त्वमङ्गः ।
 इत्यादिभिः प्रियशतैरनुरुध्य तन्वीं
 तामेव शान्तमथवा किमतः परेण ॥ १७ ॥

भवभूतेः ।

सखीं प्रति नायिकोक्तिः—

न यावद्विस्ममं चिरपरिचयाद्याति हृदयं
 मुखं हस्तोष्माणं न च निरवशेषं विसृजति ।
 अमी वेणीभङ्गनः प्रियसखि न यान्त्येव समतां
 तथाऽप्यद्यैवार्यं मयि निरनुकम्पः प्रवसति ॥ १८ ॥

कस्यापि ।

स्वजीवितं प्रति नायिकोक्तिः—

प्रस्थानं वलयैः कृतं प्रियसखैरसुरैरजसं गतं
 धृत्या न क्षणमासितं व्यवसितं चित्तेन गन्तुं पुनः ।
 यातुं निश्चितचेतसि प्रियतमे सर्वे समं प्रस्थिता
 गन्तव्ये सति जीवितं प्रियमुद्दत्तार्थः किमुत्सृज्यते ॥ १९ ॥
 इति श्रीमदारोहकमगदचक्रवर्णविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दयितलग्नपद्धतिः ।

विरहिण्यवस्थापद्धतिः (३८)

निसिप्य काऽपि शयने विवशं शरीरं
संविश्य तत्र झटिति स्वयमेव यत्नात् ।
उत्थाय सौधमधिरुहं गवाक्षरन्ध्रैः
पत्युर्विलोक्य पदवीं भजति प्रमोहम् ॥ १ ॥

श्रुत्वा बहिः कचन कंचन काऽपि शब्दं
मत्वा निवर्तनमहो दयितस्य मुग्धा ।
तत्पादुदीय च नियम्य च पार्श्वशब्दान्
धत्ते ततः श्रुतिमनल्पकुतुहलाक्षी ॥ २ ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

सा तोरणान्तिकमुपेत्य दिशो विलोक्य
निःश्वस्य दीर्घमुपधाय करं कपोले ।
मत्वाऽथ तं पुरत एव ससंभ्रमाऽभूत्
ज्ञात्वा मृषा च लिखितेव न किं किमासीत् ॥ ३ ॥

पृथ्वीवरस्य ।

तस्याः स्तनान्तरे न्यस्तं चन्दनं तापशोषितम् ।
मनोभवाग्निदग्धस्य धर्मा भस्मेव चेतसः ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

खण्डिता मा भवन्त्वेताः कदाऽपीत्यनुकम्पया ।
नदीनिर्गम्यतीत्यर्द्धि साऽश्रुपूर्णास्तिरन्तरेः ॥ ५ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

तापापनोददक्षाणि मृणालानि नतभ्रुवः ।
नाभूवन् दीर्घमूत्रेभ्यो वाञ्छितं प्राप्यते कुतः ॥ ६ ॥

मट्टवृद्धेः ।

दक्षमानेऽपि हृदये मृगास्या मन्मथाग्निना ।
स्नेहस्तयैव यत्तस्यौ तदाश्चर्यमिवामवत् ॥ ७ ॥

शक्वृद्धेः ।

लिखति न गणयति रेखा निर्भरबाष्पाभ्युधौतगण्डतला ।
अवधिदिवसावसानं मायूदिति शङ्किता घाला ॥ ८ ॥

मोरिकायाः ।

दुःखानि सन्दिशन्त्यास्तस्याः कण्ठं मुहुर्मुहुर्वाप्यः ।
स्वरपावशेषजीवितनिर्वाणमियेव निरुणद्धि ॥ ९ ॥

मट्टबाणस्य ।

नलिनीदलमाहितं सखीभिः परितापोपशमाय यद्यदङ्गे ।
अकृतप्रतिकारलज्जयेव परितो म्लानिमुपैति तत्तदस्याः ॥ १० ॥

कस्यापि ।

मदकलकलकण्ठकण्ठनादव्यतिकरभैरवदिह्मखानि तन्वी ।
कथमिव गमयेद्विदग्धमल्लीपरिमलकञ्चुकितानि वासराणि ॥ ११ ॥

तरुणबाणस्य ।

परिच्युतस्तत्कुचभारमध्यात् किं शोपमायासि मृणालहार ।
न सूक्ष्मतन्तोरपि तावकस्य तत्रावकाशो भवतः किमु स्यात् ॥ १२ ॥

श्रीहर्षस्य ।

विद्वद्धतापोपशमार्थमङ्गे न्यस्तं यदिन्दीवरदाम तस्याः ।
मुक्तेषुणा पञ्चशरेण भाति व्यापारितं धौतमिवासिपत्रम् ॥ १३ ॥

देवगुप्तस्य ।

परिमृदितमृणालीम्लानमङ्गं प्रवृत्तिः

कथमपि परिवारप्रार्थनाभिः क्रियासु ।

कलयति च हिमांशोर्निष्कलङ्कस्य लक्ष्मी-

मभिनवकरिदन्तच्छेदगौरः कपोलः ॥ १४ ॥

भवभूतेः ।

मदनदहनशुष्यत्कान्तकान्ताकुचान्त-
नैवमलयजपङ्के गाढवद्धारिविलाङ्घिः ।

उपरि विवृतपक्षो लक्ष्यतेऽलिर्निमग्न-
वशर इव कुसुमेषोरेष पुङ्खवशेषः ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

अस्त्रं विमुच्य सकलं प्रथमप्रयोगे
भूयोऽपि हन्तुमबलां विहितोद्यमस्य ।
पुष्पायुधस्य वपुरेव तदीयमेकं
लक्षञ्च हन्त शरधिश्च तदा वभूव ॥ १६ ॥

स्थितमुरसि विशालं पद्मिनीपत्रमेतत्
कथयति न तथान्तर्मन्मथोत्थामवस्थाम् ।
अतिशयपरितापम्लापिताभ्यां यथाऽस्याः
स्तनयुगपरिणाहं मण्डलाभ्यां ब्रवीति ॥ १७ ॥

परिम्लानं पीनस्तनजघनसङ्गदुभयत-
स्तनोर्मध्यस्यान्तः परिमिलनमपाप्य हरितम् ।
इदं व्यस्तन्यासं श्लथभुजलताक्षेपबलनैः
कृशाङ्गन्याः सन्तापं वदति विसिनीपत्रशयनम् ॥ १८ ॥

श्रीहर्षस्यैतौ ।

यदेतन्नेत्राम्भः पतदपि समासाद्य तरुणी-
कपोले व्यासङ्गं कुचकलशमस्याः कलयति ।
पुनः श्रोणीत्रिम्बं समुचितविलासं तदुचितं
स्वभावस्वच्छानां विपदपि सुखं दन्तुरयति ॥ १९ ॥

कस्यापि ।

तन्वङ्गन्या गुरुसन्निधौ नयनयोर्यद्भारि संस्तंभितं
तेनान्तर्गलितेन मन्मथशिखी सित्को वियोगोद्भवः ।
मन्ये तस्य निरस्यमानकिरणस्यैषा मुखेनोद्रता
भासायाससमागतान्निसरणिब्याजेन धूमावली ॥ २० ॥

अमरकस्य ।

एतस्या विरहज्वरः करतलस्पर्शः परीक्ष्यो न यः

स्निग्धेनापि सखीजनेन भयतः प्रस्थम्पचः पाथसाम् ।

निशक्तीकृतचन्दनौषधिविधौ तस्मिस्तद्वत्कारिणो

काजस्फोटयमी स्फुटन्ति मणयो विश्वेऽपि हारस्तजः ॥ २१ ॥

राजशेखरस्य ।

वक्त्रे यां मृगनाभिपङ्कुरचनां खिन्नेव धत्ते परं

यस्यास्सान्द्रधुरःस्थले निपातितं भारायते चन्दनम् ।

अङ्गन्यप्यतिलालसा वहति या क्लेशेन तस्यामपि

न्यस्तशोकभरोऽपरः कथमहो निर्विशता वेधसः ॥ २२ ॥

श्रीभानुषेणस्य ।

मृगधा स्वप्नसमागते म्रियतमे तत्पाणिसंस्पर्शनं

रोमाश्चाङ्कितया शरीरलतया संभाव्य रोपात्किल ।

मा मा बल्लभ संस्पृशेति सहसा शून्यं वदन्ती मुहुः

सख्या नो हसिता सचिन्तमसकृत्संशोचिता प्रत्युत ॥ २३ ॥

रुद्रस्य ।

अस्मिन्वर्षमहे न वर्तत इदं यत्कामदेवोत्सवे

स्थेयं पुत्रि निरन्नया तदधुना किञ्चिन्मुखे दीयताम् ।

इत्युक्ते जरतीजनेन कथमप्यध्वन्यवध्वा ततः

पर्यस्तेऽहनि कल्पितश्च कवलो धौतश्च धाराश्रुभिः ॥ २४ ॥

कस्यापि ।

विथ्रान्तो दिवसः प्रपञ्चितरुतेर्वाचालितः कोकिलैः

सख्यसंप्रति निर्भयाऽस्मि जहत प्राणेषु मे संशयम् ।

इत्यन्ने दिवसस्य हन्त विगतत्रासामिवाभापिणीं

ज्योत्स्नाकैरवभैरवो नयति तां मोहं प्रदोषो हतः ॥ २५ ॥

सूक्तिसहस्राद् ।

सखीप्रश्नपद्धतिः (३९.)

यत्संभाषणलालसेव कुरुषे वक्रन्दुमर्षानतं
धरसे बाहुलतागंगलान कुचतटे निष्क्रान्तिभीत्येव यत् ।
किं वा मन्त्रयते जनोऽयमिति यत्सर्वत्र शुद्धाकुला
तेजसांतं हृदि कोऽपि तिष्ठति युवा प्रौढश्च गूढश्च ते ॥ १ ॥

बिहणस्य ।

यत्तालीदलपाकपाण्डु यदनं यन्नेत्रयोर्दुर्दिनं
गण्डः पाणिनिषेवणाद्य यदयं संक्रान्तपञ्चाङ्गुलिः ।
गौरी क्रुध्यंतु वर्तते यदि न ते तत्क्रोऽपि चित्ते युवा
धिकं धित्वा सहायुल्लेखनसखीनोकोऽपि यन्निन्दवः ॥ २ ॥

आहारे विरतिः समग्रविषयग्रावे निवृत्तिः परा
नासाग्रे नयनं यदेतदपरं यगैरुनिष्ठ मनः ।
मौनं चेदमिदं च सन्ध्यामखिलं यद्विषयोभापसे
मूयास्त्वं सखि योगिनी क्रिमसि भोः किं वा वियोगिन्यसि ॥ ३ ॥

रानशोतरस्य ।

अमसवन्निनः प्रेमाद्रिर्द्रुमद्रुमद्वन्द्वीकृतैः
क्षणमभिमुखेनैज्जालोन्निर्मेषपराद्वसैः ।
हृदयनिर्दिनं भासाहृतं नमस्त्रिषिंशजेः
कष्टरुगुहनी कोऽयं मृगे स्वयाऽप्य विनोदयते ॥ ४ ॥

भनर्हरस्य ।

जे नृम्भाननमुद्रमत्कुचवटं छोन्यमज्ज्वलं
रेशभमग्नितान्त्रपाटि सिगन्त्रादं मरोमाधया ।
पन्थः कोऽपि पूता म यस्य यदने स्वयाविरतास्मान्न
मुखे दुग्धमहाविह्वलमवस्थाः कथास्रवथाः ॥ ५ ॥

रुनिरस्य ।

सखीप्रथमपद्धतिः (३९.)

यत्संभाषणलालसेव कुरूपे वक्रेन्दुमर्धानतं

धत्ते बाहुलतागलान् कुचतटे निष्क्रान्तिभीत्येव यत् ।

किं वा मन्त्रयते जनोऽयमिति यत्सर्वत्र शङ्कुकुला

सेज्ज्ञातं हृदि कोऽपि तिष्ठति युवा प्रौढश्च गूढश्च ते ॥ १ ॥

विहृणस्य ।

यत्तालीदलपाफपाण्डु वदनं यन्नेत्रयोर्दुर्दिनं

गण्डः पाणिनिपेवणाच्च यदयं संक्रान्तपञ्चाङ्गुलिः ।

गौरी कुर्येतु वर्तते यदि न ते तत्कोऽपि चित्ते युवा

धिक् धिक्त्वां सहपांसुखेलनसखीलोकैऽपि यन्निन्दयः ॥ २ ॥

आहारे विरतिः समग्रविषयग्राप्ते निवृत्तिः परा

नासाग्रे नयनं यदेतदपरं यच्चैकनिष्ठं मनः ।

मौनं चेदमिदं च घृण्यमखिलं यद्विभवाभापसे

ब्रूयास्त्वं सखि योगिनी किमसि भोः किं वा विद्योगिन्पति ॥ ३ ॥

राजशेखरस्य ।

अलसबलितैः प्रेमाद्रिर्द्रुमुहुर्मुकुलीकृतैः

क्षणमभिमुखैर्लज्जालोलैर्निमेषपराङ्मुखैः ।

हृदयनिहितं भावाकृतं वमद्भिरिवेक्षणैः

कष्टमुकुती कोऽयं मुग्धे त्वयाऽद्य विलोक्यते ॥ ४ ॥

अमरकस्य ।

✓) जृम्भानजमुलसत्कुचतटं लोलञ्जमञ्जूलतं

स्वेदाम्भम्रपिताङ्ग्याष्टि विगलह्रीदं सरोमाश्चया ।

धन्यः कोऽपि युवा स यस्य वदने व्यापारितास्ताम्रपतं

मुग्धे दुग्धमहाब्धिफेनपटलप्रख्याः कटाक्षच्छटाः ॥ ५ ॥

धनिकस्य ।

[अ]भ्यस्तेऽपि नितम्बभारफलके खेदालसेयं गतिः
 किञ्चित्संवलितार्धपद्मविरलालोका दृशोऽन्तर्गताः ।
 तन्मन्ये निभृतं त्वयाऽद्य हृदये कश्चिद्धृतो बलभो
 निम्बासाः कथमन्यथा द्विगुणतामेते तवैवं गताः ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

भगिनि मदनः श्रीमानेष त्वया यदि लिख्यते
 [ि]कमपि सुमुखि व्यग्रासीति व्रजापि निजालयम् ।
 यदपि मकरोऽघस्तात् पापं करे च शरासनं
 तदपि परितो दष्टिर्देयः जनः सखि नागरः ॥ ७ ॥

पाले म्रियेण विरहात्तत्र कर्शिताया-
 हस्तच्युतं बलयमेतदलन्धदेशम् ।
 हस्ते पुनः स्थितिमगादिदमङ्गुलीयं
 स्थानच्युतिर्महत एव भवत्यनर्थः ॥ ८ ॥

मुग्धे कं हृदये निधाय सुचिरं रोमाञ्चिताङ्गी मुहु-
 र्जुम्भामन्थरतारकां सललितापाङ्गां दधाना दृशम् ।
 सुमेवालिलितेव घन्यहृदया खेरावशेषीभव-
 स्यात्प्रोहिणि किं हिया कथय मे गू[ढो] निहन्ति स्मरः ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

को धन्यस्सखि सुस्थितेन मनसा को वेद्यसा निर्मिन्ः
 कः प्रेयान्मदनस्य कस्य कल्बितः प्राचीनपुण्यद्रुपः ।
 एतद्यस्य कृते दिवानिशमैविश्रान्तस्त्रल्लूटारिभि-
 र्मानाहोचनगद्गुणैः स्नपयसे वसोऽजन्निहृदयम् ॥ १० ॥

पद्माग्रप्रथिताधुविन्दुनिर्गमृक्ताफलसर्पिभिः
 कूर्चन्त्या हरहामहारि हृदये हारावन्दीमूषणम् ।
 बाण्ये बाल्यमृणालनान्यवलयान्दूनरसान्ते करे
 विन्यस्याननमायनाति मुहूर्ता कोऽयं त्वया स्मर्यते ॥ ११ ॥

चन्द्रो न चेद्वज्रजतिं तत्सखि किञ्चिदेव चक्रं कथञ्चिदपसारय तारकाणाम् ।
 एताः कदाचिदशुभैः पतिखण्डितानां पिण्डत्वमेत्य रचयन्ति विधुं द्वितीयम् । ८ ॥
 ज्योत्स्नां पिवेयुः कियतीं चकोराः किं नात्र घात्रा करिणो नियुक्ताः ।
 शीघ्रं यदेषां करपूरणेन जायेत चन्द्रः प्रभया विहीनः ॥ ९ ॥

विह्वलस्यैते ।

किं ते न सन्ति गिर्यंश्चिखरेषु येपा-
 मृतसङ्गोलतडितो विहरन्ति मेघाः ।
 किं तस्य वर्त्मनि न सन्ति वनानि तानि
 प्रस्थानसाहस्रसैकपरायणस्य ॥ १० ॥

अयं [अय] तुङ्गोदयात् ।

निश्वासैस्सह सांप्रतं सखि गता वृद्धिं ध्रुवं रात्रयः
 सार्धं लोचनवारिणा विगलितं तत्प्राकृतनं मे सुखम् ।
 प्राणाशा तनुतामुपैति च मुहुर्नूनं तनुस्पर्द्धया
 कन्दर्पः परमेक एव विजयी यातेऽत्र कान्तेऽस्थितः ॥ ११ ॥

रुद्रस्य ।

श्वासो वाष्पतरङ्गितस्सकरुणा मार्गे च नेत्रापेणा
 केनेदं न कृतं प्रियस्य विरहे कस्यासवो निर्गताः ।
 सख्येवं यदि तेन नास्मि कथिता पान्थः कथं प्रोपितः
 प्राणास्संप्रति मे कलङ्कमलिनास्तिष्ठन्तु वा यान्तु वा ॥ १२ ॥

यास्यामीति समुद्यतस्य गदितं विस्रब्धमाकर्णितं
 गच्छन्दूरमुपेक्षितो मुहुरसौ व्यावृत्त्य तिष्ठन्नपि ।
 तच्छून्ये पुनरास्थिताऽस्मि भवने प्राणास्त एते दृढा-
 स्सख्यस्तिष्ठत जीवितव्यसनिनी दम्भादहं रोदिमि ॥ १३ ॥

यात्रामङ्गल [संवि] धानरचनाव्यग्रे सखीनां गणे
 वाष्पाम्भःपिहितेक्षणे गुरुजने तद्रूढमुह्यमण्डले ।
 प्राणेशस्य मदीक्षणार्पितदृशः कृच्छ्रादतिक्रापतः
 किं वीराजडया यया मुजलतापाशो न कण्ठेऽर्पितः ॥ १४ ॥

स्वप्नेनाद्य मया पुरः प्रियतमो दृष्टश्चिरादागतो
 यत्नेनाप्यनुकूलयन्नपि मया मानान्न संभावितः ।
 पश्चाद्या [वेदुषोमि] मन्मथपथारूढा तमालिङ्गितुं
 तावन्मे सहसैव मृत्युसदृशः प्राप्तः प्रबोधोदयः ॥ १५ ॥

केयामप्येते ।

गतोऽस्तं घर्माशुर्व्रज सहचरीनीडमधुना
 सुखं सुप्या भ्रातः स्वजनचरितं वायस कृतम् ।
 मयि स्नेहात् बाष्पस्थगितनयनायां गतघृणो
 रुदन्त्यां यो यातस्त्वयि स विलपत्येप्यति कथम् ॥ १६ ॥

शिवस्वामिनः ।

दुर्वाराः स्मरसायकाः प्रियतमो दूरे मनोऽत्युत्सुकं
 गाढं प्रेम नवं वैयोऽतिकठिनाः प्राणाः कुलं निर्मलम् ।
 स्त्रीत्वं धैर्यविरोधि मन्मथसुहृत्कालः कृतान्तोऽक्षमी
 सोढव्याः सखि सांमतं कथममी सर्वेऽप्ययो दुस्सहाः ॥ १७ ॥

महमयूरशंकरस्य ।

प्रसरशिशिरामोदं मैन्दं समीर समीरय
 मकटय शशिन्नाशाः कामं मनोभव जृम्भताम् ।
 अवधिदिवसः पूर्णस्सरूढो विमुञ्चत तत्कथां
 हृदयमधुना किञ्चित्कर्तुं ममान्यदिहेच्छति ॥ १८ ॥

रुद्रस्य ।

अवधिदिवसः प्राप्तश्चायं तनोर्विरहस्य वा
 रविरयमुपैत्यस्तं सरूढो ममापि च जीवितम् ।
 तदलमफलैराशावन्धैः प्रसीद नमोऽस्तु ते
 हृदय सहसा पाकोत्पीडं विडम्बय दाढिमम् ॥ १९ ॥

सेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तनल्लहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विरहिणीप्रलापपद्धतिः ॥

दूतीप्रेषणपद्धतिः (४१)

दुर्वारां कुसुमशरव्यथां वहन्त्या तन्वङ्ग्या यदभिहितं पुरस्सखीनाम् ।
तद्भूयः शुक्रशिशुसारिकाभिरुक्तं धन्यानां श्रवणपथातिथित्वमेति ॥ १ ॥
श्रीहर्षस्य ।

विरक्तमन्यप्रमदानुरक्तं विमुक्तदाक्षिण्यलवं शठं च ।
या संवृणीते खलु दूतिका सा कोऽस्याः समप्रेम्णि जने प्रकर्षः ॥ २ ॥

आपूजितैवास्तु गिरीन्द्रकन्या किं पक्षपातेन मनोभवस्य ।
यद्यस्ति दूती सरसोक्तिदक्षा नोयः पतेत्पादतले वधूनाम् ॥ ३ ॥

तस्य त्वया कर्कशवादिनोऽपि प्रकाशनीयं मसृणत्वमेव ।
प्रेम्णोऽस्ति भग्नस्य न हि प्ररोहः पुष्पस्य वृन्तादिव विच्छ्रुतस्य ॥ ४ ॥

सौ दूति पत्ते यदि रोपणत्वं तद्दूषणत्वेन न शङ्कनीयम् ।
साधुत्वमायाति रसान्तरेण कराम्यिता पुण्ड्रकशर्कराऽपि ॥ ५ ॥

वृथा गाथाश्लोकैरलमलमलीकां मम रुजं
कदाचिद्धूर्तोऽयं कविवचनमित्याकलयति ।
इदं पार्श्वे तस्य ग्रहिणु सखि लग्नाञ्जनलव-
सवद्वाप्योत्पीडग्रथितलिपि ताटङ्ग्युगलम् ॥ ६ ॥

बिरहणस्यैते ।

प्राणेश विज्ञप्तिरियं मदीया तत्रैव नेया दिवसाः कियन्तः ।
सम्पत्पयोग्यस्थितिरेष देशः करा यदिन्दोरपि तापयन्ति ॥ ७ ॥

उत्प्रेसावल्लभस्य ।

उल्लङ्घ्याऽपि सखीवचस्समुचितामुन्मूल्य लज्जामलं
भित्वा भीतिमरं निरस्य च निमं सौभाग्यगर्वं मनाक् ।
आज्ञां केवलमेव मन्मथगुरोरादाय नूनं मया
त्वं निःशेषविलासिवर्गगणनाचूडामणिः संश्रितः ॥ ८ ॥

रुद्रस्य ।

पत्रं न श्रवणेऽस्ति वाष्पगुरुणोर्नो नेत्रयोः कज्जलं
 रागो नाधरपल्लवे चरणयोर्युग्मे न चालक्तकः ।
 वार्तोच्छित्तिषु निष्ठुरेति भवता मिथ्यैव संभाव्यते
 सा लेखं लिखतु च्युतोपकरणा न्यायेन केनाधुना ॥ ९ ॥

अमरुकस्य ।

जीवाधीति वियोगिनी यदि लिखेत्तेनैव वृत्ताः कथाः
 अद्य श्वोऽथ मरिष्यतीति मरणे कालात्ययः किं कृतः ।
 आगन्तव्यमिहेति संप्रति पुनः संभावना निष्फला
 दूति त्वं तमुपैहि नास्ति लिखितं तद्गृहि यत्तत्क्षमम् ॥ १० ॥

लोहितकस्य ।

दूति त्वं तरुणी युवा स चपलः श्रयामास्तपोभिर्दिश-
 स्सन्देशस्त रहस्य एव विजने सङ्केतकावासकः ।
 भूयोभूय इमे वसन्तमरुतध्वेतो नयन्त्यन्यतो
 गच्छ क्षिप्रसमागमाय निपुणं रक्षन्तु ते देवताः ॥ ११ ॥

शिलाभट्टारिकायाः ।

॥ इति विप्रलम्भे द्वृतीप्रेषणपद्धतिः ॥

वियोग्यवस्थापद्धतिः (४२)

प्रियाविरहितस्यास्य हृदि चिन्ता समागता ।
इति मत्वा गता निद्रा के कृतघ्नमुपासते ॥ १ ॥

कस्यापि ।

गमनमलसं शून्या दृष्टिश्चरीरमसौष्ठवं
स्वसितमधिकं किंहे(न्वे)तत्स्यात् किमन्यदतोऽथवा ।
भ्रमति भ्रुवने कन्दर्पोक्षा विकारि च यौवनं
ललितमधुरास्ते ते भावाः क्षिपन्ति च धीरताम् ॥ २ ॥

यदिन्दावानन्दं प्रणयिनि जने वा न भजते
व्यनवत्यन्तस्नापं तदयमतिधीरोऽपि गहनम् ।
प्रियङ्गुश्रयामाङ्गमकृतिरपि चापाण्डुमधुरं
वपुः क्षामं क्षामं वहति रमणीयञ्च भवति ॥ ३ ॥

धत्ते चक्षुर्मुकुलिनि रणत्कोकिले बालचूते
भार्गे गात्रं क्षिपति वैकुलामोदगर्भस्य बायोः ।
दैवप्रेम्णा सरसविसिनीपत्रमात्रान्तरीय-
स्ताम्यन्मूर्तिः श्रपति बहुशो मृत्यवे चन्द्रपादान् ॥ ४ ॥

एते भवभूतेः ।

प्रत्यादिष्टविशेषमण्डनविधिर्वामप्रकोष्ठे श्रुथं
विभ्रत्काञ्चनमेकमेव बलयं स्वासापरक्ताधरः ।
चिन्ताजागरणप्रतान्तनयनस्तेजोगुणादात्मन-
स्संस्कारोल्लिखितो महामणिरिव क्षीणोऽपि नो लक्ष्यते ॥ ५ ॥
रम्यं द्वेष्टि यथा पुरा प्रकृतिभिर्न प्रत्यहं सेव्यते
शय्योपान्तविवर्तनैर्विगमयत्युन्निद्र एव क्षपाः ।

दाक्षिण्येन ददाति वाचमुचितामन्तःपुरेभ्यो यथा

गोत्रेभ्यस्सखलितस्तथा भवति च त्रीडावनम्रश्चिरम् ॥ ६ ॥

कालिदासस्यैतौ ।

हृद्योद्यानमरुत्तररङ्गितसरस्तीरे तरूणामध-

स्तल्पेऽनल्पसरोजिनीनवदलप्रायेऽपि खिन्नात्मनः ।

धीरस्यापि मनाञ्जनस्तृणकुटीकोणान्तराले बला-

ल्लग्नोऽस्येति विभाव्यते परवशैरङ्गैरनङ्गानलः ॥ ७ ॥

कर्पूराम्बुनिपेकभाजि सरसैरम्भोजिनीनां दलै-

रास्तीर्णैऽपि विवर्तमानवपुषोः स्रस्तस्रजि स्रस्तरे ।

मन्दोन्मेपटशोः किमन्यदभवत्सा काऽप्यवस्था तयो-

र्यस्यां चन्दनचन्द्रचम्पकदलश्रेण्यादि बह्वीयते ॥ ८ ॥

त्रिविक्रममदृश्यैतौ ।

सा तन्वीति घनस्तनीति विकसल्लीलाञ्जनेप्रेति च

स्वैरं संचरतीति वक्ति मधुरां वाचं विचित्रामपि ।

इत्थं विद्रुमपाटलाधरपुटां सीमन्तिनीं ध्यायतो

रोमाञ्चो रुदितं स्मितं प्रलपितं पान्थस्य संजायते ॥ ९ ॥

देशैरन्तरितः शतैश्च सरितामुर्वीरैर्हानै-

र्यत्नेनापि न याति लोचनपथं कान्तेति जानन्नपि ।

उद्धीवश्चरणार्थैर्द्ववसुधः कृत्वाऽश्रुपूर्णं दृशौ

तामाशां पथिकस्तथाऽपि किमपि ध्यायन् मुहुर्वीक्षते ॥ १० ॥

अमरकस्य ।

॥ इति विप्रलम्भे वियोगिनोऽवस्थापद्धतिः ॥

वियोगिप्रलापपद्धतिः (४३)

वाणाः पञ्च मनोभवस्य नियतास्तेषामसङ्ख्यो जनः

प्रायोऽस्मद्विध एव लक्ष्यमिति यल्लोके प्रसिद्धिं गतम् ।

दृष्टं तत्त्वयि विप्रतीपमधुना यस्मादसङ्ख्यैरयं

विद्वः कामिजनशरैरशरणो नीतस्त्वया पञ्चताम् ॥ १ ॥

श्रीहर्षस्य ।

अहो अहं नमो मह्यं यदहं वीक्षितोऽनया ।

बालया प्रस्तसारङ्गचपलायतनेत्रया ॥ २ ॥

विद्याकस्य ।

सा दृष्टा येन दृष्टा वो मुपितास्सममेव ते ।

हृतं हृदयमेकेषामन्येषां चक्षुषः फलम् ॥ ३ ॥

प्रभाकरदेवस्य ।

दिव्यचक्षुरहं जातः सरागेणापि चेतसा ।

इहस्थो येन पश्यामि देशान्तरगतां प्रियाम् ॥ ४ ॥

धैर्यमित्रस्य ।

स्त्रीति श्रुते गतं धैर्यं मुरूपेति किमुच्यते ।

फट्टं सहृदया सा चेतसस्पृहेत्यतिदुस्सहम् ॥ ५ ॥

साभिप्रायं प्रणयसरसं प्रौढमारुढरागं

पदमन्ती मां विकचफलश्रीषुषा लोचनेन ।

सख्याः कर्णे किमपि किमपि व्याहरन्ती हसन्ती

मन्दं मन्दं ललितललितं मन्दिरं सा जगाम ॥ ६ ॥

वैद्यचक्रवर्तिनः ।

अविदितपरवेदनो मनोभूर्ध्रुव[मर्यमेव]मनङ्ग एव नित्यम् ।

यदि पुनरपविष्यदस्य चाङ्गं न खलु तदाऽन्यथापिष्यदन्यदेहम् ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

अभिमुखे माये संहृतमीक्षितं

हसितमन्यनिमित्तकयोदयम् ।

विनयवाधितवृत्तिरतस्तया

न विवृतो मदनो न च संवृतः ॥ ८ ॥

स्निग्धं वीक्षितमन्यतोऽपि नयने यत्प्रेरयन्त्या तया

यातं यच्च नितम्बयोर्गुरुतया मन्दं विलासादिव ।

मागा इत्यवरुद्धया यदपि सा सामूयमुक्ता सखी

सर्वं तत्किञ्च मत्परायणमहो कामी स्वतां पश्यति ॥ ९ ॥

कालिदासस्येति ।

किं पकं सुकृतं किमहं इति मे नाद्यापि संवेद्यते]

तन्व्याश्वेतसि किंस्विदस्मि कलितः किं नेति नैव स्फुटम् ।

एतत्किञ्चिदभूत्तदा मयि सकृन् कृत्वा कदासं ततः

स्निग्धव्याकुललोचनं तरलया सख्यस्तया वीक्षिताः ॥ १० ॥

मद्रालसकुलयासादकात् ।

लीलाताण्डवितभ्रु विभ्रमचलद्वक्त्रं कुरङ्गनीदृशा

साहृतं च सकौतुकं च मुचिरं न्यस्ताः किलास्मान् मति ।

नीलाञ्जनव्यनिमिश्रकेतकिदलद्राघीयसीनां स्रजां

सोदर्यस्मुहदः स्मरस्य सुधया [दि]ग्धाः कदासच्छदाः ॥ ११ ॥

कस्यापि ।

तरत्तारं तावत्प्रथममथ चित्रार्पितमिव

प्रमादेवापाङ्गे सहजमिव लीलाप्रवृत्तितम् ।

ततः किञ्चित्कुलं तदनु यनवाण्याम्युन्दरी-

परितामं चक्षुः पतनु मयि तस्या मृगदन्तः ॥ १२ ॥

वेर्यमिश्रस्य ।

मेमाद्राः प्रणयस्मृताः परिषयाद्गुहादरागोदया-

स्नास्ता मृगदन्तो निमर्गमभुगधेश मनेषुमयि ।

यास्वन्तःकरणस्य बाह्यकरणव्यापाररोधी सप्ता-

दाशंसापरिकल्पितास्वपि भवत्यानन्दसान्द्रो लयः ॥ १३ ॥

संभूयैव सुखानि चेतासि परं भूमानमातन्वते

यत्रालोकपथावतारिणि रतिं प्रस्तौति नेत्रोत्सवः ।

यद्वालेन्दुकलोचयादपचितैस्सारैरिवोत्पादितं

तत्प्रभयेयमनङ्गमङ्गलमृद्दं भूयोऽपि तस्या सुखम् ॥ १४ ॥

एतौ भवभूतेः ।

यदैवारभ्यान्तः पदमुपाहितं पक्ष्मलदृशा

तदैवेदं चेतः कचिदपि [न रम्येऽपि] रमते ।

इदं चान्यज्जातं स्मरणपुनरुक्तव्यसनिन-

स्तदाकाराः सर्वे मम खलु पदार्थाः परिणताः ॥ १५ ॥

यत्सारैरिव पङ्कजस्य घटितं यच्चन्द्रगर्भादिव

भोत्कीर्णं भदनङ्गसायकशिखाभागेन संवर्धितम् ।

यत्संसिच्य सुधारसैरिव रतेरास्थानभूमीकृतं

तद्भूयोऽपि कदा सरोरुहदृशः पश्यामि तस्या सुखम् ॥ १६ ॥

रुद्रस्य ।

तैस्तैश्चाडुभिराग्नया किल तदा वृत्ते रतिव्यत्यये

लज्जामन्धरया तया निवासिते भ्रान्त्या मदीयैऽंशुके ।

तत्पट्टांशुकमुद्गदहमपि स्मित्वा यदुक्तोऽधुना

वेपो गुर्यत एष एव हि तवेत्येतन्न विस्मर्यते ॥ १७ ॥

अमस्कस्य ।

मिषायाः प्रत्यूषे [गे] लितकवरीचन्धनविधा-

बुदञ्चदोर्वलीदर [गै] लितचेलाञ्चलमुरः ।

यनाकृतं पश्यत्यथ मयि समन्दासदृशितं

नमन्त्यास्तद्वक्त्रं यदि लिखितुमीशो मनसिजः ॥ १८ ॥

उमापतिधरस्य ।

पादाङ्गुष्ठेन भूमिं किसलयरुचिना सापदेशं लिखन्ती

भूयोभूयः क्षिपन्ती मयि सितश्रवले लोचने लोलतारे ।

वक्त्रं हीनघ्नपीपत्स्फुरदधरपुटं वाक्वगर्भं दधाना

यन्मां नोवाच किञ्चित्स्थितमपि हृदये मानसं तदुनोति ॥ १९ ॥

कस्यापि ।

याताः किञ्च मिलन्ति सुन्दरि पुनश्चिन्ता त्वया मल्लुते

नो कार्या नितरां कृशाऽसि कथयत्येवं सत्राप्ये मयि ।

लज्जामन्थरतारकेण निपतत्स्फीताश्रुणा चक्षुषा

दृष्ट्वा मां हसितेन भाविमरणोत्साहस्तया सूचितः ॥ २० ॥

अमरकस्य

ब्रीडायोगान्नतवदनया सन्निधाने गुरूणां

वद्धोत्कम्पं स्तनकलशयोर्मन्युमन्तर्निरुध्य ।

तिष्ठेत्युक्तं किमिव न तथा यत्समुत्सृज्य बाष्पं

मध्यासक्तश्चकितहरिणीहारिनेत्रत्रिभागः ॥ २१ ॥

कस्यापि ।

वागान् संहर मुञ्च कार्मुकलतां लक्ष्यं तव त्र्यम्बकः

के नामात्र वयं शिरीषकलिकाकल्पं यदीयं मनः ।

तत्कारुण्यपरिग्रहात् कुरु दयामस्मिन्विधेये जने

स्वामिन्मन्मथ तादृशं पुनरपि स्वप्नामृतं दर्शय ॥ २२ ॥

राजशेखरस्य ।

अस्फुटने जलसङ्कुटे मयि फणाङ्कं कार्त्स्न्यं सप्तास्वन्दति

व्यालोले रशनांशुके विगलिते नीते च नाभेरधः ।

धन्योऽयं स करः कुरङ्गकदशा तस्मिन्नावस्थान्तरे

कम्पातङ्ककरविताङ्गलतया यस्यावकाशः कृतः ॥ २३ ॥

निकारकणिका कृता हरिणलोचने नो मया

मुधैव करसंपुटे मुखविधुः किमावासितः ।

इतीयति मयोदिते तरलिताङ्गुलीकोटर-

विंलोक्य विहितस्तथा रभसहासकण्ठग्रहः ॥ २४ ॥

भट्टवामनस्य ।

जाने कोपपराङ्मुखी प्रियतमा स्वप्नेऽथ दृष्टा मया

मा मा संस्पृश पाणिनेति रुदती गन्तुं प्रवृत्ता ततः ।

नो यावत्परिरभ्य चादुशतकैराभासयापि क्षणं

भ्रातस्तावदहं शठेन विधिना निद्रादरिद्रिकृतः ॥ २५ ॥

निद्रादरिद्रस्य ।

निद्रार्धमीलितदृशो मदमन्थराणि

नात्यर्थं ध्वन्ति न च यानि निरर्थकानि ।

अद्यापि मे मृगदृशो मधुराणि तस्या-

स्तान्यसराणि हृदये किमपि ध्वनन्ति ॥ २६ ॥

कलशस्य ।

पुरस्तन्व्या गोत्रस्त्वलनचकितोऽहं नतमुखः

प्रवृत्तो वैलक्ष्यात्किमपि छित्तिवितुं देवह(त)कः ।

स्फुटो रेखान्यासः कथमपि स तादृक् परिणतो

गता येन व्यक्तिं पुनरवयवैः सैव तरुणी ॥ २७ ॥

हिंभोकरस्य ।

प्रथमविरहस्वेदव्यापिनी यत्र बाळा

वसति नयनवान्तरश्रुभिर्घोतगण्डा ।

प्रहतमुरजट्टन्दभ्वानवद्भिः पयोदैः

कथमतिकुलनीलैः साऽपि दिक्कसंनिहृता ॥ २८ ॥

वियाकरस्य ।

सन्तापो हृदय स्मरानलकृतः स प्रत्यहं सद्यतां

नास्त्येवोपशमोऽस्य संमति पुनः किं त्वं मुधा ताम्यसि ।

यन्मूदेन मया तथा कथमपि प्राप्तो गृहीत्वा परं

विन्यस्तस्त्वयि सान्द्रचन्दनरसस्पर्शो न तस्याः करः ॥ २९ ॥

श्रीहर्षस्य ।

काकार्यं शशलक्ष्मणः क्व च कुलं भूयोऽपि दृश्येत सा
 दोषाणां प्रशमाय मे श्रुतमहो कोपेऽपि कान्तं मुखं ।
 किं वक्ष्यन्त्यपकल्मषाः कृतधियः स्वप्नेऽपि सा दुर्लभा
 चेत्तस्वास्थ्यमुपैहि कः खलु युवा धन्योऽधरं पास्यति ॥ ३० ॥
 कौलिदासस्य ।

हे यामिनीश जडिमा कतमस्तवैष
 संघर्षमावहसि येन मुखेन तस्याः ।
 त्वं बल्लिमुद्गिरसि तद्विरहे करोति
 पीयूषवर्षमिह तद्भवता विनापि ॥ ३१ ॥

गोत्रानन्दनस्य ।

पञ्चत्वं तनुरेतु भूतनिवहाः स्वांशं विशन्तु प्रभो
 त्वां याचे द्रुहिण प्रणम्य शिरसा भूयोऽपि मे सन्निवति ।
 तद्वापीषु पयस्तदीयमुकुरे ज्योतिस्तदीयालय-
 व्योम्नि व्योम तदीयवर्त्मनि घरा तत्तालवृन्तेऽनिलः ॥ ३२ ॥
 आकाशशैलेः ।

आक्रन्दाः स्तनितैर्विलोचनजञ्जान्प्रभ्रान्तभाराम्भुभि-
 स्तद्विच्छेदभवाश्च शोकशिखिनस्तुल्यास्तद्विभ्रमैः ।
 अन्तर्मे दयितामुखं तव शशी वृत्तिस्समैवावयो-
 स्तकिं मामनिशं सखे जलधर त्वं दग्धुमेवोद्यतः ॥ ३३ ॥
 यशोवर्मणः ।

भ्रमय जलदानम्भोगर्भान् प्रमोदय चातकान्
 कलय शिखिनः केकागर्भान् कठोरय केनकान् ।
 विरहिणि जने मूर्च्छां लब्ध्वा विनोदयति व्यथा-
 मकरुण पुनस्संज्ञाव्याधिं विधाय किमीहसे ॥ ३४ ॥

[भवभूतेः ।]

रक्ताशोक कुशोदरी वव नु गता त्यक्त्वाऽनुरक्तं जनं
नो दृष्टेति मुधैव कम्पयसि किं वातावधृतं शिरः ।

उत्कण्ठाघटमानपट्पदघटासंघट्टदृच्छद्-

स्तत्पादाहतिमन्तरेण भवतः पुणोद्गमोऽयं कुतः ॥ ३५ ॥

वसुनागस्य ।

मृणालीहारोऽयं न भुजगपतिश्चन्दनरसो

न भस्मेदं कण्ठे कुवलयदलाली न गरलम् ।

सिताम्भोजं पाणौ लसति न कपालं मयि मुधा

पुरारातिक्रोधात् स्मरं किमनमिहः महरसि ॥ ३६ ॥

उमापतिधरस्य ।

ज्योत्स्नां ध्यामलिमानमानयत धोः सान्द्रैर्पपीकूर्चैः-

मेन्द्रं तन्त्रमथ प्रयुज्य हरत श्वेतोत्पलानां स्मितम् ।

चन्द्रं चूर्णयत क्षणाच्च कणशः कृत्वा शिलापट्टके

येन द्रष्टुमहं क्षमे ददादिशस्तद्वक्त्रमुद्राङ्किताः ॥ ३७ ॥

रानशेखरस्य ।

स सन्तापः क्रूरः कुसुममुभगा साऽङ्गलनिका

विपज्ञात्तत्तावत् भयमतनु लज्जासद्वचरम् ।

कथं तत्र प्राणानहह दयिता शान्तमथवा

शिर्वं शिल्पाथर्वे नियतमिह [निर्] ध्यास्यति विधिः ॥ ३८ ॥

गोत्रानन्दनस्य ।

दलति हृदयं गात्रोद्ग्रेमं दिवा तु न भिद्यते

बहति विकलः फापो मोहं न मुञ्चति चेतनाम् ।

ज्वलयति तन्मृन्तर्दाहः करोति न भस्मसात्

महरति विधिर्मर्षच्छेदी न वृन्तति जीवितम् ॥ ३९ ॥

परिच्छेदातीतः स किल वचनानामविषयः

पुनर्जन्मन्यस्मिन्ननु भवपथं गो न गतवान् ।

त्रिवेकमध्वंसादुपचितमहामोहगहनो

विकारः कोऽप्यन्तर्जडयति च तापं च कुरुते ॥ ४० ॥

एतौ भवभूतेः ।

धर्माशुर्भगवानमृत यमुनां ताप्या (?) कृतं गङ्गन्या

पायोऽस्याः कथितं पुरारिमुकुटे नेत्रानलज्वालाया ।

स्यन्दैश्चन्दनशाखिनां शतमुखैः किम्पीरनीरोर्ध्वः

सेवायै मलयाचलेन्द्रसरितः संभूय तिष्ठन्तु मे ॥ ४१ ॥

मालेयाद्रिस्त्वरितपुरासि क्षिप्यतां शैत्यहेतो-

रास्तां यद्वा स खलु निखिलः स्याद्विलीया[श्मै,शेषः

त्यक्त्वा क्षारं जलधिसलिलं जालवीतोयपूर्णा-

स्तूर्णं गात्रे मम जलमुचः कञ्चुकत्वं प्रयान्तु ॥ ४२ ॥

विरहणस्यैती ।

शीतांशोरमृतच्छटा यदि करास्तः(क)स्मान्मनो मे दृष्टं

सं[प्लु]प्यन्त्यथ कालकूटपटलीसंवाससंदूषिताः ।

किं प्राणान्न हरन्त्युत प्रियतमासञ्जल्पमन्त्रासरं

रक्ष्यन्ते किमु मोहमेमि हहहा नो वेद्मि केयं गतिः ॥ ४३ ॥

श्रीमदभिनवगुप्तस्य ।

विलीयेन्दुस्साक्षादमृतमयवापी यदि भवेत्

कलङ्कस्तत्रत्यो यदि च विकचेन्दीवरवनम् ।

ततः स्नानक्रीडाजनितजडभावरवयवैः

कदाचिन्मुञ्चेयं मदनगिरिखिपीडापरिभवम् ॥ ४४ ॥

रत्नशेखरस्य ।

॥ इति श्रीमद्रसोहकमगदत्तनरहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वियोगिप्रलापप्रकरणम् ॥

नायकस्याग्रे दूत्युक्तिः (४४)

स्मरदवशुनिमित्तं गृहमुन्नेतुमस्याः

सुभग तव कथायां भस्तुतायां सखीभिः ।

वदति विततपृष्ठोदस्तपीनस्तनाग्रा

वत बलयितवाहज्जृम्भितैस्साङ्गम्भङ्गैः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

मा गच्छ प्रमदामिय प्रियशतैरभ्यर्थितस्त्वं मया

बाला प्राङ्गणमागतेन भवता प्राप्नोत्यवस्थां पराम् ।

किं चास्याः कुचकुम्भपीडनपरैरङ्गैरनङ्गानुरै-

तुत्र्यत्कञ्चुकजालकैरनुदिनं निस्सूत्रमस्पृष्टहम् ॥ २ ॥

भोरिकायाः ।

गन्तुं प्राङ्गणतो ददाति न मुहुःस्तम्भः कुरङ्गीदृशः

साकृतं स्वरभङ्गविभ्रमफला दत्ते न वक्तुं कियत् ।

मार्गे यान्तमवेक्षितुं न सहते त्वां वाष्पवारिष्ठव-

स्तस्याः कञ्चुकिनो भवन्ति सुभग त्वदर्शने सात्त्विकाः ॥ ३ ॥

हरिहरस्य ।

श्वसैस्तुत्र्यति वेगिभिर्नयनयोरुष्णाम्मुभिः क्लाम्यति

स्वेदाम्भोलववाहिना करतलेनार्वाभिन्ता म्लायति ।

इत्यालोक्य तथा चलद्गदनया तिर्यवपतन्नेत्रया

दूरोत्सारितहस्तया तव सखे क्रीडालता सिच्यते ॥ ४ ॥

रत्नचन्द्रस्य ।

त्वदेशगतमारुतेन मृदुना सज्जातरोमाञ्चया

त्वद्रूपाङ्कितचारुचित्रफलकेनावर्गयन्त्या दृशम् ।

त्वन्नामाभृतसिक्तकर्णपुटया त्वन्मार्गवातायने

नीचैः पञ्चमगीतिगमितगिरा नक्तं दिवं स्वीयने ॥ ५ ॥

त्रिविक्रमस्य ।

अङ्गेऽनङ्गञ्चरहुतवहश्चक्षुषि ध्यानमुद्रा

कण्ठे जीवः करकिसलये दीर्घशायी कपोलः ।

अंसे वेणी कुचपरिसरे चन्दनं वाचि मौनं

तस्यास्सर्वं स्थितमिति नतु त्वां विना कापि चेतः ॥ ६ ॥

राजशेखरस्य ।

बिलिम्पत्येतास्मिन्मलयजरसद्रोणमहसा

दिशां चक्रं चन्द्रे सुकृतमथ तस्या मृगदृशः ।

दशोर्वाधः पाणौ वदनमसवः कण्ठकुहरे

हृदि त्वं हीः पृष्ठे वचसि च गुणा एव भवतः ॥ ७ ॥

राजशेखरस्य ।

श्वसेषु प्रथिमा मुखं करतले गण्डस्थले पाण्डिमा

मुद्रा वाचि बिलोचनेऽश्रुपङ्कं देहे च दाहोदयः ।

एतावत्कथितं यदस्ति हृदये तस्याः कृशाङ्गयाः पुन-

स्तज्जानासि ननु त्वमेव सुभग श्लाघ्या स्थितिस्तत्र या ॥ ८ ॥

गोत्रानन्दनस्य ।

चन्द्रं चन्दनकर्दमेन लिखितं सा माष्टिं दष्टाधरा

कामः पुष्पशरः किलेति सुमनोवर्गान् लुनीते च यत् ।

बन्धं निन्दति यच्च मन्मथमसौ भङ्गत्वाऽग्रहस्ताङ्गुली-

स्तत्कार्म सुभग त्वया वरतनुर्वातूलतां शिक्षिता ॥ ९ ॥

नन्दनस्य ।

अस्मिन् चन्द्रमसि प्रसन्नमहसि व्याक्रोचकुन्दत्विषि

प्राचीनं खमुपेपुषि त्वयि गते दूरं निजप्रेयसि ।

श्वासः कैरवक्रोरकीयति मुखं तस्यास्सरोजीयति

क्षीरोदीयति मन्मथो दृगपि च द्राक् चन्द्रकान्तीयति ॥ १० ॥

श्रीमैटस्य ।

निवसति यदि तव हृदये सा बाला सुभग वज्रघटितेऽस्मिन् ।

तत्खलु कुशलं तस्या मदनशरैस्ताड्यमानायाः ॥ ११ ॥

तस्याः स्मरन्त्याः सुभग त्वदीयं मुहुर्मुहुर्मन्यचेष्टितं तत् ।

वभूय दृष्टिः क्षणमात्तझम्पा क्षणं प्रफुल्ला क्षणमश्रुमिश्रा ॥ १२ ॥

श्रीवैयमानुषण्डितस्यैतौ ।

उन्मीलन्ति नखैर्लुनीहि बहति सौमाञ्चलेनावृणु

क्रीडाकाननमाश्रयन्ति बलयकाणैस्समुन्नासय ।

इत्थं वञ्जुलदक्षिणानिलकूहकण्ठीषु साङ्केतिक-

व्याहारास्तुभग त्वदीयविरहे तस्यास्सखीनां मियः ॥ १३ ॥

कस्यापि ।

वाचस्तावदपेक्षते पिकयुवा लम्बालकानां श्रियः

भृङ्गनली विरुणद्धि चूतकलिका सौभाग्यभाशंसति ।

किञ्चान्यत्कथयामि निर्दय दक्षा तस्यास्तथा वर्तते

निश्वासानपि हन्तुमिच्छति यथा क्रूरो वसन्तानिलः ॥ १४ ॥

परशुरामस्य ।

पत्ते दृष्टिमधीतविभ्रमलवां सा पुष्पलाबीजने

चैत्रस्य क्षणमादरेण महता मोहूर्तिकान् पृच्छति ।

ध्येना[त्?]तुप्यति फोकिलध्वनिरुपा सन्त्यज्य लीलाशुकान्

निश्शोक त्वयि दुर्लभे किमपरं शक्यं वराकया तथा ॥ १५ ॥

नीरागा मृगलाञ्छने मुखमपि स्वं नेक्षते दर्पणे

अस्ता फोकिलकृजितादपि गिरं नोन्मुद्रयत्यात्मनः ।

चित्रं दुस्सहदाहदायिनि धृतद्वेषाग्रपि पुष्पायुधे

मुग्धा सा सुभग त्वयि प्रतिपदं प्रेमाधिकं पुष्पति ॥ १६ ॥

स्पृशन्त्याः क्षामत्वं मदनशरटङ्कन्यतिकरात्
 कुरङ्गाक्ष्यास्तस्याभृणु सुभग कौतूहलमिदम् ।
 अपूर्वेति त्रासात् परिहरति तां केलिहरिणी
 न विश्वेऽप्याश्वासं दधति गृहलीलाशकुनयः ॥ १७ ॥

गृहीतं ताम्बूलं परिजनवचोभिः कथमपि
 स्मरत्यन्तः शून्या सुभग विगतायामपि निशि ।
 तथैवास्ते हस्तः कलितफणिवल्लीकिसलय-
 स्तथैवास्यं तस्याः क्रमुकफलपालीपरिचितम् ॥ १८ ॥

तीव्रः कोऽपि विजृम्भते वरतनोस्त्वद्विप्रयोगज्वरः
 किं द्रुमः सुभग त्वया परिजनः कौतूहलाद्दृश्यताम् ।
 कण्ठे शेषमधैर्यगद्गदगिरा कृत्वा सखीनां तया
 गौराङ्गित्वमनङ्गन्तापसुहृदः सर्वाः परित्याजिताः(?) ॥ १९ ॥

गलत्येका मूर्च्छा भवति पुनरन्या यदनयोः
 किमप्यासीन्मध्यं सुभग निखिलायामपि निशि ।
 लिखन्त्यास्तत्रास्याः कुसुमशरलेखं तव कृते
 समाप्तिं स्वस्तीति प्रथमपदभागोऽपि न गतः ॥ २० ॥

बिहृणस्येते ।

चित्राय त्वयि चिन्तिते तनुशुभा सज्यं वितेने धनु-
 र्वर्ति धर्तुमुपागतेऽङ्गुलियुगे वाणा गुणे योजिताः ।
 आरव्ये तव चित्रकर्मणि धनुर्मुक्तास्त्रभिः(स्त्रि)न्ना भृशं
 भित्तिं द्रागवलम्ब्य निर्देय चिरं सा तत्र चित्रायते ॥ २१ ॥

सिंहलस्तैः ।

त्वामन्तः स्थिरभावनापरिणतं मत्वा पुरोऽवस्थितं
 यात्रहोर्वलयं करोति रभसान्मुग्धा समाश्लिङ्गितुम् ।
 तावत्तां निजमेव द्रष्टुमचिरादाश्लिङ्ग्य वायातुरां
 दृष्ट्वा दृष्टिजलच्छलेन रुदितं मन्ये पयोर्दरपि ॥ २२ ॥

त्वां चिन्तापरिकल्पितं सुभग सा संभाव्य रोमाञ्चिता
 शून्यालिङ्गन्नसञ्चलद्भुजयुगेनात्मानमालिङ्गति ।
 किञ्चान्यद्विरहव्यथाप्रशमनीं संप्राप्य मूच्छां चिरात्
 मृत्युञ्जीवति कर्णमूलपतितैस्त्वन्नाममन्त्राक्षरैः ॥ २३ ॥

तन्वङ्ग्यास्त्वमिति प्रसादविशदं नासीति खेदालसं
 चक्षुर्द्वारपथावतारिणि जने व्यापारयन्त्या मुहुः ।
 हर्षात्तिमभवाः प्रतिक्षणभुवः स्वेदाम्बुदाहञ्जरे
 नेत्राम्भःकणिकाः पयोधरतटे पुष्पन्ति शुष्पन्ति च ॥ २४ ॥

केषामप्येते ।

तस्यास्तापमहं नृशंस कथयाम्येणीदृशस्ते कथं
 पद्मिण्यास्तरसं दलं विनिहितं यस्यास्ततापोरसि ।
 आदौ शुष्यति संकुचत्यनु ततश्चूर्णत्वमापद्यते
 पथान्मुर्मुर्तरां दधदहति च आसावधूतं सखीम् ॥ २५ ॥

[गि]हादङ्गणमङ्गणादपि बहिर्वात्नाचलन्ती गृहं
 तामार्तिं यदि वेत्ति सैव सुमुखी किञ्चान्यदाचक्ष्महे ।
 पर्यङ्कनेऽपि तवाङ्गसङ्गमुभगः स्वेदाम्भसां निर्गिर-
 धारामण्डपनामनीयत तथा तस्मिन्दुडन्त्या मुहुः ॥ २६ ॥

तस्यास्तदा विरहवद्विनिखाकलाप-
 तस्य स्थितोऽसि हृदये सततं प्रियायाः ।
 मालेयशीकरसमे हृदि सा कृपालो
 बाला क्षणं वसति नैव खलु त्वदीये ॥ २७ ॥

सर्गाभिर्षा याचे वन ननगिरास्त्वामियमहं
 'न चेदस्ति मेमा कुम्भ तदपि कारुण्यकणिकाम् ।
 अस्या मा नस्याम्बुधनमय यस्याः किमपरं
 प्रमोहे विग्रामस्त्वमय धरणं वा मतिहृतिः ॥ २८ ॥

केषामप्येते ।

अच्छिन्नं नयनाश्रु बन्धुषु कृतं तापस्सखीप्राहितो
 न्यस्तं दैन्यमशेषतः परिजने चिन्ता गुरुभ्योऽर्पिता ।
 अद्य भवः किल निर्द्विर्तिं व्रजति सा श्वासैः परं खिद्यते
 विस्मयो भव विप्रयोगजनितं दुःखं विभक्तं तया ॥ २९ ॥

अमरकस्य ।

संप्राप्तेऽवाधिवासरे क्षणमसौ त्वद्वर्त्मवातायनं
 वारं वारमुपेत्य निष्कृप तया निश्चित्य किञ्चिच्चिरम् ।
 संप्रत्येव निवेद्य केलिकुररीः साक्षं सखीभ्यः शिशो-
 र्माधव्यास्तहकारकेणं करुणं पाणिग्रहो निर्मितः ॥ ३० ॥

कस्यापि ।

विलासिन्नासीने प्रतिवसतिमर्ध्यं त्वयि तदा
 दशां दीप्तां कृत्वा गृहमनु पदान्येत्य कतिचित् ।
 मरु[स्व]न्तर्वाति द्रुतमिति भवदर्शनधिया
 मदीपो [द्वौ] राणां शत[मिति] तथा किं न शमितः ॥ ३१ ॥

प्रदीपवसुन्धरस्य ।

तन्वी सङ्केतवैश्वमन्यतनुतरुतले सा त्वदर्थं शयाना
 जानीते नोपधानीकृतमपि भुजगं कुण्डलीभूतपन्तः ।
 तस्या धम्मिल्लवान्तप्रसवपरिमलश्वाससौरभ्यलोभात्
 सोऽपि श्रीखण्डलीलां सुचिरमनुभवन्नाविरासीदकम्पः ॥ ३२ ॥

चित्रोत्कीर्णादपि विपथराज्ञीतिभाजो निशायां
 किं तद्भ्रमस्त्वदभिसरणे साहसं नाथ तस्याः ।
 ध्वान्ते यान्त्या यदतिनिश्चृतं मुग्धयाऽऽत्मप्रकाश-
 त्रासात्पाणिः पथि फाणिफणारत्नरोधी व्यधायि ॥ ३३ ॥

हरिहरस्यैतौ ।

॥ इति श्रीमदत्तमल्हणविरचितायां भूक्तिभुक्तावल्यां विप्रलम्भे द्रव्युक्तिः ॥

नायिकां प्रति विरहिसंदेशः (४५)

जीमूतप्रथमाम्बुशीकरवहदशीतः पुरो मारुतः
 पृथ्वीं प्रौढनिदाघचण्डकिरणग्रोपावसन्नामिव ।
 तामाश्वासमलम्भयस्कृशतनुं प्रस्थापितः मेयसा
 सन्देशः परिपीडितः प्रणतिभिस्तस्याः सखीनामपि ॥ १ ॥

वैष्णविन्धनशेषितैर्विलुलितैरुत्तंसितः कुन्तलै-
 विन्यस्तः कुचकुम्भयोरशिशिरैर्याप्पाम्बुभिस्तप्तयोः ।
 अक्ष्णोस्सन्ततरोदनादरुणयोराश्लेषितः श्लाघितो
 लेखः किं तदकारि यन्न सदृशं मेष्णोऽतिसीम्नस्तया ॥ २ ॥

वद्वेष्ट्य स्वयमेव लेखमुदितप्रस्वेदकम्पाङ्गुलि-
 स्तस्मिन्सेकविलुप्तशेषशिथिलं दृष्ट्वा लिपिप्रक्रमम् ।
 एतत् किञ्चु इताऽस्मि सम्प्रति दशा तस्यैवमासीदयं
 बाष्पो हन्त करस्य कम्पितमिदं हन्तेति सा रोदिति ॥ ३ ॥

बाष्पस्तस्य न जायते किमु न किं लेखे करः कपते
 जानीये किमु सांप्रतं त्वयि तथा निघ्नं तदीयं मनः ।
 इत्थं तामभिधाय तत्करतलादादाय पत्रं सखी
 काचिद्वाचयति प्रगल्भैवचना कौतुहलेऽपि क्रमात् ॥ ४ ॥

मार्गे मे निरपायतां परिणतिं कार्यस्य भद्रोत्तरा
 श्रुत्वा लेखहराननान्मम परावृत्तिं च नेदीयसीम् ।
 स्वस्यैवास्व तव क्लृप्ते मम दशा या पूर्वमुक्ता मया
 भूयस्संस्मर तां च मानिनि परो माभूद्दिपागुत्सवः ॥ ५ ॥

शृंगारकिन्नराज्ञात्क्रादेते ।

स्थानाग्निर्गत्य दूरं व्रजति माये चिरं मुक्तकण्ठं रुदित्वा
 पश्चादुन्मृज्य नेत्रे प्रणतिप्रपगता वेपमानाङ्गन्यष्टिः ।
 कान्ते यन्मामवोचः प्रलययनघटाटोपवद्धान्धकारे
 काले कापालिकोऽपि प्रवसति न गृहात्तन्मनो मे दुनोति ॥ ६ ॥

त्वद्रूपामृतपानदुर्ललितया दृष्ट्या क विश्रम्यतां
 त्वद्वाक्यश्रवणाभियोगपरयोः श्राव्यं कुतः श्रोत्रयोः ।
 एभिस्त्वत्परिरम्भनिर्भररसैरङ्गैः कथं स्थीयतां
 कष्टं त्वद्विरहेण सम्प्रति वयं कष्टमवस्थां गताः ॥ ७ ॥

कयोरप्येतौ ।

यत्त्वन्नेत्रसमानकान्ति सलिले मग्नं तदिन्दीवरं
 मेघैरन्तरितः प्रिये तव मुखच्छायानुकारी शशी ।
 येऽपि त्वद्गमनानुकारिगतयस्ते राजहंसा गता-
 स्त्वत्सादृश्यविनोदमात्रमपि मे दैवेन न क्षम्यते ॥ ८ ॥

श्रीयशोवर्मणः ।

नित्यं त्वद्गुणकीर्तनेन निविडं रोमाञ्चितैरङ्गै-
 स्त्वद्वक्त्रेन्दुविलोकनैकमनसः कान्ते श्रुत्वेनास्महे ।
 किन्तु त्वद्विरहोत्थितौदुराशिखिज्वालावृताङ्गैः मयि
 मस्थाप्यः कृपया निजाद्विक्रमलोदन्ताभ्युदः शान्तये ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

संक्षिप्यन्ते क्षणमिव कथं दीर्घयामास्त्रियामा-
 स्तर्वात्रस्थास्वहरपि कथं मन्दमन्दातर्ष स्यात् ।
 इत्थं चेतश्चदुलनयने दुर्लभप्रार्थनं मे
 गाद्रीमाभिः कृतमशरणं त्वद्वियोगव्यथाभिः ॥ १० ॥

एतस्मान्मां कुशलिनमभिज्ञानदानाद्विदित्वा
 मा कौलीनादसितनयने मय्यविश्वासिनी भूः ।
 स्नेहानाहुः किमपि विरहे ध्वंसिनस्ते दायोगा-
 दिष्टे वस्तुन्युपचितरसाः मेमरानीभवन्ति ॥ ११ ॥

कान्तिदासस्येतौ ।

॥ इति भगदत्तनल्लहणविरचितयां सूक्तिमुक्तवस्त्यां विराहसंदेशावधनिः ॥

नायिकां प्रति विरहिणोऽवस्थाकथनम् (४६)

पृष्ठे लेखहरस्स निर्गमदिनादारभ्य यं प्रेयसो
 वृत्तान्तं तमखण्डितं मृगदृशो निर्व्याजमाह क्रमात् ।
 कुर्वाणः कथयैव तस्य करुणातङ्कप्रमोहोत्तरां
 तस्यास्तस्य सखीजनस्य च दशां प्रेमप्रकर्षोचिताम् ॥ १ ॥

संसक्तेषु हृदं मिथस्तरुलताद्वन्द्वेषु चिन्तामयीं
 प्रायो वाष्पमयीं शकुन्तपिशुनक्रीडासु कुर्वन् दृशम् ।
 पश्यन्दुःखदशामिव प्रणयिनीशून्योपकण्ठान्मृगान्
 कुर्वाणः करुणव्यथाभयमयानस्मान् स मार्गानगात् ॥ २ ॥

द्रुमः किं परमत्यगात्तव पतिस्तास्ता निशाश्चन्द्रिका-
 मल्लीकैरवगन्धमन्दमरुतां मध्येऽपि शान्तव्ययः ।
 त्वां सङ्कल्पपथे समक्षयति यद्वाचीयसी जागरा
 यच्चाहन्ति दुरन्तदुस्सहतरां मोहो मनोवेदनाम् ॥ ३ ॥

तत्रैकं करिणीविपुक्तमतटाघातक्रियाकौतुकं
 चिन्तादीनमसल्लुकीकिसल्यग्रासाभिलाषं गजम् ।
 दृष्ट्वा लोचनवारि भूरि विमृजन् द्यूते स्म ते बहुभः
 प्राचीनं गजराज पातकमहो नौ तुल्यमासीदिति ॥ ४ ॥

शृणु परमिदमन्त्ये यामिनीनां स यामे
 कथमपि सुकृतैर्नः किञ्चिदायातनिद्रः ।
 सुतनु किमिदमस्यास्त्वद्दृशः कापि नान्तः
 किमिति बलितबाहुर्व्याहरन् बोधमेति ॥ ५ ॥

सूक्तिसहस्रदेते ।

पदशब्दलीनहृदयो रूपालङ्कारभावनानिपुणः ।
 फविरिव बञ्चितनिद्रस्तरुणि तवार्ये भृशं स युवा ॥ ६ ॥

॥ इति भगदत्तभट्टहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विरहिणोऽवस्थाकथनम् ॥

द्वितीं प्रति नायिकाप्रश्नाः (४७)

किं त्वं दूतिं गता गताऽस्मि सुभगे तस्यान्तिकं कापिनः

दृष्टः किं सुचिरं करोति किमसौ वीणाविनोदक्रियाम् ।

सौभाग्योदयगर्वितः किमवदन्नोत्तरं दत्तवान्

किं गर्वान्न हि बाण्यगद्वदतया धूर्तस्य माया हि सा ॥ १ ॥

कथय निपुणे कस्मिन् दृष्टः कथं नु कियच्चिरं

किमिभोलिखितं किं तेनोक्तं कदा स इदृष्यति ।

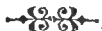
इति बहुविधमेमोह्लासप्रकल्पितविस्तराः

प्रियतमकथाः स्वल्पेऽप्यर्थे प्रयान्ति न नैष्टताम् ॥ २ ॥

अलमलमघृणस्य तस्य नाम्ना पुनरपि सैव कथा गतस्स क्षणः ।

कथय कथय वा तथाऽपि दूतिं प्रतिवचनं द्विपतोऽपि माननीयम् ॥ ३ ॥

॥ इति भगदत्त जल्हणविरचितयां सूक्तिमुक्तावल्यां द्वितीं प्रति नायिकाप्रश्नाः ॥

दूत्युपहासपद्धतिः (४८)

अनेन वीतरागेण बुद्धेनेवाधरेण ते ।

दूति निर्व्याजमाख्याता सर्ववस्तुषु शून्यता ॥ १ ॥

निशेषच्युतचन्दनं स्तनतटं निर्मृष्टरागोऽधरो

नेत्रे दूरमनञ्जने पुलकिता तन्वी तवेयं तनुः ।

मिथ्यावादिनि दूति बान्धवजनस्याज्ञातपीडागमे

वार्त्ता स्तुतिमितो गताऽसि न पुनस्तस्याधमस्यान्तिकम् ॥ २ ॥

कयोरप्येतौ ।

अधरेणोन्नतिभाजा भुजङ्गपरिपीडितेन ते दूति ।

संक्षोभितं मनो मे जलनिधिरिव मन्दरागेण ॥ ३ ॥

विशलयस्य ।

बहुनात्र किमुक्तेन दूति मत्कार्यसिद्धये ।

स्वमांसान्यपि दत्तानि वस्तुष्वन्येषु का कथा ॥ ४ ॥

वररुचेः ।

भासः किं त्वरितागतात्पुलकिता कस्मात्प्रसादः कृतः

स्रस्ता वेण्यपि पादयोर्निपतनात् नीवी गमादागमात् ।

स्वेदाद्रिं मुखमातपाकुलतया क्षमा किमत्युक्तिभिः

दूति भ्लानसरोरुहद्युतिधरस्योष्ठस्य किं वक्ष्यसि ॥ ५ ॥

शिलामहारिकायाः ।

नायातो यदि तादृशं स जपथं कृत्वाऽपि दूति मिय-

स्तारिकं कोपनया त्वया स्वदशनैरग्राधरः खण्डितः ।

स्वेदाम्भःक्षणदायि वेपिनिमिदं त्यक्त्वा भज स्वच्छतां

को लोकस्य साखि स्वभावकुटिलस्यान्तर्गतं ज्ञास्यति ॥ ६ ॥

दिवाकस्य ।

रैजन्यामन्यस्यां मुरतपरिवर्तादनुचितं

मदीयं यद्भासः फयमपि हतं तेन मुहदा ।

त्वया मत्यानीतं निजवसनदानान् पुनरिदं

कृतस्त्वादृक् दूति स्खलितश्रमनोपायनिषुणा ॥ ७ ॥

॥ इति भगदत्तजरहणविरचिनायां मुक्तिमुक्तावल्यां विप्रलम्भे दूत्युपहासः ॥

नायिकानायकयोरवलोकनम् (४९)

तत्र नायिकावलोकनम्

नामापि स्त्रीति संह्लादि विकरोत्येव मानसम् ।
किं पुनर्दर्शनं तस्या विलासोल्लासितभ्रुवः ॥ १ ॥

कामन्दकस्य ।

प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनान्तरैः ।
प्राप्यते तेन निर्वाणं सरागेणापि चेतसा ॥ २ ॥
अस्यां नेत्रपथं मन्ये गतायां लोलचक्षुषि ।
भवन्ति पञ्चवाणस्य स्ववाणा एव वैरिणः ॥ ३ ॥

कयोरप्येतौ ।

यक्षिणीङ्घ्रि विरिञ्चेन स्यन्दितैपा मधुसुतिः ।
मन्ये तत्क्षौद्रपटलं त्यक्तं तेनेन्दुमण्डलम् ॥ ४ ॥
तापकाठिन्यचलतापरिम्लानीरकल्पयत् ।
दीपरत्नताडित्पुष्पेष्वाः प्रव्यक्तये विधिः ॥ ५ ॥
कैस्तुरैः केन शैलेन कुतोऽप्येर्मथनादियम् ।
अजायत नवा लक्ष्मीरमृतेन्दुकलामयी ॥ ६ ॥
न त्वरा श्रेयसे पुंसां किमद्य क्रियतां हरिः ॥
इमामजानन्नेप्यन्ती जग्राह सहसा श्रियम् ॥ ७ ॥
हन्त मोहादिमामल्पं कालप्रतिपालयन् ।
स्मरश्शम्भौ विचक्राम गौरीमात्रावलम्बनः ॥ ८ ॥

एते पद्मेन्दुलेखायाश्च ।

सीरसागरकल्लोललोललोचनयाञ्जया ।
असारोजपि हि संसारः सारवानिव लक्ष्यते ॥ ९ ॥

आकाशपोलेः ।

लीलावधूतपद्मा कथयन्ती पक्षपातमधिकं नः ।
मानसमुपैति केयं चित्रगता राजदंसीव ॥ १० ॥

श्रीहर्षस्य ।

अये केयं लीलाधवलमृदवातायनतले
तुलाकोटिकाणैः कुसुमधनुषं जागरयति ।
अहो नेत्रद्वन्द्वं विलसति विलङ्घ्य श्रुतिपथं
कथं न त्रैलोक्यं जयति मदनः स्मेरवदनः ॥ ११ ॥

पुरः स्थित्वा किञ्चिद्भलितमुखमालोक्य सखे
सखेदाः स्थास्यन्ति ध्रुवमिदमदृष्टास्तव दशः ॥
इतश्चञ्चत्काञ्चीरणितमुखरान् सौधशिखरा-
नराकायां केयं कवचयति चान्द्रेण महमा ॥ १२ ॥

बिल्हणस्यैतौ ।

उपमाकाराग्रं ग्रहिणु नयने तर्कय मना-
गनाकाशे कोऽयं गलितहरिणशशीतकिरणः ।
मुपावद्धग्रासैरुपवनचकोरैरनुसृतां
किरन्ज्योत्स्नामच्छां नवलबलिपाकमणपिनीम् ॥ १३ ॥

राजशेखरस्य ।

विनैवाम्भोवाहं बहलरुचिलिप्ताम्बरतला-
त्ताडिलेखा हेमश्रुतिविततिरम्या विलसति ।
विनैव स्वर्गङ्गां नभसि रभसव्यग्रशफरी-
परीवर्तैस्सार्धं स्फुरति विकचेन्दीवरवनम् ॥ १४ ॥

जयदेवस्य ।

अमृतममृतं चन्द्रश्चन्द्रस्तयाऽभ्युजमम्बुजं
रतिरपि रतिः कामः कामो मधूनि मधून्यापि ।
इति न भजते वस्तु मायः परस्परसंकयां
तदियमवला लक्ष्मीं धत्ते कुतस्सकलात्मिकाम् ॥ १५ ॥

राजपुत्रविजयपालस्य ।

कमलमनम्भसि कमले कुवलयमेतानि कनकलतिकायाम् ।

मा च सुकुमारसुभगेत्युत्पातपरम्परा केयम् ॥ १६ ॥

श्रीशंकरगणस्य ।

लावण्यसिन्धुरपरैव हि केयमत्र यत्रोत्पलानि शशिना सह संलुवन्ते ।

उन्मज्जाति द्विरदकुम्भतटी च यत्र यत्रापरे कमलकाण्डमृणालदण्डाः ॥ १७ ॥

विक्रमादित्यस्य ।

उभौ रम्भास्तम्भायुपरि विपरीता कमलयो-

रतदूर्ध्वं रत्नाभ्यस्थलमथ दुरुहं किमपि तत् ।

ततः कुम्भौ पथाद्विसाकिसलये कन्दलमयो

तदन्यिन्दाविन्दीवरमधुकराः किं पुनरिदम् ॥ १८ ॥

कस्यापि ।

तमस्तोमः पूर्वं तदनु सकलश्रीतलरुचिः

ततः कोकद्वन्द्वं तदनु न च किञ्चित् पुनरभूत् ।

अनम्भस्यावर्तस्तदनु कदलीकाण्डयुगलं

ततोऽप्याश्चौ पद्मौ किमिदमतिचित्रैव रचना ॥ १९ ॥

देवबोधे ।

मन्ये पार्वणचन्द्रमध्यशकलेनासूत्रितेषा चिग-

दङ्गैरद्भुतमङ्गिभिः परिणतव्युत्पत्तिना वेपसा ।

योपित्सर्गविन्दक्षणाकृतिरियं यहृष्यते भानि च

छिद्रद्वारविन्दोऽस्यमानगगनेवाद्यापि चान्द्री तनुः ॥ २० ॥

विस्तृतस्य ।

सरस्पातेतरयामुदरचन्दिनीवीविनुम्लिनं

यया म्भारण्याम्भो जयनपुम्लिनोऽद्वहनपद्मम् ।

यथा लक्ष्मधायं चमनयनमनिम्यनिरु-

मनया मन्ये ययः मङ्कटचक्रम्भः स्मरगजः ॥ २१ ॥

कृच्छ्रेणोरुयुगं विलङ्घ्य सुचिरं भ्रान्त्वा नितम्बस्थले
 मध्येऽस्यास्त्रिवलीतरङ्गविपमे निष्पन्दतापामता ।
 महृष्टिस्तृपितेव संप्रति शनैरारुह्य तुङ्गै स्तनौ
 सार्काक्षं मुहुरीक्षते जललवणस्यन्दिनी लोचने ॥ २२ ॥

श्रीहर्षस्य ।

आनन्दोर्मिव्यतिकरदरस्मेरसंसक्तपक्ष्म
 मेमोद्गारप्रवणमसृणारेचितस्निग्धतारम् ।
 अन्तश्चिन्ताभरपरिचयाकुञ्चितभ्रूलतान्तं
 चक्षुश्चेतो हरति हरिणीलोचनायास्तदेतत् ॥ २३ ॥

कस्यापि ।

जगति जयिनस्ते ते भावा नवेन्दुकलादयः
 प्रकृतिमधुरास्तन्त्येवान्ध्रे मनो मदयन्ति ये ।
 मम तु यदियं याता लोके विलोचनचन्द्रिका
 नयनविपयं जन्मन्येकस्स एव महोत्सवः ॥ २४ ॥

भवभूतेः ।

इति नायिकावलोकनम्

अथ नायकस्यावलोकनम् ।

कृच्छ्रेण कापि गुरुणैव जनेन रोषादुलङ्घ्य नायकसमीपभुवं प्रतस्थे ।
 हा हन्त श्रीमगमनप्रतिरोषहेतुस्तस्या घनस्तनतदोऽपि गुरुर्भूय ॥ २५ ॥
 काचिन्निवारितवर्हिर्गमना जनन्या द्रष्टुं प्रियं भवनजालकमाससाद ।
 तस्या विलोचनमदृश्यत दासदत्तयन्त्रोपरुद्धशफरोपमितं सणेन ॥ २६ ॥
 काचिद्विहत्य किल कन्दुककेलिरङ्गनङ्गरेणुभूपितैतनुर्निरगान्मृगाक्षी ।
 उत्पल्लपङ्कजवने सुचिरं विहृत्य किञ्जल्केणुपरिधूसरितेव लक्ष्मीः ॥ २७ ॥

उत्प्रेक्षावल्लभरयैते

॥ इति श्रीमगदत्तमल्लणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नायिकनायकयोरवयोक्तृप्रकरणम् ॥

स्त्रीवर्णने वाल्यावस्था (५०)

अमन्दानन्दनिष्पन्दमपास्तान्यक्रियाक्रमम् ।

जगज्जन्मोत्सवे तस्याः पीतामृतमिवाभवत् ॥ १ ॥

सर्गव्यापारविघ्नस्य बहोः कालाद्विधेरपि ।

आसीदिमां विनिर्माय श्लाघ्यः शिल्पपरिश्रमः ॥ २ ॥

दग्धो विधिर्विधत्ते न सर्वगुणसुन्दरं जनं कमपि ।

इत्यपवादभयादिव हरिणासी वेधसा विहिता ॥ ३ ॥

लावण्यपुण्यपरमाणुदलं तदन्यदन्यस्त चापि निपुणः खलु कोऽपि वेधाः ।

येनाद्भुता कृतिरियं विहिता विशिष्टकार्येषु कारणविशेषगुणोऽनुमेयः ॥ ४ ॥

त्रिविक्रमस्यैते ।

घुणाक्षरन्यायतया विधाना विनिर्मितेयं मृगशावकासी ।

जाने पुनः कौशलमेतदीयमेतादृशीं यद्यपरां विधत्ते ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

चित्रे निवेश्य परिकल्पितसत्त्वयोगा

रूपोद्ययेन विधिना मनसा कृता नु ।

स्त्रीरत्नसृष्टिरपरा प्रतिभाति सा मे

धातुर्विभुत्वमनुचिन्त्य वपुश्च तस्याः ॥ ६ ॥

कालिदासस्य ।

वक्रं निर्मलमुन्नता कुचतटी मध्यप्रदेशः कुशः

श्रोणीमण्डलमङ्गनाकुलगुरोर्देवस्य सिंहासनम् ।

कृत्वा चारुदशश्चतुष्टयमिदं तुष्टाव मन्ये विधि-

हर्षाद्भद्रदग्धपद्मरचनागर्भश्चतुर्भिर्मुखैः ॥ ७ ॥

विस्वहस्य ।

दशः पृथुतरीकृताः जितनिजाब्जपत्रात्विप-

श्चतुर्भिरपि साधु साध्विति मुखैः समं व्याहृतम् ।

शिरांसि चलितानि विस्मयवशाद्भुवं वेधसा

विधाय ललनां जगद्भयललामभूतामिमाम् ॥ ८ ॥

लावण्यद्रविणव्ययो न गणितः क्लेशो महान् स्वीकृतः
 स्वच्छन्दस्य सुखं जनस्य वैसतश्चिन्ताज्वरो निर्मितः ।
 एषाऽपि स्वयमेव तुल्यरमणाभावादराकी हता
 कोऽर्थश्चेतसि वेधसा विनिहितस्तैन्न्यास्तनुं तन्वता ॥ ९ ॥
 मदन्तधर्मकीर्तेः ।

आस्यप्रोज्झि[जिज्ञ]तपार्वणेन्दुयशसं नेत्रावधूतोत्पल-
 श्रीगर्वा दशनच्छदव्यवहिताशोकप्रवालद्युतिम् ।
 एतां दृष्टिमुधाप्रपां त्रिजगतः शिल्पी विधाय स्वयं
 मन्ये हर्षवशादजायत निजस्तोत्रप्रचण्डः कविः ॥ १० ॥

एकान्तसुन्दरविधानजडः क वेधाः सर्वाङ्गकान्तिचतुरं क च रूपमस्याः ।
 मन्ये महेश्वरभयान्मकरध्वजेन प्राणार्थिना युवतिरूपमिदं गृहीतम् ॥ ११ ॥

लावण्यामृतदीर्घिका कुलगृहं सौभाग्यसौन्दर्ययो-
 त्वैलोक्याकररत्नकन्दलिरियं जीयात्सहस्रं समाः ।
 लोकालोकनकौतुकाय बहुना शिल्पध्रमेणादरा-
 न्नम्ये यां विधिना विधाय विहितं दृष्टिध्वजारोहणम् ॥ १२ ॥

वेधामप्येते ।

भजन्नासीन्निद्रापरिचयमुपेन्द्रः खलु तदा
 यदा नाभीपङ्केरुहवसतिनाऽस्तर्जि विधिना ।
 इयं यद्यायाता क्षणमपि भवेल्लोचनपथं
 कथं तस्य स्वान्ते निवसति तदद्यापि कमला ॥ १३ ॥

त्रिविक्रमस्य ।

निर्माल्यं नयनधियः कुवलयं वक्रस्य दासदशशी
 भ्रूयुग्मस्य सनाभि मन्मगधनुर्व्यात्स्ना स्मितस्याञ्चलः ।
 सङ्गीतस्य च मत्तकोकिलरुतान्युच्छिष्टमेषादिश-
 स्सर्वाङ्गीणमहो विधेः परिणतं विज्ञानचित्रं चिरात् ॥ १४ ॥

रानशेखरस्य ।

इति श्रीभगदत्तमल्लहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां [स्त्री]बाल्यप्रकरणम् ॥

लास्याभ्यासमिषेण चित्रमनया गात्रार्पणं शिक्षितं
लीलापञ्चमदोलनेन दलिता कण्ठस्य कुण्ठा गतिः ।
किं व्यावर्णनया समस्तलटभालङ्कारतामेप्यति
स्वल्पेनैव परिश्रमेण रमणी देवस्य रामागुरोः ॥ १३ ॥

दोलायां जघनस्थलेन चलता लोलेक्षणा लज्जते
धत्ते दिक्षु निरीक्षणं स्मितमुखी पारावतानां रतः ।
स्पर्शः कण्ठककोटिभिः कुटिलया लीलावनं नेप्यते
सज्जं यौगध्यविसर्जनाय सुतनोः शृङ्गारमित्रं वयः ॥ १४ ॥

विलहणस्यैते ।

कुरङ्गीवाङ्गानि स्तिमितयति गीतध्वनिषु य-
त्सखीं कान्तोदन्तं श्रुतमपि पुनः प्रश्नयति यत् ।
अनिद्रा यद्यान्तः स्वपिति तद्दहो वेद्यभिनवां
मृच्छतोऽप्यास्सेक्तुं हृदि मनसिजः प्रेमलतिकाम् ॥ १५ ॥

त्रिविक्रममृष्टस्य ।

पाञ्चालीमिधुनेषु नानिरसिका लोला विभूषाविषां
सौत्कण्ठा कलगीतिषु प्रियतमालापेषु लज्जालसा ।
स्मारंस्मारमहर्निशं प्रियसखीसंभोगवार्ता पुन-
स्सन्दिष्टा मदनेन तत्र विदुषा बाला चिरं न्नीयते ॥ १६ ॥

आरागपद्यैः ।

प्रायो दास्यति नो पयोधतरङ्गी गन्तुं पुरस्तादिनि
ध्यानैव चक्रास्ति साविगमने निभारमद्वन्धुषोः ।
अन्तःस्थानमिव मदातुमधुना कस्यापि पुण्यात्मनो
निर्गन्तुं परिहृष्टं स्तननटं विस्तारि सद्मयने ॥ १७ ॥

इति भीमगदत्तनन्दगीतिकायां मूर्तिमुद्रावस्थायां वदन्त्यविवरद्वयः ।

तारुण्यपद्धतिः (५२)

दृशोस्सीमावादः श्रवणयुगलेन भक्तिकलं
स्तनाभ्यां संरुद्धे हृदि मनसिजास्तिष्ठति बलात् ।
नितम्बः साक्रन्दं क्षिपति रशनादाम् परितः
भवेशस्तन्वङ्गुया वपुषि तरुणिम्रो विजयते ॥ १ ॥

बिरहणस्य ।

पर्याप्तस्तनभारपीडितमुरस्तेनैव मध्यो इतः
पुंसां चित्रवधं धृतेर्बिन्दयते काञ्चित् दृशोर्दृत्तयः ।
किं भूयः कथितेन पक्ष्मलदृशः पूर्णं तथा यौवने
वन्दर्पः परिपूर्णविश्वविजयः किं दर्पतो नाचरेत् ॥ २ ॥

कस्यापि ।

मुखं विकसितस्मितं बलितवक्रिम भ्रक्षणम्
समुच्छासितविभ्रमा गतिरपास्तसंस्थो मतिः ।
जिरो मुकुलितस्तनं जघनमण्डलं बन्धुरं
धतेन्दुवदनातनौ तरुणिमोद्गमो मोदते ॥ ३ ॥

रुमस्य ।

पद्मया मुक्तास्तरलगतयस्संश्रिता लोचनाभ्यां
श्रोणीविम्वस्त्यजति तनुतां सेवते मध्यभागः ।
यत्ने वक्षः कुचसचिवतामद्वितीयं च वक्त्रं
तद्गात्राणां गुणविनिमयः कल्पितो यौवनेन ॥ ४ ॥
शारीर्युतकलाकुतूहलि मनश्चेकोक्तिशिषारतिः
हृद्यं दर्पणपाणिना स्वकवरीबन्धेन चाचार्यकम् ।
मौढलीचरितानुष्टुप्चिपु रसो बाल्ये च लज्जा मनाक्
स्तोकातोहिणि यौवने भृगदृशः कोऽप्येष केलिक्रमः ॥ ५ ॥

रानशोषारस्येती ।

तरन्तीवाङ्गानि स्वलदमललावण्यजलधौ
प्रधिन्नः प्रागल्भ्यं स्तनजघनमुन्मुद्रयति च ।
दृशोर्लीलारम्भास्फुटमपवदन्ते सरलता-
महो सारङ्गाक्ष्यास्तरुणिमनि गाढः परिकरः ॥ ६ ॥

कुम्भकस्य ।

गतं कर्णाभ्यर्णं प्रसरति तथाऽप्याक्षियुगलं
कुर्वी कुम्भारम्भौ तदपि चित्रकोत्तम्भनरुची ।
नितम्बप्राग्भारो गुरुरपि गुरुत्वं मृगयते
कथञ्चिन्नो तृप्तिस्तरुणिमनि मन्ये मृगदृशः ॥ ७ ॥

रुद्रस्य ।

ऊरुद्वन्द्वमनिन्दितं प्रथयता श्रोणीं समातन्वता
रोमालीं सृजता समागमयता नाभिं गभीराश्रिया ।
मध्यं क्षामयता स्तनौ धनयता कान्त्या मुखं लिम्पता
तन्वङ्गा नवयौवनेन किमपि प्रत्यङ्गमुन्मीलितम् ॥ ८ ॥

तरत्तारं चक्षुः क्षपयति मुनीनामपि दृशः
कुचद्वन्दाक्रान्तं हृदयमहदः काञ्च कुरुते ।
गतिर्मन्दीभूता हरति गमनं मन्मथवता-
महो तुल्यं तन्व्यास्तरुणिमनि सर्वं विजयते ॥ ९ ॥

रुद्रस्य ।

भ्रूमङ्गः कुटिलः स्तने च गरिमा दृष्टेर्गतिर्मन्यरा
विस्तृभ्यं हसितं कपोलफलके वैदग्ध्यवक्रं वचः ।
नोद्विष्टं गुरुणा न बन्धुकथितं दृष्टं न शास्त्रे कचित्
घालायास्त्वयमेव मन्मथकलापाण्डित्यमुन्मीलति ॥ १० ॥

स्मितपरिवृता दृष्टिर्वाचामपाङ्गन्तरङ्गिन्तं
नयनचरितं पादन्यासो नितम्बभरालसः ।
दृढं सुतनोर्लीलामृगैः कृतं पदमङ्गके
वहतु मदनः शोभामात्रं धनुर्ननु संप्रति ॥ ११ ॥

घोरकस्य ।

॥ इति श्रीमद्भक्तनरहरिविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां तारुण्यवर्णनपद्धतिः ॥

स्त्रीणामङ्गवर्णनपद्धतिः (५३)

तत्र प्रथमं केशपाशः ।

स्रग्धं परित्यज्य निषीय धूमं तन्व्याः कचा मोक्षपथं प्रपन्नाः ।
नितम्बसङ्गात्पुनरेव वद्धा अहो दुरन्ता विषयेषु सक्तिः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

स्नानार्द्रमुक्तेष्वलु धूपवासं विन्यस्तसायन्तनमल्लिकेषु ।
कामो वसन्तात्ययमन्दवीर्यः केशेषु लेभे पदमङ्गनानाम् ॥ २ ॥

कालिदासस्य ।

उन्मीलद्ददनेन्दुकान्तिविसरैर्दूरं समुत्सारितं
भग्नं पीनकुचस्थलस्य च रुचा हस्तप्रभाभिर्हतम् ।
एतस्याः कलविककण्ठकदलीकल्पं मिलत्कौतुका-
दमाप्ताभिमुखं रूपेव सहसा केशेषु लग्नं तपः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

हतं यद्यपि नीलाब्जं हृता मदमपी गजात् ।
अलकानां तथाऽप्यस्याः प्रापुः कान्तिं न पश्यदाः ॥ ४ ॥

वैद्यमानुषण्डितस्य ।

कौटिल्याच्छत्रमाहात्म्यस्तदीयोऽलकसञ्चयः ।
कृष्णद्युतिः पुरस्तिष्ठन्नादधे कं समाकुलम् ॥ ५ ॥

शकवृद्धेः

ललाटम् ।

अस्या ललाटे रचिता सखीभिर्विभाव्यते चन्दनपत्रलेखा ।
आपाण्डुरसामकपोलमित्तावनङ्गवाणव्रणपट्टिकेव ॥ ६ ॥

मासस्य ।

श्रुवौ ।

भ्रूलैखाणुगलं भाति तस्याश्चटुलचक्षुषः ।
पत्रद्वयीव हरिता नासावंशीविनिर्गता ॥ ७ ॥

बिहङ्गस्य ।

जहस्येन्दोर्लक्ष्मीं गतमपि मदान्धस्य करिणः ।

[किं] शोरस्य छायां हरतु हरिणस्येक्षणगताम् ।

इदं तु श्यामाङ्गन्याः किमपि ललितं यन्मदनतः

समक्षं भ्रूक्षेपैर्धनुरपि विदग्धादपहृतम् ॥ ८ ॥

यत्रैता लहरीचलाञ्चलदृशो व्यापारयन्ति भ्रुवं

यत्तत्रैव पतन्ति सन्ततममी मर्मस्पृशो मार्गणाः ।

तच्चकीकृतचापसैञ्चितशरभेङ्गत्करः क्रोधनो

धावत्यग्रत एव शासनधरस्सज्जं यदासां स्मरः ॥ ९ ॥

नेत्रे—

नूनमाहाकरस्तस्यास्सुभ्रुवो मकरध्वजः ।

यतस्तत्रेवसंचारमृचितेषु प्रवर्तते ॥ १० ॥

यथा यथाऽस्याः स्तनयोः समुन्नतिस्तथा तथा लोचनमेति वक्रताम् ।

अहो सहन्ते वत नापरोदयं निसर्गतोऽन्तर्मलिना मनागपि ॥ ११ ॥

कयोरप्येतौ ।

सन्मार्गे तावदास्ते मभवति पुरुषस्तावदेवेन्द्रियाणां

लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव ।

भ्रूचापाकृष्टमुक्ताः श्रवणपथजुषो नीलपक्ष्माण एते

यावल्लीलावतीनां न हृदि धृतिग्रुषो दृष्टिवाणाः पतन्ति ॥ १२ ॥

बाणस्य ।

नासा—

पुराणबाणत्यागाय नूतनास्त्रकृतहलात् ।

तन्नासा भाति कामेन तृणीवाधोमुखीकृता ॥ १३ ॥

विद्वहणस्य ।

पुण्डरीकमिवामाति नासावंशगमौक्तिकम् ।

कुचसिंहासनस्यस्य स्मरभूपस्य सुभ्रुवः ॥ १४ ॥

क्षेमेन्द्रस्य

नासाद्दसीया तिलपुष्पतृणं जगन्नयन्यस्तशरत्रयस्य ।

श्वासानिलामोदभरानुमेयां दधद्विवाणीं कुसुमायुधस्य ॥ १५ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य ।

ललाटे लोलाक्ष्यास्तिलकमिषधारी विधुरयं
स्वमापूर्णं वाञ्छन्नधरसुधया देवहितकृत् ।

अतो नासाग्रेऽसौ तदुपहतये मौक्तिकमिषात्
स्फुटं दैत्यामात्योऽधरशशभृतोरन्तरगतः ॥ १६ ॥

कर्णपाशः—

सौन्दर्यपात्रे वक्त्रेन्दौ कुरङ्गासङ्गभीतया ।

सूचितौ श्रोत्रपाशाभ्यां पाशाविव मृगीदृशा ॥ १७ ॥

विल्हणस्य ।

कपोलौ—

आवधन्यरिवेयमण्डलमलं वक्त्रेन्दुविम्बाद्वहिः

कुर्वचम्पकजृम्भमाणकलिकाकर्णावतंसक्रियाम् ।

तन्वङ्ग्याः परितृत्यतीव हसतीवोत्सर्पतीवोत्प्लवं

लावण्यं ललतीव काञ्चनशिलाकान्ते कपोलस्थले ॥ १८ ॥

त्रिविक्रमस्य ।

वेत्रत्वचा तुल्यरुचां वधूनां कर्णाग्रतो गण्डतलागतानि ।

भृङ्गाः सहेलं यदि नापतिष्यन् कोऽवेदयिष्यन्नवचम्पकानि ॥ १९ ॥

अधरः—

द्विजसङ्गतिमासाद्य सर्वो रागाद्विमुच्यते ।

रक्तस्तथाऽपि तन्वङ्ग्या विम्बोष्ठः केन हेतुना ॥ २० ॥

लक्ष्मणस्य ।

रसत्रदमृतं कस्तन्देहो मधूनि मधून्ययो

मधुरमधिकं चूतस्यापि मसन्नरसं फलम् ।

सकृदपि पुनर्मध्यस्पस्सन् रसान्तरविज्ञानो

वदतु यदिहान्यत्स्वादु स्यात्पियारदनच्छद्रात् ॥ २१ ॥

कस्यापि ।

अधरस्तम्—

सर्वस्यैव हि रत्नस्य व्रणेऽर्घ्यः परिहीयते ।
दयिताधररत्नं तु व्रणितं यात्यनर्घतां ॥ २२ ॥

अयि मृगाक्षि तवाधरपल्लवे दयितदन्तपदं न भवत्यदः ।
भुवनमोहनमन्त्रपदाङ्कितं किमुत यन्त्रमिदं स्मरयोगिनः ॥ २३ ॥

कयोरप्येतौ ।

दन्ताः—

भाति दन्तच्छदेनास्यास्त्वच्छ दशनमल्लिका ।
सरस्वत्यक्षमालेव पूजापद्मदलाश्रिता ॥ २४ ॥

बिल्हणस्य ।

द्विधा विधाय शीतांशुं कपोलौ कृतवान्निधिः ।
तन्व्यास्तद्रसनिष्यन्दविन्दवो रदनावली ॥ २५ ॥

कपोलकवेः ।

कपोलौ लोलाक्ष्या मधुमुकुललीलाविजयिना-
धुरोजौ रेजाते कनककलशाभोगसुभगौ ।
दृशौ वातोत्खेलत्तरलतरनीलोत्पलरुचौ
वचो नो जानीमः किममृतमयं किं विषमयम् ॥ २६ ॥

मुखम्—

तस्या वदनचन्द्रस्य कान्तिरन्यैव जायते ।
कलङ्कतुलनां धत्ते यत्र नासाग्रमौक्तिकम् ॥ २७ ॥

मानुषण्डितस्य ।

विधायापूर्वपूर्णेन्दुं मुखमस्या अभूद्भवम् ।
धाता निजासनम्भोजविनिमीलितदुःस्थितः ॥ २८ ॥

श्रीहर्षस्य ।

आरन्ध्रे दयितामुखप्रतिसमे निर्मातुमस्मिन्नापि
व्यक्तं जन्मसमानकालमिजितामंशुच्छटां वर्पति ।

आत्मद्रोहिणि रोहिणीपरिवृढे पर्यङ्क्यङ्केरुहः
संकोचादतिदुःस्थितस्य न विधेस्तच्छिल्पमुन्मीलितम् ॥ २९ ॥

मुरारेः ।

विभ्राणो मृगसख्यमेव किमपि प्रौढं तपस्तप्यता-

माराधोतु निरन्तरं दिविपदः पीयूषसत्रेण च ।

देहार्थेन पुनः करोतु यदि वा भूतेश्वरस्यार्चनं

तद्वक्त्रेण समस्तयापि भविता शङ्के न शीतद्युतिः ॥ ३० ॥

मोत्रानन्दनस्य ।

यदपि विद्युयैस्सिन्धोरन्तः कथञ्चिदुपार्जितं

तदपि सकलं चारु स्त्रीणां मुखेषु विभाव्यते ।

सुरसुमनसः श्वासामोदे शशी च कपोलयो-

रमृतमधरे तिर्यग्भूते विषं च विछोचने ॥ ३१ ॥

भौसस्य ।

अनाकाशे चन्द्रस्सरसिजदलद्वन्द्वसहितो

गृहीतः पश्चार्धे कुटिलकुटिलैस्सोऽपि तिमिरैः ।

सुधां मुञ्चत्युच्चैरनिशमय संमोहजननीं

किमुत्पातालीयं वदत जगतः कर्तुमुदिता ॥ ३२ ॥

जनानन्दश्चन्द्रो भवति न कथं नाम मुकुती

मयातोऽवस्थाभिस्तिसृभिरपि यः कोटिमियतीम् ।

ध्रुवोर्लीलां घालः श्रियमलिकपट्टस्य तरुणो

मुखेन्दोस्सर्वस्वं हरति हरिणास्याः परिणतः ॥ ३३ ॥

वक्रं जेष्यामि चन्द्रः प्रतिदिवसमसौ कान्तिमभ्येति गुर्वी

नेत्रच्छायां हरिष्याम्यहमिति विकसत्युत्पलं दीर्घिकायाम् ।

कुर्वाणे ते तथापि श्रियमधिकतरां वीक्ष्य छोलेक्षणाया

वैलक्ष्यात् स्त्रीण एको विघटितमपरं भस्मरे नास्ति भद्रम् ॥ ३४ ॥

साधु चन्द्रमसि पुष्करैः कृतं मीलितं यदभिरामताधिके ।

उद्यता जयिनि कामिनीमुखे तेन साहसमनुष्ठितं पुनः ॥ ३५ ॥

अमिनन्दस्य ।

मैत्रं तर्मस्तवकमुर्ध्वमपाकृयास्त्वमेणं त्यजास्य विमले जयने गृहाण ।

छोलालकं तरन्वीक्षितमायतास्यास्साक्षान्मुखं यदि भवाननुकर्तुकामः ॥ ३६ ॥

के.गामयेते ।

कण्ठः—

कण्ठस्य विदधे कान्तिं मुक्ताभरणता यथा ।
तस्यास्त्वभावरम्यस्य मुक्ताभरणता तथा ॥ ३७ ॥

शकवृद्धेः ।

मातङ्गकुम्भसंस्पर्शजातपातकशङ्कन्या ।
स्नातीव मुक्ताहारोऽस्याः स्फुरत्कान्तिजले गले ॥ ३८ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

अयं त्रयाणां ग्रामाणां निधानं मधुरध्वनिः ।
रेखात्रयमितीवास्याः सूत्रितं कण्ठकन्दले ॥ ३९ ॥

विल्हणस्य ।

बाहू—

दयिताबाहुपाशस्य कुतोऽयमपरो विधिः ।
जीवयत्यर्पितः कण्ठे मारयत्यपवर्जितः ॥ ४० ॥

शब्दबन्धिरलङ्कारैरुपेतमतिकोमलम् ।
सुवृत्तं कान्यवद्रेजे तद्बाहुलतिकाद्वयम् ॥ ४१ ॥

शकवृद्धेरेतौ ।

सरले अपि दोलेखे चित्रं चञ्चलचक्षुषः ।
अमुग्धाभ्यो मृणालीभ्यः कथमाजहतुः श्रियम् ॥ ४२ ॥

विल्हणस्य ।

हस्ततलम्—

कान्तिप्रकर्षं दशनच्छदेन सन्ध्याघने वद्धपर्दं हरन्त्याः ।
तस्या गृहोद्यानसरोगतस्य हस्तस्य एवाम्बुरुहस्य रागः ॥ ४३ ॥

कुमारदासस्य ।

अङ्गुल्यः—

अङ्गुलीभिः कुरङ्गनक्ष्याः शोभते मुद्रिकावली ।
प्रातेव वाणैः पञ्चेषोः सुस्मा लक्ष्यपरम्परा ॥ ४४ ॥

विल्हणस्य ।

सुदीर्घा रागशालिन्यो बहुपर्वमनोहराः ।
तस्या विरेजुरङ्गुल्यः कामिनां संकथा इव ॥ ४५ ॥

शकवृद्धेः ।

स्तनौ—

मुखेन्दुचन्द्रिकापूरणान्यमानौ पुनः पुनः ।
शीतभीताविबान्योन्यं तस्याः पीडयतः स्तनौ ॥ ४६ ॥
तत्कुचौ चरतः किञ्चिन्नूनं मनसिजव्रतम् ।
नित्योन्मूल्यौ यदासाते मौलिरत्नस्य भास्वतः ॥ ४७ ॥

विरहणस्यैतौ ।

तस्याः स्मितप्रणयिपूर्णमुखेन्दुविम्बा—
भिर्गच्छदच्छदशर्नाशुसुधां निधातुम् ।
पीनस्तनद्वयमिपात्तपनीयकुम्भौ
कोभादधः मृगुणिताविव पद्मजेन ॥ ४८ ॥

नाचिराजस्य ।

नार्यं शशी तत्प्रतिरूपमन्यद्यस्मान्न विश्लेषयति द्वयं नौ ।
इति स्म तर्कादिव पश्यतस्तौ तस्या मुखेन्दुं कुचचक्रवाकौ ॥ ४९ ॥

कुमारदासस्य ।

पङ्कोद्भवत्वपरिवादभयान्मृगाक्ष्या जातं सरोजपुगलं कुचवेपथारि ।
क्षयं न धातृविहितं परिहर्तुमस्य भूयोऽपि येन घनचन्दनपङ्क-योगः ॥ ५० ॥
उत्प्रेसावल्लभस्य ।

तदात्वप्रोन्मीलन्मृदिमरमणीयात् कठिनतां
विचित्य प्रत्यङ्गनादिव तरुणभावेन घटितौ ।
स्तनावाविभ्राणाः क्षणविनयवैयात्यमल्ल-
स्फरोन्मेषाः केषामुपरि न रसानां युवतयः ॥ ५१ ॥

श्रीमुरारेः

निखिलैर्निरस्नमङ्गैर्नङ्गीकृत्यापि भाविपरिमर्दम् ।
धारणागनमिव रसनि काठिन्यं कुचपुगं तन्मयाः ॥ ५२ ॥

माधवीमधवस्य

धृतघनरुचिरद्युतिना विलसद्दारेण मण्डलाग्रेण ।

दलयति कं नाभिमुखं बाला कुचमण्डलाग्रेण ॥ ५३ ॥

विजयशर्मणः ।

स्तनराजौ तथाऽन्योन्यं मण्डलाक्रमणोद्यतौ ।

कर्तुं यथैतयोस्सन्धिर्विधात्राऽपि न शक्यते ॥ ५४ ॥

तन्वङ्ग्याः स्तनयुग्मेन मुखं न प्रकटीकृतम् ।

हाराय गुणिने स्थानं न दत्तमिति लज्जया ॥ ५५ ॥

काठिन्यमङ्गैर्निखिलैर्निरस्तं स्तनौ कृशाङ्ग्याः शरणं जगाम ।

अधः पतिष्याद्य इतीव भीत्या न शक्नुतस्तावपि हतुमेतत् ॥ ५६ ॥

केषामप्येते ।

मध्यम्—

निर्णेतुं शक्यमस्तीति मध्यं तव नितम्बिनि ।

अन्यथा नोपपद्येत पयोधरभरास्थितिः ॥ ५७ ॥

कस्यापि ।

अंशुकेन जघनं तिरोदधे कञ्चुकेन च कुचौ मृगीदृशाम् ।

पीयमानमनिशं प्रियेक्षणैः क्षापतामिव जगाम मध्यमम् ॥ ५८ ॥

माधवमागचस्य ।

वपुःप्रकर्षादुपचीयमानस्तनद्वयस्योद्ग्रहणश्रेण ।

अत्यन्तकार्श्यं वैनजायताभ्याः मध्यो जगामेति मर्मैव तर्कः ॥ ५९ ॥

कुमारदासस्य ।

मुह्यन्तमात्रेकेत उन्नतौ स्तनौ गुरुर्नितम्बोऽप्ययमन्यतः स्थितः ।

कथं भजे कान्तमितीव चिन्तया ततान तन्मध्यमतीव तानयम् ॥ ६० ॥

चन्द्रमूरेः ।

मध्येन तस्या विजितः कृशाङ्ग्याः पञ्चाननः काननलब्धवासः ।
तस्याः स्तनद्वन्द्वतटीधियेव कुम्भीन्द्रकुम्भौ कुपितो भिनत्ति ॥ ६१ ॥

अरसिष्ठकुरस्य ।

बलित्रयम् ।

तच्चित्रिष्टपमाख्यातं तन्वङ्ग्या यद्वलित्रयम् ।
येनानिभिपदष्टित्वं नृणामप्युपजायते ॥ ६२ ॥

विशाखदेवस्य ।

दरिद्रमुदरं दृष्ट्वा चक्रे लावण्यपूर्णयोः ।
पन्थानं स्तनयोस्तन्व्यास्त्रिवलीविषमं विधिः ॥ ६३ ॥

बिहणस्य ।

तनुत्वरमणीयस्य मध्यस्य च भुजस्य च ।
अभवन्नितरामस्या बलयः कान्तिवृद्धये ॥ ६४ ॥

(वचनश्लेषः) कस्यापि ।

मध्येत्रिवलित्रिपथं पीवरकुचवत्सरे च धवलदृशाम् ।
दलयति मदनपिशाचः पुरुषं हि मनागपि स्वलितम् ॥ ६५ ॥

त्रिविक्रममदृश्य ।

रोमावली—

भानि रोमावली तस्याः पयोधरभरोन्नता ।
जाता रत्नशलाकेव श्रोणीवैडूर्यभूमितः ॥ ६६ ॥

बिहणस्य ।

आनीलचूचुराश्रिलीमुखमुन्नतैरुरोमावलीविपुलनालमिदं प्रियायाः ।
उत्तुङ्गस्तङ्गतपयोधरपद्मयुगं नाभेरधः कथयतीव मदानिधानम् ॥ ६७ ॥

कस्यापि ।

गम्भीरनाभिदृढसन्निवेगे रराज तन्व्या नवरोमराजिः ।
मुखेन्दुभीतस्तनचक्रवाकद्वन्द्वोज्जिता नैवन्मञ्जरीव ॥ ६८ ॥

लक्ष्मीधरस्य ।

अमुष्मिन् लावण्यामृतसरसि नूनं वृगदृशः
 स्मरदृशर्वेष्टुष्टः पृथुजघनभागे निपतितः ।
 यदङ्गाङ्गाराणां प्रशमपिशुना नाभिकुहरे
 शिखा धूमस्येयं परिणमति रोमावलिर्वेषुः ॥ ६९ ॥

रामस्य ।

नाभिः—

मन्ये समाप्ते लावण्यसारसंगे वृगीदृशः ।
 अपूरयित्वेव गतो नाभिरन्ध्रं चतुर्मुखः ॥ ७० ॥

बिह्मस्य ।

कुचकुम्भौ समालम्ब्य तरन्ती कान्तिनिम्नगाम् ।
 प्रमादतस्ततो भ्रष्टा दृष्टिर्नाभौ निमज्जति ॥ ७१ ॥
 नायं हारस्य मध्ये तरलमरकतो नाभिदेशे कृशाङ्गन्याः
 नैपाऽप्यत्र त्रियामारमणशुचिरुचिः पदतिर्मोक्तिकानाम् ।
 नाभीलावण्यावाप्यामयमसमशरस्यसकोपाग्निदग्धो
 मयस्तस्यापि क्षम्पापतनसमुदिता शीकरश्रेणिरेषा ॥ ७२ ॥

नितंबः—

तन्नितम्बस्य निन्दन्ति वृद्धिं परिजनाङ्गनाः ।
 काश्चीनवनवग्रन्थिग्रथनेन वदयिताः ॥ ७३ ॥
 स कथं न स्पृहणीयो विषयरतस्तन्नितम्बविन्यासः ।
 शान्तात्मनाऽपि विहितं विश्वसृजा गौरवं यत्र ॥ ७४ ॥

कस्यापि ।

अमृतमधुरैः काश्चीनादैः कृतामयाडिडिमै
 त्रिवलिलहरीलावण्याम्भःकणोत्करकर्पुरे ।
 विषमनयनज्वालजालावन्नीलपराक्रमो
 लुठति मदनस्तन्वङ्गीर्णा नितंबशिलातले ॥ ७५ ॥

मृमोमेश्वरस्य ।

जघनम्—

वपुरुनुपमं नाभेरूर्ध्वं विधाय मृगीदृशो
ललितललितैरङ्गन्यासैः पुरा रभसादिव ।
तदनु सहसा खिद्येनेव प्रजापतिना भृशं
पृथुलपृथुला स्थूलस्थूला कृता जघनस्थली ॥ ७६ ॥

जघनस्थलीषट्कस्य ।

तस्याः पद्मपलाशाक्ष्याः स्नान्त्यास्तज्जघनं घनम् ।
दृष्टं सखाभिर्वाभिस्ताः पुंभावं मनसा ययुः ॥ ७७ ॥

वाल्मीकेः ।

मुक्तेरपि प्रियतमाजघनोपभोगः श्रेयान्न मृग्यमिह वस्तुनि नः प्रमाणम् ।
यत्पश्यतायतदृशो रशनाकलापे मुक्ता अपि स्वयमहो पुनरेव यद्भाः ॥ ७८ ॥

उत्प्रेक्षावल्लभस्य ।

ऊरु—

मन्ये तद्रूढं संभाव्य हस्तसर्वस्वहारिणौ ।
वदन्त्यस्पृश्यतोऽतोर्मातङ्गत्वं मतङ्गजाः ॥ ७९ ॥

विरहणस्य ।

पश्यन्हतो मन्मथबाणपातैः शक्तो विधातुं न निमलस्य चक्षुः ।
ऊरु विधात्रा तु यथं कृता ताविदधास तस्यास्मुपतेर्वितर्कः ॥ ८० ॥

कुमारदासस्य ।

अंशे—

प्रेमपत्नीरिमान्वाभ्यां भ्रान्तिं जहान्तादयम् ।
लावण्यां कृते स्थानं कृद्दुमेनेव मुभूतः ॥ ८१ ॥

विरहणस्य ।

नीलागनितान्न निमर्गमिद्धा यतो न दन्ती मुपितो न हंसः ।
इतीव भङ्गापृगन्तं यदीयं चक्रे तुञ्जासौत्र्यपिरोहणानि ॥ ८२ ॥

यस्यापि ।

तदीयजह्ने सन्तापं यज्जनस्यातिरागिणः ।
जनयाश्चक्रतुस्तीव्रं तत्र हेतुर्विलोभता ॥ ८३ ॥

शकवृद्धेः ।

चरणयुगलम्—

अमूल्यस्य मम स्वर्णतुलाकोटिद्वयं कियत् ।
इति रोपादिवाताघ्नं पादयुग्मं मृगीदृशः ॥ ८४ ॥

जाग्रतः कमलाल्लक्ष्मीं यज्जग्राह तदञ्जुतम् ।
पादद्वयस्य मत्तेभगतिस्तेये तु का स्तुतिः ॥ ८५ ॥

यस्याः पादनखश्रेणी शोभते लट्झभ्रुवः ।
रत्नावलीव लावण्यरत्नाकरसमुद्धृता ॥ ८६ ॥

बिल्हणस्यैते ।

प्रसीद मैवं परिभूदखण्डं ताराधिपं ते वदनामृतांशुः ।
इतीन्दुमुख्याः पतितेव पादे ताराततिर्दीप्तिनखच्छलेन ॥ ८७ ॥

कुमारदासस्य ।

गतम्—

सलीलमियमायान्ती कामिनी गजगामिनी ।
उन्नताङ्घ्रिनखज्योतिःपुष्पैर्भुवमिवार्चति ॥ ८८ ॥

कस्यापि ।

दूरयन्त्या जनं सर्वं निरागसमवहया ।
मातङ्गैर्नां गतिर्यादृक् तादृगासीदसंशयम् ॥ ८९ ॥

शकवृद्धेः ।

कान्तिः—

अत्रयवेषु परस्परविवितेभ्वतुलनिर्मलकान्तिषु तत्तनोः ।
अयमयं प्रविभाग इति स्फुटं जगति निश्चिनुते चतुरोऽपि कः ॥ ९० ॥

श्रीभीमसिंहपण्डितस्य ।

तदा तदङ्गस्य विभर्ति विभ्रमं विलेपनामोदमुचः स्फुरद्रुचः ।
 दरस्फुटकाञ्चनकेतकीदलात्सुवर्णमभ्यस्यति सौरभं यदि ॥ ९१ ॥

श्रीहर्षपाण्डितस्य

आकारस्सुषोहरस्त महिमा तद्वैभवं तद्वयः
 सा कान्तिस्त च विश्वविस्मयकरस्तौभाग्यभाग्योदयः ।
 एकैकस्य विशेषवर्णनविधौ तस्यास्त एव समो
 यस्यास्मिन्सुरगमभोरिव भवेज्जिज्ञासदृष्टद्वयम् ॥ ९२ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

इति अवयववर्णनम् ।

सामान्यतः स्त्रीस्वरूपवर्णनम् ।

पदे वाक्ये प्रमाणे च परां काष्ठामुपागता ।
 अतो विद्वज्जनस्यापि स्पृहणीया मृगेक्षणा ॥ ९३ ॥

गुरुणा स्तनभारेण मुखचन्द्रेण भास्वता ।
 शनैश्चराभ्यां पादाभ्यां रेजे ग्रहमयीव सा ॥ ९४ ॥

माणानां च प्रियायाश्च भूढास्साहच्यकारिणः ।
 प्रिया कण्ठगता रत्यै माणा मरणहेतवः ॥ ९५ ॥

स्तनतटमतीव तुङ्गं मध्यो निम्नः समुन्नतं जयनम् ।
 विपमे मृगशावाक्ष्या वपुषि नवे क इव न स्खलति ॥ ९६ ॥

केषामप्येते ।

मुखेन चन्द्रकान्तेन महानौलङ्घिशरोरुहेः ।
 पादाभ्यां पद्मरागाभ्यां रेजे रत्नमयीव सा ॥ ९७ ॥

गतिर्वैणी च नागेन वपुरू च रंभया ।
 पाणी प्रवालैरोष्ठौ च तस्यास्तुल्यत्वपाययुः ॥ ९८ ॥

शकवृद्धेरेतौ ।

स्वभ्यस्तरूपाऽपि नवैव नित्यं विनाऽपि हासं हसतीव कान्त्या ।
मदाहतेऽपि स्वलतीव भावैर्वाचं विना व्याहरीतीव दृष्ट्या ॥ ९९ ॥

भगवतो व्यासस्य ।

तद्वक्त्रं यदि मुद्रिता शशिकया तच्चेत्स्मितं का सुधा
तच्चक्षुर्यदि हारितं कुवलयैस्ताश्रेद्गिरो धिक्काधु ।
धिकन्दर्पधनुर्ध्रुवौ यदि च ते किं वा बहु ब्रूमहे
यत्सत्यं पुनरुक्तवस्तुविर्षयस्सर्गक्रमो वेधसः ॥ १०० ॥

राजशेखरस्य ।

तद्वक्त्रस्य कलङ्क एव तुलना पीयूषधाम्नाऽपि यत्
कन्दर्पस्य धनुर्निदर्शनमिदं निन्दास्पदं तद्ब्रुवोः ।
सा तल्लोचनयोस्त्रया कुवलयैस्साधर्म्यचिन्ताऽपि या
तस्यास्तत्प्रतिबिम्बमेव नियतं मात्राविसंवादिनी ॥ १०१ ॥

गोशानन्दनस्य ।

सौरभ्यं मृगलाञ्छने यदि भवेदिन्दीवरे वक्रता
माधुर्यं यदि विट्टमे तरलता कन्दर्पचापे यदि ।
रम्भायां यदि विपतीष्वलनं प्राप्नोपमानं तदा
तद्वक्त्रं तदुदीक्षणं तदधरस्तद्भ्रूस्तद्वक्ष्यम् ॥ १०२ ॥

कस्यापि ।

कमलशरधिरभासकतानुक्रमार्थं कनककलशभाराक्रान्तसौदाभिनीकम् ।
किसलपितृमृणालं हारगर्भमवालं कुवलयितशशाङ्कं कौशलं सा विधातुः ॥ १०३ ॥

मूक्तिसहस्रात् ।

यतो यतोऽङ्गनद्रपयाति कञ्चुकस्तनस्तनस्स्वर्णमरीचिचिचयः ।
यतो यतोऽस्या निपनन्ति दृष्टयस्तनस्तनः श्यामसरोजदृष्टयः ॥ १०४ ॥

॥ इति सामान्यनःश्रीस्वरूपवर्णनम् ॥

इति श्रीभगवत्तनरुह्यादिगितायां मूक्तमुक्तवर्णनपद्धतिः ॥

नायकातिथ्यम् (५४)

स्फुरसि बाहुलते किमनर्भकं त्वमपि लोचन वाम भव स्थिरम् ।
तमद्दमागतमभ्यपराधिर्न न परिरब्धुमलं न च वीक्षितुम् ॥ १ ॥

कस्यापि ।

श्रुत्वा गर्जितमग्नये जलमुचः सद्यो भयादुन्मुखी
यावन्मुञ्चति नाशु मुञ्चति तथा यावन्न मेघो जलम् ।
तावद्वाहनपांसुमूचितपतिप्रत्यागतिस्त्वां तर्तुं
रोमोद्रेदवतीं निषिञ्चति वधूरानन्दवाष्पोर्मिभिः ॥ २ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

बाला वन्दनमालिकाफिसलयग्रन्थीनधः कुर्वती
श्रुत्वा वन्दनमभीष्टवाहनविभोर्दाशेरकस्याङ्गणे ।
आक्रन्दात्सुहृदो वनाङ्गरुजं नासाग्रसङ्गादमून्
क्रान्तं स्त्रीवधपातकात्स्मरमसत्कीर्त्तयः परावर्तयत् ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

आयाते दयिते मरुस्थलध्रुवाग्रुत्प्रेक्ष्य दुर्लभ्यतां
मेहिन्या परितोपशाप्यतरलामासज्य द्रष्टुं मुखे ।
दत्त्वा पीलुशमीकरीरकवल्गान् स्वेनाञ्जलेनादरा-
दुन्मृष्टं करभस्य केसरसटाभारावलयं रजः ॥ ४ ॥

अद्भुतपुण्यस्य ।

आगच्छन् सूंचितो येन येनानीतो गृहं प्रणि ।
प्रथमं सखि कः पूज्यः किं फाकः किं क्रमेलकः ॥ ५ ॥

सोमकवेः ।

दीर्घा वन्दनमालिका विरचिता दृष्ट्यैव नेन्दीवरैः
पुष्पाणां प्रकरः स्मितेन रचितो नो कुन्दजात्यादिभिः ।
दत्तं स्वेदमुचापयोधरभरेणार्ध्यं न कुम्भाम्भसा
स्वैरवाचयैवैः प्रियस्य विशतस्तन्व्या कृतं मङ्गलम् ॥ ६ ॥

अमरकृत्य ।

माने मानिन्यवस्थापद्धतिः (५५)

स्फुटतु हृदयं कामः कामं करोतु तनुं तनुं
न सखि चटुलप्रेम्णा कार्यं पुनर्दयितेन मे ।

इति सरभसं मानावेशादुदीर्य वचस्तया
रमणपदवी सारङ्गक्षया निरन्तरमीक्षिता ॥ १ ॥

घलतु तरला दृष्टिभ्रष्टा खला सखि मेखला
स्खलतु कुचयोरुत्कम्पान्मे विदीर्यतु कञ्चुकम् ।

तदपि न मया संभाव्योऽसौ पुनर्दयितः शठः
स्फुटति हृदयं मौनेनान्तर्न मे यदि तत्क्षणात् ॥ २ ॥

दूरादुत्सुकमागते विवलितं संभाषिणि स्फारितं
संश्लिष्यत्यरुणं गृहीतवसने कोपाश्रितभ्रूलतम् ।
मानिन्याश्रणानतिव्यतिकरे बाष्पाभ्युपूर्ण क्षणा-
वधुर्जातमहो प्रपञ्चचतुरं जातागसि प्रेयसि ॥ ३ ॥

भ्रूभेदो गुणितशिरं नयनयोरभ्यस्तमाभीलितं
रोद्धुं शिशितमादरेण हसितं मौनेऽभियोगः कृतः ।
धैर्यं कर्तुमपि स्थिरीकृतमिदं चेतः कथंचिन्मया
ः बद्धो मानपरिग्रहे परिकरसिद्धिस्तु दैवे स्थिता ॥ ४ ॥

तद्वक्त्राभिमुखं मुखं विनमितं दृष्टिः कृता पादयो-
स्तत्सल्लापकृतहृलाकुलतरे श्रोत्रे निरुद्धे मया ।
पाणिभ्यां च तिरस्कृतं सप्तपुलकः स्वेदोद्गमो गण्डयोः
सख्यः किं करवाणि यान्ति शतधा मत्कञ्चुकीसन्धयः ॥ ५ ॥

अमलकस्य ।

एकत्रासनसङ्गतिः परिहृता प्रत्युद्गमाद्भूत-
स्नाम्बूलानयनच्छलेन रभसाश्लेषोऽपि संविघ्नितः ।
आल्लापोऽपि न मिथितः परिजनं व्यापारयन्त्यान्तिके
कान्तं प्रत्युपचारतश्चतुरया कोपः कृतार्थकृतः ॥ ६ ॥

अमरानन्दस्य ।

भ्रूभङ्गे सहसोद्वेगोऽपि वदनं नीतं पराङ्मनसा-
 मीपत्तं प्रति भेदकारि दसितं नोक्तं वचो निष्ठुरम् ।
 अन्तर्वाष्पजदीकृतं प्रभुतया चक्षुर्न विष्कारितं
 कोपश्च प्रकटीकृतो दयितया मुक्तश्च न प्रथयः ॥ ७ ॥

श्रीहर्षस्य ।

भ्रूभङ्गे रचितेऽपि दृष्टिरधिकं सोत्कण्ठमुदीक्षते
 रुद्धायामपि वाचि सस्मितमिदं दग्धाननं जायते ।
 फार्कश्यं गमिनेऽपि चेनासि तनू रोमाञ्चमालम्ब्य
 ह्ये निर्बेदं भविष्यति कथं मानस्य तस्मिन् जने ॥ ८ ॥

भट्टतारोपस्य ।

किञ्चिद्वाप्यजलावलिस्तल्लिने नेत्रे मनाकुञ्चिने
 रागो विस्फुरणानुबन्धगचिरः सन्दर्शिनो गण्डयोः ।
 फल्गुभाषरपट्टेव विरचितः फागं कुरङ्गीदृशा
 नो जाने किमयं मियं प्रति कृतः कोपोऽभिलाषोऽथवा ॥ ९ ॥

यावत्सो सखि गोचरं नयनयोरायाति तावद्भुवं
 गत्वा श्रूहि यथाऽय ते दयितया मानसमालम्बितः ।
 ह्ये धूर्तविवेष्टिनं तु दयिते तस्मिन्प्रवश्यं मम
 स्वदेशमःप्लुतगोपनिर्भरतनोः स्मेरं मुक्तं जायते ॥ १० ॥

कथंभ्य ।

भानुदूष्य मगनिं पदान्निगिह्ना पाटीं कर्मण्यादरा-
 द्वाप्यजलावलिस्तल्लिने दयितं च स्पर्शमुदीक्षते ।
 मयालावति प्रतीत्यवचना मग्ण्या मयं भावने
 तस्मात्प्रिष्टु निर्भरमगपिता मानोऽसि स्पर्शोऽथवा ॥ ११ ॥

भट्टतारोपस्य ।

॥ ११ ॥ निर्विद्वत्पुत्रोऽपि वदति ननु कुरुतेऽपि ननु कुरुतेऽपि ननु कुरुतेऽपि ॥

सख्यनुनयपद्धतिः (५६)

यत्पादं प्रणतः प्रियः परुषया वाचा स निर्झाटितो
यत्स [रूपाञ्ज] कृतं वचो जडतया यन्मन्युरेको धृतः ।

पापस्यास्य फलं तदेतदधुना यच्चन्दनेन्दुद्यति-
मालेयाम्बुसमीरपङ्कजविसैर्गात्रं मुहुर्दृश्यते ॥ १ ॥

रुद्रस्य ।

स्मितज्योत्स्नाभिस्ते धवलयाति विश्वं मुखशशी
इशस्ते पीयूषर्दुतमिव विमुञ्चन्ति परितः ।
वपुस्ते लावण्यं फिरति मधुरं दिक्षु तदिदं
कृतस्ते पारुष्यं सुतनु हृदयेनाद्य गुणितम् ॥ २ ॥

पादान्ते प्रणयपेशलवाचि कान्ते त्यक्तस्त्वया यदतिकोपनया न मन्युः ।
तीग्रानुतापगलितः स्वयमेव मन्ये निर्याति ते तदयमधुजलच्छलेन ॥ ३ ॥
कयोरत्येतौ ।

विमुञ्चातुं मानं सकलय वचस्ताधु सुहृदां
मुधा सन्तापेन ग्लपयासि किमङ्गं स्मरमुवा ।
प्रियं पादमान्नप्रणतमधुना मानय भृशं
न मुग्धे प्रत्येतुं प्रभवति गतः कालहरिणः ॥ ४ ॥

रुद्रस्य ।

ल्लितश्चास्ते भूमिं घहिरवनतः प्राणदयितो
निराहारास्सख्यस्सतेतश्चितोच्छन्ननयनाः ।
परित्यक्तं सर्वं हसितपठितं पञ्जरशुकै-
स्तवावस्था चेपं विमृज कठिने मानमधुना ॥ ५ ॥

सन्त्येवात्र गृहे गृहे युवतयस्ताः पृच्छ गत्वाऽधुना
प्रेयासः प्रणमन्ति किं तव पुनर्दासो यथा वर्तते ।
आत्मद्रोहिणि दुर्जनैः प्रलपितं कर्णे वृथा मा कृयाः
छिन्नस्नेहरसा भवन्ति पुरुषा दुःखानुदृष्ट्या पुनः ॥ ६ ॥

अद्भुत्यग्रनखेन बाष्पसलिलं विक्षिप्य विक्षिप्य किं
 तृष्णीं रोदिपि कोपने बहुतरं फूत्कृत्य रोदिष्यसि ।
 यस्यास्ते पिशुनोपदेशवचनैर्मानेऽतिभूमिं गते
 निर्विण्णोऽनुनयं प्रति प्रियतमो मध्यस्थतामेप्यति ॥ ७ ॥

पादासक्ते सुचिरमिह ते वामता कैव मुग्धे
 मन्दारम्भे प्रणयिनि जने कोऽपराधोपरोधः ।
 इत्थं तस्याः परिजनकथोकोमलालापवेगे
 बाष्पोद्भेदस्तदनु सहसा न स्थितो न प्रवृत्तः ॥ ८ ॥

अमरुतस्य ।

अनालोच्य प्रेम्णः परिणतिमनादृत्य सुहृद-
 स्त्वया कान्ते मानः किमिति सरले संप्रति कृतः ।
 समाकृष्टा एव प्रलयदहनोद्गासुरशिखाः
 स्वहस्तेनाङ्गारास्तदलमधुनाऽरण्यरुदितैः ॥ ९ ॥

वाकूटस्य ।

असद्ब्रुतो नायं न च खलु गुणैरेव रहितः
 प्रियो मुक्ताहारस्तव चरणमूले निपतितः ।
 गृहाणनं मुग्धे ब्रजतु तव कण्ठप्रणयिता-
 मुपायो नास्त्यन्यस्तव हृदयसन्तापशमने ॥ १० ॥

पुरश्चक्षुरागस्तदनु मनसोऽनन्यपरता
 तनोम्लानिर्यस्य त्वयि समभवद्यत्र च तव ।
 युवा सोऽयं प्रेयानिह सुवदने मुञ्च जहतां
 विधातुर्वेदमर्थं विलसतु सकामोऽस्तु मदनः ॥ ११ ॥

मधूतेः ।

प्रकारो मानस्य प्रियसखि यदीदृक् कचिदपि
 श्रुतो वा दृष्टो वा कथयतु तदाऽयं परिजनः ।
 प्रियं पादप्रान्प्रणतमवधूय त्वमधूना
 रुचिच्छेदः पश्यन्त्यपसर हसिष्यन्त्यमुहृदः ॥ १२ ॥

॥ इति श्री भगवत्तज्जल्लविवरिचित्रमूर्तिमुक्तावल्यां सख्यनुनयः ॥

नायिकानायकयोरुक्तिप्रत्युक्तिवर्णनपद्धतिः (५७)

चाले नाथ विमुञ्च मानिनि रूपं कोपान्मया किं कृतं
स्वेदोऽस्मासु न मेऽपराध्यति भवान् सर्वेऽपराधा मयि ।
तत्किं रोदिषि गददेन वचसा कस्याग्रतो रुद्यते
नन्वेतन्मम का तत्रास्मि दयिता नास्मीत्यतो रुद्यते ॥ १ ॥

श्रीकुमारदासस्य ।

नयननिपातेऽद्भुरितः पल्लवितो वंचसिं पुष्पितो हसिते ।
फलतु कृष्णाङ्गि तवाङ्गस्पर्शेन मनोरथोऽस्माकम् ॥ २ ॥

यद्वाचः प्रचुरोपचारचतुराः यत्साग्रहं दूरतः
प्रत्युत्थानमिदं स्वहस्तनिहितं यद्भिन्नमप्यासनम् ।
उत्पश्यामि यदेवमेव च मुहुर्दृष्टिस्तत्खीसंमुखं
तच्छृङ्खे तव पङ्कजाक्षि बलवान् कोपप्रसादोदयैः ॥ ३ ॥

रुद्रस्य ।

तयाऽभूदस्माकं प्रथममविभेक्ता तनुरियं
ततो नु त्वं मेयान् वयमपि हताशाः प्रियतमाः ।
इदानीं नाथस्त्वं वयमपि कलत्रं किमपरं
मेयाप्तं प्राणानां कुलिशकठिनानां फलमिदम् ॥ ४ ॥

अमरकस्य ।

येन श्रोत्ररसायनं मम हठाद्वाचस्तवामीलिताः
भग्नं येन तव भ्रुवोर्विलसितं नेत्रोत्सवारम्भि मे ।
मद्येतो निलयश्च यस्त्वदधरः श्वासानिलैर्वाधयते
प्रत्यर्था स मम प्रिये कथमयं मानस्त्वया स्वीकृतः ॥ ५ ॥

गोत्रानन्दनस्य ।

भवतु विदितं व्यर्थाच्छापरैरलं प्रिय गम्यतां
तनुरपि न ते दोषोऽस्माकं विधिस्तु पराङ्मुखः ।
तव यदि तथा रूढं प्रेम प्रपन्नमिमां दशां
प्रकृतिरले का नः पांढा गते हतजीविते ॥ ६ ॥

धर्मकीर्तिः ।

ध्यावृत्तं खलु सर्वतो विषयतस्त्वद्येष्वलीनं मनो
नित्यं च त्वदधीनमेव नियतं मज्जीवितं मानिनि ।
मत्सर्वं मयि नूनमन्यविषयाशङ्क्य त्वया त्यज्यतां
किं वाऽन्यत्र निशाकरोऽभिरमते त्यक्त्वा क्षणं कौमुदीम् ॥ ७ ॥

कृतं मिथ्यावादविरम विदितः कामुक चिरात्
मियां तामेवोच्चैरभिसर यदीयैर्नखपदः ।
विलासैश्च प्राप्तं तव हृदि पदं रागवहुलै-
मेया किं ते कृत्यं ध्रुवमकुटिलाचारपरया ॥ ८ ॥

रुद्रस्य ।

अकरवमपिमौलि पादपद्मावपनय मानिनि मानितामकाण्डे ।
यदि पररमणीं गतस्तदाऽर्थं स्तनयुगलिङ्गयुगं स्पृशामि तन्वि ॥ ९ ॥
कस्यापि ।

कोपो यत्र भ्रुकुटिरचना विग्रहो यत्र मौनं
यत्रान्योन्यस्मितमनुनयो दृष्टिगतः प्रसादः ।
तस्य प्रेम्णस्तदिदमधुना वैश्रसं पश्य जातं
त्वं पादान्ते लुप्तसि न च मे मन्युमोक्षः खलायाः ॥ १० ॥

वामनस्य ।

दासे कृतागसि भवेदुचितः प्रभूणां पादमहार इति सुन्दरि चास्मि दूये ।
उद्यत्कठोरपुलकाङ्कुरकण्टकाग्रैर्यस्तिव्यते तव पदं ननु सा व्यथा मे ॥ ११ ॥
श्रीमुंनस्य ।

वधूर्नां सर्वासां चरणहरणैर्दूषितामिदं

शिरस्ते स्पर्शार्हं सकृदपि न पादस्य हि पप ।

प्रहारः पादैस्त्वां रमयति स मत्तो न सुलभ-

स्तदुत्तिष्ठ स्वामिन् भवतु तव सौभाग्यमतुलम् ॥ १२ ॥

सर्वदासस्य ।

आताम्रतामपनयामि विलस्य एष

काक्षाकृतां चरणयोस्तव तन्वि मूर्ध्ना ।

कोपोपरागजनितां ॥ मुखेन्दुबिम्बे

हर्तुं क्षमा यदि परं करुणा मयि स्यात् ॥ १३ ॥

श्रीहर्षस्य ।

किं पादान्ते पतसि विमनाः स्वामिनो हि स्वतन्त्राः

कैश्चित्कालं कचिदभिरतस्तेन कस्तेऽपराधः ।

आगस्कारिण्यहमिह यया जीवितं स्वद्वियोगे

भर्तुः प्राणास्त्रिय इति ननु त्वं ममै(यै?)वानुमे(ने?)यः ॥ १४ ॥

कस्यापि ।

कामस्यापि शराहतिर्न गणिता त्वं जीवनं संस्मृता

नो दग्धो विरहानलेन श्रुतिरित्येतसंगमाशामृतैः ।

नीतोऽयं दिवसो विविश्रुलिखितैस्सङ्कल्परूपैर्मया

किञ्चान्यन्मनसि स्थिताऽस्ति भवती [तत्र] स्वयं साक्षिणी ॥ १५ ॥

राजपुत्रयशोवर्मणः ।

सार्धं मनोरथशतैस्तव धूर्तैः कैान्ता सैव स्थिता मनसि कृत्रिमभावरम्या ।

अस्माकमस्ति न कथञ्चिदिहावकाशस्तस्मात्कृतं चरणपातविडम्बनाभिः ॥ १६ ॥

रुद्रस्य ।

मुञ्चु त्वं कुपितेत्यपास्तमशनं त्यक्ताः कथा योषितां

दूरादेव मयोञ्जितास्मुरभयः स्रगन्वधूपादयः ।

कौर्ण रागिणि मुञ्च मय्यवनते दृष्टे मसीदाधुना

संयस्त्वद्विरहं भवन्ति मुंभगे सर्वा ममान्धा दिशः ॥ १७ ॥

कस्यापि ।

प्रातः प्रातरुपागतेन जनिता निर्निद्रता चक्षुषोः
 मन्दाया मम गौरवव्यपनयादुत्पादितं लाघवम् ।
 किन्तद्यन्न कृतं त्वया मरणभीर्मुक्ता मया गम्यतां
 दुःखं तिष्ठसि यच्च पथ्यमधुना कर्ताऽस्मि तच्छ्रोष्यसि ॥ १८ ॥

अमरकृत्य ।

शीतांशुर्मुखमुत्पले तव दृशौ पद्मानुकारौ करौ
 रम्भास्तम्भनिभं तदूरुयुगळं बाहू मृणालोपमौ ।
 इत्याह्लादकराखिलाङ्गि रभसान्निःशङ्कुमालिङ्ग-मौ-
 मङ्गलानि त्वमनङ्गन्तापविधुराण्येहोहि निर्वापय ॥ १९ ॥

श्रीहर्षस्य ।

यदा त्वं चन्द्रोऽभूर्हिमकरकलापेशलवपु-
 स्तदाऽहं जाता द्राक् शशधरमणीनां प्रतिकृतिः ।
 इदानीमर्कस्त्वं खररुचिसमुत्सारितरसः
 किरन्ती कोपाम्रीनहमपि रविग्रावघटिता ॥ २० ॥

अचलस्य ।

कठिनहृदये मुञ्च भ्रान्तिं व्यथीकृकथाधितां
 पिशुनवचनैर्दुःखं नेतुं न युक्तमिमं जनम् ।
 किमिदमथवा सत्यं मुग्धे त्वयाऽद्य विनिश्चितं
 यदभिरुचितं तन्मे कृत्वा प्रिये सुखमास्पताम् ॥ २१ ॥

अमरकृत्य ।

त्वं तावद्बहुवल्लभो नववयाः कान्तस्मुखी निर्धृणो
 नो जानासि परव्यथां शत्रुमते नैवासि दुःखी यतः ।
 किं त्वन्याः परिपृच्छ मन्मथशरैः पीडामसन्नामिमां
 किं वा (आता) नो भव येनै सज्जन जनैः कापान्तिको नोच्यसे ॥ २२ ॥

कस्यापि ।

प्रसादे वर्तस्व प्रकटय मुदं^१ सन्त्यज रूपं
 मिये शुष्यन्त्यङ्गनन्पमृतमिव ते सिञ्चतु वपुः ।
 निर्धौनं सौख्यानां क्षणमभिमुखं स्थापय मुखं
 न मुग्धे प्रत्येतुं प्रभवति गतः कालहरिणः ॥ २३ ॥

चन्द्रकस्य ।

कृतककृतकैर्मायाशाठ्यैस्त्वयाऽप्यतिवर्तितं
 निभृतनिभृतैः कार्यालोपैर्मयाऽप्युपलक्षितम् ।
 भवतु विदितं नेष्टा तेऽहं वृथा परित्यजसे
 त्वहमसहना त्वं निस्नेहः समेन समं गतम् ॥ २४ ॥

किं कण्ठे शिथिलीकृतो भुजलतापाशः प्रमादान्मया
 निद्राच्छेदविवर्तनेष्वभिमुखं नाद्यापि संभावितम् ।
 अन्यस्त्रीजनसङ्कथालघुरहं स्वप्ने त्वया लक्षितो
 दोषं पश्यसि किं मिये परिजनोपालम्भयोग्ये मयि ॥ २५ ॥

निशानारायणस्य ।

अर्घोक्ते भयमागतोऽसि किमिदं कण्ठश्च किं गद्गद-
 श्वादोरस्य न च क्षणोऽयमनुपक्षिप्तैयमास्तां कया ।
 घ्नहि प्ररुतमस्तु संप्रति महत् कर्णे सखीनां मुखै-
 स्तृप्तिर्निर्भरमेभिरक्षरपदैः प्रागेव मे संभृता ॥ २६ ॥

कस्यापि ।

विनिश्चेतुं श्वयो न सुखमिति वा दुःखमिति वा
 प्रमोदो निद्रा वा किमु विपविसर्पः किमु मदः ।
 तव स्पर्शे स्पर्शे मम हि परिमूढेन्द्रियगणो
 विकारः कोऽप्यन्तर्जडयति च तापं च कुरुते ॥ २७ ॥

भवभूतेः ।

यत्रार्कायितमिन्दुना सरसिजैरङ्गनरपुञ्जापितं
 क्रुद्धायां मयि नाप ते कदलिकाखण्डैरलानापितम् ।
 कालोऽयः खलु कोऽपि सोऽमृतमयो जातो विपाक्तोऽधुना
 पिवन्नाणानिति निर्यदश्रुवला मोहं वदन्ती गता ॥ २८ ॥

रुद्रस्य ।

दृष्टिं रूपा क्षिपसि भामिनि यद्यपीमां
 स्निग्धेयमेप्यति तथापि न रुक्षभावम् ।
 त्यक्त्वा त्वरां ब्रज तद(व?) स्वलितैरयं तु
 खेदं करिष्यति गुरुर्नियतं नितम्बः ॥ २९ ॥

यद्गम्यं गुरुगौरवस्य सुहृदो यस्मिन् लभन्तेऽन्तरं
 यद्वाक्षिण्यवशाद्भयाच्च सहते मन्दोपचारानपि ।
 यल्लज्जा निरुणद्धि यत्र शपथैरुत्पाद्यते प्रत्यय-
 स्तत्किं प्रेम स उच्यते परिचयस्तत्राऽपि मानेन किम् ॥ ३० ॥

अमरकस्य ।

एवं यथाह भवती मम सर्वदोषाः
 कः स्वामिना कुचलयासि सहानुबन्धः ।
 एपोऽञ्जलिर्विरचितः कुरु निग्रहं मे
 दासेऽपराधवति कोऽवसरः क्षमायाः ॥ ३१ ॥

मान निराधारस्त्वं गच्छास्तु शिवस्तु पन्थास्ते ।
 अमुना घट्टाञ्जलिना हृदयमशेषं निपीतं मे ॥ ३२ ॥

कयोरप्येतौ ।

सुतनु जहिहि कोपं पश्य पादानर्त मां
 न खलु तव कदाचित् कोप एवंविधोऽभूत् ।
 इति निगदति नाथे तिर्यगापीलिताक्ष्या
 नयनजलमनल्पं मुक्तमुक्तं न किञ्चित् ॥ ३३ ॥

अमरकस्य ।

इति विप्रलम्भे उक्तिप्रत्युक्तिवर्णनपद्धतिः ।

प्रसादवर्णनपद्धतिः (५८)

परिमलाने माने मुखशशिनि तस्याः करधृते
मयि क्षीणोपाये प्रणिपतनमात्रैकशरणे ।
तया पक्ष्मप्रान्तध्वजपटनिरुद्धेन सहसा
प्रसादो वाप्येण स्तनतटविशीर्णेन कथितः ॥ १ ॥

अमलकस्य ।

दृष्टे लोचनवन्मनाद्भुमुकुलितं पार्श्वस्थिते वैक्रव-
न्यग्भूतं बहिरासितं पुलकवत् स्पर्शं समातन्वति ।
नीवीबन्धवदागतं शिथिलतां संभापमाणे क्षणा-
न्मानेनापसृतं ह्रियेव सुदृशः पादस्पृशि प्रेषसि ॥ २ ॥

कस्यापि ।

सत्यं दुर्लभ एव बल्लभतमो रागो ममास्मिन्पुनः
कोपोऽस्यातिगुरुर्न चातिनिपुणास्सख्योऽपि संबोधने ।
सञ्चिन्त्येति मृगीदृशा म्रियतमे दृष्टे श्रृयां मेखलां
बध्नन्त्या न गतं स्थितं न च चलद्वासो न वा संवृतम् ॥ ३ ॥

सत्यं भामिनि दुर्जनोऽस्मि दयिते पाल्यस्तथाऽपि त्वया
तद्वोपदृशतशो मृगासि नियतं दीने मयि क्षम्यताम् ।
इत्थं जलति बल्लभे मृगदृशा चक्षुर्लसत्संभृतं
रक्तत्वं विरलीकृतं च वदने दत्तं न किञ्चिद्वचः ॥ ४ ॥

रुद्रस्यैतौ ।

आगत्य प्रणिपातसान्त्वितसखीदृष्टान्तरे सागसि
स्वैरं कुर्वति तल्पपार्श्वनिभृते धूर्तेऽङ्गसंवाहनम् ।
ज्ञात्वा स्पर्शवशाच्चर्यां किल सखीभ्रान्त्या स्ववसद्वन्नैः
खिन्नाऽसीत्यभिधाय मीलितदृशा सानन्दमारोपितः ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

वाचो वाम्मिनि किं तवाद्य परुषाः सुभ्रु भ्रुवोर्विभ्रमो-
 ऽप्युद्भ्रान्तः कृत एष लोलनयने किं लोहिते लोचने ।
 नास्त्यागो मयि किं मुधैव कुपितेत्युक्ते पुरः प्रेयसा
 मानिन्या जलबिन्दुदन्तुरपुट्य दृष्टिस्सखीप्वाहिता ॥ ६ ॥

रुद्रस्य ।

चक्षुर्लुप्तपरीकणं कवलितस्ताम्बूलरागोऽधरे
 विश्रान्ता कवरी कपोलफलके ध्वस्ता च गात्रात् ध्रुतिः ।
 जाने संप्रति भौमिनि प्रणयिना कैरप्युपायक्रमै-
 र्भग्नो मानमहातरुस्तरुणि ते चेतस्स्थलीवर्धितः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

सा यावन्ति पदान्यलीकवचनैरालीजनैः पाठिता
 तावन्त्येव कृतागसो द्रुततरं संलप्य पत्युः पुरः ।
 प्रारंभे परतो यथा मनसिजस्येच्छा तथा वर्तितुं
 प्रेम्णो मौग्ध्यविभूषणस्य सहजः कोऽप्येष कान्तः क्रमः ॥ ८ ॥

महेन्दुराजस्य

॥ इति प्रसादवर्णनपद्धतिः ॥

संभोगपद्धतयः । तत्र ऋतुपट्टम् ।

वसन्तवर्णनपद्धतिः (५९)

तत्र ऋतुस्वभावः—

आताम्राः किरणा रवेर्नवदलत्वक्पल्लवाः पादवाः

वल्लघस्तारफतुल्यकान्तिमुमनस्सौरभ्यसंभाविताः ।

वात्यस्मिन्मधुमत्तपट्पदपदव्याधूतचूतद्रुम—

भागभारप्रपतत्परागपटलामोदी मरुद्वासिणः ॥ १ ॥

विष्फूर्जत्फालनेघ्रानलबहलशिखासञ्चर्यैर्दशितौष्ण्यः

मोन्मीलनीलकण्ठद्युतिभिराभिनवाम्भोदलीलां दधानः ।

चञ्चच्चूडाग्रजाग्रतुहिनकरकरोद्दीर्घगन्त्यस्समन्ता—

दित्यं प्रोह्लासिकालप्रितयमयवपुः पातुवश्चन्द्रमौलिः ॥ २ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्यैतौ ।

यत्पारम्भविजृम्भितो रतिपतिः शृङ्गारसञ्जीवनीं

पक्षे हृद्यविशृङ्खलां त्रिभुवनप्रक्षोभणीं प्रक्रियाम् ।

उत्सर्पत्सहकारपुष्पमधुरामोदपञ्चाश्विते

तस्मिन्सन्तु वसन्त एव सुलभस्थानाः कवीनां गिरः ॥ ३ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

असौ मरुचुंबितचारुकेसरः प्रसन्नतारापतिमण्डलाग्रणीः ।

त्रियुक्तरामातुरदृष्टिवीक्षितो वसन्तकालो हनुमानिवागतः ॥ ४ ॥

महविज्जाकस्य ।

गर्भग्रन्थिषु वीरुषां सुमनसो मध्येऽङ्कुरं पल्लवाः

वाञ्छामात्रपरिश्रहः पिकवधूकण्ठोदरे पञ्चमः ।

किञ्च त्रीणि जगन्ति जिष्णु दिवसैर्द्वित्रैर्मनोजन्मनो

देवस्यापि चिरोद्भूतं यदि भवत्यभ्यासवन्धं धनुः ॥ ५ ॥

रानशोत्तरस्य ।

माकन्देषु न यद्यपि प्रतिदिनं गर्भाङ्कुसग्रन्थयो

भिद्यन्ते न च यद्यपि प्रतनुते पुष्पाण्यशोकद्रुमः ।

धत्ते नान्यभृतस्य यद्यपि कलः कण्ठे पदं पञ्चमो

भ्रातः पश्य तथाऽप्ययं हतमधुश्वेतः करोत्युत्सुकम् ॥ ६ ॥

श्रीमोजदेवस्य ।

बाणानङ्कुरयन्ति पुष्पधनुषो वीरस्य चूतद्रुमाः

वासन्तीषुकुलानि संप्रति मुखैर्भिन्दन्ति भृङ्गजङ्गनाः ।

गण्डूपं प्रतिपालयन्ति सुदृशां पुष्पोद्गमे केसर-

स्तासां च स्तनमण्डलैः कुरवका गाढं तदालिङ्गनम् ॥ ७ ॥

नाथकुमारस्य ।

अग्रे स्त्रीनखपाटलं कुरवकं श्यामं द्वयोर्भागयो-

र्वालाशोकमुपोढरागमुभयं भेदोन्मुखं तिष्ठति ।

ईषद्भद्ररजःकणाग्रकपिशा चूते नवा मञ्जरी

मुग्धत्वस्य च यौवनस्य च सखे मध्ये मधुश्रीः स्थिता ॥ ८ ॥

कालिदासस्य ।

मन्दोऽयं मलयानिलः किसलयं चूतद्रुमाणां नवं

माद्यत्कोकिलकूजितं विचकिलाभोदः पुराणं मधु ।

बाणानित्युपदीकरोति सुरभिः पञ्चैव पञ्चैपवे

युनामिन्द्रियपञ्चकस्य युगपत्संमोहसंपादिनः ॥ ९ ॥

श्रीराजकविराजस्य ।

जराद्दिदमकान्तिभिः किसलयैस्ताम्रां त्विषं त्रिभ्रतो

भृङ्गनलीविरुतैः कलैरविशदव्याहारलीलाभृतः ।

घूर्णन्तो मलयानिलाहातिवलैः शाखासमूहैर्धुङ्-

र्भ्रातिं प्राप्य मधुमसङ्गजनितां मत्ता इवामी द्रुमाः ॥ १० ॥

श्रीहर्षस्य ।

मालतीविरहाक्रान्ताः पश्य भृङ्गं शुभ्रपूर्वः ।

आत्मानं प्रक्षिपन्तीव किञ्चुक्रमभवानले ॥ ११ ॥

कस्यापि ।

किंशुककलिकान्तर्गतमिन्दुकलास्पर्धि केसरं भाति ।
रक्तनिचोलकपिहितं धनुरिव जतुष्टुद्रितं वितनोः ॥ १२ ॥

विज्ञाकायाः ।

निर्वाणङ्गारसंघैरिव मधुपकुलैः कालिमानं बहद्भि-
र्भस्त्रावातैरिबोधन्मलयगिरिगुहानिर्गतैस्तैर्मरुद्भिः ।
उद्दीप्योद्दाममन्तर्विरहहृतभुजं निर्मिमीतेऽत्र पौष्पान्
वाणानक्षुण्णधारान्मधुरयमधुना लोहकारः स्मरस्य ॥ १३ ॥

नाचिराजस्य ।

स्थाने स्थाने मलयमरुतः पूरयन्त्यङ्कपालीं
पुष्पालीषु स्मरगजरजस्त्रानयोग्याः परागाः ।
जातं चूते मधु मधुकरभेयसीजानुदघ्नं
निर्विघ्नत्वं सपदि भजते रागराज्याभिषेकः ॥ १४ ॥

मानग्रन्थिकदर्थनाथ कथितास्सर्वत्र पुंस्कोकिलाः
क्रीडाकर्मणि दाक्षिणात्यमरुतामध्यक्षभांवोऽर्पितः ।
पुष्पास्त्रस्य जगद्वयेऽपि विरहिप्रत्यूहहेवाकिनः
सद्यद्वोऽयमसाध्यसाधनविधौ साम्राज्यमन्त्री मधुः ॥ १५ ॥

बिरुहणस्यैतौ ।

कोकिलालपः—

स्तोत्रं चैत्रगुणोदयस्य विरहिप्राणप्रयाणानक-
ट्टंकारः स्मरकार्मुकस्य सुदृशा शृङ्गारदीक्षागुरुः ।
ढोलाकोलिकलासु मङ्गलपदं वन्दी वनान्तथियां
नादोऽयं कलकण्ठकण्ठकुहरप्रैखोलितः श्रूयते ॥ १६ ॥

श्रीपालकविराजस्य ।

यः श्रोत्रामृतनिर्झरैकवसतिं निर्व्याजमारुढवान्
यस्सङ्गीवनमन्त्रितां त्रिणयनप्लुष्टस्य चेतोभुवः ।
वीणावन्मृणो ध्वनिश्चतसृणां पात्रं श्रुतीनामभू-
त्सोऽयं कोकिलकण्ठवेणुविवरव्यापारितः पञ्चमः ॥ १७ ॥

बिरुहणस्य ।

यश्चूताङ्कुरकन्दलीकवलनात् कर्णामृतग्रामणी-

च्छायामात्रपरिग्रहोऽपि जगृहे पञ्चेपुजैत्रेषुताम् ।

ताम्यचालुविटङ्कसङ्कटवटीसंचारितः पञ्चमः

सोऽयं कोकिलकामिनीगलबिलादामूलमुन्मीलति ॥ १८ ॥

चूतः—

छट्टो वयं यदि ततः किमियं मृगाङ्गी सेयं वयं यदि ततः किमयं वसन्तः ।

सोऽप्यस्तु नाम जगतः प्रतिपक्षभूतश्चूतद्रुमः किमिति निर्मित एष धात्रा ॥ १९ ॥

कस्यापि ।

किं द्वारि दैवहतिके सहकारकेण

संबर्धितेन विपट्टक्षक एष पापः ।

यस्मिन्मनागपि विकासविकारभाजि

घोरा भवन्ति मदनज्वरसन्निपाताः ॥ २० ॥

विकटनितंबायाः ।

नेयं चूतलता विराजति धनुर्लेखा स्थितेयं पुरो

नासौ गुञ्जति भृङ्गपदतिरियं मौर्वी टणत्कारिणी ।

नैते नूतनपल्लवाः स्मरभटस्यामी स्फुटं पत्रिणः

-शोणास्तत्क्षणभिन्नपान्यहृदयप्रस्यन्दिभिश्शोणितैः ॥ २१ ॥

श्रीपालकविरानस्य ।

धत्त सखि कियदेतत् पश्य वैरं स्मरस्य

मियविरहकृशोऽस्मिन् रागिलोके तथाहि ।

वपवनसहकारोद्भासिभृङ्गच्छलेन

प्रतिविशिखमनेनोदञ्चितं कालकूटम् ॥ २२ ॥

पुष्पेपोरस्त्रकोशः शुक्लपठनमठः स्वस्तिवासः पिकाना-

माघ्रः साम्राज्यलक्ष्मीमनुभवतुतमामत्र कान्ते वसन्ते ।

पाकप्राप्तिमकर्षणगुणगुरुणा यत्फलानां रसेन

श्रीसौभाग्येन जिग्ये मरकतकृतपक्वोडजाम्बूनदाम्बु ॥ २३ ॥

कयोरप्येतौ ।

मदमधुरविलासानल्पभृङ्गनाभिरामा
ललितमुकुललीलोन्निमदन्ताङ्गुरथीः ।

मलयपवनवेष्टुत्पर्णकर्णाग्रभागा
लसति वत वसन्ते मञ्जरी कुञ्जरीव ॥ २४ ॥

वामननागस्य ।

वसन्तवायवः—

कृतप्रकोपाः पवनाननाना निवासदानादिव पञ्चगानाम् ।
विनिर्यमुधन्दनसैलकुञ्जादाशामुदीर्घा मति गन्धवाहाः ॥ २५ ॥

मलयगिरिसमीराः सिंहलद्वीपकान्ता-
मृत्तपरिचयलब्धस्फारकर्पूरवासाः ।

द्रविडयुवतिदोलाकेलिलोलनितम्ब-
स्थलशिथिलितवेगास्सेभ्यतामाप्रवन्ति ॥ २६ ॥

पानीपं नालिकेरीफलकुहरकुहकारि कलोलयन्तः
कावेरीतीरतालद्रुमचरितसुराभाण्डभाङ्गुरचण्डाः ।

एते तन्वन्ति बेलारवनललितलताताण्डवं द्राविडस्त्री-
कर्पूरापाण्डुगण्डस्थललुलितरया वायवो दाक्षिणात्याः ॥ २७ ॥

सन्वानशीतलत्वं जलधितटवनोत्तालतालासवानां
दोलाव्यालोलचोलीगुह्रमण(चरण?)भरोत्कालेहलोसहायः ।

धारुवात्येष दन्तव्रणमधरदले लालयन् केरलीना-
मुष्णीललुब्धपिप्पसाधमकुसुमपन्दुरदक्षिणो दाक्षिणात्यः ॥ २८ ॥

त्रिरुहणस्यैते

ये दोलाकेलिकाराः किमपि भृङ्गदृशा मानतन्तुच्छिदो ये
सद्यःभृङ्गारदीसाव्यतिकरगुरवो ये च लोकत्रयेऽपि ।

ते कण्ठे लोलयन्तः परभृतवयसां पञ्चमं रागराजं

धान्ति स्वैरं समीराः स्मरविजयमहासाक्षिणो दाक्षिणात्याः ॥ २९ ॥

सुरतभरस्विन्नपद्मगविलासिनीपानकोलजर्जरितः ।
पुनरिह विरह्वासैर्मलयमरुन्मांसलीक्रियते ॥ ३० ॥

राजशेखरस्यैतौ ।

सललितमलकानां बल्लरीर्नर्तयन्तो
मधुसुरभिष्ठुस्वान्जोच्छ्वासगन्धानुबन्धाः ।
उपरिसुरतभाजां योपितां स्वेदविन्दून्
सतृप इव पिबन्तो बान्ति मन्दं समीराः ॥ ३१ ॥

स्मेराम्भोरुहपत्तने परिमलस्तेयी वसन्तानिल-
स्तत्रत्यैरपि यामिकैर्मधुकरैरावद्धकोलाहलः ।
निर्यातस्त्वरया व्रजाभिपतितः श्रीखण्डपङ्कजवै-
लिंसे पिच्छलकेरलीकुचतटे खञ्जन् शनैर्गच्छति ॥ ३२ ॥

कयोरप्येतौ ।

कावेरीवारिवेल्लहरिपरिकरश्रीडन[त्राँन्त]शीताः
स्फीतश्रीखण्डपण्डभ्रमणभरभवद्भूरिसौरभ्यगर्भाः ।
चोलव्रीलोलवेलाञ्चलचलनकलाभ्रान्तकान्तास्तनान्ता
घान्ति प्रेयोवियोगातुरतरमणीवैरिणोऽमी समीराः ॥ ३३ ॥

कृष्णपिङ्गस्य ।

वसन्तपथिकाः—

लतानामेतासामुदितकुसुमानां मरुदयं
मर्तं लास्यं दत्त्वा श्रयति भृशमामोदमसमम् ।
लतास्त्वध्वन्यानामहह दृशमादाय सहसा
ददत्याधिव्याधिभ्रमिरुदितमोहव्यतिकरम् ॥ ३४ ॥

कस्यापि ।

सा व्याधेः कुशता क्षतस्य रुधिरं दृष्टस्य लालास्रुतिः
सर्वं नैतदिहास्ति तत्कथमसौ पान्यस्तपस्वी मृतः ।
आः ज्ञातं मधुलम्पटैर्मधुकरैरावद्धकोलाहले
नूनं साहसिकेन चूतप्रकुले दृष्टिस्समारोपिता ॥ ३५ ॥

रामिलसोमिलयोः ।

अमी हेलोन्मेपव्यसनिषु पलाशेषु परितः

पिबन्ति स्वच्छन्दं मधु मधुलिहो माद्यति जनः ।

अयं च प्रत्यग्रं दशति सहकारं परभृतो

यदीदं मर्मान्तर्विदलति क एष व्यतिकरः ॥ ३६ ॥

कटुकादित्यस्य ।

अध्वन्यस्य वधूर्वियोगविधुरा भर्तुस्मरन्ती यदि

माणानुज्झति तस्य तत्त्वलु महत्सञ्जायते पातकम् ।

यावन्नो कृतमध्वगेन हृदये तावत्तरोर्मूर्द्धनि

मोहदुष्टं परपुण्या तव तवेत्युर्ध्वचोऽनेकशः ॥ ३७ ॥

अस्थिसोदयतीव कुन्दमुकुलैः फुल्लैः पलाशद्रुपैः

साङ्गारमकरेव धूमकलुषेवोत्पातिभिः पट्पदैः ।

रक्ताक्षद्युतिभिस्सशेषदहनालातेव पुंस्कोकिलै-

र्हृष्टा माणसमाचितेव पथिकैरारादनान्तस्पली ॥ ३८ ॥

कथोरच्येतौ ।

बधिरितचतुराशा मीति (त) शरीतनादै-

र्बहलबकुलपुष्पैरन्धपुष्पन्धयाऽसौ ।

निधुवनविधिर्मोहोन्मूकफोका वनश्रीः

कपमिव पथिकानां नैव [वैक] त्यहेतुः ॥ ३९ ॥

श्रीपालकविरानस्य ।

अध्वन्यैर्मकरन्दशीकरसुरामत्तकणल्लोकिले

मार्गे मार्गनिरोधिनी परिहृता शङ्केऽशुभाशङ्कन्या ।

पाण्डुस्त्रीवधपातकादुपगतं चण्डालिचिह्नं मधो-

रेषा किङ्किणिक्तेव पट्पदमयी झङ्कारिणी संहतिः ॥ ४० ॥

कस्यापि ।

॥ इति मगदत्तनल्लहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वसन्तवर्णनपद्धतिः ॥

ग्रीष्मपद्धतिः (६०)

तत्र ऋतुस्वभावः—

वर्षेत्यग्निकणानिवोष्णकिरणः काष्ठास्तु दावानल-
ज्वालाजालज्वालभूधरमिलद्रूम्यान्धकाराविलाः ।
घृसा जीर्णविशीर्णपर्णपटलाः शुष्पलतालिङ्गिता
नद्यस्तप्तकरीन्द्रकेलिकलुषा ग्रीष्मे मरुर्भैरवः ॥ १ ॥

वैद्यभानुपण्डितस्य ।

ततः प्राविरभूद्व्रीष्मस्तपन्वसुमतीमिमाम् ।
सपिण्डः कालकूटस्य सप्तजिह्वस्य सोदरः ॥ २ ॥
तपनं बिभ्रदाकाशो जगत्कायविशृङ्खलम् ।
स्फुरल्लाटनयनं हरं नाटयति स्फुटम् ॥ ३ ॥
कापि कापि दिगन्ते कृशषवलः कोऽपि कोऽपि घनलेशः ।
तिग्मद्युतिदग्धानां ताराणां भस्मवद्भाति ॥ ४ ॥

सूक्तिरत्नाकरादेते ।

प्रतिगतमर्थिजनानां विच्छिन्नाशं समूहमवलोक्य ।
स्फुटितमपयशस्तापादिव हृदयतले तडागस्य ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

रवेस्समस्तक्षितिमध्यगं रसं निपीय पीनत्वमतीव विभ्रतः ।
भरेण वाजिखिव मन्दगामिषु क्रमेण दैर्घ्यं दिवसाः प्रपेदिरे ॥ ६ ॥

चिह्नस्य ।

भ्रमन्त्यः परितश्छायाः पततां भ्राम्यतां दिवि ।
विभान्ति धर्मतप्तोर्वीस्पर्शजातव्यया इव ॥ ७ ॥

सूक्तिरक्षत् ।

तप्ता मही विरहिणामिव चिचवृचि-
 स्तृष्णाऽध्वगेषु कृपणेष्विव वृद्धिमेति ।
 सूर्यः कर्दहति दुर्वचनैः खलो नु
 छाया सतीव न विमुञ्चति पादमूलम् ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

पच्यन्ते स्थलचारिणः क्षितिरजस्यङ्गारभूयंगते
 कथ्यन्ते जलजन्तवः प्रतिनदं तापोल्वणैर्वारिभिः ।
 भर्ज्यन्ते शि(खच)राः खरातपशिखापुञ्जे तदेभिर्दिनै-
 र्मांसा(स्पा)कः (१) क्रियते दिनेऽयं नियमाद्वैवस्वताय ध्रुवम् ॥ ९ ॥
 श्रीपालकविराजस्य ।

अङ्गारैः खचितेव भूर्विष्यदपि ज्वालाकराल[लैः]करै-
 स्तिग्मांशोः किरतीव तीव्रमभितो वायुः कुंकालानलम् ।
 अप्यम्भांसि नखम्पचानि सरितामाशा ज्वलन्तीव च
 ग्रीष्मेऽस्मिन्नववह्निर्दीपितामिवाशेषं जगद्वर्तते ॥ १० ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

निजां कायच्छायां श्रयति महिषः कर्दमधिया
 च्युतं गुञ्जापुञ्जं रुधिरमिति काफः कलयति ।
 समुत्सर्पन् सर्वः सुपिरविवरं तापविवशः
 ससीत्काराधूतं प्रविशति करं कुञ्जरपतेः ॥ ११ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

विशुष्यतोपान्तदशयितमहिषघ्राणकुहरं
 प्रतिश्यायकृत्रिं विशति शफरस्तापविवशः ।
 अनिच्छन्तो धर्मकथनपरुषं वारि सरितां
 लिहन्ति स्वाङ्गानि श्रमजलफणार्द्राणि हरिणाः ॥ १२ ॥
 तापां वसध्नशयितं सरणौ तरक्षुमुल्लङ्घ्य धावति मृगे मृगतृष्णिकार्ये ।
 तत्क्रोषितो मुखमुदक्षितमेव धर्मश्लोषाद्यसध्वनमय्य तर्गेव शेते ॥ १३ ॥
 सर्वदासस्येतौ ।

कानि स्थानानि दग्धान्यतिशयगहनास्सन्ति वा के प्रदेशाः ।

किं वा शेषं वनस्य स्थितमिति पवनासङ्गविस्पष्टतेजाः ।

चण्डज्वालावलीदस्फुटिततरुलताग्रन्थिमुक्तादृशासौ

दावाग्निशुष्कवृक्षे शिखरिणि गहनेऽधिष्ठितः पश्यतीव ॥ १४ ॥

भीमस्य ।

उद्धूय धूलीर्घवला रसातला-

द्वात्या लगन्ती गगने व्यवर्तते ।

फूत्कारयन्त्येव भुवोद्धृता भुजा

निदाघतापाकुलया तपात्यये ॥ १५ ॥

कविकेलेः ।

अपि तरुवनान्धूमायन्ते तपत्यपि यामिनी

दहति सरसीवातोऽप्येष ज्वलन्ति जलान्यपि ।

इति समधिकं ग्रीष्मे भीष्मे न पुण्यवर्ता भयं

मलयजरसैर्दिग्धं लब्ध्वा बधूस्तनमण्डलम् ॥ १६ ॥

श्रीपालकविराजस्य ।

अस्यच्छं सितमंशुकं शुचि मधु प्रच्छायमच्छं रजः

कर्पूरं विधृताद्रचन्दनकुचद्वन्दाः कुरङ्गीदृशः ।

धारावेश्म सपाटलं विचकिलस्रग्दाम चन्द्रस्विषो

धातस्फटिरियं दृष्ट्वैव तव न ग्रीष्मोऽभविष्यद्यदि ॥ १७ ॥

मध्याह्नः—

दुस्सहसन्तापभयात्संप्रति मध्ये स्थिते दिवसनाथे ।

छायाभिव बाञ्छन्ती छायापि गता तरुतलानि ॥ १८ ॥

श्रीमद्वन्तिवर्मणः ।

आदी मानपरिग्रहेण गुरुणा दूरं समुत्सारितां

पश्चात्तापभरेण तामतिकृशां नीतां परं लाघवम् ।

उत्सङ्गान्तरवर्तिनीमनुगतां संपीडिताङ्गीमिमां

सर्वाङ्गप्रणयमियामिव तरुच्छायां समालम्बते ॥ १९ ॥

[अनङ्गहर्षस्य]

उद्धामद्युमणिद्युतिव्यतिकरप्रक्रीडकोपल-

ज्वालाजालजटालजाङ्गलतटीनिष्कूनकोयष्टयः ।

भौमोष्मप्रवमानस्रकिरेणक्रूरप्रकारां दृशो-

रायुःकर्म समापयन्ति धिगमूर्धध्याह्नशून्या दिशः ॥ २० ॥

श्रीमुरारे ।

धत्ते पङ्कजिनीदलेच्छुरूपरि स्वं कर्णतालं द्विपः

शष्पस्तम्बधिया नियच्छति शिखी मध्पेशिखण्डं शिरः ।

मिध्या लेदि मृणालकोटिकुटिलं दंष्ट्राङ्कुरं सूकरो

मध्याह्ने महिपश्च वाञ्छति निजच्छायामहाकर्दमम् ॥ २१ ॥

राजशेखरस्य ।

सौहृदस्थस्तिमितैरुदञ्चदलसंग्रीवाभिरामं मुहु-

र्मध्याह्ने स्फुरदर्कैर्कर्कशरुचि मान्तस्पलीवर्तिभिः ।

दत्ताः सिन्धुषु माहिपैः क्रमकृशस्रोतस्सु पङ्कनेदरे

निद्रामीलितपक्ष्मपदतिपरिव्यक्तारुणा दृष्टयः ॥ २२ ॥

सर्पद्वोरिणि वारिशीतलतले विन्यस्तपुष्पोत्करे

नीरन्ध्रे फदलीवने गुरुदलच्छायाहताकृत्विवि ।

कर्पूरांगरुपङ्कपिच्छिलघनोच्चुङ्गस्तनालिङ्गिभिः

कान्ताकेलिरतैरहो मुकुतिभिर्मध्यन्दिनं नीयते ॥ २३ ॥

कयोरप्येतौ ।

श्रीध्मवायवः—

कारङ्गीः कूजयन्तो निजजउररवव्याञ्जिता वीजकोशी-

रुत्पाकान्कृष्णलानां पृथुसुपिरगतान् शिम्बिकान् पाटयन्तः ।

सिल्लिकासल्लरीणां यधिरितभुवनं संकृतं खे सिपन्तः

शिञ्जानाण्पत्यपत्रप्रकरस्रणस्रणाराविणो वान्ति वाताः ॥ २४ ॥

मट्टपाणस्य ।

आध्मातोद्धतदात्रवहिसुहृदः कीर्णोष्णरेणूत्कराः
सन्तप्ताध्वगमुक्तखेदविपम्भासोष्मसंवादिनः ।

तृष्णार्ताजगरायतास्यकुहरक्षिप्रप्रवेशोत्कटाः
भ्रूमङ्गैरिव तर्जयन्ति पवनाः घृष्टस्थलीकज्जलैः ॥ २५ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

ग्रीष्मपथिकः—

सर्वाशारुधि दग्धवीरुधि सदा सारङ्गवद्धक्रुधि
क्षामक्ष्मारुहि मन्दमुन्मथुलिहि स्वच्छन्दकुन्दद्रुहि ।
शुष्यत्स्रोतसि तप्तभूरिरजसि ज्वालायमानार्णसि
ग्रीष्मे मासि ततार्कतेजसि कथं पान्य व्रजन् जीवसि ॥ २६ ॥

ग्रीष्मोष्मोपशुष्यत्पयसि वक्रभयभ्रान्तपाठीनभानि
प्रायः पङ्क्त्यैव गतवति सरसि स्वल्पतोये लुटित्वा ।
कृत्वा कृत्वा जलार्द्राकृतमुपैरि जरत्कर्षटार्थं प्रपायां
तापं पीत्वाऽपि पान्यः पथि बहति इहाहेति कुर्वन् पिपासुः ॥ २७ ॥

भ्राम्यशीत्कारिचक्रभ्रमभरितघटीयंत्रचक्रप्रमुक्त-
स्रोतःपूर्णमणालीपयसरणिसिरासारिसीत्कारि(?)वारि ।
कौपं पान्याः मकारं सितमणिमुसलाकारविस्कारिधारं
विश्लिप्तशुष्णमुक्ताकणनिकानिभासारपातं पिबन्ति ॥ २८ ॥

महबाणस्यैते ।

वाताकीर्णविशीर्णवीरणतृणश्रेणीमृणत्कारिणि
ग्रीष्मे सोष्मणि चण्डसूर्यकिरणप्रकाश्यमानार्णसि ।
चित्तारोपिनकाभिर्नामूतवन्नज्ज्योत्स्नाह्वनश्रान्तयो
मध्याह्नेऽपि मुखं प्रयान्ति पथिकाः एवं देगमृत्कण्टिताः ॥ २९ ॥

कट्यारि ।

प्रपापालिका—

भङ्गुलपग्रवि(नि)रोधतस्तनुतरां धारामियं कुर्वती
 कर्कर्या [सुचिरं] पयो निषुणिका दातुं प्रपापालिका ।
 विश्लिष्टाङ्गुलिना करेण दशनापीडं शनैः पान्य हे
 निष्पन्दोर्ध्वविलोचनस्त्वमपि तज्जानासि पातुं पयः ॥ ३० ॥

कस्यापि ।

पिवन्नम्भः प्रपापालीमनुरक्तां विलोकयन् ।
 भगस्त्यं चिन्तयामास चतुरस्साऽपि सागरान् ॥ ३१ ॥

कस्यापि ।

दृशं प्रपापालिकया प्रकाशिते
 निवेशयन् कुम्भधिया कुचद्वये ।
 विवेद पान्यः कलशात्परिच्युतां
 न वारिभारां मुखसङ्गिनीमपि ॥ ३२ ॥

विल्लणस्य ।

दूरादेव धृतोऽञ्जलिर्न तु पुनः पानीयपानोचितो
 रूपालोकनकौतुकात्प्रचलितो मूर्धा न शान्त्या तृपः ।
 रोमाञ्चोऽपि निरन्तरं प्रकटितः प्रीत्या न शैत्यादपा-
 मक्षुण्णो विधिरध्वगेन विहितो वीक्ष्य प्रपापालिकाम् ॥ ३३ ॥

कस्यापि ।

॥ इति भगदत्तनन्दहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सैमोगशृंगारे श्रीपद्मवर्णनपद्धतिः ॥

वर्षापद्धतिः (६१)

विद्युत्पङ्कजपण्डपङ्कपटली व्योमस्थलीशाद्वलः

केदारः कलमाङ्कुरप्रतिश्रुवां धारातलानामयम् ।

शैवालावलिरद्रिमूर्ध्नि सरितां सूर्येन्दुकाराशृङ्गं

कन्दर्पोत्सववैजयन्ति मधुतु प्रीत्यै तवाम्भोधरः ॥ १ ॥

विलहणस्य ।

व्यासं भिक्षेन्द्रनीलद्युतिभिरिव धनैर्मघजालैर्विशालै-

रुद्यद्विद्युद्विलासैः सुरपसुरनुगैर्व्योम वेष्टद्वलकैः ।

उर्वीं गुर्वीं शिलीन्द्रार्जुनकुटजतृणैर्भाति सस्यैः मधस्यैः

कादम्बामोदवाही जलधरसमये वारुणो वाति वातः ॥ २ ॥

श्रीवैद्यमानुगण्डितस्य ।

अथ मनसिजिदग्जयाभिर्गंसी जलधरदुन्दुभिराततान शब्दम् ।

तदनु तदनुजीविभिः कदम्बैः कवचित्तमुन्मदपट्टपदच्छलेन ॥ ३ ॥

शीतलादिव संव्रस्तं मातृपेण्याक्षभस्वनः ।

नभो चमार नीरन्ध्रं जीमूतकृलकम्बलम् ॥ ४ ॥

अर्धेन जलदम्ब्याममर्धेनातपापिङ्गलम् ।

अर्धनारीश्वराकारं न को मन्येत वासरम् ॥ ५ ॥

सर्वदासरयेतो ।

कशाभिरिव ह्रीमोभिर्विगुञ्जिरिव ताडितम् ।

अन्नस्नानितनिर्घोषं सवेदनमिवाम्बरम् ॥ ६ ॥

मेघकृष्णाजिनधरा धागयशोपर्वीतिनः ।

मारुतापूरितगुहाः प्रार्थिता इव पर्वताः ॥ ७ ॥

श्रीऋषभः ।

मन्दं मुद्रितपांसवः परिपतज्झंकारिशंशामरु-

द्वेगध्वस्तकुटीरकाग्रनिपतच्छिद्रेषु लब्धान्तराः ।

कर्मव्यग्रकुटुम्बिनीकुचभरस्वेदच्छिदः प्रावृषः

प्रारम्भे मदयन्ति कन्दलदलोह्लासाः पयोविन्दवः ॥ १३ ॥

अमरकस्य ।

किञ्चिन्मुद्रितपांसवः शिखिकुलैरुत्पक्षममालोकिता

जीर्णावासरुद्वारिद्राग्रहिणी]श्वासानि' लैर्जर्जराः ।

एते ते निपतन्ति नूतनघनाः प्रावृट्समारम्भिणो

विच्छाथीकृतविप्रयुक्तवनितावक्त्रेन्दवो विन्दवः ॥ १४ ॥

कस्यापि ।

आकर्ण्य स्मरयौवराज्यपटहं जीधूतनूतनध्वनिं

वृत्त्यत्केकिकुटुम्बकस्य ददत्तं मन्द्रां मृदङ्गक्रियाम् ।

उन्मीलभवनीलकन्दलदलव्याजेन रोमाञ्चिता

हर्षेणैव समुच्छिन्नान्वसुमती दध्ने शिलीन्ध्रध्वजान् ॥ १५ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

दिग्भस्त्रामुखमुच्यमानपवनप्रेङ्खनेलनावर्तित-

उवालाजालजटालवैद्युतशिखिमद्योतमानात्मभिः ।

नीरन्ध्रं रसगर्भितैरकलुपव्योमार्कचन्द्रान्मुहुः

कालोऽयं घमतीव तोयदमहामृपासहस्रैर्दिवि ॥ १६ ॥

श्रीपालकविराजस्य ।

अस्थिरमनेकरागं गुणरहितं नित्यवक्रदुष्पापम् ।

प्रावृषि सुरेन्द्रचापं विभाष्यते युवतिचिचमिव ॥ १७ ॥

कस्यापि ।

क्षपाः क्षामीकृत्य प्रसभमपहृत्याम्बु सरितां

प्रताप्योर्वीं कृत्स्नां तरुगहनमुच्छोष्य सकलम् ।

क संप्रत्युष्णांशुर्गत इति तदालोकनपरा-

स्तडिदीपालोका दिशि दिशि चरन्तीव जलदाः ॥ १८ ॥

पाणिनेः ।

जलधिवारि निपीतवतो भृशं वनमुचो रुधिरस्रवलोहिताः ।
अतिभरस्फुटितोदरनिर्गता विवशुरन्त्रलता इव विद्युतः ॥ १९ ॥

जलधरस्य तटे तटितो वधु-
ग्रहगणग्रसनानि वितन्वतः ।
उदरमाशु विभिद्य विनिर्गता
रविकरा इव काञ्चनरोचिषः ॥ २० ॥

कुमारदासस्यैतौ ।

देवे कुर्वति दुर्दिनव्यतिकरं नास्त्येव तन्मन्दिरं
यन्नाहारगवेषणाय बहुशो नासीद्व्रता वायसी ।
किन्तु प्राप न किञ्चन कचिदपि प्रस्वापहेतोस्तथा-
ऽप्युद्भिन्नाभकचक्षुषु भ्रमयति स्वं रिक्तचञ्चुषुटम् ॥ २१ ॥

देवे वर्षत्यशनपचनव्यापृता वह्निहेतो-
र्गैः शत्रैर्हं फलकनिचितैस्सेतुभिः पङ्क्तभीताः ।
नीध्रमान्तानविरलजलान् पाणिभिस्ताडयित्वा
शूर्पच्छत्रस्य गितशिरसो योषितस्सञ्चरन्ति ॥ २२ ॥

कयोरप्येतौ ।

यो गात्रापरमध्यमं निविशते मेघाम्बुधाराभया-
घ्रातुं पोतमचञ्चलैव करिणी तं वत्सला भ्राम्यति ।
तत्कुम्भस्थलपातिनं परिहरन्नासारमम्भोजिनी-
पत्रच्छत्रमुदस्य गर्जति मुहुः कुप्यन् घनेभ्यो गजः ॥ २३ ॥

अम्भोदस्तनितं निशम्य करिणां वृहेति रंढोयुत-
स्सद्यस्त्यक्तमहीध्रकन्दरगृहः कौतुहली निर्गतः ।
एतस्मिन् क्षण एव चण्डमशनेराकर्ण्य शब्दं कृषा
तं प्रत्युत्पतति स्वगर्जितजितं धीरो मृगाणां पतिः ॥ २४ ॥

अन्योन्यवारिघटितौ घनवारिपाता-

ज्जीतौ भृशं मृगवधूर्मगयुषपथ ।

वित्तस्तया घटनया कृतसौख्यमोहौ

नैवा[म्बु]वाहजलशीकरपातपीडाम् ॥ २५ ॥

स्कन्धं तरोर्धनदलस्थगितोर्ध्वभाग-

मध्यास्य गाढकलितविशुबलभाभ्याम् ।

अम्भो यतः पतति मूर्ध्नि निजे कपिस्त-

त्पत्रं विलोकयति हुंकृतिपूर्वलौल्यः ॥ २६ ॥

सुक्तिसहस्रावत

प्रसरदलकाकीर्णे कर्णे न केकिरुतं श्रुतं

श्रसितविजितो वातो घातो नवा कुटजोत्कटः ।

न च परिचिता शंपासम्पत्सुताश्रुणि लोचने

तदपि किमपि प्रावृट् पापा दुनोति वियोगिनीम् ॥ २७ ॥

कस्यापि ।

सोत्साहा नववारिभारिगुरवो मृध्वन्तु नादं घना

वाता वान्तु कदम्बरेणुशबला नृत्यन्त्वमी वर्हिणः ।

मर्मा कान्तवियोगदुःखजलधौ दीनां विलोक्याङ्गनां

विद्युत्प्रस्फुरासि त्वमप्यकरुणा स्त्रीत्वेऽपि तुल्ये सति ॥ २८ ॥

विज्ञाकायाः ।

वर्षावायवः—

धाराधौतं ध्रुवानाशशघरधवलं केसरं केतकीनां

कैलासे किन्नरीणां चलदलकलतालास्थलीलां दधानाः ।

आमूलं मानिनीनां मनसि विनिहितं मानमुन्मूलयन्तो

वान्पेते वारिवाहव्यतिकरशिगिराः प्राट्टपेण्याः समीराः ॥ २९ ॥

कस्यापि ।

एते केतुमूचिसौरभजुषः पौरुषमत्माङ्गना-

व्यालोलालकवद्वरीविलुननव्याजोपभुक्ताननाः ।

किञ्चोन्निद्रकदम्बहृन्नुदुयीधूलीनुडत्पद-

व्यूहस्याहनिहारिणो विरहिणः कर्षन्ति वर्षानिलाः ॥ ३० ॥

योगेश्वरस्य ।

आमोदेन कदम्बरुन्दलमुवा छिम्पद्यनेपं नमः

मीतिस्फीनमपूरवृन्दनटनप्रस्तावनापाण्डितः ।

अम्भोदमयमोदविन्दुरचनानिर्मृष्टयर्मशर्ग-

बाधुर्वाति भयङ्करः प्रवसतां मेघङ्कुरादम्बरः ॥ ३१ ॥

कस्यापि ।

एते ते दुरतिक्रमकमपिलदमोर्मिमर्षच्छिदः

कादम्बेन रजोभरेण ककुभो रुन्धन्ति जङ्गानिलाः ॥

गाढारम्भनिरुद्धनीरदयतासंघटनीलीभव-

द्योमक्रौडकटाहपातुकपयोवेणीकणप्राहिणः ॥ ३२ ॥

कृष्णापिङ्गस्य ।

प्रावृद्धपथिकैः—

उपरि घनं घनपटलं निर्घगिरयोऽपि नर्तितमपूराः ।

क्षितिरेपि कन्दलधवला दृष्टिं पथिकः क पातयतु ॥ ३३ ॥

मर्तुहरेः ।

उपरि पयोधरमाला दूरे दयिता किमेतदापतितम् ।

हिमवति दिव्यापथयः कोपात्रिष्टः कणी गिरसि ॥ ३४ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

निशीथे लीनानां क्षयति तद्वितां बोध्य विषयं

घनानामाभोगं रसित्रपथिकेनोन्मुखदृशा ।

न गीतं सौत्कर्षणं न च रुदितमुत्कम्पनरलं

न निश्वासा मुक्ताः स्फुटदुःखं किन्तु हृदयम् ॥ ३५ ॥

का तारैर्मम गर्जितैरुपरता धाराम्बुभिः का हता
 का मोहं गमिता वियोगविधुरा का वा कदम्बानिलैः ।
 नीता का च विलोलतां मदकलैः केकारवैर्बहिर्णा-
 मित्थं पान्थगृहेषु पश्यति घनो विद्युत्पदीपैरिव ॥ ३६ ॥
 कयोरप्येतौ ।

वाता घान्तु जलस्पृशो नवयनो विद्युद्भिरुद्योततां
 बाष्पं मार्जय पान्थ हे त्वरयतां द्रष्टाजसि लम्बालकाम् ।
 वालां गर्भगृहोपितां परिजनमारुषकर्णद्वय-
 च्छिद्राद्गुद्रणकर्मणः श्रूयतया गर्जा न चेच्छ्रोष्यति ॥ ३७ ॥
 श्रीरुद्रस्य ।

रात्रौ वारिभरालसाम्बुदरवोद्विभ्रेन जाताश्रुणा
 पान्थेनात्मवियोगदुःखपिशुनं गीतं तथोत्कण्ठया ।
 आस्तां जीवितहारिणः प्रवसनालापस्य संकीर्तनं
 मानस्यापि जलाञ्जलिस्सरभसं लोकेन दत्तो यथा ॥ ३८ ॥
 अमरकस्य ।

यथा रन्ध्रं व्योन्नश्चलजलदधूमः स्थगयति
 स्फुलिङ्गानां रूपं दधति च यथा कीटमणयः ।
 यथा विद्युज्जालोल्लसन्परिपिङ्गवश्च ककुभ-
 स्तथा मन्ये लग्नः पथिकतरुपण्डे स्मरदवः ॥ ३९ ॥

उद्यद्गर्हिपि दर्दुरारवपुषि प्रक्षीणपान्थायुषि
 श्रूयोतद्विप्रुषि चन्द्ररुद्रपि सखे हंसद्विपि प्रावृषि ।
 मा मुञ्चोचकृचाग्रसन्ततपतद्राण्याकृष्टां बालिकां
 काले कालकरालनीलजन्दव्यालुमभास्वच्चिपि ॥ ४० ॥
 भट्टमणस्य ।

तदिदुक्तामुस्ता मेघाद्यर्विभानां वियोगिनाम् ।
 उद्गमन्त्यस्थितवधानि करकाय्मच्छलादधी ॥ ४१ ॥
 मदनस्य ।

इति वर्षावर्गनाद्वतिः ।

शरद्वर्णनपद्धतिः (६२)

ऋतुस्वभावः—

शुभ्राभ्रं व्योम सोमः स्फुरदमलकलः पिङ्गलस्तिग्मरोचि-
मैघव्यूहव्यपायाल्लसदसिसदृशः सावकाशा इवाशाः ।

कासाराः स्वच्छनीराः कमलवनमिलद्भृङ्गवद्वान्धकाराः
मेघान्ते वान्ति सप्तच्छदकुसुमरजोवाहिनो गन्धवाहाः ॥ १ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

आसादितप्रकटनिर्मलचन्द्रहासैः

प्राप्तशरत्समय एव विशुद्धकान्तिः ।

वत्साय गाढतमसं घनकालमुग्रं

रामो दशास्यमिव संभूतबन्धुजीवः ॥ २ ॥

तीव्रं रविस्तपति नीच इवाचिराज्यः

पिच्छं शिखी त्यजति मित्रमिवाकृतज्ञः ।

तोयं प्रसीदति मृनेरिव चित्तवृत्तिः

कामो दरिद्र इव शेषमुपैति पङ्कजः ॥ ३ ॥

अतिश्रृयालम्बिपयोधरेयं शुभ्रीभवत्काशविकासिकेशा ।

अतीतलावण्यजलप्रवाहा प्रावृद्ध जरां प्राप शरच्छलेन ॥ ४ ॥

कयोऽप्येतौ ।

अथोपगृहे शरदा शशाङ्के प्रावृद्धयौ शान्तवदित्कटाक्षा ।

कासां न सौभाग्यगुणोऽङ्गन्नानां नष्टः परिभ्रष्टपयोधराणाम् ॥ ५ ॥

बिल्हणस्य ।

कदा नु कन्यागमनप्रवादं प्रसालयेयं जगति प्ररुद्धम् ।

इतीव भास्वान् परिरुद्धतापस्तुलां विशुद्धर्यमिवारुरोह ॥ ६ ॥

मास्करस्य ।

जीमूतेषु महत्सु लोकमपरं यातेषु तद्गान्धवाः
 केचिद्वारिमुचः कृशाः प्रबलतस्तन्नाशशोकादिव ।
 मौनस्था इव शान्तगर्जिततया भस्मानुलिप्ता इव
 श्वेताः प्राप्य तपोमयीमिव दशमाशान्तभाजोऽभवन् ॥ ७ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

अपामृद्वृत्तानां निजमुपादिशन्त्या स्थितिपदं
 ददत्या शालीनामवनतिमुदारे सति फले ।
 मधूराणामुग्रं विषमिव हरन्त्या म[दर्म]हो
 कृतः कृत्स्नस्यायं विनय इव लोकस्य शरदा ॥ ८ ॥

विशालदेवस्य ।

चेतः कर्पन्ति सप्तच्छदकुरुमरसासारसौरभ्यलुभ्य-
 ऋङ्गीसङ्गीतभङ्गीश्रुतिमुभगदिशो वासराः शारदीनाः ।
 किञ्च व्याकोचपङ्केरुहमधुरमुखी संचरघञ्चरीक-
 श्रेणीवेणीसनाथां रमयति तरुणः पद्मिनीमंशुमाली ॥ ९ ॥

श्रुतधरराजस्य ।

यद्यसौ वर्धमानस्य जयतामिव भूभुजाम् ।
 अवकाशाय वैपुल्यं प्रापूर्वातथना दिशः ॥ १० ॥

शोणैः परिष्टतः पद्मैसो हव्यवहरेव ।
 चरन्निव तपो भाति लघुं वरवधूगतिम् ॥ ११ ॥

व्योम्नि विश्रान्तनीमूने तारकाः प्रचकाशरे ।
 प्राणिधानदृतध्वान्ते चेतसीव प्राणि(चिनि ?)मभा ॥ १२ ॥

सूक्तिसहस्रदेते ।

विद्युदादिनिग्रावलीविलसितं निर्वाप्य सर्वात्मना
 भित्वा कज्जलकान्तिकापयिनीमम्भोदमूषामपि ।
 उन्मील्य चन्द्रमण्डल [दिपां] संक्रान्तरागोज्ज्वल-
 श्रीभानं रसपिण्डमेव सहमा वर्षात्ययः कर्पणि ॥ १३ ॥

दूरं तोयधरान्धकारकरिणां यूयेषु नष्टेष्वितो
 निष्क्रामन्नुदयाद्रिकन्दरशुभः कृत्वैकमङ्गे मृगम् ।
 तत्स्रोदस्रतग्रैरिवारुणकरमाप्तमकुष्टोदयः
 पश्यायं शरदिन्दुरद्य कुरुते शार्दूलविक्रीडितम् ॥ १४ ॥
 सिद्धचक्रवर्तिनो जयसिंहदेवस्यैतौ ।

क्षुण्णमौक्तिकपरागपाण्डुरः शोभते स्म दिवि चन्द्रिकाभरः ।
 मेघबन्धनविश्रुक्तवीक्षितुं क्षीरनीरधिरिवेन्दुमागतः ॥ १५ ॥

इतश्चन्द्रस्तान्द्रः स्मरमयवयस्सन्धिमधुरः
 स्फुरन्मुग्धाकेलिस्मितमिव मयूखैः सुखयति ।
 चकोराणां चक्रं कुमुदसमुदायोऽपि च शर-
 मिशारम्भेऽश्रुभिन् समसमयमन्तर्विकसति ॥ १६ ॥

मयूखैरेकद्वैः कलभदशनच्छेदविशदै-
 लिखद्भिर्मेषान्ते तिमिरमुरसा प्रेर्यमधुना ।
 हरिन्माहेन्द्रीयं भवनिकपनिर्यूहरजत-
 स्फुरद्द्वर्तीवर्णैः कथयति निशार्भुतुरुदयम् ॥ १७ ॥

समं पान्यैः कान्तैर्धनसमयसङ्केतघटितै-
 थिरोत्कण्ठार्पणः पुनिकरतनिर्व्यूढमनसाश्च ।
 करैः पीयूषार्द्रैश्शरदि शरदण्डश्रुतिहरै-
 र्भृगाक्षीणां क्षीणां तनुमुपचरत्योपधिपतिः ॥ १८ ॥

मदनस्यैते ।

नीलनीरदनिचोलकोज्जिते व्योमदर्पणतले शरद्वधूः ।
 चन्द्रमाननामिव व्यलोकयत्तत्क्षणोन्मिषितकैरवेक्षणा ॥ १९ ॥

निरहणस्य ।

नयो वहन्ति कुण्डिलकमपुक्तिशक्तिरेखाङ्गबालपुलिनोदरसुसङ्कर्माः ।
 एतास्तरद्वितनुतोयपलापमानमीनानुसारिबकदत्तकरालफालाः ॥ २० ॥

कस्यापि ।

पूर्वं वारिधरप्रसङ्गसमयेनापूरितैः कुक्षिभि-
 र्या गभिण्य इवातिभारगुरवो निस्सैव्यतामागताः ।
 एतारसंप्रति ता विमान्त्यकलुषाः क्षामाभिरामाङ्गिकाः
 कूजत्सारसपोतपीतपयसो नद्यः प्रसूता इव ॥ २१ ॥

श्रीभोगवर्मणः ।

कापि कापि तिरोहितं भुवि भयादम्भोद्युचामागते-
 [ज्यौं] त्स्नासञ्चयमिन्दुना गतयनास्कन्दाय तस्मै [पुनः]
 पृथ्वी सर्वमदीदृशत् [तै] भिव प्रक्षीयमाणाभ्रसा
 सिन्धूनां पुलिनच्छलेन कुमुदप्रस्ताररूपेण च ॥ २२ ॥

कस्यापि ।

द्वयमिदमत्यन्तसमं नीचप्रभविष्णुता शरध्वेयम् ।
 क्षेत्रेभ्योऽस्यास्य फलं खलेषु विक्षिप्यते यस्याम् ॥ २३ ॥

जयगुप्तस्य ।

केदार एव कलमाः परिणामनम्राः
 प्राचीनमामलकमर्ध (मृध्य ?) ति बालनीलम् ।
 उर्वारुकं स्फुटति निर्गतगर्भगन्ध-
 मल्लीभवन्ति च जरञ्जपुसीफलानि ॥ २४ ॥

कस्यापि ।

चञ्चत्कादम्भपक्षप्रचलितकुमुदस्तोमसौरभ्यलुभ्य-
 ज्ञाम्यद्भृङ्गप्रसङ्गप्रकटितयुगपत्कौमुदीध्वान्तपूरे ।
 कासारे क्षालिताङ्गः शुचिसिचयहिमोशीरकर्पूरमुक्ता-
 मालाशाली प्रदोषे शरदि शशिकरानाश्रयत् सौधपृष्ठे ॥ २५ ॥

वैद्यमानुषण्डितस्य ।

शरद्वायुः—

रसितकमलगन्धाकर्षिणो वासरेषु स्फुटितकुमुदगर्भाभोदवन्तः क्षपासु ।
जगदभिरमयन्तः शारदा वान्ति सद्यस्फुटितयुवतिमानग्रन्थयो गन्धवाहाः ॥ २६ ॥

गतो यो वर्षासु ऋकचनिशिनां केतकवनी—
मिदानीं खञ्जत्वं दधदिव समालम्ब्य निभृतम् ।
करान् पीयूषांशोः किमपि पवनः शारदनिशा—
मुखेऽग्नमिन् सप्तच्छदमृदुलमार्गे विलसति ॥ २७ ॥

मदनस्य ।

कुर्वाणाः कैरवाणां मधुकणहरणं कूर्जितं रञ्जयन्तो
हंसालीकण्ठनालीप्वविकलकलमामोदमैत्रीपवित्राः ।
शेफालीफुल्लपालीपरिमलमिलनाच्चुम्बिताश्चर्यकरैः
फल्हाराल्लादफाराः कुवलयसुहृदशारदा वान्ति वाताः ॥ २८ ॥

रामशेखरस्य ।

शरत्पथिकः—

पङ्कगनुपङ्गं भुवि विस्मरन्त्यां कथावशेषे च पयोदवृन्दे ।
मार्गेषु चन्द्रातपविच्छिन्नेषु पदे पदे चस्वलुरध्वनीनाः ॥ २९ ॥

शरच्छालिगोप्यः—

इह निचुलनिकुञ्जे वंशसंभारभाजि
स्वपिमि यदि मुहूर्ते पश्यसि श्रेष्ठमेतत् ।
इति पथिकमकस्मान्मार्गे एवोपविष्टं
वदति तरुणकान्तं गोपिका साङ्गभङ्गम् ॥ ३० ॥

विगतसस्यनिघटसमघट्यत्कलमगोपवधूर्नं मृगग्रजम् ।
भुतवद्दीरितक्रीमलगीतकध्वनिमिषेऽनिमिषेक्षणमग्रतः ॥ ३१ ॥

माघस्य ।

कञ्जमखण्डिनी —

विलासमसृणोऽसन्मुसललोलदोःकन्दली—

परस्परपरिस्खलद्दलयनिस्वनोद्वन्धुराः ।

लसन्ति कलहुंकृतिमसर्भकम्रितोरस्थल—

बुधद्रमकसङ्कुलाः कलमखण्डिनीगीतयः ॥ ३२ ॥

विजाकायाः ।

गीतं पान्थमनोहरं वत शरत्काले वितन्वत्यलं

सोत्कण्ठस्तनभारबन्धुरगलप्लव्ययतिव्याहृतिः ।

शालिं ग्रामवधू[र्ननृत्तैः]मपि व्याजोऽकयन्ती दृशा

सद्यः कोकनदच्छदच्छविजुषा नोत्कण्ठनं मुञ्चति ॥ ३३ ॥

कस्यापि ।

इति अल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां (सं)भोगशृंगारे शरद्वर्णनपद्धतिः ।

हेमन्तपद्धतिः (६३)

ऋतुस्वभावः—

प्रांशुः प्रालेयपूरः प्रसरति गगने प्रावृताशार्कचन्द्र-
स्तोयाधाराः सवाप्सास्तुहिनघनैघटालीनमीनाद्विजौघाः ।
दृप्तास्सप्तभिर्कोलच्छगलबलिभुजः कुन्दपुद्गागलोघ्राः
प्रोत्फुल्लाः शीतकाले हिमकणगणभृदात्युदीच्यस्समीरः ॥ १ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

घरत्कालातपक्रान्तकान्तावक्रेन्दुबल्लभः ।
आजगामाथ हेमन्तः सामन्तस्परभूभुजः ॥ २ ॥

बिहृणस्य ।

अव्युरपक्षस्वभावानां नारीणामिव सांप्रतम् ।
सीत्काराचार्यकं कर्तुमयं प्राप्तो हिमागमः ॥ ३ ॥

महामनुष्यस्य ।

द्विभिन्नुचुकुन्दमुकुलस्त्रिचतुरकुसुमक्रमेण लवलीषु ।
पञ्चपफलिनीकलिको जयति हिमर्तुर्नशावतरः ॥ ४ ॥

अभिनववधूरोपस्वादुः करीपतनूनपा—
दसरत्लजनाश्लेषकूरस्तुषारसमीरणः ।
गलितविभवस्याज्ञेवाद्य द्युतिर्मसृणा रवेः
विरहिवनितावक्रैर्यं विभर्ति निशाकरः ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

हिमघवलदन्तकेशी मन्दद्युतितारका दृशतिमिरा ।
द्रिगुणीभूता रजनी दृढेव शनैश्शनैर्यति ॥ ६ ॥

महर्षीजकस्य ।

जटात्माऽपि स्वफालोत्पः क्रिश्नाति बलिनोऽपरीन् ।
आक्रामति सहस्रांशुं हिमो हेमन्तनृभितः ॥ ७ ॥

समक्षमपि सूर्यस्य पर्यभूयत पद्मिनी ।

तेजस्विनोऽपि कुर्वन्ति किं कालवशमागताः ॥ ८ ॥

मद्वैरिणः कठोरांशोरियं प्रणयभूरिति ।

रोपादिव तुपारेण पर्यभूयत पद्मिनी ॥ ९ ॥

बिल्हणस्यैते ।

आसत्पलोकादाभूमेः स्वैरचारकृतश्रमाः ।

तेनुरिन्दुकराः स्वेदं द्रुतनीहारभूमिकम् ॥ १० ॥

अहो कथमसीमेदं हिमनाम विजृम्भते ।

चरत्येव सहस्रांशौ धवलं तिमिरान्तरम् ॥ ११ ॥

गिरन्ति ननु कल्पान्ते जलानां निधयो जगत् ।

कल्पमध्ये गिरत्येव कथमन्यो महार्णवः ॥ १२ ॥

सूक्तिसहस्रादेते ।

न प्रस्तावस्तपनमहसां ना[नं] लस्यावकाशो

नैव क्षेमं किमपि च घनैः कंचलैः कञ्चुकैर्वा ।

नैवान्योन्यं प्रभवति जनो वीक्षितुं वीतसीमा

हैमः पूरो हरति ध्रुवनव्यक्तिमा[ः] किञ्चु कुर्मः ॥ १३ ॥

सर्वदासस्य ।

अभवन्नद्भुतोष्माणः शीतव्पाप्ते जगच्चये ।

स्तनोत्संगा मृगाक्षीणां स्थानं मन्मथतेजसः ॥ १४ ॥

बिल्हणस्य ।

लघुनि तृणंकुटीरे क्षेत्रकोणे यवानां

नवकलमपलालप्रस्तरे सोपधाने ।

परिहरति सुपुत्रं हालिकद्वन्द्वभारात्-

कुचकलशमहोष्पावद्वरेकस्तुपारः ॥ १५ ॥

कमलयुगस्य ।

अन्ये हि दुःखमृतवः प्रथयन्त्यहोभिः
सूर्याशुलस्रतिर्मिराभिसारिकाणाम् ।

हेमन्त एष द्विमरुद्धसहस्रधामा
कामं करोति दिवसेष्वपि शर्म तासाम् ॥ १६ ॥

सर्वदासस्य ।

कम्पन्ते कपयो भृशं कृतजडं गोजालकं म्लायति
श्वा चुल्लीकुहरोदरं क्षणमपि प्राप्नोऽपि नैवोज्झति ।

शीतार्तिव्यसनानुरः पुनरयं दीनो जनः कूर्मव-
त्स्वान्यङ्गानि शरीर एव हि निजे निहोतुमाकांक्षति ॥ १७ ॥

लक्ष्मीधरस्य ।

हेमन्तवायुः—

हृणीसीमन्तमुद्रां सपदि तरलयन् केरफान्ताकुचान्त-
स्वच्छन्दस्तवस्त्राञ्चलचपलतया लोलयन् हारवल्लीम् ।
मालेयावासपृथ्वीधरशिखरचलचारुवारिमवाह-
मज्ञोभमप्रतिभश्रीः मसरति परितो हैमनो गन्धवाहः ॥ १८ ॥

कलिंगस्य ।

अन्तर्गृहं नयति वर्धितरोमहर्षं
स्पर्शेन सीत्करणगर्भमुखीः करोति ।
किञ्चाधरव्रणवतीः कुरुते पुरन्ध्रीः
किं बल्लभः किमुत हैमन एष बातः ॥ १९ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

आग्नेयीमेति शीतादिव दिशमरुणो वासरास्संकुचन्ती-
वासस्तर्पेऽपि तोयाद्ब्रह्मति तनुमिखी शीतपीडां प्रमार्ष्टि (?) ।
तल्पेऽनल्पमक्रोपमविदलितदृढालिङ्गनग्रन्थिवन्धे
लब्ध्वा सन्धानरन्ध्रं निविडयति जडो दम्पती मातरिश्वा ॥ २० ॥

नीत्वोच्चैर्निक्षिपन्तः कृततुहिनकलासारशङ्कान् परागान्
 कौन्दानां नन्दितालीनतिभरसुरभीन् भूरिशो दिङ्मुखेषु ।
 एते ते कुङ्कुमाङ्गुस्तनकलशतटास्फालनादुच्चलन्तः
 पंत्वा सीत्कारि वक्रं हरिणशिशुदृशां ह्यमना वान्ति वाताः ॥ २१ ॥

अमरुकस्य ।

गौरीविभ्रमधूपधूमपटलश्यामायमानोदराः
 कण्ठसोदभयाद्य ये कवलिताः श्रीकण्ठकण्ठोरगैः ।
 स्फारोन्मीलितशारदागृहवृहद्द्वाराग्रचण्डारवा—
 स्ते श्लाघामलभन्त संततमभी कैलासशैलानिलाः ॥ २२ ॥

बिल्हणस्य ।

हेमन्तपथिकः—

आहूतोऽपि सहायैरेभीत्युक्त्वा विमुक्तनिद्रोऽपि ।
 आगन्तुकोऽपि पथिकः शैथिल्यं नैव विजहाति ॥ २३ ॥

भर्चोः ।

शीतार्तिप्रसरश्रुथाकुलपदन्यासस्समुत्कम्पिभिः
 पान्थैर्निर्यदतुच्छगोधननदद्गण्डारवैस्संचिताः ।
 प्राप्यन्ते हिमपिण्डतातिनिभृतप्रोद्गाढधूम्याघन—
 स्तोकाक्षयकुटीरकाः कथमपि प्रातर्गिरिग्रामकाः ॥ २४ ॥

भोजदेवस्य ।

अन्योन्याहतदन्तनादमुखरमहं मुखं कुर्वता
 नेत्रे साश्रुकण्ठे निमील्य पुलकव्यासङ्गि कर्णैर्यता ।
 हाहेति स्वलितां गिरं विदधता बाहू प्रसार्य क्षणं
 पुण्याग्निः पथिकेन पीयत इव ज्वालाहतप्रश्रुणा ॥ २५ ॥

* बाणस्य ।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां हेमन्तवर्णनपद्धतिः ।

शिशिरवर्णनपद्धतिः (६४)

ऋतुत्वभावः ।

बहेयशक्तिर्जलमिव गता दर्शनाद्वाहवृत्तेः

नित्योद्गन्धे नवमरुवके वर्तते पुष्पकार्यम् ।

शीतत्रासं दधदिव रविर्याति पार्श्वं कुशानोः

नीहारार्ता इव च दिवसाः सांमतं सङ्कुचन्ति ॥ १ ॥

राजशेखरस्य ।

शिशिरमासमपास्य गुणोऽस्य नः क इव शीतहरस्य कुचोष्मणः ।

इति धियाऽस्तरुपः परिरेभिरे घनमतो नमतोऽनुपतान् मियाः ॥ २ ॥

माघस्य ।

अङ्गनरहांसिषु विलासमृहोदरेषु तल्पेषु तूलपटकल्पितवेष्टनेषु ।

वर्णेषु च प्रणयिनीकुचमण्डलेषु शान्तिं जगाम शिशिरस्य तुपारवर्गः ॥ ३ ॥

बिह्वलस्य ।

कारणोत्पन्नकोषोऽपि सांमतं ममदाजनः ।

निशि शीतापदेशेन गाढमालिङ्गति मियम् ॥ ४ ॥

महामनुष्यस्य ।

धूपितेषु पुरन्ध्रीणामलकेषु कृतास्पदाः ।

यान्ति शीतालवः स्मेरमपि कुन्दं न पट्पदाः ॥ ५ ॥

विरतसुकृतपाका चान्दनी हन्त चर्चा

भवति वरतनूनां दूर एव स्तनेभ्यः ।

उपनतफलपुष्पस्तेषु लब्धप्रतिष्ठो

भदयति युवलोकं कुङ्कुमालेप एव ॥ ६ ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

खट्वा नितान्तलघुका शिथिलप्रताना
 द्वेष्यः पतिस्स च निरन्तरचाटुकारी ।
 तत्रापि दैवहतिकाः खलु माघरात्र्यो
 हा सह्यतां कथमयं व्यसनप्रपञ्चः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

शिशिरवायवः—

केशानाकुलयन् दृशो मुकुलयन् वासो बलादाक्षिपन्
 [व्या] तन्वन् पुलकोद्गमं प्रकटयन्नङ्गे मुहुर्वेषयुम् ।
 वारंवारमुदारसीत्कृतरवैर्दन्तच्छदं पीडयन्
 प्रायश्शैशिर एष संप्रति मरुत् कान्तासु कान्तायते ॥ ८ ॥

सुम्बन्तो गण्डभिर्चीरलकवति मुखे सीत्कृतान्यादधाना
 धुन्वन्तः कञ्चुकानि स्तनभरपुलकोद्ग्रेदमापादयन्तः ।
 ऊरुनाकम्पयन्तः पृथुजघनतडात्संसयन्तोऽशुकाश्च-
 व्यक्तं कान्ताजनानां विटचरितभृतश्शैशिरा वान्ति वाताः ॥ ९ ॥
 बंकलावर्तकस्यैतौ ।

स्पृष्टाः स्तोकं वितस्तातटुहिनकणैः पिण्डयन्तः पयोष्णीं
 चञ्चन्तश्चन्द्रभागाळहरिषु यमुनावीचिमैत्रीपवित्राः ।
 धून्वानास्सिद्धसिन्धोरुभयतटगतां देवदारुद्रुमालिं
 लोकप्रीत्यै बभूवुस्तुहिनमिरित [टी] केलिकारास्समीराः ॥ १० ॥
 विरहणस्य ।

शिशिरपथिकः—

पृष्ठारोपितकर्पटस्य विसरद्वाण्णाम्मुसिकात्मनः
 कुञ्जीभूततनोर्निविष्टवदनस्याभ्यन्तरे जानुनोः ।
 निस्सङ्गं भुजपृग्मपीडनवशाच्छश्वत्कवोष्णो रसः
 पान्थस्योद्गतवह्निशशिनिचये याति क्षपा शैशिरी ॥ ११ ॥

कस्यापि ।

पुण्याग्रौ पूर्णवाञ्छः प्रथममगणितप्रोपदोपः प्रदोषे
 पान्गस्सुप्त्वा यथेष्टं तदनु तनुतृणे धामनि ग्रामदेव्याः ।
 उत्कर्षी कर्षदार्षे जरति परिजडे छिद्रिणि छिन्ननिद्रो
 वाते वाति प्रकामं हिमकाणिनि रणन् कोणतः कोणमेति ॥ १२ ॥

बाणस्य ।

सांविष्टो ग्रामदेव्याः कटघटितकुटीकुड्यकोणैकदेशे
 शीति संवाति वार्यो हिमकाणिनि[र]णदन्तपङ्क्तिदयाग्रः ।
 पान्थः कन्यां निशीथे परिकुधितजरत्तनुसन्तानगुर्वी
 ग्रीवापादाग्रजानुग्रहणचटचटरूपं प्रावृणोति ॥ १३ ॥

कस्यापि ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्लण्वेद्यिरचितायां सूक्तिमुक्तावलीयां शिशिरवर्णनपद्धतिः ॥

इति संयोगशृंगारे पङ्क्तुवर्णनम् ॥

कुसुमापचयादिपद्धतिः (६५)

उचिंत्यं प्रथममघः स्थितं मृगासी पुष्पोद्यं श्रितविटपं ग्रहीतुकामा ।
आरोहुं चरणमदादशोकयष्टेरामूलं पुनरपि तेन पुष्पितोऽसौ ॥ १ ॥

जयमाधवस्य ।

आस्कन्दितो भुजलताचलिताग्रशाखमालिङ्गितो युवतिभिः कलिकार्थिनीभिः ।
धन्योऽसि चम्पकतरो कुसुमानुरूपैरासां यनस्तनफलैः फलितोऽसि यद्य ॥ २ ॥
सन्तु द्रुमाः किसलयोत्तरपुष्पभाराः प्राप्ते वसन्तसमये कथमित्थमेतत् ।
न्यासैर्नल्लघुतिमतोः पदयोस्तदेयं भूः पुष्पिता तदनु पल्लविता च भाति ॥ ३ ॥

एषा जिगीषति पृथुस्तवका लता त्वां
पर्याप्तरीननिविडस्तनभारस्त्रिचाम् ।

अस्याः मिथे विचिनुमः स्तवकांस्तथाऽन्याः

कर्तुं यथा न हि तथा(कदा)ऽपि लताः स्मरेयुः ॥ ४ ॥

आरादसौ तत्स्वरस्तव कुन्तलानामाकल्पमात्मकुसुमैरभियाचमानः ।
भूयस्समाह्वयति या कलकण्ठनादैरारोहभारमृदुगामिनिं तत्र यावः ॥ ५ ॥

सूक्तिसहस्रादेते ।

अताड्यत्पल्लवपाणिनैकां पुष्पोद्यये राजवधूमशोकः ।
तच्छेदहेतोरलिपङ्क्तिमङ्गन्या व्याकृष्यतेवासिलता स्मरेण ॥ ६ ॥

असह्यपुष्पोऽपि मनोभवस्य पञ्चैव वाणार्थमयं ददाति ।
एवं कदर्पस्त्रभिवावधार्य सर्वस्वमग्राहि मधोर्वेधूभिः ॥ ७ ॥

चिह्नणस्यैतौ ।

चलापाङ्गं दृष्टः स्पृशसि बहुशो वेपथुमतीं
रहस्याख्यायीव स्वनसि मृदु कर्णान्तिकचरः ।
करौ व्याधून्वन्त्याः पिबसि रतिसर्वस्वमध्वरं
वयं तत्त्वान्वेषान्मधुकर हतास्त्वं खलु कुती ॥ ८ ॥

अक्लिष्टवालतस्पल्लवलोभनीयं
पीतं मया सदयमेव रतोत्सवेषु ।
विम्बाधरं दशसि चेद्भ्रमर प्रियायाः
त्वां कारयामि कमलोदरबन्धनस्थम् ॥ ९ ॥

कालिदासस्यैतौ ।

पाणौ पद्मधिया मधूककुसुमभ्रान्तया तथा गण्डयो-
र्नालेन्दीवरशङ्खन्या नयनयोर्बन्धूकबुध्याऽधरे ।
लीयन्ते कवरीषु बान्धवजनव्यामोहजातस्पृहा
दुर्बारा मधुपाः कियन्ति मुतनु स्यानानि रसिप्यासि ॥ १० ॥

कस्यापि ।

कर्णोत्पलान्नयनमाप गतिच्युताचे
तन्मीलने मुखमयं न जहाति भृङ्गः ।
येनैवमद्य विनिवारयसि ममचे
तस्मिन्करेऽपि न किमम्बुजसाम्यदोषः ॥ ११ ॥

पूर्वं द्विरेफपरिभूनिभयाद्भवत्या
यत्केशपुष्पभरणं हरिणासि मुक्तम् ।
व्यर्थं तदद्य पुनरप्यलकेषु भृङ्गाः
पुष्पीभवन्निजकुलभ्रमतः पतन्ति ॥ १२ ॥

उत्प्रेक्षावहभस्यैतौ ।

यतो यतः पट्चरणो विवर्तने ततस्ततः प्रेरितलोललोचना ।
विवर्तितभ्रूरियमद्य शिखते बलादकामाऽपि हि दृष्टिविभ्रमम् ॥ १३ ॥

लोला दृष्टिमितस्ततो [वितनुते] सभ्रूलताविभ्रमा-
माधुमेन विवर्तते वलिमता मध्येन कम्पस्तनी ।
इस्ताग्रं विधुनोति पट्टवनिभं सीत्कारधूताधरा
जानेयं भ्रमरालिलङ्घनभयाद्वाग्यविना नर्तकी ॥ १४ ॥

कालिदासस्यैतौ ।

आकर्षन्ति न केपामन्तःकरणं प्रवालशालिन्यः ।

ललना इवात्र लतिकाः कुसुमेषु शिलीमुखैर्निचिताः ॥ १५ ॥

अत्रास्मिन् सुतनु लतागृहेऽस्ति रम्यं

मालत्याः कुसुममनुचितं परेण ।

इत्युक्त्वा मृदुकरपल्लवं गृहीत्वा

मुग्धाक्षीं रहसि निनाय कोऽपि धूर्तः ॥ १६ ॥

भूतिमाधवस्य ।

अपचितकुसुमा विहाय बलीर्युवतिषु कोमलमाल्यभारिणीषु ।

पदमृपदधिरे कृलान्यलीनां न परिचयो मलिनात्मनां प्रधानम् ॥ १७ ॥

मृदुरूपश्रितामिवालिनार्दैर्वितरसि नः कलिकां किमर्थमेताम् ।

वसतिमुपगते न धाम्नि तस्याः शठ कलिरेष महान्स्त्वयाऽथ दत्तः ॥ १८ ॥

मायस्यैतौ ।

सुभ्रु त्वन्मुखपङ्कजेन शशिनश्शोभातिरस्कारिणा

पश्यान्जानि विनिर्जितानि सहसा गच्छन्ति विच्छायताम् ।

श्रुत्वा ते परिवारवारवनितागीतानि भृङ्गाङ्गना

लीयन्ते मृकुलान्तरेषु शनैः सञ्जातलज्जा इव ॥ १९ ॥

श्रीहर्षस्य ।

॥ इति कुसुमापचयः ॥

मदनपूजा—

प्रत्यग्रमज्जनविशेषविविक्तकान्तिः कौसुम्भरागरुचिरस्फुरदंशुकान्ता ।

विभ्राजते मकरकेतनमर्चयन्ती बाला प्रवालविदपिप्रमवा लतेव ॥ २० ॥

कुसुमसुकुमारमूर्तिर्देवती नियमेन तनुतरं मध्यम् ।

आभाति मकरकेतोः पार्श्वस्था चापयाष्टिरिव ॥ २१ ॥

रसृष्टस्त्वयैव दयिते स्मरपूजाव्यापृतेन हस्तेन ।

उद्भिन्नापरमृदुतरकिसलय इव लस्यतेऽशोकः ॥ २२ ॥

अनङ्गोऽयमनङ्गत्वमद्य निन्दिष्यति ध्रुवम् ।
यदनेन न संभाषः पाणिस्पर्शोत्सवस्तव ॥ २३ ॥

श्रीहर्षस्यैते ।

विचलितमणिहारं किञ्चिदुन्न(दान)म्रमध्यं
कणितबलयमीपट्टसीमन्तरेखम् ।
अलसनयनमर्धस्त्रस्तकर्णावतंसं
युगपदुरसि बद्धं मन्मनश्चाञ्जलिश्च ॥ २४ ॥

श्रीहर्षस्य ।

हात मदनपूमा ।

ढोलाकेलिः—

चलत्कुचतटांशुकश्रवणपत्रहारा गुणाः
पतत्कुसुमपुत्क्रमभ्रमरपाङ्किलोलालकाः ।
उदीर्णमणिमेखलारणितमिश्रगीताः कथं
हरन्ति हरिणीदृशो न हृदयानि ढोलाजुषः ॥ २५ ॥

प्रत्पासन्नसखीकराम्भुजयुगमेङ्गोलितां प्रेङ्खिका-
मारुढेयमुदस्तहारलतिका व्याविद्धतुङ्गस्तनी ।
दृष्टादृष्टमुखी गतागतवशादालोलमानालका
तन्वङ्गी परितः करोति गगने शतहृदं विभ्रमम् ॥ २६ ॥

नाथकुमारस्य ।

सौन्दर्यमिन्दीवरलोचनानां ढोलासु ढोलासु यदुल्लास ।
यादि प्रमादालुभते कवित्वं जानाति तद्वर्णयितुं मनोभूः ॥ २७ ॥
प्रसार्य पादौ विहितस्यितीनां ढोलासु लोलांशुकपल्लवानाम् ।
मनोरथानामपि यन्न गम्यं तद्गुणपुस्तुदृशां युवानः ॥ २८ ॥
उन्नम्य दूरं मुहुरानमन्त्यः कान्ताः श्लथीभूतनितम्बजाड्याः ।
ढोलाविह्वसेन जितश्रमत्वात्प्रकर्षमापुः पुरुषायितेष ॥ २९ ॥

विरहणस्यैते ।

इति श्रीमद्भारोहकमगवत्तज्जलहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कुसुमापचयादिपद्धति

कन्दुकक्रीडापद्धतिः (६६)

मेहस्तुण्डलभारशीर्णकुसुमोज्झान्ताद्विरेफः कण-
त्काश्चीनपुरपारिहार्यमुखरो भ्रातः कथं कथ्यते ।
अस्याः कन्दुककेलिरेप करयोर्दृष्ट्योश्च नानाविधैः
क्षेपैर्जङ्गमपल्लवोत्पलमयीश्चके दिशस्ताम्बराः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

चञ्चचेलाञ्चलानि प्रतिसरणि रयव्यग्रवेणीनि बाहो-
र्विक्षेपाद्वक्षिणस्य प्रचलितत्रलयास्फालकौलाहलानि ।
श्वासपुत्र्यद्व्यासि द्रुतमितरकरोत्क्षिप्तलोलालकानि
स्रस्तस्रज्जि प्रमोदं दधति मृगदृशां कन्दुकक्रीडितानि ॥ २ ॥

राजशेखरस्य ।

संश्लेषे कुचयोर्मुखोपगमने कर्णान्तिकाभ्यागमे
स्पर्शे कुण्डलमण्डलस्य परतो याने च तन्व्याः करः ।
निघ्नं कन्दुकमाशु हन्ति किमु वा तस्मात्करादन्यतः
साध्यं तस्य तदेकसङ्गफलिते प्राचीनपुण्यद्रुमे ॥ ३ ॥

किं वात्याचलिता लता मणिमयी लौल्यं निजं गृह्णन्(विभ्र)ती
विभ्रत्यक्षणनश्वरीमपि दशां विद्युत्किमुर्वी गता ।
नैवं नाम नतोन्नतांसचलिता पर्यन्तपश्चात्पुर-
श्चारीवारिविशृङ्खला वरतनू रोहत्यसौ कन्दुकम् ॥ ४ ॥

सूक्तिसहस्रादेते ।

पयोधराकारधरो हि कन्दुकः करेण रोपादपहन्यते मुहुः ।
इतीव नेत्राकृतिभीतमुत्पलं तस्याः प्रसादाय पपात पादयोः ॥ ५ ॥

कालिदासस्य ।

अमन्दमणिनूपुरकणनचारुचारक्रमं

ज्ञणउज्ञणितमेखलं स्वलिततारहारच्छटम् ।

इदं तरलकङ्कणावलिविशेषवाचालितं

मनो हरति सुभ्रुवः किमपि कन्दुकक्रीडितम् ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

वनिताकरतामरसाभिहतः पतितः पतितः पुनरुत्पतसि ।

ध्रुवमस्ति हि कन्दुक ते हृदयं प्रमदाघरसङ्गमलुब्धमिव ॥ ७ ॥

दण्डिनः ।

एकोऽपि त्रय इव भाति कन्दुकोऽसौ कान्तायाः करतलरागरक्तः ।

भूमौ तद्वरणनखाशुगौरगौरः सख्य(खस्य ?)स्तन्नयनमरीचिनीलनीलः ॥ ८ ॥

भारवेः ।

भ्रमरक्रीडा—

चेलाञ्चलेन चलहारलताप्रकाण्डैर्वेणीगुणेन च वलाद्वलयीकृतेन ।

हेलाहितभ्रमरकभ्रममण्डलीभिः छत्रैत्रयं रचयतीव चिरं नतध्रुः ॥ ९ ॥

राजशेखरस्य ।

निमीलनक्रीडा—

न पाणिप्रच्छाद्यं नयनयुगमस्यायतमिदं

नितम्बस्पर्शोदार्याच्चरितगतियोगोऽप्यसुलभः ।

अपि स्त्रियौ पाणी स्तनभरनिरोधान्न मिलितौ

निमीलक्रीडायां कलुषयसि मुग्धे किमिति नः ॥ १० ॥

इति श्रीमदारोहकभागदत्तमहर्षणदेवाशिरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कन्दुकभ्रमरनिमीलनक्रीडापद्धतिः ।

जलक्रीडापद्धतिः (६७)

प्रथममनुसरन्तीध्वम्भासि प्राणनाथं
 प्रतिर्युवतिषु सेर्ष्यावृत्तयस्सुश्रुवोऽपि ।
 सललितमवेतेरुस्सङ्क्रमन्यासभीत-
 स्खलितचरणगुञ्जलूपुराः कौतुकेन । १ ॥
 अथ कृतकविहङ्गैः पार्थिवोद्दलयन्तं (द्यूतयन्त्रैः) (१)
 स्तुमुलभुपरिपातादम्बुवर्षाञ्चसन्त्यः ।
 अविगलितसपत्नीगात्रसम्मर्ददुःखाः
 प्रणयिनभाभि[पे]तुर्हानिनादेन देव्यः ॥ २ ॥
 प्रणयिनि सति सिञ्चत्यम्बुभिः काचिद[न्याँ-]
 मुखशशिनमसूयासाचि वक्रं निवर्त्य ।
 निकटकमलगन्धाघ्राणनिघ्ना फिलोच्चैः
 श्वसिततरलिताङ्गी तत्स्वभाप्यैस्सिपेच ॥ ३ ॥
 ललितमभिहतैका तेन राजीवपत्रैः
 प्रतिहननविहारं नैव यावत्करोति ।
 अकरुणमभिजघ्नुस्तावदेवापरास्तं
 कुटिलगतिभिरुद्यत्कोपरागैः कदासैः ॥ ४ ॥

सूक्तिमहत्वादेते ।

विशन्तीनां स्नातुं जघनपरिणार्हैर्भृगदशां
 यदम्भस्संप्राप्तुं प्रमदवनवाप्यास्तदभुवम् ।
 गभीरे तन्नाभीकुहरपरिणाहाध्वनि सरत्कुहूकारः
 स्फारं रमयति च नादश्च कुरुते ॥ ५ ॥

रानशेखरस्य ।

अन्तर्जलावारितमूर्तिं यातो बालापरिष्वङ्गसुखाय पत्युः ।
 विघ्नाय वैमल्यमपां वभूव व्यर्थः [प्रैसादोऽ] पि जडाशयानाम् ॥ ६ ॥

कुमारदासस्य ।

लीलातामरसाहतोऽन्यवनिनानिश्चङ्कुदप्राधरः

कश्चित्केसरदूषितेक्षण इव व्यामील्य नेत्रे स्थितः ।

मुग्धा कुञ्जलिताननेन दधती वाष्पं स्थिता तस्य सा

भ्रान्त्या धूर्ततयाऽथवा नतिमृते तेनानिशं चुंबिता ॥ ७ ॥

अमरकस्य ।

तथा न पूर्वं कृतभूषणाधरः मियानुरागेण विलासिनीजनः ।

यथा जलाद्रौ नखमण्डनंथिया ददाह दृष्टीः प्रतिपक्षयोपिताम् ॥ ८ ॥

मियेण संग्रन्ध्य विपक्षसन्निधावुपाहितां वक्षसि पीवरस्तने ।

स्नजं न काचिद्विजहौ जलाविलां वसन्ति हि प्रेम्णि गुणाय वस्तुनि ॥ ९ ॥

करौ धुनाना नवपल्लवाकृती पयस्यगाधे किञ्च जातसंभ्रमा ।

सखीषु निर्वाच्यमघाष्टर्घदूषितं मियाङ्गसंश्लेषमवाप मानिनी ॥ १० ॥

भारवेरेते ।

आत्तमात्तप्रधिकान्तमुक्षितुं कातरा शफरशङ्किनी जहौ ।

अञ्जलौ जलमधीरलोचना लोचनप्रतिशरीरलाञ्छितम् ॥ ११ ॥

कलशस्य ।

अविरतमिदमम्भः स्वेच्छयोश्चालयन्त्या

विकचकमलकान्तोत्तानपाणिद्वयेन ।

परिकलित इवार्घ्यः कामवाणातिथिभ्यः

सलिलमिव वितीर्णं बाललीलामुखानाम् ॥ १२ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्य ।

निजनयनप्रतिविम्बैरम्बुनि बहुशः प्रतारिता काञ्चि ।

सत्योत्पलेऽपि विमृशति करमर्पयितुं पुरः पत्युः ॥ १३ ॥

गोविन्दोयिकविरानयोः ।

ललितपुरसा तरन्ती तरलतरङ्गौघचालितनितम्बा ।

विपरीतरतासक्तेव दृश्यते सरसि सा सख्या ॥ १४ ॥

अमरकस्य ।

एतस्याः [क] रिक्म्भसन्निभकुचभागभारपृष्ठे लुठद्-

गुञ्जागर्भगजेन्द्रमौक्तिकसरश्रेणीमनोहारिणि ।

दुरादेस्य तरङ्ग एष पतितो वेगाद्विलीनः कथं

को वाऽन्योऽपि विलीयते न सरसः सीमन्तिनीसङ्गमे ॥ १५ ॥

निम्ननाभिकुहरेषु यदम्भः प्रविष्टं चलदृशां लहरीभिः ।

तद्भवैः कुहस्तेनैतमध्या [:] स्मारिता [:] सुरतकण्ठरुतानाम् ॥ १६ ॥

प्रच्योतद्भिः परिमलमयैः केशपाशाग्रपाथो-

लेशव्याजैरभृतपृषतैः सुभ्रुवः स्नानसीम्नि ।

शंभोः कोपज्वलनशिखया दीप्तया भस्मशेषां

नीतं काष्ठां कुसुमविशित्वं जीवयन्त्यो जयन्ति ॥ १७ ॥

केषामप्येते ।

जलनिषिडितवस्त्रव्यक्तनिम्नोन्नताभिः

परिगततटभूमिः स्नातमात्रो[त्थि]ताभिः ।

रुचिरफनककुम्भश्रीमदाभोगतुङ्ग-

स्तनविनिहितहस्तस्वस्तिकाभिर्वधूभिः ॥ १८ ॥

भवमूत्रैः ।

मन्दायते दिनमिदं मदनोऽपि सज्जस्तत् किं न गच्छत गृहानिति पद्मिनीभिः ।

मीलत्सरोजगतभृङ्गरैर्वैरिवोक्ताः स्नात्वा शनैरनुसरन्ति पुरं तरुण्यः ॥ १९ ॥

श्रुति श्रीमदारोहकभगवत्सज्जहृणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां जलक्रीडापद्धतिः ।

सूर्यास्तमयवर्णनम् (६८-)

यातास्मि पद्मनयने समयो मयैष
मुक्ता मयैव भवती प्रतिबोधनीया ।

प्रत्यायनामयमितीव सरोरुहिण्याः
सूर्योऽस्तमस्तकनिविष्टकरः करोति ॥ १ ॥

श्रीहर्षस्य ।

सैरन्ध्रीकरकृष्टपत्रकसरत्तारध्वनिः सञ्चर-
द्भूतीमृत्रितसन्धिविग्रहविधिः सोल्लासलीलाभरः ।
वारस्त्रीजनसज्जमानशयनः सन्नद्धपुष्पायुधः
श्रीखण्डद्रवर्षातसौधशिखरो रम्पसणो वर्तते ॥ २ ॥

रामशेखरस्य ।

अनुरागवन्तमपि लोचनयोर्दधतं वपुस्मुखमतापकरम् ।
निरकासयद्रविमपेतवसुं वियदालयादपरादिगणिका ॥ ३ ॥

माघस्य ।

शुचिरिति परितः मसिद्धिभाजि प्रकटिततेजसि दुर्जये कृशानौ ।
निजवसुनिकुरुम्भमस्तवेलाव्यतिकरबामिदधे सरोजवन्धुः ॥ ४ ॥

बिहृणस्य ।

पूर्वाह्णं विहितोदयाऽहमसकृत्तन्मां विहायाधुना
यस्यामस्तप्रुपेनि तां कथमसौ रागी जघन्यामगात् ।
इत्येवं श्लथितांशुके दिनपती याते दिवं पदिचमा-
मीर्ष्यारोषविषादिनीव तपमा माची ककुब्जक्ष्यते ॥ ५ ॥

श्रीत्रिविक्रममहस्य ।

पृथुगगनकवन्धस्फुटचक्रं किमेतन्
किमु रुधिरकपालं कालकापान्तिकस्य ।
कल्लभरितमन्तः किं नु ताहर्षाण्डखण्डं
मजनयनि चित्तं सान्धमर्कस्य चिम्बम् ॥ ६ ॥

द्रावस्येतावभिनवजपापुष्पभासो निवासौ

तिष्ठत्येतद्वयमपि वियन्मण्डलस्योपसन्ध्यम् ।

अस्तं को यात्युदयति च कः को रविः कः शशाङ्कः

का च प्राची तदिह न वयं का प्रतीचीति विप्रः ॥ ७ ॥

कयोरप्येतौ ।

अस्तावलम्बिरविबिम्बतयोदयाद्वि-

चूडोन्मिपत्सकलचन्द्रतया च सायम् ।

सन्ध्यामनृतत्तरहरहस्तगृहीतकांस्य-

तालद्वयेव समलक्ष्यत नाकलक्ष्मीः ॥ ८ ॥

रत्नाकरस्य ।

विश्लेषाकुलचक्रवाकमिथुनैरुत्पत्तमाश्रन्दितैः

कारुण्यादिव मीलितासु नलिनीध्वस्तं च मित्रे गते ।

शोकेनेव दिगङ्गनाभिरभितः श्यामायमानैर्मुखै-

र्निःश्वासानलधूमवर्तय इवोद्वीर्णास्तमोराजयः ॥ ९ ॥

त्रिविक्रममन्दस्य ।

पचेलिमं दाडिममर्कविम्बमुत्तार्य सन्ध्या त्रगिवोज्झिताऽस्य ।

तारावलिर्बीजशुजाऽदसीर्य कालेन निष्ठूतमिवास्ति यूयम् ॥ १० ॥

दिनावसाने तरणेरकस्मान्निमज्जनाद्विधविलोचनानि ।

अस्य प्रसादादुदुपस्य नूनं तमोभयद्वीपवर्ती तरन्ति ॥ ११ ॥

श्रीहर्षपण्डितम्यैतौ ।

एकेनाक्षणा प्रविततरुषा पाटलेनास्तसंस्थं

पश्यत्यर्कं सजललुलितेनापरेण स्वकान्तम् ।

अहश्छेदे दधितविरहाशङ्किनी चक्रवाकी

द्वौ सङ्कीर्णौ रचयति रसौ नर्तकीव प्रगल्भा ॥ १२ ॥

चन्द्रकस्य ।

आपृष्टाऽसि व्यथयति मनो दुर्धला वासरश्री-
 रेद्यालिङ्ग क्षपय रजनीमेकिका चक्रवाकि ।
 नान्यासक्तो न खलु कुपितो नानुरागच्युतो वा
 दैवाधीनस्तदिह भवतीमस्वतन्त्रस्त्यजाभि ॥ १३ ॥

कस्यापि ।

मित्रे क्वापि गते सरोरुहवने वद्भानने ताम्ब्यति
 क्रन्दस्तु भ्रमरेषु वीक्ष्य दयिताश्लिष्टां पुरस्सारसीम् ।
 चक्राङ्गेन वियोगिना विसलता नास्वादिता नोज्झिता
 वयत्रे केवलमर्गलेव निहिता जीवस्य निर्गच्छतः ॥ १४ ॥

मद्वामनस्य ।

उद्गाढप्रणये रुचां परिश्रदे विस्रंसमाना(ने?)म्बरै-
 श्रीचूडामणिभूमिकामधिगते चक्षुःपर्यं मृञ्चति ।
 मीलत्तामरसप्रतिष्ठमधुपव्याजेन हालाहल-
 ग्रन्थीनभ्युजिनी विधाय कवलान्मूर्च्छामिवागच्छति ॥ १५ ॥

गोत्रानन्दस्य ।

दिनमर्तुरस्तमयतः स्पन्दनतुरगेषु घनतमोमहिषः ।
 घातावसरमिवेच्छन् पृष्ठे निमृतं परिभ्रमति ॥ १६ ॥

मदनस्य ।

सान्ध्यरागरुचिरारुणमाराश्रिपपात रविमण्डलमभौ ।
 क्रूरकालकरवालविलूनं वासरस्य सहस्रं शिरो जु ॥ १७ ॥

मद्वोपमन्त्रे

मतिक्लृप्तामुपगते हि विधौ विफलत्वमेति बहुसाधनता ।
 अवलम्बनाय दिनमर्तुरभूच्च पतिप्यतः करसहस्रमपि ।'

चूडारत्नैः स्फुरद्भिर्विपधरविवराण्युज्ज्वलानुज्ज्वलानि
 मेक्ष्यन्ते चक्रवाक्कीमनसि निविशते सूर्यकान्तात्कृशानुः ।
 किंचामी शल्ययन्तस्तिमिरमुभयतो निर्भराहस्तमिस्रा-
 संघट्टोत्पिष्टसन्ध्याकणनिकरपरिस्पर्धिनो भान्ति दीपाः ॥ १९ ॥
 श्रीमुरारेः ।

नो रविर्न च तमो नतमीशो न द्युतिर्ग्रहगणो न च सन्ध्या ।
 यादृशं प्रथमतः किञ्च सृष्टं तादृगेव भुवनं श्रियमृहे ॥ २० ॥
 कस्यापि ।

निदशेषपीते शर्वर्या सन्ध्यारागासवे शनैः ।
 नभःपात्रतलालक्ष्यनक्षत्रकुसुमं वभौ ॥ २१ ॥
 क्षेमेन्द्रस्य ।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजरहणदेवरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां

सूर्यास्तमयवर्णनपद्धतिः ॥

अन्धकारवर्णनम् (६९)

अविज्ञातविशेषस्य सर्वतेजोऽपहारिणः ।

स्वामिनो निर्विशेषस्य तमसश्च किमन्तरम् ॥ १ ॥

श्रीमद्वन्तिवर्मणः ।

शुद्धमाबिलमवस्थितं चलं वक्रमार्जवगुणान्वितं च यत् ।

सर्वमेव तमसा समीकृतं धिक्मद्व्यमसतां हतान्तरम् ॥ २ ॥

कालिदासस्य ।

लिम्पतीव तमोऽङ्गानि वर्पतीवाञ्जनं नमः ।

असत्पुरुषसेवेव दृष्टिर्निष्फलतां गता ॥ ३ ॥

विक्रमादित्यस्य ।

नीताः यवाप्यभिसारिका इव दिशोऽप्युद्गाढरागोदया

येनोत्प्लावितमन्मथेन तदिदं निःशङ्कमुज्जृम्भते ।

संभोगान्तश्यालुशैलतनयाद्रोःपाशनिर्भस्सितो—

न्मीलमीलिमनीलकन्धरगलस्पर्धावलिप्तं तमः ॥ ४ ॥

मदनस्य ।

उन्मुक्ताभिर्दिवसमधुना सर्वतस्ताभिरेव

स्वच्छायाभिर्निचुलितमिव प्रेक्ष्यते विश्वमेतत् ।

पर्यन्तेषु ज्वलति जलघौ रत्नसानौ च मध्ये

चित्राङ्गीयं रमयति तमःस्तोमनीला धरित्री ॥ ५ ॥

मुरारेः ।

इदं नमसि भीषणभ्रमदुलूककोलाहले

निशाचरविलासिनीनिबहदत्तनेत्रोत्सवे ।

परिस्फुरति निर्भरप्रचुरपङ्कजग्रोहस-

द्राहकुलमांसलं प्रबलबन्धमन्यं तमः ॥ ६ ॥

अविज्ञातविशेषस्य ।

चिन्वचोरचिकीर्षितानि घटयद्वेतालगोष्ठीसुखं
तन्वानं शवसाधनोत्सवरसं निर्व्याजधीरात्मनाम् ।
कुर्वत्कामकृशानुत्तममनसां गुप्ताङ्गनासङ्गमं
शर्वर्यास्तिमिरं परोपकृतये बद्धकृत्यं धावति ॥ ७ ॥

किं भूमौ परितः स्फुरन्ति करिणः कस्तूरिकाया रसैः
सिक्ताः किं निखिला दिशः किमखिलं लिप्तं मपीभिर्नमः ।
किं व्याप्तं भुवनं समस्तमपि च श्रीकण्ठकण्ठस्विषा
कालिन्दीजलकान्तिभाजि निबिडे जातेऽन्धकारेऽधुना ॥ ८ ॥

कयोरप्येतौ ।

यवेदभ्युधिमामनन्ति कवयस्तद्विन्दुतां विभ्रते
बहुष्ठान्तककालकायजलदश्रीकण्ठकण्ठादयः ।
लुप्तालोकमुलूकदृष्टितिमिरप्रध्वंसिसिद्धाङ्गनं
तद्वण्ड्यपितभूदिगन्तरमिदं नैशं तमो जृम्भते ॥ ९ ॥

भवति हरिरगूढः कौस्तुभीर्यैर्मयूखैः
पतिमपि च पशुनां शेखरेन्दुर्व्यनक्ति ।
इति मनसि न कश्चिन्निद्वयो यत्तदन्ध-
ज्जगदिह तमसैव ग्रस्तमव्यक्तमास्ते ॥ १० ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

नाकाशं न दिशो न भूधरकुलं नाभ्योद्ययो न क्षितिः
न धौर्नाम्बुधरा न तीव्रकिरणो नेन्दुर्न तारागणः ।
एतैः पद्पदकायकान्तिपटलीपाण्डित्यवैतण्डिकैः
कल्लोलैस्तमसामसाम्प्रतमयं विश्वव्ययः कल्पते ॥ ११ ॥

वेदव्यासस्य ।

सद्यस्तान्द्रमपीविलिप्तऋकुभः स्निग्धेन्द्रनीलद्रव-
व्यामीलन्नभसो निरन्तरमिलक्ष्मीलीरसच्योतिनः ।
एते कोकिलकायकालिमभृतो लुम्पन्ति दृष्टिं दृशो-
रुद्धिद्राङ्गनपुञ्जमेचकरुचो भीमास्तमाप्रक्रमाः ॥ १२ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्य ।

घनतरतिमिरघुनोत्तरजग्धानामिव पतन्ति काष्ठानाम् ।
छिद्रैरमीभिरुडुभिः किरणव्याजेन चूर्णानि ॥ १३ ॥

श्रीमुरारेः ।

आभाति धूसरतरं तिमिरं पुरस्ता-
दन्तःस्फुरद्विरलतारकभारमेतत् ।
दग्धुं वियोगिविपिनं सितरश्मिवद्वे-
र्धूमो ज्वलित्यत इवानुगतस्फुलिङ्गः ॥ १४ ॥

लघुबलमवाप्तुदेवस्य ।

इति श्रीमदारोहकभगवत्तनस्त्वणदेवविरचितायां मूक्तिमुक्तावल्यां अन्धकारवर्णनपद्धतिः ।

अभिसारे कामिजनप्रलापः (७०)

यद्यल्लोकविरोधि यच्च बहुशः केशावहं सर्वथा
यच्चात्यन्तमुदुर्लभं यदापि वा पाप्मघानं सदा ।
तत्तत्कामिजनस्य बाञ्छति मनः स्वरप्रचारोत्सुकं
मुक्तायुक्तविचाररोधि तदहो वामं मनः कामिनाम् ॥ १ ॥

मधुर्मासो रम्यो विपिनमजनं त्वं च तरुणी
स्फुरत्कामावेशे वयासि वयमप्याहितभराः ।
व्रज त्वं वा मृग्ये क्षणमिह विलम्बस्व यदि वा
पुनस्तावज्जातः पिशुनवचसामेष विषयः ॥ २ ॥

बिल्हणस्य ।

किमु भुवलयनेत्राः सन्ति नो नाकनार्यः
त्रिदशपतिरहल्यां तापसीं यत्तिपेवे ।
हृदयतृणकुटीरे दीप्यमाने स्मराग्ना-
बुचितमनुचितं वा वेत्ति कः पण्डितोऽपि ॥ ३ ॥

विकलयति कलाकुशलं हसति शुचिं पण्डितं विडम्बयति ।
अघरयति धीरपुरुषं क्षणेन मकरध्वजो देवः ॥ ४ ॥

प्रणयविशदा वक्त्रे दृष्टिं दधाति न शङ्किता
 पटयति धनं कण्ठाश्लेषे बलान्न पयोधरा ।
 वदति बहुशो गच्छामीति प्रयत्नधृताऽप्यहो
 रमयतितरां सङ्केतस्था तदाऽपि च कामिनी ॥ १० ॥

अमलकस्य ।

आपाताऽसि विमुञ्च वेपथुभरं दृष्टाऽसि किं केन चि-
 न्नीलं चोलमधुं विमुञ्च हस्तु स्वेदं निशीयानिलः ।
 इत्यन्तर्भयसन्नकण्ठमसकृद्यामीति तत्पातिधि-
 र्जल्पन्ती परिरभ्यते सुकृतिना स्वरं नवस्वरिणी ॥ ११ ॥

आकाशपोले ।

तद्विद्वा पङ्क्तौ वा तिमिरमथवा गर्जिरथवा
 निशा वा वृष्टिर्वाऽभिनवसरितां श्रेणिरथवा ।
 यथेष्टं चेष्टन्तां यदि न दयितः प्रेमाविमुखः
 मदीयः स्नेहाढ्यो न खलु पवनार्थविरपति ॥ १२ ॥

श्रीठक्कुरस्य ।

कृत्वा नूपुरमूकतां चरणयोः संयम्य नीवीमणी-
 नुदामध्वनिपाण्डितान् परिजने किञ्चिच्च निद्रायिते ।
 कस्मात् कुप्यसि यावदस्मि चलिता तावद्विधिप्रेरितः
 काश्मीरीकुचकुम्भविभ्रमधरः शुभ्रांशुरभ्युद्यतः ॥ १३ ॥

काश्मीरीविलहणस्य ।

इति श्रीभगदत्तमल्लहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामभिस्तरे कामिजनप्रलापपद्धतिः ।

अभिसारिकापद्धतिः (७१)

हृदये दयितेन हृते वपुषि सवेपथुनि पथि निरालम्बे ।

अयि कथय कथमनङ्ग मियग्रहमभिसारिकां नयासि ॥ १ ॥

मार्गे पङ्कचिते घनान्धतमसे निःशब्दसञ्चारश

गन्तव्याऽद्य मया मियस्य वसतिर्मुग्धेति कृत्वा मतिम् ।

आजानुद्धृतनृपूरा करतलेनाच्छाद्य नेत्रे भृशं

कृच्छ्रेणाक्षपदस्थितिः स्वभवने पन्थानमभ्यस्यति ॥ २ ॥

भूर्तिर्नीलदुकूलिनी मृगपदैः प्रत्यङ्गपत्रक्रिया

वाहू मेचकरत्नकङ्कणभृती कण्ठेऽम्बुसारावली ।

व्यालम्ब्यालकमञ्जरीकमलिकं कान्ताभिसारोत्सवे

यत्सरयं तपसा मृगाक्षि विहितं वेपे तवाचार्यकम् ॥ ३ ॥

जनो दुर्वच्योऽयं कुलममलिनं वर्त्म विपमं

पतितिलिद्रान्वेषी प्रणयिवचनं दुष्परिहरम् ।

अतः काचित्तन्वी रतिविहितसङ्केतगतये

गृहाद्वारं वारं निरसरदय प्राविशदय ॥ ४ ॥

छिद्रान्वेषणतत्परः प्रियसखि प्रायेण लोकोऽधुना

रात्रिश्चापि घनान्धकारबहुला गन्तुं न मे युज्यते ।

मा मैत्रं सखि बल्लभः प्रियतमस्तस्योत्सुका दर्शने

युक्तायुक्तविचारणा यदि भवेन् शोभाय दत्तं जलम् ॥ ५ ॥

तमः शान्तं नाम्यत्वयमुदित एवेन्दुर्दिया-

भया गम्यं तत्र मियसति स यत्र मियनमः ।

गृहप्राप्तोत्सङ्गः क्षतमिव युगानां गतपरो

निशा चेदेवं स्यादयि कथय को मत्पूरपरः ॥ ६ ॥

निरीक्ष्य विद्युन्मयनैः पयोदो मुखं निशाग्रामभिसारिकायाः ।
भारानिपातैः सह किन्तु बान्तश्चन्द्रोऽयमित्यार्ततरं ररास ॥ ७ ॥

मन्दं निषेहि चरणौ परिषेहि वासो
नीलं पिषेहि बलयावलिमंशुकेन ।
मा जल्प साहसिनि शरदचन्द्रकान्त-
दन्तांशवस्तव तर्मांसि समापयन्ति ॥ ८ ॥

हरिहरस्य ।

अभिसरणरसः कृशाङ्गपट्ट-
रम्यपरत्र न बोक्षितः श्रुतो वा ।
अहिमपि यादयं निरासता(ना ?)ङ्गे-
निषिद्धितनूपुरमात्मनीनचुद्धया ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

नयस्व पारं पुलिनद्वयानुगां तरङ्गहोलाप्रधिरोष्य मामितः ।
मसीद यावन्न निशा मेदीर्यते यशांसि ते गायतु पांसुलाजनः ॥ १० ॥
बिलहणस्य ।

अग्रं धनुश्चरकरः स्वयमस्ति कामः
पञ्चाक्षरा शशधरोदयसंगयीत्या ।
ध्वान्तं दिनान्तविकसद्भिर्भवं समन्तात्
किं केवल्या पयि वधूर्दयिताभिसारे ॥ ११ ॥

सूक्तिरत्नाकरान् ।

यानोद्धूतमूर्खमणष्टतिलका तोयाद्रिनीलाशुका
तेषानां निजदेन भीतहृदया गत्वा म्रियस्यान्यथम् ।
द्वारं नेच्छन्ति लज्जया प्रलपितुं देहीति वर्षाहता
पादौ नूपुरकर्दममनिदनौ संगच्छन्ती स्थिता ॥ १२ ॥

अम्भोजाक्ष्याः पुरवनलताधाम्नि संकेतभाज—

श्वेतोनाथे चिरयति भृशं मोहनिद्रां गतायाः ।

स्वच्छं नाभिद्वदवलयितं कान्तरत्नांशुजालं

तोयभ्रान्त्या पिबति हरिणी विस्मये च प्रयाति ॥ १३ ॥

ज्ञातं ज्ञातिजनैः प्रघुष्टमयशो दूरं गताऽधीरता

त्यक्ता धीः प्रतिपादितोऽप्यविनयः साध्वीपदं प्रोज्झितम् ।

लुप्ता चोभयसाधुलोकपदवी दत्तः कलङ्कः कुले

भूयो दूति किमन्यदस्ति यदसावग्यापि नागच्छति ॥ १४ ॥

जत्तिष्ठ दूति यामो यामो यातस्तथाऽपि नायातः ।

यास्तः परमपि तिष्ठेज्जीवितनाशो भवेत्तस्याः ॥ १५ ॥

केयामप्येते ।

इति श्रीमगदत्तजरहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामभिसारिकापद्धतिः ॥

चन्द्रोदयवर्णनम् । (७२)

शेतेऽद्यापि न पद्मिनी कुमुदिनी सान्तःस्मिता वर्तते
 रागात् किञ्चन किञ्चिदेव गणयत्येष स्पृशत्यम्बरम् ।
 इत्युद्भिन्नमृणालकोमलकरे शीतद्युतौ तत्क्षणा-
 द्यामिन्या नवयोपितेव शमितो दीप्तेस्त्विषामीश्वरः ॥ १ ॥

विह्वलस्य ।

उदयतटान्तरितमिषं प्राची सूचयति दिङ्मिश्रानाम् ।
 परिपाण्डुना मुखेन म्रियमिव हृदयस्थितं रमणी ॥ २ ॥

श्रीहर्षस्य ।

क्रमादेकत्रिभिः[प्रभृति]परिपाठ्या प्रकटयन्
 कलाः स्वरं स्वरं नवनलिनकन्दाङ्कुररुचः ।
 पुरन्ध्रीणां भयोविरहदहनोद्दीपितदृशां
 कटाक्षेभ्यो विभ्यन्निभृत इव चन्द्रोऽभ्युदयति ॥ ३ ॥

प्रथममहणच्छायस्तावत्ततः कनकमभ-
 स्तदनु विरहोत्ताप्यत्तन्वीकपोलतलद्युतिः ।
 प्रभवति ततो ध्वान्तध्वंससमः क्षणदामुखे
 सरसविसिनीकन्दच्छेदच्छविर्मृगलान्छनः ॥ ४ ॥

कयोरप्येतौ ।

उपोदरागेण विलोलतारकं
 तथा गृहीतं ग्रशिना निशामुखम् ।
 यथा समस्तं तिमिराशुकं तथा
 पुरोऽपि रागाद्गलितं न लसितम् ॥ ५ ॥

पाणिनेः ।

अद्यापि स्तनदुर्गैलविषमे किं मानिनीनां हृदि
 स्थातुं चाञ्छति मान एष श्रुतिरि कोधादिवालोहितः ।
 उद्यद्गतरप्रसारितकरः कर्पत्यसौ तत्सणा-
 त्फुल्लत्करवकोशनिस्सरदलित्रेणीकृषार्ण शशी ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

अमुष्मिन् पञ्चेपोस्त्रिभुवनजिगीपोस्सहचरे
 मुखं रात्रेरत्रेस्तनु[भ्रुवि] रहद्भुम्बति सति ।
 ज्वलन्तीर्षारोपोदयमयतयेवोपधिलताः
 पतद्भृङ्गीभङ्ग्या दधति कुमुदिन्यः कलुपताम् ॥ ७ ॥

शुचीनां हंसानां हरति मलिनानां मधुलिहां
 मनो वेश्यादेश्वा द्रविणमखिलं या कमलिनी ।
 तमस्येवाद्रव्ये भवति विदुस्वी तच्छिष्यमसौ
 कलावानादत्ते प्रथममनुरागप्रकटनैः ॥ ८ ॥

समुन्मीलत्पूर्वाचलशिखरदूर्वावनमृगी-
 परीरम्भज्रीडारसपुलकितोत्सङ्गहरिणः ।
 पुलिन्दीकन्दर्पकृमपनयन्नंशुपटलैः
 पतिर्नक्षत्राणामहह भगवानभ्युदयते । ९ ॥

मदनस्यैते ।

इन्दुर्यद्युदयाद्रिभूर्धिन न भवत्यद्यापि तन्मास्मभू-
 षासीरेऽपि तपःसमुच्चयममूरुन्मूलयन्ते त्विषः ।
 अप्यक्ष्णोर्मुदमुद्गिरान्ति कुमुदैरामोदयन्ते दिशः
 संप्रत्यूष्यमसौ ॥ लाञ्छनमभिव्यङ्गं प्रकाशिष्यते ॥ १० ॥

जन्मीलन्ति मृणालकोमलरुचो राजीवसंवर्त्तिका-
 संवत्तप्रतटचयः कतिपये पीयूषमानोः कराः ।
 अप्यस्रर्धवलीभवत्सु गिरिषु ध्रुवोऽयमुन्मज्जता
 विदग्धेनेव तमोपयो निधिरपामह्वाय केनायते ॥ ११ ॥

यत्पीयूषमयूखमालिनि तमःस्तोमावलीढायुषां
 नेत्राणामपमृत्युहारिणि पुरः सूर्योऽह एवातिथौ ।
 अम्भोजानि पराञ्चि तन्निजमयं दत्त्वेव तेभ्यस्ततो
 गौराङ्गीवदनोपमासुकृतमादत्ते पतिर्यज्वनाम् ॥ १२ ॥

एते मुरारेः ।

ख्याता वयं समधुपा मधुकोशवत्य-
 ङ्गवन्द्रः प्रसारितकरो द्विजराज एषः ।
 अस्मत्समागमकृतोजस्य पुनर्द्वितीयो
 माभूत् फलङ्क इति सङ्कुचिता नलिन्यः ॥ १३ ॥

कस्यापि ।

तन्तुभ्रमेण रश्मनामणिगुम्फनाय
 विद्याधरीभिरभितः क्षणमृष्टमाणैः ।
 आशोभते शकवधूवदनांशुकल्पैः
 प्राचीमुखं शशभृतः प्रथमैर्मयूखैः ॥ १४ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

सद्यःपाटितकेतकोदरदलश्रेणीथियं विश्रती
 येयं मौक्तिकदामगुम्फनविधौ योग्यच्छविः प्रागभूत् ।
 उन्मेषा कलश्रीभिरञ्जलिप्लुटग्राहा मृणालाङ्कुरैः
 पातम्या च शशिन्यमुग्धविमवे सा चन्द्रिका वर्तते ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

फेलासायितमद्रिभिर्विद्यपिभिः श्वेतातपत्रायितं
 मृत्पङ्केन दर्शयितं जलनिधौ दुग्धायितं वारिभिः ।
 मुक्ताहारलतायितं व्रततिभिः शहायितं श्रीफलैः
 श्वेतद्वीपजनायितं जनपदैर्जति शशाङ्कनेदये ॥ १६ ॥

सिद्धिः ।

कपाले मार्जारः पय इति करौल्लिङ्गि शशिन-
 स्तरुच्छिद्रमोतान् विसमिति करेणुः कलयति ।
 रतान्ते तल्पस्थान्हरति वनिताऽप्यंशुकमिति
 प्रभामत्तश्चन्द्रो जगदिदमहो विप्लवयति ॥ १७ ॥

भासस्य ।

जाते यौवनपीनधाम्नि शशिनि भ्राम्यन्तमारादपि
 भ्रान्त्या श्वेतपतत्रिणं सहचरं कोकाङ्गना मुञ्चति ।
 कुर्वन्नस्तमितोपलम्भविधुरो हंसः प्रियान्वेषणं
 हर्षोत्सङ्कितमानसः पुनरिषामालोक्य सज्जायते ॥ १८ ॥

गोत्रानन्दस्य ।

एकिकेव निजवृन्दमध्यगाऽप्युच्युक्ञ्ज सभयं सितच्छदी ।
 दन्तमूलमसकृच्च संशयादाममर्श करिणः करेणुका ॥ १९ ॥
 लोचनेर्न कुमुदं स्म पीयते चन्द्रिकातपतिरोहितच्छद्म् ।
 मादुरास परमृत्पिबन्नलिः सारभं निरवलम्बमम्बुनि ॥ २० ॥

अभिनन्दस्यैतौ ।

दूरमंशुप्रभाजालं प्रसारयति चन्द्रमाः ।
 रात्रौ नववयाः कामी मनोरथमिवाधनः ॥ २१ ॥
 कुमुदेत्त्वधिकं भान्ति पतिताऽचन्द्ररश्मयः ।
 अतिप्रकृष्टशीलेषु कुलेष्विव समृद्धयः ॥ २२ ॥

महामनुष्यैर्येते ।

पिनष्टीव तरङ्गाग्रैर्दधिः फेनचन्दनम् ।
 तद्देदाय करैरिन्दुलिङ्गपतीव दिगङ्गनाः ॥ २३ ॥

(भगवतो) व्यासस्य ।

यथा ताराचक्रं चरति परितः शीकरानिभं
 कलङ्कव्याजेन स्फुरति यदयं धूमनिवहः ।
 तथा मन्ये चण्डीपतिनयनचण्डाग्रिवशग-
 धकारास्मिन् शम्भां हिमकरतटाके मनसिजः ॥ २४ ॥

त्रिलहः ।

किंषु ध्वान्तपयोधिरेव कतकसौदैरिवेन्दोः करै-
 रत्यच्छोऽयमधश्च पङ्कमखिलं छायापदेशादभूत् ।
 किं वा तरकरकर्तरीभिरभितो निस्तप्तणादुज्ज्वलं
 व्योमेवेदमधश्चलन्ति पतिताश्लयाच्छलेन त्वचः ॥ २५ ॥

कमितुरभिसूत्ररीणां गौराङ्गीणामिहेन्दुयवलासु ।
 उड्डयमानानामिव रजनिषु परमीक्ष्यते छाया ॥ २६ ॥

मृगराजफरजभङ्गरकिंशुककुसुमावतंसिकाः सुदृशः ।
 भयसङ्कुचदङ्कुमृगं बहलोज्ज्वलमिन्दुमीक्षन्ते ॥ २७ ॥

एतस्य कलामेकाममृतमपूरस्य पार्वतीरमणः ।
 वर्णावलिमिव बहति प्रतिमासं घट्टप्रानस्य ॥ २८ ॥

इन्दोरेकफलाया रुद्रेणोद्धृत्य भूर्धनि धृतायाः ।
 स्थानमिव तुच्छमेतत् कलङ्करूपेण परिणमति ॥ २९ ॥

पीयूषाश्रयणं जगच्चयदशामान्यातलेखालवो
 विद्रोन्मादद्गुताग्रनस्य ककुबासुदपाटिनी कुञ्चिका ।
 वीरेषु मयमा च पुष्पचनुषो रेखा मृगाक्षीमुर-
 शीणां च प्रतिराजबीजमधिकानन्दी नवधन्त्रपाः ॥ ३० ॥

एते श्रीमुरारेः ।

विद्यापीठं स्मरस्य त्रिपुरहरजटावल्लिसन्तानवान-

प्रस्यो मानदुषाणामुपशमपरशुः पांसुलावन्दिकारः ।

नेत्राणां वन्धुरंधुरगनमरुधुवः कोकलोकपणाद-

स्वाध्यायाध्यापकोऽयं विलसति कुलटाकालपाशो हिमांशुः ॥ ३१ ॥

कस्यापि ।

यः कालागरूपप्रभङ्गनचनावासैकसारयते

गौराङ्गीकुचकुम्भभूरिसुभगाभोगे सुषाधामनि ।

विच्छेदानलदीपितोत्कवनिताचेतोऽधिवासोद्भवं

स[न्तोषं] विनिनीपुरेप विततैरङ्गैर्नता[ङ्गि] स्मरः ॥ ३२ ॥

महेन्दुराजस्य ।

अवाप्य प्रागल्भ्यं परिणतरुचः शैलतनये

फलङ्को नैवायं विलसति शशाङ्कस्य वपुषि ।

अमुष्येयं मन्ये विगलदमृतस्यन्दशिशिरे

रतश्रान्ता शैते रजनिरमणी गादमुरसि ॥ ३३ ॥

॥ इति श्रीमदारोहकमगदस्ररुहणदेवदिरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां चन्द्रोदयपद्धतिः ॥

पानगोष्ठीपद्धतिः (७३)

हावहारि हसितं वचनानां कौशलं दृशि विकारविशेषाः ।
 चकिरे भृशमृजोरपि बध्वाः कामिनेव तरुणेन मदेन ॥
 दक्षमिष्टतमया मधु पत्युर्गाढमाप पिवतो रसवत्ताम् ।
 यत्सुवर्णमकुटांशुभिरासीच्चेतनाविरहितैरपि पीतम् ॥ १ ॥

माघस्येती ।

न म[द्ये] संस्कारं कुसुममपि घाला विपहते
 न निःश्वार्सः सुभूर्जनयति तरङ्गवतिकरम् ।
 नवोद्गा पदयन्ती लिखितमिव भर्तुः प्रतिमुखं
 मरोद्गोमाञ्चा न पिबति न पार्श्वं चलयति ॥ २ ॥

विवि प्रिय ससस्त्रयं मुमु मुखासवं देहि मे
 ततस्थ न दुदु दुतं भभजभाजनं काञ्चनम् ।
 इति स्वलितजल्पितं मदवशात्कुरङ्गीदृशः
 मगे हसितेहेतवे सहचरीभिरध्यायत ॥ ३ ॥

कथोरस्येती ।

स्रस्तः सग्नप्राशोभां त्यजति विरचितामाकुलः केशपाशः
 स्त्रीवाया नूपुरौ च द्विगुणतरमिवाक्रन्दतः पादलघौ ।
 व्यस्रतः कम्पानुबन्धादनवरतमुरो हन्ति हारोऽयमस्याः
 व्रीडन्त्याः पीडयेव स्तनभरविनमन्मध्यभागानपेक्षम् ॥ ४ ॥

श्रीहर्षस्य ।

कान्तानवाधररसामृततृष्णयेव
 विश्वं पपात शशिनो मधुभाजने यत् ।
 निःशेषिते मधुनि लज्जितचित्तवृत्ति
 तत्तन्मुखापजितकान्तितयेव नष्टम् ॥ ५ ॥

विभाकरवर्मणः ।

नियतमिह पतन्ति दन्तधारा
 मदनमदोद्धतयोरितोव भीत्या ।
 अधरफिसलयं विहाय यूनो-
 र्मधु पिबतोर्नयनान्युपास्त रागः ॥ ६ ॥

कुमारदासस्य ।

दृश्यते पानकेलीषु कान्तावक्रगतं मधु ।
 स्मरं सहायमासाद्य ग्रस्तो राहुरिवेन्दुना ॥ ७ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तजह्णदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां पानगोष्ठीपद्धतिः ॥

प्रियचाटुपद्धतिः (७४)

यथा बहिः कण्टकितं वपुस्तव नितम्बिनि ।
तथा निष्कण्टकं राज्यं वर्ततेऽन्तर्मनोभुवः ॥ १ ॥

लघुबल्लभवासुदेवस्य ।

उद्भिन्ना कलकण्ठकण्ठकुहरात् कर्णामृतस्यन्दिनी
हृद्या यद्यपि मार्दवैकवसतिः सा काकलीहुंकृतिः ।
अन्यस्तन्वि तथाऽपि ते त्रिणयनप्लुष्टस्य भीवार्पणः
पञ्चपोरुचितप्रपञ्चितरसः पाकाश्रितः पञ्चमः ॥ २ ॥

छोटसर्वज्ञस्य ।

स्मितपुष्पोद्गमोऽयं ते दृश्यतेऽधरपल्लवे ।
फलं तु जातं मुग्धासि चक्षुषोर्मम पश्यतः ॥ ३ ॥
उदयोर्वीभृत्संस्थस्त्वद्वदनापहतकान्तिसर्वस्वः ।
कृतकर्तुमिवोर्ध्वकरः स्थितः पुरस्तान्निशानाथः ॥ ४ ॥

किं पद्मस्य लविं न हन्ति नयनानन्दं विधत्ते न किं
वृद्धिं वा क्षपकेतनस्य कुरुते नालोकमात्रेण किम् ।
वक्त्रेन्दो तव सत्ययं यदपरः शीतांशुरभ्युद्यतो
दर्पः स्यादमृतेन चेदिह तदप्यस्त्येव विम्बाधरे ॥ ५ ॥

श्रीहर्षस्यैती ।

यत् पद्ममादिस्तु तवाननीयां कुरङ्गलक्ष्मा च मृगासि लक्ष्मीम् ।
एकाग्रलिप्ताकृत एष मन्ये शशाङ्कपङ्केरुहयोविरोधः ॥ ६ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य ।

मुषामयोऽपि क्षयरोगग्रान्त्यै नासाग्रपुष्पाफलकच्छलेन ।
अनङ्गसज्जीवनदृष्टशक्तिं मुखाभृतं ते पिवतीव चन्द्रः ॥ ७ ॥

वेद्यनाथस्य ।

द्वेषा विधाय विधुमण्डलमानंताङ्गि-
 कर्तुं विधातरि कपोलयुगं प्रवृत्ते ।
 तत्त्वण्डयुग्मगलितामृत [विन्दु] पङ्क्ति-
 सन्दोहवत्तत्र विराजति हारवल्ली ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

लाघण्यपूरपरिपूरितादिङ्मुखेऽस्मिन्-
 स्मेरेऽधुना तत्र मुखे तरलायताक्षि ।
 क्षोभं यदेति न मनागपि तेन मन्ये-
 सुव्यक्तमेव जडराशिरयं पयोधिः ॥ ९ ॥

भौगवतजयवर्धनस्य ।

न तावद्विश्वोष्टः स्फुरति न च रागोऽयमधरे-
 न चाग्नी ते दन्ताः सुदति जितकुन्देन्दुमहसः ।
 इमां मन्ये मुद्रामतनुतरांसिन्दूरसुभगा-
 मिदं मुक्तारत्नं मदनमृपतेर्बुद्धितमिव ॥ १० ॥

कस्यापि ।

अनेन रम्भोरु तत्राननेन तुषारभानोस्तुलया धृतस्य ।
 ऊनस्य नूनं परिपूरणांय ताराः स्फुरन्ति प्रतिमानखण्डाः ॥ ११ ॥

गोत्रे साक्षादजनि भगवानेष यत्पद्मयोनिः
 शय्योत्थायं यदाखिलमहः प्रीणयन्ति द्विरेफान् ।
 एकाग्रं यद्वधति भगवत्पुष्पभानौ च भक्तिं-
 तत्प्रापुस्ते सुतनु वदनौपम्यमम्भोरुहाणि ॥ १२ ॥

एतौ मुरारेः ।

उन्मेषं यो मम न सहते योऽतिवैरी निशाया-
 मिन्दोरिन्दीवरदलदृशा तस्य सौन्दर्यदर्पः ।
 नीतः शान्तिं प्रसममनया वक्त्रकान्त्येति हर्षा-
 लुप्रा मन्ये ललिततनु ते पादयोः पद्मलक्ष्मीः ॥ १३ ॥

विमृज दयिते हासज्योत्स्नां निमीलतु पङ्कजं
विकिर नयने नष्टच्छायं भवत्वसितोत्पलम् ।
वद सुवदने लज्जामूका भवन्त्वपि कोकिलाः
परपरिभवो मानस्थाने न मानिनि सद्यते ॥ १४ ॥

कयोरप्येतौ ।

तरङ्गन्य दृशोऽङ्गणे भवतु भिन्नमिन्दीवरं
स्फुटीकुरु रदच्छदं व्रजतु विद्रुमः श्वेतताम् ।
क्षणं वधुरपावृणु स्पृशतु काञ्चनं कालिका-
मुदञ्चय मृत्सं मनाम्भवतु च द्विचन्द्रं नभः ॥ १५ ॥

राजशेखरस्य ।

तल्लोकोऽतिशयोक्तिमेव वदतु स्तोत्रं पुनर्मन्यतां
स्रष्टुं त्वां सुभगे चकार मदनो भूतानि चैतानि यत् ।
पृथ्वी चम्पकपारिजातममृतं पाथो महः शारदः
मालेपांशुरथानिलो मलयभूज्योत्स्नावलिप्तं नभः ॥ १६ ॥

हरिहरस्य ।

अन्तेनार्जुनतां दधाति नयनं मध्ये तथा कृष्णतां
द्वैरुष्यं दधताऽमुना विरचितः कर्णेन ॥ विग्रहः ।
तत्कर्णार्जुनकृष्णविग्रहयती साक्षात्कुरुक्षेत्रतां
यातासि त्वदबाप्तिरेव तरुणि श्रेयः परं गण्यते ॥ १७ ॥

मुग्धे धानुष्कता केयमपूर्वां तवै दृश्यते ।
यया विध्यसि चेतसि गुणैरेव न सायकैः ॥ १८ ॥

कयोरप्येतौ ।

॥ इति श्रीमद्भारोहकभागदत्तमल्लहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां श्रियचातुषद्वयः ॥

सुरतप्रशंसापद्धतिः (७५)

यत्र न मदनविकारः सद्भावसमर्पणं च गात्राणाम् ।
तस्मिन्नुद्धतभावे पशुकर्मणि पशव एव रज्यन्ते ॥ १ ॥

यत्र स्वेदजलैरलं विलुलितैर्व्यालुप्यते चन्दनं
सच्छेदर्दमणितैश्च यत्र रणितं निह्नूयते नापुरम् ।
यत्रायान्त्यचिरेण सर्वविषयाः कामं तदेकाग्रतां
सख्यस्तत्सुरतं भणामि घृतये शेषा तु लोकस्थितिः ॥ २ ॥

रुदस्येतौ ।

गिरो यत्राधीरा भुजयुगलमाश्लेषचतुरं
लुठद्वाप्पापीडं प्रसरति च चक्षुस्सरभसम् ।
न तन्मन्ये प्रेम प्रणयिनि चिराद्वाष्टिपथगे
क्षणं मूकोऽन्धो वा भवति न जडो यत्प्रियजनः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

इन्दुर्यत्र न निन्यते न च कलं दूतीवचः श्रूयते
नोच्छ्वासा हृदयं दहन्त्यशिशिरा नो याति काश्यं वधुः ।
स्वाधीनामनुकूलिनीं प्रियतमामालिङ्ग्य यत्सुप्यते
तर्त्तिकं प्रेम गृहाश्रमव्रतमहो कष्टं हि तद्ययते ॥ ४ ॥

आश्लेषे प्रथमं क्रमेण विजिते हृद्येऽधरस्यार्पणे
केलिसूनविधौ पणं प्रियतमे कान्तां पुनः पृच्छति ।
सान्तर्हासनिरुद्धसंभूतरसोद्भेदस्फुरद्गण्डया
स्वैरं सारिविसारणाय निहितः स्वेदाम्बुगर्मः करः ॥ ५ ॥

अक्षयूतजिताधरग्रहविधावीशोऽसि तत्स्रण्डना-

दाधिक्ये वद को भवानिति मृषा कोपाञ्चितभूलतम् ।

स्वियत्स्विकरार्थैकद्वयलपरायचीकृतौस्यस्य मे

हृद्यौशी प्रतिकृत्य तत्कृतवती द्यूतेऽपि यन्नाजितम् ॥ ६ ॥

गोपादित्यस्य ।

आदलेपचुम्बनरतोत्सवभूषणानि

क्रीडादुरोदरणः प्रतिभूरनङ्गः ।

भोगः स यद्यपि जये च पराजये च

यूनोर्दनस्तदपि पाञ्छति जेतुमेव ॥ ७ ॥

श्रीमुरारे ।

असदेवनपणीकृतेऽपरे कान्तयोर्जयपराजये सति ।

अत्र वक्तुं यदि वोचि मन्ययः कस्तयोर्जयति जीयतेऽपि वा ॥ ८ ॥

भागवतजयवर्धनस्य ।

गात्रालिङ्गनपूर्वमेकमनया द्यूते जितं चुम्बनं

तत्किञ्चित्परिरभ्य दक्षममुना प्रत्यर्पितं चानया ।

नैनत्तादृगिदं न तादृगिति प्रत्यर्पणप्रकमे-

यूनोश्चुम्बनमेकमेव बहुधा रात्रिर्गता तन्मतोः ॥ ९ ॥

उद्धीयकतेः ।

यन्तुः प्रीत्या प्रसक्ते मनसि परिव्रजे चिन्त्यमानाभ्युपाये

रागे यात्रे शुग्ध्यं भविष्यति नितरां गोचरं दृष्टिमायाः ।

आत्मा दूरेण तावत्सरभसदपिनालिङ्गनानन्दमाभ-

स्त्रेहोपान्तरध्याभ्रमणमपि परां निर्हति सन्ननोति ॥ १० ॥

वरयात्रि ।

॥ इति श्रीमद्भारतहर्मणदत्तमहर्षदेवविश्वनाथ शक्तिमुक्तावली सुरनम्रोपारम्भः ॥

नववधूसङ्गमे सखीवाक्यपद्धतिः (७६)

कण्टकिततनुशरीरा लज्जामुकुलायमाननयनेयम् ।
तत्र कुमुदिनीव बाञ्छति नृचन्द्र बाला कतस्पर्शम् ॥ १ ॥

यच्चापयन्ति शिशिरांशुरुचो यदंते
त्वां मोहयन्ति च विनिद्रसरोजवाताः ।
यत्स्विद्यते तनुरियं च तदेव दोषः
सत्यं तवैव सुतनु प्रचुरन्नपायाः ॥ २ ॥

रुद्रस्य ।

बाला तन्वी कृशतनुरिति त्यज्यतामन्न शङ्का
दृष्टा काचिज्जमरभरतौ बहुरी भज्यमाना ।
तस्मादेषा रहासि भवता निर्दयं पीडनीया
मन्दाक्रान्ता विसृजति रसं नेश्रुपाष्टिः सपग्रम् ॥ ३ ॥

विकट्यनितम्बायाः ।

नीरन्ध्रं परिरभ्यते म्रियतमो भूयस्तरां चुम्ब्यते
तद्वाढं क्रियते यदस्य रुचिरं चाट्टकरैः स्तुपते ।
सख्या भुग्धवधूरसा रतिविधौ यत्नेन संश्लिप्ता
निभ्रान्तं गुरुणा पुनः शतगुणं पुष्पेषुणा कारिता ॥ ४ ॥

रुद्रस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तमल्लहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां
नववधूसङ्गमे सखीवाक्यपद्धतिः ॥

नववधूरतपद्धतिः (७७)

प्रायो नववधूः कान्तमालिङ्गन्ति शनैः शनैः ।
चित्ताद्भुरितकन्दर्पकदलीमङ्गलशङ्कन्या ॥ १ ॥

कस्यापि ।

दृष्टा दृष्टिमधो दधाति कुरुते नालापमाभापिता
अय्यायां परिवृत्त्य तिष्ठति घलादालिङ्गिता वेपते ।
निर्यान्तीषु सखीषु वासभवनाभिर्गन्तुमेवेहते
बाला वामतया प्रियस्य सुतरां प्रीत्यै नवोदा प्रिया ॥ २ ॥

श्रीहर्षस्य ।

हर्षादुत्पुलकं विकासि रमसादुन्नामितं कौतुका-
चक्षुन्नारादलसं भयात्तरलदङ्गम्रं च लज्जाभरात् ।
आसीत्तत्त्वसङ्गमे मृगदशः कान्तार्पणायोत्सुकं
किंचित्काञ्चनगौरगण्डगलितस्वेदाम्बु रम्यं मुक्तम् ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

विरम नाथ विमुञ्च ममाञ्जलं शमय दीपमिमं स[मिषां] सखीम् ।
इति नवोदवधूवचसा युवा मुदमगादधिरां सुरतादपि ॥ ४ ॥

रुद्रस्य ।

समाकृष्टं वासः कथमपि दृढात्पश्यति तदा
कषादूर्ध्वद्वन्द्वं जरठन्नरगौरं मृगदशः ।
तया दृष्टिं दत्त्वा मःति मणिदीपे निषुणया
निर्मुदं हस्ताभ्यां शशिनि निजनेत्रोत्पलपुगम् ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

दृढनिविडनय्यानां काञ्चीलता शकशीकृता
प्रियनयनयोर्न्यस्तौ हस्ता तदा तन्मालाङ्गुली ।
जयननिहितो रुद्रः पाणिः श्रुथं न निवारितः
प्रथितमुभयं लज्जारागागमौ नययोपिता ॥ ६ ॥

भट्टेन्दुराजस्य ।

पदालग्रे पत्यौ नमयति मुखं जातविनया
 हठाश्लेषं वाञ्छत्यपहरति गात्राणि निर्भृतम् ।
 न शक्नोत्याख्यातुं स्मितमुखसखीदत्तनयना
 ह्रिया ताम्यत्यन्तः प्रथमपतिभोगे नववधूः ॥ ७ ॥

अमरकस्य ।

निर्वाणतां नयसि किं हरिणाक्षि दीप-
 माविर्भवन्नवरतत्रपया विलोला ।
 ज्योत्स्नां वितन्वति सदा तव वक्त्रचन्द्रे
 गौराङ्गि तर्क्य कुतस्तिपिरावकाशः ॥ ८ ॥

त्रिलोचनस्य ।

अङ्गाकृष्टदुकूलया सरभसं गूढौ भुजाभ्यां स्तना-
 वाकृष्टे जघनांशुके कृतमतः संसक्तमूरुद्वयम् ।
 नाभीमूलनिबद्धचक्षुषि तया घ्रीडानताङ्ग्या प्रिये
 दीपः फट्कृतिघातवेपितशिखः कर्णोत्पल्येनाहतः ॥ ९ ॥

कर्णोत्पल्यस्य ।

चुम्बनेष्वधरदानवर्जितं सन्नहस्तमदयोपगूहने ।
 क्लिष्टमन्मथमपि प्रियं सदा दुर्लभप्रतिकृतं वधूरतम् ॥ १० ॥

कालिदासस्य ।

काञ्च्या गाढतराववद्धवसनमान्ता किमर्थं पुन-
 र्मुग्धाक्षी स्वपितीति तत्परिजनं स्वरं प्रिये पृच्छति ।
 मातः सुस्तिमपीह लुम्पासि(निः) ममेन्यारोषितक्रोधया
 पर्यस्य स्वपनच्छलेन शयने दृष्टोऽवकाशस्तथा ॥ ११ ॥

अमरकस्य ।

मयच्छाहारं मे यदि तव रहोदृत्तमखिलं
 मया वाच्यं नोच्चैरिति गृहशुके जल्पति शनैः ।
 वधूवर्ध(?)कत्रं व्रीडाभरनमितमन्तर्विकसितं
 हर(वह?)त्यर्थोन्मीलन्नलिनमलिना वर्जितमिव ॥ १२ ॥

कस्यापि ।

॥ इति श्रीमगदत्तप्रह्मणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नववधूरतपद्धतिः ॥

सुरतकेलिपद्धतिः (७८)

टङ्कनारः स्मरफार्गुकस्य सुरतक्रीडापिक्रीनां रवो
 झङ्कनारो रतिमञ्जरीमधुलिङ्गां केलीचक्रांरीस्वनः ।
 तन्व्याः कञ्चुलिकापसारणभुजाक्षेपस्फुरत्कङ्कण-
 वषाणः प्रेम तनोतु वो नववयोलास्याय वेषुध्वनिः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

प्रतिक्षणसमृद्धसम्प्रवकलाकञ्जापान्वित-
 क्षपाकरविलोकने यदि तवास्ति कौतुहलम् ।
 बिलोकय तदा सखे सुरतसङ्गरामूवण-
 प्रहृष्टदयितामुखं निविडकञ्चुकोत्तारणे ॥ २ ॥

भट्टसोमेश्वरस्य ।

तृपितः स्पृशति प्रेयान्यद्यदङ्गं शृगीदृशः ।
 तत्तन्सद्बुचति स्वैरं मन्मथः प्रसरत्यहो ॥ ३ ॥

वसुन्धरस्य ।

नान्दीपदानि रतिनाटरुविघ्नान्ता-
 ताज्ञाक्षराणि परमाण्यथवा स्मरस्य ।
 दष्टेऽधरे मणयिना विधुताग्रपाणेः
 सीत्कारवन्ति [रेणि] नानि जयन्ति तन्व्याः ॥ ४ ॥

वामनस्य ।

समादिष्टं शिष्टैः परममिह यन्निर्दिष्टिपदं
 पुनर्दग्धोऽप्याशु प्रभवति यतो मन्मथतरुः ।
 श्रुते यस्मिन् कामी भवति कृतकृत्यो रतिमुखं
 स सीत्कारः पायादमृतविजयी सुन्दरदृशाम् ॥ ५ ॥

सीत्कारत्नस्य ।

आयाते दायिते मनोरथशतैर्नीत्वा कथंचिद्धिनं
 वैदग्ध्यापगमाज्जडे परिजने दीर्घा कथां कुर्वति ।
 दृष्टाऽस्मीत्यभिधाय सत्त्वरपदं व्याधूय चीनांशुकं
 तन्वङ्मया रतिकातरेण मनसा नीतः प्रदीपः शमम् ॥ ६ ॥

अद्भुतपुण्यस्य ।

कचग्रहमनुग्रहं दशनखण्डनं मण्डनं
 दृगञ्जनमवश्वनं मुखरसार्पणं तर्पणम् ।
 नखार्दनमतर्दनं निविडपीडनं क्रीडनं
 करोति रतिसङ्गमे मकरकेतनः कापिनाम् ॥ ७ ॥

माहिलस्य ।

स्वैरं पश्यति बल्लभे सरभसं हृत्वा दुकूलं बला-
 दङ्गनां रतिसङ्गरव्यतिकरे सौन्दर्यरेखाक्रमम् ।
 यत्तन्व्याः परिरभ्यमाणमदनव्रीडाविलासालसै-
 रङ्गैरङ्गपिधानमुत्पलदृशः कस्यापि तत्रोचरम् ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

स्वेदजलपिच्छलाभिस्तनुभिर्युनां च शिथिलमाश्लेषम् ।
 विपुलं पुलकशलाकापटलं झदिति प्रतिकरोति ॥ ९ ॥

श्रीमुरारेः ।

सन्दृष्टाभरपल्लवा सचक्रितं हस्ताग्रमाधून्वती
 मा मा मुञ्च शठेति कोपवचनैरानतितभ्रूयता ।
 सीत्काराश्रितलोचना सपुलकं यदशुम्बिता मानिनी
 प्राप्तं तैरमृतं श्रमाय मयितो मृदस्मुरस्सागरः ॥ १० ॥

अमरकस्य ।

दीपितस्मरसुरस्युपपीडं बलुभे घनमभिपूजमाने ।
वक्रतां न थयतुः कुचकुम्भौ सुभ्रुवः कठिनातिशयेन ॥ ११ ॥

माधस्य ।

नैपा वेगं मृदुतरस्तनुस्तावकीनं विसोढुं
शक्ता मैनां चपल सुहृदं खेदयेन्दीवराक्षीम् ।
रत्यभ्यासं विदधत इति प्राणनाथस्य गत्वा
कर्णोपान्ते निभृतनिभृतं नृपूरं शंसतीव ॥ १२ ॥

धूर्नेत्य ।

दृशा सपदि मीलितं दक्षनरोचिषा निर्गतं
कोण परिवेपितं बलयकैयाक्रन्दितम् ।
प्रियैः समदयोपितां ननु विसृज्यमानेऽधरे
परण्यसनकातराः किमु न कुर्वते साधवः ॥ १३ ॥

शिवस्वामिनः ।

पाणिः कम्पमवाप काञ्चिरपतत् [ध्वस्तां त्रपा] नृपूरै-
राक्रन्दाधिकुरैर्दधे विधुरता यत्रातिशीर्णोऽधरः ।
एको वीरतरस्स कामसमरे वक्षोभवः सुभ्रुवां
येनात्याहतिगर्भरेण न मनाक्षौधित्यमालम्बितम् ॥ १४ ॥

कस्यापि ।

धम्मिल्लो भङ्गमेतु मविशतु तिलकः केन्द्रपाशान्धकारं
पत्राली गण्डपाली त्यजतु च विवरं कर्णयोर्गन्तुकामा ।
वामायाः कान्तदन्तसतततिसहने त्वेक एवाधरोऽसौ
वीरः कामाक्षेऽस्मिन्निति धदति चलन्नुपूरकवाणमह्वया ॥ १५ ॥

पूर्णे मन्मथसङ्गरे रणजितां सत्कारमातन्वती
वासोऽद्राज्जघनस्य पीनकुचयोर्हारं श्रुतेः कण्डलम् ।
विम्बोष्ठम्य च वीटिकां मणिमये पाण्यो रणत्क्रूरं
पृष्ठान्धनि केन्द्रपाग्नचये मुक्ता हि बन्धधमः ॥ १६ ॥

श्रीवैद्यमानुसिंहनरप ।

पश्यन्नर्धनिमीलिताक्षिगुलं वक्त्रारविन्दं मुहुः
 विम्बोष्ठाघृतमापिवन्मृगदृशो जिघ्रन्मुखे सौरभम् ।
 आलिङ्गन्नतिनिर्भरं स्तनतटं सीत्कारमाकर्णय—
 नेत्रं पञ्चभिरिन्द्रियैर्निधुवने प्राप्नोति धन्यो मुदम् ॥ १७ ॥

कस्यापि ।

चिरविरहिणोः स्तकण्ठार्त्या श्लथीकृतगात्रयो—
 नैवमिव जगज्जातं भूयश्चिरादभिनन्दतोः ।
 कथमपि दिने दीर्घे याते निशामधिरूढयोः
 प्रसरति कथा बह्वी यूनोर्यथा न तथा रतिः ॥ १८ ॥

अमरकस्य ।

अकृत्रिमविलासाङ्गमशिक्षितकलाक्रमम् ।
 अविभागाङ्गमुभगं यभूव सुरतं तयोः ॥ १९ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

नखदशननिपातजर्झराङ्गी रतिकलहे परिपीडिता महारिः ।
 सपदि मरणमेव किं न यायाद्यदि न पिवेदधरामृतं मियस्य ॥ २० ॥
 तस्यैव ।

किमपि किमपि मन्दं मन्दमासक्तियोगा—
 दविरलितफपोलं जल्पतोरक्रमेण ।
 सपुलकपरिरम्भव्यापृतकैकद्रोष्णो—
 रविदितगतयामा रात्रिरेव व्यरंसीत् ॥ २१ ॥

मधुमतेः ।

गादोऽयं हं नरसालसलोचनाना—
 मेणीहर्त्रां पुलकदन्तुरकुहमलेषु ।
 गण्डस्यलेषु वदनानि निवेशयन्तो
 धन्याः सुरेन दिवसानतिवाहयन्ति ॥ २२ ॥

नायकुमारस्य ॥

॥ इति श्रीमदारोहकर्मगदेतजमहर्णदेवविग्विनायां भूक्तिमुक्तावल्यां सुरतकेलिपद्धतिः ॥

॥ विपरीतरतपद्धतिः ॥ (७९)

विपरीतरतायासजनिताः स्वेदविन्दवः ।

पतन्तु तत्र गात्रेषु कामिनीवदनच्युताः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

पतन्तु तत्रोरसि सततं दयिताधम्मिलमल्लिकानिकरः ।

रतिरसरभसकचग्रहलुलितालकवल्लरीगलितः ॥ २ ॥

बाणस्य ।

गादाश्रेपविशीर्षचन्दनरजःपुञ्जमकर्पादियं

घ्न्या संमति कीमलाङ्गि परपेत्वारोप्य मां वससि ।

गादोष्ठग्रहपूर्वमाकुलतया पादाग्रसन्दर्शके-

नाकृष्याम्बरमात्मनो यदुचितं धूर्तेन तत्प्रस्तुतम् ॥ ३ ॥

अमरकस्य ।

आहते कुचतेन रमेण्याः साधु सोढमधुनेति पपात ।

धुज्यतः मियतमोरमि हारात्पुष्पट्टिरिव मौक्तिकट्टिः ॥ ४ ॥

मायस्य ।

नीलाचांमरदम्बेनो रतिपतेर्नीलाम्बुयाहागैवो

रागोद्गारशिराण्डिनो मृत्खविभुद्धनस्तमोविभ्रमः ।

तारुण्योन्मददन्तिद्रानविसगो रोजम्बमालाकुल्यो

धम्मिद्धो हरिणीहंशं विजयने सस्तो रनिव्यत्यये ॥ ५ ॥

कामनारीस्य ।

मृग्ये तस्मिन् दयिता पुरुषो मय स्व-

पितृर्क्तया नहि नरीति धिरो विभुष ।

स्त्रीषां करान् मियकरे वन्द्यं सितन्या

वाचं विनाऽभ्युपगमः कथितो मृगाशया ॥ ६ ॥

आचम्याधरसिन्धुवारि कवरीसंभारसम्पार्जिते
 स्वेदाम्भःस्त्रपिते कपोलविगलत्काशमीरपङ्कजेज्ज्वले ।
 काञ्चीमन्त्ररुतेन निर्भरगलन्मुक्ताकलापस्रजा
 धन्यस्योरसि घूर्णपाननयना पञ्चेष्टमभ्यर्चति ॥ ७ ॥

चलहारलताश्रिया चिरं रमणोरःस्यलरङ्गनर्तनेन ।
 मणितध्वनिदम्बरेण सा कृतवाद्येव बभूव कामिनी ॥ ८ ॥

कचित्ताम्बूलाक्तः कचिदगरुपङ्कगङ्गमलिनः
 कचिच्चूर्णोद्गारी कचिदपि च सालक्तकपदः ।
 बलीभङ्गभोगैरलकपतितैः कीर्णकुसुमैः
 स्त्रियाः सर्वावस्थं प्रययति रतं प्रच्छिद्यतः ॥ ९ ॥

केषामप्येते ।

॥ इति श्रीभदारोहकमगदत्तजरहणदेवविचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विपरीतरतपद्धतिः ॥

सुरतनिवृत्तिः (८०)

वीतोष्टरागाणि हृताञ्जनानि भास्वन्ति लोलैरलकैर्मुखानि ।
प्रातः कृतार्थानि यथा विरेजुस्तथा न पूर्वेषुरलङ्कृतानि ॥ १ ॥

मदृश्वामिनः ।

नैपथ्यादपि राजते किमपि सा व्यालसभूषा तनुः
संभोगश्रममीलितं विजयते चक्षुः कटासादपि ।
गाढालिङ्गनकौतुकादपि नवं दोर्वल्लिविस्रंसनं
प्रीत्यालापरसादपि मियतमं मौनं कुरङ्गीदृशः ॥ २ ॥

हरिहरस्य ॥

करकिसलयौ धूत्वा धूत्वा विमार्गति वाससी
क्षिपति सुतनुर्मालाशेषं प्रदोषशिखां प्रति ।
स्थगयति मुहुः पत्युर्नेत्रे विदस्य समाकुला
सुरतविरता रम्ये तन्व्या मुहुर्मुहुरीक्षितम् ॥ ३ ॥

सुरतविरता ग्रीढावेशश्रमश्लथहस्तया
रहसि गलितं तन्व्या प्राप्तुं न पारितमंशुकम् ।
रतिरसजडैरङ्गैरङ्गं पिधातुमशक्तया
मियतमतनो सर्वाङ्गीर्णं प्रविष्टमधृष्टया ॥ ४ ॥

अमहकस्यैतौ ॥

आशुष्वाना अत्रिति जयनं सा दुहल्याञ्जलेन
मेहत्क्रोडाकुलितरुचरीधन्यनव्यग्रपाणिः ।
ऊर्ध्वोच्छ्वासस्फुटनखपदैश्चिह्निताभ्यां स्तनाभ्यां
दृष्टा धाष्ट्यैस्मृतिनतमुखी मोहनान्ते मियेण ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

स्वामिन् भङ्गुरयालङ्कं सतिलकं फालं विलासिन् कुरु
 प्राणेश त्रुटितं पयोधरतटे हारं पुनर्योजय ।
 इत्पुक्त्वा सुरतावसानसुखिता संपूर्णचन्द्रानना
 स्पृष्टा तेन तथेति जातपुलका प्राप्ता पुनर्मोहनम् ॥ ६ ॥

रुद्रस्य ।

प्रियकृतपटस्तेयक्रीडाविडम्बनविह्वलां
 किमपि कृपणालापां बालां विलोक्य ससंभ्रमः ।
 अपि विचलितस्कन्धावारो गते सुरताह्वे
 त्रिभुवनमहाधन्वी स्थाने व्यवर्तत मन्मथः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

व्याधूतहारमणयः परिधूतमाल्याः
 मन्दस्मितप्रसरसत्रपट्टिपाताः ।
 तस्या जयन्ति लुलितश्रमवारिलेशाः
 सीत्कारमुग्धमणितध्वनयो रतान्ताः ॥ ८ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्य ।

लुलितकुसुमसम्पत्केशपाशस्तरुण्या
 मुकुलितनयनान्तं ग्रीडया नम्रमास्यम् ।
 करतलपरिधानं नाभिमूलं रतान्ते
 पुनरपि रतलीलां प्रेयसः सन्तनोति ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

इति श्रीमदारोहकमगदत्तनल्लहणदेवविश्वितायां सूक्तिमुक्तावल्यां
 सुरतनिवृत्तिपद्धतिः ।

प्रणयकलहे नायकानुनयः (८१)

क्षीणांशुः शशलाञ्छनः शशिमुखि क्षीणो न कोपस्तव
स्मेरं पद्मवनं मनामपि न ते स्मेरं मुखाम्भोरुहम् ।
पीतं श्रोत्रपुटेन पट्पदरुतं पीतं न ते जल्पितं
रक्ता शक्रदिगङ्गना रविकरैर्नाद्यापि रक्तासि किम् ॥ १ ॥

महिषु रमणि मानं मौनमुन्मुच्य साची-
कृतशिरसि ममास्मिन्नर्पयस्वाङ्घ्रियुग्मम् ।
अपि सुमुखि मयूखाः पश्य पीयूषमानो-
र्वरुणनगरनारीनेत्रपात्रीभवन्ति ॥ २ ॥

गतमाया रात्रिः कुशतनु शशी शीर्यत इव
प्रदीपोऽयं निद्रावगमुपगतो घूर्णत इव ।
प्रणामान्तो मानस्त्यजसि न तथापि क्रुधमहो
कुचप्रत्यासक्त्या हृदयमपि ते चण्डि कठिनम् ॥ ३ ॥

माणिक्यैर्देशनश्रियं घटयता बिम्बाचरं विद्रुमै-
र्मुक्ताभिः स्मितमिन्द्रनीलशकलसोर्देश्च केशोद्यमान् ।
इत्थं रत्नमयं विधातुमखिलं दुर्मेधसा वेधसा
तेनैवावनताङ्गवलि विहितं वज्रेण चेतस्तव ॥ ४ ॥

अस्तं याति शशी शशाङ्कवदने मार्गं विमुञ्चाधुना
किं मानेन मुधा नतश्रु गगनाद्भ्रश्यन्त्यमृस्तारकाः ।
इत्थं त्वामनुशिक्षयन् क्षितितलादुन्नम्य पादं शनैः
क्षीणां वीक्ष्य निशां निसर्गसुभगं गायत्पसां कुक्कुटः ॥ ५ ॥

जाते केलिकलाकृते कमितारि व्यर्थानुनीतौ चिरा-
न्माने म्लायति मन्मथे विकसति क्षीणे क्षपानेहसि ।
स्वप्नव्याजमुपेत्य तन्निपुणया निद्रान्धमाचेष्टितं
मानम्लानिरभून्न येन च नचा[प्या]सीदहःखण्डनम् ॥ ६ ॥

केषामप्येते ।

एकस्मिन् शयने विपक्षरमणीनामग्रहे मुग्धया
 सद्यः कोपपराङ्मुखग्लपितया चाटुनि कुर्वन्नपि ।
 आवेगादवधीरितः प्रियतमस्तूर्णो स्थितस्तत्क्षणं
 माभूत् सुप्त इवेत्यमन्दवलितग्रीवं पुनर्वीक्षितः ॥ ७ ॥

एकस्मिन्नयने पराङ्मुखतया धीतोत्तरं ताम्ब्यतो-
 रन्योन्यस्य हृदि स्थितेऽप्यनुनये संरक्षतोर्गौरवम् ।
 दम्पत्योः शनैरपराङ्मुखनान्मिथीभवच्चक्षुषो-
 र्भ्रमो मानकलिः सहासरंभसध्यावृत्तकण्ठग्रहम् ॥ ८ ॥

अमरकल्पितौ ।

॥ इति श्रीमगदत्तमरहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नायकानुनयपद्धतिः ॥

॥ प्रभातवर्णनम् ॥ (८२)

द्वित्रैर्व्योम्नि पुराणमौक्तिकमणिच्छायैः स्थितं तारकैः
ज्योत्स्नापानभरालसेन वपुषा मुप्ताश्चकोराङ्गनाः ।
पातोऽस्ताचलचूलमुदसमधुच्छत्रच्छविश्चन्द्रमाः
प्राची बालविडाललोचनरुचां जाता च पात्रं ततः ॥ १ ॥
राजशेखरस्य ।

यः सैन्ये स्मरपार्थिवस्य विरहिमत्यर्थिनामग्रणीः
ज्योत्स्नानिर्झरमुज्झति स्म जगतां यस्तापनिर्वापणम् ।
सोऽयं तारकनायकः किमपरं शृङ्गारसञ्जीवनं
जातः पिष्टपरागपाण्डुरजरत्कृष्णाम्बुपिण्डाकृतिः ॥ २ ॥
विलहणस्य ।

पत्यौ पात्रे कलानां व्रजति विधिवशादस्तमिन्दौ क्रमेण
क्रन्दन्ती पत्रिनादैर्विगलिततिमिरस्तोमधम्मिल्लभारा ।
प्रभ्रश्यत्स्थूलमुक्ताफलनिकरपरिस्पर्धिताराश्रुविन्दुः
मोन्मीलत्पूर्वसन्ध्याहुतश्रुजि रजनी पश्य देहं जुहोति ॥ ३ ॥
कस्यापि ।

तमोभिः पीयन्ते गतवयसि पीयूषवपुषि
ज्वलित्यन्मार्ताण्डोपलपटलधूर्मेरिव दिशः ।
सरोजानां कर्पत्रलिमयमयस्कान्तमणिवत्
क्षणादन्तःशल्यं तपति पतिरद्यापि न रुचाम् ॥ ४ ॥

श्रीमुरारेः ।

भिन्दुानो मानिनीनां पतिषु रूपमयं हर्म्यपारावतेभ्यो
वाचालत्वं ददानः कवितृषु कविताप्रातिभं सन्दधानः ।
प्रातस्त्यस्तूर्यनादः स्यगयति गगनं मांसलः पांसुत्प्ला-
दस्वल्पादुत्थितानां नरवरकरिणां शृङ्खलात्रिभिज्जितेन ॥ ५ ॥

राजशेखरस्य ।

ये कुण्ठीकृतवल्लभप्रणतयः शस्त्रैरनङ्गस्य ये
 न प्राप्ताश्च निशीथिनीपतिकरैः शैथिल्यवीथीमपि ।
 ते निशङ्कान्विटङ्कन्तालुतुमुलप्लोतप्लुतप्लावितैः
 छिन्नाः कुक्कुटकूजितैर्मृगदृशां मानग्रहग्रन्थयः ॥ ६ ॥

बिल्हणस्य ।

उत्थायोन्नतवासयष्टिशिखरे विस्तारिताकुञ्चितं
 बिभ्रत्पादमुदस्तकेसरसटः किञ्चिद्विनिद्रेक्षणः ।
 दूरादञ्चितकन्धरः शमवशाद्वाधूय पक्षद्वयं
 मानम्लानिकरः कुरङ्गकदृशां कौक्यते कुक्कुटः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

चिरतररतस्वेदप्राप्तनिद्रासुखानां
 चरममपि शयित्वा पूर्वमेव प्रबुद्धाः ।
 अपरिचलितगान्नाः कुर्वते न प्रियाणा-
 मशिथिलभुजचक्राश्लेषभेदं तरुण्यः ॥ ८ ॥

अधिरजनिमुखे यः सान्द्रलाक्षानुरागं-
 र्व्यतिकरित इवोर्ध्वपाटलत्वं दधानः ।
 उपसि स खलु दीपः पाननिर्धूतरागः]
 स्फुरदधर इवायं धूसरत्वं विभर्ति ॥ ९ ॥

मावस्य ।

आघे जगृषि ताम्रचूडरदिते श्रोत्रं प्रबुद्धा जवात्
 किञ्चिद्वासवादिरुमुखं प्रविकसद्दृष्ट्वा गवाक्षाध्वना ।
 सन्तासेन समीरिता म्रियतमप्रेम्णा च रुद्धा शनै-
 रुत्यानोपनिवेशनानि कुरुते तल्पे मुहुः पांमुला ॥ १० ॥

निर्यान्त्या रतिवेद्यमनः परिणतप्रायां विलोक्य क्षपां
 गाढालिङ्गनचुम्बनानि बहुशः कृत्वाऽप्यसन्तुष्टया ।
 एकं भूमितले निधाय चरणं तल्पे प्रकल्प्यापरं
 तन्वद्भ्या परिवर्तिताङ्गलतया प्रेयांश्चिरं शुम्भितः ॥ ११ ॥

ऋग्यजुर्वेदे ।

इतः शोचिः प्राच्यां दिशि दिशति भानोररुणता-

मितो भृङ्गः कृजत्रयिकमलिनीं प्रोचलति च ।

इतो निर्यान्त्युच्चैर्विहितसुरतकान्तिशिथिल-

स्खलत्पादन्यासक्षणरणितमञ्जीरमचलाः ॥ १२ ॥

श्रीपुरारेः ।

मियवसतेरपयान्त्यो मियः करम्बितकराम्बुजन्मानः ।

करजत्रणपदविरलस्तनपुलकममूः किमपि विवदन्ते ॥ १३ ॥

सत्रे (स्यै?) व ।

प्रालेयोशुरितश्चकोरविपद्रामार्द्रमरोर्हर्जरत-

काश्मीरीवदनादनाकुलतया दौर्भाग्यमभ्यस्यति ।

भासां भर्तुरितश्च कोकमुकृतेरुह्यविकां विभ्रति

द्विभाः कुङ्कुमकेसरैकसुहृदो यन्दं मयूखाङ्कुराः ॥ १४ ॥

अपयान्तीनामधुना सङ्केतनिकेतनान्मृगाक्षीणाम् ।

वासस एव न केवलमभवन्मनसोऽपि परिवर्तेः ॥ १५ ॥

मदमस्यैती ।

चन्दनं स्तनतटेऽधराविम्बे यावकं घनतरं च सपत्न्याः ।

प्रातरीक्ष्य कुपिताऽपि कामिनी सागसि मियतमे परितुष्टा ॥ १६ ॥

लालालक्ष्म ललाटपट्टमभितः केयूरमुद्रा गले

वक्रं कज्जलकालिमा नयनयोस्ताम्बूलरागोऽधरः ।

दृष्ट्वा कोपविधायि मण्डनमिदं प्रातश्चिरं प्रेयसो

लीलानामरसोदरे मृगदृशः श्वासाः सप्राप्तिं गताः ॥ १७ ॥

अमरकस्य ।

स्तोभारक्तनखत्रणा स्तनतटं चत्रापि स्खलच्चन्दनं

वसः कर्चुरिताञ्जने च नयने विश्रान्तरागोऽधरः ।

आयासोदयमन्धरं च गमनं प्रातः प्रभङ्गालसं

जीयादङ्गमनङ्गमङ्गपरिच्छेदे कुरङ्गीदृशः ॥ १८ ॥

उमापतिधरस्य ।

प्रयातवति यामिनीरमणचन्द्रिकापायसि
 प्रशान्तमिव भासते सरसकर्दमभं नभः ।
 प्रवेष्टुमिह शङ्कितैरिव रवेस्तुरङ्गैर्धृतः
 क्षणं त्यजति नोदयाचलविटङ्कनीर्यां रथः ॥ १९ ॥

लुठत्यपरवारिघौ कमठनिर्विशेषः शशी
 प्ररुद्धमुदयाचले चुलकमात्रमुष्णं महः ।
 क्षणं गगनवेदिकामिदमनङ्कुशं गाहते
 कलिन्दगिरिकन्यकातटतमालनीलं तपः ॥ २० ॥

बिरहणस्यैतौ ।

व्रजत्यपरवारिघिं रजतपिण्डपाण्डुः शशी
 नमन्ति जलघुट्टुदद्युतिसपङ्कन्यस्तारकाः ।
 कुरण्डकविपाण्डुरं दधति धाम दीपाङ्कुर-
 श्चकौरनयनारुणा भवति दिक् च सौत्रामणी ॥ २१ ॥

राजशेखरस्य ।

उत्फालं हेलयैव हुतमभिपततः पूर्वपृथ्वीधराग्रा-
 दुर्ध्वैरर्चिश्रेयैः हतिभिरिव हरेर्ध्वान्तदन्ती विदीर्णः ।
 रक्ताः कुम्भैर्विमुक्ता इव सकलदृशां विस्मयं सन्दधानाः
 सन्ध्याशोणत्विपस्ताः सपादि निपतितास्तारकास्ताः समस्ताः ॥ २२ ॥

नाचिराजस्य ।

निजांशुकावृतां प्राचीं चुम्बस्यर्केऽतिरागिणि ।
 लज्जयेव ययौ क्वापि श्यामा मीलिततारका ॥ २३ ॥

कवेिदर्पणराववश्य ।

आसीस्त्वं निशिराजरक्तहृदयेतीर्ष्यालुना बन्निना
 प्रातः शङ्कितयेव दिव्यपदवीं गत्वाऽऽत्मनः शुद्धये ।
 और्वोत्तापितवार्धितापकतलादादाय मुक्तो वहिः
 प्राच्याऽस्मां दिवि तप्तपापक इव प्रद्योतनो द्योतते ॥ २४ ॥

कर्याणि ।

चरमगिरिकुङ्करीदृङ्गकण्डूयनेन
स्वपिति सुखमिदानीपन्तरिन्दोः कुरङ्गः ।

परिणतरविगर्भव्याकुला पौरुहृती
दिगपि धनकपोतीहुंकृतैः क्रन्दतीव ॥ २५ ॥

चञ्चत्काञ्चनकान्तिभिर्जलजिनीजीवेश्वरज्योतिषा-
मोघैर्मोघवती ककुप् कपिलतामालम्बते संप्रति ।
यामुद्रीक्ष्य गवाक्षवर्त्मनि मनाद्भमानान्तशान्तञ्जराः
कामिन्यः कुचकुम्भसीम्नि दयितान गादग्रहं गृह्णते ॥ २६ ॥

प्रत्यग्रज्वलितैः पतङ्गमणिभिर्नाराजिता मोनवः
सावित्राः कुरुविन्दफन्दलरुचः माचीमलङ्कुर्वते ।
प्रादुर्ध्वान्तकरालितस्य वपुषश्छायाच्छलेन क्षणा-
दप्रक्षालितनिर्मलं जगद्दहो निर्मोकमुन्मुञ्चति ॥ २७ ॥

पीत्वा भृशं कमलकुङ्कुलशुक्तिकोशात्
दोषातनीं तिमिरवृष्टिमय स्फुटन्तः ।
निर्यन्मधुव्रतकदम्बमिपाद्गमन्ति
विभ्रन्ति कारणगुणानिव मौक्तिकानि ॥ २८ ॥

विकेसितमङ्कुचितपुनर्विकस्वरेष्वभ्युजेषु दुर्लक्षाम् ।
कलिकां कथयति नूननविकासिनीं मधुलिहामर्यः ॥ २९ ॥

एते मृगरेः ।

यद्रात्रौ रहसि व्यपेतविनयं वृत्तं रहः कामिनो-
न्योन्यं अयनीयमीहितरसावाप्तिमृत्तस्पृहम् ।
तत्सानन्दमिलहृदोः कथमापि स्मृत्वा गुरुणां पुरो
हासोद्देदनिरोधमन्यरमिलचारं कथञ्चित्स्थितम् ॥ ३० ॥

यद्गुप्तं गदितं रतिप्रणयतो राज्ञौ विलोलभ्रुवा
 तत्संस्मारयति प्रिये स्मरभयं प्रातः प्रतिच्छन्दकैः ।
 लोलाक्ष्या स्मितघौतगण्डफलके पत्रावलीतूलिका-
 व्यापारैर्विनिवारणाक्षरभराकारा विकीर्णा दृशः ॥ ३१ ॥

भट्टवामनस्य ।

नक्तं निरङ्कुशतया कुशसूचिभेद्यो
 यः सर्वतस्त्रिभुवनेऽपि ममौ कथञ्चित् ।
 माति स्म सोऽपि दृशि घृकविहङ्गमस्य
 भानोर्भयाज्ज्ञादिति सङ्कुचितोऽन्धकारः ॥ ३२ ॥

अरसिद्धकुरस्य ।

इति श्रीभगवत्तज्जलहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां प्रभातवर्णनपद्धतिः ॥

प्रभातवायवः (८३)

रामाणां रमणीयवक्त्रशशिनः स्वेदोदविन्दुप्लुत-

व्यालोलालकमञ्जरीः मचलयन्धून्वन्नितम्बांशुकम् ।

प्रातर्वाति नवातिऋष्टविकसद्राजीवराजीरजः-

पुञ्जामोदमनोहरो रतिरसग्लानिं हरन्मारुतः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

विकचकमलगन्धैरन्धयन् भृङ्गमालाः कवलितमकरन्दं मन्दमावाति वायुः ।

प्रमदमदनमायधौवनोद्दामरामारमणरभसखेदस्वेदविच्छेददक्षः ॥ २ ॥

माघस्य ।

अङ्गैरनङ्गसमरभ्रमृददङ्गिः संप्रार्थितोऽप्यनुसरन् सरलः समीरः ।

निन्दापदं भवति संमति सुन्दरीणामम्भोजगन्धकथितक्षणदावसानः ॥ ३ ॥

कृष्णपिङ्गस्य ।

प्रातः सीमन्तिनीनां निधुवनलुलितान् लासयन् केशपाशा-

नुग्मीलत्पङ्कजान्तःपरिमलसुरभिः स्फारयन् कामलीलाः ।

स्वच्छावश्यायविन्दून्दिशि दिशि विकिरन् स्थूलमुक्ताफलाभान्

धूलीभिः केतकीनां धवलितशुवनो वाति मन्दं नभस्वान् ॥ ४ ॥

मनसि निविशते स कोऽपि तापः प्रणयिनि बाहुलतान्तरस्थितेऽपि ।

सकमलमकरन्दगन्धवन्धुर्वहति यदेव शनैः शनैः समीरः ॥ ५ ॥

॥ इति श्रीमद्भक्तनल्लणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां प्रभातवातवर्णनपद्धतिः ॥

कलहान्तरिताप्रलापाः (८४)

गते प्रेमावन्धे प्रणयवहुमाने विगलिते
निवृत्ते सद्भावे जन इव जने गच्छति पुरः ।
तदुत्प्रेक्ष्योत्प्रेक्ष्य प्रियसखि गतांस्तांश्च दिवसा-
न्न जाने को हेतुर्दलति शतधा यन्न हृदयम् ॥ १

कथमपि सखि क्रीडाकोपाद्भजेति मयोदिते
फटिनहृदयस्त्यक्त्वा शय्यां बलाद्गत एव सः ।
इति सरभसध्वस्तप्रेम्णि व्यपेतघृणे स्पृहां
पुनरपि इतद्रीहं चेतः करोति करोमि किम् ॥ २ ॥

इदं कृष्णं कृष्णं मियतम ननु श्वेतमथ किं
गमिष्यामो यामो भवतु भवने नाथ भवतु ।
पुरा येनैवं मे चिरमनुसृता चित्तपदवीं
स एवान्यो जातः सखि परिचिताः कस्य पुरुषाः ॥ ३ ॥

अमरकस्यैते ।

मया तावद्गोत्रस्वलितहतकोपान्तरितया
न रुद्धो निर्गच्छभयमतिविलसः मियतमः ।
अयं त्वाकृतज्ञः परिणतिपरामर्शकुशलः
सखीलोकोग्ण्यासील्लिखित इव चित्रेण किमिदम् ॥ ४ ॥

पदोपान्ते कान्ते लुठति तपनाहत्य भवना-
न्मया निष्क्रामन्त्या सखि किमपि नालोचितमभूत् ।
अयं श्रोणीभारः स्तनयुगमिमौ निर्भरगुरू
तदानीमेताभ्यां कथमिव विलम्बो न विहितः ॥ ५ ॥

मानोन्नतेत्यसहनेत्यतिपण्डितेति
 मरयेव धिक्कृतिरनेकमुखी संखीनाम् ।
 दाक्षिण्यमात्रमष्टणेन विचेष्टितेन
 धूर्तस्य तस्य हि गुणानुपवर्णयन्ति ॥ ६ ॥

कोपो यत्र भ्रुकुटिरंचना निग्रहो यत्र मौनं
 यत्रान्योन्यस्मितमनुनयो दृष्टिपातः प्रसादः ।
 तस्य भ्रेग्णस्तदिदमधुना वैशसं पश्य जातं
 त्वं पादान्ते लुठसि न च मे मन्युमोक्षः खलायाः ॥ ७ ॥
 केयामप्येते ।

इति श्रीमगदत्तमहर्षणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कलहान्तरिता प्रलापपद्धतिः ॥

नायकशिक्षा (८५)

सालत्तकेन नवपल्लवकोमलेन
पादेन नूपुरवता मदलालसेन ।
यस्ताड्यते दयितया प्रणयात्तकोपा-
न्नोपेक्षितो भगवता मकरध्वजेन ॥ १ ॥

अमरकस्य ।

कोपात् किंचिदुपानतोऽपि रभसादाकृष्य केशेष्वलं
नीत्वा मोहनमन्दिरं दयितया हारेण बध्वा दृढम् ।
भूयो यास्यसि तद्गृहानिति मुहुः कण्ठार्थरुद्धाक्षरं
जल्पन्त्या श्रवणोत्पलेन सुकृती कश्चिद्रहस्ताड्यते ॥ २ ॥

रुद्रस्य ।

कोपात् कोमललोलबाहुलतिकापाशेन बध्वा दृढं
नीत्वा मोहनमन्दिरं दयितया स्वैरं सखीनां पुरः ।
भूयो नैवमिति स्वलन्मृदुगिरा संसूच्य दुश्चेष्टितं
धन्यो हन्यत एव निह्नुतिपरः प्रेयान् रुद्रन्त्या हसन् ॥ ३ ॥

अमरकस्य ।

सा घाढं भवतेक्षितेति निविडं संयम्य बाह्वोः स्रजा
भूयो द्रक्ष्यसि तां शठेति निविडं सन्तर्ज्यं सन्तर्ज्यं च ।
आलीनां पुर एव निह्नुतिपरः कोपाद्रणन्नूपुरं
मानिन्या चरणप्रहारविधिना प्रेयानशोकीकृतः ॥ ४ ॥

(रुद्रस्य) ।

पादे मूर्धनि ताम्रतामुपगते कर्णोत्पले चूर्णिते
छिन्ने हारलतागुणे करतले संपातजातत्रणे ।
अप्राप्तप्रियताडनव्यतिकरा हन्तुं पुरश्चेतसा
बाञ्छन्ती मुहुरेणनावनयना पर्याकुला रोदिति ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

अधिरजनि जगाम धाम तस्याः

मियतमयेति रूपा सजाञ्जवदः ।

पद्मपि चलितुं युवा न सेहे

किमिव न शक्तिहरं ससाध्वसानाम् ॥ ६ ॥

करजदशनचिह्नं नैशमङ्गेऽन्यनारी-

जनितमिति सरोपामीर्षया शङ्कुमानाम् ।

स्मरसि न खलु दत्तं मत्तयैतत्त्वयैव

द्विषमनुनयतीत्यं ग्रीहमानां विलासी ॥ ७ ॥

माषत्यैतौ ।

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तमहर्षणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नायकशिक्षापद्धतिः ॥

सम्भोगाविष्करणम् (८६)

दर्पणेषु परिभोगदर्शिनी पृष्ठतः प्रणयिनो निपेदुषः ।

वीक्ष्य विम्बमनुविम्बमात्मनः कानि कानि न चकार लज्जया ॥ १ ॥

कालिदासस्य ।

तादीदृशं काचन कर्णपाशे निवेशयन्ती सुतनुः कराभ्याम् ।

रराज कर्णान्तविसर्पिदृष्टिः श्लाणे ददानेव कटाक्षवाणान् ॥ २ ॥

बिरहणस्य ।

यावद्यावत्कुबलयदशा मृज्यते दन्तपाली

तावत्तावद्विगुणमधरच्छायया शोणरोचिः ।

प्रत्यासन्नप्रियसहचरीदर्शितादर्शभिचौ

दर्शं दर्शं न विरमयते पाणिमद्यापि बाला ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

एकावलीकलितमौक्तिककैतवेन कस्याश्चिदुन्नतपयोधरयुग्मसेवाम् ।

चक्रुर्मनांसि यमिनामतिनिर्मलानि कन्दर्पमुक्तशरपातकृतान्तराणि ॥ ४ ॥

न्यस्तानि शङ्खवलयाणि करे कयाचित् तानीन्दुखण्डघटितानि ममैव तर्कः ।

अस्या निसर्गमृदुपाणिसरोजमेपामामोचने श्रुतिरिति यन्मृकलीबभूव ॥ ५ ॥

हारेण च स्तनयुगं परिवृत्य पीन-

मत्यायतं च जघनं रशनागुणेन ।

मध्यस्य मण्डनविधिं न चकार काचि-

द्विक्तः सनाभिरपि नैव हि माननीयः ॥ ६ ॥

लाक्षां विधातुमवलम्बितमात्रमेव

सख्याः करेण तरुणाम्बुजकोमलेन ।

कस्याश्चिदग्रपदमाशु बभूव रक्तं

लाक्षारसः पुनरभूत् पुनरुक्तद्रव्यः ॥ ७ ॥

अर्काभिमुख्यसलिलस्थितिसाधनानि
 रक्ताम्बुजस्य फलितान्यधुना तर्पांसि ।
 यद्भरु तस्य परिभूतिकरं पदं त्वं
 लाक्षारसाद्भुरितरागमिमं करोषि ॥ ८ ॥

यानि द्रवन्ति विरहे विदलन्ति यानि
 योगे हरेण सखि किं वलयैः फलं ते ।
 नैवास्ति यैर्विपदि सम्पदि चोपयोग-
 स्तैः सङ्गमं न खलु वाञ्छति कोऽपि मर्त्यः ॥ ९ ॥

पङ्कते उत्प्रेक्षावल्लभस्य ।

मुग्धा त्वं सुभगे न घेरसि मदनव्यापारमध्यापितं
 नूनं पद्मदलेपिणाऽयमलिना दष्टो न भर्त्राऽधरः ।
 सरूपेदं हसितं वधूं प्रति तदा सानन्दमाविर्भव-
 द्भवप्रान्तर्धनशीधुगन्धरसिकैर्भृङ्गैर्यदा गुञ्जितम् ॥ १० ॥

कस्यापि ।

अहं तेनाहृता किमपि कथयामीति विजने
 समीपे चासीना सरलहृदयत्वादवहिता ।
 ततः कर्णोपान्ते किमपि वदताऽऽघ्राय वदनं
 गृहीत्वा धम्मिल्ले मम सखि निपीतोऽधररसः ॥ ११ ॥

अमरकस्य ।

सरूपस्तानि वर्चांसि यानि बहुश्लोऽधीतानि गुप्सन्मुखा-
 द्रक्ष्येऽहं बहुशिक्षिता क्षणमपि ध्यात्वाऽस्मि मौनं गता ।
 धूर्तेनैव च मण्डलीकृतकुचं गाढं परिष्वज्य मां
 पीतान्येव सहाधरेण सहसा वक्रस्थितान्येव मे ॥ १२ ॥

जीवनागस्य ।

अयमेकोऽहमेकेति ज्ञानं तत्सङ्गमे न मे ।
 राग एवाधिकस्तत्र हरिद्राचूर्णयोरिव ॥ १३ ॥

मा गर्वमुद्रह कपोलतले चकास्ति
 कान्तस्वहस्तलिखिता मम मञ्जरीति ।
 अन्यापि किं न सखि भाजनमीदृशानां
 वैरी न चेदपि वेपथुरन्तरायः ॥ १४ ॥

कयोरप्येतौ ।

धन्याऽसि या कथयसि प्रियसङ्गमेऽपि
 नमोक्तिचाटुकशतानि रतान्तरेषु ।
 नीवीं प्रति प्रणिहिते तु करे प्रियेण
 सख्यः शपामि यदि किञ्चिदिह स्मरामि ॥ १५ ॥

विज्ञाकायाः ।

पादन्यासं कृतवति बहिः श्रोत्रयोरस्मि लीना
 माप्ते दृष्टिप्रसरपदवीं दृष्टिरेवाहमासम् ।
 तल्पान्तस्थे हसितपुलकस्वेदकम्पाकुलाङ्गी
 संजाताऽहं तदनु सखि मे विमलुप्तो विवेकः ॥ १६ ॥

कस्यापि ।

कान्ते तल्पमुपागते विगलिता नीवीं स्वयं बन्धनात्
 वासश्च श्लथमेखलागुणधृतं किञ्चिन्नितम्बे स्थितम् ।
 एतावत् सखि वेदि केवलमहं तस्याङ्गसङ्गे पुनः
 कोऽसौ काऽस्मि रतं च किं कथामिति स्वल्पाऽपि मे न स्मृतिः ॥ १७ ॥

कस्यापि ।

कान्ते सागसि यापिते प्रियसखीवेषं विधायागते
 भ्रान्त्याऽऽलिङ्ग्य मया रहस्यमुदितं तत्सङ्गमाकाङ्क्षया ।
 मुग्धे दुष्करमेतदित्यतितरामुक्त्वा सहासं बला-
 दालिङ्ग्य च्छलिताऽस्मि तेन कितवेनाथ प्रदोषागमे । १८ ॥

सुप्तोऽयं सखि सुष्यतामिति गताः सख्यस्ततोऽनन्तरं
 मेमावेशितया मया तरलया न्यस्तं मुखं तन्मुखे ।
 ज्ञातेऽलीकनिमीलने नयनयोर्धृतस्य रोमाञ्चतो
 लज्जाऽऽसीन्मम तेन साऽप्यपहृता तत्कालयोग्यैः क्रमैः ॥ १९ ॥

अमलकस्यैतौ ।

॥ इति श्रीभगदत्तमल्लहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां संभोगाविष्करणपद्धतिः ॥

४८।८८

कुलटापद्धतिः (८७)

उद्धासः खण्डखण्डस्तरलितहृदये मूकतां भूषणाना-

मृत्तिमत्युक्तिबन्धोऽप्यभिनयविहितः पांगुला भ्रुस्तुशय्या ।

तूष्णीमेव प्रसादानुनयनकलहाश्रुभ्यनं शब्दशून्यं

यत्रैतत् स्वस्ति तस्मै निभृतनिधुवनायेति नान्दी नमोऽस्तु ॥ १ ॥

अये को जानीते निजपुरुषसङ्गो हि न तथा

यथा चेतस्स्त्रीणां परपुरुषसङ्गो रमयते ।

अपि स्वैरं भुक्ता दिवसमखिलं वासरकृता

करस्पर्शादिन्दोर्मुकुलयति नेत्राणि नलिनी ॥ २ ॥

देवरीमस्य ।

भ्रूभेदैः कतिचिद्रिरा कुटिलया कादित्कियत्यः स्मृतः

स्वैरिष्यः प्रययन्ति मन्मथशरव्यापारबर्ह्यं मनः ।

कासांचित्पुनरङ्गकेषु मसृजच्छायेषु गर्भस्थितो

भावः कांचपुटेषु पुष्करमिव प्रव्यक्तमालोक्यते ॥ ३ ॥

अभिनन्दनस्य ।

अये कोऽयं वृद्धो गृहपरिवृद्धः किं तव पिता

न मे भर्ता किन्तु व्यपगतहृगन्यस्य वधिरः ।

हुहुं श्रान्तोऽग्राहं शिशयिपुरिहैवापवरके

क यामिन्यां यामि स्वपिमि ननु निर्देशमशके ॥ ४ ॥

श्रीभोजदेवस्य ।

शून्यं वेष्ट्रं चिराद्गतो गृहपतिर्जाताऽधुना गर्वरी

स्थातुं नोचितमत्र गच्छ निपुणं लोकैरनालोकितः ।

इत्थं लोलदृशा हासावभिहितो दासीमुखेनाध्वगः

स्मित्वा किञ्चिदिव क्व यामि रजनी यातेत्युदीर्य स्थितः ॥ ५ ॥

कस्यापि ।

आकारैर्न विदन्ति व[क]फणितीर्वोद्धुं न मेधाविन-
शब्दाख्येयनिजाशयं कुलवधूवर्गस्य नैतद्वतम् ।
प्रापेऽस्मिन् ऋजुवाच्यवाचकहतात्मानो युवानो जडा-
स्तच्चज्ञोपगताध्वगावधिरयं कामज्वरः सद्यताम् ॥ ६ ॥

हरिहरस्य ।

दृष्टिं हे प्रतिवेशिनि क्षणमिहाप्यस्मद्गृहे दास्यासि
प्रायेणास्य शिशोः पिता न विरसाः कौपीरपः पास्यति ।
एकाकिन्यपि यामि तद्वनमितः स्रोतस्तमालाकुलं
नीरन्ध्रास्तनुमालिखन्तु जरठच्छेदा नलग्रन्थयः ॥ ७ ॥

विज्ञाकायाः ।

एषां गोपधूविलाससुहृदां राधारहस्ताक्षिणां
भद्रं भद्रकलिन्दशैलतनयातीरे लताशाखिनाम् ।
विच्छिन्ने स्मरतल्पकल्पनविधिच्छेदाय योगेऽधुना
ते जाने जरठीभवन्ति विलसन्नीलरिपः पल्लवैः ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

यः कौमारहरः स एष हि वरस्ताश्चन्द्रगर्भा निशाः
श्रीन्मीलनमालतीसुरभयः श्रौढाः कदम्बानिलाः ।
सा चैवास्मि तथाऽपि चौर्यसुरतव्यापारलीलाविधौ
रेवारोधासि वेतसीतरुतले चेतः समुत्कण्ठते ॥ ९ ॥

शिलपट्टारिकायाः ।

व्यपेतव्याहारं गतविविधशिल्पव्यतिकरं
करस्पर्शारम्भे विगलितदुकूलान्तवसनम् ।
मुहुर्वद्धोत्कम्पं दिशि दिशि मुहुः प्रेषितदृशो-
रहल्यासुत्राम्णोः क्षणिकमिव तत्सङ्गतमभूत् ॥ १० ॥

कस्यापि ।

एकाकिनी यदवला तरुणी तथाऽह—

मास्मिन् गृहे गृहपतिश्च गतो विदेशम् ।

कं याचसे तदिह वासमियं वराकी

इवश्रूर्ममान्धवाधिरा ननु मूढ पान्य ॥ ११ ॥

अम्वा जेतेऽत्र वृद्धा परिणतवयसामग्रणीरत्र तातो

निशेषागारकर्मश्रमाशियिलतनुः कुम्भदासी तथाऽत्र ।

अस्मिन् पापाऽहमेका कतिपयदिवसमोपितप्राणनाया

पान्थायेत्यं तरुण्या कथितमवसरव्याहृतिव्याजपूर्वम् ॥ १२ ॥

रुद्रस्यैतौ ।

॥ इति श्रीमगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कुलत्रपद्धतिः ॥

सङ्कीर्णपद्धतिः ॥ (८८)

नखपदशवलेषु कामिनीनां पृथुलतरेषु नितम्बमण्डलेषु ।
पुलकितमनसां जयन्ति यूनां नयनसरोजगतागतानि तानि ॥ १ ॥

नायकुमारस्य ।

लक्ष्मीधामरभासिनी परिचयस्मेरा मुहृत्सङ्ख्या
रूपं पुष्पशरोपमं [रतिपतेर्लीलो]पमं यौवनम् ।
पाश्र्वे जीवितजीवितं मियतमाः श्यामाः शशाङ्काङ्किता
गेयं श्रोत्ररसायनं मुकृतिनां सम्पूर्णपुण्यात्सवः ॥ २ ॥

कुलाभिमाने विभयो विभवेऽभिनवं वयः ।
यौवनेऽभिमता कान्ता भोगोऽयं भाग्यसम्पदाम् ॥ ३ ॥

उद्यानं काँमुदी गीतं कान्ता फेलिः मुहृत्कथा ।
कृतिनां मुकृतक्रीतः स्वर्गभोगो भुवि स्थितः ॥ ४ ॥

सेमेन्द्रस्यैता ।

अस्माकं सखि वाससी न रुचिरे ग्रन्थेयकं नोऽञ्ज्वलं
नो वक्रा गतिरुद्धतं न हसितं नैवास्ति काश्चिन्मदः ।
किन्त्वन्येऽपि जना वदन्ति सुभगो वस्याः पतिर्नान्यतो
दृष्टिं पानयतीति विश्वमियता मन्यामहे दुस्मितम् ॥ ५ ॥

रुद्रस्य ।

मधु च विकसितोत्पलाचैतमं शशिकरपद्मचिनं न हर्म्यपृष्ठम् ।
मदनमनितविभ्रमा च कान्ता फलमिदमर्थवता विभूतयोऽप्याः ॥ ६ ॥

मनूमेन्द्रस्य ।

प्रतिरत्ननि प्रतिदिवसं बहिरबाहिश्चन्द्रि दिन्द्रियं दत्ता ।
काणवपूतनाम्निर्चिञ्चं पुनराकृष्टीभूतम् ॥ ७ ॥

कोपं संवृणु कोपनेऽश्रुसलिलैर्धौताञ्जने किं दृशौ
 किं कोपादलकावली विलुलिता खिन्नाऽसि किं मन्युना ।
 कर्णोत्तंसितपद्मरागशकलप्रत्यर्पितदशोणिमा
 फालेऽस्मिन् सुभगस्य नान्यवनितापादाम्बुजालक्तकः ॥ ८ ॥

हरिहरस्यैतौ ।

संसारः प्रतिभाति येन सरसः सर्वाण्यहानि क्षणा-
 यन्ते जीवितयौवने सफलतां दत्तः सरूपश्रिणी ।
 चन्द्रोद्यानवसन्तकोकिलकुहूलापादिकानामुपा-
 देयत्वं कुरुते च यद्विजयते तत् प्रेम यूनोश्चिरम् ॥ ९ ॥

श्रीभीमसिंहपण्डितस्य ।

नमस्यं तत्तस्वीमिम घण्टारणितसोदरम् ।
 क्रमक्रशिभिनिःसारमारम्भगुरुदम्बरम् ॥ १० ॥
 दम्पत्योः पाक्षिकात्प्रेम्णः प्रेमाभावः सुखावहः ।
 एककर्णस्थताटङ्कदताटङ्कं वरं मुखम् ॥ ११ ॥

कयोरप्येतौ ।

अन्यमुखे दुर्वादो यः प्रियवदने स एव परिहासः ।
 इतरेन्धनजन्मा यो धूमः सोऽगुरुभवो धूपः ॥ १२ ॥

गोवर्धनाचार्यस्य ।

नद्या इव प्रवाहो विपमशिलासङ्कुटस्खलितः ।
 विधितसमागममुखो मनसिशयः शतगुणी भवति ॥ १३ ॥

कालिदासस्य ।

स्नाहूनां श्रमपापं रूपाधिभणं प्रियया प्रियस्तन्वस्ते
 प्रेम्णे स्वस्ति मनोभवैकसुहृदे यस्य प्रसादादिह ।
 दम्पत्योरनपेक्षितप्रियसखीचित्रप्रकारोक्तयो
 जायन्ते महरान्तरेऽपि शतशः कोपप्रसादादयः ॥ १४ ॥

राजशेखरस्य ।

तारुण्यतिशयः स कोऽपि विकसत्सौन्दर्यमुद्राङ्कित-
 श्चातुर्यं नवमङ्गिन्सङ्गि तदहो यस्यां समुज्जृम्भते ।
 एकाऽप्यस्ति किमीदृशीन्दुवदना सोऽप्यस्ति किं यत्कृते
 सास्रं शुष्यति मृह्यति प्रलपति भ्रेम्णा तदप्यद्भुतम् ॥ १५ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

यत्पराधीनयोः प्रेम देवात् किमपि जायते ।
 तत्रानुत्सृज्य लज्जां वा जीवितं वा कुतः सुखम् ॥ १६ ॥
 यत्रावकाशलेशोऽस्ति नोपचारविचारयोः ।
 तद्वचनं प्रेम चाशेषदुःखद्वयोनिभोगिनोः ॥ १७ ॥

प्रज्ञानन्दस्य ।

अवचनं वचनं मियसन्निधावनवलोकनमेव विलोकनम् ।
 अवयवावरणं च यदंशुकव्यतिकरेण तदङ्गसमर्पणम् ॥ १८ ॥
 स्त्रीमुद्रां मकरध्वजस्य परमां सर्वार्थसम्पत्करी-
 मेनां ये प्रविहाय यान्ति कुपियः स्वर्गापवर्गेच्छया ।
 तदोपैविनिहस्य ते द्रुततरं नग्रीकृता मुण्डिताः
 केचिद्रक्तपंटीकृताश्च जटिलाः कापालिकाश्चापरे ॥ १९ ॥

एको बाणः स्फुरति बलितालोकनं कामिनीनां
 कामस्यान्यो मलयपवनः कामिनां मर्मभेदी ।
 बीणावेषुक्वणितमपरञ्चूतपुष्पं तुरीयः
 सर्वोत्कृष्टप्रथमसचिवः पञ्चमः पञ्चमोऽपि ॥ २० ॥

केशामप्येते ।

इति श्रीमदारोहकमगदत्तनरुहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तवल्यां सङ्कीर्णपद्धतिः ॥

हासपद्धतिः (८९)

मातस्तातस्य मौलो निवसति किमिदं पुत्र शीतांशुलेखा

फाले किं नेत्रमेतज्ज्वलितशिखिशिखं किं गले कालकूटः ।

नाभेर्मूले किमेतत्तदिति तनयजां भारतीं भावयित्वा

तिर्यग्यामीलिताक्षी करपिहितमुखी पार्वती वः पुनातु ॥ १ ॥

॥ कस्यापि ॥

गत्वा द्वारवतीं नयामि दिवसानाराधयन्ती हरिं

दृष्ट्वा चाऽनशनेन जीवितमिदं मुञ्चामि भागीरथीम् ।

प्रातः प्रार्थयतिप्रवर्तितकथा निर्वेदमातन्वती

रण्डा नक्तमनन्तनिर्भररतपीता सुखायास्तु वः ॥ २ ॥

ऋज्वी दृष्टिरनुलवणं विशसितं मन्दं परिस्पन्दितं

द्वेषो नर्मणि दूरतीर्थगमने यत्नो रतिलिङ्गिषु ।

यस्यास्त्यक्तमुखस्पर्शं किल वपुः पीनाल्पलभ्यस्तनी

संक्षीरा विटचेटककमहिषी रण्डा शिवायास्तु वः ॥ ३ ॥

॥ हरगणस्य ॥

लभ्यान्यङ्गविलेपनानि गुलभास्ताम्बूलसम्पत्तयः

कल्पन्ते च मृदूनि चीनवसनान्यभ्येति काऽपि घृतिः ।

किं चोर्व्यग्रते विमर्दमुलभः संभोगलीलारसो

रण्डा वित्तवतीति हन्त महतः पुण्यस्य पाकक्रमः ॥ ४ ॥

अभ्यस्तेऽपि हि नाम वस्तुनि चिरादज्ञानभंभावनं

शौचाशौचविवादिता विशकलस्मृत्यसरावर्तनम् ।

वारं वारमृणोऽद्यातकथनं कोऽप्येष दम्भात्मनां

भायो दग्धदुरीशवशनविधौ जागर्त्यपूर्वः क्रमः ॥ ५ ॥

भ्रातस्तर्कं कदर्थितोऽसि, कविते याताऽसि दीर्क्षां दशां : :

मीमांसे साखि, वञ्चिताऽसि मुहूर्तो वेदाः, कुतः शर्म वः । :

धूर्तेर्निःस्पृहतामिपेण भवतामाधाय मौलौ पदं

हृत्वा वित्तवतां धनानि सुचिरं साम्राज्यमातन्यते ॥ ६ ॥

पाणौ ताम्रघटी कुशाः करतले धौतोज्ज्वले वाससी

फाले मृत्तिलकः सचन्दनरसो न्यस्तैकपुष्पं शिरः । :

दूरोत्तिष्ठत्पदा गतिर्दृढतरव्याधिल्लिष्टदन्ता गिरः, :

सौऽयं वञ्चयितुं जगद्भगवतो दम्भस्य देहक्रमः ॥ ७ ॥

स्नायं स्नायमनारतं धनवतामग्रे निरीहवताः

प्रायो मृत्तिलदर्भसंग्रहधनाः सम्मोहयन्तो जगत् ।

अम्भःकेलिकृतावतारतरुणीनीरन्ध्रवसोरुह-

द्वन्द्वालोकनकृणितेक्षणयुगं ध्यायन्त्यमी डाम्भिकाः ॥ ८ ॥

वैराग्यभङ्गिरचनावचनैः प्रतार्य रण्डाधिराय विकटस्तनसन्नताङ्गीः ।

ग्रहोपदेशमिपसङ्गतगण्डभित्ति निःशङ्कचुम्बनरसैः कितवा द्रवन्ति ॥ ९ ॥

करकजलपूतभूतलनिहितपद्मो विहितविकृतहुंकारः ।

अपि वितयमन्त्रगणनाव्यग्रसमग्राङ्गुलीपर्वा ॥ १० ॥

वेश्यावेश्मसु सीधुगन्धिललनावक्रासवामोदितै-

र्नात्वा निर्भरमन्मथोत्सवरतैरुद्भिद्रचन्द्राः क्षपाः ।

सर्वज्ञा इति दीक्षिता इति चिरं प्राप्तामिहोत्रा इति

ब्रह्मज्ञा इति तापसा इति दिवा धूर्तेर्जगद्भ्रूयते ॥ ११ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

चेद्यः कदाचन कदाचन पण्यनार्यः

कन्याः कदाचन कदाचन चण्डरण्डाः ।

इत्थं चिरं विहरतोऽपि सखे परस्त्री-

वाञ्छारसे न परितृप्यति चान्तरात्मा ॥ १२ ॥

केशमप्येते ।

न विद्या न च वक्तृत्वं नैषा काऽपि विदग्धता ।
तथाऽपि धत्ते पात्रत्वमप्रतिग्रहभावना ॥ १३ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्य ।

स्नानं सिन्धुजले विधाय जनतासन्ने निषण्णस्तटे
कापायेण घनावकुण्ठिततनुः भ्रातृः परिव्राजकः ।
सूपापूपघृतोत्तरा मधुमती भिक्षा यतो लभ्यते
यस्मिन् वा गतभर्तृका युवतयस्तत्तद्दृष्ट्वं ध्यायति ॥ १४ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

कन्थां वहसि दुर्बुद्धे गर्दभैरपि दुर्बहाम् ।
शिखायज्ञोपवीताभ्यां भारः कस्ते भविष्यति ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

प्रामाण्यमाक्षिपति साधयतां शिवादीन्
देवानभीः किमपि दुर्मतिरागमानाम् ।
पुत्रे शिशौ विकृतिभीषदवेक्ष्य भीतो
धावत्ययं प्रतिनिर्गमः सवालः स्मशानम् ॥ १६ ॥

श्रमणः श्रावकहृद्दासुरतविधौ दशति नाधरं दत्तम् ।
मदिराक्षि मांसभक्षणमस्मत्समये विरुद्धमिति ॥ १७ ॥

केशोल्लुञ्छनसाम्येऽपि हन्त पश्यतदन्तरम् ।
उपस्थाः क्रीडमश्नन्ति घृतभक्तं दिगम्बराः ॥ १८ ॥

केयामप्येते ।

बन्दे पाशानि घर्मलाभ भवतां माता जिनेन्द्रालयं
किं मेऽन्यत्र किमुच्यते तव मनःश्रद्धा भवन्तो विदुः ।
इत्येकतमृदुस्मितेन [वच]सा जल्पन्ति ये श्रावका
तन्नाभीनिपतद्दृष्ट्वाः करचटेतेसेवढेकेपटे (?) ॥ १९ ॥

मदनस्य ।

अभ्यस्य पवनविजयं व्याख्याय च शैवसंहिताः सकलाः ।

मरणसमये गुरुणां पर्दवदसवो विनिष्क्रान्ताः ॥ २० ॥

इच्छालस्य ।

कृपीवलानां भुवि कालवर्षादकालवर्षाद्विपजां प्रमोदः ।

सस्यप्रवृद्धिं कुरुते हि पूर्वः प्रजासु रोगप्रचयं द्वितीयः ॥ २१ ॥

दृष्टे रवौ सरसिभं कुमुदं हिमांशौ

नीलाम्बुवाहनिविडे गगने शिखण्डी ।

प्रायस्तथा न हि वहन्ति विकासलक्ष्मीं

व्याधौ यथा धनवतो मिपजां मुखानि ॥ २२ ॥

भस्तेऽग्रा(ङ्ग)नि न धार्यसे च बहुभिर्वेत्सि स्वयं सङ्गन्तान्

पद्भ्यां यासि वचो ददासि शिरसः शक्नोपि संचालने ।

निर्मुक्तो गुरुलङ्घनव्यतिकराचृष्णा न चोष्णा(प्या)पि ते

सानन्दोऽथ वियोगरोगरहितो दृष्टोऽसि जीवन्पुनः ॥ २३ ॥

कार्पासकोशैर्ज्वलकेशसञ्चया पयोधरालिङ्गितमन्मथालया ।

गलौ जरद्गुलकसभिभावुभौ तथापि रण्डा सुरतं न मुञ्चति ॥ २४ ॥

मर्कटमुखि मरिचस्तनि मुरजोदरि मुष्टिपेयकदिदेशे ।

मार्जारशावनयने स्मरामि कान्ते तवाङ्गानि ॥ २५ ॥

कटिर्मुष्टिग्राह्या द्विपुरुषभुजग्राह्यमुदरं

स्तनौ घण्टालोलौ जघनमिव गन्तुं व्यवसितौ ।

स्मितं भेरीनादो मुखमपि च पत्युर्मयकरं

तथाऽप्येपा रण्डा परिभवति सन्तापयति च ॥ २६ ॥

भक्ते द्वेषो जडे प्रीतिः प्रवृत्तिर्गुरुलङ्घने ।

मुखे कटुकता नित्यं धनिनां ज्वरिणामिव ॥ २७ ॥

कोशं कुशेशय विकासय संश्रितालौ प्रीतिं कुरुष्व यदसौ दिवसस्तवास्ते ।

दोषागमे निविदराजकरप्रपातदुःस्थे समेप्यनि पुनस्तव कः समीपम् ॥ २८ ॥

आलिङ्गिता परैर्यान्ति प्रसखलन्ति समे पथि ।
अव्यक्तानि च भापन्ते घनिनो मद्यपा इव ॥ २९ ॥

अधिकाराभिपेक्षेण मृदङ्गवचनं शृणु ।
वद्वा दण्डहता रिक्ता भविष्यासि यथा वयम् ॥ ३० ॥

कस्यापि ।

सक्वाणं लोलनेत्रं कुलयुवतिमुखं दृश्यते सौनुकम्प्यं
रण्डानामर्धलज्जाश्रितमधिपुलकं स्पृश्यते पीनमङ्गम् ।
ह्रीवानां स्वाद्यतेऽन्तश्चिरविहितधनं काष्ठमूलाग्रितोयैः
पूर्वं विद्याकलानां सकलमुखनिधिर्वैद्यविद्याभिवन्द्या ॥ ३१ ॥

दीपकस्य ।

आपूर्यमाणपलितं सुभगत्वकामः
सार्धं प्रयाति दयिता पलिताधिकेन ।
पुष्पेक्षणत्वमपि शब्ददपोह पा(सा १)कं
याति मियो निष्कटमेव विलोचनेन(१) ॥ ३२ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

यस्मिन्नास्ति कचग्रहव्यतिकरो यस्मिन् पीनस्तन-
द्गन्दाश्लेषरसो न यत्र करजैरुच्चावचाः केलयः ।
प्रत्यङ्गं न च यत्र शुम्भनविधिर्नो यत्र कण्ठध्वनिः
तत्पुंसः कुलगेहिनीरतमिति स्पष्टो हि विष्टिक्रमः ॥ ३३ ॥

ससंभ्रमकचग्रहव्यतिकराकुला वेपते
नखक्षतिषु निर्भरं स्फुरितचाप्पमारोदिति ।
दिशः समयमार्जवस्तिमितलोचनं वीक्षते
पशुश्च कुलगेदिनीं चतसृणामनर्थान्तरम् ॥ ३४ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्यैती ।

एकाकाङ्क्षौल्यं यमात् शौर्यं स्पष्टेर्दृष्टयौतिताम् ।
एकैकाक्षरमादाय कायस्यः केन निर्मितः ॥ ३५ ॥

लेखनित्यतर्कस्य कायस्थस्य न विश्वसेत् ।

येनोनिदश्चित्तोद्येन गकारान्तररेखका. (१) ॥ ३६ ॥

कलमान्तनिर्गतमपीविन्दुव्याजेन साञ्जनाश्रुकणा ।

कायस्थलुप्यमाना रोदिति खिन्नेव राजश्रीः ॥ ३७ ॥

शतवेदी^१ मे सिद्धः सहस्रवेदी^२ रसोऽपि निर्यातः ।

इति वदति घातुवादी नयो मलिनः क्रुशो रूक्षः ॥ ३८ ॥

मथर्मं स्वचित्तमखिलं कनकार्थी भस्मसात् स्वयं कुरुते ।

पञ्चात्स्वधनादैर्भिकं विनाशयति वञ्चनानिपुणः ॥ ३९ ॥

उत्तिष्ठति नमति वणिक् पृच्छति कुशेलं ददाति च स्थानम् ।

निक्षेपपाणिमातुं दृष्ट्वा धर्म्याः कथाः कुरुते ॥ ४० ॥

सेमेन्द्रस्य ।

पितरि मृतेऽपि हि वेद्या रोदिति हा तात तात तातेति ।

उपमुक्तखदिरबीटिकजनिताधररङ्गभङ्गभयात् ॥ ४१ ॥

उच्छठस्य ।

तल्पे नितम्बतलमात्रनिरस्तवस्त्रां सङ्गन्त्य धृष्टवनितां हतकामवेगः ।

निर्वृत्त्यमन्थ इव मन्मथजं समग्रं लज्जानतो भवनतः सपदि व्यपैति ॥ ४२ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्य ।

अविदग्धः श्रमकठिनो दुर्लभयोपिद्युवा जडो विप्रः ।

अपमृत्युरुपक्रान्तः कामिव्याजेन मे रात्रौ ॥ ४३ ॥

शृणु सखि कौतुकमेकं ग्रामीणककामिना यदद्य कृतम् ।

सुरतमुखमीलिताक्षी मृतेति भीतेन मुक्ताऽस्मि ॥ ४४ ॥

दामोदरगुप्तस्येतौ ।

दुर्देशैः कृपणैः पणो यदि मवेद्दाला बलाद्भुज्यते

कन्दर्पमतिमोऽपि हन्त तरुणो निष्कास्यते निर्धनः ।

आस्ते लोहमयार्गलेव भवनद्वारे चिरं जाग्रतो-

र्यूनोर्भाग्यविपर्ययेण जरती नाद्यापि मृत्युं गता ॥ ४५ ॥

नाथकुमारस्य ।

काञ्चिचादुवचःशतैर्निजसुताप्रेमातिरेकैः परा-

नन्यान्वक्रवाक्रमैर्धनवतः प्रापय्य गेहं निजम् ।

भगदत्तग्रहणमगल्भकितवव्याजादवष्टभ्य तान्

कुट्टिन्यः स्फुटमगल्भचरितानेताभिहन्तुं क्षमाः ॥ ४६ ॥

सर्वज्ञवासुदेवस्य ।

भगदत्तप्रभाधाद्या कर्णशल्योत्कटस्वना ।

सेनेव कुरुराजस्य कुट्टनी किन्तु निष्कृपा ॥ ४७ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

प्रेमदुमोदलनतीक्ष्णकुठारधारा रूक्षाक्षिवीक्षणविरूक्षणचित्तवृत्तिः ।

नार्द्राभवन्मरुधरेव महाप्रवन्धैर्वर्जं पिनाष्टि कठिनं खलु कुट्टनी सा ॥ ४८ ॥

स्फुरत्कुन्दश्रेणीविशददशना धौतवसनाऽ-

मले फाले किञ्चित्तिलकरचना चारुवचना ।

इयं पुनर्ना चेतःप्रहरणधरा सम्यगधरा

प(व ?)राका(की ?)रा[के]न्दुप्रतिमवदनाऽतिप्रवदना ॥ ४९ ॥

कस्यापि ।

भार्यायै पतिदेवतापरगतिं शंसत्यसत्यं पुमान्

कञ्चित्तां नियमैर्नियन्तुमपदुः कोपेन संम्यस्यति ।

अग्नौ गच्छति जाह्नवीमथ परो राजानमप्यावयो-

र्वेशं द्रूपय नेति भोः कथय मे कस्तेषु मानोद्यतः ॥ ५० ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

नाहं स्वर्गफलोपभोगतृपिता नाभ्यर्थितस्त्वं मया

सन्तुष्टस्तृणमक्षणेन सततं साधो न युक्तं तव ।

स्वर्गं यान्ति यदि त्वया विनिहता यज्ञे यदि(ननु ?)प्राणिनो

यज्ञं किं न करोषि मातृपितृभिः पुत्रैः सदा बान्धवैः ॥ ५१ ॥

कस्यापि ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तनल्लहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां हास्यरसपद्धतिः ॥

करुणः (९०)

आदाय मांसमखिलं स्तनवर्जमङ्गे
 मां मुञ्च वागुरिक यामि कुरु प्रसादम् ।
 सीदन्ति शप्पकचलग्रहणानभिज्ञा
 मन्मार्गवीक्षणपराः शिशवो मदीयाः ॥ १ ॥

नरदेववर्मणः ।

हृदयान्नापयातोऽसि दिक्षु सर्वासु दृश्यसे ।
 वत्स राम गतोऽसीति सन्तापादनुमीयसे ॥ २ ॥
 लक्ष्मणस्त्यक्तवान् प्राणान्मदर्थे मयि जीवति ।
 अहमश्रूणि मुञ्चामि पश्यतान्तरमावयोः ॥ ३ ॥

अभिनन्दस्यैतौ (!) ।

मातस्तातः क यातः सुरपतिभवनं हा कुतः पुत्रशोकात्
 कोऽसौ पुत्रश्चतुर्णां त्वमवरजतया यस्य जातः किमस्य ।
 प्रीतोऽसौ फाननान्तं किमिति नृपगिरा किं तथाऽसौ बभाषे
 मद्वाग्बद्धः फलं ते किमिह तव घराधीशता हा हतोऽस्मि ॥ ४ ॥

कृतककुपितैर्वाष्पाम्भोभिः सदैवविलोकिता-
 र्वनमसि गता यस्य प्रीत्या धृताऽपि तथाऽम्बया ।
 नवजलधरश्यामाः पश्यन्दिशो भवतीं विना
 फठिनहृदयो जीवत्येव प्रिये स तव प्रियः ॥ ५ ॥

अग्निपश्यामलफान्तिलिप्तवियतो वेल्लदलाका घना
 वाताः शीकरिणः पयोदसुहृदामानन्दकेका [रत्नाः] ।
 कामं सन्तु दृढं कठोरहृदयो रामोऽस्मि सर्वसहो
 वैदेही ॥ कथं भविष्यति हहा हा देवि धीरा भव ॥ ६ ॥

कयोरप्येतौ ।

कोऽहं ब्रूहि सखे स एव हि भवानार्यः स को राघवः

के यूयं वत नाथ नाथ किमिदं दासोऽस्मि ते लक्ष्मणः ।

कान्तारे किमिहास्महे वद वृथा देव्या गतिर्भूयते

का देवी जनकाधिराजतनया ॥ जानकि क्वासि हा ॥ ७ ॥

महानाटकात् ।

सौमित्रे ननु सेव्यतां तरुतलं खण्डांशुरुज्जृम्भते

खण्डांशोर्निशि का कया रघुपते चन्द्रोऽयमुन्मीलति ।

वत्सैतद्विदितं कथं नु भवता धत्ते कुरङ्गं यतः

क्वासि प्रेयसि हा कुरङ्गनयने चन्द्रानने जानकि ॥ ८ ॥

नैयदेवस्य ।

हा वत्स वव गतोऽसि देहि वचनं केनाधुना मद्विरा

भञ्जयन्तामतिदारुणाः फणिपुरद्वारार्गलाकोटयः ।

पौलस्त्योऽस्य न लङ्घ्यते वचनमित्यागत्य पत्या सप्तं

पौलोमी वव करोतु रावणरुपः शान्त्यर्थमभ्यर्थनम् ॥ ९ ॥

बिरहणस्य ।

गण्डूपाशोपिताग्निप्रकटजलचरोत्कालजातस्मितानां

हेलाकृष्टार्कचन्द्राभिनवकुतमहाकुण्डलाभोगभाजाम् ।

पीनांसस्थापिताशाद्विदमदमपीमांसलस्थासक्तानां

दूरं यातस्य (सस?) वत्स स्मरति दक्षशिरास्त्वच्छिशुकीडितानाम् ॥ १० ॥

मायूरानस्य ।

भयान्मन्दं यस्याः कृमवति कपोले परिलुप्त-

न्मरुत्पत्यासन्नामलकरचनां ताण्डवयति ।

समाकृष्टा केशेष्वियमशरणा राक्षसवधूः

सुवङ्गैर्जन्तूनां दुरधिगमघोरा परिणतिः ॥ ११ ॥

मदनस्य ।

रामस्य हृदयाम्बोघौ विरहागस्त्यशोपिते ।
और्ववत् कोऽपि कामाग्निरन्तर्ज्वलति केवलम् ॥ १२ ॥

तस्यैव ।

भूयिष्ठानि मुखानि चुम्बति भुजैर्भूयोभिरालिङ्ग्यते
चारित्र्यतदेवताऽपि भवता कान्तेन मण्डोदरो ।
हा लम्बोदरकुम्भमौक्तिकमणिस्तोमैर्ममैकावली—
शिल्ये वागधमर्णकस्य भवतो लङ्केन्द्र निद्रारसः ॥ १३ ॥

श्रीमुरारेः ।

हे गोदावरि रम्यवारिरसिका पम्पे न दृष्टा त्वया
सा सीता कमलानि वा हृतवती नूनं विनोदाय ते ।
इत्येतत्प्रतिपादपं प्रतिलतं प्रत्यापगं प्रत्यगं
प्रत्येणं प्रतिवर्हिणं तत् इतस्तां मैथिलीं पृच्छति ॥ १४ ॥

महानाटकात् ।

यः स्फूर्तिरवधीरितः सुरतरुस्त्वध्यागलीलायितै—
स्तस्या[धो] भवितासि नन्दनवनक्रीडाप्रसङ्गदपि ।
यश्च स्फारविलासविक्रमकलामूत्रस्य पार्श्वं न ते
तेनार्धासनमाश्रितोऽसि हरिणा कस्ते प्रतिष्ठाकवः ॥ १५ ॥

अक्षत्रारिकृताभिमन्युनिधनप्रोद्धततीव्र[क्रुधः]
पार्थस्याकृतशात्रवप्रतिकृतेरन्तःक्रुधा मुक्ततः ।
कीर्णा वाष्पकणैः पतन्ति धनुषि व्रीडाजडा दृष्टयो
हा वत्सेति गिरः स्फुरन्ति न पुनर्निर्यान्ति कण्ठाद्बहिः ॥ १६ ॥

निशानारायणस्य ।

आपूर्णश्च कलाभिरिन्दुरमलो यातश्च राहोर्मुखे
सञ्जातश्च घनाघनो जलधरः शीर्णश्च वायोर्जवात् ।
उद्भिन्नश्च फलेग्रहिर्दुमवरो दग्धश्च दावाग्निना
त्वं चूडामणितां गतश्च जगतः प्रामोञ्जसि मृत्योर्वशम् ॥ १७ ॥

सम्पाद्यः सखि चम्पकस्य लतया सार्धं विवाहोऽनया
 नायं केलिमृगः प्रदाय हरिणीं हाहा गृहस्थः कृतः ।
 एवंप्रायमगादि गद्गदगिरा निर्गत्य यत्सीतया
 तेनाभूदभिभूय धैर्यमिह कः पुर्या न पर्याकुलः ॥ १८ ॥

अत्राकण्डं विलुठ सलिले निर्जला भूः पुरस्ता-
 ज्जहाः शोषं वदनविहितेनामलक्याः फलेन ।
 स्थाने स्थाने तदिति पथिकस्त्रीजनः] कान्तगार्त्री
 पश्यन् सीतां किमु न कृपया वर्धितो रोदितश्च ॥ १९ ॥

बिल्हणस्य ।

यस्य स्वया घणविरोहणमिडुदीनां
 तैलं न्यपिच्यत मुखे कुञ्जसूचिभिरे ।
 श्यामाकमुष्टिपरिवर्धितको जहाति
 सोऽयं न पुत्रकृतकः पदवीं मृगस्ते ॥ २० ॥

मया प्रत्यादिष्टा स्वजनमधिगन्तुं व्यवसिता
 स्थिता तिष्ठेत्युर्ध्वदति गुरुशिष्ये गुरुसमे ।
 पुनर्दृष्टिं चाप्पमसरकलुषामपितवती
 मयि क्रूरे यत्तत्सविपमिव क्षल्यं ददति माम् ॥ २१ ॥

कालिदासस्यैतौ ।

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तनरुहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां करुणरसपद्धतिः ॥

रौद्रः (९१)

कृतमनुमतं दृष्टं वा यैरिदं गुरु पातकं
 मनुजपशुभिर्निर्भयादैर्भवद्भिरुदायुधैः ।
 नरकरिपुणा सार्धं तेषां सभीमकिरीटिना-
 मयमहमस्रजोदोमोसैः करोमि दिशां वलिम् ॥ १ ॥

यत्सत्यव्रतभङ्गभीरुमनसा यत्नेन मन्दीकृतं
 यद्विस्मर्तुमपीहितं शमवता शान्तिं कुलस्येच्छता ।
 तद्दूतारणिसंभृतं नृपसुताकेशाम्बराकर्षणैः
 क्रोधज्योतिरिदं महत्कुरुवने यौधिष्ठिरं जृम्भते ॥ २ ॥

निशानारायणस्यैतं

येन स्वां विनिहत्य मातरमपि क्षत्रास्रमध्वासव-
 स्वादाभिज्ञपरश्वधेन विदधे निःक्षत्रिया मेदिनी ।
 यद्वाणग्रणवर्त्मना शिखरिणः क्रौञ्चस्य हंसच्छला-
 दद्याप्यस्थिकणाः पतन्ति स पुनः क्रुद्धो मुनिर्भार्गवः ॥ ३ ॥

त्रैलोक्यप्राणशौण्डः सरसिजवसतेः संप्रसृतो भुजाभ्यां
 यः क्षत्रं नाम वर्णः कुलिशकठिनयोर्यस्य बाह्वोर्विलीनः ।
 ज्वालाजिह्वालकालानलकपिलभयभ्रान्तदेवासुराणि
 व्यातन्वानो जगन्ति ज्वलति भृगुरयं पार्वतीधर्मपुत्रः ॥ ४ ॥

न्यञ्चन्यञ्चदरित्रीधृतचरणभरदचन्द्रहासैकदृष्टि-
 र्भ्यांवलगायामपद्योत्सुकसकलभुजक्रान्तदिक्चक्रवालः ।
 क्रोधकूराक्षिरक्तोत्पलरचितवियत्तोरणस्रजि विश्व-
 द्दक्षाणि मृत्युनीकप्रसरसरभसो निर्जिहीते दशास्यः ॥ ५ ॥

एते श्रीमुरारेः ॥

॥ इति श्रीमदारोहकभगवत्तमल्लहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां रौद्रसप्तद्वतिः ॥

वीरः (९२)

प्रायेण सुकरं दानं प्रायेण सुकरं तपः ।

प्राणानपेक्षव्यापारः पुनर्वारस्य दुष्करः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

क्षुद्राः सन्त्रासमेनं विजहन् हरयो भिन्नशक्रेभकुम्भा

धुम्पद्मात्रेषु लज्जां दधनि परममी सायकाः संपतन्तः ।

सौमित्रे तिष्ठ पात्रं त्वमसि नहि रूपो नन्वहं मेघनादः

किंचिद्भङ्गच्छीलानियमितमलधिं राममन्त्रेपयामि ॥ २ ॥

कपोले जानवयाः करिकलभदन्तयुनिमुषी

स्मरस्मेरं गण्डोद्गमरपुलकं वक्रयमलम् ।

मुहुः पश्यन् शृण्वन् रजनिचरसेनाकलकलं

जटाजूटग्रन्थि द्रव्यति रघुणां परिहृदः ॥ ३ ॥

महानाटकदेतौ ।

जन्मेन्द्रोरमले कुले व्यपदिशस्यचापि घत्ते गदां

मां दुःशासनकौण्डिणशोणितमुरासीर्यं रिपुं भाषते ।

दर्पान्धो मधुकैटभदिपि हगवप्युदतं चेष्टसे

मध्यासाध्वगो विशाय समरं पट्टेऽधुना लीयमे ॥ ४ ॥

विशानारायणस्य ।

अनासन्नगमावकर्तनरुपा ध्यानध्रमूकीभव-

द्वेष्टेऽप्यनिरम्बु यस्य दहने छिप्रं त्रिरो जुह्वनः ।

उषार्य स्वयमेव मन्त्रमहरोक्षाभ्याहमिन्यान्मन-

व्यागं पट्टिमृगः म विषममुहर्द्दगः कथं वर्ण्यते ॥ ५ ॥

निर्विशमतिविम्बितेन यदु(उ?)रःकम्पेन वीरव्रत—

मौढिस्से(ने?)ति न चन्द्रहासमधुनोत्कण्ठच्छिदापर्व(कर्म?)णि ।

जुह्वयः स्वशिरांसि शङ्कुरपुरो हाकारवैरेण न

स्वाहाकारमुदाहरन् स दशग्रीवो गिरां गोचरः ॥ ६ ॥

किञ्चित्कोपकलापकलनाहङ्कुरविभ्रङ्गवो—

विंशेपादकरोदसौ रघुपतिर्लङ्कापतेः पत्तनम् ।

क्रन्दत्फेर रटत्करेणु विचटद्धारं स्फुटद्गुलु

प्रकीदत्कपि निश्वसत्फणि रणजिह्वि भ्रमहीपि च ॥ ७ ॥

महानाटकादेतौ ।

मूले पञ्च ततश्चतुष्टयमिति स्वसन्निवेशैः शिरः—

पुष्पैरन्यतमावलोकनमितैरुच्छेणितैरर्चितैः ।

हस्तस्पर्शवशेन मूर्ध्नि दशमं मूर्धानमारोपयन्

शंभोरद्भुतसाहसैकरसिकः कर्नं श्रुतो रावणः ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

सन्तुष्टे तिसृणां पुरामपि रिपौ कण्ठूलशोर्मण्डल—

क्रीडाकृतपुनःप्ररुदशिरसौ वीरस्य लिप्सोर्वरम् ।

याचनादैन्यपराञ्च यस्य कलहायन्ते मिथस्त्वं वृणु

त्वं वृष्टित्यभितो मुखानि स दशग्रीवः कथं वर्ण्यते ॥ ९ ॥

स्वेष्टूक्त्य हुतेषु मूर्धसु जवादग्रेः स्फुटित्वा बहि—

र्व्याक्रीर्णेष्वलिकेषु देवलिपिभिर्दृष्ट्वापि रामायणम् ।

चित्तेनास्वलितेन यस्तदधिकं ब्रह्माणमप्रीणयत्

कस्तस्मै प्रथमाय मानिषु महावीराय वैयायते ॥ १० ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

कण्ठश्रेणिविशीर्यमाणरुधिरमाग्भारभग्नश्रुते—

येन स्मेरमुत्सेन होमशिखिनः सन्धुक्षणाकाङ्क्षिणा ।

धूमङ्गः शितिकण्ठकण्ठफणिने फृत्कारहेतोः कृतः

शौण्डीर्यव्रततुष्टूर्जटिरयं किं वर्ण्यते रावणः ॥ ११ ॥

वीरोऽसौ किमु वर्ण्यते दशमुखश्छिन्नैः शिरोभिः स्वयं
 यः पूजास्रजमुत्तुकं घटयितुं देवस्य खट्वाङ्गिनः ।
 सूत्रार्थी हरकण्ठसूत्रमुजगव्याकर्षणायोद्यतः
 साद्योपं प्रमथैः कृतभ्रुकुटिभिः स्थित्वाऽन्तरे वारितः ॥ १२ ॥

अर्धासने समधिरोप्य मुरद्विपस्य
 शक्रोऽपि यद्युधि शर्ची कवचीकरोति ।
 धीरस्य तस्य सहते दशकन्धरस्य
 कस्ताहसैकरसिकः करवालधाराम् ॥ १३ ॥
 शूराः श्रोत्रपथे न नः कति कति प्राञ्चः पदं चक्रिरे
 तेषामेव विलङ्घ्य साम्यसर्णि जागर्ति लङ्कामटः ।
 यद्दोर्मण्डलगाढपीडनवशाभिप्रयूतस्तत्तच्छय-
 शङ्कामङ्कुरयन्ति शङ्करगिरेरद्यापि धातुद्रवाः ॥ १४ ॥

कलिङ्गस्य ।

येऽहंपूर्विकया महारमभजन खङ्गस्य मां छिन्धि मां
 छिन्धीत्युक्तिपराः पुरारिपुरतो लङ्कनपतेर्मौलयः ।
 ते भूमौ पतिताः पुनर्भवन्वानांलोक्य मूर्ध्नो वरं
 याचिष्यन्त इमे हि नो वयमिति प्रीत्याऽदृहासं व्यधुः ॥ १५ ॥

ये लङ्काधिपतिप्रतापदहनैः प्लुष्टास्त एव ग्रहा
 दिक्पालाश्च कदम्बकेन हनुमन्निर्दग्धलङ्काधिपाम् ।
 आलीढाम्बरदिङ्मुखेन दधिरे सन्तोषमित्यग्निना
 दग्धस्यापथमग्निरित्युपचर्य स्थाने जनोक्तिर्गता ॥ १६ ॥

मदनस्यैतौ ।

रामः किं कुरुते न किञ्चिदपि च प्राप्तः पयोधेस्तथं
 कस्मात्साम्प्रतमेवमेव हि ततो वद्धः किमम्भोनिधिः ।
 मीढाभिः किमसौ न वेत्ति यद्यं लङ्कनपतिर्वर्तते
 जानात्येव विभीषणः[स्व] निकटे लङ्कनपदे स्थापितः ॥ १७ ॥

इन्द्रकवेः ।

स्वरं कुरुत वै तावत् सुमनःपातमाहवे ।

अन्यथा सुमनःपातं कुम्भकर्णः करिष्यति ॥ १८ ॥

काकुत्स्थस्य प्रतापाग्निर्दग्धिर्द्वैर्बलीमुखैः ।

निर्वाणो राक्षसेन्द्रस्य मन्ये नीलैर्निशाचरैः ॥ १९ ॥

धीवरो माल्यवानेकः भविष्यो बाहिनीमपि ।

यश्चीतिगुणजालान्तः पतन्त्यनिमिषाः क्षणात् ॥ २० ॥

एकस्मिन्ननु पातितेऽपि शिरसि क्रोधोपशान्तिः कुतः

स्याद्येत्किन्तु तथा स्वमूर्धपतनं दृष्टं न यन्नारिणा ।

एतन्मूर्धबहुत्वतः फलमिदं त्वत्तो मया लप्स्यते

छिन्नं छिन्नमवेक्ष्य राक्षसपते यस्मादमंस्त्यक्ष्यसि ॥ २१ ॥

॥ राजशेखरस्य ॥

सन्धानक्षणे एव राघवशरैर्ये बाहवः खण्डिता-

स्तद्भाणान् परिहृत्य शीघ्रमपरे कर्पन्त्यमर्षाद्भिनुः ।

भारव्यां तु दशाननस्य विदलद्वर्णामपूर्णां गिरं

मूर्धानः परिपूरयन्ति विशिखैरन्यत्र नीता अपि ॥ २२ ॥

॥ बिल्हणस्य ॥

अस्त्राणि प्लवगाधिपेन विहिताः पौलस्त्यवक्षःस्थली-

संघट्टानलदत्तदावविषदः सीदन्ति भूमीरुहः ।

उरपात्र्य ग्रहितश्च शैलशिखरो लङ्घेन्द्रहस्तावली-

पिष्टोऽयं निजकुञ्जनिर्झरजलैर्जम्बालपिण्डायते ॥ २३ ॥

यद्यत्कृचं दशमुखशिरस्तस्य तस्यैव कान्ता

संक्रामन्त्यामतिशयवती शेषत्रस्त्रेषु लक्ष्मीः ।

यो यः कृत्तुं दशमुखभुजस्तस्य तस्यैव वीर्यं

लब्ध्वा हृष्यन्त्यधिकमधिकं बाहवः सिप्यमाणाः ॥ २४ ॥

प्रागुच्चैश्चिरसं धुरप्रनखरैः क्रौञ्चादिदन्तावलं
भित्त्वा हंसमयानि मौक्तिकफलान्यार्कीर्य पर्यापिताम् ।
सैर्हीं वृत्तिप्रधिष्ठितेऽपि हि मयि क्षात्रेण कल्पेन ते
दिष्ट्या कौतुकमाभिरामिकमसि त्वं कोऽपि वीराङ्गुः ॥ २५ ॥

आजन्मग्रहचारी पृथुलश्रुजशिलास्तम्भविभ्राजमान-
ज्याघातश्रेणिसंज्ञान्तरितवसुमतीचक्रजैत्रप्रशस्तिः ।
वक्षःपीठे घनास्त्रघणकिणकठिने संश्लुवानः पृप्तकान्
प्राप्तो राजन्यगोष्ठीवनगजमृगया कौतुकी जामदग्न्यः ॥ २६ ॥

एते श्रीमुरारेः ।

नियन्तव्याः केन स्ववशरसनावल्लिभुभगाः
स्वगाथा गायन्तो निजसदसि के नाम न भयः ।
न तानुद्ब्रक्ष्यामो य इह फरवालद्वयमिल-
ज्जणतकारे चक्षुर्गृह्णीति न विलुम्पन्ति मिलिताः ॥ २७ ॥

धीररसे बलप्रोत्साहः

स्वर्गस्य मार्गा बहवः प्रदिष्टास्ते कृच्छ्रसाध्याः कुठिलाः सविघ्नाः ।
निमेषमात्रेण महाफलोऽयमृजुश्च पन्थाः समरे व्यसुत्वम् ॥ २८ ॥

जीवतोऽपि निहतस्य वा रणे धर्म एव हि नरस्य योधिनः ।
निश्चयात्न मरणं रणानिरे नैव भीरुरजरामरः वचचित् ॥ २९ ॥

एकतश्च सुरमुन्दरीजनः श्रीः प्रतीच्छति युयुत्सुमन्यतः ।
पाप्मना सह पलायतोऽयश्चक्रतः कुलकलङ्ककारणम् ॥ ३० ॥

न पाहि पाहीति यदन्नवीदमुं ममोष्ठ तेनैवमभूदिति कृपा ।
रणक्षितावस्य विरोधिर्धूर्धभिर्विदश्य दन्तैर्निजमोष्ठमास्यते ॥ ३१ ॥

हा तात तातेनि स वेदनार्तः कणन् शकृन्मूत्रकफानुलिप्तः ।
वरं मृतः किं भवने किमाज्ञा सन्दष्टदन्तच्छदभीमवयवः ॥ ३२ ॥

लोकोऽशुभस्तिष्ठतु तावदन्यः पराङ्मुखानां समरेषु पुंसाम् ।

पत्न्योऽपि तेषां न द्विया मुखानि पुरः सखीनामवलोकयन्ति ॥ ३३ ॥

संमूर्छितं संयति संपहारैः पश्यन्ति सुप्तप्रतिबुद्धकल्पम् ।

आत्मानमङ्गे-^(ङ्गे?)पु सुराङ्गनानां मन्दाकिनीमारुतवीजिताङ्गः ॥ ३४ ॥

उरः कृत्वा^[ऽवेधै]यणिफलकगाढस्थितकुचं

भुजावालम्ब्यैहीत्यमरवनिता व्योमगृहगाः ।

अपद्वारेणैव त्वरितपदमाभाष्य सहसा

हतं हस्तालम्बैर्हरति सुरलोकं रणभुखात् ॥ ३५ ॥

ससैते वराहमिहिरस्य ।

भर्तृपिण्डानृणकरो यशःक्रममहापणः ।

सुराङ्गनास्वयंग्राहो रम्यः कासोज्यमागतः ॥ ३६ ॥

शाण्डिल्यस्य ।

क्षत्रियस्योरसि क्षत्रं पृष्ठे ब्रह्म व्यवस्थितम् ।

तेन पृष्ठं न दातव्यं पृष्ठदो ब्रह्महा भवेत् ॥ ३७ ॥

हतोऽपि लभते स्वर्गं हन्ताऽपि लभते यशः ।

उभयं वो बहुगुणं नास्ति निष्फलता रणे ॥ ३८ ॥

न यज्ञैर्दक्षिणावद्भिर्न तपोभिर्न विद्यया ।

न गच्छति तथा स्वर्गं यथा मर्त्यो रणे हतः ॥ ३९ ॥

भगवतो व्यासस्यैते ।

तुमुल्युद्धय ।

शुण्डादण्डमहारमपदविद्यन्तिः केऽपि केचिच्च दन्त-

भ्रान्तप्रत्युत्सगात्रस्रदस्रगरुणाः कुम्भियुद्धे निपेतः ।

केचित्साविस्वयोधोद्धुरकरविलसच्चण्डकोदण्डवल्ली-

ज्यामुक्तानेकभल्लीशतहततनवः सिद्धनारीरवापुः ॥ ४० ॥

रक्तं नक्तञ्चरौघः पिवति वमति च ग्रस्तकुन्तः शकुन्तः
 क्रव्यं नव्यं गृहीत्वा प्रणदति मुदिती मत्तवेतालवालः ।
 क्रीडन्त्येवोडमस्मिन् रुधिरमधुवशात्पूतना नूतनाङ्गयो
 योगिन्यो मांसमेदःप्रमुदितमनसः शूरशक्तिं स्तुवन्ति ॥ ४१ ॥

कवीश्वरस्यैतौ ।

काचिन्मूर्छमेत्य गात्रप्रहारः सिक्तः शीतैः शीकरैर्वारणस्य ।
 लघश्वासप्रस्थिता तं जिघृक्षुर्व्यर्थाकृता नाकनारी मुमूर्छ ॥ ४२ ॥
 हृत्तं युद्धे शूरमाश्लिष्य काचिद्रन्तुं तूर्णं मेखकुञ्जं जगाम ।
 त्यक्त्वा नागौ देहमेति स्म यावत् पत्नी सद्यस्तद्वियोगासमर्था ॥ ४३ ॥
 माघस्यैतौ ।

परस्परं सायकविशताङ्गनास्ते सत्रियाः कुण्डलिनो युवानः ।
 कुम्भेषु लघ्नाः मुपुर्गजनानां स्तनेषु लीना इव कामिनीनाम् ॥ ४४ ॥
 भूरेणुदिग्धान्नवपारिजातमालारजोवासितबाहुमध्याः ।
 गार्दं शिवाभिः परिरभ्यमाणा[न्] मुराङ्गनादिलष्टभुजान्तरालाः ॥ ४५ ॥
 सशोणितैः क्रव्यमृज्जां स्फुरद्भिः पक्षैः खगानामुपवीज्यमानान् ।
 संवीजिनाश्रन्दनवारिसर्पैः सुगन्धिभिः कल्पलतादुकूलैः ॥ ४६ ॥
 विमानपर्यङ्कतले निपण्णाः कुतूहलाविष्टतया तदानीम् ।
 निर्दिश्यमानान् ललनाकुलीभिर्वीराः स्वदेहान् पतितानपश्यन् ॥ ४७ ॥
 भगवतो व्यासस्यैते ।

प्रेयान्मे दन्तिदन्तप्रवसदसुरयं बल्लभो मे विपक्षैः
 कुन्तप्रोतोऽपि योऽयं स्फुरति मम रुचिस्ताण्डवीपत्कबन्धः ।
 अत्रारपत्मेमवद्धभ्रुकुटिमुग्रमिदं यस्य सूनेऽपि वन्ने
 युद्धे देवाङ्गनानामिति वरवरणे न श्रुताः केन वाचः ॥ ४८ ॥

राजशेखरम् ।

कोऽप्येष खण्डिताशिरा विकसन्मुखश्रीः
 प्रारब्धताण्डवविधिः सुरकामिनीभिः ।
 आलोक्यते निजकराभिनयानुरूप-
 व्यापारितक्षणनिवेदितसत्त्वचारः ॥ ४९ ॥

वादीश्वरकाञ्चनस्य ।

एकेनोद्धृत्य खड्गं हृदि पतितमिषुं पाणिनैकेन भञ्जन्
 भ्रूभेदालङ्कृतस्यः सरमसनयनः स्पष्टदृष्टाधरोष्ठः ।
 भीतैः क्रव्यादघृन्दैरनुपहततनुः कुञ्जरेन्द्रोऽधानः
 शेते योधप्रधानो यदि मरणमिदं लभ्यते किं जयेन ॥ ५० ॥

कस्यापि ।

इति श्रीमदारोहकभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वीररसपद्धतिः ॥

भयानकपद्धतिः (९३)

ग्रीवाभङ्गाभिरामं मुहुरनुपतति स्यन्दने दत्तदृष्टिः
 पश्चार्धेन प्रविष्टः शरपतनभयाद्भयसा पूर्वकायम् ।
 दर्भैर्घावलीढैः श्रमविवृतमुखभ्रंशिभिः कीर्णवर्त्मा
 पद्भ्योदग्रप्लुतत्वाद्वियति बहुतरं स्तोकमुर्व्या प्रयाति ॥ १ ॥

कालिदासस्य ।

अकृतकवलारम्भैर्ववर्भयस्यागितेसणाः
 किमपि बलितग्रीवं स्थित्वा मुहुर्मृगपङ्क्तयः ।
 गगनमसकृत्पश्यन्त्येतास्तथाऽश्रुचनैर्ध्रुवै-
 निपतति यथा शृङ्गाग्नेभ्योऽक्रैमं नयनोदकम् ॥ २ ॥

कस्यापि ।

निर्मज्जश्चरन्तर्भ्रमदतिकपिशकूरतारा नरास्थि-
 ग्रन्थि दन्तान्तरालग्रथितमविरतं जिह्वया घट्टयन्ती ।
 ध्वान्तेऽपि व्याचक्ष्वक्त्रज्वलदनलशिखाजर्जरे व्यक्तकर्म
 निर्मान्ती शृङ्गरौद्रीं दिवमुपरि परिग्रीडते ताटकेयम् ॥ ३ ॥

श्रीमुरारेः ।

प्रचण्डं चागुण्डागृहमिदमुदग्राभिरभितः
 पताकाभिर्घोरं यममहिषजिह्वाकरिणि(नुकृति?)भिः ।
 किमेकाकिन्यत्र प्रविशसि न किं पश्यसि पुरः
 क्षिरोभिः पान्थानां पथि विरचितां तोरणततिम् ॥ ४ ॥

अत्रावासपरिग्रहं गृहपतेराचक्ष्व चण्डोद्यमैः
 चण्डालैरूपसेविताः सखि धनुर्हस्तैः पुरस्तादिमाः ।
 उक्तालाकुलसारमेयरमनालेलिप्तमानोन्नत-
 द्वाराग्रत्वगवासिषसास्रशकलस्रग्वल्लयः पल्लयः ॥ ५ ॥

विहङ्गस्य ।

एताः शार्दूलहेलादलितमृगकुलव्यक्तरक्ताभिपिक्त-

क्ष्मापीठास्वादलुब्धस्फुटतरकलहस्फारफेरण्डचण्डाः ।

वेष्टन्निर्मोकवल्लीवलयनिगदितानोकहक्रोडनीड-

क्रीडन्निशकधूकव्यतिकरप्रुसरा भूमयो भीषयन्ति ॥ ६ ॥

महानाटकात् ।

मन्त्रान्मृत्युजितो जपद्भिरसकृद्द्यायद्भिरिष्टान् सुरान्

शुष्यत्तालुभिराकुलाकुलपदैर्निर्वाग्भिरुत्कम्पिभिः ।

अध्वन्यैरिह जीवितेशमहिषव्याधून्धूमाविला

लङ्घयन्ते करिमांसघस्मरणत्कौलेयकाः पल्लयः ॥ ७ ॥

कस्यापि ।

रक्ताभ्यक्तोरुस्रक्वागुरुकवलचलज्जाङ्गलव्यग्रतालुः

फेत्कारैः पुल्लगल्लव्यतिकरगुरुभिः कम्पयन्ती जगन्ति ।

अन्योन्येनाग्रपाणिमणयिषवयुगं ताटका ताटयन्ती

संयं द्राक्स्पष्टदंष्ट्राङ्गुरकपणरणज्जीमभीमाभ्युदेति ॥ ८ ॥

राजशेखरस्य ।

विश्वक्षोभं विद्धदहहा कुण्डलभ्रंशभङ्ग्या

प्रभ्रष्टाभ्यां तपनशशवन्मण्डलाभ्यामिवाभ्याम् ।

पौलस्त्यस्त्रीकरकिसलयक्षिममृक्ताक्षतं तत्

रामच्छिन्नं चरति गगने कुम्भकर्णोत्तमाङ्गम् ॥ ९ ॥

बिल्हणस्यैवः ।

मौढच्छेदानुरूपोच्चलनरयवशात् संहिकेयोपमेयं

त्रासाकृष्टाश्वतिर्यग्बलितरश्मिरथेनारुणेनेक्ष्यमाणम् ।

कुर्वत्काकुत्स्यवीर्यस्तुतिमिव मरुतां कन्धरारन्ध्रभाजां

भाङ्गनरैर्भीममेतन्निपतति वियतः कुम्भकर्णोत्तमाङ्गम् ॥ १० ॥

श्रीयशोवर्मणः ।

इति श्रीभगदत्तनरुहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां भयानकरसपद्धतिः ॥

वीभत्सपद्धतिः (९४)

उत्कृत्योत्कृत्य कृत्तिं प्रयममथ पृथुच्छोभभूयांसि मांसा-
न्यंसंस्फिक्पृष्ठपिण्डाद्यवयवमुलभान्युग्रपूतीनि जग्ध्वा ।
अत्तस्नाय्वान्तनेत्रः प्रकटितदशनः प्रेतरङ्कः करङ्क-
दङ्कस्थादस्थिसंस्थं स्थपुटगतमपि क्रव्यमव्यग्रमत्ति ॥ १ ॥

निष्ठापस्विद्यदरग्रः कथनपरिणमन्मेदसः प्रेतकायान्
कृद्वा संसक्तधूमानपि कुणपभुजो भूयसीभ्यश्चिताभयः ।
उत्पङ्कसंसि मांसं प्रचलदुभयतः सन्धिनिर्मुक्तवारा-
देते निष्कृष्य जङ्घानलकमुदयिनीं मज्जधारां पिबन्ति ॥ २ ॥

अन्तर्प्रोतवृहत्कपालनलकक्रूरववणत्कङ्कण-
मायः प्रेङ्खितभूरिभूपणरचैराघोषयन्त्यम्बरम् ।
पीतच्छर्दितरक्तकर्दमघनप्राग्भारघोरोल्लस-
द्यालोलस्तनभारभैरववपुर्दोर्दुरं धावति ॥ ३ ॥

अग्नैः फलिपतमङ्गलप्रतिसराः स्त्रीहस्तरक्तोत्पल-
व्यक्तोत्तंसभृतः पिबन् सहसा हृत्पुण्डरीकस्रजः ।
एताः शोणितपङ्ककुङ्कुमजुपः संभूय कान्तैः पिब-
न्त्यस्थिस्नेहसुराः कपालचर्पकैः प्रीताः पिशाचाङ्गनाः ॥ ४ ॥

एते भवभूतेः ।

सद्यो जग्ध्वाऽर्धदग्धं व्यसुपिशितलसस्स्थूलमेदःकवन्ध-
स्थन्धस्योदामरीचतुरुडमरुडमत्कारन्त्यच्छवेन्द्रम् ।
निर्यन्तानान्त्रजालीवलयवलयितग्रीवगृध्रोपरुद्धं
दद्याद्भीतिं परेतप्रवराकिलकिलाघस्मरं वः श्मशानम् ॥ ५ ॥

अथत्यक्षाभिघातग्लपितहुतभुजः मादधाम्रधितायाः
क्रोधव्याकृष्टमूर्तेरहमहमिकया चण्डचञ्चुग्रहेण ।
सद्यस्तप्तं शवस्य ज्वलदिव पिशितं भूरि जग्ध्वार्धदग्धं
पर्यान्तः प्लुप्यमाणः प्रविशति सलिले सत्त्वरं गृध्रसङ्घः ॥ ६ ॥

उत्कृत्य ज्वलितात् शवात् कथमपि प्रेताशनः पैशित्तीं
 पेक्षीमग्निमयीं निर्गीर्य सहसा दन्दह्यमानोदरः ।
 धावत्युष्ट्रवते मुहुर्निपतति प्रोत्तिष्ठति प्रेक्षते
 विष्वक्क्रोशति संपिनाष्टि जठरं मुष्ट्या हते मस्तकम् ॥ ७ ॥

केयामप्येते ।

विध्वस्तहस्तयुगलं गलितान्त्रतन्त्र-
 मुन्मुक्तरक्ततिखाण्डितकालखण्डम् ।
 उत्कृत्तकृत्ति च शरै रचितं शरीर-
 मार्येऽखिलाङ्गपरिताडिनि ताटकायाः ॥ ८ ॥

राजशेखरस्य ।

गृध्रोद्धान्तनितान्तनिस्सरदसृग्धाराश्रमत्कारिभि-
 र्दंष्ट्रालोलितजिह्वबिडलमुखज्वालैर्मिहर्त्ता दिवं ।
 भूयो निम्नकटारतारनयनदन्देन सुन्दरिया
 प्राप्तये ज्वलितान्तरिक्षकुहरमूरेण नक्तंचरी ॥ ९ ॥

कस्यापि ।

विकीर्णहरिचन्दनद्रविणि यत्र लीलालसा
 निपेतुरलिचञ्चलाश्रतुरफामिनीदृष्टयः ।
 तदेतदुपरिभ्रममिबिदगृध्र[जालं] जनै-
 र्लुट्कृमि कलेवरं पिदितनासिकैर्वीक्ष्यते ॥ १० ॥

इन्द्रशक्तिः ।

॥ इति श्रीभगवत्सहस्रनामविनायो सूक्तमुक्ताख्या वीमत्सपद्धतिः ॥

अद्भुतः (९५)

एके कुटीरकोणेऽपि न लक्ष्यन्ते स्थिताः क्वचित् ।
अन्येषां विभवस्यैतद्ब्रह्माण्डमपि सङ्कटम् ॥ १ ॥

कृष्णेनाम्बु गतेन रन्तुमधुना मृद्भक्षिता स्वेच्छया
सत्यं कृष्णक एवमाह मुसली मिथ्याऽम्ब पश्याननम् ।
व्यादेहीति विशारिते च वदने दृष्ट्वा समस्तं जग-
न्माता यस्य जगाम विस्मयपदं पायात् स वः केशवः ॥ २ ॥

कयोरप्येतौ ।

दर्दण्डाश्रितचन्द्रशेखरधनुर्दण्डावभङ्गेन्द्रव-
ष्टङ्गनरध्वनिरार्यबालचरितप्रस्तावनापण्डितः ।
द्राक्पर्यस्तकपालसंप्लुटमिलब्रह्माण्डभाण्डोदरे
भ्राम्यतिर्विण्डितचण्डिमा कथमहो नाद्यापि विश्राम्यति ॥ ३ ॥

भवभूतेः ।

प्रारब्धां तरुपुत्रकेषु सहसा सन्त्यज्य सेकाकिया-
मेतास्तापसकन्यकाः किमिदमित्यालोचयन्त्याकुलाः ।
आरोहन्त्युदजद्रुमांश्च बटवो वार्चयमाः सत्वरं
सद्योमुक्तसमाधयो निजवृत्तीष्वेवोचपादं स्थिताः ॥ ४ ॥

श्रीयशोवर्मदेवस्य ।

पशोत्सेपमसर्पत्मबलमरुदपव्यस्तवाराकराम्भाः
पातालोल्लीवदर्वाकरमयचकितप्रेक्षणीयावतारः ।
उच्यन्त्यश्नुकोटीविदलितजलदालीकबलीकानिर्य-
द्विद्युन्मिथ्याभुजङ्गीकजलनचपलस्तूर्णमायात् सुपर्णः ॥ ५ ॥

महानाटकम् ।

लीलामीलनतो विलोचनयुगे गच्छन्ति मूर्च्छामग्नौ
 वक्त्रे केचन मुद्रणादधरयोः सीदन्ति शास्त्रामृगाः ।
 ये नासापुटचारिणः श्रवणयोर्ये च स्थिताः कोटरे
 युद्धव्यग्रकरस्य ते यदि परं स्वस्थाः क्षणं रक्षसः ॥ ६ ॥

काकुत्स्थेन शिरांसि यानि शतशश्चिह्नानि मायानिधेः
 पौलस्त्यस्य विमानसीमनि तथा भ्रान्तानि नाकौकसाम् ।
 तान्येवास्य धनुःश्रमप्रशमनं कुर्वन्ति सीतापतेः
 क्रीडाचामरदम्बरानुकृतिभिर्लोलायमानैः कर्चैः ॥ ७ ॥

पश्यन्तु कौतुकमिदं सकलाः कवीन्द्राः
 क्षिप्रं हिमाद्रिशिखरं रजनीचरेशः ।
 वामे करे रजतकुम्भवदेप धृत्वा
 धत्ते करेण हिमनिर्क्षरपानलीलाम् ॥ ८ ॥

बिल्हणरूपैतौ ।

सद्यः पीत्वा दरीभिर्जलधिमथ चिरं दृष्ट्मैनाकवन्धु-
 मीतिमौदाश्रुपूरद्विगुणमहिमभिर्निर्क्षरैः पुरयन्तः ।
 ये विन्यस्ताः पुरस्तान्निशि निशि निवहरोपधीनां ज्वलद्भि-
 स्ते दृश्यन्ते तदात्वोपितकपिशिविरस्मारिणः सेतुशैलाः ॥ ९ ॥

श्रीमुरारेः ।

॥ इति श्रीमगदत्तनल्लहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामद्भुतरसपद्धतिः ॥

जातिपद्धतिः (९६)

अङ्गे कृत्वोत्तमाङ्गं प्लवगवलपतेः पादमक्षस्य हन्तु-
 र्दत्वोत्सङ्गे सलीलं त्वचि कनकमृगस्याङ्गशेषं निधाय ।
 बाणं रक्षःकुलघ्नं प्रगुणितमनुजेनादराचीक्षणमक्षः
 कोणेनावेक्षमाणस्त्वदनुजवचने दत्तकर्णोऽयमास्ते ॥ १ ॥

महानाटकात् ।

भद्रं ते सदृशं यदध्वगशतैः कीर्तिस्तथोदुप्यते
 स्थाने रूपमनुत्तमं सुकृतिना दानेन कर्णो जितः ।
 इत्यालोवय चिरं दशा करुणया शीततुरेण स्तुतः
 पान्थेनैकपलालमुष्टिरुचिना गर्वायते हालिकः ॥ २ ॥

कस्यपि ।

मातर्धर्मपरे दयां कुरु मयि श्रान्तेऽथ वैदेशिके
 द्वारालिन्दककोणकेषु निमृत्तं याताऽस्मि सुप्त्वा निशि ।
 इत्युक्त्वा सहसा प्रचण्डशृङ्गिणीबाक्येन निर्भर्त्सितः
 स्कन्धन्यस्तपलालमुष्टिविभवः पान्थः पुनः प्रस्थितः ॥ ३ ॥

रविगुप्तस्य ।

वामस्कन्धनिषण्णशार्ङ्गकुटिलप्रान्तापिताधोमुख-
 स्यन्दच्छोणितलम्बमानशशकान् वेणीस्खलच्चामरान् ।
 उपान्तप्रोतकपोतपोतनिपतद्रक्ताक्ततूणीरकान्
 सोऽपश्यत् करिकुम्भपेदजनितास्कन्दान् पुलिन्दान् पुरः ॥ ४ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

माल्यं मूर्धनि कर्णिकारकलिका पिष्टातकं चन्दनं
 मुक्तादाम गले च काचमणयो लासामयाः कङ्कणाः ।
 रागोऽङ्गेषु हरिद्रया नयनयोरत्युद्वेगं कज्जलं
 वेपोऽयं विरसस्तथापि हृदयं ग्राम्या हरन्ति स्त्रियः ॥ ५ ॥

लीढव्यस्रविपाण्डुराग्रनखयोराकर्णदीर्णं मुखं
 विन्यस्याग्रिमयोर्युगे चरणयोः सद्यो विभिन्नद्विपः ।
 एतस्मिन्मदगन्धवासितसटस्सावज्ञातिर्यग्वल-
 त्स्कान्ताहतिधूतलोलमधुपः कुङ्जेषु शेते हरिः ॥ ६ ॥

कयोरप्येतौ ॥

पार्श्वस्फालावलेपाच्चटुलितचरणोल्लेखिताकाशदेशः
 संघट्टाटोपकोपप्रकटितरसनापल्लवालीढसूत्रवा ।
 किञ्चित्साचीकृतास्यः स्फुरदधरपुटः स्फारिताताम्रचक्षु-
 घोरयाताभिलापादपसरति रूपं दर्शयन्नेप मेपः ॥ ७ ॥

शङ्करवर्मणः ।

नयनपथनिरोधक्रोधनिर्धूतमालभ्रमदविरलरोमस्तोमवद्धान्धकारः ।
 कृमिकबलनलोभोत्स्वातबल्मीकरन्ध्रोत्थितफणिफणघातैरुच्चलत्यच्छभल्लः ॥ ८ ॥

मदनस्य ।

पण्यान्यादाय वेगाच्चटुलतरकरो^१ भाय^२यित्वा किराटीं
 हिम्भैर्दत्तोच्चतालैर्विहितकलकलैर्दूरतो हन्यमानः ।
 त्यक्त्वा वीथीस्थिताभिः सचकितनयनं वीक्ष्यमाणोऽङ्गन्नाभि-
 र्धात्कृत्योत्पत्य याति द्रुतमहतगतिर्विक्रितास्यः प्लवङ्गः ॥ ९ ॥

न्यश्चञ्चलचञ्चुचुम्बनचलच्चूडाग्रमुग्रं पत-
 चक्राकारकरालकेसरसटास्फारस्फुरत्कन्धरम् ।
 वारं वारमुदाङ्गिचञ्चलघनभ्रश्यन्मत्तक्षुण्णयो-
 र्दृष्टा कुबकुटयोर्द्वयोः स्थितिरिति कूरकर्म युध्यन्तोः ॥ १० ॥

वररुचेः ।

हन्ति स्थूणाश्चरणहननैर्हन्ति दोग्ध्रीं सपात्रां
 वत्सं हन्ति स्तनपरिसरालोकिनं हन्ति भूमिम् ।
 दामग्रन्यत्रुटनवलितग्रीवमुत्प्लुत्य लोकं
 हंभाशब्दैश्चलयति शकुन्मूत्रिणी गौरदुग्धा ॥ ११ ॥

भरालोके भूमौ पतति दहनाद्यैः प्रपतनै-
 रुदस्तः प्रोदस्मन् स्वमयमखिलं व्योम कुरुते ।
 जले पङ्के गुल्मे पथिकजनसङ्घातनिविडे
 नदन्नुक्षा भारं क्षिपति विपिने धावति ततः ॥ १२ ॥

पुरो नुभः पश्चाद्भजति विधृतश्चक्रितवपुः
 समुत्पत्योत्तानः पतति पथि कच्छान् प्रविशति ।
 हयः किञ्चिद्गच्छेद्यदि नयति नः कन्दुकदर्शा
 कशाघाते तिष्ठत्यथ चरणघातैर्निखनति ॥ १३ ॥

सूक्तिसहस्रादेते ।

अङ्गुष्ठाग्रिमवक्रिताङ्गुलिधरः पादार्धनीरुद्धभूः
 पाश्वेद्विगकृतो निहत्य कफणिन्दन्देन [दं] शान्मुहुः ।
 न्यग्जालुद्रयन्त्रयन्त्रितघटीवक्रान्तरालस्खल-
 द्धाराध्वा न मनोरमं पथि पयो गां दोग्धि गोपालकः ॥ १४ ॥

नो(घो?)यिकस्य ।

लोलद्वेणितलं लसत्युचतटं मेङ्गम्रितम्बस्थलं
 पर्यस्ताश्रितनेत्रवलितभुजं स्विद्यत्कपोलस्थलम् ।
 मश्रन्त्यो दधि हन्त गोपवनिताश्रितैः समं कामिना-
 माकर्षन्ति दृशो दृशां श्रुतिपपादाकुञ्चनमाञ्चनैः ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

दधिमयनविम्लोलोलहृवेणिदम्भा-
 दयमदयमनङ्गने विश्वविश्वैकजेता ।
 भवपरिमवकोपत्यक्तवाणः कृपाण-
 श्रममिव दिवसाद्रौ व्यक्तशक्तिर्व्यनक्ति ॥ १६ ॥

असिउक्कुरस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तनरुहणविरचिताया सूक्तिमुक्तावल्यां जातिपद्धतिः ॥

राजवर्णनम् (९७)

रत्नाकरोऽपि ते कोशश्चन्द्रश्रीरुचिरोज्ज्वलः ।

मयात्पोल्लिखदानस्य न कदाचिन् समुद्रताम् ॥ १ ॥

महत्त्यागदंयायुक्तः सत्यभामासमन्विनः ।

भवान्वा भगवान्वापि गतो भेदः परस्परम् ॥ २ ॥

किं चित्रं यदि देवेन भूभूतः करदीकृताः ।

देवोऽपि दापितः किं तेन पुनः पृष्ठतः करम् ॥ ३ ॥

वेणामप्येते ।

मांगतद्रपुरासुखेन्दु मृजनः स्रष्टुः समग्रस्त्रिषां

कोशः शोषमगाद्गाधजगतीशित्वेऽप्यनस्तापितः ।

निःशेषपुनिमग्नलम्पयवगादीपल्लभैरेष वा

शेषः केजमयः किमन्पतमस्तनोर्मस्तनो निर्मितः ॥ ४ ॥

शङ्खैरणिजितम् ।

भम्पुट्ठा वसुमती दक्षिणं रिपूरः

प्रोदीहता वसवता यल्लिराजमर्ष्याः ।

एकत्र जन्मनि कृतं तद्देनेन यूना

जन्मत्रये यदकरोन् पुरुषः पुराणः ॥ ५ ॥

दीर्घां धारय पुन्दीरकमपितं तन्वाप्यनो विजयं

पक्राष्टुः स्र पाटयुज्यमर्चनि दोष्णा ममम्पुट्ठा ।

मर्ष्या भूतिशक्ते निरेजय भव उपायान् दिव्यकरुण-

विश्वान्तःकरुणकपोर मरुते जलो हविः मन्त्रमि ॥ ६ ॥

विजयम् ।

प्रेयानेव वृषस्तवापि सततं भूविस्तवापि स्थिरा
 दुर्गाया भवताऽपि भूधरभुवः सम्यग्गृहीतः करः ।
 निर्व्याजं परमेश्वरत्वमियता नो यासि वक्तुं जनै-
 र्हेलोह्रासितवाहिनीशमयने यन्नो विपादी भवान् ॥ ७ ॥

ते गच्छन्ति महापदं भुवि पराभूतिः समुत्पद्यते
 तेषां तैः समलङ्कृतं निजकुलं तैरेव लब्धा सितिः ।
 तेषां द्वारि नदन्ति वाजिनिवहास्ते भूपिताः सर्वदा
 ये दृष्टाः परमेश्वरेण भवता रुष्टेन तुष्टेन वा ॥ ८ ॥

कयोरप्येतौ ।

सन्धानानि विसन्धयः प्रकृतयस्ताभ्यः परं प्रत्ययो
 देव व्याकरणादभेदकमिदं वैधर्म्यमेतत्तव ।
 आदेशो न विकल्प्यते न च कृतं किञ्चित्कचिल्लुप्यते
 नो वृद्धिर्गुणवाधिका न पुरुषः कार्ये बवचिन्मध्यमः ॥ ९ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य ।

अत्पुत्राः परितः स्फुरन्ति गिरयः स्फारास्तथाऽम्भोधय-
 स्तानेतानपि विभ्रती किमिति न क्लान्ताप्रसि तुभ्यं नमः ।
 आश्चर्येण पुनः पुनः स्तुतिमिति प्रस्तौमि यावद्भुव-
 स्तावद्विभ्रदिमां स्मृतस्तव भुजो वाचस्ततो मुद्रिताः ॥ १० ॥

श्रीहनुमतः ।

सन्मीलन्मणिरग्निजालजदिलच्छायं रणत्कङ्कणं
 विभ्राणस्तव देव वैरिकदनक्रीडाकठोरः करः ।
 स्थपत्वा संयति जीवितानि रिपवो ये स्वर्गमार्गे गता-
 स्तानाकष्टमिवाविवेश रमसाचण्डद्युतेर्मण्डलम् ॥ ११ ॥

श्रीमुरारेः ।

केषां त्वचरितैर्निसर्गशुचिभिद्येतो न चित्रीयते
 नान्यस्यापि मनाऽग्रन्मीयसतया यस्संस्तवस्सहते ।
 पश्योह्रासितसन्तताश्रुसारितामेषां द्विपन्नायिका-
 नेत्रेष्वञ्जनमञ्जुतामलिनतां मार्ष्टुं कियानुद्यमः ॥ १२ ॥

मुक्ताकणस्य ।

आलानं जयकुञ्जरस्य दृपदां सेतुर्विषद्वारिधेः

पूर्वादिः करवालचण्डमहसो लीलोपधानं श्रियः ।

संग्रामामृतसागरप्रमथनक्रीडाविधौ मन्यरो

राजन् राजति वैरिवीरघनितावैधव्यदस्ते भुजः ॥ १३ ॥

भट्टश्यामलस्य ।

आवाल्याधिगमान्मयैव गमितः कोटिं परामुञ्जते -

रस्मत्संकथयाऽपि पार्थिवपतिः संप्रत्यहो लज्जते ।

इत्थं रुष्ट इवात्मजेन यज्ञसा दत्तावलम्बोऽभ्युधेः

पारे तीरतपोवनानि भजते वृद्धो गुणानां गणः ॥ १४ ॥

श्रीहनुमतः ।

देव त्वद्वृणकीर्तनेन सुखयत्याखण्डलं नारदे

किन्तु श्रोत्रकटु ध्वणन्ति मधुपास्ते पारिजातस्रजः ।

वार्यन्ते यदि वाऽप्सरोभिरभितस्ते चाप्रगाढम्बरै-

रुद्रेल्लज्जुज्वल्लिकङ्कणश्लणत्कारस्तथा दुःश्रवः ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

स्वर्गाद्गोपाल कस्माद्भजसि सुरमुने भूतले कामधेनो-

र्वत्सस्यानेतुकामस्तृणचयमधुना मुग्ध दुग्धं न तस्याः ।

श्रुत्वा श्रीभोजदेवसितिपवितरणं व्रीडशुष्कस्तनी सा

तर्हि व्यर्थः प्रयासस्तदपरमखिलं चर्वितं तत्सपत्नैः ॥ १६ ॥

संख्यातुं यदि दानमस्य नृपतेः कौतूहलादीदृशे

तत्पूर्वं कति बालुकाः कथम भोः स्वर्वादिनीरोषसः ।

कुण्ठयेदसि तत्र कर्मणि तव भ्रान्तस्तदानिमिसौ

कृपातिक्रमकातरस्य जलधिप्रोलङ्घनायोद्यमः ॥ १७ ॥

तूतामृत्रपिनद्धजीर्णपटलच्छिद्रेष्वन्धान्नरै-

र्येषां वेष्टमु नेन्दुधामभिरपि व्यालुममन्त्रं तमः ।

तेषां तन्मुखवीक्षणेन मुषियां संधिषु मृग्याङ्गना-

कर्णेन्दीवरतादनेऽप्यविरलं रत्नैः प्रदीपापितम् ॥ १८ ॥

गेह्लकस्येती ।

मुक्ताः केलिविभूतहारगलिताः सम्मार्जनीभिः कृताः
 प्रातः प्राङ्गणसाम्नि मन्यरचलद्वालाद्विलासारुणाः ।
 दूरादादिमन्त्रीजशङ्किन्तधियः कर्पन्ति केलीशुकाः
 यद्विद्वद्भवनेषु देव भवतस्तत्त्यागलीलायितम् ॥ १९ ॥

दरिद्रान् सृजतो धातुः कृतार्थान् कुर्वतस्तव ।
 श्रीकीर्तिं न जानीमः कः त्रयेण विरंस्पति ॥ २० ॥

कयोरप्येतौ ।

सुतलं चरणद्वन्द्वं पृथ्वी जयनमण्डली ।
 यत्कीर्तिर्मध्यमाकाशः सुमनोवासभुः शिरः ॥ २१ ॥

लघुबलमवासुदेवस्य ।

अध्याहारः स्मरहरागिरश्चन्द्रशेषस्य शेष—
 स्याद्देर्भूयः फणसमुचितः काययष्टीनिकायः ।
 दुग्धाम्भोधेर्मुनिचुलकनत्रासनाशाभ्युषायः
 कायव्यूहः क जगति न जागर्यदः कीर्तिपूरः ॥ २२ ॥

आस्ते दामोदरीयामियमुदरदरीं याञ्ज्वलम्य त्रिलोकीं
 संमातुं शैवैवन्ति प्रथिमभरवशादत्र नैतद्यशांसि ।
 तामेतां पूरयित्वा निरगुरिब मधुध्वंसिनः पाण्डुपद्म—
 च्छापापन्नानि तानि द्विपदशनसनाभीनि नाभीपथेन ॥ २३ ॥

भन्तःसन्तोषवाणैः स्थगयति न दृशस्ताभिराकर्णयिष्य—
 ऋङ्गे नानस्तिरोमा रचयति पुलकश्रेणिमानन्दकन्दासम् ।
 न क्षोणीभङ्गभीरुः कलयति च शिरःकम्पनं तत्र विभ्रः
 शृण्वन्नेतस्य कीर्तीः कथमुरगपतिः प्रीतिमाविष्करोति ॥ २४ ॥

भूशक्रस्य यत्रासि विक्रमभरेणोपार्जितानि क्रमा—
 देतस्य स्तुमहे महेभदशनस्पर्धानि कैरक्षरैः ।
 लिम्पद्भिः कृतकं कृतोजपे रजतं राज्ञां तत्रःपारदै-
 रस्य स्वर्णगिरिः मतापदहनैः स्वर्ण पुनर्निर्मितः ॥ २५ ॥

सण्डनकारश्रीहर्षस्यैते ।

स्तनयुगमश्रुस्नातं समीपतरवर्ति हृदयशोकाग्रेः ।

चरति विमुक्ताहारं व्रतमिव भवतो रिपुस्त्रीणाम् ॥ २६ ॥

भट्टबाणस्य ।

शत्रूणामयशो यशश्च भवतः श्यामं च शुक्लं च यत्

व्याप्य द्यां च दिशश्च देव रभसादासागरं गच्छतः ।

दृष्ट्वा तत्सहसा कलिन्दतनयामन्दाकिनीसङ्गम्-

भ्रान्त्या स्नान्ति मुधैव मुग्धमुनयो मृद्भर्गभैः करैः ॥ २७ ॥

रिस्तुकस्य ।

भ्रान्त्या दिग्बलयं सितीश्वर दिवं त्वत्कीर्तिहंसी गता

साऽपि ब्रह्ममरालसंगतिवशात्तत्रैव गर्भिण्यभूत् ।

पश्य व्योमतरङ्गिणीपरिसरे कुन्दावदातं तथा

मुक्तं भाति विशालमण्डकमिदं शीतयुतेर्मण्डलम् ॥ २८ ॥

श्रीहनुमतः ।

मुक्तावीजाल्पसूता रणभुवि निहतारातिमत्तेभकुम्भ-

स्रस्ताविङ्गागदन्तेनि हितशतशिफा स्थूलभोगीन्द्रकन्दा ।

विस्फूर्जत्तारतारागणकुसुमचया वर्धिता दानतोयै-

र्देव त्वत्कीर्तिवल्ली नवकफलमिदं चन्द्रविम्बं विभर्ति ॥ २९ ॥

धीर क्षीरसमुद्रसान्द्रलहरीलावण्यलक्ष्मीमुप-

स्वत्कीर्तेस्तुलनां कलङ्कुमलिनो धर्त्ता कथं चन्द्रमाः ।

स्यादेवं त्वदरातिसौधशिखरमोद्भूतदूर्वाङ्कुर-

ग्रासव्यग्रमतिः पतेद्यदि परं तस्याङ्कुशाया मृगः ॥ ३० ॥

यः कालः केरलानां निजकुलधवलो धर्मशास्त्रेषु रक्तः

पीतः स्त्रीनेत्रनालैरपि जगति चतुर्वर्णविश्रामभूमिः ।

चञ्चलघण्टीशहासप्रमुदितकुमुदश्रेणिशीतांशुगौरैः

स्वैः स्वामिन् कीर्तिपुञ्जः कथमसि कृतवानेकवर्णं जगत्त्वम् ॥ ३१ ॥

कर्कन्धूफलमुचिनोति शबरी मुक्ताफलाकाङ्क्षया
 गृध्रोऽलककदम्बरस्य पुरतः काकोऽपि हंसायते ।
 फीर्त्सा ते धवलीकृते त्रिभुवने क्षमापाल लक्ष्मीः पुनः
 कृष्णं वीक्ष्य बलोऽयमित्युपाहितग्रीवं शनैर्जल्पति ॥ ३२ ॥

देव त्वं मलयचलोऽसि भवतः श्रीखण्डशास्त्री भुज-
 स्तस्मिन् कालभुजङ्गमो निवसति स्फूर्जत्कृपाणच्छलात् ।
 एष स्वाङ्गमनर्गलं रिपुतरुस्कन्धेषु संघट्टयन्
 दीर्घं व्योमविसारि निर्मलयशोनिर्भोकमुमुञ्चति ॥ ३३ ॥

चिन्तागम्भीररूपादनवरतचलद्भूरिशोका [१] घट-
 व्याकृष्टं निद्रावसन्त्यः पृथुनयनघट्टीयन्त्रमुक्ताभुधारम् ।
 नासावंशमणालीविषमपथपनद्वाप्पपानीयमेत-
 देव त्वद्गौरिनार्यः स्तनकलशपुगेनाविरामं वहन्ति ॥ ३४ ॥

यथा यथा नाथ यशो विवर्धते सिता त्रिलोकीमिव कर्तुमुद्यतम् ।
 तथा तथा मे हृदयं विदूयते मियालकालीधवलत्वशङ्कया ॥ ३५ ॥

गीतं ममो तव यशसिद्राङ्गनाभिः शृण्वन्नृत्तिचपलः सुरलोकपालः ।
 पूर्वं त्रिलोचनसदमन्तरीमहन्त्या भूयोऽपि चिन्तयति कर्णसहस्रकामः ॥ ३६ ॥
 केनाप्येते ।

यस्याधो गगनं रसानन्दमुपर्यम्भोऽप्यन्तरे
 यन्नात्यधिपक्षिणोऽसगदिशः कृत्वाऽन्यथा वर्तते ।
 यः प ध्वान्तमनुणारश्मिचयो नीलासनथाश्रोतवा
 देव त्वयशसोऽद्भुताद्भुवननान्तस्य स्तुती के वयम् ॥ ३७ ॥

नित्यस्य ।

शृन्वा श्रीनिवासाभद्रनरं दूरे स्थितं वारयते-
 वाचाप्यमरश्चापान्धुमनियो युक्तमेतद्यशः (नः?) ।
 यत्र वरायनुमीयते न भुवनं नो पुणरं नो वरन्
 हंमो न दिनगतदहन्त्यसो रिश्रातमानं जनः ॥ ३८ ॥

वैद्यमुक्तितस्य ।

मातुः खेदमयं ततान पृथुकः क्रोडेऽपि धान्याश्चरन्
 रागाढ्यस्तरुणः पुरन्दरपुरश्रीन्यस्तकण्ठग्रहः ।
 ज्यायानप्यभजत्पितामहपदं नित्याविनीतस्तनू-
 जन्मा ते यशसां गणस्तदुचितव्रीडोऽसि तत्कीर्तनात् ॥ ३९ ॥

हनुमतः ।

खद्योतद्युतिमातनोति सविता जीर्णोर्णनाभालय-
 च्छायामाश्रयते शशी मशकतामायान्ति यत्राद्रयः ।
 इत्थं वर्णयतो नभस्तव यशोजातं स्मृतेर्गोचरं
 तद्यस्मिन् भ्रमरायते नरपते वाचस्ततो मुद्रिताः ॥ ४० ॥

कुमुदचन्द्रस्य ।

दिग्वारणे सुरवधूपरिगीयमानयुष्मद्यशःश्रवणनिश्चलकर्णताले ।
 निर्विघ्नमापिबति शृङ्गकुलं मदाम्बु कल्याणमावहति कस्य न चेष्टितं ते ॥ ४१ ॥
 जितैमन्योः ।

सिद्धाङ्गनास्तव यशांसि रतान्तरेषु गायन्ति येन रतखेदमपाकरोति ।
 जत्सङ्गसङ्गतकुरङ्गकरोमहर्षधर्षस्रवन्नवधनामृतविन्दुरिन्दुः ॥ ४२ ॥

वग्रग्राहमुदन्वतो जलमतिक्रामत्यनालम्वने
 व्योम्नि भ्राम्यति दुर्गमं क्षितिभृतां प्राग्भारमारोहति ।
 कीर्णं याति विपाकुलैरहिकुलैः पातालमेकाकिनी
 कीर्तिस्ते नयनाभिराम कृतकं मन्ये भयं योषिताम् ॥ ४३ ॥
 विल्लहणस्यैतौ ।

निस्तृत्याहवसागरादनु पुनः संसृत्य पृथ्वीतलं
 कृत्वाधो हिमशैलमीश्वरशिरःशीतांशुलेखामपि ।
 गङ्गेव स्मृतजन्मभूमिरमरैः साश्चर्यमालोकिता
 त्वत्कीर्तिः प्रतिलोम लङ्घितवती ब्रह्माण्डमारोहति ॥ ४४ ॥

धर्माशोकस्य ।

सिन्दूरं सीमन्तात् स्मितं मुखाद्वैरराजवनितानाम् ।
यस्य प्रतापयशसी हरतः स्म समानदग्गुणासहने ॥ ४५ ॥

वैद्यनाथप्रशस्तेः ।

अत्युक्तौ यदि न प्रकुप्यसि मृपावादं न चेन्मन्यसे
तद्भ्रमोऽद्भुतकीर्तनाय रसना केषां न कण्ठ्यते ।
देव त्वत्तरुणप्रतापदहनज्वालावलीशोपिताः
सर्वे वारिधयस्तवारिवनितानेत्राम्बुभिः पूरिताः ॥ ४६ ॥

गुणेश्वरस्य ।

कूर्मः पादोऽस्य यष्टिर्भुजगपतिरसौ भाजनं भूतधात्री
तैलोत्पूराः समुद्राः कनकगिरिरयं वृत्तवर्तिप्ररोहः ।
अर्विश्रवणं शूरोचिर्गगनमलिनिभा कज्जलं दहमानः
शशुश्रेणी पतङ्गो ज्वलति रघुपते त्वत्प्रतापमदीपः ॥ ४७ ॥

चित्तपस्य ।

तादृग्दीर्घविरिञ्चिवासरविर्धौ जानामि यत्कर्तृतां
शङ्के यत्प्रतिविम्बमम्बुधिपयःपूरोदरे वाडवः ।
व्योमन्यापिविपक्षराजकयशस्तारापराभावुकः ।
कासामस्य न स प्रतापतपनः पारं गिरां गाहते ॥ ४८ ॥

अस्यासिर्भुजगः स्वकोशमुपिराकृष्टः स्फुरत्कृष्णिमा
कम्पोन्धीलदरालनीलवलनस्तेषां मिथे भूभुजाम् ।
सङ्ग्रामेषु निमज्जलीमयमहासिद्धौ पधीवीरुषां
पर्वारोरे त्रिनिन्द्य जगद्धिस्फुक्ता पैर्माय नालम्बिता ॥ ४९ ॥

उदण्डकोकनदकोमलकोशकान्तिः
कान्ताकचग्रहणकण्टकिनप्रकोष्ठः ।
मित्रद्विजातिरिपुवर्गविलासिनीनां
सम्मानदानभयभोगकरः करस्ते ॥ ५० ॥

श्रीहर्षस्यैतौ ।

तुल्या बाणकृपाणयोरनुगतिः क्षीणा न नौ कुत्रचित्
 कोऽं मे हरति प्रयच्छति पुनर्लक्षं रणे पत्रिणे ।
 इत्थं देव कुनायकत्वमसकृद्द्वेय युद्धेष्वसिः
 कृत्वा सन्धिमुपोदवेपथुरथ क्रोधादिवेश द्विपि ॥ ५१ ॥

कस्यापि ।

तत्र दिग्विजयारम्भे बलधूलीबहलकोपजनितेषु ।
 गगनस्थलेषु भानोश्चक्रमभूदुरा....भिङ्गम् ॥ ५२ ॥

रुद्रस्य ।

यद्येतत्क्षयवाह्निधूमपटलं ज्वालाः किमन्तर्न त-
 न्मेघानामियमुन्नतिर्यदि तदा किं नात्र विद्युच्छटा ।
 ध्वान्तं चेदिदमुद्गतं तदमुना प्रच्छाद्यते किं रविः
 यद्यात्रोद्यतधूलिभिर्दिविपदामेवं विकल्पाः कृताः ॥ ५३ ॥

वैद्यश्री(श्रीवैद्य ?)नाथप्रशस्तेः ।

सप्तानामयुगान्तसङ्गतिर्हि स्यादर्धवानां न किं
 मभ्रश्चरिषिनिगोललेललहरिर्यज्जत्रयात्रोत्सवे ।
 न स्याच्चञ्चलितोच्चकन्धरहरिव्यूहप्रकामोच्चल-
 द्धूलीजालनिबद्धपङ्क-पटलीसंस्त्यायमेपां पयः ॥ ५४ ॥

मेरीमाङ्कारस्य ।

यद्यात्रासु प्रचुरतुरगश्रेणिबलत्सुराग्रैः
 मोघद्धूलीपटलपिहितः खे न नष्टः खरांशुः ।
 तन्मन्येऽहं भुवनविवरव्यापिनस्तूर्यघोषा-
 वस्तैरश्वैरपहतरथः क्वापि नीत्वा निरस्तः ॥ ५५ ॥

आदित्यमदृष्टस्य ।

तुरगखरसुरोत्पैर्मांसलैः पांसुपूरै-
 र्गगनमपि तयाऽभृदाकुलं तस्य युद्धे ।
 न निपतति ययाऽस्मादन्तराले निरुद्धा
 कुसुमेनिकरदृष्टिः स्वर्धूमिर्विमुक्ता ॥ ५६ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

यस्याशाविजये तुरङ्गमस्तुरक्षुण्णक्षमामण्डल-

क्षोदोद्भूतरजःपरागपटले दिक्चक्रमाक्रामति ।

अक्षणां पङ्क्तिगतानि निन्दति निजं हस्तद्वयं निन्दति

स्वां निन्दत्यनिमेषतां परिपतद्वाष्पाम्बुपूरो हरिः ॥ ५७ ॥

देव त्वद्विजयप्रयाणसमये गम्भीरभेरीरवा-

नाकर्ण्यारिमहीभुजां प्रविगतां दुर्गा वनान्तःस्थलीम् ।

फाल[प्रान्ते]विलयकण्टकतरुव्याजेन राज्याक्षर-

श्रेणीमात्मकृतां निकृन्तति भवद्भ्रीत्या विहस्तो विधिः ॥ ५८ ॥

देव त्वद्विजयप्रयाणसमये सद्वाजिराजीसुर-

क्षुण्णक्ष्मातलपीनपांसुपटलव्याप्तानिमेषेक्षणः ।

सुत्रामा बहु मन्यते फणिपतिं पातालमूलस्थितं

सोऽप्युद्धामकरीन्द्रदुर्धरभराक्रान्तः सहस्रेक्षणम् ॥ ५९ ॥

केषामप्यते ।

श्रुत्वा त्वां सहसाऽऽगतं निजपुराञ्चासेन निर्गच्छतां

शत्रूणामवरोधनैर्जललवप्रस्यन्दनश्वत्पुदाः ।

शुभ्रे सन्ननि पट्टविन्मुपवने बाप्ये नवाम्भोरुहे

क्रीडाद्री च सशाद्वले विवलितग्रीवं विमुक्ता दशः ॥ ६० ॥

धनपालस्य ।

असिन्द्रश्च सीमन्तो माऽभून्नो योषितामिति ।

अतः परिहरन्त्याजावसिं दूराच्च तेऽरयः ॥ ६१ ॥

कस्यापि ।

हारानाहर देव चन्द्रधवलान्नो चेत्पयोधेस्तर्त्री

संप्राप्ते त्वयि सैन्यवारणगणैर्मज्जद्विराशोभितम् ।

सिन्दूरारुणमम्बु मेघपटलैः पीत्वोज्झनं शुक्तिपु

स्वत्यरेव दिनैः करिष्यति महीमाताग्रमुक्ताफलाम् ॥ ६२ ॥

धर्मदेवस्य ।

राज्ञामस्य शतेन किं कलयतो हेति शतघ्नी कृतं]-

[लं]सैर्लक्षभिदो दृशैव जयतः पद्मानि पद्मैरलम् ।

कर्तुं सर्वपरच्छिदः किमपि नो शक्यं परार्धेन वा

तत्सङ्ख्यापगमं विनाऽस्ति न गतिः काचिद्व्रतैतद्विषाम् ॥ ६३ ॥

अस्यारिप्रकरश्शरश्च नृपतेः सङ्ख्ये पतन्तावुभां

सीत्कारं च न संमुखं रचयतः कम्पं च न प्राप्नुतः ।

तद्युक्तं न पुनर्निवृत्तिरुभयोर्यागतिं यन्मुक्तयो-

रेकस्तत्र भिनात्ति मित्रमपरश्चापित्रमित्यद्भुतम् ॥ ६४ ॥

यः पृष्ठं युधि दर्शयत्यरिभटश्रेणीषु यो वक्रता-

मस्मिन्नेव विभर्ति यश्च किरति क्रूरध्वनिर्निष्ठुरः ।

दोषं तस्य तथाविधस्य भजतश्चापस्य गृह्णन् गुणं

विख्यातः स्फुरमेक एष नृपतिः सीमा गुणग्राहिणाम् ॥ ६५ ॥

• ऋजुत्वमौनश्रुतिपारगामिता यदीयमेतत् परमेव हिंसितुम् ।

अतीव विन्वासविधायि चेष्टितं बहुर्महानस्य स दाम्भिकः शरः ॥ ६६ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्यैते ।

स्वभिलिखितोद्गतैररिशिरश्चक्रैर्बभूव क्षणं

लोके चान्द्रमसे विधुन्तुदधटावस्कन्दकोलाहलः ।

किञ्चापीभिरपि स्फुरन्मुखतया शीतांशुकोटिभ्रमं

विभ्राणैरजनिष्ट राहुभुवने भूयान् सुभिसोत्सवः ॥ ६७ ॥

कस्यापि ।

देव स्वस्तुतिरस्तु नाम हृदि वः सर्वे च सन्त्यागमा-

स्तीर्थं न कचिदीदृशं भवति किं त्वत्त्वङ्गधारा यथा ।

यामेकस्वशरीरसिद्धिरसिको मूर्ध्नि प्रतीच्छन् क्षणं

द्वैविध्यादनु पञ्चतां तदनु च त्रैदश्यमाप क्षणात् ॥ ६८ ॥

धर्माशोकस्य ।

दिश गतिमतिशीघ्रां त्वं मृगि द्राम्गृहाण
 भ्रसनचलितनीलाम्भोजलीलादृशं स्वाम् ।
 इति पथि विलपन्ती प्रान्तराक्रान्तखिन्ना
 त्वदासिनिहतवैरिभेयसी कैर्न दृष्टा ॥ ७४ ॥

श्रीवैद्यमानुपाण्डितस्य ।

[आ]च्छिद्य म्रियतः कदम्बकुसुमं त्वद्वैरिदारैर्नवं
 यात्राभङ्गनविधायिनां जलमुचां कालस्य चिह्नं महत् ।
 हृष्यद्भिः परिचुम्बितं नयनयोन्यस्तं हृदि स्थापितं
 सीमन्ते निहितं कथंचन ततः कर्णावतंसीकृतम् ॥ ७५ ॥

स्नाताः प्रावृषि वारिवाहसलिलैः संरुद्धशष्पाङ्कुर-
 व्याजेनात्तकुशाः प्रणालसलिलैर्देत्वा निवापाञ्जलीन् ।
 प्रासादास्तव विद्विषां परिपतत्कुड्यस्थपिण्डस्थलाः
 कुर्वन्ति प्रतिवासरं निजपतिभेताय पिण्डक्रियाम् ॥ ७६ ॥

हर्म्याणांशुपका(हा ?)रफर्म कुसुमैरुत्सङ्गशाखाभृतां
 वन्यानां मदशीकरेण करिणां राजाङ्गणाभ्युक्षणम् ।
 वासो वासगृहेषु धूपशिखया दावाग्निदग्धाङ्कुरो
 यस्य प्रागिव सत्क्रिया रिपुगृहे शून्येऽपि संपाद्यते ॥ ७७ ॥

द्वारं खङ्गिभिरावृतं बहिरपि प्रह्विन्नगण्डैर्गजे-
 रन्तः कञ्चुकिभिः स्फुरन्मणिधरैरध्यासिता भूमयः ।
 आक्रान्तं महिषीभिरेव शयनं त्वद्विद्विषां मन्दिरे
 राजन् सैव चिरन्तनप्रणयिनी शून्येऽपि राज्यस्थितिः ॥ ७८ ॥

राजन् राजसुता न पाठयति मां देव्योऽपि तूर्णां स्थिताः
 कुञ्जे भोजय मां कुमारसचिवैर्नाद्यापि किं भुज्यते ।
 इत्थं राजशुकस्तवारिभवने मुक्तोऽध्वगैः पञ्जरात्
 चित्रस्थानवलोक्य शून्यवलभानेकैकमाभापते ॥ ७९ ॥

कोणे कोट्कणकः कवाटनिकटे लाटः कलिङ्गनेऽङ्गणे
त्वं रे गूर्जर नूतनो मम पिताऽप्यत्रोपितः स्थण्डिले ।

इत्थं यस्य विवर्धते निशि मिथः प्रत्यर्थिनां मस्तर-

स्थानान्यत्र (त्व ?) भवो विरोधिकलहः कारानिकेतस्थिते ॥ ८० ॥

केषामप्येते ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तनरुहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावर्यां राजवर्णनपद्धतिः ॥

क्रियागुप्त्यादिचित्रपद्धतिः (९८)

तत्र क्रियागुप्तम्

पामारोगाभिभूताङ्गः श्लेष्मव्याधिनिपीडित ।

यदि ते जीवितुं वाञ्छा तदहो शीतलं जलम् ॥ १ ॥

(मा पाः इति क्रिया)

प्रावृषि स्फारपर्जन्यगर्जाञ्जलि मदद्विपि ।

अनेहसि मनोनाथमहं मानवती मुहुः ॥ २ ॥

प्रावृषीति क्रिया ।

आलिङ्ग्य मन्दिरे रम्ये सदानन्दविधायिनि ।

कान्ता कान्तं कुरङ्गाक्षी कुम्भिकुम्भपयोधरा ॥ ३ ॥

अंसदिति क्रिया ।

कावेरीतीरकर्पूरपरागापोदसोदराः ।

रतिस्वेदलवानेते पुरन्ध्रीणां समीरणाः ॥ ४ ॥

अैपुरिति क्रिया ।

अहं च देवनन्दी च कुशाग्रीयधियानुभौ ।

नैव शब्दाम्बुधेः पारं किमन्ये जडबुद्धयः ॥ ५ ॥

एवेति क्रिया ।

१. इन् पातोर्लुङि उगमपुर्येद्वचनम् अङ्गीनि । २. पयः स्वप्ने लङ् अकन् । ३. पापातोर्लुङि प्रथमपुर-
बुद्धवचनान्तम् अङ्गीनि ४. इष्मनी.

निधुवनविनोदसमये किमकारि नवोदया पुरो भर्तुः ।

अत्रापि कथितमुत्तरमवबुध्यन्ते नहि भवन्तः ॥ ६ ॥

अत्रापि इति क्रिया ।

स्तनजघनभराभिराममन्दं गमनमिदं मदिरारुणेक्षणायाः ।

कथमिह सहसा विलोकयन्तो मदनशरज्वरजर्झरा युवानः ॥ ७ ॥

न स्तं इति क्रिया । केपामप्येते

कर्मगुप्तम् ।

शीकरासारसंवाही सरोजवनमारुतः ।

मक्षोभयति पान्यस्त्रीनिश्वासैरिव मांसलः ॥ ८ ॥

सर इति कर्म ।

करणगुप्तम् ।

पूतिपङ्कमयेऽप्यर्थे कासारे दुःखिता अमी ।

दुर्वारा भानसं हंसा गमिष्यन्ति घनागमे ॥ ९ ॥

दुर्वारा इति करणम् ।

संप्रदानगुप्तम् ।

अम्भोरुहमये स्नात्वा वापीपयसि कामिनी ।

ददाति भक्तिसम्पन्ना पुष्पं सौभाग्यवर्धनम् ॥ १० ॥

अये इति संप्रदानम् ।

अपादानगुप्तम् ।

शिलीमुखैस्त्वया धीर दुर्वारैर्विजितो रिपुः ।

विभेत्यत्यन्तमलिनो बनेऽपि कृसुमाकुले ॥ ११ ॥

अलिन इत्यपादानम् । धर्मदासस्येति ।

अधिकरणसप्तम् ।

क वसन्ति त्रियो नित्यं भूभृता वद कोविद ।

असावतिशयः कोऽपि यदुक्तमपि नोद्यते ॥ १२ ॥

असौ इत्यधिकरणम् । वाग्भटस्य ।

संशोधनगुप्तम् ।

वैद्यशो महानेप मार्गमाहृत्य तिष्ठति ।

तावदग्रैव तिष्ठामि यावदन्यत्र यास्यति ॥ १३ ॥

वटो इति संबोधनम् ।

पिबतस्ते शिरावेण वारि कल्हारशीतलम् ।

केनेमौ दुर्विदग्धेन हृदये सन्निवेशितौ ॥ १४ ॥

एणेति संबोधनम् । कयोरप्येतौ ।

फो वा दग्धस्त्रिपुरजयिना कश्च कर्णस्य हन्ता

नद्याः कूलं विद्यत्यति कः कः परस्त्रीरतश्च ।

पः संग्राप्ते परिमषकरो भूपणं किं कुचानां

फो दुस्सङ्गे भवति महतां मानेपूजापहारः ॥ १५ ॥

फीदणो भवति जनः क्षितौ सुखान्नः

फः कालो विदित इहान्धकारहेतुः ।

फः प्रेयान् कुसुदवनस्य को निहन्ति

भ्रातृव्यं वद गिरसा जितस्त्वया कः ॥ १६ ॥

विधुरैर्विरहितः ।

संबन्धगुप्तम् ।

न गया गोरसाभिर्ज्ञं चेतः कस्मात्प्रकृष्यसि ।

अस्थानहृदि तैरोभिरलम्बान्योदितेक्षणे ॥ १७ ॥

१. भगी. गङ्गे २. वयो-वृद्ध इति पदविभागः. ३. दागे एव इति पदविभागः ४. मारः नरः पुरः
मारः पदः दाः मानुसराइव. इति भ्रमात् अतिवचनानि बोध्यानि. ५. विपुले निरदिनय, विपु-रवि-रदिनः, विपुः,
रविः, अरविः, इति वचनं अतिवचनानि ।

मे आगः इति संख्वः । दण्डिनः ।

पानीयं पातुमिच्छामि त्वत्तः कमललोचने ।

यदि दास्यासि नेच्छामि नो दास्यासि पिबाम्यहम् ॥ १८ ॥

दासी असीति गूढम् ।

कान्तयाऽनुगतः कोयं पीनस्कन्धो मदोद्धतः ।

मृगार्णां पृष्ठतो याति शंखरो रूढयौवनः ॥ १९ ॥

शम्बर इति बिन्दुच्युतकम् ।

काले विद्युत्प्रभाजाले शिखिताण्डवमण्डिते ।

कान्तः सर्वजनाभीष्टो बालेन्दुः खे न लभ्यते ॥ २० ॥

बालेन्दुरिति बिन्दुच्युतकम् । केषामप्येते ।

महानपि सुवीरोऽपि बहुरत्नयुतोऽपि सन् ।

विरसः कुपरीवारो दीनः केनोपसेव्यते ॥ २१ ॥

नदीन इत्यक्षरगुप्तम् ।

मत्स्यशीलदयोपेतो दाता शुचिरमत्सरः ।

इनः सर्वात्मना सेव्यः पदमुच्चैरभीत्सता ॥ २२ ॥

जिन इति व्यञ्जनच्युतकम् । सर्वदासस्यैतौ

प्रश्नोत्तरभेदाः ॥

काऽहमस्मि गुहा वक्ति प्रश्नेऽमुष्मिन् किमुत्तरम् ।

कथमुक्तं न जानासि कदर्थयसि यत् सखे ॥ २३ ॥

दर्थसीत्येतत्प्रतिवचनम् ।

श्लोकेऽत्रादौ विनिर्दिष्टं विजानन्ति महाधियः ।

कुतः कस्मिन् समुत्पन्ने सरागं भुवनत्रयम् ॥ २४ ॥

आत्तौ इति च प्रतिवचनम् ।

१. बालेन्दुःखेन इति पदविभागः २. क-थ-मुक्तम् ककारयन्त्राभ्यां रहितं कदर्थयसीति पदम् दर्थसीति पर्यवस्यति । ३. आदौ-आन् औ इति पदच्छेदः, अ-विशुः, तस्मात्, कुतोभुवनत्रयमित्यस्य प्रश्नस्येदं प्रतिवचनम्, इ-कामः, तस्मिन्, कस्मिन् समुत्पन्ने सरागं भुवनत्रयमित्यस्य प्रश्नस्येदं प्रतिवचनम् ।

भद्र माणवकाख्याहि कीदृशः खलु ते पिता ।
वातान्दोलितकल्लोलः कीदृशश्च महोदधिः ॥ २५ ॥

अत्र मज्जन्मकरः ।

कां हरिरभैरत् सूकररूपः कामरिरहितामिच्छति भूपः ।
केनाकारि च मन्यथजननं केन विराजति तरुणीवदनम् ॥ २६ ॥

अत्र कुङ्कुमेनेति ।

विभूषणं किं कुचमण्डलानां कीदृश्युमा चन्द्रमसः कुतो भाः ।
सीता कथं रौति दशास्यनीता हाराम हादेवर तात मातः ॥ २७ ॥
केषामप्येते ।

कः खे गच्छति का रम्या का जप्ता किं विभूषणम् ।
को वन्द्यः कीदृशी लङ्घन वीरर्मर्कटकम्पिता ॥ २८ ॥

का लक्ष्मीः पदमुन्नतं किमु पदं यद्गौरवं स्वामिनः
किं तद्गौरवमन्तरायरहिताऽपूर्वैव गुर्वी स्थितिः ।
का चासौ स्थितिरात्मभूषणपरव्यापारसंभावना
कस्यैतत्सकलं समस्ति शशिनः श्रीफण्टचूडामणेः ॥ २९ ॥

विद्येशस्य ।

अथ प्रहेलिका

सर्वस्वापहरो न दस्युकुलजः खट्वाङ्गभृक्षेत्रो
टोपानिष्टकरो ऽ धर्मनिरतः कीलालपो नासुरः ।
नृणां पृष्ठपलायनो न पिशुनः शीघ्रगमो नो हयः
शश्वद्रात्रिचरो न राक्षसगणः कोऽयं सखे ब्रूहि मे ॥ ३० ॥

मत्कुणः । धनञ्जयस्य ।

१ मनु जन्म कर-मम जन्मनः कारणभूत इति प्रथमप्रश्नप्रतिवचनम् मन्वन् मकर इति द्वितीयप्रश्नस्य प्रतिवचनम् । २ बभार हर. क. ग. घ ३ कुम्, कुम्, एन, कुङ्कुमेन, इति क्रमात्प्रतिवचनानि ४ हाराः, महादेवरा, तमानः-निदानः, राम हा देवर तान मानः, इति क्रमात्प्रतिवचनानि. ५. चरति. क. पाठभेदः, ६. विः, रमा, अङ्, कटक्ष, पिता, वीरमर्कटकम्पिता, इति क्रमात्प्रतिवचनम् ।

या मौनेन विरौति दुर्वलतया वध्नाति मेहं गले
 श्रान्ता धावति पर्वतेषु तृपिता ग्रीप्से मरौ लीयते ।
 शीतार्ताऽप्सु निमज्जते हुतवहं घर्मातुरा सेवते
 नग्ना नेच्छति चाम्बरं वद सखे किं नाम नार्या भवेत् ॥ ३१ ॥

(छाया)

अनेकसुपिरं कान्तं वादि स्त्रीमुखपङ्कजम् ।
 पश्य कान्ते वनस्यान्ते नेत्रश्रुतिमनोरमम् ॥ ३२ ॥

(वल्मीकम्)

अप्यत्युद्धो भूमिसमः पार्थिवोऽपि न पार्थिवः ।
 मानार्थं जीवितं तस्य कृते माने न जीवति ॥ ३३ ॥

प्रमाणार्था समुन्नता मूः ।

कामुज्जहार हरिरम्युधिमध्यलगां
 किं दुः(वि)श्रुतं भवति निर्मलपागमानाम् ।
 आमन्त्रयस्व वनमग्निसिखावलीढं
 य(तः)चापि का(को?)दहति के मदयन्ति भृङ्गवन् ॥ ३४ ॥

कुन्दमैकरन्दविन्दवः । कैयामप्येते ।

दृष्टं न दृश्यते स्पष्टं वक्ति न श्रूयते ध्वनिः ।
 चेष्टते जीवहीनोऽपि कथ्यतां यदि कौशलम् ॥ ३५ ॥

(दर्पणच्छाया) भट्टसोपेधस्य ।

अथामाणकः

बहुलेशेऽल्पफलदे फार्ये भाव्यं न सादरैः ।
 विदार्य गिरिशृङ्गाणि मूषकाकर्पणेन किम् ॥ ३६ ॥

पूर्वमेव परीक्ष्यं स्याद्वीडाकरमिदं न वा ।
नृत्ते तु संप्रवृत्तस्य शिरःप्रावरणेन किम् ॥ ३७ ॥

रत्नशेषस्यैतौ ।

महता पीडितो भूयः कुर्यादेव तदाश्रयम् ।
अग्निरेवाग्नेदग्धस्य भेषजं लोकविश्रुतम् ॥ ३८ ॥
निजामशक्तिं जानानो नावष्टम्भं त्यजेन्नरः ।
जरत्फणिफणाटोपो दंष्ट्राहीनोऽपि भीषणः ॥ ३९ ॥

यगवतो व्यासस्यैतौ ।

यावत्स्वस्थमिदं शरीरमरुजं यावच्च दूरे जरा
यावच्चेन्द्रियशक्तिरमतिहता यावत् क्षयो नायुषः ।
आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महान्
संदीप्ते भवने तु कूपस्वननप्रत्युद्यमः कीदृशः ॥ ४० ॥

कस्यापि ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तनरुहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां क्रियागुप्त्यादिविचित्रपद्धतिः ॥

वक्रोक्तिपद्धतिः (९९)

धन्या केयं स्थिता ते शिरसि शशिकला किं नु नामैतदस्या
 नामैवास्यास्तदेतत्परिचितमपि ते विस्मृतं कस्य हेतोः ।
 नारीं पृच्छामि नेन्दुं कथयतु विजया न प्रमाणं यदीन्दु-
 र्देव्या निहोतुमिच्छोरिति सुरसरितं शाठ्यमव्याद्विभोर्वः ॥ १ ॥

केयं मूर्ध्यन्यकारे तिमिरमिह कुतः सुभ्रु कान्तेन्दुयुक्ते
 कान्ताऽप्यत्रैव कामिन्ननु भवति मया पृष्टमेवावदेव ।
 नाहं द्वन्द्वं करोमि व्यपनय शिरसस्तूर्णमेनापिदानी-
 मेवं प्रोक्तो भवान्या प्रतिवचनम्रढः पातु वो मन्मथारिः ॥ २ ॥

नादेयं किमिदं घटस्थमुदकं नादेयमेवोद्यते
 तर्हि नाम पिबामि कस्यपतृपः पीतेन नान्नाऽभवन् ।
 किं वर्णा अपि सन्ति नाग्नि नै च किं किं तैरुखं त्वं कुतो
 यस्मादेव भवान् भगिन्यसि ततस्तेनैव मां बाधसे ॥ ३ ॥

वर्षाकाले सांप्रतमपतितया नैव शक्येत स्यातुम् ।
 उत्कण्ठिताऽसि तरले नहि नहि सखि पिच्छिलः पन्याः ॥ ४ ॥

यातीतः पान्थ पन्या व्रजति ननु कथं स्थावरं वर्त्म पुग्धे
 मार्गं पृच्छामि पृच्छ स्थितमिदमिह ते विस्मितं वीक्ष्य नेत्रे ।
 अध्वानं दूषयेतध्वनि भवति ध्वजध्वजमुद्रापपनेत्रा
 हास्यन्ते भावमूढाः पयि पथिकविष्टादिषां नाथ नार्यः ॥ ५ ॥

केषामप्येते ।

किं गौरि मां प्रति रूपा न तु गौरहं किं
 कुप्यामि कां प्रति मर्यात्यनुमानतोऽहम् ।
 जानाम्यतस्त्वमनुमानत एव सत्य-
 मित्यं गिरो गिरिभुवः कुटिला जयन्ति ॥ ६ ॥

रुद्रस्य ।

नगच्छाया हि रम्येयं वसतिः परिगृह्यताम् ।
 ग्रीष्मे काचिज्जनोपेता पान्यमित्थमजीवयत् ॥ ७ ॥

मकरन्दस्य ।

के घृयं स्थल एव संप्रति वयं पञ्चो विशेषाश्रयः
 किं घृये विहगस्य वा फणिपतेर्यस्यावतारो हरिः ।
 वामा घृयमहो विडम्बरसिकः कीदृक् स्मरो वर्तते
 येनास्मिन् सुविवेकशून्यमनसां पुंस्येव योपिद्मः ॥ ८ ॥

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तनल्हणविश्वितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वक्रोक्तिपद्धतिः ।

रथवर्णनपद्धतिः (१००-)

यदालोके सूक्ष्मं व्रजति सहसा तद्विपुलतां
 यदर्धे विच्छिन्नं भवति कृतसन्धानमिव तत् ।
 प्रकृत्या यद्वक्रं तदपि समरेखं नयनयोः
 न मे दूरात् किञ्चिन्नै च भवति पार्श्वे रयजवात् ॥ १ ॥
 मुक्तेषु रश्मिषु निरायतपूर्वकाया
 निष्कम्पचामरशिखा निभृतोर्ध्वकर्णाः ।
 आत्पोद्गैर्वैरपि रजोभिरलङ्घनीया
 धावन्त्यमी मृगजवाक्षमयेव रथ्याः ॥ २ ॥
 अयमरविवरेभ्यश्चातकैर्निष्पतद्भि-
 र्हरिभिरचिरभासां तेजसा चानुलिप्तैः ।
 गतप्रपरि घनानां पारिगर्भोदराणां
 विशुनयति रथस्ते शीकरक्लिन्ननेमिः ॥ ३ ॥

कालिदासस्यैते ।

विच्छिन्ना रथचक्रपद्धतिरियं हेलाप्लुतैर्वाजिना-
 धायान्तीव जवेन सम्प्रुखममी मार्गस्थिताः शाखिनः ।
 खेदं पादतलोद्गतेरिव गतो गन्तुं पुरो नेहते
 बाहानामनुकूलमारुतभराव्रीतोऽपि धूर्लीव्रजः ॥ ४ ॥
 आलिङ्गन्ते वसुधां निजसुरदलितामिवानुनेतुममी ।
 यदनविनिर्गतचरणा इव संलक्ष्यन्ते जवादम्बाः ॥ ५ ॥
 वादीश्वरकाञ्चनस्यैतौ ।

अग्रे यान्ति रथस्य रेणुवदमी चूर्णाभवन्तो धना-
 श्रक्रभ्रान्तिररान्तरेषु घटयत्यन्यामिवाराचलिम् ।
 चित्रन्यस्तमित्राचलं ह्यग्निरस्यायामवचामरं
 यष्टयग्रे च समस्थितिर्ध्वजपटः प्रान्ते च वेगानिलात् ॥ ६ ॥

(कालिदासस्य ।)

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तनरुहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां रथवर्णनपद्धतिः ॥

गजवर्णनपद्धतिः (१०१)

उच्चैःकुम्भः कपिशदश्वनो धन्धुरस्कन्धसन्धिः

स्निग्धाताम्रद्युतिनखमणिलम्बवृत्तोरुहस्तः ।

शूरस्सप्तच्छदपरिमलस्पर्धिदानोदकोऽयं

भद्रः सान्द्रद्रुमगिरिसरिचीरचारी गजेन्द्रः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

भूयस्त्रिभङ्गिकुटिकोन्नमि तेन शुक्ल-

जग्रेसरं जलमुचामुदकं करेण ।

स्तम्भेरमः प्रतिघनध्वनि वृंहपाणी

धाराहतं गलितधातु शिरो धुनोति ॥ २ ॥

शर्वदास्य ।

महीचर इवाम्भोदधरन्निव महीधरः ।

अयमायाति मातङ्गः स्थिराङ्ग इव सागरः ॥ ३ ॥

राज्ञस्तथा भुञ्जैकपाणशरासनेषु सात्रिध्यमस्ति रणरङ्गजयश्रियो न ।

दन्तद्वये दलितश्चात्रवकुम्भिकुम्भमस्तिष्कगन्धिनि यया मदकुञ्जरस्य ॥ ४ ॥

मेरोः पोतमुदन्वतः प्रतिनिधिं प्रावृण्मुखोत्थायिनां

मेघानां प्रकृतिं युगान्तपरुतामध्यापकं रहसः ।

पश्यैनं करिणां पतिं धनमदायोदोपहूतानलि-

व्यूहान् कर्णश्लज्जलाभिरभितः प्रेक्षोलयन्तं मुहुः ॥ ५ ॥

सूक्तिसहस्रादेतौ ।

सिंघं पुरो न जगृहे मुद्गरिक्षुक्काण्डं

पापीसते स्म निकटोपगतां करेणुम् ।

सस्मार वारणपतिः परिमीलिताक्ष-

मिच्छाविहारवनवासमहोत्सवानाम् ॥ ६ ॥

माघस्य ।

स्तम्भं महान्तमुचितं सहसा मुमोच
 दानं ददावतितरां सहसाग्रहस्तः ।
 वद्धापराणि परितो निगलान्यलावीत्
 स्वातन्त्र्यमुज्ज्वलमवाप करेणुराजः ॥ ७ ॥

तस्यैव ।

सिन्दूरश्रुतिगुन्धमूर्धनि धृतस्कन्धाव(धि) श्यामिके
 व्योमान्तस्पृशि सिन्धुरेऽस्य समरारम्भोद्धरे धावति ।
 जानीमोऽनुपदं प्रदोपतिमिरव्यामिश्रसन्ध्याधिये-
 वास्तं यान्ति समस्तबाहुजभुजातेजससहस्रांशवः ॥ ८ ॥

श्रीहर्षप्रणितस्य ।

तीव्राघातप्रतिहततरुस्कन्धलग्नकदन्तः
 क्रोडाकृष्टव्रततिबलयासङ्गसञ्जातपाशः ।
 मूर्तो विघ्नस्तपस इव नो भिन्नसारङ्गयूथो
 धर्मारण्यं प्रविशति गजः स्यन्दनालोकभीतः ॥ ९ ॥

कालिदासस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तजन्महाविरोचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां गजवर्णनपद्धतिः ॥

अश्ववर्णनपद्धतिः (१०२)

कियत्पदं विष्णुपदं क्रमेऽस्य मे धरा वराकी च पयोधिरोधिता ।

इतीव हेलापरीनम्रकन्धरः करोत्ययं मण्डलिकारयं हयः ॥ १ ॥

उमापतिधरस्य ।

अनूनवेगादयमद्वितीयच्छायातुरङ्गनादिव लज्जमानः ।

सुरोद्धुतैर्वीर तुरङ्गमस्ते रजोभिरह्नां पतिपावृणोति ॥ २ ॥

प्रज्ञानन्दनस्य ।

आवर्तिनः शुभफलप्रदशुक्तियुक्ताः

सम्पन्नदेवमणयो भूतरन्ध्रभागाः ।

अम्बाः प्यधुर्वसुमतीमतिरोचमाना-

स्तूर्णं पयोधय इवोमिभिरापतन्तः ॥ ३ ॥

माघस्य ।

पश्चादङ्गी मसार्थं त्रिकनतिविततं द्राघयित्वाऽङ्गमुच्चै-

रासज्याभुप्रकण्ठो मुखमुरसि सदाधूलिधूम्नां विधाय ।

घासग्रासाभिलाषादनवरतचलत्प्रोथतुण्डस्तुरङ्गो

मन्दं शब्दायमानो विलिखति शयनादुत्थितः स्पर्शं सुरेण ॥ ४ ॥

महर्षिवाणस्य ।

द्विपद्भिरेवास्य विलङ्घिता दिशो यशोभिरेवान्धिरकारि गोष्पदम् ।

इतीव धारामवधीर्य मण्डलीक्रियाश्रियाऽमण्डि तुरङ्गनैः स्थली ॥ ५ ॥

चंचलाचलप्रोयतया महीभृते स्ववेगदर्पानिव वक्तुगुत्सुकम् ।

अलं गिरा वेदं किलायमाशयं स्वयं हयस्येति च मौनमास्थितम् ॥ ६ ॥

हरेर्यदक्रामि पदैककेन खं पदैश्चतुर्भिः क्रमतां तदेव नः ।

प्रपा हरीणामिति नश्चिताननैर्न्यवर्ति तैरर्पनभःकृतक्रमैः ॥ ७ ॥

प्रयातुमस्माकमियं कियत्पदं घरा तदम्भोधिंरपि स्थलायताम् ।
इतीव वाहैर्निजवेगदर्पितैः पयोधिरोधक्षममुद्धतं रजः ॥ ८ ॥

अजस्रभूमीतटकुट्टनोद्धतरूपास्यमानं चरणेषु रेणुभिः ।
रयप्रकर्षाध्ययनार्थमागतैर्जनस्य चेतोभिरिवाणिमाङ्कितैः ॥ ९ ॥

धूलीभिर्दिवमन्धयन् वधिरयन्नाशाः खुराणां रवै-
र्वातं संयति खञ्जयञ्जवजयैः स्तोतृन् गुणैर्मूकयन् । . . .

धर्माधनसंनिधुक्तजगता राज्ञाऽमुनाऽधिष्ठितः
सान्द्रोत्फालमिषाद्विगायति पदा स्पष्टं तुरङ्गनेऽपि गाम् ॥ १० ॥
एते श्रीहर्षपण्डितस्य ।

॥ इति श्रीमगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामश्ववर्णनपद्धतिः ॥ .

सर्वपर्वतवर्णनपद्धतिः (१०३)

तत्र मेरुः ।

मेरोर्मेंदुरयन्ति सम्पदमवः सञ्चारिभिर्ज्योतिषा-
माद्यैर्पर्वतपोपरिस्थिततरुच्छायाभृतोऽधित्यकाः ।
निष्पीतासु च मासि मासि विद्युर्धरिन्द्रोः कलासु क्रमा-
दुद्दामप्लवमानलाञ्छनमृगच्छिन्नाग्रदर्भाङ्कुराः ॥ १ ॥

भूमेः स्वर्णतया फलोत्तरतरुस्मेरस्य मेरोस्तटी-
सीमन्तोऽयमनूरुसारथिरथप्रस्थानघण्टापथः ।
अस्मिन्नुद्ध्रियते कथञ्चन हर्षरुद्दामचण्डातप-
ज्वालाजालविलीनकाञ्चनशिलाजम्बालमग्नः प्रथिः ॥ २ ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

उपर्युद्यमतः सिद्धाश्वरन्तो यस्य सानुषु ।
छत्राण्यातपसंत्रासादवाचीनानि बिभ्रति ॥ ३ ॥

भर्तृचिन्तापरा यत्र वासकालङ्कृताः स्त्रियः ।
गृह्यते मुकुरभ्रान्तया चन्द्रमासन्नवर्तिनम् ॥ ४ ॥

यद्वरीषु सुरस्त्रीणां हारमुक्ता रतोत्सवे ।
शीर्णास्तारानुपङ्गेण व्यज्यते स्तनकुङ्कुमैः ॥ ५ ॥

सूक्तिसहस्रादेते ।

कैलासः ।

स्वस्तिमानस्ति कैलासः स्पाटिको धरणीधरः ।
नमःप्रयाणे स्वःस्त्रीणां दीर्घदर्पणतां गतः ॥ ६ ॥

यो धरित्रीमरश्चान्तः क्षीरगङ्गारो रसातलात् ।
विश्रान्तुं सफणाशृङ्गः शेषाहिरिव निर्गतः ॥ ७ ॥

भूगोलप्रतिबिम्बस्य महादर्शो निशाकरः ।
यः शैलः शङ्खधवलो विधोस्तस्यापि दर्पणः ॥ ८ ॥

मन्ये हिमांशुः प्रान्तेऽपि यदि स्याद्ब्रह्माणगमे ।
तं लभेत कथं राहुर्ध्वच्छिलाखण्डपाण्डुरम् ॥ ९ ॥

रानशेखरस्यैते ।

सोऽयं कैलासशैलः स्फटिकमणिभुवामंशुजालैः स्फुरद्भि-
श्छाया पीताऽपि यत्र प्रतिकृतिभिरुपस्थाप्यते पादपानाम् ।
यत्रोपान्तोपसर्पत्तपनकरधृतस्यापि पद्मस्य मुद्रा-
मुद्दामानो दिशन्ति त्रिपुरहरशिरश्चन्द्रलेखामयूखाः ॥ १० ॥

गिरिः कैलासोऽयं दशवदनकेयूरविलस-
न्मणिश्रेणीपत्राङ्कुरमकरमुद्राङ्कितशिलः ।
अमुष्मिन्नाह्य स्फटिकमयसर्वाङ्गविमले
निरीक्षन्ते यक्षाः फणिपतिपुरस्यापि चरितम् ॥ ११ ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

हिमवान् ।

पुरः मालेयशैलोऽयमस्मिन् मकरकेतने ।
मृतसञ्जीवनी दुर्गा महौषधिरजायत ॥ १२ ॥

श्रीमुरारेः ।

श्रीकण्ठश्वशुरः स एष भगवान्मेनापतिः पर्वतः
पुत्रीभानुमया पुनः किमपरं हेरम्बमातामहः ।
यस्मार्यं महिमा यदत्र शमिनः श्यामाकमुष्टिपचा-
स्तास्वेवाश्रमभूषु दिव्यवपुषः क्रीडन्ति कामाग्रया ॥ १३ ॥

रानशेखरस्य ।

विन्ध्यः ।

अखर्वपर्वगतेषु विच्छिन्नो यस्य वारिधिः ।
ही स एव मुनेः पाणिरघस्ताद्रिन्ध्यभूभृतः ॥ १४ ॥

कस्यापि ।

सद्यःस्पन्दनचक्रमङ्गचकितव्रध्नाभ[हयो]त्तरं
श्च्योतन्निर्गवर्धिताम्बरसरिन्निमज्जदैरावतम् ।

किं [चौ] भाषितचन्द्रमण्डलशृङ्ग शृङ्गोत्तरस्थैः शशै-
र्मेरोर्वर्धितमत्सरः भववृधे विन्ध्यो गिरिव्योमानि ॥ १५ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

अवाप्तैर्दाधिष्णा परिचयमुदन्वत्तटभुवा-
मसौ भाति श्यामद्युतिभिरुदकैर्मेललभुवः ।
अगस्त्यस्याकार्पाद्द्वचनमिति कोपादुदधिना
गृहीतः केशेषु मसममिव विन्ध्यक्षितिधरः ॥ १६ ॥

करिकवल्लनशिष्टैः शास्त्रिशास्त्राग्रपत्रै-
ररुणसरणयोऽग्नी सर्वतो भीषयन्ते ।

चरितशवरसेनादत्तगोशृङ्गचण्ड-
ध्वनिचकितवराहव्याकुला विन्ध्यपादाः ॥ १७ ॥

कमलाकरस्य ।

विन्ध्यशोणीधरपरिसरोत्सङ्गसङ्गल्लवङ्ग-
श्रेणीसंवर्गणरणरणद्भृन्वाचालिताशाः ।
पम्पाक्षम्पारसिकश्वरीपीनवक्षोजकुम्भ-
धुम्भद्वीचीपरिचयचमत्कारिणो वान्ति वाताः ॥ १८ ॥

मदनस्य ।

सद्यः ।

गुञ्जकुञ्जकुटीरकौशिकघटाधूत्कारवत्कीचक-
स्तम्बादम्बरमूकमौकुलिकुलः सहास्रयोऽयं गिरिः ।
एतस्मिन् प्रचलाकिनां प्रचलतामुद्वेजिताः कूर्जितै-
रद्वेजन्ति पुराणरोहणतरुस्कन्धेषु कुम्भीनसाः ॥ १९ ॥

भवभूतैः ।

श्रीपर्वतः ।

शैलः सोऽयं गिरिशनिलयः श्रीगिरिर्नाम सिद्धैः

कुञ्जे कुञ्जे कृतवसतिभिः सेवितः सिद्धयोगैः ।

यस्य व्यक्तं शिरसि परमं ज्योतिरुद्दीप्तमाणाः

संगच्छन्ते जननमरणस्कन्धहीनाः शिवेन ॥ २० ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

मलयाचलः ।

माद्यदिग्गजगण्डाभित्तिकपर्णैर्भिन्नस्रवच्चन्दनः

क्रन्दत्कन्दरगङ्गरो जलनिधेरास्फालितो वीचिभिः ।

पादालक्तकरक्तमौक्तिकशिलः सिद्धाङ्गनानां गतैः

सेव्योऽयं मलयाचलः किमपि मे चेत्तः करोत्युत्सुकम् ॥ २१ ॥

• श्रीहर्षस्य ।

रमयति मलयाचलोऽयमस्मानुपनमता पवनैर्न मानिनीनाम् ।

दयितविनयकूटसाक्षिणीभिः स सलु सखीभिरदुष्करप्रसादः ॥ २२ ॥

मुरारेः ।

मैनाकः ।

अम्भोर्धो विहरन्तमन्तरहितैः कीर्तिं वहन्तं गुणै-

स्तं मैनाकमवज्जगर्वविपयौ पक्षौ दधानं नुमः ।

आसन्ने सुरलोकमानुषजगत्पातालपारात्यये

यः पायोनिधिलङ्घिनः पाथि मरुत्सूनोर्व्यनैपीत् क्लमम् ॥ २३ ॥

माल्यवान् ।

चटुचटुलकरेणुस्पर्शलीलानिमील-

नयनयुगमतङ्गारब्धनिद्राविनोदम् ।

शुक्लहरितनितम्बं पश्य वंशीनवान्तै-

स्तरलमखिलपृथ्वीमालयबन्धालयवन्तम् ॥ २४ ॥

रामशेखरस्य ।

मौलौ जलदजालेन सान्द्रधम्मिष्ठशालिना ।

बलाकाकुसुमैर्जातः सान्द्रयो माल्यवान् गिरिः ॥ २५ ॥

मदनस्य ।

नाधन्यानां निवासं विदधति गिरयः शेखरीभूतचन्द्राः

शृङ्गैर्ज्योत्स्नाप्रवाहं धृतमिव तुहिनं दिङ्मुखेषु क्षिपन्तः ।

येषामुच्चैस्तरुणामपिहतगतिना वायुना कम्पिताना-

माकाशे विप्रकीर्णः कुसुमचय इवाभाति ताराग्रहौघः ॥ २६ ॥

भट्टभाणस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तनरुहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सर्वपर्वतवर्णनम् ॥

समुद्रवर्णनपद्धतिः (१०४)

ग्रावाणो मणयो हरिर्जलचरो लक्ष्मीः पयोमानुषी
 मृत्कौषाः सिकताः प्रवाललतिका शैवालमम्भस्तुषा ।
 तीरे कल्पमहीरुहः किमपरं नामाम्युधेर्वर्ण्यते
 दूरात् कर्णरसायनं निकटतस्तृष्णापि नो शाम्यति ॥ १ ॥

कस्यापि ।

उद्गर्जजलकुञ्जरेन्द्रभसस्फालानुबन्धोद्धतः
 सर्वाः पर्वतकन्दरोदरभुवः कुर्वन् प्रतिध्वानिनीः ।
 लघैरुच्चरति ध्वनिं श्रुतिपथो[न्माथी] यथाऽयं तथा
 प्रायः मेह्लदसह्यचसह्यधबला वेल्लेयमागच्छति ॥ २ ॥

श्रीहर्षस्य ॥

दत्ते यत्किलिकिञ्चितैकगुरुतामेणीदृशा वारि[णैः]
 वैधुर्यं विदधाति दम्पतिरुपां यच्चन्द्रिकार्द्रं नमः ।
 यत्पीयूषमुजां च मन्मथसुहृन्नित्यं [वैद्य]स्सम्पदां
 मल्लक्ष्मीरधिदैवतं च जलधेस्तच्चित्रमाचेष्टितम् ॥ ३ ॥

राजशेखरस्य ।

यन्मध्ये दनुजाः सुराश्च निचितोरत्नैर्वराटैश्च यत्
 व्याप्तिर्व्योम्नि च भूतले च वसतिर्वह्नेश्च तोयस्य च ।
 दानादानमर्पा घनेषु च नदीस्रोतस्सु चाधःस्थितं
 पीयूषं च विषं च यच्चद्रुदधेधिन्नं चरित्रं महत् ॥ ४ ॥

उत्तंसीकृतचन्द्रमा[ः]सप्तजगान्वीचीन् परावर्तयन्
 ज्योत्स्नाभस्मविलेपने निरवाधिस्फीते महिम्नि स्थितः ।
 मेह्लच्छङ्ककरोटिकोटिहननैः स्वस्सिन्धुमुद्धोपय-
 क्षत्यन्तं पथि गर्जिताद्दहसितो रुद्रं हसत्यर्णवः ॥ ५ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

आकण्ठदृष्टागिरसाऽप्यविभाव्यपार्श्व—

पृष्ठोदरेण चिरमृगिभिरुपास्यमानः ।

नाभीसरोरुहजुपा चतुराननेन

शेते किलात्र भगवानराविन्दनाभः ॥ ६ ॥

लक्ष्मीरस्य हि यादः कृष्णोरःस्यापि सुमदभुजवसतिः ।

इन्दुः स च मृडचूडामणिरपि जगतामलङ्कारः ॥ ७ ॥

यथा दूरापातित्रिदिवधुवतीनेत्रसुलभा—

मर्षा भर्ता हारावलिबलयलक्ष्मीं वितनुने ।

तथाऽयं माणिक्यस्फटिककनकग्रावशिखरै—

रश्म्यात्मा सेतुर्विलसति महानायक इव ॥ ८ ॥

एते मुरारेः ।

एतस्माज्जलधेर्जलस्य फणिकाः काञ्चिद्दृष्ट्वा ततः

पाथोदाः परिपूरयन्ति जगतीं रुद्राम्बरा वारिभिः ।

भ्राम्पन्मन्दरकूटकोटिघटनाभीतिभ्रमसारकां

माप्यैकां जलमानुषीं त्रिभुवने श्रीमानभूदच्युतः ॥ ९ ॥

जलमानुषीरुद्रस्य ।

किं वृमो जलधेः त्रियं स हि खलु श्रीजन्मभूमिः स्वयं

वाच्यः किं महिमाऽपि यस्य हि नवद्वीपं महीति श्रुतिः ।

त्यागस्तस्य स कोऽपि विश्रति जगद्यस्यार्थिनोऽप्यम्बुदाः

शक्तिः काऽपि तथा हि यस्य भवति क्षोभेण कल्पान्तरम् ॥ १० ॥

कस्यापि ।

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तजल्हणविरचितायां शक्तिमुक्तावल्यां समुद्रपद्मतिः ॥

नदीवर्णनपद्धतिः (१०५)

गङ्गा ।

उत्कलिकावाहुल्यं तत्तत्स्वाभाविकं द्रवत्वं च ।
स च निरुपाधिस्नेहस्तेनेशस्य मिया गङ्गन ॥ १ ॥

मालतीमाधवस्य ।

देवस्याम्बुजसंभवस्य भवनादम्भोधिमागामिको
सेयं मौलिविभूषणं भगवतो भर्गस्य भागीरथी ।
उद्यातानपहाय विग्रहमितः स्रोतःप्रतीपानपि
स्रोतस्तीव्रतरत्नरा गमयती द्वाग्रहलोकं जनान् ॥ २ ॥

बलिद्विपत्पादनखांशुराजिभिः पुरारिमौलीन्द्रमरीचिबोचिभिः ।
हिमाद्रिनिप्यन्दजलैः पदे पदे विवर्धते वैद्युधसेन्धवी रुचिः ॥ ३ ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

अजाङ्घिनिर्दत्तरजश्चयाऽपि
कपालिना बद्धरसाऽपि कामम् ।
ततोऽप्यधोघः पतिताऽपि नित्यं
गङ्गन कुसङ्गाऽपि पुनाति लोकान् ॥ ४ ॥

किपद्वरे तीरद्रुमकुसुमसौरभ्यरभस-
भ्रमद्भङ्गीगीतध्वनिहृतकुरङ्गीपरिगतम् ।
पयो मन्दाकिन्याः सुरपुरपुरन्ध्रीकुचतटी-
विटङ्कनध्यारोहप्रवरमणिसोपानसरणी ॥ ५ ॥

मातः शैलमुतासपत्नि वसुधाशृङ्गनरहारावलि
स्वर्गरोहणवैजयन्ति भवती भागीरथी मार्यये ।
त्वत्तीरे वसतस्त्वदम्बु पिवतस्त्वदीचिषु प्रेङ्खते-
स्त्वन्नाम स्मरतस्त्वदर्पितदृशस्यान्मे शरीरव्ययः ॥ ६ ॥

देवि त्वत्सैकतेषु त्रिपवणविशदश्रोत्रियश्रेणिसाम्रा—

माम्रायैर्मासलेपून्मृदुलदललसद्वैतसीशाद्वलेषु ।

मूर्छादाहं कदाऽहं स्मरदहनपदद्वन्द्वमन्दारधूली—

खेलद्वाचालपुष्पंघयकुलगुरलीखेलनं मानयिष्ये ॥ ७ ॥

अग्रुप्तिन् संसारे परिकलितसारेतरतया

तदा विद्योत्कर्षः परिणतिमुपैति श्रुतिविदाम् ।

यदा मन्दाकिन्या मधुरवमरालीकलकल—

प्रणालीवाचाले परिसरतटे यान्ति दिवसाः ॥ ८ ॥

काकैनिष्कुपितं श्वभिः कवलितं वीचीभिर्नन्दोलितं

स्रोतोभिश्चलितं तटान्तमलिनं गोमायुभिलोडितम् ।

दिव्यस्त्रीकरचारुचामरमरुत्संवीज्यमानः कदा

द्रक्ष्येऽहं परमेश्वरि त्रिपथगे भार्गीरथि स्वं वपुः ॥ ९ ॥

त्वत्तीरे तत्कोटरान्तरगतो गङ्गे विहङ्गोऽप्यहं

त्वन्तीरे नरकान्तकारिणि वरं मत्स्योऽथवा कच्छपः ।

नैवान्यत्र मदान्धसिन्धुरघटासंग्रहघण्टारण—

त्कारत्रस्तसमस्तवैरिवनितालब्धस्तुतिर्भूषतिः ॥ १० ॥

भेरीमाङ्कारस्य ।

सरयूः ।

धूपाङ्कुरमकरदन्तुरतीरेरेखासंख्यायमानमनुसन्ततिसप्ततन्तुः ।

इक्ष्वाकुराजमहिषीपदपट्टलक्ष्मीर्देव्या श्रुवो भगवती सरयूरियं नः ॥ ११ ॥

श्रीमुरारेः ।

यमुना ।

कालिन्दीयं द्विस्ददलिताम्भोजिनीरेणुरम्या

यस्याः कृष्णः शिशिरपयसस्तोरकेदारचारी ।

गायन्तीनां किमपि मधुरं बालगोपालिकानां

लीलालोलः कमलकलिकाः कर्णपूरीचकार ॥ १२ ॥

देव्या भूमेर्मृगमदमयं मण्डनं सिद्धसिन्धोः

सध्रीवीयं जयति यमुना यां तटैकाग्रवृत्तीन् ।

प्रेमोत्कर्षादिव पितृपतेर्भ्रातुराच्छिद्य हस्ता-

द्रोऽधोन्मुक्तं गमयति पितुर्मण्डलं भास्करस्य ॥ १३ ॥

श्रीमुरारे ।

सेयं सुभ्रु पुरः कलिन्दतनया गीर्वाणसिन्धोः सखी

वासः कालियपन्नगस्य यमुना दृगोचरे वर्तते ।

वन्दस्वार्चमणीमिमां दुहितरं वैवस्वतस्यानुभां

यस्याः स्वर्णपरीक्षणक्षमदृपत्तापी स्वसा सोदरी ॥ १४ ॥

राजशेखरस्य ।

नर्मदा ।

एषा सा विन्ध्यमध्यस्थलविपुलशिलोत्सङ्गरङ्गन्तरङ्ग

संभोगश्रान्ततीराश्रयश्वरवधूशर्मदा नर्मदा च ।

यस्याः सान्द्रद्रुमालीललिततरमिलत्सुन्दरीसन्निरुद्धैः

सिद्धैः सेव्यन्त एते मृगमृदितदलत्कन्दलाः कृलकच्छाः ॥ १५ ॥

त्रिविक्रमपट्टस्य ।

हेलोन्मूलितनर्तितप्रतिहतव्यावर्तितप्रेरित-

व्यक्तस्वीकृतनिद्रुतप्रकटितप्रोद्धततीरद्रुमाः ।

एते मेखलकन्यकापणयिनः पातालमूलस्पृशः

सन्तासं जनयन्ति बन्धमिदुरा वारो मवाहाः पुरः ॥ १६ ॥

धर्मस्य ।

उद्देशोऽयं कनकसिकताकोमलैकान्तकान्ता-

लीलावासीकृततरुतलः कामिभिर्नर्मदायाः ।

किञ्चितस्मिन् गुरतसचिवास्तन्वि ते बान्ति बाता

येषामग्रे सरानि कलिताकण्टरोपो मनोभूः ॥ १७ ॥

भट्टेन्दुपुत्रस्य ।

तापी ।

एते पल्लिपुरन्निर्निर्भरजलक्रीडाहृताम्भःकण-
क्षोदसालितलघ्नपान्यवनितानिन्धासतीव्रातपाः ।

वान्ति स्वैरविहारकुञ्जरकरच्छिद्रोदराधूर्णन-

प्रारब्धोचमृदङ्गनादमुखरास्तापीनिकुञ्जानिलाः ॥ १८ ॥

मट्टसेमेश्वरस्य ।

गोदावरी ।

पातुं गौतमि वारि तावकमिदं पीयूषनिर्दूषणं

शङ्के पङ्कजबान्धवो वित्तनुतेऽजस्रं सहस्रं करान् ।

तैरेव त्वयि सञ्चरिष्णुभिरिति श्लाघ्यैः कृतार्थीकृत-

स्तीर्थानां निबद्दः पुनाति भुवनान्पेतानि किं स्तूयसे ॥ १९ ॥

मातर्गौतमकीर्तिकल्पलतिके फल्लोलडोलापितै-

रम्भःसंभृतमेतदेत्य मरुता दिक्चक्रमाक्रामता ।

स्पर्शादस्य दुरन्तदोषगुरुता सर्वस्य निर्वास्यते

नो चेन्नूरि भरं सहेतु भुवनाभोगं न भोगीश्वरः ॥ २० ॥

पृथ्वीधरस्यैतौ ।

वैतण्डश्रवणप्रचण्डपवनव्याधूतरोधोलता-

पुष्पश्रेणिपतस्तरागपटलीजम्बालिताम्बुप्लवा ।

जागर्ति स्फुटजूतिपान्थपरिपन्निर्वापमुष्टिधया

छाया पादपपक्ष्मला नयनयोर्मोदाय गोदावरी ॥ २१ ॥

कलिङ्गस्य ।

उपपरिसरं गोदावर्याः परित्यजताध्वगाः

सरणिमपरो मार्गस्तावद्भवद्भिरवेक्ष्यताम् ।

इह हि विहितो रक्ताशोकः कयाऽपि हताशया

चरणनलिनन्यासोदञ्चनवाङ्मुखः ॥ २२ ॥

मट्टेन्दुराजस्य ।

कावेरी ।

कावेरी कवरीव भामिनि भुवो देव्याः पुरो दृश्यतां
 पूगैर्नागलताश्रितैरुपदिशत्याश्लेषविद्यामिव ।
 कर्णादीजनमज्जनेषु जघनैर्यस्याः पयः प्लावितं
 पीत्वा नाभिगुहाभिरुर्मिततिभिः प्राचीं दिशं नीयते ॥ २३ ॥

राजशेखरस्य ।

ताम्रपर्णी ।

रत्नममूरिति समस्ततराङ्गिणीषु
 वारानिधेर्भगवतः सुभगं कलत्रम् ।
 अस्मिन्नियं तव नितम्बानि ताम्रपर्णी
 चक्षुःपथं भजतु मौक्तिककामधेनुः ॥ २४ ॥

रोधोरेखा चन्दनारण्यहृद्या
 वारि स्वाद्यं नालिकेराम्भसोऽपि ।
 यद्याप्यद्भ्यः संभवो मौक्तिकानां
 तेनाम्भोधेर्वल्लभा ताम्रपर्णी ॥ २५ ॥

राजशेखरस्यैतौ ।

सामान्यनदी ।

जडस्वच्छस्वादुमृतरूपद्वृतेन्द्रियगणो
 गुणो यद्यप्यासामयमयुतसिद्धो विजयते ।
 तथाऽप्युत्कर्षाय स्फुरति सरितामाश्रमसदा—
 मिदानीं वानीरदुमकुसुमजन्मा परिमलः ॥ २६ ॥

गुरारेः ।

इह समदमकुन्ताकान्तवानीरमुक्ता—
 प्रकरसुरभिशीतस्वच्छतोया वहन्ति ।
 फलभरपरिणामद्रयापजम्बूनिकुञ्ज—
 स्खलनमृत्तरधूरिस्नानसो निर्झरिण्यः ॥ २७ ॥

भवभूतेः ।

इह शिखरकरालक्षोणिभिद्वण्डशैल—

स्खलनदलनगर्जत्फेनिलो बुधुदौघः ।

पवनधृतशिरीषश्रेणिरेणुप्रणाली—

सुरभिसलिलदृप्ता द्वीपवत्यो बहन्ति ॥ २८ ॥

उत्सङ्गे-^(ङ्गैः) सैकतानां शकुनिशतपदन्यासरेखाङ्कितानां

जम्बूपण्डानि नद्यो दधति परिणमल्लम्बिलम्बालकानि ।

यत्तोयान्दोलदोलः पुलकयति तनुं तीरकस्तूरिकैण—

प्रक्रान्तग्रन्थिपर्णप्रसनपरिमलोत्कन्धरो गन्धबाहः ॥ २९ ॥

स्कन्धासयत्तरिह हि त्रिपिने शुष्कशैवालजालैः

प्रावृद्धपूरोच्छ्रयमभिदधत्युच्छिताः शाखिनोऽपि ।

येषां मूलेष्वसरलजटास्फालवाद्यालवीचि—

शोभभ्रासात्तरलशफरा निर्झरिण्यो बहन्ति ॥ ३० ॥

मदनस्यैतौ ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगदत्तनरहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सर्वनदीवर्णनपद्धतिः ॥

सरोवर्णनपद्धतिः (१०६)

तेनाखानि जलावगाहनरसव्यासक्तपौराङ्गना—

पर्यस्यत्कवरीविशीर्णकुसुमस्मेरोर्मिमालं सरः ।

यस्मिन्नचलतया निधाय नयने मर्त्यैः सकौतुहलं

लक्ष्यन्ते भुजगाधिराजनगरीवामभ्रुवां विभ्रमाः ॥ १ ॥

उमापातिघरस्य ।

अन्यः कः क्षारवार्धे त्वमिव नियमितो वानरैर्वा नरैर्वा

विप्रेणकेन कोऽन्यः करकुहरपुटीपात्रमात्रे निर्णीतः ।

जल्पन्निर्धुं पृथूमिध्वनिभिरवतरत्फेनकूटाट्टहासैः

स्पर्धां धत्ते पयोधेरधिकमधिपुनं निर्मितो यत्तटाकः ॥ २ ॥

चित्तपस्य ।

वन्मीललीलनीलोत्पलदलदलनामोदमेदस्विपूर—

क्रोडक्रीडाद्विजालीगरुदितमरुत्स्फालवाचाळवीचिः ।

एतेनाखानि शाखानिवहनवहरित्पर्णपूर्णद्रुमाली—

व्यालीदोषान्तशान्तध्ययपथिकदृशां दत्तरागस्तटाकः ॥ ३ ॥

दृढो वार्धिरयं तरङ्गवलिभं विभ्रद्रुपुः पाण्डुरं

इंसार्लीपलितेन यष्टिकलितस्तावदयोर्वृंहिमा ।

विभ्रच्चन्द्रिकया च कंविकवया योग्यस्फुरत्सङ्गतं

स्थाने स्नानविधायिधार्मिकशिरोनत्पाऽपि नित्यादृतः ॥ ४ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्यैतौ ।

अयमुपगतकृष्णः कृष्णसारासिपातै—

र्यमकृ(विकसि ?)तनवनीलाम्भोजवक्त्रकास्ति ।

जलयुवतिकुचानुभासितोत्तुङ्गकुम्भ—

स्यलमदकलगर्जद्वीरनागस्तटाकः ॥ ५ ॥

मदनस्य ।

प्रचण्डवातोपरमेन निश्चलं प्रसन्नमन्तर्जलदृष्टारकम् ।

सदैव दृष्ट्या पतितं महीतले सरो नभःखण्डमिव व्यराजत ॥ ६ ॥

कुमारदासस्य ।

नो लावण्यविद्रूपितो न विपवाक्षो [मं]न्दरक्षोभितः

पीतो यो व्यथते न घाडवशतैर्यथा[ति] वेलोदकः ।

कर्ता मेघनतेरिति प्रतिनरं युद्धिर्यतो जायते

जातः कोऽप्यपरः पयोनिधिरसौ मन्ये तत्राकच्छलात् ॥ ७ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

तेऽग्नी केलिकृतावतारतरुणीपीनस्तनालोकन-

प्रस्ताम्भोगजगर्जितर्जितजनस्तोमास्तत्राक्रोचभाः ।

ये रोलम्बकदम्बदम्बरमिलद्वर्षाम्बुवाहभ्रम-

आसो[ड्डी]नमरालपक्षविधुतैरम्भोरुहैरावृताः ॥ ८ ॥

कृत्यापि ।

एतद्भीमपराक्रमेण रचितं संसारसारं सरः

पायोनाथकथापहस्तनकलावैचक्षणे दीक्षितम् ।

यन्माहात्म्यविलोकनाद्भूतरसाद्भूताम्बरश्रीशिरः-

स्तरस्तं कुण्डलमम्बुविम्बितरविव्याजेन विद्योतते ॥ ९ ॥

विश्वेश्वरस्य ।

वापिका ।

क्वास्ते श्रीतांशुरंशुनमृतपरिणतान् व्याकिरन् स्वर्धूनां

क्वाप्सौ पीयूषपानामधरमधुरिमा कुत्र वाचः कवीनाम् ।

इत्थं भूयो निमज्जद्वटनिवहसुखोद्गारिभाङ्गरराव-

व्याजादुद्गर्जतां च स्फुरदसमरसोल्लासिका वापिकेयम् ॥ १० ॥

हरिहरस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तमल्लविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सरोवर्णनपद्धतिः ॥

नगरीवर्णनपद्धतिः (१०७)

विललास जलाशयोदरे क्वचन द्यौरनुविम्बितेव या ।

परिखाकपटस्फुटस्फुरत्प्रतिविम्बानवलम्बिताम्बुनि ॥ १ ॥

अश्रान्तश्रुतिपाठपूतरसनाविर्भूतभूरिस्तवा-

जित्प्रसन्नमुखोपविधितनवस्वर्गक्रियाकेलिना ।

पूर्वं गाधिसुतेन सामिषयिता मृक्ता नु मन्दाकिनी

यत्प्रासाददुकूलवल्लिरनिलान्द्रौलरखेलद्विवि ॥ २ ॥

सममेणमर्दयदापणे तुलयन् सौरभलोभनिश्चलम् ।

पणिता न जनारवरैर्वैदपि गुञ्जन्तमलिं मलीमसम् ॥ ३ ॥

श्रीहर्षपाण्डितस्यैते ।

कनककलशश्रेणी यत्र मभाकरचुम्बनै-

रतिखरकराघातैर्मध्यन्दिने शिथिलीकृता ।

द्रवति भजते दाढ्यं सिक्ता समीरणकम्पित-

ध्वजपटसमानीतस्वर्गापगाजलविन्दुभिः ॥ ४ ॥

वैद्यभानुपाण्डितस्य ।

ते चण्डीशमुरारिचण्डमहसां यस्मिन् लसन्त्यद्भुताः

प्रासादाः पृथुशातकृम्भकलशज्योत्स्नाविलिप्ताम्बराः ।

तत्रोपान्तचरत्सपाकरमुधासंसिक्तवंशध्वज-

मोघत्पल्लवजाललालसहयम्पग्रोऽरुणस्नाम्पनि ॥ ५ ॥

क्षिप्रेश्वरस्य ।

जननीतिप्रदितमनसा सननं मुस्त्रामिना कृतानन्दा ।

सा नगरी नगनया गौरीव मनोहरा भानि ॥ ६ ॥

त्रिविक्रममष्टस्य ।

स्फुरत्पारांशुमयूखजालैर्विनिहताः स्फाटिकसौपपङ्क्तौः ।

आरुह्य नार्यः सणदासु यस्यां नभोगता देव्य इव व्यराजन् ॥ ७ ॥

माघस्य ।

स्थिता[स्तुं] यत्रोपरि भूमिकुट्टिमस्यलीपु तुङ्गनामु निरन्तरा[म्]सु ।

स्पजन्ति मार्गे तुरगा विपत्यपि ध्रुवं निरालम्बगतेः श्रमं रवेः ॥ ८ ॥

निशासु यत्र प्रतिविम्बवर्त्मना समागतश्चारुदृशां निशाकरः ।

विलासदोलायितकुण्डलाहतः कपोललावण्यजले निमज्जति ॥ ९ ॥

बिल्हणस्यैतौ ।

यत्सौपशृङ्गारसरोजरागरत्नमभाविच्छुरितः प्रशाङ्कः ।

जगाम रोषादिव लोहितत्वं पौराङ्गनाववक्रतूर्तावमानः ॥ १० ॥

नाथकुमारस्य ।

नक्तं शशाङ्कोपककुट्टिमेषु यस्यामुद्गनि प्रतिविम्बितानि ।

पुष्पन्ध्याः पुष्पधिया धयन्तः सुषामरन्दैर्मुदमुद्गन्ति ॥ ११ ॥

सोमकवेः ।

यत्रोन्मुखं चातकवृन्दमभ्रभ्रमेण सौपस्थितपूवधूमे ।

षेत्तत्पताकाप्रपृहीतमुक्तैर्नभोनदीविन्दुभिरेति तृप्तिम् ॥ १२ ॥

वस्तुपालस्य ।

औत्पायमाणनवयौवनमुग्धभावाः

शृङ्गारसागरमनोज्ञतरङ्गलेखाः ।

कन्दर्पकेलिरसलब्धयशःपताकाः

पण्याङ्गनाः पुरमिमामधिवासयन्ति ॥ १३ ॥

नाथकुमारस्य ।

मन्ये विशालायतवेशवीथीव्याजेन देवः सहकारबाणः ।

गम्भीरसंभोगमयापवर्गप्रवेशमार्गं रचयाञ्चकार ॥ १४ ॥

प्रत्यष्टमि प्रतिचतुर्दशि देवयात्राव्याजेन दिक्षु च विदिक्षु च सञ्चरन्त्यः ।
 एणीदृशः प्रणयकन्दलितैः कटाक्षैरातन्वते रतिपतेरिह दीर्घमायुः ॥ १५ ॥
 सर्वज्ञवासुदेवस्यैतौ ।

यस्मिन् पुरे निवसतामयमेव लाभो यत्प्रातरेव सुदृशो गृहवेदिकासु ।
 धम्मिल्लभारनियमोन्नतबाहुमूलसन्दर्शनेन नयनानि कृतार्थयन्ति ॥ १६ ॥
 निरुहणस्य ।

उद्वसन्नगरम् ।

एतच्छान्तविचित्रचत्वरपथं विश्रान्तवैतालिक-
 श्लाघाश्लोकमगुञ्जिमञ्जुमुरजं विध्वस्तगीतध्वनि ।
 व्यावृत्ताध्ययनं निवृत्तसुकविक्रीडासमस्यं नम-
 दिद्विदादपथं कथं पुरमिदं मौनव्रते वर्तते ॥ १७ ॥

राजशेखरस्य ।

मुखरमुरजं पौरस्त्रीभिर्न लास्यमुपास्यते
 सरसमधुरं नाध्यागारे न कृजति बल्लकी ।
 अहह पिहितद्वारं कस्मादिदं परितः पुरं
 [विरतमुरज]इयापास्त्वात्मसुप्तमिवाखिलम् ॥ १८ ॥

विरुहणस्य ।

द्वारवती ।

श्रियः पदं द्वारवतीति नाम्ना पुरी परिता लवणाणवेन ।
 अस्त्याद्वेतेवामरराजधानी निर्दिशनीलेन नभस्तलेन ॥ १९ ॥

वाराणसी ।

प्लवमानैरपारोऽयं जनैः संसारसागरः ।
 द्वीपे वाराणसीनाम्नि विश्रान्तैर्गिह तीर्यते ॥ २० ॥

मुरारेः ।

यद्वाचंयमवृत्तयः किमपरं नीवारमुष्टिपचाः

सत्यं रूपमुपासते च कृतिनो द्राक् संवदन्ते च नः ।

नित्यासन्नतयात्तखण्डपरशोर्बाराणसीवासिनः

संभोगैरपि मुञ्चुवां तदजरं विन्दन्ति नि(न?)न्दन्ति च ॥ २१ ॥

रामशेखरस्य ।

ये तृष्णालहरीपरीतमनसस्ते मानवा निर्भरं

देशेऽन्यत्र वसन्तु इन्त सहसाऽवज्ञाय वाराणसीम् ।

अस्माभिः पुनरत्र शङ्करपुरीमध्ये स्थिरं स्थाप्यते

स्थातव्यं त्रिदिवापगाजलमिलद्रूपद्रूपसन्तोषिभिः ॥ २२ ॥

भेरीमाङ्कारस्य ।

प्रयागः ।

प्रयागरसर्वतीर्थेभ्यस्तीर्थेषुचैस्तरामयम् ।

संसारस्य परं पारमिहस्थैरवलोक्यते ॥ २३ ॥

आयुर्वायुव्ययितनलिनीपत्रमित्रं किमन्यत्

सम्पच्छम्पाद्युतिसहचरी स्वैरचारी कृतान्तः ।

कस्मादस्मिन् भ्रमसि तमसि त्वं प्रयाहि प्रयागं

पौनःपुन्यं भुवि भगवती स्वर्धुनी ते धुनीते ॥ २४ ॥

भेरीमाङ्कारस्य ।

उज्जयिनी ।

खेलं सञ्चारितुं तरङ्गन्तरलभ्रूलेखमालोकितुं

रम्यं स्यातुमनादरापितमनोमुद्रश्च संभावितुम् ।

संत्यज्योज्जयिनीं जनैर्विवदितुं ह्यं च हे मानवाः

प्रत्यङ्गार्पणमुन्दरं च न जनां जानाति रन्तुं परः ॥ २५ ॥

अयोध्या ।

वृन्तैरिव क्रतुसहस्रश्रुवां फलाना-
मालोक्य यूपनिकरैर्मधुरामयोध्याम् ।
राज्ञामिह प्रभवतां च विचिन्त्य सिद्धिं
देवशशीसहचरोऽपि न रोचते नः ॥ २६ ॥

मुरारेः ।

अलका ।

कैलासाचलकर्णिकेयमलका नेत्रैकपेया पुरी
देवस्य द्रविणप्रभोः किमपरं नृङ्गनरसारस्यभूः ।
अस्यामस्तमिते हि राक्षसपतौ यस्माङ्गन्नानामपी
वर्तन्ते प्रतिचत्वरं प्रतिगृहं प्रत्यापणं चोत्सवाः ॥ २७ ॥

रानशेखरस्य ।

इति श्रीभगदत्तजलहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नगरवर्णनपद्धतिः

भैरवादिस्तवनपद्धतिः (१०८)

तत्र महाभैरवः—

सौवर्णो गिरिरासनं भगवतो विश्वंभरा भाजनं
भूतान्योदनमामिषाण्यनिमिषकोटाहिकूर्माधिपाः ।
चन्द्रार्कावपि सार्द्रशुष्कवटकौ भैरवमम्भोधयो
देवः कल्पदिनावसानसमये भोक्ता महाभैरवः ॥ १ ॥

कस्यापि ।

आदिकूर्मः ।

भ्रमति गिरिराट् पृष्ठे गर्जत्युपश्रुतिं सागरो
दहति विततज्वालाजालैर्जगन्ति विषानलः ।
स तु विनिहितग्रीवाकाण्डः फटाहपुटान्तरे
स्वपिति भगवान् कूर्मो निद्राभरालसलोचनः ॥ २ ॥

शारयैकस्य ।

आदिवराहः ।

अस्ति श्रीस्तनपत्रशङ्खमफरीमुद्राङ्कितोरःस्थलो
देवः सर्वजगत्पतिर्मधुवधूवक्त्राब्जचन्द्रोदयः ।
क्रीडाक्रोदतनोर्नरेन्दुसदृशे दंष्ट्राङ्गुणे यस्य भू-
र्भाति स्म प्रलयाब्धिपल्वलतलोत्खातैकप्रस्ताकृतिः ॥ ३ ॥

हनुमतः ।

पृ(द ?)ष्टात् स्थूलतरा दंष्ट्रा ततः पोत्रं ततो हनुः ।
ततः स्कन्धस्ततः पृष्ठं हे वराहस(कि?)ग्रीहि(त?)म् ॥ ४ ॥

वराहमिहिरस्य ।

इति श्रीभगदत्तजल्ल्हाणदेवाविचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां भैरवादिस्तवनम् ।

१ अनुक्रमणिकायां 'भैरवकूर्मादीनां स्तवनम् अथ सर्वपदार्थमस्तुतिर्विविधा' इति अथशब्दध्वनेन सर्व-
पदार्थसंस्तुतेर्भैरवादिस्तवनात्पार्यवयमाश्रित्यायं विभाग आहतः । वस्तुतः—शीर्षेण्यलेखस्तु सर्वपदार्थसंस्तु-
तिरित्येवोपलभ्यते, तत् भैरवादिस्तवनस्य ॥ पृथक्पद्धतिना, तथासति 'त्रयस्त्रिंशत्पद्धतीनामिदं शतम्' इति संख्या-
वर्णनस्य कविकाव्यप्रशंसायां सामान्यकविनिर्देशकविभेदेन द्वेविधमाश्रित्य सामान्य बोध्यम् ।

सर्वपदार्थसंस्तुतिः (१०९)

आकाशम् ।

किं द्रुमो जलधेरनन्तमहिमस्थानस्य किं द्रुमहे
किं द्रुमो व्रतिनस्तथा परिकरः(ततः?) पीतस्त एवार्णवः ।
आस्तां तावदियं द्वयोरपि कथा तद्रूप्यतामम्बरं
यस्मिन् सोऽपि मुनिः प्रतीतिविषयः स्वद्योतपोतायते ॥ १ ॥

कस्यापि ।

द्रुमः किं नभसो निसर्गमहतस्तत्तद्विभृत्यद्भुतं
यस्यान्तर्भवनान्यमूनि दधति क्षुद्राणुभिस्तुल्यताम् ।
किं चान्यद्भवनत्रयकनयनं देवो निधिस्तेजसां
यस्मिन् विस्मयधाम्नि सोऽपि तरणिः स्वद्योतवत् द्योतते ॥ २ ॥

श्रीमोमदेवस्य ।

तद्वद्भाण्डमिह कचित्कचिदपि सोणी कविश्रीरदा-
स्ते द्वीपान्तरशालिनो जलधयः कापि कचिद् भूधराः ।
आश्चर्यं गगनस्य कोऽपि महिमा सर्वैरमीभिः स्थितैः
दूरे पूरणमस्य शून्यमिति यन्नामापि नाच्छादितम् ॥ ३ ॥

येषां पातुकणैः कुलाद्रिनिचया विमुहभिरम्भोभयो
दीपैर्दादशभानवः प्रवहतां तुल्यास्त एतेऽनिलाः ।
कल्पान्ते गगनस्य कृत्तिकृदरे दुर्लक्ष्यसंचारिणः
पश्याश्चर्यमहो स्वभावमहतो नान्तः कचिल्लभ्यते ॥ ४ ॥

कयोरप्येतौ ।

कुमारः ।

कठोरपारावतरुणमेचकं वपुर्वपस्कन्धमुखन्धुरासरुम् ।
प्रसन्नसिंहस्तिमिनं च वीक्षितं ध्वनिश्च माङ्गन्यमृदङ्गमङ्गलः ॥ ५ ॥

हृष्टिस्तृणीकृतनमश्चयमन्वमारा दूरोदना नमयनीव गतिर्धरिप्रीम् ।
कौमारकेऽपि गिरिवह्नुना दधानो वीगे रमः किमप्येत्युत दर्प एव ॥ ६ ॥

त्रातुं लोकानिव परिणतः कायवानस्रवेदः
 सात्रो धर्मः श्रित इव तनुं ब्रह्मकोशस्य गुप्त्यै ।
 सामर्थ्यानामिव समुदयः सञ्चयो वा गुणाना-
 माविर्भूय स्थित इव जगत्पुण्यनिर्माणराशिः ॥ ७ ॥

भवभूतेरेते ।

मृगया ।

द्विधा कृत्वा क्षीणं निजसहजशत्रुं शशधरं
 दधानं तुण्डेन स्फुटचिकटदंष्ट्राद्वपमिपात् ।
 यदेतस्माद्भानोरिव निबिडभीतिव्यतिकरं
 करञ्जकुञ्जानां करितिमिरमन्तः प्रविशति ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

किं स्यादञ्जनपर्वतः स्फटिकपोर्द्वंद्वं दधदीर्घयो-
 रम्भोमेदुरमेव एव किमुत श्रिष्ट्यद्वलाकादयः ।
 शून्यः किन्तु करेण कुञ्जर इति भ्रांतिं समुत्पादयन्
 दंष्ट्राद्वन्द्वकरालकालवदनः कोलः कुतोऽयागतः ॥ ९ ॥

किमश्वः पार्श्वेषु प्लवनचतुरः किन्तु नृपतिः
 शरान्मुञ्चन्नुच्चैश्चलतरकराकृष्टधनुषा ।
 किमालोलः कोलः परिहृतशरशौर्यरसिको
 न जानीमस्तेषां क इह निपुणो वर्ण्यत इति ॥ १० ॥

धिविक्रममदृश्यैतौ ।

भयभ्रष्टप्रेयोविरहंनिरहंकारहरिणी-
 मुखालोकोन्मीलतुरुक्तरुणरुणां सहचरीम् ।
 विलोक्य म्लेच्छन्तीमलमलमिति माक् प्रणिहिता
 शरव्याल्लुब्धानां हृदयमपराधं न तु शराः ११ ॥

श्रीभारते ।

व्याघ्रानभीरभिमुखोत्पातितान् गुहाभ्यः
 कुट्टासनाग्रविटपानिव वातरुणान् ।
 शिक्षाविशेषलघुहस्ततया निमेषा-
 न्नीचकार शरपूरितवक्त्ररन्धान् ॥ १२ ॥

लक्ष्मीकृतस्य हरिणस्य हरिप्रभावः
 प्रेक्ष्य स्थितां सहचर्यां व्यवधाय देहम् ।
 आकर्णकृष्टमपि कामितया स धन्वी
 बाणं कृपासृदुमनाः प्रतिसंनहार ॥ १३ ॥

अपि तुरगसमीपादुत्पन्नं मयूरं
 न स रुचिरकलापं ब्राणलक्ष्मीचकार ।
 सपदि गतमनस्कश्चित्रपाल्यानुकीर्णं
 रतिविगलितवन्धे केशपाशे प्रियायाः ॥ १४ ॥

मेदश्चेदकृशोदरं लघु भवत्युत्थानयोग्यं वपुः
 सत्त्वानामुपलक्ष्यते विकृतिमशितं ययक्रोधयोः ।
 वत्कर्पः स च भन्विनां यदिपत्रः सिद्धयन्ति लक्ष्ये नये
 मिथ्या हि व्यसनं वदन्ति मृगयाभीरुग्विनोदः कुतः ॥ १५ ॥

काविशसस्येते ।

एतस्मिन् मृगयां गतेऽपि धनुषा बाणे समारोपितेऽ-
 व्याकर्णान्निगतेऽपि मृष्टिविगतेऽप्येणाङ्गमग्रेऽपि च ।
 न प्रसन्नं न पत्यायितं न जयितं नोत्प्राशितं नोत्पुनं
 मृग्या यद्गतिनं करोति दयितं क्रामोऽप्यमिन्यामया ॥ १६ ॥

अनर्हमनय ।

स्वेच्छाविहागमिकस्य वनम्यतीम्
 काङ्क्षन्तः कृषारि तस्य मृग्यन्तमामोत् ।
 यस्मादज्ञाननयसो वृषगजपुष्पः
 वधानेन तु निजवान धनुर्गोऽयम् ॥ १७ ॥

विश्वनाथ ।

उद्यानम् ।

क्वचिच्चटुलकोकिलाकलितनूतनचूताङ्कुरं
 कुरङ्गकुलसेवितं प्रवटलोलमूलं क्वचित् ।
 क्वचित्प्रवरसञ्चरत्सुरवधूपदैः पावनं
 वनं नयति विक्रियामिह मनो मुनीनामपि ॥ १८ ॥

पटलमलिकुलानामुन्नमन्मेघनीलं
 भ्रमदुपरि तरुणां पुष्पितानां विलोक्य ।
 मृदुमदकलकेकानिर्भरो नृत्तसक्त-
 स्तरलयति फलापं मन्दमन्दं मयूरः ॥ १९ ॥

स्कन्धशाखान्तरालेषु पश्य जीमूतपङ्क्तयः ।
 लम्बमाना विलोकयन्ते चलद्भ्रमति(लुगुलि?)सा इव ॥ २० ॥

शिविक्रममदृश्य ।

दृश्यन्ते मधुमत्तकोकिलवधूनिर्धूतचूताङ्कुर-
 माग्भारप्रपतत्परागासिकतादुर्गास्तदीभूमयः ।
 याः कृच्छ्रादतिलह्वय लुब्धकभयात्तरेय रेणुत्करै-
 र्धारापातिभिरस्ति लुप्तपदवीनिशङ्कमेणीकुलम् ॥ २१ ॥

प्रियङ्गुदयामाङ्गः ॥ इह विहरत्यम्बुनवने
 विनिद्रे व्यागुञ्जन्मधुप इति तं जलसु जनः ।
 अहं शङ्के पङ्केरुहकुहरवासव्यसनिर्ना
 श्रियं शृङ्गच्छमा मुररिपुरुषेतो रमयितुम् ॥ २२ ॥

एतौ मुरारेः ।

जम्बुनां कुमुमोदरे नवमधुन्यावदपानोत्सवाः
 'कोराः पकफलाशया मधुकरां लुम्बन्ति मृशन्ति च ।
 एतेषामपि जालकिंशुकदलैरोभिः समानत्विषां
 पुष्पभ्रान्तिभृतः पिरन्ति महमा चञ्चूष शृङ्गाङ्गनाः ॥ २३ ॥

यमुगम्य ।

निप्यन्दश्चन्दनानां शिशिरयति लतामण्डपं कुट्टिमाना—

माराद्धारायुहाणां ध्वनिमनुतनुते ताण्डवं नीलकण्ठः ।

यन्त्रोन्मुक्तश्च वेगाच्चलति विटपिनां पूरयन्नालवाला—

नायातोत्पीडहेलाहतकुसुमरजःपिञ्जरोऽयं जलौघः ॥ २४ ॥

श्रीहर्षस्य ।

अमन्यतासौ कुसुमेषु गर्भगं परागमन्धङ्कुरणं वियोगिनाम् ।

स्मरेण मुक्तेषु पुरा पुरारये तदङ्गमस्मैव शरेषु सङ्गतम् ॥ २५ ॥

विनिद्रपत्रालिगतालिकैतवान्मृगाङ्कुचूडामणिवर्जनार्जितम् ।

दधानमाशासु चरिण्यु दुर्यशः स कौतुकी तत्र ददर्श कैतकम् ॥ २६ ॥

विचिन्वतीः पान्यपतङ्गर्हिसनैरपुण्यकर्माण्यलिकज्जलच्छलात् ।

व्यलोकयच्चम्पककोरकावलीः स शम्बरारेर्वलिदीपिका इव ॥ २७ ॥

एते श्रीहर्षपण्डितस्य ।

जीर्णोद्यानम् ।

विपर्यस्तं सौधं कुलमित्र महारम्भरचनं

सरः शुष्कं साधोर्हृदयमिव नाशेन सुहृदः ।

फलैर्हीना वृक्षा विगुणविधियोगादिव नया—

स्तृणैश्छन्ना भूमिर्मतिरिव कुनीतेरविदुषः ॥ २८ ॥

क्षताङ्गीनां तीक्ष्णः परशुभिरुद्रग्रक्रमभृतां

हजा कूजन्तीनामविरतकपोतोपरुर्दितः ।

श्वनिर्मोक्छेदैः परिचितपरिक्षेपकुपथाः

श्वसन्तः शास्त्रानां व्रणमिव निवध्नन्ति फणिनः ॥ २९ ॥

विशाखदेवस्यैवौ ।

आश्रमवर्णनम् ।

वालेयतण्डुलविलोपकदर्शिताभि—

रेताभिरग्निशरणेषु सधर्मिणीभिः ।

उत्त्रासहेतुमपि दण्डमुदस्यमान—

माघातुमिच्छति मृगे मुनयो हसन्ति ॥ ३० ॥

तैर्मैधाजननव्रतमणयिभिर्व्यूहैर्वदूनामियं

सिक्ता नित्यवसन्तविभ्रमवती रम्या पलाशावली ।

एतस्यां हरिणारिपाणिजसृणिश्रेणिश्रियः कोरकाः

गोपायन्ति तपोवनं वनकरिक्रीडाकराकर्षणात् ॥ ३१ ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

नीवाराः शुक्रगर्भकोटरमुखभ्रष्टास्तरुणामधः

प्रस्निग्धाः कचिदिद्भुदीफलभिदः सूच्यन्त एवोपलाः ।

विभासोपगमादभिन्नगतयः शब्दं सहन्ते मृगा-

स्तोयापारपयाश्च वल्कज्जशिखानिप्यन्दरेखाङ्किताः ॥ ३२ ॥

वल्मीकाग्रनिपप्रमूर्तिरुगत्वग्रक्षमूयाम्बरः

कण्ठे जीर्णलनाप्रतानवलयेनात्यर्थसंपीडितः ।

अंसव्यापिशकुन्तनीडानिचितं विश्रज्जटामण्डलं

यत्र स्थाणुरिवाचलो मुनिरसावभ्यर्कविम्बं स्थितः ॥ ३३ ॥

प्राणानामनिलेन वृषिरुचिता सङ्कल्पवृक्षे द्रुपे

तोये हेमसहस्रपत्रमुभगे धर्माभिप्रेतक्रिया ।

ध्यानं रत्नशिलातलेषु विद्युधस्त्रीसन्निधौ संयमो

यत्क्रोक्षन्ति तपोभिरन्यमुनयस्तस्मिन्पश्यन्त्यमी ॥ ३४ ॥

कालिदासस्यैते ।

वासोऽर्धं दययैव नातिपृथक् कृत्वास्तरुणां स्वचो

[मै]गाल[रूपं]जरत्कमण्डलु नभःस्वरुचं पयो नैर्गम्य ॥

दृग्पन्ने प्रुष्टितोऽग्निनाथ बहुभिर्मोह्यः कचिन्मेखला

नित्याकर्षनया शुकेन च पदं साम्नामिदं पञ्जते ॥ ३५ ॥

श्रीहर्षस्य ।

बध्ना पद्यामनानि स्थिरतरतनवः श्वासमरोपदुःखै-

रादधानं पीडयन्तो मृदून्मृत्तनयनाः पादपानां तलेषु ।

प्रतिरतामोक्षपमाणा बहुभिरनितरां वेष्टिता हामराज्जिः

कौ(का)येषु जानुकारं दधति च कपयो योगमानां मुनीनाम् ॥ ३६ ॥

भारद्वाजस्यैते ।

अयं सामान्यपिबर्णनम् ।

तेजसा तपसो दीप्तः स्निग्धश्च करुणागुणात् ।
समं सन्दर्शितादित्यचन्द्रोदय इवार्णवः ॥ ३७ ॥
शिरःप्रदेशलम्बिन्या कुर्वन् रुद्राक्षमालया ।
फलिता इव तीर्थाम्भस्सेकपुष्पजटा लताः ॥ ३८ ॥

कुमारदासस्यैतौ ।

पूरयित्वेव सर्वाङ्गमतिरिक्ताः सिराततीः ।
जटारूपेण बिभ्राणैः शिरोभिर्गहनं सदः ॥ ३९ ॥
अविद्यावीजविध्वंसादयमार्षेण चक्षुषा ।
फालौ भूतभविष्यन्तौ वर्तमानमिवाविशत् ॥ ४० ॥

एतौ मुरारेः ।

एते व्योमानि शोषयन्ति हरिणत्रासाक्षिरं चीवरे
सन्ध्याकर्मविधौ कमण्डलुमिमे पश्यन्ति रिक्तं भृतम् ।
भिक्षन्ते च फलान्यमी करपुटीपात्रेण चानोकहा-
नेपामर्घविधौ च सन्निधिगताः पुष्प्यन्त्यक्काण्डे लताः ॥ ४१ ॥

रानशेखरस्य ।

शार्दूलौ स्नेहगर्भं मुकुलितनयना लेदि श्रावं हरिण्याः
धन्धुप्रीत्या शिखण्डी तिरयति फणिनामातपं कीर्णवर्हः ।
सिंही रक्षत्यपत्यं स्वकमिव कलभं निर्गतायाः करिण्या
मैत्र्या येषां निवासे गिरिशिखरदरीशाल्मिस्ते जयन्ति ॥ ४२ ॥

मदन्तगोपदत्तस्य ।

परदारामः ।

उत्पत्तिर्भद्राग्रितः ॥ भगवान् देवः पिनाकी गुरुः
वीर्यं यत् न तद्विगं पथि ननु व्यक्तं हि तत्कर्मभिः ।
त्यागस्मत्प्रसमुद्रमुद्रितमहीनिर्व्याजदानाश्रयिः
सत्यं द्रम्यतपोनिधेर्भगवतः किं किं न नोक्तोत्तरम् ॥ ४३ ॥

ज्योतिर्ज्वालाप्रचयजटिलस्सन्निकर्षे कुठार—

स्तूणीरोंऽसे वपुषि च जटाचापचीराजिनानि ।

पाणौ वाणः स्फुरति बलयीभूतलोलाक्षमूत्रो

वेषः शोभां व्यतिकरवतीमृगशान्तस्तनोति ॥ ४४ ॥

एतौ भवभूतेः ।

अगस्त्यः ।

रविरथपथरोधमेषमानं स्थगयति विन्ध्यमवन्ध्ययाऽऽज्ञया यः ।

उदधिमधिकरं करोति रोषादपि स मुनिर्मुनयस्तथाऽपरेऽपि ॥ ४५ ॥

सर्वज्ञलोष्टस्य ।

निपीते येनाब्धौ स्तिमितगुरुभिः पक्षपटलैः

मयस्नादुद्धीय प्रतिपदमपव्यस्तपतिताः ।

विशन्तः कालीरं कुहरमशरण्याः शिखरिणः

क्षणं दृष्टास्तस्य स्तुतिषु न गिरां साहसरसः ॥ ४६ ॥

ध्रुवमिह चतुरम्भोनिधिचरितापोशनकर्मणि मुनीन्द्रे ।

भक्ष्यमन्यानि किमपि चकम्पिरे सप्त भुवनानि ॥ ४७ ॥

एतौ मुरारेः ।

जयति कलशजन्मा सस्वसत्यप्रतिष्ठः

सलिलनिधिमपासीदेकहस्तोदरेण ।

कमठभुजगपृथ्वीपद्मनाभादि मज्ज—

चुलुकगमविचिन्बन् यास्त्रिलोकीं वभार (१) ॥ ४८ ॥

कूर्मवर्हतस्य ।

किं धूमो हरिमस्य विश्वमुदरे किं वा फणां भोगिनः

शेतं यत्र हरिः स्वयं जलनिधेः सोऽप्येकदेशस्थितः ।

आश्चर्यं फलशोद्भवो मुनिरसौ यस्यैकहस्तेऽभ्युधि—

गण्ठर्षायति पङ्कजीयति फणां भृङ्गीयति श्रीपतिः ॥ ४९ ॥

जीमूतवाहनः ।

जीमूतवाहन इति त्रिजगत्वासिद्धो
 विद्याधराधिकमुणोऽधिपतिर्वभूव ।
 दत्त्वा कवाटमिव येन निजं शरीरं
 ताक्ष्यस्य वक्रभवने फणिनो निरुद्धाः ॥ ५७ ॥

भेरीभाङ्गारस्य ।

आच्छिद्योरगमण्डलीकवलनाकाङ्क्षारसं पत्रिणां
 भर्तुर्येन शरीरदानविधिना मन्ये जगद्रक्षितम् ।
 नो चेत्तेन गरुत्पता कवलिते शेषे निरालम्बना
 क क्षोणी क पयोधराः क गिरयः कृते दिशां नायकाः ॥ ५८ ॥
 लोष्टसर्वज्ञस्य ।

विश्वामित्रश्च मांसं श्वपच इव पुराऽभक्षयद्यन्निमित्तं
 नाहीजह्यो निजघ्ने कृततदुपकृतिर्यत्कृते गौतमेन ।
 पुत्रोऽयं कश्यपस्य प्रतिदिनमुरगा[नत्ति] ताक्ष्यो यदर्थं
 प्राणोस्तानेप साधुस्तृणमिव कृपया यः परार्थं ददाति ॥ ५९ ॥
 श्रीहर्षस्य ।

अथ तौर्यत्रिकम् ।

तथादौ गीतम्—

गीतस्य माहात्म्यवशादभीष्टं वरं हरात्प्राप स रावणोऽपि ।
 यत्कर्तुंकाङ्क्षोपकुलस्य मध्ये बभूव कृष्णोऽपि स गोप रूपः ॥ ६० ॥
 वनभ्रुवि विचरंस्तृणोदकार्थं क्षततनुरुग्रशिलीमुखप्रहारैः ।
 पशुरपि बितरत्यमृतं यदर्थं कथमिव न स्तुतिपात्रमत्र गीतम् ॥ ६१ ॥
 वाचं यः सरसप्रसन्नमधुरामादार्थलेखोज्ज्वलां
 नानालङ्करणमपञ्चरुचिरां कान्तां मनोहारिणीम् ।
 गेयं सङ्गमकादिभिः परिचितं कर्तुं प्रगल्भश्च य—
 स्तं प्राहुर्जनरञ्जनैकचतुरं वाग्गेयकारं बुधाः ॥ ६२ ॥

सोमेश्वरदेवस्यैतौ ।

प्रियविरहविपादस्यौपधं योपितानां

विविधविधुरचिन्ताकृतविथ्रान्तिहेतुः ।

अयममृततरङ्गः कर्णयोः केन सृष्टो

मधुररसनिधानं निःस्वनः पञ्चमस्य ॥ ६३ ॥

अयं हि प्रथमो रागः समस्तजनरञ्जने ।

यस्य नास्ति द्वितीयोऽपि स कथं पञ्चमो भवेत् ॥ ६४ ॥

त्रिविक्रमभट्टस्यैतौ ।

स्थानं प्राप्यादधानं प्रकटितगमकं मन्द्रतारव्यवस्थं

निर्हादिन्या विषञ्च्या मिलितमलिस्तेनेव तन्त्रीस्वनेन ।

एते दन्तान्तरालस्थिततृणकषलच्छेदशब्दं नियम्य

व्यामिह्माङ्गनाः कुरङ्गनाः स्फुटललितपदं गीतमाकर्णयन्ति ॥ ६५ ॥

श्रीहर्षस्य ।

नाट्यम् ।

जीमूतस्तनितविशंकिभिर्मयूरैरुद्धावैरनुरसितस्य पुष्करस्य ।

निर्हादिन्युपहतमध्यमस्वरोस्था मायूरी मदयति गर्जना मनांसि ॥ ६६ ॥

कालिदासस्य ।

व्यक्तिर्व्यञ्जनधातुना दशविधेनाप्यत्र लब्धाऽमुना

विस्पष्टो धृतमध्यलम्बितपरिच्छिन्नस्त्रिधाऽयं लयः ।

गोपुच्छप्रमुखाः क्रमेण यतयस्तिस्त्रोऽपि सम्पादिता-

स्तस्त्वैधानुगताश्च नाट्यविधयः सम्यक्त्रयो दर्शिताः ॥ ६७ ॥

श्रीहर्षस्य ।

नादष्टद्विक्षयज्ञश्च ग्रहमोक्षेऽप्यलक्षितः ।

न्यासोपन्यासताल[३]स्तलकोणप्रहारवित् ॥ ६८ ॥

अङ्गन्दोषपरित्यक्तश्चतुर्मासकृतश्रमः ।

ज्ञाता कुलकवाद्यस्य रञ्जको वादकः स्मृतः ॥ ६९ ॥

यथावद्वादनाद्धर्मः कीर्तिः सिद्धिर्भवेज्जयः ।
मनसः परितुष्टिश्च भुक्तिर्भुक्तिरापि ध्रुवम् ॥ ७० ॥

सोमेश्वरस्य ।

नृत्यम् ।

इन्द्राभ्यर्थनया पूर्वं भरताय चतुर्मुखः ।
ममोदाय महेन्द्रस्य नाट्यं समुपदिष्टवान् ॥ ७१ ॥

तस्यैव ।

देवानामिदमामनन्ति कवयः कान्तं कृतं चाक्षुषं
रुद्रेणैदमुमाहृतव्यतिकरे स्वाङ्गे विभक्तं द्विधा ।
त्रैगुण्योद्भवमत्र लोकचरितं नानारसं दृश्यते
नाट्यं भिन्नरुचेर्जनस्य भविति श्रेकं समाराधनम् ॥ ७२ ॥

अङ्गैर्नन्तर्निहितवचनैः सूचितः सम्पदार्थः
पादन्यासो लयमनुगतस्तन्मयत्वं रसेषु ।
शाखायोनिर्मृदुरभिनयः पङ्क्तिरूपोऽनुवृत्तो
भावो भावे दधति विषयान् रागवन्धः ॥ एव ॥ ७३ ॥

वामे सन्धिस्तिमितवलयं न्यस्य हस्तं नितम्बे
कृत्वा श्यामाविटपसदृशं स्रस्तक्षुत्तं द्वितीयम् ।
पादाकुल्या ललितकुसुमे कुट्टिमे पातितासं
नृत्तादस्याः स्थितप्रतितरां कान्तमृज्जायतासम् ॥ ७४ ॥

कालिदासस्यैते ।

सारङ्गीसन्नताङ्गन्या जगदपि विजितं ताण्डवोच्चाण्डिताङ्गन्या
भ्रूमङ्गैः रागसङ्गैर्भनुरनुकुरुते सज्यमेवा स्मरस्य ।
आरतामास्तां न नैतद्वतवत किमियं लासिका बाहुभङ्गै-
रुत्साहोज्जृम्भमाणा हतमधिहृदयं खण्डखण्डं करोति ॥ ७५ ॥

वामनागस्य ।

वात्स्यायन[मृ] ।

त्यागी वृषः सुभग इत्युपलभ्यमानः

कल्पः कलासु सुकृती दृढभक्तिराढ्यः ।

स्त्रीणां मतो नववयाः शुचिरिङ्गितज्ञः

क्रीडारतश्च मधुरश्च महार्हवेषः ॥ ७६ ॥

असाध्यायाः सुखं सिद्धिः सिद्धायाश्चानुरञ्जनम् ।

रक्तायाश्च रतिः सम्यक् कामशास्त्रप्रयोजनम् ॥ ७७ ॥

जातिस्वभावगुणदेशजधर्मचेष्टाभावेङ्गितेषु विकलो रतितन्त्रमूढः ।

लब्ध्वाऽपि हि स्तलति यौवनमङ्गनानां किं नालिकेरफलमवाप्य कपिः करोति ७८

आन्ध्री प्रीतिनिबन्धनैकनिपुणा लाटी विदग्धप्रिया

कर्णाटी सुरतोपचारचतुरा नारी शुचिश्रोलिका ।

आभीरी पुरुषायितप्रियरता लज्जान्विता गूर्जरी

काश्मीरी रतिलाडसा निधुवने धृष्टा महाराष्ट्री ॥ ७९ ॥

पुष्पदन्तस्य ।

अङ्गुष्ठे पदगुल्फजालुजघने नाभौ च वक्षःस्थले

कक्षे कण्ठकपोलदन्तवसने नेत्रालिके मूर्धनि ।

शुक्लाशुक्लविभागतो मृगदृशमङ्गेष्वनङ्गनस्थिति-

रुर्ध्वाधोगमनेन वामपदगा पक्षद्वये वर्तिनी ॥ ८० ॥

श्यामा कफप्रकृतिका वडवा मृगी वा

गन्धर्वयक्षरजनीचरसत्त्विका वा ।

बालाऽथवाऽभिनवयौवनभूषिताङ्गी

सा भामिनी भवमुदां परमं रहस्यम् ॥ ८१ ॥

विलसदमलदीपे पुष्पदामावकीर्णे

प्रसृतसुरभिधूपे धाम्नि कामी सुवेषः ।

सह सहचरवर्गैर्वापणार्थं निवेश्य

स्त्रियमुपहितभूषां भावयेन्नर्मगोष्ठीम् ॥ ८२ ॥

अध्वकान्ततनुर्नवज्वरवती नृत्यश्रयाङ्गी तथा
 मासैकप्रसवा दधाति सुरते पण्मासगर्भाऽमुखम् ।
 विख्याता विरहस्य सङ्गमविधौ क्रुद्धप्रसन्ने ऋतु-
 स्नाने नूतनसङ्गमे मधुमदे रागास्पदं योषितः ॥ ८३ ॥

दारिद्र्या[र्द्ध]महिष्यतामलिनताकार्पण्यभावाज्ञता-
 पारुष्यरतिनिष्ठुरात्मण्यतो भूषानिरोधादपि ।
 मिथ्यादोषविशङ्कनादतिशयाद्योगाद्वियोगात्तथा
 कार्कश्यद्वेषो व्रजन्ति सततं वैराग्यमुद्यैः स्त्रियः ॥ ८४ ॥

स्वातन्त्र्यं पितृमन्दिरे च वसतिर्योत्रोत्सवे सङ्गति-
 गौष्ठी पूरुषसन्निधावनियमो वासो विदेशे तथा ।
 संसर्गः सह पुंश्चलीभिरसकृद्भुत्तेनिजायाः क्षतिः
 पत्युर्वार्धकमीप्सितं प्रवसनं नाशस्य हेतुः स्त्रियाः ८५ ॥

कोकोकस्य ।

रूपान्वितं करणवेदिनमल्यरोपं सत्थाभिधायिनमनिष्ठुरमिष्टगन्धम् ।
 स्त्रीगुणरक्षणपरं सुरतेऽनुकूलं जन्मान्तरेष्वपि नरं प्रमदाः स्मरन्ति ॥ ८६ ॥

वृद्धमस्य ।

नरः कलामु कुशलो वाचालश्चाहुकारकः ।
 असंस्तुतोऽपि नारीणां चित्तमाश्वेव विन्दति ॥ ८७ ॥

कामयन्ते विरज्यन्ते रञ्जयन्ते त्यजन्ति च ।
 कर्षयन्त्यपि सर्वार्थान् ज्ञायन्ते केन योषितः ॥ ८८ ॥

वत्सः प्रस्रवणे मेध्यः श्वा मृगग्रहणे शुचिः ।
 स्त्रीमुखं रतिसम्पर्के शकुनिः फलपातने ॥ ८९ ॥

नातः परतरं किंचिदस्ति रागस्य वर्धनम् ।
 नखदन्तक्षतोत्थानां कर्म[णी] गतयो यथा ॥ ९० ॥

शास्त्राणां विषयस्तावद्यावन्मन्दरसा नराः ।
 रतिचक्रे प्रवृत्ते तु नैव शास्त्रं न च क्रमः ॥ ९१ ॥

कृत्याकृत्यविहीनं तु युक्तायुक्तविवर्जितम् ।
वाच्यावाच्यविनिर्मुक्तं संभोगं निक्षपश्चरेत् ॥ ९२ ॥

वात्स्यायनस्यैते ।

ज्योतिषम् ।

अप्रदीपा यथा रात्रिरनादित्यं यथा नभः ।
तथाऽसांवत्सरो राजा भ्रमत्यन्ध इवाध्वनि ॥ ९३ ॥

न तत्सहस्रं करिणां वाजिनां वा चतुर्गुणम् ।
करोति देशकालज्ञो यदेको दैवचिन्तकः ॥ ९४ ॥

समाः पष्टिर्द्विघ्ना मनुजकरिणां पञ्च च निशा
हयानां द्वाविंशत् स्वरकरभयोः पञ्च च कृतिः ।
विरूपा सैवायुर्वृषपहिपयोर्द्वादश शुनः
स्मृतं छागादीनां दशकसहिताः पट् च परमम् ॥ ९५ ॥

वराहमिहिरस्यैते ।

प्रासादकूपसरसीषु सहस्रमेक-
मायुर्मृगं पुरवरेषु महसु विधात् ।
ग्रामेषु चायुतमुदीरितमुत्तमेषु
वृक्षेषु पञ्च च श्रतान्यपि कीर्तितानि ॥ ९६ ॥
म्लेच्छा हि यवनारस्तेषु सम्पक्कास्त्रमिति स्थितम् ।
अपियत्तेऽपि पूज्यन्ते किं पुनर्दैवविज्ञनः ॥ ९७ ॥
किंचित्सन्ध्यामतिक्रम्य किंचिदुद्भिन्नतारकम् ।
विजयो नाम योगोऽयं सर्वकार्यार्थसिद्धिदः ॥ ९८ ॥
रवौ गगनमध्यस्थे मुहूर्तेऽभिजिदाह्वये ।
भिनत्ति सकलान्दोषांश्चक्रपादाय केशवः ॥ ९९ ॥

ब्रह्मस्यैते ।

शकुनम् ।

दधिमधुघृतलाजपुष्पाक्षतोदुम्बराश्वत्थमुक्तामणिच्छत्र-
दूर्वाङ्कुरादर्शकन्याध्वजस्यन्दनाष्टापदाज्ञा नृपाः ।

श्रीतरुर्भद्रपीठानिसस्यानिमत्स्याहयाहंसचापौष्टपःकेसरीदक्षिणा
वर्तगङ्गाञ्जसिद्धार्थकाः ।

रोचना स्वस्तिकस्तोरणं कीचका वेणवो वार्वधूः
सिक्तगन्धो गजस्तोयलम्बाम्बुदः पूर्णकुम्भोऽद्रिरिन्दुः ।
फलान्यार्द्रमांसं सितं चामरं गौस्सवत्साङ्गना
पुत्रिणी मानुषं वर्षमानं सहस्रं नराणां प्रयुक्तानि यानानि
धन्वन्तरिर्वामनो ब्राह्मणो भूमिरभ्युद्धता ।

सिद्धमन्त्रं वराहश्च तोयोत्थितस्त्रिणयनमधुमूदनस्कन्दपद्मा-
सना लोकपालाः सुराः खंदिशोऽग्निःसर्वासि स्रवन्त्यः समुद्रः
मुखो मारुतो ज्योतिषं धर्मशास्त्राणि तीर्थानि धर्मकामश्रिता बाल-
खिल्यादयो वेदिनां सन्निधिः कौस्तुभं काञ्चनं माणिभद्रः सुमेरुः
मियङ्गुप्रदीपौ वचामोदकादितिरुन्धतिसावित्र्युमाकाशगङ्गा-
शचीदेवसेना स्वधाशान्तिलक्ष्मीसरस्वत्युपपुष्पमस्वस्तिशब्दावपद्-
कार ओंकारपुण्याहधर्मक्रियाचेत्यष्टोत्तरं मङ्गलानां शतम् ।
दर्शनात् स्पर्शनात् कीर्तनाच्चाशुभानि व्यपोक्षार्थसिद्धिं दिश-
न्त्युत्तमाः ॥ १०० ॥

वाम्मटात् ।

कार्पासौषधकुण्डधान्यलवणक्रीवास्थितैलं वसा-
पङ्कगङ्गारगुहादिवर्मशकृतः क्लेशायसध्याधिताः ।
वान्तोन्मत्तजटीन्धनानि च तृणक्षुत्सामतक्रादयो
मुण्ड्यभ्यक्तविमुक्तकेशपलिताः कापायिणश्चाशुभाः ॥ १०१ ॥

वराहमिहिरस्य ।

सामुद्रिकम् ।

अङ्गानि धीपटुत्वं शक्तिर्दशनाः शनैर्विशीर्यन्ते ।
निखिलेन्द्रियाणि येषां चिरायुपस्ते नरा ज्ञेयाः ॥ १०२ ॥
विर्भवसहं द्विरपत्यं जनलाभः प्रभुत्वमव्याजम् ।
वयासि भवन्ति प्रथमे प्रायः स्वल्पायुषां पुंसाम् ॥ १०३ ॥
अतिकृष्णेज्वतिगौरैष्वत्तिपीनेष्वतिकृशेषु मनुजेषु ।
अतिदीर्घेष्वतिलघुषु प्रायेण न विद्यतेऽप्यत्यम् ॥ १०४ ॥

यदन्तुरो त्रिमूर्खो रोमचितो वा यदल्पायुः ।

यन्मेदुरम्सदाढ्यस्तदद्भुतं जृम्भते भुवने ॥ १०५ ॥

बुद्धिपुतो यदीर्षो ह्रस्वो यज्जायते मूर्खः ।

पिङ्गः शुचिः सुशीलः काणाक्षो यत्तदार्थम् ॥ १०६ ॥

चपलः स्थूलो रुक्मः पैरुपो घनमांसलः शिरानिचितः ।

स पुमान् वैतैरणाख्यः समुद्रमपि शोषयत्यखिलम् ॥ १०७ ॥

यस्य शरीरं पुष्टिं गृह्णात्यन्येन येन केनापि ।

स नरो दुन्दुभिकारुयः कलयति कल्याणवैकल्यम् ॥ १०८ ॥

शुभलक्षणमध्येकं बाह्यं न विलोक्यते स्फुटं यस्य ।

अथ दृश्यते पुनः श्रीस्तस्य तदस्ति ध्रुव[चान्तः] ॥ १०९ ॥

वैक्रानुगतं रूपं रूपानुगतं नृणां भवति चित्तम् ।

चित्तानुगतं सत्त्वं सत्त्वानुगता गुणाः प्रायः ॥ ११० ॥

दुर्लभराजस्यैते ।

श्रान्तस्य यानमश्ननं च बुभुक्षितस्य

पानं तृपार्तिपथिकस्य भयेषु रक्षा ।

एतानि यस्य पुरुषस्य भवन्ति काले

धन्यं वदन्ति खलु तं नरलक्षणज्ञाः ॥ १११ ॥

वराहमिहिरस्य ।

स्वकीयवंशस्यशरीरभाजनं (१) वशीकरोत्पुक्तिगुणैः सभाजनम् ।

दयाक्षमासत्यसम[त्त्वद्विपुतो] जनेषु पूज्यः स नरो न रोगभाक् ॥ ११२ ॥

यो रुणाद्धि सततं [ह्रीं]दि वेगान् क्रोधलोभमदनभृतीनाम् ।

प्रेत्य चेह च हि तस्य समीपं स्वागतैव सकला गुणसम्पत् ॥ ११३ ॥

लब्धमर्थमपि यः परित्यजेद्दुर्लभं प्रति च यः प्रयत्नवान् ।

मन्दबुद्धिर्नियतश्च यः पुर्मास्तस्य रेणुरचिता रथोद्धता ॥ ११४ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

नित्यं हिताहारविहारसेवी समीक्ष्यकारी विषयेष्वसक्तः ।

दाता समः सत्यपरः क्षमावानाग्लोपसेवी च भवत्यरोगः ॥ ११५ ॥

अर्थेष्वलभ्येष्वकृतमयत्नं कृतादरं नित्यमुपायवत्सु ।

जितेन्द्रियं नालु[त]पन्ति रोगास्तत्कालयुक्तं यदि ना(चा?)स्ति देवम् ॥ ११६ ॥

वाग्मदस्यैतौ ।

अकालमृत्युं परिहृत्य जीवितं ददाति यो देहमुखं च देहिनाम् ।

न तेन धात्रास्ति समः कुतोऽधिको न जीवितादानमिहातिरिच्यते ॥ ११७ ॥

यथेष्टुहेतोः सलिलं मसेचितं तृणानि वल्लीरपि तन्निपिञ्चति ।

तथा क्रिया धर्मनिमित्तमाजिता सुखार्थलाभेऽपि न धर्महापिका ॥ ११८ ॥

कौणादस्यैतौ ।

अशीतेनाम्भसा स्नानं पयःपानं नवाः स्त्रियः ।

एतद्गो मानवाः पथ्यं स्निग्धमुष्णं च भोजनम् ॥ ११९ ॥

अश्विनीकुमारयोः ।

आयुर्घृते गुहे रोगा नित्यं मृत्युर्विदाहिषु ।

आरोग्यं कटुतिक्तेषु बलं मापे पयस्सु च ॥ १२० ॥

आग्नेयस्य ।

किं शोधनेन वमनेन च भेषजेन

किं वा रसायनदिनर्तुहितोपचारैः ।

स्वातन्त्र्यमेकमपहाय नरस्य नाधि

व्याधिं निवृन्ति जगत्स्त्रितयेऽपि किञ्चित् ॥ १२१ ॥

सुरभ्या यामिन्यः शङ्खधरमुधाधौतककुभः

स्रजो नानाकाराः परिमलमिलन्मत्तमधुपाः ।

प्रभूतं ताम्बूलं रतिसमयसज्जा भियतमा

निरातङ्कं चेतो यदि वद किमन्यद्दृषयति ॥ १२२ ॥

श्रुतचारितसमृद्धे कर्मदक्षे दयालौ
 पिपाजि निरनुवन्धं देहरक्षां निवेश्य ।
 भवति विपुलतेजःस्वास्थ्यकीर्तिप्रभावः
 स्वकुशलफलभोगी भूमिपालधिरायुः ॥ १२३ ॥

बलभदेवस्यैतौ ।

अथ भोजनम् ।

पयःस्मिता मण्डकमण्डनाम्बरा वटाननेन्दुः पृथुलहुकस्तनी ।
 पदं रुचेर्भोज्यभुजां भुजिक्रिया मिया वभूवोज्ज्वलकूरहारिणी ॥ १२४ ॥
 यदादिहेतुः सुरभिः समुद्भवे भवेद्यदाज्यं सुरभि ध्रुवं ततः ।
 वधूभिरेभ्यः प्रावितीर्य पायसं रसौघकुल्यातटसैकतीकृतम् ॥ १२५ ॥
 यदप्यपीता वसुधालयैस्सुधा तदप्यदः स्वादु ततोऽनुमीयते ।
 अपि क्रतूपर्बुधदग्धगन्धिने स्पृहां यदस्मै दधते सुधान्वसः ॥ १२६ ॥
 घृतप्लुते भोजनभाजने पुरः स्फुरत्पुरान्ध्रिप्रतिविम्बिताकृतेः ।
 युवा निधायोरासि लङ्कुकद्वयं नखैलिलेखाय ममर्दं निर्दयम् ॥ १२७ ॥
 अमीभिराकण्ठमभोजि तद्गृहे तुषारधारामृदितेव शर्करा ।
 हयद्विपद्मप्यणीपयस्सुतं सुधाहृदात्पङ्कगमिवोद्धृतं दधि ॥ १२८ ॥
 त्वया विधातर्वदकारि चामृतं कृतं च यज्जीवनमम्बु साधु तत् ।
 वृथेदमारम्भि त् सर्वतोमुखस्तथोचितः कर्तुमिदं पिवस्त्व ॥ १२९ ॥

पडेते हर्षपाण्डितस्य ।

भुञ्जीत क्षितिपाधिपो नृपवरैः सौधेषु रत्नोपलैः
 स्त्रिंशेषु प्रतिविचतुल्यघटनैर्विम्बैः स्वकीर्यवृतः ।
 दिक्पालैरिव पङ्क्तिभुक्तिरसिकैरासेव्यमानोऽङ्गना-
 पाणिभेरितचारुचामरचयाक्रान्तश्रमप्रक्रमैः ॥ १३० ॥

भोजनं देहि राजेन्द्र शाकमूपधृतान्वितम् ।
 माहिपं च शरच्चन्द्रचन्द्रिकावर्लं दधि ॥ १३१ ॥

परमारजगदेवस्य ।

कामं प्रदीपयति रूपमभिव्यनक्ति

सौभाग्यमावहति वक्त्रसुगन्धितां च ।

ऊर्जा करोति कफनाश्र निहन्ति रोगां-

स्ताम्बूलमेकमपरान् स्वगुणान् करोति ॥ १३२ ॥

युक्तेन चूर्णेन करोति रागं रागस्यं पूगफलातिरिक्तम् ।

चूर्णाधिकं वक्त्रविगन्धिकारि पत्राधिकं साधु करोति गन्धम् ॥ १३३ ॥

वराहमिहिरस्य ।

प्रत्युपसि भोजनान्तं वतीनां सङ्गमे रतेर्विरमे ।

राजनि विदुषां संसदि ताम्बूलं नात्ति यः स पशुः ॥ १३४ ॥

ताम्बूलं फटुतिक्तमुष्णमधुरं क्षारं कपायान्वितं

वातघ्नं कफनाशनं कृमिहरं दुर्गन्धनिर्णानकम् ।

स्त्रीसंभाषणभूषणं रुचिकरं शोकस्य विच्छेदकं

ताम्बूलस्य सत्वे त्रयोदश गुणाः स्वर्गेऽपि ते दुर्लभाः ॥ १३५ ॥

पर्णाग्रं पर्णपृष्ठं च चूर्णपत्रं तथैव च ।

रात्रौ खदिरताम्बूलं हरेरपि हरेच्छिद्रम् ॥ १३६ ॥

॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तनरुहणदेवविचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सर्ववदार्थवर्गनष्ट ॥

नीतिपद्धतिः (११०)

बोद्धा युवा रक्षितमन्त्रतन्त्रैः सत्त्वेन संवर्णितचिच्छक्तिः ।

देशं धलं कालमेवेत्य कर्ता तस्येन्द्रवज्राहतिरप्यपार्या ॥ १ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

श्रेयः प्रसूते विषदो रुणाद्धि यशांसि दुग्धे मलिनं प्रमाष्टि ।

संस्कारशौचेन परं पुनीते शुद्धा हि बुद्धिः किल कामधेनुः ॥ २ ॥

राजशेखरस्य ।

नातिनीचैर्न चाप्युच्चैर्भवितव्यं फलार्थिभिः ।

स्तोकं नत्वा पिवन्नम्भः कुम्भः प्राप्नोति पूर्णताम् ॥ ३ ॥

मा स्म सन्धिं विजानन्तु मा स्म जानन्तु विश्वम् ।

आख्यातं यदि शृण्वन्ति भूपास्तेनैव पण्डिताः ॥ ४ ॥

लक्ष्मीधरस्यैतौ ।

आत्मनाशाय नोन्नत्यै छिद्रेण परिपूर्णता ।

भूयो भूयो घटीपात्रं निमज्जत्किं न पश्यासि ॥ ५ ॥

जीयिकस्य ।

वरं दारिद्र्यमन्यायप्रभवादिभवादिपि ।

कृशताऽभिमता देहे पीनता तु न दोषतः ॥ ६ ॥

भास्करस्य ।

विरुद्धैरापि वस्तव्यं साधुभिर्धर्मदर्शिभिः ।

न हि दोषाश्च साधूनामसर्ता च गुणैस्समाः ॥ ७ ॥

असर्त्या च (त्यात्म्यं) गुणे द्रष्टुं हस्ताभ्यां विनिवार्यते ।

एषाऽपि न गतिः क्षेम्या न चान्या विद्यते क्वचित् ॥ ८ ॥

बहूनामल्पसाराणां समवायो हि दारुणः ।

तृणैरावेष्टयते रज्जुर्यया नागोऽपि ध्वज्यते ॥ ९ ॥

बहूनामप्यमित्राणां य इच्छेत्कर्तुमप्रियम् ।
 आत्मा तेन गुणैर्योज्यस्तत्तेषां महदप्रियम् ॥ १० ॥
 प्रियं द्रूपादकृपणः शूरः स्यादविकथनः ।
 दाता नापात्रवर्षी स्यात् प्रगल्भः स्यादग्निष्ठुरः ॥ ११ ॥
 चरेद्धर्मानकपटो मुञ्चेत् स्नेहमनोतुरः ।
 अनृशंसश्चरेदर्थोश्चरेत्काममनुद्धतः ॥ १२ ॥

भगवतो व्यासस्यैते ।

चित्तरत्नमसंक्षिप्तमान्तरं धनमुच्यते ।
 यस्य तद्भूषितं दोषैस्तस्य सर्वा विपत्तयः ॥ १३ ॥

रविगुप्तस्य ।

यदृच्छासिद्धिषु प्रेम गुरुपूजास्वनादरः ।
 व्यापिद्वयमिदं लक्ष्म्याः क्षितौ रुधात्मनौपमम् ॥ १४ ॥
 सुहृद्भिरासौरसकृत्परीक्षितं स्वयं च युद्धया परिचिन्तितात्ययम् ।
 करोति कार्यं खलु यः सं युद्धिमान् स एव लक्ष्म्या यशसश्च भाजनम् ॥ १५ ॥
 भर्तृमेष्ठस्यैतौ ।

सति पुण्यप्रकर्षेऽपि श्रीनिवन्धः समुद्ययः ।
 किं वणिग्विपणिक्षिप्ता इन्त्यजीर्ण इरीतकी ॥ १६ ॥

कस्यापि ।

लज्जेव मधुमत्तस्य कर्दर्यस्येव धर्मधीः ।
 अवल्लिप्तस्य विधेव नश्यति श्रीः प्रमादिनः ॥ १७ ॥
 आपद्यपि दुरन्तायां नेव गन्तव्यमक्रमे ।
 राक्षस्यक्रमेणैव विवशप्यमृतं मृतः ॥ १८ ॥

सेमेन्द्रस्यैत्री ।

अभिद्रोहेण भूनानामर्जयन् गत्वरीः धियः ।
 उदन्वानिव सिन्धूनामापद्रामेति पात्रताम् ॥ १९ ॥

मारुतः ।

सम्पदा मुस्यन्मन्यो भवति स्वल्पयाऽपि यः ।
 कृत्तकृत्यो विधिमेत्येव न वर्धयति तस्य ताम् ॥ २० ॥

मापस्य ।

नयान्तरेण साध्येऽर्थे दण्डं नारभते सुधीः ।
सरज्जुकुम्भस्तोयार्थी कूपे शम्पां करोति कः ॥ २१ ॥

आपदस्सन्ति महतां महतामेव सम्पदः ।
इतरेषां मनुष्याणां नापदो न च सम्पदः ॥ २२ ॥

कयोरप्येतौ ।

पतति व्यसने देवादारुणे दारुणात्मनि ।
संवर्षयति वज्रेण धैर्यं हि महतां मनः ॥ २३ ॥

अरिपङ्क्तिं एवायमस्यास्तात पदानि पद ।
तेषामेकमपि छिन्दन् खञ्जयेद्धमरीं थियम् ॥ २४ ॥

एतौ श्रीमुरारेः ।

ज्वलति चलितेन्धनोज्झ्विर्मकृतः पद्मगः फणां कुरुते ।
प्रायः स्वं महिमानं क्षोभात् प्रतिपद्यते जन्तुः ॥ २५ ॥

कालिदासस्य ।

आलस्यात् सुसहायोऽपि न गच्छत्युदयं जनः ।
हस्ताग्रास्फालितो भूर्मा तोषार्द्र इव कन्दुकः ॥ २६ ॥

हरिमहस्य ।

द्रविणस्य नापराधास्तिष्ठति[न]चिरं यदल्पसत्त्वेषु ।
न हि सलिलस्य स दोषो विगल[ति] यद्विगुणपात्रस्थम् ॥ २७ ॥

रत्नाकरस्य ।

अप्रतिहृत्पात्मानं सहसाऽनर्थेषु न प्रवर्तेत ।
गिरसि धृतेऽमृतकिरणे विषमघसद्विषमनेत्रो[ऽपि] ॥ २८ ॥

निजवर्गोऽप्यनिवृद्धिं गमिनः कान्तात् प्रभावमपहरति ।
दिग्गले दिग्गाम्नां घाम निरोदयति तुहिनानि ॥ २९ ॥

दूर्गतिरपि रचिताञ्जलिरूपसर्पनि फो न दृष्टसामर्थ्यम् ।
अरिपतिरावरणमभूत् कप्याहितकान्तहृत्स्य ॥ ३० ॥

लेशस्याङ्गमदत्त्वा मुखमिह हि मुखानि नोपलभ्यन्ते ।

मधुभिन्मथनायस्तैराश्लिष्यति बाहुभिर्लक्ष्मीम् ॥ ३१ ॥

अलमप्रियाण्युदित्वा रुचिरार्थाः किमिह न स्थिता वाचः ।

अमृत[मिति]वचसि सत्यपि विषमिति हि किमुच्यते वारि ॥ ३२ ॥

सुकृतं धनस्य बीजं व्यवसायः सलिलमिह दृतिर्नातिः ।

फलमुपनीय नराणां [कृत्वा] स्वमपैति काले [न] ॥ ३३ ॥

यत्पतनकर्महेतुस्तद्भुवि सलिले च तिष्ठति गुरुत्वम् ।

अन्विष्यते गुणार्थिभिरभ्युन्नतिसाधनं गरिमा ॥ ३४ ॥

संसृते बलमदेवस्य ।

कचिदपि वस्तुविशेषे दोषोऽपि गुणेन तुल्यतामेति ।

खण्डनमेव हि मण्डनमधरदले भवति रमणीनाम् ॥ ३५ ॥

कार्यगतेर्वैचित्र्याग्नीचोऽपि कचिदलं न जातु महान् ।

कांस्येनैवादर्शः क्रियते राज्ञापि न हेम्ना ॥ ३६ ॥

रविगुप्तस्यैतौ ।

गुणवानस्मि विदेशः क इव ममेत्येष दुरभिमानलवः ।

अञ्जनमक्षिण विराजति विन्यस्तं न पुनरधरमणौ ॥ ३७ ॥

स्तब्धप्रकृतिलोके बहुमानमुपैति नातिशयनघ्नः ।

स्फुटमत्रोदाहरणं पयोधराः कुबलयाक्षीणाम् ॥ ३८ ॥

प्रकाशवर्षस्यैतौ ।

रिक्ताः कर्मणि पटवस्तृप्तास्त्वलसा भवन्ति ये भृत्याः ।

तेषां जलौकसामिव पूर्णानां रिक्ताता कार्या ॥ ३९ ॥

अर्गटस्य ।

आलस्यं स्त्रीसेवा सरोगता जन्मभूमिवात्सल्यम् ।

सन्तोषो भीरुत्वं पद् व्याघाता महत्त्वस्य ॥ ४० ॥

अन्तःकरणशून्योऽपि तृणपूलकपूरुषः ।

सत्कृतः क्षेत्रपतिना समर्थो मृगवारणे ॥ ४१ ॥

उपस्थिते विप्लव एव पुंसां सारेतरत्वं ह्यनुमीयतेऽन्तः ।

अवाति वार्या न हि तुलराशेर्गिरेश्च कश्चित् प्रतिभाति भेदः ॥ ४२ ॥

सामोपायनयमपञ्चपटवः प्रायेण ये भीरवः

शूराणां व्यवसाय एव हि परं संसिद्धये कारणम् ।

विष्णूर्जद्विकटाटवीगजघटाकुम्भैकसंचूर्णन-

व्यापारैकरसस्य सन्ति विजये सिंहस्य के मन्तिनः ॥ ४३ ॥

व्यसनैरेवाघाताः शृण्वन्ति वचांसि पापमित्राणाम् ।

उद्धूतारिष्टानामपथ्यमेवाधिकं स्वदत्ते ॥ ४४ ॥

काकः काञ्चनपञ्जरे विनिहितः पद्माकरे कौशिकः

श्राद्धे श्वा विनियोजितो हुतवहे हव्यः पलाण्डुः कुतः ।

सर्वं तेन कृतं किमत्र चहुना मयं महाशान्तये

येनाज्ञानवता महीयासि पदे नीचः समारोपितः ॥ ४५ ॥

द्वारे रुद्धमुपेक्षते कथमपि प्राप्तं चिरान्नेक्षते

विज्ञप्ते गजभीलितानि कुरुते स्वल्पेऽपराधे दमः ।

निर्यातस्य करोति दोषगणनां तद्विद्विषामग्रतः

स स्वामी यदि सेव्यते पितृवने किं नः पिशाचैः कृतम् ॥ ४६ ॥

केषामप्येते ।

संग्रहं नाकुलीनस्य सर्पस्येव करोति यः ।

एव श्लाघ्यते मन्त्री सम्यग्गारुडिको यया ॥ ४७ ॥

विक्रमभट्टस्य ।

सुलभाः पुरुषा राजन् सततं प्रियवादिनः ।

अप्रियस्य च पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥ ४८ ॥

श्रीयशोवर्मदेवस्य ।

शमव्यायामाभ्यां प्रतिविहिततन्त्रस्य नृपतेः
 परं प्रत्यावापः फलति कृतसेकस्तलरिव ।
 बहुव्याजं राज्यं न सुकरमराजप्रणिधिभि-
 र्दुराराधा लक्ष्मीरनवाहितचिचं छलयाति ॥ ४९ ॥

राजशेखरस्य ।

जाने ज्वालाजटालेभ्यः कटाहेभ्यः पिवन्ति ते ।
 तैलं तृष्णातरलिताः कुतूषो यैर्निपेवितः ॥ ५० ॥
 सेव्यन्ते सितिजाः क्षुद्रा यदेतत्कृपलह्वनम् ।
 प्रकोपो निधनं येषां स्मितमाश्रं त्वनुग्रहः ॥ ५१ ॥
 तिष्ठन्ति विभवेभ्येव राज्ञां धूर्ताः प्रियंवदाः ।
 व्यसनानिलपातेषु तुल्ययान्ति ते दिशः ॥ ५२ ॥
 यैरेव पात्यते मृग्यः स्वामी दुर्जनसङ्कुटे ।
 जहोऽयमिति तैरेव दूरस्थैरुपहस्यते ॥ ५३ ॥

क्षेमेन्द्रस्यैते ।

विद्वेष्टि भक्तसङ्घातं न व्यंजनमपेक्षते ।
 मांसं परिहरत्येव मन्दः परिण[ति]विना ॥ ५४ ॥

कस्यापि ।

अह्नि भास्करमिच्छन्ति राज्ञावमृततेजसम् ।
 अह्नि राशौ च राज्ञानमिच्छन्ति गुणिनं प्रजाः ॥ ५५ ॥

सूक्तिसहस्रात् ।

स्वेच्छया कुरुते स्वामी यत्किञ्चन यतस्ततः ।
 तद्य गतिचिक्कीर्षन्तो दुःखं जीवन्ति मन्त्रिणः ॥ ५६ ॥

अर्पिता विभवस्त्यागः स्वातन्त्र्यमुचितज्ञता ।
 इति पञ्चगुणोपेतमाश्रयेदाश्रयं नरः ॥ ५७ ॥

कयोग्येति ।

आपत्स्वेव हि महतः शक्तिरभिव्यज्यते न सम्पत्सु ।

अगरोस्तदा न गन्धः प्रागस्ति ययाऽग्निपतितस्य ॥ ५८ ॥

बलमदेवस्य ।

चतुस्समुद्रीपरिखे नृपाणामन्तःपुरे वासितकीर्तिदारे ।

दानं दया सूततमातिथेयी चतुष्टयी रक्षणसौविदलाः ॥ ५९ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य ।

बहिः सर्वाकारमगुणरमणीयं व्यवहरन्

पराभ्यूहस्थानान्यपि तनुतराणि स्पृगयति ।

जनं विद्वानेकः सकलमत्तिसन्धाय कपटै-

स्तदस्थः स्वानर्थान् घटयति च मौनं च भजति ॥ ६० ॥

भवभूतेः ।

अमाहेन च कातरेण च गुणः स्यात् सातुरागेण कः

प्रज्ञाविक्रमशालिनोऽपि हि भवेत् किं भक्तिहीनात्फलम् ।

प्रज्ञाविक्रमभक्तयस्समुदिता येषां गुणा भूतये

ते भूत्या नृपतेः कलत्रमपरे सम्पत्सु चापत्सु च ॥ ६१ ॥

ऐश्वर्यादनपेतभीश्वरमयं लोकोऽर्थतः सेवते

तं गच्छन्त्यनु ये विपत्तिषु पुनस्ते तत्पतिष्ठाशया ।

भर्तुर्ये प्रलयेऽपि पूर्वसुकृतासङ्गेन निस्सङ्गन्या

भवत्या कार्यधुरं वहन्ति बहवस्ते दुर्लभास्त्वादृशाः ॥ ६२ ॥

मुहुर्लसोद्भेदा मुहुरधिगता भावगहना

मुहुस्संपूर्णाङ्गी मुहुरतिकृशा कार्यवशतः ।

मुहुर्नश्यद्बीजा मुहुरपि बहिः प्रापितफलाऽ-

प्यहो चित्राकारा नियतिरिव नीतिर्नयविदः ॥ ६३ ॥

विशाखदत्तस्यैते ।

शूराणां नयशास्त्रसारविदुषामन्यैरभेद्यात्मनां
 धीराणामुपधाविशुद्धमनसां सद्गतिनां मन्त्रिणाम् ।
 बुद्ध्या यः प्रविचार्य मन्त्रमवनीनाथः करोत्यादरात्
 सिद्धयत्यस्य समीहितं किमपि तद्वस्तु त्रिलोक्यामपि ॥ ६४ ॥
 कस्यापि ।

अविज्ञानाद्वाज्ञो भवति मतिहीनः परिजन-
 स्तत्तत्तत्प्राधान्याद्भजति न समीपे बुधजनः ।
 बुधैस्त्यक्ते राज्ये भवति हि न नीतिर्गुणवती
 विनष्टायां नीतौ सन्तुष्टमवशं नश्यति कुलम् ॥ ६५ ॥

कस्यापि ।

नालस्यप्रसरो जडेभ्यपि कृतावासस्य कोशे रुचि-
 र्दण्डे कर्कशता मुखे च मृदुता मित्रे महान् प्रश्रयः ।
 आमूलं गुणसंहतिव्यसनिता द्वेषश्च दोषाकरे
 यस्यैषा स्थितिरम्बुजस्य वसतिर्युक्तेषु तत्र श्रियः ॥ ६६ ॥
 जयवर्धनस्य ।

॥ इति श्रीमद्भक्तनरहृणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां नीतिपद्धतिः ॥

विद्यापद्धतिः (१११)

अर्धाङ्गुलपरीणाहनिहारायासभीरवः ।

सर्वाङ्गशेजजननमवुधाः कर्म कुर्वते ॥ १ ॥

हलायुधस्य ।

विद्यां प्राप्य कृतं येन विद्वेषकलुपं मनः ।

तेनात्मा हन्तं मूर्खेण स्नात्वा पांसूत्करैर्दृतः ॥ २ ॥

रसायनी जराजीर्णश्चिरोगी च यो भिषक् ।

धातुवादी दरिद्रश्च किं तथा ह्यस्य विद्यया ॥ ३ ॥

स्पृहणीया सती तावद्विद्या सन्तोषशालिनी ।

यावन्न पार्थिवास्थानपण्यस्थाने प्रसारिता ॥ ४ ॥

शीलं परहितासक्तिरनुत्सेकः क्षमा धृतिः ।

अलोभश्चेति विद्यायाः परिपाकोज्ज्वलं फलम् ॥ ५ ॥

क्षेमोन्मत्तस्यैते ।

दत्तं समस्तमपि तिष्ठति यत्तथैव

ज्ञातिर्न यद्विभजते द्वियते न चोरैः ।

जन्मान्तरेऽपि यदुपैति नरेण सार्धं

विद्याधनं यदि तदस्ति धनैः किमन्यैः ॥ ६ ॥

नानुद्योगवता न चाप्रवसता मानं न चाँलम्बता

नालस्योपहतैन नान्यमनसा नाचार्यविद्वेषिणा ।

[नै] भ्रूमङ्गविलाससुस्मिन्तृप्तीं सीमन्तिनीं ध्यायता

लोके ख्यातिकरः सतामभिमतो विद्यागुणो लभ्यते ॥ ७ ॥

कथोरप्येतौ ।

दैवपद्धतिः (११२) .

अम्भोधिः स्थलतां स्थलं जलधितां धुलीलवः शैलतां
मेरुर्मृत्कणतां तृणं कुलिशतां वज्रं तृणकीवताम् ।
बहिः शीतलतां हिमं दहनतामायाति यस्येच्छया
लीलादुर्ललिताद्भुतव्यसनिने तस्मै नमः कर्मणे ॥ १ ॥

यत्सेव्यो विकलः कलाशतविदां नालोकयत्याननं
यन्मौख्येण मनीषिणां विहसता न स्तोत्रमाकर्ण्यते ।
यच्च स्वास्थ्यमपथ्यभोजनजुषां यत्संपदः पापिनां
तत्सर्वं पुरुषार्थपाटनपटोर्धातुर्विलासायितम् ॥ २ ॥

माण्डव्यस्तपासि स्थितः किल मुनिः शूलेऽर्पितश्चोरवत्
कापध्यात् स च चक्रिंचोरनृपतिः सर्वं गतः कीर्त्यते(?) ।
चण्डालत्वमवाप दैवविहितं देवोऽपि धर्मः स्वयं
बन्ध्यं सर्वविपर्ययेण कुरुते दैवी गतिः पौरुषम् ॥ ३ ॥

लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातसङ्गः स्रुतः सुधाम्भोनिधे-
दैवेन मणयप्रसादविधिना मूर्ध्ना धृतः शंभुना ।
अद्याप्युज्जति नैव दैवविहितं क्षैण्यं क्षपावल्लभः
केनान्येन विलङ्घ्यते विधिगतिः पापाणलेखासखी ॥ ४ ॥

ग्रीवाभरणतां लेभे कालकूटः पिनाकिनः ।
कण्ठोच्छित्त्यै मुधा राहोर्भवितव्यतयाऽभवत् ॥ ५ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

धनिषु मुधा किमु धावत तूष्णीमार्ध्वं न साध्विदं चलितम् ।
विधिलिखिताक्षरमालं फलति कपालं न भूपालः ॥ ६ ॥

नश्यति जनाद्भुजङ्गने विद्रवति जनोऽपि दूरतरमुरगात् ।
पश्य विधेस्तात्पर्यं येन तयोरपि च सङ्गमं कुरुते ॥ ७ ॥

बलभदेवस्यैता ।

वंरं शरावहस्तस्य चण्डालागारवीथिषु ।
भिक्षार्थमटनं राम न मौर्यहृतजीवितम् ॥ ८ ॥

वासिष्ठरामायणात् ॥

शीलं नैव विभर्ति कीर्तिममलां धत्ते न धर्मे धियं
मात्सर्येण मनीषिणां प्रतनुते पारुष्यदोषं गिरा ।
सर्कोत्तया परलोककर्म नयति प्रायेण सन्दिग्धतां
यन्तस्याफलशास्त्रपाठनपटोर्मूढस्य किं विद्यया ॥ ९ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीमदारोहकभगवत्तन्महर्षणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां विद्यापद्धतिः ॥

पुरुषकारपद्धतिः (११३)

दलन्त्युदितचेतसां रिपुतमस्समूहास्समं
भवन्त्यपि च यद्वशादनिशमर्थसार्योदयाः ।
तमद्भुतपराक्रमं क्रमनमत्कुलह्माघरं
जगज्जितरसोजितं पुरुषकारमेव स्तुमः ॥ १ ॥

शान्तिस्वस्त्ययनेन शाम्याति तृणां यत्सर्वमौत्पातिकं
यत्स्पध्याशनमाशु रोगनिचयानुन्मूलयत्युत्कटान् ।
सद्यः सिद्धरसायनेन पुरुषस्तारुण्यमाप्नोति यत्
तेनार्थः पुरुषार्थ एव जगतामेकातपत्रायते ॥ २ ॥

आत्मा जन्म(यत्नः?)शतैर्धनार्जनधिया मिथ्या किमायास्यते
पङ्गेः श्रीशृङ्गेति लङ्घितश्रुवो देवेच्छया निर्धनाः ।
इत्येताः पुरुषार्थमूलहतयः कैश्चित्समृत्सारिता
मुग्धानामलसोत्कटाः प्रतिपदं कुर्वन्ति चित्तभ्रमम् ॥ ३ ॥

पाण्डित्यं यदि नाम दैवविहितं तर्हि दृष्ट्याऽध्यापनै-
रायुश्चेन्निहितं विधातृलिखितं तत् किं प्रयत्नाशनैः ।
राज्यं चेद्विधिनिर्मितं तदनिशं किं मन्त्रतन्त्रोद्यमै-
र्धाता चेत्सुगतिप्रदस्तदफलैः किं तीर्थसार्थभ्रमैः ॥ ४ ॥

वदन्त्यविदितोत्साहं दैवं दैवं सदैव ये ।
तेषां विनष्टचेष्टानां दूरे धर्मार्थसम्पदः ॥ ५ ॥

हत्वा नन्दं स्वजनसहितं सप्तभिर्वासरैर्य-
क्षाणवयेन प्रतनमतिना चन्द्रगुप्तोऽभिषिक्तः ।
आश्चर्येण प्रसूतयज्ञसा कीर्त्यमानेन शास्त्रं
तेन न्यस्ता किमपि वदतो देववाङ्मय मुद्रा ॥ ६ ॥

द्वीपादन्यस्मादपि मत्स्ये(ध्या?)दपि जलनिर्धेदिशोऽप्यन्तात् ।
आनीय श्रुतिं घटयति विधिरभिमतमभिमुखीभूतः ॥ ८ ॥

श्रीहर्षस्य ।

देशादेशान्तरं यातु पापपुण्यमयः पुमान् ।
पुन[स्तत्र] मतीक्षन्ते सम्पदो विपदोऽपि च ॥ ९ ॥

प्रह्लादनस्य ।

करोतु नाम नीतिज्ञो व्यवसायमुदारधीः ।
फलं पुनस्तदेवास्य यदिधेर्मनसि स्थितम् ॥ १० ॥

भगवतो व्यासस्य ।

यन्मनोरथश्चतस्रगोचरो यत्स्पृशन्ति न गिरः कवेरपि ।
स्वममृत्तिरपि यत्र दुर्लभा लीलयाैव विदधाति तद्विधिः ॥ ११ ॥

अलङ्कारश्शङ्खगकरनरकपालं परिजनो
विशीर्णाङ्गो भृङ्गी वसु च वृष एको बहुवयाः ।
अवस्थेयं स्थाणोरपि भवति सर्वाभरमुरो-
विधौ वके मूर्ध्नि स्थितवति वयं के पुनरमी ॥ १२ ॥

कयोरप्येतौ ।

॥ इति श्रीभगदत्तमहर्षणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दैवपद्धतिः ॥

श्रीवर्णनपद्धतिः (११५)

तावच्छीतमृदुस्पर्शः परे स्वे च जने जनः ।

वात्ययेव हिमं यावन्न श्रिया परुषीकृतः ॥ १ ॥

श्रीमानजननिन्द्यश्च शूरश्चाप्यविकल्थनः ।

समदृष्टिः मधुश्चेति दुर्लभाः पुरुषास्त्रयः ॥ २ ॥

वासिष्ठरात्रायणादेतौ ।

श्रीपरिचयाज्जडा अपि भवन्त्यभिज्ञा विदग्धचरितानाम् ।

उपदिशति कामिनीनां यौवनमद एव ललितानि ॥ ३ ॥

फाकतालीययोगेन यदनात्मवति क्षणम् ।

करोति प्रणयं लक्ष्मीस्तदस्यास्त्रीत्वचापलम् ॥ ४ ॥

रविगुप्तस्यैतौ ।

कृष्णः क्रीडितवान् गोभिरिति गोतुल्यबुद्धिषु ।

पक्षपातवती लक्ष्मीरहो देवी पतिव्रता ॥ ५ ॥

श्रीः सपत्नीमिव द्वेष्टि दृष्टिं सत्पथदर्शिनीम् ।

तां विना यत्र तत्रैव पतन्त्यन्वा इवेश्वराः ॥ ६ ॥

अयं मधुरयं श्रुत्य इति या जगतः स्थितिः ।

फलं विजयते तत्र श्रीप्रसादाप्रसादयोः ॥ ७ ॥

सर्वासामपि देवीनां मध्ये श्रीर्देवदेवता ।

यां विना न भवन्त्येव तासां पूजादिकाः क्रियाः ॥ ८ ॥

सर्वासामेव नारीणां मध्ये श्रीः सुभगा खलु ।

स्पृहयन्ति महान्तोऽपि यां स्वेच्छाचारिणीमपि ॥ ९ ॥

प्राणेभ्यो न प्रियं वस्तु जगतीत्यनृतं खलु ।

लक्ष्मीकृते यतः प्राणान् गणयन्ति तूष्णं नराः ॥ १० ॥

हठोद्वलननिश्चलैः कठिनकण्ठपीठोद्धतैः

स्रवदुधिरसर्पिषा परिवृतैर्मुखार्थफलैः ।

श्रियं हुतहुताशनः किल दशाननः प्राप्तवान्

न पारुषश्रुतिं विना भवति वाञ्छिताप्तिः कचिद् ॥ ७ ॥

शेमेन्द्रस्यैते ।

॥ इति श्रीभगवत्सत्त्वहृदयविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां पुरुषकारपद्धतिः ॥

साहसपद्धतिः (११४)

उपशोभैव सहायारिसिद्धिर्वीरस्य साहसे वसति ।

दलयानि कुलानि करिणो किल हरिणपरिग्रहः सिंहः ॥ १ ॥

नित्यानि नभसीभिर्लभ्यन्ते निर्मलानि मलिनाभिः ।

ननुभिर्पशांसि धीरैरवसरतुलितभिरतुलानि ॥ २ ॥

वृद्धमदेवस्यैते ।

साहसी भवति यः पुमान् शिनां तस्य देवव्रतः श्रियो न चेत् ।

संभवान्ति विपुलास्तथाऽप्यहो किं नु कीर्तिरमला विह्वल्यते ॥ ३ ॥

स्वर्गस्तस्य गृहाङ्गणस्यदिपुरं भूमीष्टस्यम्बुदा

उद्वोचन्ति जग[मित्रांमनि]मिरोगेहनि पानीभृतः ।

द्वीपानि मयणानि शारिनिधयः प्रीदानयाकन्त्यहो

यस्य म्यादममानपौरुषनिधेर्लोकोत्तरं साहसम् ॥ ४ ॥

पृथ्वी नावद्विषं समुद्रपरिग्रा नावभिर्गालम्यनं

व्यापितमनु नावदेव विषमः पातालयागमः ।

दन्वा मूर्ध्नि पटं ममृष्यभिन्नो देवस्य कीर्तिनिधेः

धीर्योपावहो न मंग्रपतुन्यापागेष्यते जीविनम् ॥ ५ ॥

केतव्येने ।

॥ इति श्रीभगवत्सत्त्वहृदयविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां महापद्धतिः ॥

तीक्ष्णादुद्विजते मृदौ परिभवत्रासान्न सन्तिष्ठते
 मूर्खं द्वेष्टि न गच्छति प्रणयितामत्यन्तविद्वत्स्वपि ।
 शूरेभ्योऽभ्यधिकं विभेत्पुहसत्येकान्तभीरुनहो
 श्रीर्लब्धप्रसरेव वेशवनिता दुःखोपचर्या भृशम् ॥ १८ ॥

विंशाखदेवस्य ।

॥ इति श्रीमगदत्तजल्लणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां श्रीवर्णनपद्धतिः ॥

दानपद्धतिः (११६)

भित्वाऽपि भूमिमधिरोहति रत्नराशि-
 राकाशतोऽपि नमदम्बुधराः स्रवन्ति ।
 वाञ्छाफलं फलति वाञ्छितकाल एव
 कालप्रधानगुणरत्नधनस्य दाता ॥ १ ॥

चन्द्रगोमिनः ।

मेरोर्मूर्ध्नि रथेन मार्गपतितान् रत्नोपलान् खण्डयन्
 कुर्वन् जर्जरितोमिं सप्तचरणैराकाशगङ्गजजलम् ।
 यज्ज्योतीष्यभिभूय भाति तमसामुच्छित्तये भास्कर-
 स्तत्राप्याह मनस्समाधिविहितं दानं निमित्तं मुनिः ॥ २ ॥

मगदत्तभास्करस्य ।

गौरवं प्राप्यते दानान्नतु वित्तस्य संग्रहात् ।
 स्थितिरुच्चैः पयोदानां पयोर्धनामघः पुनः ॥ ३ ॥

दातुरुन्नतचित्तस्य गुणयुक्तस्य चार्थिनः ।
 दुर्लभः खलु संयोगः सद्बीजक्षेत्रयोरिव ॥ ४ ॥

सङ्गतः श्रेयसां पारं स एको भुवि जीवति ।
 मणतः पूरितारोषु भवत्यर्था च योऽर्थिषु ॥ ५ ॥

शूराः सन्ति सहस्रशः सुचरितैः पूर्णं जगत् पण्डितैः

सङ्ख्या नास्ति कलाविदां बहुतरैः क्रान्ता वनान्तश्रियः ।

त्यक्तुं यः कुलवित्तमुन्नतमतिः शक्नोति जीवाधिकं

सोऽस्मिन् भूमिविभूषणं शुभमतिर्भव्यो भवेदुर्लभः ॥ १५ ॥

दानं यत्प्रयमोपकारिषु ननु न्यासः स एवाप्येते

दाने याचनमौल्यमेव दधते तर्हि न भोगाश्रयात् ।

पात्रे यत्फलविस्तरमियत्तया तद्धारुपिक्यं न किं

तद्दानं यदुपेत्य निष्पणयिनि क्षीणे जने दीयते ॥ १६ ॥

केयामप्येते ।

पूर्वजन्मसुकृतव्ययलब्धाः सम्पदो विपद एव विमृष्टाः ।

पात्रपाणिकमलार्पणमासां तासु शान्तिकविधिः परिहृतः ॥ १७ ॥

याचमानजनमानसदृत्तेः पूरणाय यत जन्म न यस्य ।

तेन भूमिरतिभारवतीयं न दुर्मर्न गिरिभिर्न समुद्रैः ॥ १८ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्यैतौ ।

आर्तदुः[ख्यै] परिप्राणदुः[र्गतौ]दि यथाक्रमम् ।

पात्रमाहुर्दयालूनामलभे गुणवानिति ॥ १९ ॥

भगवतो व्यासस्य ।

इति श्रीभगवत्समल्लहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दानपद्धतिः ।

तेजस्यपि विना दानं वैरिभिः परिभूयते ।
 नीयतेऽस्तं दिनान्तेन तिग्मांशुः सङ्कुचत्करः ॥ ६ ॥
 औदार्यमिकमेकत्र गुणानां राशिरेकतः ।
 विफलस्तु गुणग्राम औदार्यपरिवर्जितः ॥ ७ ॥
 गतासोरुपरि सिप्तमम्भः कुम्भशतं वृथा ।
 तृषामूर्च्छितचित्तस्य चुलुकोऽप्यमृतायते ॥ ८ ॥
 प्रत्याख्यानमपि श्रेयः श्रेयोऽनुनयपेक्षलम् ।
 न तु दानमसत्कारपाठ्यमलिनीकृतम् ॥ ९ ॥

केषामप्येते ।

प्रियः प्रजानां दातैव न पुनर्दावणेश्वरः ।
 आगच्छन् वाञ्छयते लोकैर्वारिदो न तु वारिधिः ॥ १० ॥

प्रह्लादनस्य ।

जीवति स जीवलोके यस्य गृहाद्यान्ति नार्थिनो विमुखाः ।
 भृतकवदितरजनोऽसौ दिवसान् पूरयति कालस्य ॥ ११ ॥
 पश्यति यदि वितथमथः परभागो ददत एव भुवनेषु ।
 वर्षन्तस्तरणेरपि तेजस्तिरयन्ति जीमूताः ॥ १२ ॥

महामदेवस्यैतौ ।

किं रत्नोज्ज्वलमौलिना यदि शिरः सत्सु प्रणामानतं
 कर्पूरकमुकादिभिः किममलं सत्यं सुखाब्जे यदि ।
 किं हारेण च चन्दनेन हृदये तत्त्वं यदि भ्राजते
 किं कान्तैर्मणिकङ्कणैर्यदि सदा दानोदकार्द्रः करः ॥ १३ ॥

सेमेन्द्रस्य ।

शूतः क्रियते स्फुरन्ति पशवः सिंहादयोऽप्युत्कटा
 विद्वांसः शुकशारिका इव पठन्त्याशु श्रुतं यात्किल ।
 ध्यानाधीनसमाधिरुद्धमस्तुः स्वार्थस्थिरोद्योगिन—
 स्त्यागं(गी?) नित्यपरोपकारसुकृतः प्राप्यः क कल्पद्रुमः ॥ १४ ॥

नानान्ना बहु साधिता रसवती देवाग्रिकार्योचितः
 संभारो रचितो विशुद्धवसने कालोचिते योजिते ।
 स्नानं नाथ विधीयतामतिथयः सीदन्ति नान्या त्वरा
 धन्यं बोधयते शनैरिति पतिं मध्याह्नमुप्तं सती ॥ ७ ॥

दीपकस्यैतौ ।

अद्वैतं सुखदुःखयोरनुगतं सर्वास्ववस्थासु यो
 विश्रामो हृदयस्य यत्र रजसा यस्मिन्नाहार्यो रसः ।
 कालेनावरणात्ययात्परिणते यत्स्नेहसारे स्थितं
 भद्रं तस्य सुमानुषस्य कथमप्येकं हि तत्प्राप्यते ॥ ८ ॥

भवभूतेः ।

॥ इति श्रीभगदत्तजरहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कुलवधपद्धतिः ॥

कुलवधवृत्तम् (११८)

शुश्रूपस्व गुरुन् कुरु प्रियसखीवृत्तिं सपत्नीजने
 भर्तुर्विश्रुताऽपि रोपणतया मा स्म प्रतीपं गमः ।
 भूयिष्ठं भव दक्षिणा परिजने भाग्येष्वनुत्सेकिनी
 यान्त्पेवं गृहिणीपदं युवतयो वामाः कुलस्याधयः ॥ १ ॥

कालिदासस्य ।

हेलामात्रविमूत्रितत्रिभुवनाः कर्णाञ्चलोत्तंसिता-
 स्तारुण्यस्य मदस्य च प्रणिधयो लज्जार्थसङ्कनेचिताः । "
 तीक्ष्णा हीरकमृचयो मुनिमनोभाणित्यवेधोदताः
 कल्पन्तां प्रमदाय वः कुलवधुन्लीलाकटाक्षच्छटाः ॥ २ ॥

महर्षिभगवत्प्रसादस्य ।

कुलस्त्रीपद्धतिः (११७)

प्रोपितायाः प्रयान्त्यस्तं प्रजा धर्मो यशस्सुखम् ।

निवृत्ताया निवर्तन्ते अहोवध्नन् (?) कुलाङ्गनाः ॥ १ ॥

भगवतो व्यासस्य ।

आभोगभूषणवती कुचकुम्भसम्प-

दन्तर्विकारमधुराणि विलोकितांनि ।

अङ्गान्यनङ्गपिशुनानि कुलाङ्गनानां

धीरात्मनामपि मनः परितापयन्ति ॥ २ ॥

लज्जावशावनतमन्यरदृष्टिपातं

यैश्चुम्भितं कुलवधूवदनारविन्दम् ।

तेषामनेकपुरुषव्रणितापरेषु

सक्तिः कथं भवतु वेदयवधूमुखेषु ॥ ३ ॥

नातः परं कुलमतः परतो न शीलं

नातः परं च करणस्य पदं मृगाह्वयाः ।

यद्वाग्बिन्दुरयराधवतोऽपि पत्यु-

रुत्सङ्गितेन चरणेन तयाऽपनिन्ये ॥ ४ ॥

चतुर्थेऽङ्गे स्नातां त्रिदिर्नैविरहापाण्डुरमूर्त्तां

रजोमुक्तां तन्वीं विशददशनं स्वच्छवदनाम् ।

हरिद्राहीवैरभचुरपदुगन्धप्रणापिनीं

मदन्यः को युक्ते च्युतकुसुमशेषामिव लताम् ॥ ५ ॥

केषामप्येते ।

स्वस्थानस्थितमार्जितोपकरणं प्रोन्मृष्टभूदर्पणं

'वन्धुस्निग्धगुणज्ञविश्रमपदं पूजापरं यद्वहम् ।

मर्तुः कर्मकरी[दिवा] मुरभिना सर्वङ्गन्यूपा निशि

मेमाद्री मियवादिनी कुलवधूर्धन्यैः सती लभ्यते ॥ ६ ॥

अपत्यपद्धतिः (११९)

इन्दोः कलाकलापेन पङ्क्तिक्रमनिवेशिना ।
सर्वदुःखापनोदाय बालकानां कृता भुजाः ॥ १ ॥
लोकान्तरसुखं पुण्यं तपोदानसमुद्भवम् ।
सन्ततिः शुद्धवंश्या हि परत्रेह च शर्मणे ॥ २ ॥

कालिदासस्य ।

किं तेन जातमात्रेण मातुर्यौवनहारिणा ।
आरोहति न यः स्वस्य वंशस्याग्रे ध्वजो यथा ॥ ३ ॥
अन्तःकरणतत्त्वस्य दम्पत्योः स्नेहसंश्रयात् ।
आनन्दग्रन्थिरेकोऽयमपत्यमिति बध्यते ॥ ४ ॥
आलक्ष्य दन्तमुकुलाननिमित्तहासै-
रव्यक्तवर्णरचनावचनप्रवृत्तीन् ।
अङ्कनश्रयप्रणयिनस्तनयान् वहन्तो
धन्यास्तदङ्गनजसा मलिनीभवन्ति ॥ ५ ॥

एते भवभूतेः ।

संपदि यस्य न हर्षो विपदि विपादो रणे [प्य] धीरत्वम् ।
तं भुवनत्रयतिलकं जनयति जननी सुतं विरलम् ॥ ६ ॥
पुत्रास्पदं कृतमिति तत्कर्मणि योजयेन्न दुष्पुत्रम् ।
हवनविधौ हव्यभुजस्तिलं प्रशंसन्ति न तु तैलम् ॥ ७ ॥

बलभदेवस्य ।

अम्बायाश्च पितुश्च सद्गुणगणो यस्मिन्नभिव्यज्यते
तस्मिन् स्वप्रतिविम्बितेव निखिला सैवाकृतिः सा द्युतिः ।
सा वाणी विनयस्स एव सहजः पुण्यानुभावस्स च
श्लाघायाः सदनं मुखस्य वसतिस्तेनैव पुत्री पिता ॥ ८ ॥

कस्यापि ।

निर्व्याजं दयिते ननान्दपु नता श्वश्रूषु भक्ता भव
 स्निग्धा बन्धुषु वत्सला परिजने स्मेरा सपत्नीष्वपि ।
 पत्युर्मित्रजने सनर्मवचना खिन्ना च तद्वैरिषु
 स्त्रीणां संवननं नतभ्रु तदिदं वीतौषधं भर्तृषु ॥ ३ ॥

अभ्युत्थानमुपागते गृहपती तद्भाषणे नम्रता
 तत्पादार्पितदृष्टिरासनविधिस्तस्योपचर्या स्वयम् ।
 सुप्ते तत्र शयीत तत्प्रयमतो जज्ञाच्च शय्यामपि
 प्राच्यैः पुत्रि निवेदितः कुलवधूसिद्धान्तचर्माश्रयः ॥ ४ ॥

राजशेखरस्यैतौ ।

भक्तिः प्रेयसि सन्निधौ करुणा श्वश्रूषु नम्रं शिरः
 प्रीतिर्ज्ञातिषु गौरवं गुरुजने सान्तिः कृतागस्यपि ।
 आम्नातः कुलयोपितां व्रतविधिः सोऽयं विधेयां पुन-
 र्भर्तुर्दयिता इति प्रियसखीबुद्धिः सपत्नीष्वपि ॥ ५ ॥

विरहणस्य ।

यद्येवेभ्यो यच्च पित्रादिकेभ्यः कुर्याद्भर्ताऽभ्यर्चनं सत्क्रियातः ।
 तस्यार्थं वै सा फलं नान्यचित्ता नारी भुङ्क्ते भर्तृश्वश्रूपर्यैव ॥ ६ ॥

मार्कण्डेयपुराणात् ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां कुलवधूव्रतपद्धतिः ॥

मित्रपद्धतिः (१२०)

उपनमितं पुण्यचयैः संपूर्णं रक्षितं च यत्नेन ।
संपदि विपदि त्राणं भवति निधानं च मित्रं च ॥ १ ॥

कस्यापि ।

किमिदं कपालकण्डलुवल्कलसितरक्तपटजटापटलैः ।
व्रतमिदमुज्ज्वलमनसां प्रतिपन्ना[र्यस्यै] निर्वहणम् ॥ २ ॥

वल्लभदेवस्य ।

तस्य पुरः कथनीयं दुःखं दुःखान्वितेन पुरुषेण ।
यो वा शमयति दुःखं यो वा परितप्यते तेन ॥ ३ ॥

स्वामिनि गुणान्तरक्षे गुणवति भृत्ये सुवर्तिनि कलत्रे ।
मित्रे चानुपचर्ये निषेध दुःखं सुखी भवति ॥ ४ ॥

द्वेषयति प्रतिवचनैरादरमुपदर्शयन् खलीकुरुते ।
उत्कर्षयंश्च लघयति भूर्खसुहृत् सर्वदा वर्ज्यः ॥ ५ ॥

अहिते प्रतिषेधश्च हिते चानुमवर्तनम् ।
व्यसने चापरित्यागस्त्रिविधं मित्रलक्षणम् ॥ ६ ॥

केषामप्येते ।

दर्शितानि कलत्राणि गृहे भुक्तमशङ्कितम् ।
कथितानि रहस्यानि सौहार्दं किमतःपरम् ॥ ७ ॥

भगवतोऽन्यासस्य ।

शोकारतिभयत्राणं प्रीतिविस्त्रम्भभाजनम् ।
केन रत्नमिदं स्रष्टं मित्रमित्यक्षरद्वयम् ॥ ८ ॥

आयातो भवतः पितेति सहसा मातुर्निश्चम्पोदितं
 धूलीधूसरितो विहाय शिशुभिः क्रीडारसं मुदुतम् ।
 दूरात् स्मेरमुखः प्रसार्य ललितं बाहुद्वयं बालको
 नाधन्यस्य पुरः सपेति परया प्रीत्या रणद्धर्षम् ॥ ९ ॥

[भट्टोक्तस्य ?]

रागस्यास्पदमित्येवमि न हि मे भ्रंशीति न प्रत्ययः
 कृत्याकृत्यविचारणामु विमुखं को वा न वेत्ति सितौ ।
 इत्थं निन्द्यमपीदमिन्द्रियवशं प्रीत्यै भवेद्यौवनं
 भक्त्या याति यदित्यमेव पितरौ श्रुश्रूषमाणस्य मे ॥ १० ॥

तिष्ठन् भाति पितुः पुरो भुवि यथा सिंहासने किं तथा
 यत्संवाहयतः सुखं हि चरणौ तातस्य किं राज्यके ।
 किं भुक्ते भुवनत्रये धृतिरसौ भुक्तोज्झिते या गुरो-
 रायासः खलु राज्यमुज्झितगुरोस्तथास्ति कश्चिद्वृणः ॥ ११ ॥

श्रीहर्षस्यैतौ ।

संसारे यदुदेति किञ्चन फलं तत्कृच्छ्रसाध्यं नृणां
 किं त्वेतत्सुखसाध्यमस्ति युगलं सम्पद्यदि ज्ञायते ।
 यल्लक्ष्मीसमुपार्जनं पुलकिनां रक्तस्य रङ्गायतां
 त(य ?) कान्तारतिनिस्तरङ्गमनसामुत्पद्यते नन्दनः ॥ १२ ॥

मदनस्य ।

द्वित्राणि स्वलता पदानि दधता धात्रीकरालम्बिना
 स्वभ्यस्तं पुनरेव जानुगमनं निशङ्कमातन्वता ।
 उद्दिग्धामलदन्तकुङ्कुलमुखेनाव्यक्तवाग्वादिना
 या प्रीतिः स्वमुतेन चेतसि सखे वक्तुं न सा पार्यते ॥ १३ ॥

मटार्दनस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तनरुहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां पुत्रपद्धतिः ॥

गुणपद्धतिः (१२१)

गुणेषु यत्नः क्रियतां किमादोषैः प्रयोजनम् ।
विक्रीयन्ते न घण्टाभिर्गावः क्षीरविवर्जिताः ॥ १ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

पङ्कगन्धमपि सरसिजमारोहति नीलकण्ठमूर्धानम् ।
पश्यत गुणमहिमानं चरणादपि मृज्यते पङ्कः ॥ २ ॥

वल्लभदेवस्य ।

स्वल्पेनैव हि कश्चिद्गुणेन जगति प्रसिद्धिमुपयाति ।
एकेन करेण गजः करी न सूर्यः सहस्रेण ॥ ३ ॥

प्रकाशवर्षस्य ।

गुणे कुर्वादरं भ्रातन विक्षेपु कदाचन ।
सुलभं गुं नां विचं दुर्लभा धनिनां गुणाः ॥ ४ ॥

गुणेषु यत्नसाध्येषु यत्ने चात्मनि संस्थिते ।
परोऽपि गुणिनां धुर्य इति जीवन् सहेत कः ॥ ५ ॥

निर्मलानां कुतो रन्ध्रं कदाचिदपि जायते ।
विधीयते गुणैरेव तच्च मुक्तामणेरिव ॥ ६ ॥

गुणेष्वनादरं भ्रातर्भूरिथीरपि मा कथाः ।
गुणच्छेदात् स पूर्णोऽपि घटः कूपे पतत्यधः ॥ ७ ॥

गुणयुक्तोऽप्यधो याति रिक्तः कूपघटो यथा ।
निर्गुणोऽप्यन्मृतः पश्य जनैः शिरसि धार्यते ॥ ८ ॥

ये केचिद्गुणरेशुरूपितधियो धन्याः सुखं शेरते
ते विज्ञातपरिश्रमाः शिशुभिरप्यज्ञातलिप्यक्षरैः ।
अस्माकं तु करस्थितामलकवटोक्तत्रयं पश्यता—
मेभिर्दग्धगुणैर्धुणैरिव तनुः शंभोस्त(सः)मुत्कीर्यते ॥ ९ ॥

माधुर्यादतिशैत्यतः शुचितया संन्तापशान्त्या तृपः

स्याने मित्रमिदं परं पय इति क्षीरस्य नीरस्य च ।

तत्राप्यर्णसि वर्णना स्फुरति मे यत्सङ्गन्तौ वर्धते

क्षीरं येन पुरैव चास्य सुहृदः क्वाथे स्वयं क्षीयते ॥ ९ ॥

कयोरप्येतौ ।

कोऽपि क्वापि कुतोऽपि कस्यचिद्दोचेतस्यकस्माज्जनः

केनापि प्रविशत्युदुम्बरफलप्राणिक्रमेण क्रमात् ।

एतस्मिन्नपि पादिते विषदिते विस्फोटिते ओदिते

निष्पिष्टे परिगालिते विदलिते निर्यात्यसौ वा न वा ॥ १० ॥

माहिलस्य ।

इति श्रीभगदत्तमहर्षणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां मित्रपद्धतिः ।

कलापद्धतिः (१२२)

नीचापि सा प्रकाश्यैव जीव्यते कलया यया ।
 वर्तमानः सतां स्थित्या भण्डकैर्नोपहस्यते ॥ १ ॥
 धर्मस्य कला ज्येष्ठा भूतदयाख्या परोपकारश्च ।
 दानं क्षमाऽनसूया सत्यमलोभः प्रसादश्च ॥ २ ॥
 अर्थस्य सदोत्थानं नियमात् परिपालनं क्षयज्ञानम् ।
 स्थाने त्यागः पटुताऽनुद्वेगः स्त्रीष्वविश्वासः ॥ ३ ॥
 कामस्य वेपथोभा पेशलता चारुता गुणोत्कर्षः ।
 प्रीतिः प्रणयो लीला चित्तज्ञानं च कान्तानाम् ॥ ४ ॥
 मोक्षस्य विवेकरतिः प्रशमस्तृष्णाक्षयश्च सन्तोषः ।
 सङ्गन्त्यागश्च लयः साम्यं परमं प्रकाशश्च ॥ ५ ॥
 मात्सर्यपरित्यागः म्रियवादित्वं च धैर्यमक्रोधः ।
 नैराश्यं च परार्थं सुखम्य सिद्धाः कलाः पञ्च ॥ ६ ॥
 सत्सङ्गः कामजयः श्रौचं गुरुसेवनं सदाचारः ।
 श्रुतममलं यशसि रतिर्मूलकलाः सप्त शीलस्य ॥ ७ ॥
 ओजः सत्त्वं बुद्धिर्व्यवसायो नीतिरिङ्गितज्ञानम् ।
 प्रागल्भ्यं सुसहायः कृतज्ञता मन्त्ररक्षणं त्यागः ॥ ८ ॥
 जनरागप्रतिपत्तिर्मित्रार्जनमातृशंस्यदुः(म?)स्तम्भः ।
 आश्रितजनवात्सल्यं दश सप्त कलाः प्रभावस्य ॥ ९ ॥
 मौनमलौल्यमयाश्चा मानस्य च जीवितं कलात्रितयम् ।
 एताः कला विदग्धैः स्वगताः कार्याश्चतुःपाटिः ॥ १० ॥

को जानाति गुणान् परेषु निहिता[न् जौनातु] को वक्ति तान्
 वक्तुं व्यक्तममून् कथञ्चिदयवा को नाम नामयति ।
 नैवामूयति कश्चिदेव यदि वा जायेत कस्तादृशो
 यस्त[र्ह]प्यति सोऽस्ति चेत् कथमसौ मर्त्येष्वहो गण्यते ॥ १० ॥

कालिन्या दलितेन्द्रनीलशकलश्यामा[भ]सोऽन्तर्जले
 मग्नस्याञ्जनपुञ्जमेचकनिभस्याहेः कुतोऽन्वेपणम् ।
 ताराभाः फणचक्रवालमणयो न स्युर्यदि द्योतिनो
 यैरेवोन्नतिमाप्नुवन्ति गुणिनस्तैरेव यान्त्यापदम् ॥ ११ ॥

पङ्कजात्तामरसं शशाङ्क उदयेरिन्दीवरं गोमयात्
 काष्ठादग्निरहेः फणादपि मणिर्गोपित्ततो रोचना ।
 कौशेयं कृमितः सुवर्णमुपलाङ्घ्वाऽपि गोरोमतः
 प्राकाश्यं स्वगुणोदयेन गुणिनो गच्छन्ति नो जन्मना ॥ १२ ॥

ये काकिणीमपि महा[पैण]हिण्डमान-
 रण्डाकरण्डशरणा न गुणा लभन्ते ।
 ते तन्तुकोविदकुविन्दकरारविन्द-
 मैत्रीमवाप्य नृपतीनपि लोभयन्ति ॥ १३ ॥

केयामप्येते ।

॥ इति श्रीमगदत्तमल्लहणदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां गुणपद्धतिः ॥

वयमकुशलाः कर्णोपान्ते निवेशयितुं मुखं
 कृतकवचनैर्भर्तुश्चेतो न वञ्चयितुं क्षमाः ।
 मियमपि वचो मिथ्या वक्तुं जहैनं च शिक्षितं
 ननु वत गुणैः कैः स्तोप्यामो नरेश्वरवल्लभम् ॥ ७ ॥

कयोरप्येतौ ।

भेतव्यं नृपतेस्ततः [स]चिवतो राज्ञस्ततो बल्लभा-
 दन्येभ्यश्च भवन्ति ये च भुवने लब्धप्रतिष्ठा विदाः ।
 दैन्यादुन्मुखदर्शनापलपनैः पिण्डार्थमायास्यतः
 सेवां लाघवकारिणीं कृतधियः स्थाने श्वट्चिं विदुः ॥ ८ ॥

विशाखदेवस्य ।

ईश्वरसेवा सुलभन्यकारा दुर्लभोत्कर्षा ।
 चिरपरिचर्या विफला निर्माल्या निष्क्रमोऽपि निरयाय ॥ ९ ॥

ईश्वरमाराधयतो विगलितमानस्य लब्धमैश्वर्यम् ।
 स्फुटमेव भवति लघिमा गरिमाऽपि कथं न जानीमः ॥ १० ॥

वल्लभदेवस्यैतौ ।

वन्नस्यै नमति प्रभुं प्रभुमृद्वान् द्रष्टुं वहिस्तिष्ठति
 स्वद्रव्यव्ययमातनोति जडधीरागामिवित्तेच्छया ।
 प्राणान् प्राणितुमेव मुञ्चति रणे क्रिन्नाति भोगेच्छया
 सर्वं तद्विपरीतमेव कुरुते तृष्णान्धदक् सेवकः ॥ ११ ॥

प्रणमत्युन्नतिहेतोर्जीवितहेतोर्विमुञ्चति प्राणान् ।
 दुःखीयति सुखहेतोः को मूर्खः सेवकादन्यः ॥ १२ ॥

कयोरप्येतौ ।

आकांक्षिणं(णः ?) क्षमापतिमन्दिराणि प्रविश्य पातालसहोदराणि ।
 अधोगतेर्नान्यदुपार्जयन्ति फलं भुजङ्ग इव वायुमक्ष्याः ॥ १३ ॥

सेवा वञ्चकधूर्तानां मन्यते न सतां जनः(मता ?) ।
 या तिष्ठ(धिष्ठि ?)ता परोच्छिष्टा नष्टा स्त्री न सती(ता ?) नृणाम् ॥ १४ ॥

सेमेन्द्रस्य ।

शक्तिविरोधे गमनं तत्प्रणतिर्वा वलोदये वैरम् ।
आर्तस्य धर्मचर्या दुःखे धैर्यं सुखेष्वनुत्तेकः ॥ ११ ॥

विभवेण संविभागः सत्सु रविर्मन्तसंशये प्रश्नः ।
निन्द्येषु पराङ्मुखता भेषजमेतत्कलादशकम् ॥ १२ ॥

एकादश क्षेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीभगवत्समूहणदेवविरचितां सूक्तिमुक्तावल्यां कथापद्धतिः ॥

सेवापद्धतिः (१२३)

—:०:—

सेवादुःखाभिभूतस्य याच्ना दुःखाय भूयसे ।
दीर्घाध्वपरिविभ्रस्य शैलारुदिरिवाग्रतः ॥ १ ॥

मदन्तहरिमदस्य ।

सेवा श्रुतिरुक्ता येन तैः सम्यगुदाहृतम् ।
स्वच्छन्दं परति कश्चा विप्रीतासुः कश्च सेवकः ॥ २ ॥

यस्यापि ।

अविवेकिनि भूषे यः करोत्याशां समृद्धये ।
यास्याम्यहमनेनेति करोत्याशां स मृदये ॥ ३ ॥

चलेषु स्वामिचितेषु मुलभे पित्रुने जने ।
यदि जीरन्त्यरो निधं सणमप्राप्तुनीविनः ॥ ४ ॥

समुद्रमिव भूपाल्यमाधितास्तन्फल्गुणिः ।
समृद्धं वा विनश्यन्ति भवं वा यान्ति सम्यगाम् ॥ ५ ॥

यगन्तो व्यामर्शये ।

मधुनं घनमाप्नोत्य यो रात्रौ द्वारि विष्टि ।
स बहः मौनिहस्येव मंशुप्यति न दुःपति ॥ ६ ॥

धर्मपद्धतिः (१२४)

शिलामयेऽपि प्रासादे शिलैका किल देवता ।
पूज्यः पुण्यमहिम्नैव जडेष्वपि जडन्धरः ॥ १ ॥

आदित्यमदृश्य ।

एकस्मिन्नप्यतिक्रान्ते दिने धर्मविवर्जिते ।
दस्युभिर्मुपितस्येव हृदयं दह्यते चिरम् ॥ २ ॥

व्यापृतेनापि मनसा धर्मः कार्यो निरन्तरम् ।
मेधिवद्धोऽपि हि भ्राम्यन् घासग्रासं करोति गौः ॥ ३ ॥

अरावप्युचितं कार्यमातिथ्यं गृहमागते ।
छेत्तुमप्यागते छायां नोपसंहरते तरुः ॥ ४ ॥

भगवतो व्यासस्यैते ।

संवर्तसलिलोद्धूतानिरङ्कुशविसर्पिणा ।
पुण्यं न छेदमायाति चतुःसागरवारिणा ॥ ५ ॥

प्रदीप्तकिरणाङ्गारैः सप्तभिर्भास्करानलैः ।
क्षितावादक्षमानायां पुण्यमेकं न दह्यते ॥ ६ ॥

अस्मिन् जरामरणमृत्युमहातरङ्ग-
मिश्रोद्धौ महति संपरिवर्तमानः ।
पुण्यप्लवेन सुकृतेन नरास्तरन्तः
संप्राप्य तीरमभयं सुखमाप्नुवन्ति ॥ ७ ॥

आमुक्तपुष्पसुरभीकृतकेशपाशा
मुक्तालताग्रहसितस्तनमारविन्नाः ।
पुण्येन कान्तधवलायतपद्मलाक्ष्यो
दास्यो नृणामुपनैमन्ति बलात्तरुण्यः ॥ ८ ॥

पुरुषैर्धनलोभेन पण्यस्त्रीभिरिव स्वयम् ।

आत्मा संस्कृत्य संस्कृत्य परोपकरणीकृतः ॥ १५ ॥

भगवतो व्यासस्य ।

अनिद्रो दुःस्वप्नः प्रपतनमनद्रिद्रुमतर्दं

जराहीनः कम्पस्तिमिररहितस्त्राससमयः ।

अनाघातं दुःखं विगतनिगदो बन्धनविधिः

सजीवं जन्तूनां मरणमवनीशाश्रयरसः ॥ १६ ॥

त्वं लज्जे मज्ज भज्ज कचिदपि परतस्तिष्ठ तिष्ठ प्रतिष्ठे

याहि द्रोणीं हिमाद्रेः पुनरपि तपसे भारति स्वस्ति तुभ्यम् ।

सोऽहं पुण्यक्षयेण प्रचुरपरिभवातङ्किनि भ्रष्टशङ्के

सेवापङ्के पतामि द्रविणकणधिया निष्कृपाणां नृपाणाम् ॥ १७ ॥

कयोरप्येतौ ।

श्रीभगवत्तनल्हणेदेवविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सेवापद्धतिः ।

अर्थप्रशंसापद्धतिः (१२५)

पतन्ति खड्गधारासु विशन्ति मकराकरे ।

किं न कुर्वन्ति भुवने कष्टमर्थार्थिनो नराः ॥ १ ॥

एतदेवात्र सामर्थ्यं प्रत्यक्षेणोपलक्ष्यते ।

पुत्रदारादिसंचन्यः पुंसां धननिबन्धनः ॥ २ ॥

मगवतो व्यासस्यैतौ ।

अधनं खलु जीवधनं धनमर्थधनं महद्धनं धान्यम् ।

अतिधनमेतत्सुन्दरि विद्या-च तपश्च कीर्तिश्च ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

विद्वान् सुभगो मानी विश्रुतनामा कुलोन्नतः शूरः ।

विचेन भवति सर्वो वित्तविहीनस्तु सद्गुणोऽप्यगुणः ॥ ४ ॥

धनरहितं त्यजति जनो जनरहितं परिभवाः समायान्ति ।

परिभूतस्य शरीरं व्यसनविकारो महीभारः ॥ ५ ॥

तानीन्द्रियाण्यविकलानि तदेव नाम सा बुद्धिरप्रतिहता वचनं तदेव ।

अर्थोष्मणा विरहितः पुरुषः क्षणेन सोऽप्यन्य एव भवतीति विचित्रमेतत् ॥ ६ ॥

पण्डिताः कवयः शूराः कलावन्तस्तपस्विनः ।

वैद्यस्येव सवित्तस्य वीक्षन्ते मुखमातुराः ॥ ७ ॥

हेतुप्रमाणयुक्तं वाक्यं न श्रूयते दरिद्रस्य ।

अप्यतिपरुषमसत्यं पूज्यं वाक्यं समृद्धस्य ॥ ८ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

जातिर्यत्तु रसातलं गुणमणैस्तथाप्यधो गम्यतां

शीलं शैलतटान्तपत्तवभिजनः संदह्यतां वह्निना ।

शौर्यं वैरिणि वज्रमाशु निपतत्वय्योऽस्तु नः केवलं

येनैकेन विना गुणास्तृणलवमायाः समस्ता इमे ॥ ९ ॥

मर्तुहरेः ।

इति श्रीमगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यामर्थप्रशंसापद्धतिः ॥

अत्युच्छ्रितोन्नतसितध्वजपङ्क्तिचित्रै-

र्नागाश्वपत्तिरथसंक्षुभितैर्वलौघैः ।

उद्धूतचामरविराजितगात्रशोभाः

पृष्येन भूमिपतयो भुवि सञ्चरन्ति ॥ ९ ॥

भदन्तविशालदेवस्य ।

भृत्यग्रभास्करकरारुणश्चातकुम्भ-

रत्नावलीकिरणभास्वरभाजनेषु ।

यत्त्वाद्बुद्धहितमन्नमनल्पमस्ति

काले जनः प्रिययुतस्तदुशन्ति धर्मात् ॥ १० ॥

भदन्तप्रज्ञाशान्तेः ।

निवर्तन्ते योधाः स्वभवनमयो यान्ति सचिवाः

समूहो यः स्त्रीणां पदमपि च नानुव्रजति सः ।

पुरे पौरास्ते च द्विपहयरथद्रव्यनिचयाः

सुखं तिष्ठन्त्यस्मिन् सुकृतमनुयात्येव पुरुषम् ॥ ११ ॥

कान्तारं न यथेतरो ज्वलयितुं दक्षो दवामि विना

दावामि न यथा परः शमयितुं शक्तो विनाऽम्भोधरम् ।

निष्णातः पवनं विना निरसितुं नान्यो यथाऽम्भोधरं

कर्मोद्यं सुकृतं विना किमपरं हन्तुं समर्थं तथा ॥ १२ ॥

हेमचन्द्रसूरेः ।

सौजन्यं करुणा परोपकरणं पूज्यप्रणामादरः

सत्यं निस्पृहताऽऽर्जवं मधुरता सत्संविभागः क्षमा ।

अद्वेषः परदोषमौनममदः पूर्वोपकारस्मृतिः

संक्षेपादनृशंसता च परमो धर्मः सतां सम्मतः ॥ १३ ॥

दृष्ट्वापि पापिनां दुःखं पापी पापं न शुञ्चति ।

श्लाघ्यचोरप्रेक्षायां वस्त्रं हरति तस्करः ॥ १४ ॥

सेमेन्द्रस्य ।

इति श्रीभगदत्तमहर्षणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां धर्मवद्भतिः ॥

धन्यानां गिरिकन्दरोदरभुवि ज्योतिःपरं ध्यायता-

मानन्दाश्रुजलं पिवन्ति शकुना निःशङ्कमङ्के स्थिताः ।

अस्माकं तु मनोरथोपरचितप्रासादवापीतट-

क्रीडाकाननकेलिमान्दिरसदामायुः परं क्षीयते ॥ ९ ॥

(भर्तृहरेः) ।

स्तुबन्स्यश्रान्तास्याः क्षितिपतिमभूतैरपि गुणैः

प्रवाचः कार्पण्याद्यदि वितथवाचोऽपि पुरुषाः ।

प्रभावस्तृष्णायाः स खलु सकलः स्यादितरथा

निरीहाणामीशस्तृणमिव तिरस्कारविषयः ॥ १० ॥

विशाखदेवस्य ।

पदं करोत्यलङ्घ्येऽपि तृष्णाऽपि फलमीहते ।

चिरं तिष्ठति नैकत्र तृष्णाचापलमर्कटी ॥ ११ ॥

अनावर्जितचित्ताऽपि ध्रुवं सर्वान् प्रधावति ।

फलं न लभते किञ्चित् तृष्णा जीर्णेव कामिनी ॥ १२ ॥

भीषयत्यपि धीरेहमन्धयत्यपि सेक्षणम् ।

खेदयत्यपि शान्तेहं तृष्णा कृष्णेव शर्वरी ॥ १३ ॥

क्षणमायाति पातालं क्षणं याति नभस्तलम् ।

क्षणं भ्रमति दिक्कुञ्जे तृष्णा हृत्पद्मपद्मदी ॥ १४ ॥

रोगार्तिरङ्गन्ना तृष्णा गभीरमपि मानसम् ।

उत्तानतां नयत्याशु सूर्याशव इवाम्बुजम् ॥ १५ ॥

नासिधारा न वज्राचिर्न तप्तायः कणाचिपः ।

तथा तीक्ष्णा यथा ब्रह्मन् तृष्णेयं हृदि संस्थिता ॥ १६ ॥

वासिष्ठरामायणात् ।

आत्मज्ञानविवेकनिर्मलधियः कुर्वन्त्यहो दुष्करं

यन्मुञ्चन्त्युपभोगभाज्यपि धनान्येकान्ततो निःस्पृहाः ।

न प्राप्तानि पुरा न संप्रति न च प्राप्तौ दृढमत्ययो

वाञ्छामात्रपरिग्रहाण्यपि वयं त्यक्तुं न तानि क्षमाः ॥ १७ ॥

कस्यापि ।

तृष्णापद्धतिः (१२६)

तृष्णे देवि नमस्तुभ्यं चतुःस्यानेषु रज्यसे ।
व्याधितेष्वनपत्येषु तपस्विषु जरत्सु च ॥ १ ॥

भट्टदेवविट्कृतस्य ।

तृष्णाखनिरगाधेयं दुष्पूरा केन पूर्यते ।
या महद्भिरपि सिद्धैः पूरणैरेव खन्यते ॥ २ ॥
अकृतस्यागमो नास्ति कृते नाशो न विद्यते ।
अकस्मादेव लोकोऽयं तृष्णे दासीकृतस्त्वया ॥ ३ ॥
मनसः स[तततौत्थान]मणो^१र्नैराश्ययन्त्रितम् ।
आशास्पशैरदुष्पूरमहो ब्रह्माण्डकोटिभिः ॥ ४ ॥

भगवतो व्यासस्यैते ।

द्वारपालकरापातकिणीकृतगलोऽपि सन् ।
तथापि कुरुते सेवामहो तृष्णा गरीयसी ॥ ५ ॥
पिशाचीव विशत्यन्तश्छायेव न चलत्यलम् ।
वेश्येव भ्रमयत्याशा शोकं कन्येव वर्पति ॥ ६ ॥
धत्ते बन्ध्याऽपि पुत्राशां लुब्धोऽप्याशां धनोन्मुखः ।
[वि^२]योगार्तः सर्वेष्वशां जानात्या[शां]न योग्यता[म्] ॥ ७ ॥

शेमेन्द्रस्य ।

आशावलम्बोपचिता न कस्य तृष्णालता नार्थफलं प्रगृते ।
दिने दिने लब्धरुचिर्विवस्वान् मीनं च मे^३पं च ह्येपं च मुह्ये ॥ ८ ॥

रत्नाकरस्य ।

१. क. पाठभेदः २. कणोत्थान, क. च. कणोत्थान. ख. ३. मुने. क. ख. च. ४. नि. क. ख. च. ५. सा. ६. च. १. म. क. ख. च. ७. नीरं. क. ख. च. ८. मेपं. क. ख. च. ९. फलं. क. ख. च.

धन्यानां गिरिकन्दरोदस्थुवि ज्योतिःपरं ध्यायता-

मानन्दाश्रुजलं पिबन्ति शकुना निःशङ्कमङ्गे स्थिताः ।

अस्माकं तु मनोरथोपरचितप्रासादवापीतट-

क्रीडाकाननकेलिमान्दिरसदामायुः परं क्षीयते ॥ ९ ॥

(भर्तृहरेः) ।

स्तुवन्त्यश्रान्तास्याः क्षितिपतिमभूतैरपि गुणैः

प्रवाचः कार्पण्याद्यादि वितथवाचोऽपि पुरुषाः ।

प्रभावस्तृष्णायाः स खलु सकलः स्यादितरथा

निरीहाणामीशस्तृणमिव तिरस्कारविषयः ॥ १० ॥

विशाखदेवस्य ।

पदं करोत्यलङ्घ्येऽपि तृष्णाऽपि फलमीहते ।

चिरं तिष्ठति नैकत्र तृष्णाचापलमर्कटी ॥ ११ ॥

अनावर्जितचित्ताऽपि ध्रुवं सर्वान् प्रधावति ।

फलं न लभते किञ्चित्तृष्णा जीर्णैव कामिनी ॥ १२ ॥

भीषयत्यपि धीरेहमन्धयत्यपि सेक्षणम् ।

खेदयत्यपि क्षान्तेर्हं तृष्णा कृष्णेव शर्वरी ॥ १३ ॥

क्षणमायाति पातालं क्षणं याति नभस्तलम् ।

क्षणं भ्रमति दिक्कुञ्जे तृष्णा हृत्पद्मपटुदी ॥ १४ ॥

रोगार्तिरङ्गना तृष्णा गभीरमपि मानसम् ।

उत्थानतां नयत्याशु सूर्योशव इवाम्युजम् ॥ १५ ॥

नासिधारा न वज्राचिर्न तस्मायःकणार्चिषः ।

तथा तीक्ष्णा यथा ब्रह्मन् तृष्णेयं हृदि संस्थिता ॥ १६ ॥

वासिष्ठरामायणात् ।

आत्मज्ञानविवेकनिर्मलधियः कुर्वन्त्यहो दुष्करं

यन्मुञ्चन्त्युपभोगभाज्यपि धनान्येकान्ततो निःस्पृहाः ।

न प्राप्तानि पुरा न संमति न च प्राप्तौ दृढमत्ययो

वाञ्छामात्रपरिग्रहाण्यपि वयं त्यक्तुं न तानि क्षमाः ॥ १७ ॥

कस्यापि ।

वर्तते येन न विना नरो वाञ्छतु नाम तत् ।
ततोऽधिकार्थप्रणयी पृष्ठो दद्यात्किमुत्तरम् ॥ १८ ॥

व्यासस्य ।

लभ्यं लभ्यमिदं च लभ्यमधिकं तन्मूललभ्यं ततो
लभ्यं चापरमित्यनारतमहो लभ्यं धनं ध्यायसि ।
नैतदेतिस पुनर्भवं नतु चिरादाशापिशाची बलात्
सर्वग्रासमिदं करिष्यति महालोभान्यकारावृतम् ॥ १९ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

यद्गुर्गामटवीमरन्ति विकटं कामन्ति देशान्तरं
गाहन्ते भग्नं समुद्रमतनुकेशां कृपि कुर्वते ।
सेवन्ते कृपणं पतिं गजपदासंघट्टदुःसञ्चरं
सर्पन्ति प्रधनं धनान्वितधियस्तडोभविस्फूर्जितम् ॥ २० ॥

रत्नघोषस्य ।

सुप्तव्यालिनि शैलरन्ध्रकुहरे दैत्यस्त्रियोऽन्वेपिताः
खातः सोऽपि निशासु निपुणशिलाकूटो निधिश्चन्द्रया ।
तृष्णे देवि तथा स्वयाऽस्मि नटितो जानन्नपि प्रत्यहं
किं लोकेन ममापि संप्रति यथा हास्येन रुदं मृखम् ॥ २१ ॥

इन्द्रकवेः ।

माने नेच्छति वारयत्युपशमे क्षामालिखन्त्यां द्वियां
स्वातन्त्र्ये परिवृत्त्य तिष्ठति कर्मा व्याधुय धैर्यं गते ।
तृष्णे त्वामनुबध्नता फलपियत्प्राप्तं जनेनामुना
यः स्पृष्टो न पदा स एव चरणौ स्पृष्टुं न सम्मन्यते ॥ २२ ॥

मर्तुहरेः ।

॥ इति श्रीमगदत्तनरुदणविरचिताया सूक्तिमुक्तावल्यां तृष्णापद्धतिः ॥

दारिद्र्यपद्धतिः (१२७)

— १० —

सहोदयव्ययाः पञ्च दरिदस्यानुजीविनः ।

ऋणं दौर्भाग्यमालस्यं बुभुक्षाऽप्येत्यसन्ततिः ॥ १ ॥

हेमचन्द्रसूत्रेः ।

अतो गरीयः किं नु स्यादशर्मं नरकेष्वपि ।

यात्प्रियस्य प्रियं कर्तुमधमेन न शक्यते ॥ २ ॥

मेगंवेतो व्यासस्य ।

महाब्धयो यान्ति निदाघतल्लतां भजन्ति [वल्लीतल्ल]हीनतां नगाः ।

व्रजन्ति चिन्तामणयोऽपि लोष्टतां जगत्यभाग्येन जनेन याचिताः ॥ ३ ॥

श्रीहर्षपण्डितस्य ।

पृथुकार्तस्वरपात्रं भूषितनिःशेषपरिजनं देव ।

विलसत्करेणुगहनं संस्पृति सममावयोः सदर्नम् ॥ ४ ॥

कस्यापि ।

जनस्थाने भ्रान्तं कनकमृगतृणान्धितधिया

वचो वेदेहीति मतिर्जनमुदश्रु मलपितम् ।

कृता छद्मगर्भतुर्वदनपरिपाटीषु घटना

मयाप्तं रामत्वं कुञ्जलवसुता नत्वधिगता ॥ ५ ॥

भट्टवाचस्पतेः ।

अयं शुन्यो ग्रामः सुरसदनमेतश्च पतितं

पुरः शुष्का वापी तरुरयमितः क्षीर्णवितपः ।

वयं चैते पान्याः परिकुशदशाभाग्यगतयः

समानः संयोगः कटुरपि मनो मे रमयति ॥ ६ ॥

क्षुत्क्षामः कुलेपुत्रको मम गृहं कृच्छ्रात् कुतोऽप्यागत-

स्तर्लिकं गोहिनि तेऽस्ति किञ्चिदन्नं येनामुना याच्यते ।

वाचाऽस्तीत्यभिधाय नास्ति च पुनः प्रोक्तं विनैवाक्षरेः

स्थूलस्थूलविलोललोचनलुठद्राण्याम्भसां विन्दुभिः ॥ ७ ॥

उड्डीना गुणपत्रिणः सुखफलान्याराद्विकीर्णान्यघः
पर्यस्ताः परितो यशस्तवकिताः सम्प्लुतापल्लवाः ।
मगेवापसृतः प्रमोदहरिणश्छाया कथान्तं गता
दैवारण्यमतङ्गजेन बलिना भयेऽभिमानद्रुमे ॥ ८ ॥

उत्तुङ्गे विभवद्रुमस्य शिखरे भुक्त्वा फलं स्वेच्छया
तस्मात्प्रस्वलितः पदाद्विधिवशाच्छृणो निरालम्बनः ।
पातालोदरभीषणे बहुविधकेशोरगाध्यासिते
दौर्गत्यावटगर्भके निपतितश्चित्रं यदि प्राणिति ॥ ९ ॥

केयामप्येते ।

नीचारकर्णकटु श्रुतं धनमदादारूढगर्भं वचोऽ-
प्यर्थी मन्दिरमागतः परिचयादप्राप्तकामो गतः ।
दुर्वासा मलिनाङ्गयष्टिरचलो दृष्टो जनः स्वे गृहे
खिन्नाः स्मः स्वपरोषकारविरहलीवा बहन्तस्तनुम् ॥ १० ॥

शौटीखण्डमिदं प्रयच्छ यदि वा स्वाङ्गे गृहाणात्पञ्चं
रिक्तं भूतलमत्र नाथ भवतः पृष्ठे पलालोच्चयः ।
दंपत्योरिति सङ्ख्या निशि यदा चोरः प्रविष्टस्तदा
लब्धं कर्पटमन्यतस्तदुपरि सिप्त्वा रटन्निर्गतः ॥ ११ ॥

दृष्टो नः पतिरेष मञ्चकगतः स्थूणावशेषं गृहं
फालोऽभ्यर्णजलागमः कुशलिनी वत्सस्य वार्ताऽपि नो ।
यस्नात्सञ्चिततैलविन्दुघटिका भयेति पर्याकुला
दृष्टा गर्भभरालसा निजवधूं श्वश्रुधिरं रोदिति ॥ १२ ॥

केयामप्येते ।

॥ इति श्रीमद्भक्तजलहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दारिद्र्यपद्धतिः ॥

सन्तोषपद्धतिः (१२८)

सन्तु स्वाराज्यभूराज्यभुवोराज्यविभूतयः ।

एतावतैव तृप्तोऽस्मि यदधीनो न कस्यचित् ॥ १ ॥

वातोद्धूतपलालचञ्चल सखे चेतश्चिरेण त्वया

भ्रान्तं कुत्र न कुत्र लम्पट सुखप्रत्याशया सर्वतः ।

वाञ्छा वैर्धत एव केवलमहो तत्सर्वदा शिक्षये

दाक्षिण्येन ममापि निवृत्तिकरं सन्तोषसौख्यं भज ॥ २ ॥

कयोरप्येतौ ।

फलं स्वेच्छालभ्यं प्रतिवनमत्वेदं क्षितिरुहां

पयः स्थाने स्थाने शिशिरमधुरं पुण्यसरिताम् ।

मृदुस्पर्शा शय्या सुललितलतापल्लवमयी

सहन्ते सन्तापं तदपि धनिनां द्वारि कृपणाः ॥ ३ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

वियोगदावदग्धानां तृष्णासन्तप्तचेतसाम् ।

सुखाय सर्वसंन्यासः सन्तोषामृतनिर्झरः ॥ ४ ॥

सर्वत्र सम्पदस्तस्य सन्तुष्टं यस्य मानसम् ।

उपानद्गूढपादस्य ननु चर्मावृतैव भूः ॥ ५ ॥

आत्माधीनशरीराणां स्वपतां निद्रया निशि ।

कदन्नमपि मर्त्यानाममृतत्वाय कल्पते ॥ ६ ॥

सन्तोषामृततृप्तानां यत्सुखं शान्तचेतसाम् ।

कुतस्तद्धनलुब्धानामितथैतश्च धावताम् ॥ ७ ॥

मगवतो व्यासस्यैते ।

जातः कल्पतरुः पुरस्सुरगवी तेषां प्रविष्टा सृष्टं
चिन्तारत्नमुपस्थितं करतले प्राप्तो निधिः सधिधिम् ।
विश्वं वक्ष्यमवक्ष्यमेव सुलभाः स्वर्गापवर्गत्रियो
ये सन्तोषमशेषदोषदहनध्वंसास्युदं विभ्रति ॥ ८ ॥

प्रज्जुषोवस्य ।

शून्ये देवकुले स्थित्वा वृषभूले गुहासु वा ।
कदाऽनपेक्षो यास्यामि पृष्ठतोऽनवलोकयन् ॥ ९ ॥
मृत्पात्रमात्रविभवश्चोरासंभोग्यचीवरः ।
निर्भरो विहरिष्यामि कदा कायमगोपयन् ॥ १० ॥

बोधिचर्यावतारदेतौ ।

श्लाघ्यः कुलीनः कु[लिनेः] कलावान्
विद्वान् कलार्हाद्विदुषः सुशीलः ।
घनी सुशीलादनिनोऽपि दाता
दातुर्निता क्रीर्तिरयाचकेन ॥ ११ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीभगदत्तमल्लहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां सन्तोषपद्धतिः ॥

क्षमापद्धतिः (१२९)

एकः क्षमावतां दोषो द्वितीयो नोपपद्यते ।

यदेनं क्षमया युक्तमशक्तं मन्यते जनः ॥ १ ॥

क्षमावतामयं लोकः परश्चैव क्षमावताम् ।

इह सम्मानमर्हन्ति परत्र च शुभां गतिम् ॥ २ ॥

भगवतो व्यासस्यैतौ ।

अलङ्कित्या शक्तिसमन्वितानां तपोधनानां बलशक्तिरग्न्या ।

व्यापाददावानलवारिधारा म्रेत्येह च क्षान्तिरनर्थशान्तिः ॥ ३ ॥

कस्यापि ।

मन्निन्दया यदि जनः परितोषमेति नन्वप्रयासजनितोऽयमनुग्रहो मे ।

श्रेयोऽर्थिनो हि पुरुषाः परतुष्टिहेतोर्दुःखार्जितान्यपि धनानि परित्यजन्ति ॥४॥

अहं न चेत्स्यां मयि दुष्टभावनामिमे ब्रजेयुर्न निराश्रया जनाः ।

तदेनसा योजयतः परान् स्वयं ममैव युक्ता खलु नन्वपत्रपा ॥ ५ ॥

यथा ममात्मप्रियसम्पदुद्यमस्तथा परेषामपि वा विश्लेषतः ।

अवाप्नुयुश्चेन्मदभीष्टमप्रियं न ते चरेयुः कथमात्मनः प्रियम् ॥ ६ ॥

ज्ञानाङ्कुशस्यैतीति ।

अशक्तो यः क्षान्तिं सततमपकारिण्यपि जने

विधत्ते सौऽवश्यं भुजग इव दंष्ट्राविरहितः ।

प्रभुः सत्यां शक्तौ क्षमत इह यस्मात्सुचरितः

त तेजस्वी लोकद्वितयविजिगीषुर्विजयते ॥ ७ ॥

आचार्यशेमसिंहस्य ।

॥ इति श्रीभगवत्तन्महर्षणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां क्षमापद्धतिः ॥

दयापद्धतिः (१३०)

क्रीडाभूः सुकृतस्य दुष्कृतरजस्संहारवात्या भवो-
 दन्वन्नौर्व्यसनाग्निमेघपटली सङ्केतदूषी थियाम् ।
 निःश्रेणी त्रिदिवाकसः प्रियसखी मुक्तेः कुगत्पर्गला
 सत्त्वेषु क्रियतां दयैव विविधैः किं तैस्तपःप्रक्रमैः ॥ १ ॥

यदि ग्रावा तोये तरति तरणिर्यद्युदयते
 प्रतीच्यां सप्तार्चिर्यदि भजति शैत्यं कथमपि ।
 यदि क्षमापीठं स्यादुपरि सकलस्यापि जगतः
 प्रसूते सत्त्वानां तदपि न वधः न्वापि सुकृतम् ॥ २ ॥

सोमप्रमसूरेरेतौ ।

नवनीतोपमा वाणी करुणाकोमलं मनः ।
 एकबीजप्रवृत्तानामेतत् प्रत्यक्षलक्षणम् ॥ ३ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

परात्मसमतामादौ भावयेदेवमादरात् ।
 समदुःखसुखाः सर्वे पालनीया ममात्मवत् ॥ ४ ॥

परस्य दुःखं हन्तव्यं दुःखत्वादात्मदुःखवत् ।
 अनुग्राह्या मयान्येऽपि सस्वत्वादात्मसत्त्ववत् ॥ ५ ॥

बोधिचर्यावतारात् ।

शुद्धात्मनः सत्पुरुषस्य लोके दया च सत्यं च विभूषणं हि ।
 येषां दया प्राणिषु ते मनुष्या ये निर्दयास्तान् [विदुरत्र सर्पान्] ॥ ६ ॥

न सत्यवचनं सत्यं नासत्यवचनं मृषा ।
 यद्भूतहितप्रत्यन्तं तत्सत्यमितरन्मृषा ॥ ७ ॥

सर्वसत्त्वेषु यद्दानमेका सत्त्वेषु या दया ।
 सर्वसत्त्वप्रदानाद्धि यदेकाऽपि विशिष्यते ॥ ८ ॥

दानं दरिद्रस्य विभोः क्षमित्वं यूनां तपो ज्ञानवर्ता च मौनम् ।
इच्छानिवृत्तिश्च सुखोचितानां दया च भूतेषु दिवं नयन्ति ॥ ९ ॥

केषामप्येते ।

॥ इति श्रीभगदत्तजल्हणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां दयापद्धतिः ॥

वैराग्यपद्धतिः (१३१)

वैराग्यं कस्य न भेयो विरागो यदि जायते ।
सुखमुत्तानशयनं कुब्जस्य नहि युज्यते ॥ १ ॥

क्षेमेन्द्रस्य ।

दीनोद्धरणसमृच्चितैरनुपचितैर्बन्धितोऽसि यदि विभवैः ।
चलितं वनाय तपसे स रिपुर्व्यस्त्वां निषारयति ॥ २ ॥

वज्रपदेवस्य ।

अहमेको न मे कश्चिन्नाहमन्यस्य कस्यचित् ।
न तं पश्यामि यस्याहं न हि सोऽस्ति न यो मम ॥ ३ ॥

जन्मान्तरसहस्राणि वियोगः सङ्गमः क्षणम् ।
तथाऽपि निर्घृणं चेतः प्रियसङ्गममिच्छति ॥ ४ ॥

कस्यानित्येष्वनित्यस्य स्नेहो भवितुमर्हति ।
येन जन्मसहस्राणि द्रष्टव्यो न पुनः प्रियः ॥ ५ ॥

तत्तत्स्मरणतां याति यद्यद्दस्त्वनुभूयते ।
स्वप्नानुभूतवत्सर्वं गतं न पुनरीहते ॥ ६ ॥

वहवो लाभिनोऽभूवन् वहवश्च यशस्विनः ।
सह लाभयशोभिस्ते न ज्ञाताः क्व गता इति ॥ ७ ॥

अस्यैकस्यापि कायस्य सहजा अस्मिन्सङ्काः ।
पृथक्पृथग्गमिष्यन्ति किमुतान्यः प्रियो जनः ॥ ८ ॥

वाल्पे नार्जनसामर्थ्यं येनासौ यौवने सुखी ।
यात्यर्जनेन तारुण्यं वृद्धः कामैः करोति किम् ॥ ९ ॥

शरीरस्य किमायातं सुगन्धि यदि चन्दनम् ।
अन्यदीयेन गन्धेन कस्मादन्यत्र रज्यते ॥ १० ॥

इह शय्यागतेनापि कन्धुमध्यास्थितेन वा ।
मयैवैकेन सोढव्या मर्मच्छेदादिवेदना ॥ ११ ॥

क्रोडीकरोति प्रथमं यदा जातमनित्यता ।
धात्रीव जननी पश्चात् सदा शोकस्य कः क्लमः ॥ १२ ॥

श्रीहर्षस्य ।

अज्ञानं कारणं न स्याद्वियोगो यदि कारणम् ।
शोको दिनेषु गच्छत्सु वर्धतामथ याति किम् ॥ १३ ॥

कृष्णमिश्रस्य ।

इतो मृत्युरितो व्याधिरितो विपदितो जरा ।
चतुरङ्गन तुल्यबला हन्ति लोकमनित्यता ॥ १४ ॥

भगवतो व्यासस्य ।

कालोऽयं भूतमशक्यं पुमानां प्रपातिनाम् ।
ब्रह्माण्डोदुम्बरोत्थानां बृहत्पादपतां गतः ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

कृतस्ते कालकाकेन कुलायः शिरसि ध्रुवम् ।
यद्भाति पलितव्याजात् तत्पुत्रीपस्थं शुक्तिमा ॥ १६ ॥

नूनं चन्द्रमसा व्याप्तो वृद्धोऽयमिति मे मतिः ।
तदग्निजालमङ्गेऽस्य चकास्ति पलितच्छलात् ॥ १७ ॥

श्रीवैद्यमानुषण्डितस्य ।

परिपक्वं समालोक्य जराक्षारावधूसरम् ।

शिरःकुम्भाण्डकं भुङ्क्ते पुंसां कालः किलेश्वरः ॥ १७ ॥

जरासुधालेपसिते शरीरान्तःपुरान्तरे ।

अशक्तिरातिरापच तिष्ठन्ति सुखम् [ज्ञेयाः] ॥ १८ ॥

आपदः क्षणमायान्ति सम्पदः क्षणमेव च ।

क्षणं जन्माथ मरणं युने किमिव न क्षणम् ॥ १९ ॥

युज्यते वेष्टनं चायोराकाशस्य च खण्डनम् ।

अथनं च तरङ्गणामास्था [काये न] युज्यते ॥ २० ॥

विद्राविते शत्रुजने समग्रे समागतायामभितश्च लक्ष्म्याम् ।

सेव्यन्त एतानि सुखानि यावत्तावत्समायाति कुतोऽपि मृत्युः ॥ २१ ॥

भेरुशृङ्गन्तटोल्लासिगङ्गजलरयोपमा ।

दृष्टा यस्मिन्मुने मुक्ताहारस्योल्लासशालिनी (ता ?) ॥ २२ ॥

श्मशाने च दिगन्ते च स एव ललनास्तनः ।

श्वभिरास्वाद्यते काले लघुपिण्ड इवान्वसः ॥ २३ ॥

जन्मपल्वलमत्स्यानां वित्तकर्दमचारिणाम् ।

पुंसां दुर्वासना रज्जुर्नारी वदिशपिण्डिका ॥ २४ ॥

यस्य स्त्री तस्य भोगेच्छा निस्त्रीरस्य वच भोगभूः ।

स्त्रियं त्यक्त्वा जगत्त्यक्तं जगत्त्यक्त्वा सुखी भवेत् ॥ २५ ॥

विपं विषयवैषम्यं न विपं विषमुच्यते ।

जन्मान्तरघ्ना विषया एकदेहहरं विषम् ॥ २६ ॥

वासिष्ठरामायणात् ॥

कूजतरुण्डलीमकाण्डहासितामुन्मुक्तकेशीं स्त्रियं

स्वादन्तीं दशनैर्नखैश्च मदिरापानमगल्भीकृताम् ।

उद्धामग्रणकन्धरां निशि कथं दृष्टा न विभ्यत्यमी

यालां पीतवसास्त्रिमज्जमधुकैसीबां पिशाचीमिव ॥ २७ ॥

भास्करवर्मणः ।

दीप्तिभयाग्रवातारिदारुदरगकीटवत् ।

जन्ममृत्युसमाश्लिष्टे शरीरे वत सीदति ॥ २८ ॥

बोधिसत्त्वस्य ।

कं विशेषमवलम्ब्य योषितः प्रेयसे भजसि वर्चसो[र्ध्व]वम् ।

स्यागहेतुरपि तुल्य एव ते सापि सापि मलमोचनस्थली ॥ २९ ॥

कस्यापि ।

तावदेव कृतिनामपि स्फुरत्येष निर्मलविवेकदीपकः ।

यावदेव न कुरङ्गचक्षुषां ताड्यते चटुललोचनाञ्चलैः ॥ ३० ॥

चलति गलितपैर्यः को न मोक्षान्तरालात्

कुचलयद्वलनीला यत्पुरो वक्रिताङ्गी ।

इममुप[श]मरूपं मार्गमास्वण्डयन्ती

चलति कुचलयास्या मूलता सर्पिणीव ॥ ३१ ॥

एताविन्द्रकवेः ।

अये स्वर्गः स्वर्गः कतिदिवसमार्गः प्रवसतां

पुरस्तुङ्गने स्यातां यदि न कुचकुम्भौ मृगदृशः ।

अयाचं पायेयं सुलभ[मुभयं] मूलफलयोः

पयः स्थाने स्थाने पथि पथि च विश्रामतरवः ॥ ३२ ॥

आकाशपोलेः ।

गतः कालो यस्मिन् प्रणयिनि मयि प्रेमकुटिलः

कदासः कालिन्दीलघुलहरितृप्तिः प्रभवति ।

इदानीमस्माकं जरढकमत्रीपृष्ठकठिना

मनोवृत्तिस्तत्किं व्यसननि मुपैव क्षपयसि ॥ ३३ ॥

आनन्दनस्य ।

अहं गृही क तु कुशली बद्धः संसारसागरे क्षिप्तः ।

कथमपि लभते पोतं तेनापि निमज्जति नितान्तम् ॥ ३४ ॥

(बलभदेवस्य ।)

जननीजनकापत्यप्रियरमणीप्रभृति शृङ्खलाजालम् ।

विदलय्य सोऽपि सुकृती विहरति गजवन्महामत्तः ॥ ३५ ॥

वासिष्ठरामायणात् ।

कतिपयदिनपरमायुषि मदकारिणि यौवने दुरात्मानः ।

विदधति तथाऽपराधं जन्मैव यया वृथा भवति ॥ ३६ ॥

मन्मथवातसमीरितमानसजलजनितकुगतिकलोलम् ।

क्षेमे[ण] विषयमकरं यौवनजलधिं क उत्तरति ॥ ३७ ॥

निर्वाहितमतिगहनं बिना कलङ्केन यौवनं येन ।

दोषनिधाने जन्मनि किं न प्राप्तं फलं तेन ॥ ३८ ॥

केषामप्येते ।

सृजति तावदशेषगुणाकरं

पुरुपरत्नमलङ्करणं भुवः ।

तदपि तत्क्षणभङ्गिं करोति चे-

दहह कष्टमपण्डितता विधेः ॥ ३९ ॥

फल्गुहस्तिन्याः ।

माद्यन्मित्रकलत्रपुत्रकुतुपश्रेणीरणच्छृङ्खला-

बन्धध्वस्तगतेर्निरुद्धमनसः क्रोधादिविद्वेषिभिः ।

आस्तां ज्ञानसुधारसंः किमपरं संसारकाराण्डे

क्रूरक्रोडनिवासिनो न सुलभा वार्ताऽपि मोक्षं प्रति ॥ ४० ॥

स्यवत्त्वा सङ्गमपारपर्वतगुहागर्भे रहः स्थायतां

रे रे चित्त कुटुम्बपालनविधौ को वाऽधिकारस्तव ।

यस्यैते पुरतः प्रसारितदृशः प्राणप्रियाः पश्यतो

नीयन्ते यमकिङ्करैः करतलादाच्छिद्य पुत्रादयः ॥ ४१ ॥

जानन्त्येके प्रगुणितधियो धर्मकर्मादिशास्त्रं

जानन्त्येके निपुणमतयो [दै] वसिद्धान्तरत्नम् ।

जानन्त्येतत् सकलमपरे तत्र जानन्ति केचित्

लीलारन्ध्रविभुवनजयो जीयते येन मृत्युः ॥ ४२ ॥

यज्ञैर्येषां प्रतिपदमियं मण्डिता भूतधात्री
 निर्जित्यैतद्भुवनवल्यं यैः प्रदत्तं द्विजेभ्यः ।
 संसारोऽस्मिन् सरसि विलसद्भुदस्तम्बलीलां
 दृष्ट्वा दृष्ट्वा सपदि विलयं तेऽपि भूयः प्रपन्नाः ॥ ४३ ॥

इतः क्रोधो गृध्रः प्रकटयति पक्षं निजमितः
 सृगाली तृष्णयं विवृतवदना धावति पुरः ।
 इतः क्रूरः कामो विचरति पिशाचश्चिरमहो
 श्मशानं संसारः क इह पतितः स्थास्यति सुखम् ॥ ४४ ॥

आयुर्नीरतरङ्गमङ्कुरामिति ज्ञात्वा सुखेनासितं
 लक्ष्मीः स्वप्नविनश्येति सततं भोगेषु वद्धा रतिः ।
 अन्नस्तम्भविहङ्गि यौवनमिति प्रेम्णाऽवगूढाः स्त्रियो
 यैरेवात्र विमुच्यते भवरसाच्चैरेव यद्धो जनः ॥ ४५ ॥

निबद्धा स्थैर्योक्षा जलशशिनि कल्लोलचटुले
 स्रग्ध्वंसिस्वप्नः सुचिरमग्निनाग्नीति कलितः ।
 यदेतस्मिन् वातप्रतिहतपताकाग्रतरले
 कृता काये प्रीतिः परमपुरुषार्थसयकरी ॥ ४६ ॥

कैः कर्नामरमौलिबन्धितपदैर्भुयत्वा(क्ता)नरेन्द्रधियः
 को वाऽस्मिन्नरकोदरे न कुथितः को(की?)शोभवन् कोटिजः ।
 इत्थं तत्सुखदुःखयोरपि गतः सर्वप्रकर्षं तथा-
 प्यग्नानावृतचेनसां न हृदयं व्यावर्तते सर्वतः ॥ ४७ ॥

सा शुद्धिर्निलयं प्रयातु कुलिशं तत्रापि संपात्यतां
 रत्नगन्तः प्रविशन्तु ते द्रुतशुजि ज्वालाकराले गुणाः ।
 यैः सर्वैः शरदिन्दुकुन्दविशदैः प्राप्तरपि प्राप्यते
 भूयोऽप्यत्र पुरन्निगर्भनरकक्रोडाधिवासव्यया ॥ ४८ ॥

शून्ये सद्यनि शूलिनः क्वचिदपि प्राप्योपशान्तेर्दशा-
 मासीनस्यः विसंस्थुलाघनितले धन्यस्य ते कस्यचित् ।
 ध्यानाग्निश्चलचेतसः स्वविवराग्निर्गत्य गात्रोपरि
 भ्राम्यन्तः फणिनो भवन्ति निविडं पर्यङ्किष्याध्वनम् ॥ ४९ ॥
 दशैते इन्द्रकवेः ।

निजा गुहेयं तरुमूलमेतदेषाः सर्त्तीराशिलातलानि ।
 वनस्थितस्याप्यनुबन्ध' एष' संबन्धबुद्ध्या भवबन्धहेतुः ॥ ५० ॥

रम्यं हर्म्यतलं न किं वसतये श्रव्यं न गेयादिकं
 किं वा प्राणसमासमागममुखं नैवाधिकं प्रीतये ।
 किन्तु भ्रान्तपतत्पतङ्गपवनव्यालोलदीपाङ्कुर-
 च्छायाचञ्चलमाकलय्य सकलं सन्तो वनान्तं गताः ॥ ५१ ॥
 विज्ञानात्मनः ।

आयाति फुल्लकुसुमः कुसुमागमोऽय-
 मया शशाङ्कतिलकाः शरदागतेति ।
 बाढं प्रहृष्यति जनो न पुनर्ममैत-
 दायुः प्रहीणमिति याति मनोविषादम् ॥ ५२ ॥
 चन्द्रगोमिनः ।

धर्मात्मजेन चरणाविह वन्दितौ मे
 भीमेन सार्धमिह संकथिताः कथाश्च ।
 अत्रार्जुनश्च यमलौ च सहानुयाताः
 स्थानानि तानि खलु सन्ति न मे(ते?) मनुष्याः ॥ ५३ ॥

यत्रानेके कचिदपि गृहे तत्र तिष्ठत्ययैको
 यत्राप्येकस्तदनुः बहवस्तत्र चान्ते न चैकः ।
 इत्थं चेमौ रजनिदिवसौ दोलयन्दाविवासौ
 कालः काल्या सह बहु किल क्रीदति प्राणिशरैः ॥ ५४ ॥
 चन्द्रिकस्य ।

किंचिन्निष्पाद्यमानं किमपि च विलयं याति निष्पन्नमात्रं
 शुष्कं सद्यो विनश्यत्यपरमपरमापक्रमारोप्यमाणम् ।
 यद्वद्भाण्डं तथास्मिन् जगति बहुविधां प्राप्य जन्माद्यवस्थां
 नश्यन्ति प्राणिनोऽर्धा नहि खलु नियता काऽपि मृत्योर्व्यवस्था ॥ ५५ ॥

अद्येदं श्व इदं तथा परुदिदं कृत्यं परारि त्वद-
 धेतश्चिन्तयसीत्यमेव सततं निर्व्याकुलं रे कुतः ।
 तत्कालं विलसन्मनोरथलताकान्तारदावानलो
 यस्मिन्दण्डधरं स्मरिष्यसि सखे सोऽप्यस्ति कश्चित्सखः ॥ ५६ ॥

मृत्यो मुञ्च जरे करेण परुषं केशेषु मां माग्रीः
 संसारादपलायनप्रतिश्रुचो रागादयो मे स्थिताः ।
 तृष्णाबन्धनबध्यमानसशिवं किं वेत्सि नेदं जगत्
 दे(ए)हीत्यादरजल्पितेन भवतः किं नागमिष्याम्यहम् ॥ ५७ ॥

तैस्तैः कस्तुरिकाद्यैः स्तवकित्तमपि यद्याति दौर्गेन्ध्यमारात्
 दृष्टा यस्येह निष्ठा कुमिकुलमथवा भूरिभस्मायवाऽपि ।
 कृत्वा धर्मस्य वाधामनुदिवसमरे वञ्चनात्किम्परेषा-
 मात्मन् कोऽयं विमोहस्तव तदपि वशुः पाल्यते यस्त्वयेत्यम् ॥ ५८ ॥

स्वार्थारम्भप्रणतशिरसां पक्षपातात् सुराणां
 हृत्तात्मानं करजकुलिशैर्दानवेन्द्रं निहन्तुम् ।
 सिंहीभूतस्त्रिभुवनगुरुः सोऽपि नारायणोऽस्मिन्
 रागद्वेषप्रतिहतमतेः कस्य न स्यात् पशुत्वम् ॥ ५९ ॥

वर्तमानक्षणादूर्ध्वं स्थितौ कायस्य का प्रमा ।
 तथापि जीवनायाहो चिन्ता कल्पान्तवर्तिनी ॥ ६० ॥

उच्छ्वासावयवः प्राणाः स चोच्छ्वासः समीरणः ।
 समीरणाच्चलं नास्ति यत्प्राणिति तदद्भुतम् ॥ ६१ ॥

केयामप्येते ।

तन्मन्यते विचित्रं बहुविवरे या स्थितिर्मरुतः ।
 न तथापि मूढहृदयाः क्यमपि विमृशन्ति निर्याणम् ॥ ६२ ॥

बहुमदेवस्य ।

रात्रौ वा यदि वा दिवाऽनवरतं वृद्धोऽथ वा बालकः
 सर्पत्येककं [एवं नैव विदितः] प्रक्रान्तरूपेऽध्वनि ।
 तस्मिन्नुद्ग्रहणश्रमोज्झितमहत्सत्कर्मपायेयवान्
 लोकः शोकमनेकरूपमहह प्राप्नोति गच्छन्नुत ॥ ६३ ॥
 वैद्यभानुपण्डितस्य ।

संसारे पतितानां कुशलं किं पृच्छयते शरीरभृताम् ।
 पतितस्य दहनराशौ दग्धोऽसि न वेति कः प्रश्नः ॥ ६४ ॥
 यत्र यत्र रतिं याति मनः सुखविमोहितम् ।
 तत्तत्सहस्रगुणितं दुःखं भूत्वोपतिष्ठते ॥ ६५ ॥ भगवतो व्यासस्यैतौ ।
 स्वर्णकारतुलेवापि यस्य बुद्धिर्मनीषिणः ।
 अश्मकाञ्चनयोः साम्ये निर्दोल्बमुपेयुषी ॥ ६६ ॥
 आनीयते शरीरेण क्षीणोऽपि विभवः पुनः ।
 विभवः पुनरानेतुं शरीरं क्षीणमक्षयः ॥ ६७ ॥
 साहाय्योपनमद्विवेकपवना दीपिष्यते नः कदा
 वैराग्याग्निनेकभेदविषयक्रीडाकरीपंकपः ।
 यद्भूत्या परिमार्जिते निरुपमं वैर्मल्यमासेदुपि
 ज्ञानादर्शतले स्वमेकमनिशं पश्यन्ति योगीश्वराः ॥ ६८ ॥
 मदनस्यैतौ

अर्थिभ्यः कनकस्य दीपकपिशा विश्राणिता राशयो
 वादे वादिविषाणिनां प्रतिहताः शास्त्रोक्तिगर्वा गिरः ।
 उत्खातप्रतिरोपितैर्दृष्टिभिः शरीरैव क्रीडितं
 कर्तव्यं कृतमर्थिता यदि विधेस्तत्रापि सज्जा वयम् ॥ ६९ ॥
 विक्रमादित्यस्य

उपचरिता हरिणदंशः सज्जनगोष्ठीषु मिश्रिता वाचः ।
 चरितं कृपेनमदवनं न विधेः कु [टिर्ला] दपि त्रासः ॥ ७० ॥
 बल्लभदेवस्य ।

आत्मनिच्छसि हन्त श्वाश्वतपुरीमार्गे विहर्तुं यदि
 भ्रातः संयमवर्षणा कुरु तदा रक्षाविधिं सर्वतः ।
 नो चेदिन्द्रियतस्करैस्तव इडाक्षीक्षणाग्रभूरिस्फुरं—
 चिन्ताभल्लशतैर्विभिद्य मनसो ग्राह्यो विवेको मणिः ॥ ७१ ॥
 कस्यापि ।

तृपा शुष्यत्यास्येऽपिवाति सलिलं स्वादुसुरभि
 क्षुधार्तस्सन्न शालीन् क्वचलयति मास्याकबलितान् ? ।
 मदीप्ते रागाग्नौ सुदृढतरमाश्लिष्यति बधूं
 मतीकारो व्याधेः सुखमिति विपर्यस्याति जनः ॥ ७२ ॥
 भट्टजयन्तस्य ।

अजानन्दाहित्वं प्रतति शलभस्तम दहने
 स मीनोऽप्यज्ञात्वा वत बद्धिश्चमश्नाति पिशितम् ।
 विजानन्तो ह्येते वयमिह विपज्जालजटिलान्
 न मृश्वामः कामानहह गहनो मोहमहिमा ॥ ७३ ॥
 गोमट्टस्य [अर्तुहरेः ।]

जनेषु मध्ये जनवद्विचेष्टे
 वने मृगैश्चापि समं मृगायते ।
 न भोगमप्यर्ययते न वर्जय—
 त्यवाप्ततत्त्वस्य न दुर्ग्रहः क्वचित् ॥ ७४ ॥
 हेमेन्द्रस्य ।

॥ इति श्रीमगदत्तजलहणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां वैराग्यपद्धतिः ॥

हरिस्तुतिपद्धतिः (१३२)

लक्ष्मीर्दाराः सदेवासुरजयि चरितं वाहनं वैनतेयो

यानथीः कापि चक्रं ग्रहरणकमलं कौस्तुभो भूपणं च ।

वैदग्ध्यं दग्धदैत्यं हृदयविपुलता विश्वेश्वरेति विष्णो—

ब्रूते श्लाघ्यं न किं किं खगगज(जव?)पवनापूरितः पाञ्चजन्यः ॥ १ ॥

दीपकस्य ।

क्व विष्णुस्त्रिदशाधीशः क्व यमः प्रेतनायकः ।

क्व खद्योतो वियत्कीटः क्व च सूर्यो जगन्मणिः ॥ २ ॥

देवबोधेः ।

तत्त्वं द्युवाणानि परं पुरस्तान्मधु क्षरन्तीव सतां फलानि ।

आवर्तय प्राञ्जलिरस्मि जिह्वे नामानि नारायणगोचराणि ॥ ३ ॥

आम्नायाभ्यसनान्यरण्यरुदितं वेदव्रतान्यन्वहं

मेदश्छेदफलानि पूर्तविधयः सर्वे हुतं भस्मानि ।

तीर्थानामवगाहनानि च गजस्नानं विना यत्पद—

द्वन्द्वाम्भोरुहसंस्मृतिं विजयते देवः स नारायणः ॥ ४ ॥

धद्धेनाञ्जलिना नतेन शिरसा गात्रैः सरोमोद्भवैः

कण्ठेन स्वरगद्गदेन नयेनेनोद्रीर्णवाष्पाम्बुना ।

नित्यं त्वच्चरणारविन्दयुगलध्यानामृतास्वादिना—

मस्मार्कं सरसीरुहास सततं संपद्यतां जीवितम् ॥ ५ ॥

हे लोकाः शृणुत प्रसूतिपरणव्याधेश्चकित्सामिमां

योगज्ञाः समुदाहरन्ति मुनयो यां याज्ञवल्क्यादयः ।

अन्तर्ज्योतिरमेयमेकममृतं कृष्णारूयमापीयतां

यत्पीतं परमौषधं बितनुते निर्वाणमात्यन्तिकम् ॥ ६ ॥

पृथ्वी रेणुरणुः पयांसि कणिकाः फल्गुः स्फुलिङ्गो लघु-
स्तेजो निःश्वसितं मरुत्तनुतरं रन्ध्रं सुमूढं नमः ।

क्षुद्रा रुद्रपितामहप्रभृतयः कीटाः समस्ताः सुरा
दृष्टे यत्र स तावको विजयते भूमावधूतावाधिः ॥ ७ ॥

कुलशेखरस्यैते ।

उद्वेगस्य निवारणाय दुरितच्छेदाय पुण्याप्तये
पानाय श्रवणामृतस्य धृतये कस्मैचिदार्तिच्छिदे ।

उच्छ्वासं पुरुषोत्तमाच्युत हरे गोविन्द नारायण
श्रीवत्साङ्गं मुकुन्दं कृष्णं कमलाकान्तेति वाचं (च्यं ?) मुहुः ॥ ८ ॥

चक्षुः पश्यतु केशवं मम हरेर्वाचं शृणोतु श्रुतिः
जिह्वा नित्यमनन्तनामसुधया सौहित्यमभ्यस्यतु ।

मूर्धा माधवपादपद्मरजसः स्पर्शेन पूतोऽस्तु मे
श्रीकान्तं परिरभ्य सौरभभरं प्राप्नोतु गात्रं मम ॥ ९ ॥

सर्वज्ञनारायणमद्वैतैतौ ।

इति श्रीमगदत्तजल्लणविरचितायां सूक्तिमुक्तावल्यां हरिस्तुतिः ॥

हरस्तुतिपद्धतिः (१३३)

अज्ञातमहिमा वाणी शिवं स्तौतु रसोन्मदा ।

रसातिरेकादौचित्यभङ्गः स्त्रीणां क्व कल्प्यते ॥ १ ॥

कविदर्पणस्य ।

यातु चञ्चलशीलस्वाद्यत्र क्वचन मे मनः ।

सर्वव्यापिन् महादेव त्वां विहाय क्व यास्यति ॥ २ ॥

यद्यहं स्तुतिपदे तवाक्षमः किं ततः कमलजोऽपि यत्तथा ।

मज्जतो जलनिधौ किमन्तरं मृत्कणस्य च कुलाचलस्य च ॥ ३ ॥

कण्ठकोणविनिविष्टमीश ते कालकूटमपि मे महामृतम् ।

अप्युपात्तममृतं भवद्गुर्भेदवृत्ति यदि रोचते न मे ॥ ४ ॥

उत्पलदेवस्यैतौ ।

त्वं पाथोऽपि न मे रजो हरसि किं तेजोऽपि नो किं तम-

श्चन्द्रार्कावपि नेत्रसे स्पृशसि किं न त्वं नभस्वानपि ।

आधारोऽपि कथं धरां न तनुपे व्योमापि शब्दं न किं

कस्मात्त्वं यजमान एव करुणादानाय मन्दायसे ॥ ५ ॥

भरोत्तमस्य ।

अपूर्वोऽयं पन्थादिशिव तव विश्रुत्वस्य कतमो

जगद्गन्धो यत्ते पदयुगमकामं प्रणमताम् ।

प्रयाति प्रध्वंसं न खलु दुरितं केवलमिदं

चिरोपात्तं सद्यः सुकृतमपि सर्वं विगलति ॥ ६ ॥

कस्यापि ।

ये स्वप्नेऽपि चिरं न भान्ति विषयाः सीदन्ति येऽतः(न्तः) परं

यानप्राप्य कथंचिदक्षमतया तूष्णीं परं खिद्यते ।

तेऽपि त्वत्करुणाञ्चलैः कवलिताः सिध्यन्ति विद्याधिपाः

किं वा तुष्यति यस्य तस्य भवति स्वप्नोऽपि कल्पद्रुमः ॥ ७ ॥

रम्ये पुण्यतरङ्गिणीपरिसरे कुत्रापि पुत्रादिभि-

लिङ्गकारतया स्थितं स्मरहर त्वामर्चयन्ति स्म ये ।

स्वर्गङ्गतटकल्पपादपलताहिन्दोलकेलिक्रमाः

प्रेङ्खन्नाकवधूभुजार्गललताः खेलन्त्यमी खेचराः ॥ ८ ॥

खर्जूनर्जरगात्रधर्पणधनव्यापारशीर्यक्षसै-

र्यो दृष्टः स(श ?) तपातकैरपि महादेव प्रसङ्गाद्भवान् ।

ते कन्दर्परसालसामरवधूनीरन्ध्रपीनस्तन-

द्ग्नोलेखविलासमङ्कुरनखाः खेलन्ति खे खेचराः ॥ ९ ॥

गौरीकान्त कृतान्तधूदन जगन्नाथ त्रयीविग्रह

त्वचिन्तासु विचक्षणाः क्षणमपि ब्रह्मादयो मानवाः ।

बुद्धिर्नः [किंयेती] न साऽप्यकलुषा तत्रापि तापोर्मयः

कस्त्वा चिन्तयितुं क्षमो न हि(नु?) कृपामात्रस्य पार्श्वं धयम् ॥ १० ॥

कतिपयपुरस्वामी कायव्ययैरपि दुर्ग्रहो

मितवितरिता मोहेनाहो मयाऽनुसृतः पुरा ।

त्रिभुवनपतिर्बुद्ध्याऽऽराध्योऽधुना स्वपद्मदः

पुनरधिगतस्तत्प्राचीनो दुनोति दिनव्ययः ॥ ११ ॥

भेरीमाङ्कारस्यैते ।

वपुःमादुर्भावादनुमितमिदं जन्मनि पुरा

पुरारे न प्रायः क्वचिदपि भवन्तं प्रणतवान् ।

नमन्मुक्तः संप्रत्यहमतनुरग्रेऽप्यनतिमान्

महेश सन्तव्यं तदिदमपराधद्वयमपि ॥ १२ ॥

अपराधसुन्दरस्य ।

त्वदीयं त्वत्कार्यं रसकुसुमगन्धादिसकलं

तवैवाहं भक्त्या प्रतिदिनमयच्छं निजतया ।

तया'भक्त्या श्लाघी विदितचरितस्त्वं न मनुषे

मदज्ञानं यत्तत् किमु शिव तवैवार्जवमिति ॥ १३ ॥

सारङ्गदेवस्य ।

हंशो माघव किं वयस्य सुमते किंचिद्रहस्यं ध्रुवे
 हुंकृत्यन्तमृजुः मकीर्णविभवः शैलात्मजावल्लभः ।
 द्वित्रैस्तं विजने प्रतार्य कुसुमैरर्कस्य दर्भस्य वा
 गृहीमः सुरमौलिलालितपदां त्रैलोक्यराज्यश्रियम् ॥ १४ ॥

माघवस्य ।

भस्मोद्धूलन भद्रमस्तु भवतो रुद्राक्षमाले शुभं
 हा सोपानपरंपरे^१ गिरिसुताकान्तालयालङ्कृते^२ ।
 अधाराधनतोषितेन विश्वना युष्मत्सपर्यासुखा-
 लोकोच्छेदिनि योक्षनामनि महामोहे निधीयामहे ॥ १५ ॥

कस्यापि ।

धर्मं ब्रह्मशिरोह [राद्धनभरं] भैक्षेण कुक्षिभरेः
 कामं कामतनोर्दवाद्भवसमुच्छेदं च वाञ्छन् भवात् ।
 आशाच्छेदनतत्पराध्व भवतः संमेत्सुराशोद्रमा-
 नुमनोऽस्मि हर प्रसीदतु भवा[न्नो]^३न्मत्तमप्युज्जति ॥ १६ ॥

उमापतिवरस्य ।

वल्गद्रङ्गनेत्तमाङ्गे तव किमभिपवैर्नैव नैवेद्यमासीत्
 पञ्चग्रासी यदीया निजतनुविहितैः पञ्चभूतैर्महद्भिः ।
 किं मन्त्रैर्मन्त्रकर्तुः किमु कुसुमचयैर्व्योमकेशस्य ते स्यात्
 पूजाभावे [तैर्वैवं] भव भवतु भवद्भावनैवाभवाय ॥ १७ ॥

श्रीहर्षस्य ।

स्थाणुः स्वयं त्वमसि ते दयिताऽप्यपर्णा
 पुत्रस्तव त्रिणयन प्रथितो विशाखः ।
 छाया तथाऽपि भवतः सकुटुम्बकस्य
 तापत्रयव्यतिकरं जगतां हिनस्ति ॥ १८ ॥

जयदेवस्य ।

शुक्तस्य वा मम स्वामिन् गुणौघप्रयितस्य वा ।

अस्तु पुष्पचयस्येव विनियोगस्तवार्चने ॥ १९ ॥

सत्त्वं ममेष्टं पतितं पुरस्ते त्वदङ्घ्रिसंमर्दरजः प्रियं च ।

अदृष्टमन्यद्रचितं तमोऽपि त्रैगुण्यहानिं कथमीश यावे ॥ २० ॥

कयोरप्येतौ ।

भवश्च यदहं चेश द्वाविमौ जनितौ त्वया ।

परस्परविभागं त्वं न करोषि कथं ममो ॥ २१ ॥

व्यासतीर्थस्य ।

कस्यचिज्जायते जन्तोः पादाघातस्तवाध्वानि ।

पदभङ्गव्यथा शंभो जृम्भते जन्मवैरिणः ॥ २२ ॥

नरोत्तमपट्टस्य ।

शशिरत्नखण्डं श्रीरत्नखण्डः खण्डं खण्डनगिरामय विनोदः ।

भक्तिश्च खण्डपरशावखण्डतपसां फलं लोके ॥ २३ ॥

लोलन्मीलिमृगाङ्कुम्भनघनस्फाराद्दृशासस्वनो

हृष्यद्गन्धगजासुरप्रमथनस्त्वं देव पञ्चाननः ।

चित्रं किन्तु पतन्ति तावकपदव्यालप्रमुक्ता न य-

त्स्वामिन्मानसपञ्जरे निगलितो दत्ते यदुच्चैःपदम् ॥ २४ ॥

चित्तराजस्य ।

तवैव भक्तः कथमन्यसेवां

करोति शंभो भवभोगहीनः ।

तं दीनमालोक्य न लज्जसे त्वं

सोऽपि त्वदीयोऽहमिति ब्रुवाणः ॥ २५ ॥

नानाविधैर्[व्यापिभिराधिभि]र्गुणैरपि दुःखं हृदि मे महेश ।

तवैव तद्यन्मनासि स्थितस्य चेष्टा प्रभूणां हि विचारचक्षुष्या ॥ २६ ॥

शौर्यं श्लाघाविहीनं नयविनयसमालङ्कृतं भूपतित्वं
 लक्ष्मीरौदार्ययुक्ता वपुरनधिगतं व्याधिनाऽप्यल्पकेन ।
 विद्वत्तोत्सृष्टगर्वा गुणगणकलितं रूपमुत्सेकि भाग्यं
 त्वद्भक्तिस्सर्वकालं भवतु भुवि नृणां शङ्कर त्वत्प्रसादात् ॥ २७ ॥
 श्रीवैद्यभानुपण्डितस्यैतौ ॥

॥ इति सूक्तिमुक्तवल्यामीश्वरस्तुतिः ॥

शाकेऽङ्कनद्रीश्वरपरिमिते वत्सरे पिङ्गलाख्ये
 चैत्रे मासे प्रतिपदि त्रिंशौ वासरे सप्तसप्तेः ।
 पृथ्वीं शासत्यतुलमहसा यादवे कृष्णराजे
 जह्नुस्यार्थे व्यरचि भिषजा भानुना सेयमिष्टा ॥ १ ॥
 शश्वत्कृष्णमहीपसम्पदुदधेर्द्वौ निशाकारकः
 का[व्या]म्भोजविकासतिग्मकिरणश्चाणव्यचातुर्यवान् ।
 स्फूर्जत्तर्करहस्यकर्कशमतिः साक्षात्कृतालङ्कृति-
 प्राग्भारो भिषजां वरो विजयते श्रीभास्कराख्यः सुधीः ॥ २ ॥
 हरीशयोस्त्रयस्त्रिंशत्पद्धतीनामिदं शतम् ।
 श्रीमता भगदत्तेन जल्हणेन व्यरच्यत ॥
 श्रीकण्ठीरवराजस्य धर्मवित्तिम्मन्त्रिणः ।
 प्रक्तिमुक्तावली सेयं कुर्यात्कल्याणसन्ततिम् ॥
 ॥ इति श्रीमदारोहकमगदत्तजल्हणदेवविरचिता सूक्तिमुक्तावली समाप्ता ॥

सूक्तिमुक्तावल्यान्तर्गतपद्यानामनुक्रमणी

श्लोक.	अ.	पृष्ठ.	श्लोक	पृष्ठ.
अकरवमधि	...	१९९	अद्वैरन्तर्निहित	३९४
अकालजलदश्लो.	...	४६	अचिन्त्याः पन्थानः	१२९
अकालजलदेन्दो	...	४६	अच्छिन्नं नयना	१६१
अकालमूरयुं	...	४००	अजस्रभूमी	३६१
अकृतकबलारम्भैः	...	३२६	अजाद्विनिर्दत्त	३६१
अकृतस्यागमो	...	४३८	अजानन् दाहि	४५६
अकृत्रिमविलासाद्	...	२७९	अज्ञातमहिमा	४५९
अकेकी किं केकी	...	७१	अज्ञानं कारणं	४४८
अक्लिष्टबालतरु	...	२४०	अज्ञलिस्थानि	५२
अक्षत्रारिकृता	...	३१५	अण्वपि गुणाय	५३
अक्षदेवनपणी	...	२७२	अताडयत् पल्लव	२३९
अक्षयुतजिता	...	२७२	अतिकृष्णेष्वति	३९८
असर्वपर्वगतैः	...	३६३	अतिविपुलं	१३
अगकरिति वदति	...	११३	अतिश्रुयालंबि	२२६
अगस्त्य इव	...	३	अतो गरीयः किं	४४१
अग्रे धनुः	...	२५८	अत्यच्छं सितमंशु	२१५
अग्रे यान्ति रथ	...	३१७	अत्यन्तविमुखे	५६
अग्रे खीनस	...	२०७	अत्युक्तो यदि	३४२
अङ्गे कृत्वोत्तमाङ्गं	...	३३२	अत्युच्चाः परितः	३३६
अङ्गदोषपरि	...	३९३	अत्युच्छिन्नतोन्नत	४३६
अङ्गाकृष्टदुकूल	...	२७५	अत्राकण्ठं विलुठ	३१६
अङ्गानि धीपटु	...	३९८	अत्रास्मिन् सुतनु	१४१
अङ्गारहासि	...	२३६	अथ कृतकविह	२४५
अङ्गारैः सच्चि	...	२१४	अथ मनसिज	२१९
अङ्गीकृताः क्षति	...	९९	अथो गणपतिं	४५
अङ्गुलीभिः	...	१८३	अथोपगृहे	२२६
अङ्गुल्यग्रनसेन	...	१९७	अदृष्टिव्यापारं	८३
अङ्गुल्यग्रनिरो	...	२१८	अद्यापि स्तन	२६१
अङ्गुष्ठमिम	...	३३४	अयोदं च इदं	४५४
अङ्गुष्ठे पद	...	३९५	अद्वैतं सुखदुःख	४२३
			अधनं सलु जीव	४३७

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
अधरोक्षसि	१९५	अन्तर्ज्ञानादि	१५५
अधिकाराणि	२१०	अन्तर्द्विगुणानि	१०५
अभिरुचिर्जनि जगाम	२९५	अन्तर्ज्ञानादि	१२८
अभिरुचिर्जनिमुने	२८७	अन्तर्ज्ञानादि	१३०
अभ्यासपितोऽसि	११८	अन्तर्ज्ञानादि	१२१
अभ्याहारः स्मर	११८	अन्तर्ज्ञानादि	११८
अभ्यासान्तर्गु	१९९	अन्तर्ज्ञानादि	१७५
अध्वन्यवनि	११७	अन्तर्ज्ञानादि	१०४
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	५८
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	७४
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	२१४
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	२२३
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	११५
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	५७
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	५२
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	२४१
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	२८८
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	३२
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	५७
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	३०
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	२२७
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	२१५
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	२८५
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	४०
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	७२
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	५८
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	४५९
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	३५३
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	५९
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	४०५
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	३९७
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	४०९
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	२१८
अध्वन्यवधाय	२१२	अन्तर्ज्ञानादि	१२३

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
अभवन्नद्धतो	२३३	अम्बायाश्च पितुः	४२५
अभिद्रोहेण भू०	४०४	अम्बा शैतेऽत्र वृद्धा	१०२
अभिनववधू	२३२	अम्भोजाह्वयाः	२५९
अभिमानधन	५६	अम्भोजिनीवन	७४
अभिमानवतो	५६	अम्भोदस्तनितं	२२९
अभिमुखे	१४९	अम्भोधिः स्थल	४१३
अभिसरणरसः	२५८	अम्भोघौ विह	३६५
अभेदेनोपास्ते	५५	अम्भोरुहमये	३४९
अभ्यर्घ्य सप्र०	१३७	अयं त्रयाणां	१८३
अभ्यस्तेऽपि नित	१३८	अयं प्रमुरयं	४१७
अभ्यस्तेऽपि हि	३०६	अयं वारामेको	९७
अभ्यस्य पवन	३०९	अयं शून्यो ग्रामः	४४१
अभ्युत्थान	४२४	अयं हि प्रथमो	३९३
अभ्युद्धृता वसुम	३३५	अयमरविबरे	३५७
अभ्युन्नतेऽपि	११८	अयमवसरः	१०२
अभ्युपयुक्ताः	६२	अयमुपगतकृष्णः	३७५
अमन्दमणिनू०	२४४	अयमेकोऽहमे	२९८
अमन्दानन्द	१७१	अयि जलद् यदि	६९
अमन्यतासौ	३८७	अयि मृगाक्षि	१८१
अमरककवित्व	४८	अये कोऽयं	१६८
अमीतिलास्तौल	१२५	अये कोऽयं वृद्धो	३००
अमीभिराकण्ठ	४०१	अये को जानीते	३००
अमीषां मोहाद्वा	९९	अये नीलपीव	७६
अमी हेलोन्मेष	२१२	अये वापीर्हंसा	८४
अमुं कालक्षेपं	७०	अये वारां राक्षे	९६
अमुष्मिन्नुद्याने	१२६	अये स्वर्गः स्वर्गः	४५०
अमुष्मिन् पञ्चेषोः	२३१	अये हेलावेलाकु०	७०
अमुष्मिन् लावण्या	१८७	अरातिरिय	१४१
अमुष्मिन् संसारे	३७०	अरावप्युचितं	४३५
अमृत्यस्य मम	१८९	अरिषट्गं	४०५
अमृतमधुरैः	१८७	अर्काः केचन	११०
अमृतममृतं	१६८	अर्काभिमुख्य	६९८
अमृतवचन	७०	अर्चिष्मन्ति	२३
अमृतांशोः किर०	९८	अर्थस्य सद्गो	४३१

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
अर्थिता विभ्र	४०८	अशक्तो यः	४४५
अर्थिभ्यः कनक	४५५	अशीतेनाम्भसा	४००
अर्थेष्वलभ्येषु	४००	अत्रान्तश्रुति०	३७७
अर्धाद्विनापुंव	१९	असङ्ख्यपुष्पोऽपि	२३९
अर्धाद्विनीपरी	४११	असत्यां च	४०३
अर्धासने समधि	३२०	असद्वसो नायं	१९७
अर्धेन जलद	२१९	असंभोगेन सामा	६१
अर्धोक्ते भयमा	२०२	असाध्यायाः सुखं	३९५
अलङ्कारः शङ्का	४१४	असिन्दूरश्च	३४४
अलङ्किया	४४५	असीढा तत्काले	१६
अलमन्ध	१२८	असौ मरुचुंबित	२०६
अलमप्रियाण्यु	४०६	असौ रसौचित्य	३८
अलमलं	१६५	अस्तं याति शशी	१८४
अलसवलितैः	१३८	अस्तावलम्बिनि	२४९
अलिपटलैः	६८	अस्ति श्रीस्तन	५३८२
अवकेशिनोऽ-	११२	असं विमुच्य	१३५
अवचर्न वचर्न	३०५	अस्त्राणि ध्रुवगा	३२१
अवतु सः सवितु	२६	अस्थाने जन	१५१
अवधिदिवसः	१४३	अस्थिक्षोदवती	२१२
अवन्तिः कान्यमा-	४४	अस्थिरमनेक	२२१
अवयवेषु	१८७	अस्थीन्यस्थीनि	२०
अवहितः किमशो	३८	अस्पृश्यसङ्गति	१२५
अवाप्तैर्द्राधि०	३६४	अस्माकं सति	३०३
अवाप्य प्रागल्भ्यं	२६५	अस्मान् विवित्र	७६
अविज्ञातविशे०	२५२	अस्मिन् चन्द्र	१५७
अविज्ञानाद्वा	४०	अस्मिन् जरा	४३५
अविदग्धः श्रम	२११	अस्मिन्मोद	८७
अविदितगुणा	३८	अस्मिन् वर्षमहे	१३६
अविदितपर	१४८	अस्यां नेत्रपथे	१६७
अविद्याबीज	३८९	अस्याननस्य	९०
अविरतमिद	२४६	अस्याग्निप्रकरः	३४५
अविशेकिनि भूये	४३२	अस्या लटाटे	१७८
अव्यात् स्वर्लोके	३४	अस्याशिर्गु०	३४२
अव्युत्पन्नस्वभावा०	२३०	अस्याद्यानम	१३१

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
अस्यैकस्यापि	४४७	आच्छिद्योरग०	३९२
अहं च देवनन्दी	३४८	आजन्मब्रह्मचारी	३२२
अहं तेनाहता	२९८	आजन्मस्थितयो	१०२
अहं न चेत्स्यां	४४५	आताम्रतामप०	२००
अहमेको न मे	४४७	आताम्राः किरणाः	२०६
अहमेव गुरुः	६०	आत्तमात्तमधि०	२४६
अहह गृही	४५०	आत्मज्ञानवि	४३९
अहिरहिरिति	१२२	आत्मनाशाय	४०३
अहो अहं	१४८	आत्मभिच्छासि	४५६
अहो कथमसी	२६३	आत्माधीनश	४४३
अहो प्रभावो	४५	आत्मा यत्नशतेन	४१५
अहो मोहो वरा०	७७	आदाय चाप०	८
अह्नि भास्कर	४०८	आदाय मांसम०	३१३
अंशुकेन जघनं	१८५	आदाय वारि परि०	९५
आ		आदिमत्स्यः स	२७
आकण्ठदृष्टशि	३६८	आदौ नमस्कृतिः	५
आकण्ठापित	१७३	आदौ मानपरि०	२१५
आकर्ण्य स्मरयौ	२२१	आये जग्मुपि	२८७
आकर्षन्ति न	२४१	आधाय द्रुतमा०	७९
आकाक्षिणं इमा	४३३	आध्यातोद्धत	२१७
आकारः कमनी	७१	आनन्दोद्भूतवा०	१९३
आकारः सुमनो	१९०	आनन्दोर्मि	१७०
आकारालाप	९०	आनीयते शरी०	४५५
आकारैर्न विदन्ति	३०१	आनीलचूचुक	१८६
आकृष्टः शिष्या	३०	आन्धीप्रीति	३९५
आक्रन्दाः स्तनितैः	१५३	आपत्स्वेव हि	४०९
आगच्छतां च	१०३	आपदः क्षणमा०	४४९
आगच्छन् सूचि०	१९२	आपदः सन्ति	४०५
आगत्य प्रणि०	२०४	आपद्यपि	४०४
आगत्यैव कुत	६४	आपुष्पप्रस०	११३
आगस्कारिणि	३५	आपूजितैवास्तु	१४४
आग्नेयीमेति	२३४	आपूर्णाद्य कलाभि०	३१५
आचम्याधर०	२८१	आपूर्वमाणप०	३१०
आच्छिद्य प्रियतः	३४७	आवृष्टाऽसि ह्य०	२५०

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
आचमनं परि	१८०	आशङ्क्य प्रणतिं	१९५
आवाल्याधिगमा०	३३७	आशाः पूरयति	६६
आभाति घृतर	२५४	आशावलम्बोप०	४२८
आभोगभूषण	४२२	आश्लेषचुम्बन०	२७२
आमरणादपि	७७	आश्लेषाधर०	२९
आमुक्तपुष्प	४३५	आश्लेषे प्रथमं	२७१
आमोदेन कदम्ब०	२२४	आसत्यलोका०	२३३
आमोदैर्महतो	१०८	आसादितप्रक०	२९६
आमोदैस्ते दिशि	१११	आसीन्नद्राधरः	२
आप्राप्याभ्यस	४५७	आसीस्त्वं निशि०	२८९
आप्राः किं कठ०	१२०	आस्कन्दितो भुज	२३९
आपाताऽसि वि०	२५६	आस्ते दामोदरी	३३८
आयाति फुल्ल	४५३	आस्ते सीमन्त	३४६
आयाते दयिते मनो०	२७७	आस्यमोऽञ्जित	१७२
आयाते दयिते मरु०	१९२	आहतं कुचतटे	२८०
आयातो मयतः	४२६	आहारे विरतिः	१३८
आयुर्धृते गुहे	४००	आदिते प्रतिषेध	४२७
आयुर्नीतर०	४५२	आहूतोऽपि०	२३५
आयुर्गोप्यर्चयि०	२८०		
आरब्धं दयिता	१८१		
आरादसौ तह	२३९	इतः काकानीकं	११९
आरोहयस्वनी०	११८	इतः कोपो गृ०	४५२
आर्तमुन्मयपरि०	४२१	इतः शोधिः प्राच्यां	२८८
आर्द्रा कण्ठे	२१	इन्धन्द्रः सान्द्रः	२२८
आटक्ष्यदन्त	४२५	इतो मृगप्रितो	४४८
आटक्ष्ये सीमिका	४०६	इत्थं कविकुट्ट	४९
आटक्ष्ये स्थािता	४१८	इत् कृष्णं कृष्णं	२९३
आटक्ष्यत् शुभ	४०५	इत् नमसि धी	२५२
अत्यन्तं जय	३१७	इदमपट्ट कथा०	१२६
अतिदिता दोः	३१०	इदानीं तीक्ष्णमि	१४१
अतिद्वय मन्त्रि	३४८	इन्द्रः दयास्फुरि	८३
आरोहयतः सन्धे	६५	इन्द्रोऽयं न नि०	२७१
आरविनः शुभ०	३६०	इन्द्रोऽयं न नि०	२६१
आरुह्यन्ता मन्त्रि०	२८२	इन्द्रोऽयं न नि०	४२५

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
इन्द्रोः किं द्रुहिणस्य ...	२०	उज्जुङ्गैस्तमभिः ...	११७
इन्दोरेककलाया ...	२६४	उत्थायोन्नतवा० ...	२८७
इन्द्राभ्यर्थनया ...	३९४	उत्पत्तिर्जमद० ...	३८९
इह निचुलनि० ...	२३०	उत्पन्नं सुधियां ...	३
इह शय्यागते ...	४४८	उत्पाद्य यत् स्वयं ...	६३
इह क्षित्तरक्त० ...	६७४	उत्फालं हेलयै० ...	१८९
इह समदश० ...	३७	उत्सङ्गे सैकता० ...	३७४
ईश्वरमाराध० ...	४३४	उदयतटा ...	२६०
ईश्वरसेवा सु० ...	४३३	उदयोर्वीभु० ...	२६८
उ		उदस्योच्चैः पुच्छं ...	१२१
उक्तं च वक्ष्यमाणं ...	५१	उद्गर्जज्जल ...	१६७
उक्तं परस्यामि— ...	६१	उद्गाढप्रणये ...	२५०
उग्रमाहमुद० ...	३४१	उद्गण्डकोकनद ...	३४२
उक्षित्य प्रथम ...	२३९	उद्गमसुमणि ...	२१६
उच्चैः कुम्भः कपिश० ...	३५८	उद्गमप्रमिवे० ...	२१
उच्चैः स्थानकृतो ...	६७	उद्देशोऽयं कनक ...	३७१
उच्चैरुत्ताल ...	१०	उद्ध्य धूलिर्ध० ...	२१५
उच्चैर्वादिह पशु० ...	१२८	उद्बन्धनं हृदं ...	८६
उच्चैर्गङ्गाण्डखण्ड ...	११	उद्भिन्ना कलकण्ठ ...	२६८
उच्छ्वासः खण्ड० ...	३००	उपदहिंषि ...	२२५
उच्छ्वासावधयः ...	४५४	उपानं कौमुदी ...	३०३
उज्जुम्भाननमु० ...	१३८	उपाने सहकार ...	७२
उज्ज्वलगुणम० ...	५९	उद्देष्टव्यं स्वयमेव ...	१६२
उड्डीना गुणप० ...	४४२	उन्नत्यै नयति ...	४३३
उत्कलिकाबाहुल्यं ...	३६९	उन्नत्य दूरं मु० ...	२४२
उत्कृजन्तु वटे वटे ...	७२	उन्नतकण्टकि ...	११७
उत्कृत्य ज्वलिताद् ...	३२९	उन्मीलदग्नेन्नु ...	१७८
उत्कृत्योत्कृत्य ...	३२८	उन्मीलन्ति नसैः ...	१५८
उत्तंसकौतुकर ...	१०९	उन्मीलन्ति मृणाल ...	२६१
उत्तंसीकृत ...	३६७	उन्मीलज्जील ...	३७५
उत्तिष्ठति नम० ...	३११	उन्मीलनमणिरश्मि ...	३३६
उत्तिष्ठ दूति ...	२५९	उन्मुक्ताभिर्दिव० ...	२५२
उज्जुङ्गे विभव ...	४४२	उन्मेषं यो मम ...	२६९
		उपचरिताह० ...	४५५

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
उपनमितं पुण्य०	४२७	एकान्तसुन्दर	१७२
उपपरिसरं	३७२	एकावलीकलित	२९७
उपप्राकाराग्रं	१६८	एकिक्वे निज	२३२
उपरि घनं घन०	२२४	एके कुटीरकोणे	१३०
उपरि पपोधर०	२२४	एकेनाम्ना प्र०	२४९
उपर्यशुमतः	३६२	एकेनोद्भूत्य सङ्गं	३२५
उपशोभेव	४१६	एकेव साऽभूत	६५
उपस्थिते वि०	४०७	एकोऽपि जीयते	४४
उपाध्वं तत् पान्याः	१०४	एकोऽपि त्रय इव	२४४
उपायैरिव तैः	१	एको बाणः स्फुर	३०५
उपोढरागेण	९६०	एतच्छान्तवि०	३७९
उभौ रम्भास्तम्भा०	१६९	एतत् सर्वं शृणु	१३१
उरः कृत्वा [ज्वेह्यं]	३२३	एतदत्र पथिके	७०
उल्लङ्घ्यापि सस्त्री	१४४	एतदेवान्न साम	४३७
ऊ		एतद्रीमपरा०	३७६
ऊरुद्वंद्वमनि०	१७७	एतस्माज्जलधे	३६८
ऊ		एतस्मान्मां	३६३
आक्षणां भूरि	१८	एतस्मिन्मलया	७६
आजुत्वमोन	३४५	एतस्मिन्भृगयां	३८५
आनुरेप पक्ष	५९	एतस्मिन्वन	११०
आज्वी दक्षिरनु०	३०६	एतस्य कलामेकां	२६४
ए		एतस्याः करि	२७४
एकः क्षमावर्ता	४४५	एतस्या विरह०	१३६
एकतश्च सुर	३२२	एताः शाईल	३२७
एकत्रासनस०	१९४	एतासुके तकि	११४
एकं ध्याननि	१८	एते केतकसुचि	२९४
एकस्मिन्नु पा०	३२१	एते नेत्ररति०	२९४
एकस्मिन्मप्यति	४३५	एते पक्षिपुरन्धि	३७२
एकस्मिन्नयने भृशं	९६	एते व्योमनि	३८९
एकस्मिन्नयने विषं	२८५	एते स्निग्धतमा	५९
एकस्मिन् शयने	२८५	एते हि गुणाः पद्मज	१०५
एकस्य तस्य मन्ये	६९	एवं यथाह भव०	२०३
एकस्यायमुदेति	१२३	एष रविस्तेज०	३२८
एकाकिनी पद्म०	३०२	एषा जिगीषति	२३८

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
एषां गोपवधू०	३०१	कथय निपुणे	१६५
एषा सा विन्ध्य	३७१	कदा नु कन्या	२२६
ऐ		कनककलशश्रेणी	३७७
ऐषं चर्मपलाश	१२७	कनककलशस्व	१३
ऐश्वर्यादनपेत	४०९	कन्यां वहसि	३०८
ओ		कपाले मार्जारः	२६३
ओजःसत्त्वं	४३१	कपोले जानक्याः	३१८
औ		कपोलौ लोलाक्ष्याः	१८१
औत्सुक्येन कृत	२२	कमलमन	१६९
औदार्यमेक	४२०	कमलशरधि	१९१
औष्मायमाण	३७८	कमितुरभिमुख०	२६४
क		कम्पन्ते कपयो	२३४
कं पृच्छामः	३७	करकजलपू०	३०७
कं विशेषम	४५०	करकिसलयी	२८२
कः से चरति	३५२	करजदशन	२९६
कः पश्यति	६७	करभक्षयिते	९१
कचमह	२७७	करभ रमसात्	९१
कटिर्मुष्टि	३०९	करस्पर्शरम्भा	९
कठिनद्वये	२०१	करिकबलन	३६४
कठोरपाराव	३८३	करोतु नाम	४१४
कण इव पुरां	९	करो धुनाना	२४६
कण्टकिततनु	२७३	कर्कन्धूफल	३४०
कण्टकोण	४५९	कर्णोद्युतं सू०	४०
कण्ठश्रेणि	३१९	कर्णे चामर०	८८
कण्ठस्य विद०	१८३	कर्णोत्पला०	२४०
कतिकृति न पु०	९३	कर्तव्या चार्थसा०	३८
कतिपयदिन	४५१	कर्तुं विद्रोच०	४५
कतिपयदिवस	१०२	कर्पूराभ्युनिष०	१४७
कतिपयपुर	४६०	कलमान्तनिर्मित	३११
कथमपि सति	९९३	कलहान्तरिता	६
कथमपि हि	५४	कटा सेवाऽथ	७
कथमप्यधिगत	८६	कन्तिगग्निमा	१७४
कथमिह मनु	२९	कन्पान्तक्रोध	२०
		कन्पान्ते क्षमि	२०

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
कल्याणं नः पि० ...	१०७	कान्ते कथयिषु ...	१२१
कल्याणमात्रं० ...	११	कान्ते तन्ममु० ...	१११
कविमरः कवि० ..	४७	कान्ते सामभि ...	१११
करीनो मानसं ..	३७	कामं प्रदीयन्ति ...	४०२
करीनामपठ० ..	४३	कामं भयन्तु ...	१०५
कशामिरिव ..	२१९	कामं कनेषु ...	१३
कथिन्मूर्च्छा० ...	३२४	कामयन्ते ...	३९६
कष्टा देवव्यथा ..	१२४	कामस्य देव० ..	४३१
कस्तुरं मद्गन्ध० ..	३०	कामपावि ...	२००
कस्यचिज्जायते ..	४६०	कामुजगता ...	३५३
कस्य त्वं न ...	१०३	कायः कण्टकः ...	११५
कस्यानिरपेक्ष० ...	४४७	कार्त्तुः कृत ...	२१६
का हरिभरतु ..	३५६	कारणोत्पन्न ...	२३६
काका कामन ...	४०७	कार्यासकांशो ...	३०९
काकतालीय ...	४१७	कार्यासीपथ ...	३९८
काक र्वं फल ...	५३	कार्यगते देवि ...	४०६
काकाष्ठौल्यं ...	३१०	कान्ते पुनः गर० ...	१४१
काकुत्स्थस्य ...	३२१	का त्वमीः वर० ...	३५२
काकुत्स्थेन ..	३३१	काटग्रपति० ...	४६
काके काण्ड्यं ..	७५	कात्यातिशमनं ...	८४
काकेर्निष्कृपितं ...	३७०	कात्स्न्यीयं ...	३७०
काकाः काशन ..	९८	कात्स्न्या ...	४३०
काचिद्विदस्य ...	१७०	काते विमु० ..	३५१
काचिन्निवारित० ..	१७०	कातोऽयं भूत ...	४४८
काञ्चया गाढतरा० ..	१७५	कावेरी कथयिषु ...	३७३
काठिन्यमद्भेः ...	१८५	कावेरीतीर ...	३४८
का तारैर्मम ...	२२५	कावेरीवारि ..	२११
कानि स्थानानि ...	२१५	काव्यं करोषि ...	५०
कान्तयाऽनुगतः ..	३५१	काव्यं चावेषि ...	३८
कान्तानवाधर ...	२६७	काव्ये भाव्यं ...	३९
कान्तारं न यथे० ..	४३६	कासारोऽपि ...	१७
कान्तारं परितो ...	१२१	काञ्चिच्छाटु ...	३१२
कान्तारं देव ..	३४६	किं कण्ठे ...	२०२
कान्तिप्रकर्ष ...	१८३	किं किं सिंहः ...	९९

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
किं कुप्यसि	१०५	किं वीणाकणिते०	४८
किं केकीव	७८	किं व्यासासिल	९६
किं गौरि मां	३५६	किंशुककलिका	२०८
किं चित्रं यदि देवेन	३३५	किं शोषमेन	४००
किं चित्रं यदि भोगी	२	किं सीकृतैर्मधु०	१२६
किं चुम्बितेन	१००	किं स्याद्भजन०	३८४
किं छत्रं किन्नु	३१	किं हारैः किमु	३६
किं जातोऽसि चतु	१०७	किमपि किमपि	२७९
किञ्चित् कम्पित	१९३	किमत्रेणो पुत्रः	६६
किञ्चित्कोप	३१९	किमन्वः पार्श्वेषु	१८४
किञ्चिन्निष्पाय	४५४	किमसि विमनाः	११९
किञ्चिद्वाष्प	१९५	किमिह कपाल	४२७
किञ्चिन्मुद्रित	२२१	किमु कुवलय	२५४
किञ्चित्सन्ध्या	३९७	कियत्पदं विष्णु०	३६०
किं तेन जात	४२५	कियदूरे तीर०	३६९
किं ते नम्रतया	११२	किरति मुख	७९
किं ते न सन्ति	१४२	कीदृशो भवति	३५०
किं त्वं हृति	१६५	कीर्तिः प्रवर०	४४
किं द्वारि देव	२०९	कीर्त्या यस्य जग०	५
किं नाम दर्डर	१२८	कुक्कीनां ततो	५
किन्नु ध्वान्तप०	२६४	कुक्कुम्भो स०	१८७
किं पक्कं मुकुतं	१४९	कुण्डत्वमाया	४०
किं पद्मस्य रुचिं	२६८	कुन्दे कुण्ठय	१११
किं पादान्ते पतसि	२००	कुमुदशबलैः	९१
किं वृमो जलधेरन०	३८३	कुमुदेष्वाधिकं	२६३
किं वृमो जलधेः श्रियं	३६८	कुम्भद्वयं तद०	३५
किं वृमो हरिमस्य	३९०	कुम्भोपान्तात्पत	२४
किं भद्रं पथि०	१३२	कुरङ्गीवाद्वाणि	१७५
किं भूमो परितः	२५३	कुरु गम्भीरा	१०२
किं मालतीकुसुम	११३	कुर्वन्तु नाम	११३
किं मूढ ताडयसि	९८	कुर्वाणाः केरवा०	२३०
किं रत्नोज्ज्वल	४२०	कुर्वाणः सकृतानि	१३१
किं वर्णयते	१०५	कुलगुरुखलानां	१२
किं वात्या चलिता	२४३	कलाभिमाने वि०	३०३

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
कुसुमसुकुमार	२४१	केपां त्वचरितै	३३६
कुसुमस्तवक०	५६	कैः केनांमर	४५२
कुसुमस्तवका०	११३	कैलासाचल	३८१
कूजकण्ठदली	४४९	कैलासाधित	२६२
कूर्मः पादोऽस्य०	३४२	कैः सुरैः	१६७
कूर्मा मूलवदा०	३१	को जानाति गुणान्	४३०
कृच्छ्रेण केनापि	१७०	कोणे कोङ्कणतः	३४८
कृच्छ्रेणोरुपुगं	१७०	को घन्यः सखि	१३९
कृतं मिथ्यावादे०	१९९	कोपं संवृणु	३०४
कृतककुपितैः	३१२	कोपस्तेज इति	४१८
कृतककृतकै	२०२	कोपात् किञ्चि०	२९५
कृतमकोपाः	२१०	कोपात् कोमल०	२९५
कृतमनुमतं	३१७	कोऽपि कापि	४२८
कृतस्ते काल	४४८	कोपो यत्र धुकुटि	१९९
कृताः रोचर	५	कोपो यत्र धुकुटि	२९४
कृत्याकृत्य	३९७	कोऽन्यन्यः कल्प	५
कृत्वा कीर्ति०	३४०	कोऽन्येप राण्डित	३२५
कृत्वा नूपुरमूक०	२५६	कोऽयं भ्रान्तिप्रहा०	६८
कृतस्नप्रबोधक०	४४	को वा दग्धसि	३५०
कृपणेन शबेनेव	६१	कोशं कुशेशय	३०९
कृपीवलानौ	३०९	कोऽहं ब्रूहि ससे	३१४
कृष्णः कीदृशवान्	४१७	को हि तुलामधि०	१९४
कृष्णानाम्ब गतेन	३३०	कौटिल्याच्छत्र	१७८
केशिप्रवर्गमल	४९	कौपे पयसि	८८
केशर एव कटमाः	२२९	क्षणं कान्तराम	५
केनापि यम्पक	१११	क्षणमायाति	४३९
केनामीन. ...	९९	क्षताद्वीनां	३८७
केपं भ्रान्त्यन्धकारे	३५५	क्षत्रमग्नमहा०	३९१
के पुंयं स्थल एव	३५६	क्षत्रियस्योरसि	३२३
केयूरीतक०	१९३	क्षपाः क्षामीकृत्य	२२१
केयूरोऽपि स्फुरन्	४५	क्षमात्रतामयं	४४५
के वेष्टनित०	४७	क्षिप्तं पुरो न ज०	३५८
के शानाङ्गुलय	३३७	क्षीर्णाङ्गुः क्षासता०	२८४
के शान्गुलनाम्ये	३०८	क्षीरसागर	१६७

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
क्षुण्णभौक्तिक०	२२८	खरनखरशि०	८६
क्षुत्क्षामः कुल०	४४१	खर्जूरखर्जूरगात्र	४६०
क्षुद्राः सन्त्रासमे	३१८	खलः सत्क्रियमा०	५८
क्षोणीमृत्कटक	१४१	खिन्नोऽसि मुख	१४
क्रमगलितैः शिखि०	७६	खेदं ये जनयन्ति	६६
क्रमादकद्वित्रि०	२६०	खेलं सञ्चरितुं	३८०
क्रामन्त्यः क्षत	३४६	खं येऽयुज्ज्वलय	२६
क्रीडाभूः सुकृत०	४४६	ख्याता वयं सम०	२६२
क्रीडासरोप०	११		
क्रीडीकरोति	४४८	ग	
क्लान्तमपोज्झति	३६	गण्डूपाशोपि०	३१४
क्लेशस्याङ्ग	४०६	गण्डे मण्डनमा०	१७४
क्वचिच्चटुलको०	३८६	गतं कर्णभ्याशे	१७७
क्वचिज्जिह्वादीनादः	७१	गतं तद्गाम्भीर्यं	७४
क्वचित् कन्याधारी	५६	गतः कालो यस्मिन्	४५०
क्वचित्ताम्बुलाक्तः	२८१	गतमाया रात्रिः	२८४
क्वचिदपि वस्तु०	४०६	गतमतिजवा०	११९
क्वचिद्वस्तु स्फारं	४०	गतमनुतटे प०	७५
क्व यासि खलु चौरि०	१५	गतास्ते विस्तीर्ण	१०७
क्व वसन्ति	३५०	गतासोरुपरि	४२०
क्व विष्णुस्त्रिद०	४५७	गतिर्वेणी च ना०	१९०
क्वाफारो गिरि	८८	गते तस्मिन् भानौ	६४
क्वाकार्यं शशल०	१५३	गते प्रेमाबन्धे	२९३
क्वापि क्वापि तिरो०	२२९	गतो यो वर्षासु	२३०
क्वापि क्वापि दिगन्ते	२१३	गतोऽस्तं धर्माशु	१४३
क्वापि गतः पतिर०	८३	गत्वा द्वारवर्ती	३०६
क्वास्ते शीतांशु०	३७६	गन्तुं प्राङ्गणतो	१५६
क्वाहमस्मि गुहा०	३५१	गन्तुर्विवस्वदुदये	१३०
क्वेदं गर्जित	३०	गभ्रनमलसं	१४६
		गम्भीरनामी	१८६
		गम्भीरस्य महा०	१२५
सद्यः नितान्तलघु०	२३७	गम्भीरोद्गर्जितेन	२२०
सण्डिता मा भव	१३३	गरीयः सोरभ्यं	११२
सयोतयुति०	३४१	गर्मग्रन्थिषु	२०६

श्लोक.	पृष्ठ	श्लोक.	पृष्ठ.
चन्दनं स्तनतटे ...	२८८	चूते समीपवर्तिनि ...	७
चन्दने विपधरात्र ...	११५	चेद्यः कदाचन ...	३०७
चन्द्रं चन्दन ...	१५७	चेतः कर्षन्ति सप्त ...	२२७
चन्द्रार्कौ याव० ...	३१	चेतः कातरतां ...	२५५
चन्द्रार्धायित ...	२९	चेलाञ्चलेन ...	२४४
चन्द्रो न चेत् ...	१४२		
चपलः स्थूलो ...	३९९		
चरमगिङ्गुर० ...	२९०	छिद्रब्रुन्दावृते ...	५७
चरेद्धर्मानक० ...	४०४	छिद्रान्वेषण० ...	२५७
चर्चाभिश्चार ...	४२		
चलति गलित० ...	४५०	ज	
चलतु तरला ...	१९४	जगज्जीविन ...	१६
चलहारलता ...	२८१	जगति अयिन० ...	१७०
चलाचलप्रोथ ...	३६०	जगत्यां ग्रथिताः ...	४३
चलापाङ्गं दृष्टः ...	२३९	जगदुपकृतिषु ...	५३
चलेषु स्वामि० ...	४३९	जङ्घालस्फूर्जद्व ...	२५
चाइभणकर ...	६२	जटोत्कटं लस ...	३
चातक धूमस० ...	८४	जडस्वच्छस्वातु ...	३७३
चातकः स्वास्य ...	६९	जडात्मापि भव० ...	५२
चापस्तेन निपी० ...	३४६	जडात्माऽपि स्वका० ...	२३२
चित्तरत्नमसं० ...	४०४	जडेषु जातप्रति० ...	३९
चित्रं चित्रं वत ...	७७	जननीजनका ...	४५१
चित्राय त्वयि ...	१५९	जननीतिमुदि० ...	३७७
चित्रे निवेद्य ...	१७१	जनयतु नति० ...	१
चित्रोत्कीर्णाद० ...	१६१	जनरागप्रति० ...	४३१
चिन्तागम्भीर० ...	३४०	जनस्थाने भ्रान्तं ...	४४१
चिन्मञ्जोरदि० ...	२५३	जनानन्दश्च० ...	१८२
चिरतररतसे० ...	२८७	जनेषु मध्ये ...	४१६
चिरविरहिणो० ...	२७९	जनो दुर्वञ्चयोऽयं ...	२५७
चुम्बनेप्पधर० ...	२७५	जन्मपत्त्वल ...	४४९
चुम्बन्तो गण्ड० ...	२३७	जन्मस्थानं न स्व० ...	१२७
चूडाभस्मकणा ...	१७	जन्मस्थानं मणि० ...	१०१
चूडारत्नैः स्फुर० ...	२५१	जन्मान्तरस० ...	४४७
चूडोत्तंसित ...	८	जन्मेन्दोरमले ...	२०

श्लोक.	शृ.	श्लोक	शृ.
जम्बूनां कुसुमे० ...	३८६	जीमूतप्रथ ...	१६२
जम्भारिरेव ...	१२२	जीमूतवाहन इति ...	३९२
जयति कलश ...	३९०	जीमूतस्तनि ...	३९३
जयति सनाभि ...	१२	जीमूतेषु महत्सु ...	२२७
जयति हर० ...	१०	जीयासुः शकुला ...	१३
जयन्ति नर० ...	१४	जुगुप्सितमिदं ...	३९
जरासुधा० ...	४४९	ज्योतिर्ज्वाला ...	३९०
जलदः समुद्र० ...	६९	ज्योतिस्तमोहर० ...	१५
जलधर जलभर० ...	६९	ज्योत्स्नां पिबेयुः ...	१४२
जलधरस्य तटे ...	२२२	ज्योत्स्नां श्याम ...	१५४
जलधिमणि ...	६	ज्वलति चलिते० ...	४०५
जलधिबारि नि० ...	२२२	ज्ञा	
जलनिबिडित ...	२४७	ज्ञातं ज्ञातिजनैः ...	२५९
जाग्रतः कमला ...	१८९	द	
जाह्न्यं ह्रीमति ...	६०	टङ्कारः स्मरका० ...	२७६
जातः कल्पतरुः ...	४४४	त	
जातस्तेऽधरस० ...	३५	तडिदुल्कामुखा ...	२२५
जातस्य सिन्धुतट ...	११७	तडिदा पङ्क्तौ वा ...	२५६
जातिं ययानुस० ...	८१	ततः प्राविर० ...	२१३
जातिर्यावु रसा० ...	४३७	तत्कुचो श्वरतः ...	१८४
जातिस्तस्य न मान० ...	८०	तत् क्षारत्वं परि ...	३
जातिस्वभाव ...	३९५	तत्तत्स्मरणतां ...	४४७
जाते कैलिकला ...	२८४	तत्तेजस्तरणे ...	११४
जाते जगति वा० ...	४५	तत्स्त्रिविष्टप ...	१८६
जाते यौवनपीन ...	२६३	तत्पञ्चाननकान ...	१२१
जानकीहरणं ...	४५	तत्रैकं करिणि ...	१६४
जानन्त्येके प्रगु० ...	४५१	तत्त्वं भुवाणानि ...	४५७
जाने कोपपरा० ...	१५२	तत्स्वोन्नतेः ...	८४
जाने ज्वाला ...	४०८	तनुत्वरमणी० ...	१८६
जीवति स जी ...	४२०	तन्नुग्रमेण रक्ष० ...	२६२
जीवतोऽपि गिलन्म० ...	७९	तन्निर्तम्बस्य ...	१८७
जीवतोऽपि निह० ...	३२२	तन्मन्यते ...	४५४
जीवानामपि जीव० ...	९५	तन्वद्गया गुरु० ...	१३५
जीवामीति ...	१४५		

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
तन्वङ्गध्यास्तन	१८५	तथाऽभूदस्माक	१९८
तन्वङ्गध्यास्त्व०	१६०	तदा तदङ्गस्य	१९०
तन्वानः शीतलत्वं	२१०	तदात्वप्रोन्मील	१८४
तन्वी सङ्केत	१६१	तदीयजह्मे	१८९
तपनं विभ्रदा	२१३	तदेतद्वाचि माधु०	७१
तप्ता मही विर	२१४	तद्गङ्गाण्डमिह	३८३
तमः शान्तं शाम्य	२५७	तद्गङ्गं यदि	१९१
तमस्स्तोमः पूर्वं	१६९	तद्गङ्गस्य कलङ्क	१९१
तमृषिं मनुष्य	४२	तद्गङ्गाभिमुखं	१९४
तमोभिः पीयन्ते	२८६	तद्गः पुनातु	१९
तमङ्ग्य दृशोऽङ्गणे	२७०	तद्वैदग्ध्यं	८०
तरचारं चक्षुः	१७७	ताढीदलं काचन	२९७
तरचारं तावत्	१४९	तातः क्षीरनि०	१०१
तरन्तीवाङ्गानि	१७७	तादृग्दीर्घविरि०	३४२
तरुमूलान्यनु	५३	तानीन्द्रियाण्यवि०	४३७
तरी तीरोद्भूते	७४	तापकाठिन्य	१६७
तल्लोकोऽतिशयोक्ति	२७०	तापापनोद	१३३
तल्पे नितम्बतल	३११	तापावसन्नश०	२१४
तव दिग्विजया	३४३	तापो नापगत०	८९
तवैव भक्तः	४६२	ताम्बूलं कटुतिक०	४०२
तस्य त्वया कर्क	१४४	तारुण्यातिश०	३०५
तस्य पुरः कथ	४२७	तालीतरोरनु०	११२
तस्याः पद्मपलाशा	१८८	तावच्छीतघृड	४१७
तस्यान्वयेऽभूत्	१	तावदेव कृति	४५०
तस्याभवत्सुनु	३	तिष्ठन्ति विभवे	४०८
तस्या वदन	१८१	तिष्ठन् भाति	४२६
तस्यास्तनान्तरे	१३३	तीक्ष्णाद्बुद्धिजते	४१९
तस्यास्तापमहं	१६०	तीमः कोऽपि	१५९
तस्यास्मिमत	१८४	तीर्थं रविस्तप०	२२६
तस्यास्ते तनयः	३	तीर्थाघातप्रति०	३५९
तस्यास्सदा विर०	१६०	तुच्छस्यापि सभे०	६३
तथा न पूर्वकृत	२४६	तुभ्यं दासेर	९०
तथाऽपि सर्वतां	५	तुरगस्तरसुर	३४३
		तुल्या बाणकृपाण	३४३

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
तुष्टिर्न राज्ञो धन० ...	३६	त्वं जीवितं त्वमसि ...	१३२
तूर्णो तिष्ठ चक्रोर ...	७३	त्वं तावत् बहुव० ...	२०१
वृणवाणस्तृण० ...	९३	त्वं पायोऽपि ...	४५९
वृषादुष्यत्यास्ये ...	४५६	त्वं लज्जे मज्ज ...	४३४
वृषितः स्पृशति ...	२७६	त्वत्तरे तरुकोट ...	३७०
वृष्णा सनिर० ...	४३८	त्वदीयं त्वत्कार्य ...	४६०
वृष्णे देवि नमः ...	४४८	त्वद्देशगत ...	१५६
तेगच्छन्ति महा० ...	३३६	त्वद्द्रुपामृत ...	१६३
ते चण्डीशमुत्तारि० ...	३७७	त्वन्निर्मिश्र ...	३४५
तेजसा तपसा ...	३८९	त्वया विधातः ...	४०१
तेजस्यपि ...	४२०	त्वां चिन्तापरि० ...	१६०
तेजो दर्शयसि ...	८३	त्वामन्तः स्थिर ...	१५९
ते तावत्कृतिनः ...	६०	द्व	
ते दूरोद्गुण्डगुण्डा० ...	२४	दग्धो विधिः ...	१७१
तेनास्मानि जला० ...	३७५	दत्तं समस्त० ...	४११
तेनेयं क्रियते ...	५	दत्ताग्नेन कवि० ...	३८
तेभ्यो नमः कविभ्यो ...	३७	दत्ते यत्किञ्च ...	३६७
तेऽमी केलिकृता० ...	३७६	दधिमघन ...	३३४
तेषु प्राक्कोकिलो ...	५	दधिमधुघृत ...	३९७
ते सन्ति हन्त ...	१२५	दन्ताः सप्त चर्त ...	९२
ते साधवा भुवन ...	५४	दम्पत्योः वाशिकात् ...	३०४
तेस्तेः कस्तुरि ...	४५४	दधिताशाह ...	१८३
तेस्ताम्रादृभि० ...	१५०	दरिद्रमुद्रं ...	१८६
तेर्मधोजनन० ...	३८८	दरिद्रान् मुज० ...	३१८
तौ शुद्धिकृपा० ...	४३	दशतानं चक्षुः ...	१७४
तै बन्धे पद्म ...	१५	दृष्टं कविभुजद्वा० ...	४५
स्थलो विन्यसि० ...	८८	दर्पणस्य सारु ...	५८
स्थत्वा तापनित्रा० ...	८५	दर्पणेषु परि ...	२९७
स्थत्वा पुष्करिणी ...	८५	दर्शितानि कल० ...	४२७
स्थत्वा सद्गम० ...	४५१	दलति हृदयं ...	१५४
त्यागी वृषः सुभगं ...	३९५	दलनमुदित ...	४१५
प्रयोऽग्रयः प्रयो ...	४५	दक्षमानेऽपि हृद० ...	१३४
प्रातुं लोकानिष ...	३८४	दधेन नाम्मुगत० ...	१०५
प्रेमोऽस्यबाणशी० ...	३१७	दानदधन ...	४१९
पुं येन भंजने ...	१२१		

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
दात्यूहाः सरसं	...	दुति त्वं तरुणी	१४५
दानं दरिद्रस्य	...	दुतीवचः प्रिय	६
दानं यत्प्रथमो	...	दुत्युपहासः	६
दानघ्नोतः स	...	दूरं तोयधरा	२२८
दानोज्ञता श्री	...	दूरभञ्जुप्रभा	२६३
दामोदराहि०	...	दूरयन्त्या जनं	१८९
दारिद्र्यादस	...	दूरादपि सतां	४६
दासे कृतागसि	...	दूरादुज्जसति	८२
दिक्चक्रं तूष्ण	...	दूरादुत्सुकमागते	१९४
दिग्दाहैकरते	...	दूरादेव धृतोऽग्र०	२१८
दिग्भस्त्रामुस०	...	दूरे वाक्वना०	१७
दिग्धारणे सुर	...	दूरे यूयकया	८९
दिङ्मनारीकवरी	...	दृषपातः	१३
दिङ्मातङ्गपटा	...	दृढतरनिबद्ध०	६२
दिनभर्तुरस्त	...	दृढनिबिडन	२७४
दिनमवसितं	...	दृशं प्रपापालिक	२१८
दिनावसाने तर०	...	दृशः ध्युतरीकृताः	१७१
दिव्यचक्षुरहं	...	दृशा दग्धं मनसिर्ज	१३०
दिशतिमति	...	दृशा सपदि	२७८
दिश्याधूर्जटिकोटि	...	दृशोः सीमाबाधः	१७६
दीनोद्धरणस	...	दृश्यते पानकेठी०	२६७
दीपितस्मर	...	दृश्यन्ते मधु	३८६
दीप्तोभयामा	...	दृष्टं न दृश्यते	२५३
दीर्घा वन्दन	...	दृष्टः कातरनेत्र	१३०
दीर्घो निद्राप०	...	दृष्टा दृष्टिमधो	२७४
दुःखानि मे निर०	...	दृष्टिं रुषा क्षिप०	२०३
दुःखानि सन्दि०	...	दृष्टिं हे प्रतिवेशि	३०१
दुर्गतिरपि रात्रि०	...	दृष्टिः शेषवमण्ड०	१७३
दुर्गा नदी शिपि०	...	दृष्टिस्तृणीकृत	२८३
दुर्दैर्घ्यः कृपणः	...	दृष्टे रत्रो सरमि	३०९
दुर्वचनमनाभि०	...		
दुर्वारां कुसुम	...		
दुर्गाराः स्मर	...		
दुःसहसन्ताप०	...		

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
दृष्टे लोचनव०	२०४	द्विजसंगति	१८०
दृष्ट्या केशव गोप	२२	द्वित्राणित्सल	४२६
दृष्ट्वाऽपि पापिनां	४३६	द्वित्रिमुचुकुन्द	२१२
दृष्ट्वा वावपतिराज	४४	द्वित्रैर्व्योत्रि पुरा	२८६
देव त्वद्वृणकी०	३३७	द्विधाकृत्वा क्षीर्ण	३८४
देव त्वद्विजयप्रयाणसमये गर्भार	३४४	द्विधाविधाय	१८१
देव त्वद्विजयप्रयाणसमये सद्वाजि	३४४	द्विपद्मिरेवास्य	३६०
देव त्वं मलयाचलो	३४०	द्विः सन्धाने निपुण	४६
देवस्याम्बुजजन्म	३६९	द्वीपादन्यस्माद०	४१४
देव स्वस्तुतिरस्तु	३४५	देवा विधाय विधु	२६९
देवानामिदमाम०	३९४	ध	
देवि त्वत्सैकतेषु	३७०	धत्ते चक्षुः	१४६
देवी रतिर्विजयते	१९	धत्ते दृष्टिं	१५८
देवी सनुमसूत	२५	धत्ते पङ्कजिनी	२१६
देवे कुर्वति दुर्दिन	२९२	धत्ते वन्द्याऽपि	४३८
देवे वर्षत्यशन	२२२	धत्सेऽङ्गानि वषा०	३०९
देवो हरिर्वहतु	६२	धनमार्थिनामभो	६२
देव्या भूमेर्मृगम	३७१	धनरहितं त्यज	४३७
देशादेशान्तरं	४१४	धनिपु मुषा किमु०	४१३
देशैरन्तरितः	१४७	धन्या केयं स्थिता	३५५
देहप्रविष्टाद्रि	२५	धन्यानां गिरि०	४३९
देहार्थं कुरु पार्वति	९	धन्याऽसि या कथा	३९९
दैत्यानामधि०	१४	धम्मिल्लो भङ्गमेतु	२७२
दैवाद्यपि तुर्यो	६५	धर्म ब्रह्मशिरो०	४६१
दोर्दण्डाक्षितचन्द्र	३३०	धर्मस्य कला	४३१
दोलायां जघन	१७५	धर्मात्मजेन च०	४५३
यामारोहति बाञ्छ	९७	धाराघोतं ध्रुवानाः	२२३
द्रविणस्य ना	४०५	धिक् चेटितानि	११०
द्राघीयसा धाष्ट्ये	५०	धिक् त्वां रे कलि०	५०
द्रयमिद्रमत्य०	२२९	धीवरो माल्यवा०	३२१
द्वारं खद्विमिरा०	३४७	धृपितेषु पुरन्धी०	३२१
द्वारपालकरा	४३८	धूलीभिर्दिव	३६१
द्वारे रुद्रमपे०	४०७	धृतधनरुचि०	१८५
द्वावप्येतावभि०	२४९	ध्यानव्याजमु०	३३

श्लोक	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
ध्रुवमिह चतुरं ...	३३०	न मुसेनोद्वि० ...	५२
ध्रुवं यस्यास्ति ...	४	न यज्ञोर्दक्षिणा० ...	३२३
ध्वनिनाऽतिगभी० ...	४६	न यत्र गुणव० ...	१२६
न		नयननिपाते ...	१९८
नक्तं निरङ्कुशतया ...	२९१	नयनपथनितो० ...	३३३
नक्तं शशाङ्कोप० ...	३७८	नयस्व पारं ...	२५८
नखदशननि० ...	२७९	नयान्तरेण सा० ...	४०५
नखपदशबलेषु ...	३०३	न यावाद्द्विभ्रमं ...	१३२
न गच्छायाहि ...	३५६	नरः कलासु ...	३९६
न गम्यो मन्त्राणां ...	२५५	नलिनीदलमाहितं ...	१३४
न च भवति वियोगः ...	५४	नवनीतोपमा ...	४४६
न तत्सहस्रम् ...	३९७	न विद्या न च ...	३०८
न तावत् बिंबो० ...	२६९	नव्या न व्याकरण ...	४९
न तेजस्तेजस्वी ...	६४	नश्यति जनात् ...	४१३
न त्वरा श्रेयसे ...	१६७	न सत्यवचनं ...	४४६
नदीतीरे शास्त्रिन् ...	१०२	नाकाशं न दिशो ...	२५३
नदीनां मेखलसु ...	४७	नाङ्गुलीयेर्न केयूरे० ...	५
नद्या इव प्रवा० ...	३०४	नातः परं कुलम् ...	४२२
नद्यो बहन्ति ...	२१८	नातः परतरं ...	३९६
नन्दनरेन्द्रद० ...	६२	नातिनीचे ...	४०३
न पङ्कानुद्भूतिः ...	१०६	नादश्चिक्षय ...	३९३
न पङ्कालेखं ...	१३	नादेयं किमिदं ...	३५५
न परं धनानि ...	६२	नाधन्यानां ...	३६६
न पाणिप्रच्छार्द्यं ...	२४४	नानान्ना बहु ...	४२३
न पालयति म ...	९५	नानाविधं विदध० ...	६६
न पाहि पाहीति ...	३२२	नानाविधैः ...	४६२
न प्रस्तावस्तपन ...	२३३	नानुयोगवता ...	४११
न भवति मियु ...	९०	नान्दीपदानि ...	२७६
नभसि निरव० ...	६९	नामपि स्त्रीति ...	१६७
न मये संस्कारं ...	२६६	नायं शशी तत्प० ...	१८४
न मया गोरसा ...	३५०	नायं हारस्य मध्ये ...	१८७
नमस्तुङ्गशिर ...	८	नायातो यदि ...	१६६
नमस्तुभ्यं देवा ...	८	नालस्य प्रसरो ...	४१०
नमस्य तत्सखी ...	३०४	नाल्पीयसि ...	५६

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
नाधरा नाप्यवेद० ...	९५	निर्दयत्वमहं ...	४१८
नासिधारा न० ...	१८०	निर्दलितराज ...	४
नास्य भारग्रहे ...	९२	निर्मज्जचक्षु ...	३२६
नास्योच्छ्रायवती ...	८६	निर्मलानां कुतो ...	४२९
नाहं स्वर्गफलोप० ...	३१२	निर्माल्यं नयन ...	१७२
निकारकणिका ...	१५१	निर्यान्त्या रति० ...	२३७
निक्षिप्य काऽपि ...	१३३	निर्वाणतां ...	२७५
निलिलेर्निस्त ...	१८४	निर्वाणाङ्गारस० ...	२०८
निजकुलोचित० ...	७९	निर्वाहितमतिग० ...	४५१
निजनयनप्रति० ...	२४६	निर्व्याजं दयिते ...	४२४
निजवर्गोऽप्य० ...	४०५	निवर्तन्ते योधाः ...	४३६
निजां कायच्छायां ...	२१४	निवसति यदि ...	१५८
निजांशुकावृ० ...	२८९	निवसन्नपि ...	५३
निजा गुहेयं ...	४५३	निवृत्तिः सुर ...	६
निजामशक्तिं ...	३५४	निशामु यत्र ...	३७८
नित्यं त्वद्वृण ...	१६३	निशीये लीनानां ...	३२४
नित्यं हिताहार० ...	४००	निःशेषच्युत ...	१६६
नित्यानि नभ्वरीभि० ...	४१६	निःशेषपीते ...	१५१
निद्राच्छेदसत्वे० ...	५२	निःश्वासेः सह ...	१४९
निद्रार्धमीलित ...	१५२	निष्कन्द्रामरवि० ...	१२२
निधुवनविनोद ...	३४९	निद्रापसिध० ...	३९८
निपीते येनाब्धौ ...	३९०	निष्पोषोऽपि च यस्य ...	११६
निबद्धा स्थैर्याशा ...	४५२	निष्यम्बधन्व० ...	३८७
निघ्ननामिकु० ...	२४७	निस्त्रिंशप्रति० ...	३१९
निम्बः किं बहु० ...	११५	निस्सत्याहव० ...	३४१
निषत्तमिह ...	२६७	नीचः समुत्थितो ...	५७
नियन्तव्याः केन ...	३२२	नीचात् कर्णकटु ...	४४२
निरवधानि प० ...	४०	नीचाऽपि सा प्र० ...	४०१
निरानन्दः कौन्दे ...	८२	नीताः काप्यभिसा० ...	२५२
निरालम्बं व्योम ...	९४	नीतिर्विधा देवं ...	७
निरीक्ष्य विशुन्न० ...	२५८	नीत्वोच्चैर्विक्षिप० ...	२३५
निर्मन्धं कुसुमं ...	११५	नीरन्ध्रं परिर० ...	२७३
निर्णेतुं शक्य ...	१८५	नीराग्ना मृग ...	१५८
		नीलनीरद ...	२२८
		नलिलोहित ...	१०

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
नीलोत्पलदल ...	४७	पण्यान्यादाय ...	३३३
नीवाराः शुक्र० ...	३८८	पतति व्यसने ...	४०५
नूनं चन्द्रमसा ...	४४८	पततु तवोरसि ...	२८०
नूनं दुग्धाब्धि ...	५२	पतन्ति खड्ग ...	४३७
नूनमाज्ञा ...	१७९	पत्रं न श्रवणे ...	१४५
द्वपसभसर ...	३६	पत्न्यौ प्राप्ते कलानां ...	२८६
नेपथ्यादपि रा० ...	२८२	पथि निपतितां ...	७७
नेयं चूतलता ...	२०९	पदं करोत्यल ...	४३९
नैषा वेगं मृदु ...	२७८	पदं तदिह नास्ति ...	११६
नो चारू चरणौ ...	७८	पदविह्वलता कापि ...	३८
नो रविर्न च तमो ...	२६१	पदव्यक्तिव्यकीकृत ...	४१
नो लावण्यविह्व० ...	३७६	पदशब्दलीन ...	१६४
नौध्व दुर्जन ...	५७	पदे वाक्ये प्रमाणे ...	१९०
न्यञ्चञ्चल ...	३३३	पदोपान्ते कान्ते ...	२९३
न्यञ्चञ्चल्यं ...	४	पद्भ्यां मुक्तास्तरल ...	१७६
न्यञ्चन्यञ्चद्वि० ...	३१७	पसानामिव ...	४१८
न्यस्तानि शङ्खव० ...	२९७	पयःस्मिता ...	४०१
न्यस्यान्यान् दक्षि० ...	३९१	पयोधराकार ...	२४३
न्याय्यं यत्तमसः ...	६४	परभूतशिरो ...	७९
प		परमो मरुत्सखा ...	६८
पक्षोक्षेपमसर्प० ...	३३०	परस्परं सायक० ...	३२४
पश्माग्रप्रथिता० ...	१३९	परस्य दुःखं ...	४४६
पङ्कःकुङ्कुमक० ...	२५५	परात्मसमता ...	४४६
पङ्कान्तामरसं ...	४३०	परार्थे यः पीडा० ...	१२०
पङ्कानुपङ्गे भुवि० ...	२३०	परिच्युतस्तत्कुच ...	१३४
पङ्कान्वयमपि ...	४२९	परिच्छेदातीतः ...	१५५
पङ्कोद्भवत्व ...	१८४	परितुष्यन्ति महा ...	३८
पचेलिमं दाढिम ...	२४९	परिपक्वं स भा ...	४४९
पच्यन्ते स्थल ...	२१४	परिमलसुरमि ...	१०९
पञ्चत्यं तनुरेतु ...	१५३	परिमृद्वितमृणा ...	१३४
पञ्चैपोर्जयपो ...	२२०	परिम्लानं पीन ...	१३४
पटलमलिकुला ...	३८६	परिम्लाने माने ...	२०४
पटलमे पत्न्यौ ...	२७५	परिहरति ...	१७३
पण्डिताः कवयः ...	४३७		

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
परे परःशताः ...	१०९	पायात्पयोषि० ...	३३
पर्णाग्रं पर्णं ...	४०२	पायाद्वजेन्द्र० ...	२३
पर्याप्तस्तनभार० ...	१७६	पायादः शिति० ...	१८
पश्चादद्भुधी प्रसार्य ...	३६०	पार्थस्य मनसि ...	४७
पश्चादन्यत्पुर० ...	५८	पार्श्वास्फालावलेपा ...	३२३
पश्यति यद्वि ...	४२०	पितरि मृतेऽपि ...	३११
पश्यन्तु कोतुक० ...	३३१	पिनष्टीव तर० ...	२६३
पश्यन्नर्धनिमी ...	२७९	विपि प्रिय सप्त ...	२६६
पश्यन् हतो ...	१८८	पिबतस्ते शरावे० ...	३५०
पाञ्चालीमिधु ...	१७५	पिबन्नम्भः प्रपा ...	२१८
पाणिः कम्पमवाप ...	२७८	पिब ययः प्रसर ...	१२९
पाणौ कङ्कण ...	१६	पिशाचीव विश० ...	३८
पाणौ ताम्रघटी ...	३८७	पीढनं बहुधान्य० ...	५८
पाणौ पद्मधिया ...	२४०	पीतं यत्र हिमं ...	८९
पाण्डित्यं यदि नाम ...	४१५	पीत्वा भृशं कमल ...	२९३
पातक्षुण्णसुरस्य ...	९४	पीनश्रोणिगमी० ...	३३
पातः पूष्णो भवति ...	६३	पीयूषं वपुषो ...	६५
पातुं गौतमि ...	३७२	पीयूषाश्रयणं ...	२६४
पातुं त्रीणि जगन्ति ...	२९	पुण्डरीकमिवा ...	१७१
पातुं श्रीचरसा० ...	४८	पुण्याग्नौ पूर्ण ...	२३८
पाथोधेः परिमध्य० ...	२७	पुत्रास्पदं कृत ...	४२५
पाथोनाथ जग० ...	९६	पुरः प्रालेयशैलो ...	३६३
पावन्यासकृत - ...	२९९	पुर स्थित्वा ...	१६८
पादामस्थितया ...	२२	पुरश्चक्षुराम० ...	१९७
पादाद्भुजेन भूमिं ...	१५१	पुरस्तन्म्या ...	१५२
पादान्तं प्रणय० ...	१९६	पराणवाण ...	१७९
पादासके सुचिर ...	१९७	पुरुषैर्धन ...	४३४
पदि मूर्धनि० ...	२९५	पुरो नुचः पश्चा० ...	३३४
पानीयं नालिकेरी ...	२१०	पुष्येयोरस्र ...	२०९
पानीयं पातु ...	३५१	पुंसां तदेव भूप८ ...	१६
पान्याधार इति ...	१०७	पुंसामुद्यत ...	५६
पापध्यालपरो ...	१२८	पूतः श्रौतसुसं ...	९३
फामरोग ...	३४८	पूतिपङ्कमये ...	३४९
पायंपायं पिब ...	१०२	पूरयित्वेव ...	३८९
पापात्कृतानद्ग ...	१८		

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
पूर्णं मन्मथ	२७८	प्रथमवयसि पीतं	११२
पृथन्ते जल०	३०	प्रथमाविरह	१५२
पूर्वं दिरेफपरि	२४०	प्रथमं स्ववित्त	३११
पूर्वं वारिधर	२२९	प्रथमोऽत्र विप्र	६
पूर्वजन्मसुकृत	४२१	प्रदीप्तकिरणा	४३५
पूर्वमेव परीक्ष्यं	३४५	प्रद्युम्नाभ्रापर	४५
पूर्वोऽहं विहितो	२४८	प्रबलतरतरङ्गै	१०१
पृथुकार्तस्वर	४४१	प्रभूतं घनमा०	४३२
पृथुगगन	२४८	प्रम्लाना नलिनी	७४
पृथ्वी तावदियं	४१६	प्रम्लानिं दधते	६७
पृथ्वी रेणुरणुः	४५८	प्रयच्छाहारं मे	२७६
पृथ्व्याः स्थूलतरा	३८२	प्रयागः सर्वती०	३८०
पृष्ठो लेख	१६४	प्रयातवति यामिनी	२८९
पृष्ठभ्राम्यदमन्द	२८	प्रयातुमस्माक	३६१
पुष्टारोपित	२३७	प्रलापाः कामि	६
पौष्पाः पञ्च शराः	२५५	प्रशान्ताः कल्लोलाः	१०२
प्रकारो मानस्य	१९७	प्रश्नः सखीनां	६
प्रकृत्यैवातिव०	४९	प्रसरदलका	२२३
प्रचण्डं चामुण्डा	३२६	प्रसरशिशिरा०	१४३
प्रचण्डवातोप०	३७६	प्रसादे वर्तस्व	२०२
प्रच्योतद्भिः	२४७	प्रसादोऽथ च	६
प्रतिरजनि प्रति	३०३	प्रसारितकरे	१०५
प्रत्यग्रज्वलि०	२९०	प्रसार्य पादौ	२४२
प्रत्यग्रभास्कर	४३६	प्रसीद मेवं	१८९
प्रत्यग्रमज्जन	२४१	प्रस्थानं बलवैः	१३२
प्रत्यग्रोन्मेष	२७	प्रहरविरतौ	१३०
प्रत्यष्टमि प्रति	३७९	प्रहिणु रमणि	२८४
प्रत्याख्यान	४२०	प्रागुच्चैः शिरसं	३२२
प्रत्यादिष्टविशेष	१४६	प्रागेतद्द्रुप०	३३५
प्रत्यासन्नविवाह	२२	प्राज्यप्रभाव	३३
प्रत्यासन्नसखी	२४२	प्राणानां च	१९०
प्रत्युपसि भोजना	४०२	प्राणानामनिलेन	३८८
प्रथममनुसरन्ती	२४५	प्राणेभ्यो न	४१७
प्रथममरुण	२६०	प्राणेश विज्ञ	१४४

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
प्रातः कालाञ्जन ...	११	फ	
प्रातः सीमन्तिनी ...	२९२	फटभरवितन ...	११४
प्रासानपि न ...	६२	फटं स्वच्छान्भ्यं ...	४४३
प्रामाण्यमाशि० ...	३०८		
प्रायेण धनिना ...	६१	ध	
प्रायेण मुकुरं ...	३१८	यकोट म्रम ...	८०
प्रायो दास्यति ...	१७५	यत सति क्रिय ...	२०९
प्रायो नववधूः ...	२७४	यद्वेनाप्रतिना ...	४५७
प्रारब्धां तह ...	३३०	यधिरितचतु ...	२१२
प्रालेयादि ...	१५५	यत्वा पद्मासनानि ...	३८८
प्रालेयोश्चुरित ...	२८८	यत्त्रिद्विपत्पाद् ...	३६९
प्रावृषि स्फार ...	३४८	यत्तोयोसां हंसान ...	१०४
प्रासादकूप ...	३९७	यद्यो व्यभिने ...	४४७
प्रागुः प्रालेयपूरः ...	२३२	यहिः सर्वाकार ...	४०९
प्रियं ह्यादकु० ...	४०४	यद्गुह्येऽल्प ...	३५३
प्रियः प्रजानां ...	४२०	यदुनाऽत्र ...	१६६
प्रियकृतपटस्तेष ...	९८३	यहनामप्यमिश्रा ...	४०४
प्रियद्विगुण्यामाङ्गो ...	३८६	यहनामल्पसा० ...	४०३
प्रियवसतेरप० ...	२८८	वाणाः पथ ...	१४८
प्रियविरहविपाद. ...	३९३	वाणानहकुरयन्ति ...	२०७
प्रियादर्शन ...	१६७	वाणान संहर ...	१५१
प्रियामुक्तं कोप ...	३९	वाणीभूतपुराण ...	८
प्रियायाः प्रत्यु० ...	१५०	वाणेन दधि लग्न ...	४५
प्रियाविरहित ...	१४६	वाला तन्वी कुश ...	२७३
प्रियेण संप्रमथ्य ...	२१६	वाला बन्धनमा० ...	१९२
प्रहसत्कुण्डलभार ...	२४३	वाले नाथ विमुञ्च ...	१९८
प्रेमद्रुमोद्गलन ...	३१२	वाले नेते पयोदा ...	१४०
प्रेमाद्राः प्रणय ...	१४९	वाले प्रियेण ...	१३९
प्रेमाशङ्कि च ...	१७४	वालियतण्डुल ...	३८७
प्रेयानेव वृष० ...	३३६	वाल्ये नार्जन ...	४४८
प्रेयान्मे दन्तिदन्त ...	३२४	वाष्पस्तस्य ...	१६२
प्रोपितायाः प्रया० ...	४२२	बिज्जणवल ...	२
प्रोटच्छेदानुक्त० ...	३२७	बिन्दुदन्दतर० ...	४९
प्रवमानैरपारो ...	३७९	बिमेति दुर्जना ...	५७

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक	पृष्ठ.
विभाणोऽभिन	२८	भाति रोमा	१८६
विभाणो मृग	१८२	भार्याये पति	३१२
युद्धियुतो	२९९	भासनाटक०	४३
योद्धा युवा	४०३	भासो रामिट	४९
मद्राण्डच्छत्र	३१	भासदंश	४२
मद्राण्डमण्ड	५६	भित्वाऽपि	४१९
मृत नूतन	५६	भिन्दानो	२८६
मूमः किं न०	३८३	भीमश्याम	१२६
मूमः किं पर	१६४	भीषयन्यपि	४३९
मूमहे किम	४	भुक्तानि ये०	१०८
म		भुञ्जीत शिति	४०१
भक्तिग्रह	२७	भूगोष्ठ्यति	३६२
भाकिः प्रेयसि०	४२४	भूचरास्तं	६
भक्ते देवो	३०९	भूतेः स्वर्ण	३६२
भगदत्तप्रभा०	३१२	भूये वोऽम्नु	१८
भगिनि	१३९	भूयग्निभ०	१५८
भजन्नासी	१७२	भूदितानि	३१५
भद्रं वन्द्य	२२	भूषणदि०	३२४
भद्रं ते गह०	३३२	भूर्जः वगे०	११६
भद्र मानव	३५२	भूशकस्थ	३३८
भद्रा जाति	८८	भेगस्थं सू०	४३३
भयभद्र	३८४	भोजनं देति	४०१
भयान्मन्त्रं	३१४	भो भोः किं किं०	१२०
भगवतोके	३३४	भो भो दिव्यन०	९१
भर्तृभिन्ता	३५२	भमनि मित्रि०	३८९
भर्तृचिन्ता	३२३	भयन्दः	३१३
भरति इति	३५३	भयप ज्ञ	१५३
भारु सिद्धि	१९९	भर्तृप्यसो	८३
भारु १०	४८	भारु कायन	१२९
भारु वरु	४६३	भारु वरु०	७९
भारु वरु	४६१	भारु वरु	१३३
भारु वरु	१९	भारु वरु	७९
भारु वरु	१८१	भारु वरु	१११

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
भ्रातश्चन्दन पा०	...	१११ मन्ये तत्रुरु	१८८
भ्रातस्तर्क	...	३०७ मन्ये पार्वण	१६९
भ्रान्त्वा दिग्व०	...	३३९ मन्ये नृहत्कया	४३
भ्राम्यञ्चीत्का०	...	२१७ मन्ये विश्वा०	३७८
भ्रुवोःकाचि०	...	१७४ मन्ये समाप्ते	१८७
भ्रूमङ्गःकुटिलः	...	१७७ मन्ये हिमांशुः	१६३
भ्रूमङ्गे रवि०	...	१९५ मया ताव०	२९३
भ्रूमङ्गे सह०	...	१९५ मया प्रत्या	३१६
भ्रुभेदे गुणि	...	१९४ मयूखैरेकदेः	२२८
भ्रुभेदेः कति	...	३०० मर्कटमुत्ति	३०९
भ्रूलास्यो	...	२३ मलयगि०	२१०
भ्रूलेता	...	१७८ मलिनात्प्र०	७१
म		मल्लः पल्ल	२
मकरन्द	...	१०५ महता पीडि०	३५४
मज्जन्तोऽपि	...	५५ महस्या गद०	३३५
मत्पित्रा व	...	४ महत्वं धि०	१९३
मदकलकल	...	१३४ महारमानो	५२
मदनदहन	...	१३५ महानपि	३५१
मद्रमधुर	...	२१० महाब्धयो	४४१
मद्रैणिः	...	२३३ महीचर	३५८
मधु च वि०	...	३०३ महीपतेः	३७
मधुर्मांसो	...	२५४ महेसस्त्र्यो	११७
मप्ये त्रिव०	...	१८६ माकन्नेपु	२०७
मप्येन त०	...	१८६ मागच्छ	१५६
मनसः स०	...	४८८ मागर्वमु०	२९९
मनासि नि०	...	२९२ मागा विता०	८१
मन्त्रान्मृत्यु०	...	३२७ मापेन वि०	४४
मन्त्रं निध०	...	२५८ माणिक्ये	२८४
मन्त्रं मुद्रित०	...	२२१ माण्डव्यस्त०	४१३
मन्दापने	...	२४७ मानः शेट	३६९
मन्दोऽप्यं मत्त०	...	२०७ मातङ्गकुम्भ०	१८३
मन्त्रिप्रा	...	४४५ मातङ्गः किमु	८६
मन्मथवान	...	४५१ मातङ्गानम०	३७२
		मातर्पम	३३२

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
मातस्तातः स्व	३१३	मुग्धा स्वप्न	१३६
मातस्तातस्य	३०६	मुग्धे कं	१३९
मातुःसेद०	३४१	मुग्धे तथा	२८०
मात्सर्य	४३१	मुग्धे धानु०	२७०
मायद्दिग्गजग०	३६५	मुहुःप०	२४१
मायद्दिग्गजदान	१०४	मुहुर्लक्ष्यो	४०९
मायन्मित्र	४५१	मूक्रीभूताः	१४०
माधुर्याद०	४२८	मूर्तिर्नील	२५७
मानयन्धि	२०८	मूर्तिर्नत्र०	११०
माननिरा	२०३	मूर्तिः स्मर्तु	१५
माने नेच्छ	४४०	मूले पञ्च	३१९
माने मानि०	६	मृगराज	२६४
मानोन्नते	२९४	मृणालीहा०	१५४
मायुराजो	४६	मृत्पात्रमात्र	४४४
मार्गे पङ्क	२५७	मृत्पुःशरीर	६१
मार्गे मे नि०	१६२	मृत्पुो मुञ्च	४५४
मालती वि०	२०७	मेघकुण्ठा	२१९
माल्यं मूर्ध०	३३२	मेघश्छेद	३८५
मास्म सन्ति	४६	मेधीभूय	२८
मास्म सन्धि	४०३	मेघभृश	४४९
मित्रे कापि	२५०	मेरोः पोत	३५८
मित्रोन्मुख०	१०६	मेरोर्मूर्ति	४१९
मुक्तस्य वाम०	४६२	मेरोर्मदुर	३६२
मुक्ताः केलि०	३३८	मेकं तम	१८२
मुक्ताबीजा०	३३९	मोक्षस्य वि०	४३१
मुक्ताभा द०	२५	मोक्षमलोन्य	४३१
मुक्तेरपि	१८८	मोनादस्त	९
मुक्तेषु र०	३५७	मोलिग्रम	१७
मुक्तेषास्वति	२८	मोटी जलद	३६६
मुसं विक०	१७३	मोटी घारय	३३५
मुखरमुख०	३७९	म्लेच्छा हि	३९७
मुखन च०	१९०	य	
मुखेन्दुचन्द्रि०	१८४	यः कालः केर०	३३९
मुग्धस्य ते	१४१	यः कालगह	२६५
मुग्धा त्वं	२९८		

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
यः कृष्णं कु०	८४	यत्सेव्यो विक०	४१३
यः कौमार	३०१	यत्सौधशृङ्गार	३७८
यः क्षत्रदेहं	३११	यथा ताराच०	२६४
यद्गुप्तं गदितं	२९१	यथा दूरापाति	२६८
यज्ञेदम्बुधि	२५३	यथा बहिः कण्ट	२६८
यज्ञैर्येषां	४५२	यथा भग्नः	९२
यतो यतः प	२४०	यथा भर्मा०	४४५
यतो यतोऽङ्गा	१९१	यथा यथा नाथ	३४०
यत्करोत्य	६१	यथा यथाऽस्या	१७९
यत्तापय०	२७३	यथायथैव	५७
यत्सालीद०	१३८	यथारन्ध्रं	२२५
यत्त्वन्नेत्र	१६३	यथार्थता	४३
यत्पतनक०	४०६	यथावदाद०	३९४
यत्पन्नमा०	२६८	यथेष्टहेतोः	४००
यत्पराधीन	३०५	यदपि त्रि०	१८२
यत्पादं प्रण	१९६	यदप्यपीता	४०१
यत्पादाम्भो०	१	यदमी द०	५३
यत्पादाः शि०	६३	यदर्ज्यते	६१
यत्पीयूष	२६९	यदसि	२
यत्पूर्वं पव	१२४	यद्वा त्वं चन्द्रोऽ०	२०१
यत्प्रत्यय०	८९	यद्वादिह०	४०१
यत्प्रारम्भ०	२०६	यद्वा ननेन्दो	४२
यत्र न मदन	२७१	यदालोके	३५७
यत्र यत्र रतिं	४५५	यदि ग्रावा०	४४६
यत्र स्वेदज०	१७१	यदिन्द्रावा०	१४६
यत्रानीके	४५३	यदि भक्तोऽसि	८८
यत्रानुक्षिप्ति	९९	यदृच्छा	४०४
यत्रार्कपित०	२०२	यदेतद्गम	४१
यत्रेता लहरी	१७९	यदेतन्नेत्रा०	१३५
यत्रोन्मुक्तं	३७८	यदेवारभ्या०	१५०
यत्सत्यमत	२१७	यद्गम्यं गुरु	२०३
यत्सन्गुणोऽपि	१२५	यद्गुणैर्गति०	४
यत्संभाषण	१३८	यद्गुणैः	३९९
यत्संगीति	१५०	यद्गुणीयु	३६२
		यद्गुणैर्मदवी	४४०

श्लोक.

पृष्ठ

श्लोक.

पृष्ठ.

यदेवंभ्यो	...	४२४	यश्चन्द्रार्ध	...	९६
यद्विम्बोष्ठ	...	१३२	यश्चूताङ्कुर	...	२०९
यद्भूतां	...	६९	यस्सन्ताप	...	७४
यद्यत्कृतं	...	३२१	यस्सैन्ये स्मर	...	२८६
यद्यपि बद्धः	...	९५	यस्तोत्रामृत	...	२०८
यद्यपि वदन०	...	८१	यस्स्फीतिरव	...	३१५
यद्यपि विधि	...	८६	यस्मादियं	...	४२
यद्यपि विलस०	...	१२२	यस्मिन्नास्ति	...	३१०
यद्यपि शिरो	...	६५	यस्मिन् पुरे	...	३७९
यद्यप्याम्र०	...	८१	यस्य त्वया	...	३१६
यद्यष्टोक	...	२५४	यस्य वज्रम	...	१००
यद्यहं स्तुति	...	४४९	यस्य शरीरं	...	३९९
यद्यात्रासु	...	३४३	यस्य स्त्री तस्य	...	४४९
यद्येतत्क्षय	...	३४३	यस्याः पाद	...	१८९
ययोगः परि	...	४७	यस्याधो ग०	...	३४०
यद्रचितो	...	३	यस्था महत्त्व	...	११८
यद्रात्रौ रहसि	...	२९०	यस्याशाविजये	...	३४४
यद्वज्रनाहित	...	५३	यस्याश्चोर०	...	४९
यद्वल्गस्य	...	१०३	यस्यास्सङ्गम	...	८२
यद्वाचंयम	...	३८०	यस्यास्सम्भृत	...	९१
यद्वाचः प्रचुरो	...	१९८	यस्यासीद्भज	...	९२
यद्वीचिभिः	...	९७	यस्मोदये	...	८४
यद्वैरिर्वीरे	...	४	या केवलं सर	...	४१
यन्नाट्यभ्रमि	...	२१	याचमानजन	...	४२१
यन्नारीतनु	...	३९१	याच्चादैन्य	...	४
यन्निपीठ्य	...	१६७	याताः किञ्च	...	१५१
यन्निःश्वास०	...	२८	यातास्मि पञ्च	...	२४८
यन्मध्ये दनु०	...	३६७	यातीतः पान्य	...	३५५
यन्मनोरथ	...	४१४	यातु चञ्चल	...	४५९
यन्माता	...	१०६	यात्रामङ्गल	...	१४२
यः पीयूष	...	१२३	यानि द्रवन्ति०	...	२९८
यः पृष्ठं युधि	...	३४५	यामस्ते शुभ	...	९९
यशसो वर्धमा०	...	२२७	यामिन्यां प.	...	३२
यश्च निम्बं	...	११५	या मौनेन	...	३५३

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
यायावर	४७	यो गात्रापर	२२२
यावत् स्वस्थ	३५४	यो दिव्याम्बुज	७५
यावयावत्	२९७	यो हृष्टः स्फुट	१०९
यावन्नो सति	१९५	यो धरित्रीभर०	३६२
यास्यामीति	१४२	यो रुणाद्धि स०	३९९
युक्तं मानद	३३		२
युक्तं मित्रा०	१०५	रक्तं नक्तञ्चरौघः	३२४
युक्तेन चूर्णेन	४०२	रक्ताभ्यको	३२७
युज्यते वेष्टनं	४४९	रक्ताशोक	१५४
युष्मादृशाः कु०	८३	रक्ष पात्रगतं	१२६
यूपाद्वकुरप्रक०	३७०	रजन्यामन्य	१६६
ये काकणीमपि	४३०	रतिरसवर्धन	१२२
ये कुण्ठीकृत	२८७	रत्नप्रसूरिति	३७३
ये केचिद्वृण	४२९	रत्नाकरो जन०	६६
ये जात्या ल०	६८	रत्नाकरोऽपि	३३५
ये वृष्णालह	३८०	रत्नानां न कि०	१२२
ये दीनेषु द०	५५	रत्नावलीपूर्वक	४६
ये दोलाकेलि	२१०	रथकरिगिरि०	७
येन ध्वस्त	३५	रथ्यावस्कर०	७८
येन श्रोत्र	१९८	रमयति मल०	३६५
येन स्मो जनिता	११६	रम्यं द्वेष्टि	१४६
येन स्वां विनि०	३१७	रम्यं हर्म्य	४५३
येनानन्दमये	७३	रम्ये पुण्यत०	४६०
येनानर्गल०	८७	रविरथपथ	३९०
येनैव सूचित	१९३	रविरविकल०	६७
ये लङ्काधिपति	३२०	रवेः समस्त	२१३
ये वर्षयन्ति	५८	रवौ गगनमध्य	३९७
येषां कोमल	४०	रसवद्वृत्तं	१८०
येषां पांसुक०	३८३	रसायनी जरा	४११
ये संन्तोष	१२३	रसा हास्या०	७
ये संसत्सु	५१	रागस्यास्प०	४२६
ये स्वप्नेऽपि	४५९	राजन राजसुता	३४७
येऽहंपूर्वि	३२०	राजशब्दं	६५

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
राज्ञस्तथा	३५८	लक्ष्मीश्वामर	३०३
राज्ञामस्य	३४५	लक्ष्मीसंपर्क०	१०५
रात्रिर्गमिष्य०	८१	लक्ष्मीस्सर्पति	४१८
रात्रौ वा यदि०	४५५	लग्ना नांशुक०	१३०
रात्रौ वारि	२२५	लगुनि वृण०	२३३
राधा पुनातु	३३	लङ्कापतेः	३७
रामः किं कुरुते	३२०	लज्जामहे	९५
रामस्य हृदया	३१५	लज्जावशा०	४२२
रामाणां रम०	२९२	लज्जेव	४०४
रामो नाम	३२	लतानामेतासा०	२११
रिक्तः कर्मणि	४०६	लब्धमर्थमपि	३९९
रुक्षं वपुर्नृच	९०	लब्ध्वा मण्डल०	१७४
रूपान्वितं	३९६	लभ्यं लभ्यमिदं	४४०
रे वस्त्राकर	१०४	लभ्यान्यङ्ग	३०६
रे रे काक	७३	ललाटे लोला	१८०
रे रे मयूर	७६	ललितमभि०	२४५
रे रे शिष्ट	७९	लसन्वृणाला०	१
रोगार्तिरङ्गना	४३९	लसल्लीला	१०
रोधौरेवा	३७३	लाक्षामिः	९८
रोमन्धमा०	९३	लाक्षालक्ष्य	२८८
रोहणाच्च	१२२	लाक्षां विधातु	२९७
रु		लावकतिचेरि	३९१
		लावण्यद्रविण	१७२
लक्षीकृतस्य	३८५	लावण्यपुण्य	१७१
लक्ष्मणस्त्यक्त०	३१३	लावण्यपूर	२६९
लक्ष्मीकौस्तुभचन्द्रम०	१२४	लावण्यसिन्धु	१६९
लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातमद्रिरा	९६	लावण्यामृत	१७२
लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातसहजः	४१३	लास्याभ्यास	१७५
लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातसुरभे	४१८	लिसति न	१३४
लक्ष्मीपाणिद्वय	१४	लिसन्नास्ते	१९६
लक्ष्मीस्य हि	३६८	लिम्पतीव	२५२
लक्ष्मीर्दाराः	४५७	लीढव्यस्र	३३३
लक्ष्मीर्निलक्षण	४१८	लीने ओत्रे	२९
लक्ष्मीलता	१२	लीलागति	१८८

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
लीलाचामर	२८०	वधूनां सर्वा	२००
लीलाताण्डवितभुचार	१७३	वनजलधि०	४१
लीलाताण्डवितभुविभ्र	१४६	वनभुवि०	३९२
लीलातामरसा	२४६	वनमनिवारित	११८
लीलामीलन	३३१	वनिताकर	२४४
लीलावधूत	१६८	वन्दितोऽप्येष	५८
लीलोन्मीलित	३१	वन्दे तद्रेकं	९
लुडत्पपरवा०	२८९	वन्दे पद्मिनि	३०८
लुलितकुसु	२८३	वपुःपरीणाह	९८
लूतासूत्र	३३७	वपुःप्रकर्षात्	१८५
लेसनित्यत	३११	वपुःप्रादुर्भावा	४६०
लोकान्तर	४२५	वपुःनुपमं	१८८
लोकोऽशुभ०	३२३	वपुर्दलन	१४
लोचनेन कु०	२६३	वपुर्गमावासः	४८
लोलद्वेणि०	३३४	वपुर्विपम	९०
लोलन्मौलि	४६२	वयमकुशलाः	४३३
लोला द्वयि	२४०	वरतरु	६८
लोलैलौचन	१३१	वरं दारिद्र्य	४०३
घ		वरं शराव	४१२
पंशः प्रांशुरयं	१२७	वर्तते येन	४४०
पत्तार एव	३७	वर्तमानक्षणा	४५४
पङ्कः जेष्यामि	१८२	वर्धितैः सेवितैः	११४
पङ्कं निर्मल	१७१	वर्षत्यग्नि	२१३
पङ्कानुगतं	२९९	वर्षाकाले	३५५
पङ्कं यां युग	१३६	वस्त्राद्द्रोचमाद्मे	४६१
पङ्कं नैष	१२७	वस्त्रिकाय.	३८८
पङ्कोक्त्या	४४	वहसि बलि.	१०९
पयोसि वाच०	३५	वर्द्धिं विशा०	१२४
पद्मेण विज०	२२०	वधेः शक्ति.	२३६
पटवृक्षो	३५०	वाक्यं च द्वि.	४६
पत्तःप्रभञ्जणे	३९६	वाचं यः स	३९२
पत्ते मागा	२७	वाचस्ताव.	१५८
पद्मन्त्यवि०	४१५	वाचो वाग्मिनि	२०५
		वाताकीर्ण	२१७

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
वाता वान्तु	२२५	विनैत्राम्भो	१६८
वातोद्धूतपला	४४३	विन्ध्यक्षोणी	३६४
वातोद्धूतमुख	२५८	विषादि	५४
वाभन फल	१२८	विषजं	१०३
वामस्कन्ध	३६२	विषरीत	२८०
वामे सन्धि०	३९४	विपर्यस्तं	३८७
वासः शुभ	४८	विपुलहृद्	३९
वासः शैल	११०	वितुषः	५
वासोऽर्थं दय	३८८	विभवसहं	३९८
विकचकमल	२९२	विभवेष्टु	४३२
विकलयति	२५४	विमूषणं	३५२
विकसद्	२३	विमानपर्यङ्क	३२४
विकसितवद्	५९	विमुद्यामुं	१९६
विकसितसङ्कु	२९०	वियोगदाव	४४३
विकीर्णहरि०	३२०	विरकमन्य	१४४
विगतसस्य	२३०	विरतसुकृत	२३६
विघ्नेशो वः	२४	विरमति महा	१३
विचलित	२४२	विरम तिमिर	६५
विचिन्वतीः	३८७	विरम नाथ	२७४
विच्छिन्ना	३५७	विरुद्धैरवि	४०३
विजित्यं	२	विललास	३७७
विद्यापीठं	२६५	विलसद्मल	३९५
विषां प्राप्य	४११	विलासमसृ०	२३१
विशुत्पङ्कज	२१९	विलासिन्ना ३	१६१
विषुद्दि	२२७	विलिप्पत्ये	१५७
विद्राविते	४४९	विर्लीयेन्दुः	१५५
विद्वान् शुभगो	४३७	विवृद्धतापो	१३४
विद्वेष्टि	४०८	विशन्तीनां	२४५
विध्वस्तपर०	५९	विशालः शास्ता	११०
विध्वस्तहस्त	३२९	विशुद्धिः कीदृ	९८
विध्वस्ता भृग०	११८	विशुष्यचोया	२१४
विनिद्रपत्रा	३८७	विभ्रान्तो दिवसः प्र.	१३६
विनिधेतुं	२०२	विभ्रान्तो दिवसस्तटी	१४०
		विस्फिटेऽभिनये	१७

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
वसुंधराकुल	२४९	व्यसनेरेव	४०७
विश्वशोभं	३२७	व्याकरणाद्०	३९
विश्वत्राण	३	व्याघ्रानभी०	३८५
विश्वाभीष्ट	७५	व्याघ्रतहार	२८३
विश्वामित्रश्च	३९२	व्यानम्रा दयि	२३
विषधरतो	५९	व्याघ्रतेनापि	४३५
विषं विषय	४४९	व्याप्तं भिजेन्द्र	२१९
विष्णो त्वया	१२१	व्याघ्रं सलु	१९९
विष्णुर्जलकाल	२०६	व्यासादिभिः	४२
विमुञ्ज	२७०	व्यासादीन् कवि०	५०
विस्तारो यत्रि	९७	व्योमार्धे	९४
वीथीविमर्द	१०३	व्योम्नि विश्रान्त०	२२७
वीणेव श्रोत्र	६१	व्रजत्यपर	२८९
वीतोष्ठरा०	२८२	वीढायोगा०	१५१
वीरक्षीर	३३९		
वीराणां शत्रु०	३९१	श	
वीरोऽसौ किमु	३२०	शक्तिविरोधं	४३२
वृत्तं पुद्गे	३२४	शक्नोमि ना	१३०
वृत्तेरिव	३८१	शङ्काः सन्ति	१०१
वृथा गाथा	१४४	शतपदी	१२९
वृद्धो नः पति	४४२	शतपेदी	३११
वृद्धो धार्मिक्यं	३७५	शङ्खनामय	३३९
वेणीवन्धन	१६२	शब्दवद्वि	१८३
वेत्रवचा	१८०	शङ्खार्थयोः	४७
वेभ्यावेद्ममु	३०७	शमव्याथा	४०८
वेतुहव्रण	३७२	शरकाटा	९३२
वेरस्येकनिधः	५८	शराणो किं	६२
वेगमयं कस्य	४४७	शल्यानि	१४१
वेगममर्द्ध	३०७	शशिः सण्डं	४६२
व्यनिर्यत्रन०	३९३	शम्भुः कृष्ण	४६३
व्यननेरात्र	७६	शाकेऽनु०	४६३
व्यननत्रि०	५५	शास्त्राभिः	९८
व्यनेनव्यापार	३०१	शास्त्राज्ञा	१०७
व्यर्थं ह्य	६१	शास्त्रामन्तति	११९

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
शाटीसण्ड	४४२	शूराः ओत्र	३२०
शाणोत्कीर्ण	४०	शूराः सन्ति	४२१
शान्तिस्वस्त्य०	४१५	शूराणां	४१०
शारीयूतकला	१७६	शूरेः किं	४२०
शार्दूलीन्नेह	३८९	शृणु परं	१६४
शास्त्राणां	३९६	शृणु ससि	३११
शिरःप्रदेश	३८९	शेतेऽद्यापि	२६०
शिरसि नि	५९	शैत्यं नाम	१२३
शिलामयेऽपि	४३५	शैलः सोऽयं	३६५
शिलीमुखै	३४९	शैलेन्द्रम०	१७
शिशिरमास	२३६	शोकारति	४२७
शिशिरयति	५०	शोणैः परि०	२२७
शीकरासार	३४९	शौर्यं श्लाघा	४६२
शीघ्रं भूमि	१३७	श्मशाने च	४४९
शीतलादिव	२१९	श्यामा कफ	३९५
शीतार्ति	२३५	श्रमं चण्डाभ्यासे	३७
शीतांशुर्मु	२०१	श्रमणः श्रावक	३०८
शीतांशोरघु	१५५	श्रान्तस्य यान	३९९
शीलं नैव	४१२	श्रियं पदं	३७९
शीलं पर	४११	श्रियो वासा	८१
शुक्लो वा मलि०	१२७	श्रीकण्ठश्वशुरः	३६३
शुचिरिति	२४८	श्रीकण्ठस्य	११
शुचीनां हंसा	२६१	श्रीकण्ठीरव	४६३
शुण्डादण्ड	३२३	श्रीपरिचयात्	४१७
शुद्धमात्रिल	२५२	श्रीमानजन	४१७
शुद्धात्मनः	४४६	श्रीस्सपत्नीति	४१७
शुभलक्षण	३९९	श्रुतचरित	४०१
शुभ्रत्वं य०	१२४	श्रुतराजहंस	७७
शुभ्राग्रं व्योम	२२६	श्रुतसंपदः	३७
शुश्रूषस्व	४२३	श्रुत्वा कर्ण	७१
शून्यं वेष्म	३००	श्रुत्वा गर्जित	१९२
शून्ये देवकुले	४४४	श्रुत्वा त्वां सहसा	३४४
शून्ये सद्यनि	४५३	श्रुत्वा बहिः	१३३
शूरः शास्त्र०	४४	श्रेयः प्रसूते	४०३

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
श्रोत्रैतराणि	४३	स जयति	१०
श्लाघ्यं कार्पास	११६	सततमुल्लं	१२९
श्लाघ्यं महत्त्व०	१२३	सति पुण्य	४०४
श्लाघ्यः कुलीनः	४४४	सत्काव्यपी०	३९
श्लाघ्या ध्वस्ता०	१०८	सत्त्वं ममेष्टं	४६२
श्लाघ्याशेष	३४	सत्यं दुर्लभ	२०४
श्लोकेऽप्रादौ	३५१	सत्यं भागिनि	२०४
श्वासाः किं	१६६	सत्यशील	३५१
श्वासेषु प्रथि०	१५७	सत्सङ्गः काम	४३१
श्वासेषुदयति	१५६	सयः क्षितं	७०
श्वासो बाष्प०	१४९	सयःपाटित	२६२
स		सयः पीत्वा	३३१
संक्षिप्यन्ते	१६३	सयःसान्द्र	२५३
संमूर्छितं	३२३	सयःस्यन्दन	१६४
संरम्भादिव	२१	सद्यो जगध्वा	३९८
संवर्तसलि०	४३५	सद्वंशस्य	१२५
संविष्टो	२३८	सद्गुप्तस्य	१२४
संश्लेषे कुच	२४३	स धूर्जटि	१६
संसक्तेषु	१६४	सन्तापो हव	१५२
संसारःप्रति	३०४	सन्ति कृपाः	८५
संसारे पतिता	४५५	सन्तु द्रुमाः	२३९
संसारे यडुदेति	४२६	सन्तु स्वाराभ्य	४४३
संस्पर्धिनः	३८	सन्तुष्टे तिसृणां	३१९
स एष भुवन	१२	सन्तोषाष्टत	४४३
स कथं न	१८७	सन्त्यत्रापि	७५
सङ्काणं लोल	३१०	सन्त्येव सूक्ति	३९
स क्षारो जल	७०	सन्त्येवात्र	१९६
ससीभिक्षां	१६०	सन्दष्टाधर	२७७
सख्यस्तानि	२९८	सन्धानक्षण	३२१
सद्व्याप्तुं यदि	३३५	सन्धानानि	२३६
सङ्गं दिजिह्वेः	२	सन्ध्यातनो	९
सङ्गतः श्रेय	४१९	सन्ध्याताण्डव	२१
सङ्ग्रहं ना	४०७	सन्ध्याराजित०	३०

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
सन्मार्गे ताव	१७९	सललित	२११
सतानाम०	३४३	सलीलमिय	१८९
समं पान्थैः	२२८	सवर्षाशनि	५७
समं विलासो	१७३	सशोणितैः	३२४
समक्षमपि	२३३	स सन्तापः	१५४
समजनि	९८	ससम्भ्रम	३१०
सममेण	३७७	सहर्षचरिता	४४
समर्पिता	६०	सहस्राक्षै	१७
समाः पटि	३९७	सहोदय	४४१
समाकृष्टं	२७४	सा छाया स च	१११
समादिष्टं	२७७	सा तन्वीति	१४७
समारूढ	२५५	सा तोरणा	१३३
समुद्रमिव	४३२	सा वृत्ति	१४४
समुन्मील०	२६१	सा दृष्टा	१४८
सम्पदा सुस्थि०	४०४	साधारण	११२
सम्पदि यस्य	४२५	साधु चन्द्र	१८२
सम्पायः सति	३१६	साधुना दीन	६१
सम्प्रति न	६९	सान्द्रज्योतिः	१२६
सम्प्राप्तेऽवधि	१६१	सान्ध्यराग	२५०
सम्भूयैव	१५०	सा बाढं	२९५
सम्यक्वाण०	४३	सा बुद्धि	४५२
सरले अपि	१८३	साभिप्रायं	१४८
सरस्यामे०	१६९	सामोपायन	४०७
सरस्वतीप	४५	साम्यं निम्नो	६४
सरस्वतीव	४७	सा यावन्ति	२०५
सर्वद्वारिणि	२१६	सारङ्गी	३९४
सर्वत्र सम्पद०	४४३	सार्थ मनोर०	२००
सर्वसत्त्वेषु	४४६	सालनकेन	२९५
सर्वस्येव हि	१८१	सा न्याधेः	२११
सर्वस्वाप	२५२	साहस्यं भवति	४१६
सर्वाशापरि	१००	साहाय्योप	४५५
सर्वांशारुधि	२१७	साहित्यद्वयं	५
सर्वासामपि	४१७	साहित्ये सङ्ग०	४८

श्लोक.	पृष्ठ.	श्लोक.	पृष्ठ.
स्त्रीति श्रुते	१४८	स्मितपरि	१७७
स्त्रीमुद्रां मकर	२०५	स्मितपुण्ड्रोद्व	२६८
स्थाणुः स्वयं	४६१	स्मेराम्भोरुह	२११
स्थानं प्राप्या	३९३	स्मेराः सन्तु	८७
स्थानास्त्रिगत्य	१३२	स्रस्तःस्रग्दाम	२६६
स्थाने स्थाने	२०८	स्वकीयवंश	३९९
स्थितमुरासि	१३५	स्वगुणानिव	५९
स्थिता माध्वीक	४७	स्वच्छन्दं हरि०	९३
स्थितास्तु याघो	३७८	स्वच्छन्देक	१९
स्थित्यतिक्रान्ति	५२	स्वच्छस्यास्य	१००
आताः प्रावृषि	३४७	स्वप्नेनाथ	१४३
आनं सिन्धुजले	३०८	स्वभावकठिन	५७
आनार्द्रमुक्ते	७८	स्वभ्यस्त	१९१
आयं स्नाय	३०७	स्वयमज्ञात	१४१
स्निग्धं वीक्षित	१४९	स्वयमफल	११५
स्निग्धभ्यामल	३१३	स्वर्गव्यापार	१७१
स्नेहं परित्यज्य	१७४	स्वर्गस्तस्य	४१६
स्नेहाद्यस्वमि०	१२५	स्वर्गस्य मार्गा	३२२
स्नेहेन भूति	५८	स्वर्गाद्रोपाल	३३७
स्पृशन्त्याः क्षाम	१५९	स्वर्णकार	४५५
स्पृष्टव्याकुल	२०	स्वर्णैःस्कन्ध	१०९
स्पृष्टस्त्वयैव	२४१	स्यल्पेनैव हि	४२९
स्पृष्टाः स्तोत्रं	२३७	स्वस्ति पाणिनये	४२
स्पृहणीया	४११	स्वस्तिमानस्ति	३६२
स्फाटिकमर०	३४	स्वस्त्यस्तु	९५
स्फटतु ददयं	१९४	स्वस्थानस्थित	४२२
स्फुरति यदिद	१४०	स्वातन्त्र्यं पितृ०	३१६
स्फुरत्कुन्द	३१०	स्वाद्नां प्रथमाय	३०४
स्फुरत्तुपारां	३७८	स्वार्थिनो रसना	५१
स्फुरद्भिमा	२२०	स्वामिनि गुणा०	४२७
स्फुरसि बाहू	१९२	स्वामिन् भद्रगुरया	२८३
स्मरद्वय	१५६	स्वार्थानपेक्षं	६८
स्मर्तव्या वय	१३१	स्वार्थारम्भ	४५४
स्मितज्योत्स्ना	१९६	स्वेच्छया कु.	४०८

पद्यानुक्रमण्या अनुबन्धः

अङ्गेऽनङ्ग	१५७	नासाऽदसीया	१८०
अङ्गेऽनङ्ग	२९२	प्रणमत	१०
अत्रावास	३२६	प्रणमत्यु	४३६
अनवहितः	३८	प्रणयविशदां	२५६
आहिते प्रति	४२७	प्रणयिनि	२४५
आत्तेसीमन्त	३४६	प्रतिकूलतां	९५०
आलिङ्गन्ते	३५७	प्रतिक्षण	२७६
उषदिद्वम	२०७	प्रतिगतं	२१३
उद्देगस्य	४५८	प्रातःप्रात	९०१
एतेते दुरति	२२४	यत्रावकाश	३०५
काऽहमस्मि	३५१	यद्दुर्ग	२९१
चक्षुः पश्यतु	४५८	येरेव पात्यते	४०८
चलत्कुच	२४२	ललितमुरसा	२४६
जडस्येन्द्रोः	१७९	विधायापूर्व	१८१
तस्याः स्मर	१५८	शरीरस्य	४४८
दत्तमिष्ट	२६६	सर्गव्यापार	१७१
धत्ते यत्किलि	३६७	सुभ्रुत्वन्मुस	२४१

पद्यानुक्रमण्याः संशोधनम्

पत्र.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्	पत्र.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
२	६	३२१	३२८	२७	१५	भूतेः	भूमेः
३	११	१३८	१३९	२८	३२	मन्निद्रया	मन्निन्दया
४	१२	१८७	१८९	"	७	१६३	३६३
६	६	२९	१९	"	२७	मागाविता	मागाविषा
७	८	३७	३७३	३०	४	३११	३९१
७	९	४३४	४३३	३१	१३	४४९	४५९
८	२३	२७४	२४७	"	२	यश्चन्द्रार्ध	यश्चन्द्रार्ध
८	३५	२३८	२३९	३१	६	यस्त्रोत्रा	यः ओत्रा
१०	२३	काकाः	काचाः	३२	७	३३	३४
१२	११	३१२	३१३	३३	१६	७३	७२
१५	९	७	७१	३४	४	१४६	१४९
२०	३२	३२१	२४६	३५	१६	३९०	३२९
२१	२	२३०	३९०	३६	२६	शराणां	शरणं
२२	२	१८०	४३९	३७	१४	४६२	४६३
२२	२०	५२	६९	३८	२६	सन्त्यत्रा	सन्त्यन्यत्रा
२२	७	२३७	२८७	११	३२	सन्ध्यातनौ	सन्ध्यानतौ
२२	१९	१५१	२५१	४०	४	२४९	३४२
२३	१९	२६१	२५१	४०	१९	२७०	२००
२४	१३	३८	४३८	४१	१४	७८	१७८
२४	२०	१७१	१७९	४१	१८	१७४	१७८
२५	७	३४५	३५४				

१६ पत्रे तात्त्विकेः इत्यनन्तरं 'तथानपुनः' इत्याख्य 'तद्वैदग्ध्य'मित्यन्ताः उभरपत्रयोः योऽस्याः

कविनामानुक्रमानुरोधेन श्लोकानामनुक्रमणी

कविः	आकरः	कविः	आकरः
अचलः		१२० भो मोः किं	
७० अमुंकालक्षेपं		१५५ शीर्ताशोरमृत	
७२ परभूतशिरो		अमरानन्दः	
३०१ यदात्वं चन्द्रो		१९४ एकत्रासनसंगतिः (१)- [अमर १८]	
अद्भुतपुण्यः		अमरकः	
२७७ आयातेदयितेमनो (१) [अमर-७७]		१९७ अङ्गुल्यग्र	अमरशतकं-५
१९२ आयाते दयितेमरु (२)		१६१ अच्छिन्नयता	" ११०
अनङ्गभीमः		१३८ अलस वलितैः	" ४
२८५ एतस्मिन् मृगायां		२९८ अहंतेनाहूता	" ९८
अनङ्गहर्षः		२९३ इदं कृष्णं कृष्णं	" ९४
२१५ आदौमान तापसवत्सराज ३-१७		२८५ एकस्मिन् शयने	" २३
अन्ध [वैद्य] नाथः		" एकस्मिन् शयने विपक्ष	" २२
७१ अकेकीकिं		२०१ कठिनहृदये	" ५३
७२ अपिस्वैः सर्वस्वैः		२९३ कथमपि सति	" १५
८६ खरनखर		२८२ करकिसलयी	" ९०
अपराधसुन्दरः		२७५ काञ्चन्यागाढ	" २१
४६० वपुः प्रादुर्भावा		२९९ कान्ते सागसि	" ४६
अभिनन्दः		२९५ कोपात्कोमल	" ९
२६३ एकिकेवनिज रामचरित २-९९		२९३ गतेप्रेमावन्धे	" ४३
३०० भ्रूभैः कतिचित्		२८० गाढाश्लेष	" ७४
३१३ लक्ष्मणः त्यक्तवान्		१९४ चलुतारता	" १४६
२६३ लोचनेनकु मुदं (३) रामचरित २-९८		२७९ चिरविराहि	" ४४
१८२ साधु चन्द्रमसि		१९८ तथाभूदस्माक	" ६९
३१३ हृदयात्प		१९४ तद्दक्राभिमुखं	" ११
अभिनवगुप्तः		१३५ तन्वङ्ग्यागुह	" ९६
१२१ कान्तारपरितो		१५० तेस्तेष्वामि	" १४७
		१९२ दीर्घावन्दन	" ४५
		१९४ दूरादुत्सुक	" ४९

(१) भट्टतट्टस्य (सुभा)

(२) नेमटस्य (सट्ट)

(३) वीरते रमकुमुदमिति शाङ्कः

(१) गुल्लिस्य (सुभा) अमरः (सट्ट) धी-
रस्य (कवी) अमरस्य. Bhandarkar rep.

कविः	आकरः	कविः	आकरः
आनन्दवर्धनः		उच्छुटः (१)	
८३ अट्टिष्ठ्यापारं		३११ पितरिमृतेषु	
२६ संयेऽस्त्युज्वलं	ध्वन्यालो पु. १०१	उद्धीयकविः	
४५० गतःकालो (१)		२७२ गाढालिङ्गन	
८६ नास्योच्छ्राय		उत्पलदेवः	
३४ इलाघ्याशेष	ध्वन्या-पु. ९६	४५९ कण्ठकोण (२) शिवस्तोत्रावली १३-१७	
इच्छालः (इच्छुटः)		" ययहं स्तुति	
३०९ अम्यस्यपवन		उत्प्रेक्षायल्लभः	
इन्द्रकविः		२९८ अर्काभिमुख्य	मिश्राटनकाव्य ३- २
४५९ आयुनीर A [सिंहासनद्वात्रिंशिका १३३]		२९७ एकावली	" २-१५
" इतःक्रोधो		२४० कणोत्पला	" ४-२१
९८ किंमूढताडयसि		१९ कल्याणमावहतु	" १-१
४५२ कैः कैर्नामर		१७० काचिद्विद्यत्य	" ४-२५
४५० चलति गलित		" काचि निवारित	" ४-६
४५१ जानंत्येके		१४१ कालं पुरा	
४५० तावदेव	[भर्तृहरि शृङ्गार ७०]	१७० कृच्छ्रेणकापि	" ४-५
४५१ त्यक्त्वासंग		२९७ न्यस्तानिशांस	" ६-१४
१४ दैत्यानामपिषे		१८४ पङ्कोद्भवत्व	" २-१३
१५२ निबद्धास्थैर्याशा		१४४ प्राणेश	
४५१ मायन्मित्र		२४० पूर्वदिरेफ	" ४-२७
९६ यद्यन्द्रार्ध		१८८ मुक्तेरपि	मिश्राटनकाव्य २-१०
४५२ यज्ञैर्यया		२९८ यानिद्रवन्ति	" ३-५
३२९ विकीर्णहरि		१९३ येनेवसूचित (३)	" ६-३
३२० रामः किंकुर्वते (संटप्रशास्ति १०८)		२९७ टाक्षाविधातु (४)	" २-४
४५३ शून्ये सद्भनि		३९ सन्त्येवम्या के	" १-६
४५२ सायुद्धिर्विद्यं		२९७ हारेणचस्तन	" २-१२
४४० सुमज्ज्यालिनि		उमापतिधरः	
९४ सेवेस्पर्श		११० अर्काःकेचन	
१०४ स्तोकाभःपरि			
९५ स्वस्त्यस्तु			

कविः	आकरः
३६० कियत्पदं विष्णु	
३४६ प्रातस्ताड फला (१)	
१७ पूढाभरम (२)	
८९ तापोनाप (३)	
३७५ तेनारागिनि	
१२१ त्वंचेन्संचर (४)	
११८ दिक्चक्रं	
४६१ धर्मग्रन्थ	
१५० विधायाः (५)	
१५४ मृणाली हारोयं	
९१ यस्यास्संभृत	
२८८ स्तोत्रारक्त	
५१ स्वार्धनो	
१६ हिमगिरि	
कदुकावित्यः	
२१२ अर्मीहेलोन्मेप	
कपोलकविः	
१८१ द्विधाविधाय	
कमलाकरः	
३६४ अवातेर्द्राविभ्रा	
३६४ करिकवलन (६)	
कमलायुधः	
२३३ लघुनिगुणकुटीरे (७) [दशरूप. ४.]	
करणादः १	
४०० अकाठमुत्पुं	
„ यथेष्टहेतोः	
कर्णीत्पलः	
२७५ अद्वाकृष्ट	

कविः	आकरः
कपूर्वकविः	
९० तुभ्यंशमेर	
कलदाः	
२४६ आनमात्त (१) [मुद्रितितक विन्या ९]	
१५२ निदार्धमीलिन (२)	
कलिद्रः	
३७२ वेतपट भ्रवण	
३२० शूराः श्रोत्रपथे [महानाटक ६-१८]	
२३४ हृणीसीमन्त	
कल्याणः	
६४ आगत्यैव	
कयिकालिः	
१२५ उद्दूषधुर्ली	
कयिद्वर्पणः	
४५९ अशातमहिमा	
कयिद्वर्पणराघवः	
२८९ निमोशुद्धा	
कयिरत्नम्	
१०१ शङ्खसास्त्रन्ति	
३४ स्फटिकमरकत (३)	
कवीश्वरः (४)	
३२४ रक्तं नक्तं चरोषः	
३२३ शुण्ठादण्ड	
कामन्दकः	
१६७ नामापिस्त्रीति. कामन्दकीयनीतिसार १-५२	
कालिदासः	
२४० आकृष्टवाल	शाकु-६-२०
३५७ अग्नेयान्तिरयस्य	विक्रमो १-४
२०७ अग्नेस्तीनस	„ २-७

१ धनत्रयस्य- (सङ्) २ श्रीद्वर्पणहितस्य-Bhand. rep.

३ आचार्यगोपीकृत्य- (सङ्) ४ शैलमर्वत्रस्य (स)

५ धोधाकृत्य (सङ्)

६ कमलायुधस्य (सङ्) = मन्वन्ते : (सङ्)

१ पूर्वोत्तरार्धयोर्विनिमयः २ बिल्हणस्य (शा) ३ योगे-
श्वरस्य (स)

(४) अस्य श्लोकौ विशेषरस्य Bhand.rep.

कविः	आकरः
३९४ अङ्गैरन्तर्निहित	मालविका २-८
३८५ अपितुरग	रघुवं ९-६७
१४९ अभिमुखे	शाकु २-११
३५७ अयमरविवरे०	शाकु ७-७
१६३ एतस्माद्वा	मेघ २-४९
१५३ क्राकार्य	विक्रमो ४-३४
३२६ ग्रीवा भङ्गभिरामं	शाकु १-७
२४० चलापाङ्गं	" १-२०
१७१ चित्रे निवेद्य	" २-९
२७५ जुंबनेष्वधर	कुमार ८-८
४५ जाते जगति	
३९३ जीभूतस्तनित	मालविका १-२३
४०५ ज्वलति	शाकु ६-३१
३५९ तीव्राघात	" १-२९
२९७ ध्वर्णेषुपरि	कुमार ८-११
३९४ देवानामिद०	मालविका १-४
३०४ नयाइव	विक्रमो ३-८
३८८ नीबाराः शुक्र	शाकु १-१३
२४३ पयोधराकार (१) [भोजप्रबन्ध ९४]	
१४६ प्रत्यादिष्ट	शाकु ६-८
३८८ प्राणानामनि	" ७-१२
३१६ मयाप्रत्यादिष्टा	" ६-९
३५७ मुक्तेपुरश्मिपु	" १-८
३८५ मेदच्छेद	" २-५
२४० यतोयतःपट्ट	" १-२३
३५७ यदालोकेसूक्ष्म	" १-९
३१६ यस्यत्वया	" ४-१३
१४७ रम्यं द्वेष्टि	" ६-५
३८५ लक्ष्मीकृतस्य	रघुवं ९-५७
४२५ लोकान्तरसुप्तं	" १-६९
९४० लोलादृष्टिं	शाकु १-२५
३८८ वल्मीकाम	" ७-११

कविः	आकरः
३९४ वामेसन्धि	मालविका २-६
३८५ व्याधानभी	रघुवं ९-६३
२५२ शुद्धमाविल	कुमार ८-५७
४२३ शुश्रूष स्व	शाकु ४-१७
१६३ संक्षिप्यन्ते	मेघ २-४५
१७८ स्नानार्द्र	रघु १६-५०
१४९ स्निग्धवीक्षित०	शाकु २-२
कुमारदासः [नाथकुमारः]	
२४५ अन्तर्जला (१) जानकीहरणं.	३-३८
३७८ औष्मायमाण (२)	
१८३ कान्तिप्रकर्ष	१-३६
२७९ गाढोपगूहन	
२४२ चलत्कुचतटां	
९२२ जलधरस्य	११-५२
" जलधिवारि	११-५८
३८९ तेजसा	जानकीहर ६-३
३११ तुदशैः	
३०३ नखपद	
१८४ नायंशशी	१-३४
२६७ नियतमिह	८-९६
१८८ पश्यन्हतो	
३७६ प्रचण्डवातो	१२-८
२४९ प्रत्यासन्न	
१८९ प्रसीदमेव	७-७
२०७ बाणानङ्कुरयन्ति	
१९८ बालेनाथ	[अमर-५७]
३७८ यत्सोध	१-२
१८५ वयः प्रकर्षा	१-३२
३८९ शिरः प्रदेश	६-४
कुमुदः	
२६ इदयं कीस्तु भो	

१ पादयोर्निमित्तः

२ स्थित्यर्थः Bhand-Rep.

कविः	आकरः
४१५ दलन्त्युदित	.
५४ दानोन्नता	.
६७ दृश्यन्ते	.
४३६ दृष्ट्वापि पापिनां	.
२४० द्राघीयसा (१)	.
४३८ धत्ते वन्ध्याऽपि	.
४३७ धनरहितं	कलाविलास २-५४
४३१ धर्मस्य कला	" १०-२
२७९ नसदशन	.
४४६ नवनीतोपमा	दर्पदलन १-५६
२१४ निर्जां काय	.
६२ निद्राच्छेद्	दर्पदल- २-६४
२५१ निःशेषपीते	.
४३७ पण्डिताः	.
४१५ पाण्डित्यं यदि	.
१७९ पुण्डरीकमिवा	.
३११ प्रथमं स्ववित्त	कलाविला ९-७
३१२ भगदत्त	देशोपदेश- ४-५
४३१ मात्सर्य	कलाविला १०-७
" मोक्षस्य	" १०-५
" मौनमलौ	" १०-११
६१ यत्करोत्यराधं	.
४०८ धैरेव	.
६१ यद्वर्ज्यते	दर्पदल २-८
५१ ये संसत्सु	" ३-१४
४११ १सायनी	" ३-४६
४०४ लज्जेव	.
२११ लेखनित्य	.
४१५ वदन्त्यविदितो	.
२३२ वामस्कन्ध	कविकण्ठाभरण ५ संधिः
४११ विद्यां प्राप्य	दर्पदलनं ३-५
४३७ विद्वान् सुभगो	" २-५६

कविः	आकरः
४३२ विमवेष्टु	कलाविला. १०-१३
६१ वीणिव श्रोत्र	दर्पदलन ३-५१
४४७ वैराग्यं कस्य	.
६१ व्यर्थं श्रुत	.
४३२ शक्तिविरोधे	कलाविला १०-१२
३११ शतवेधी	" ९-८
४१५ शान्तिस्वस्त्य	.
४१२ शीलं नैव	दर्पदलनं ३-१३
४११ शीलं परहित	" ३-२४
४४४ श्लाघ्यः	.
४३१ सत्संगः काम	कलावि १०-८
२४ सुवर्णगिरि	बु-क-मं. लं ९ श्लो १
४३३ सेवावशक	.
४०८ सेव्यन्ते	.
४११ स्पृहणीय	.
४१६ हठोद्दलन	.
४१५ हत्वा नन्दं	.
४३७ हेतुप्रमाण	.
गणपतिः	.
२३ पायाज्ञेन्द्र (१)	.
गन्धिकमुल्लुकः	.
२२० पञ्चयोर्जय	[बालरामायणं ५-२६]
शुण्डेश्वरः	.
३४२ अत्युक्ती यदि (२)	[सुण्डमशक्ति ६४- महानाटके ६-६७]
गेत्तुकः (३)	.
३३७ लूतासूत्र	.
" संख्यातुं यदि	.

कविः	आकरः	कविः	आकरः
कुमुदचन्द्रः		३९६ अधुक्रान्त	" ४-२८
३४१ रघोत्तयुति	मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटक	" दारिद्र्यादसाहेष्णु	" ४-२३
	-अं-५-	३९५ विलसदमल	" १०-१
कुम्भकः		" श्यामाकफ	" ४-२०
१७७ तरन्तीव (१)		३९६ स्वातन्त्र्यपितृ	" ४-२२
कुलशेखरः		क्षेमेन्द्रः	
४५७ आम्नाया	मुकुन्दमाला श्लो. १३	२७९ अकृत्रिम	बृहत्कथामंज ९-२-१२६
" तत्सर्वद्वुवाणानि	" " २०	१५७ अद्वेग	कविकण्ठा-संधिः ३
४५८ पृथ्वीरेणु	" " १२	१३० अनद्वेन	बृह-क-भं-११-१
४५७ बन्धेनाञ्जलिना	" " १९	४३१ अर्थस्य	कलाविलास १०-३
" हेलाकाः	" " १८	१४३ अवधिदिवसः	
धूर्तबार्हतः		४१५ आरमायत्न	
३९० जयतिकलश		२७ आदिप्रत्ययः	दशावतारचरित १-३
२१ संरमा		२१७ आध्यातोद्धत	
कृष्णपिल्लः		४०४ आपपयि	
२९२ अङ्गैरनङ्ग		६१ उक्तपरस्य	दर्पदलनं ९-६
२२४ प्रतेतेदुरतिक्रम		३११ उच्छिति	कलाविला २-१०
२११ कावेरीवारि		३०३ उद्यानं	
कृष्णमिश्रः		४३१ (ते) ओजस्सत्वं	कलावि. १०-९
४४८ अज्ञानं		३११ कलमान्त	
१२६ इदमपटु		३१० काकाछौल्यं (१)	
४४३ फलस्वेच्छा	प्रबोधचन्द्रोदय ४-१९	४३१ कामस्यवेष	कलाविला १०-४
२५ मुक्ताभानृकपाल (२)		४२० किंरत्नोज्ज्वल	
३०७ वेद्यावेष्टमसु	प्रबोधचं २-१	३०३ कुलाभिमाने	
४४० लभ्यलभ्य		४१३ ग्रीवाभरणतां	
केटसः		५१ ग्रीवास्तंभ	दर्पदलन ३-६८
९७ विस्तारोयदि (३)		४३१ जनराग	कलाविला १०-१०
कोक्कोकः		४५६ जनेपुमध्ये	
३९५ अद्भुते	रतिरहस्य २-१	१२ जयतिसनाभि	बृहत्कथामंज ९-२-३०३
(१) राजशेखरस्य [सद्]		४०८ जानेज्वाला	
(२) नटगांकोकस्य [सद्]		४३७ तानीन्द्रियाणि	[भोजप्रबंध ४]
(३) स्वप्नस्य Bhand rep		४०८ तिष्ठन्तिविभवे	

कविः	आकरः
जघनस्थलीघटकः	
१८८ वपुरनुपम (१)	
जयगुप्तः	
२२९ द्वयमिदं	
जयदेवः	
४० अपि मुद	प्रसन्नराघव १-१९
९९ अमीपां	
२० गिरितनयै	
४२ भास्वद्वंश	प्रस-राघ १-९
४९ यस्याश्चौर	" १-२२
४० येषां कोमल	" १-१८
१६८ विनैर्वाभोवाहं	" १-३३
३१४ सौमित्रे ननु (२)	" ६-१५
महानाट ४-२२	
४६१ स्थाणुःस्वयं	
जयमाधवः	
२३९ उच्चित्य प्रथमतः	
जयवर्धनः	
१०६ न पङ्कादुद्भूतिः [भट्टशतकं २५]	
४१० नालस्य प्रसरः	
जयसिंहदेवः [सिद्धदिवाकरचक्रवर्ती]	
२२८ बूरं तोयधरा	
२२७ विद्युद्वन्धि	
जलमातुपीरुद्रः	
३६८ एतस्माज्जलधेः (३)	
जितनागः	
९१ कुमुदशब्दः (४)	

(१) भर्गोदय (घ)

(२) महानाटकात् Bhand-*rep.*

(३) रीः (छ)

(४) जीवननागस्य Bhand. *rep.*

कविः	आकरः
जितमन्युः	
३४१ दिग्बारेणे	
जीवनागः	
२९८ सख्यस्तानि (१)	[अमर १५५]
जोयिकः	
३३४ अंगुष्ठाग्रिम A	
४०३ आत्मनाशाय	
झलंझलवासुदेवः	
११० प्रहरविरतौ (२)	[अमर १२]
ज्ञानाङ्कुशः	
४४५ अहं न चेत्स्यां	
" मन्निन्दया	
" यथा ममात्म	
डिंशोकः	
१६६ नायातो यदि (३)	
१५२ पुरस्तन्व्या (४)	[अमर ५१]
तरुणबाणः	
१३४ मदकल	
त्रिविक्रमभट्टः	
१७१ अमन्दानन्द	नलचंपूः ३-२५
३९३ अयं हि प्रथमो	" ६-४६
२४६ अविरत	" ५-६१
२२१ आकर्ण्य	" १-४०
१९० आकारस्तु	" १-५८
१८० आवधन	" ३-३२
३७१ एषा सा	" ५-३५
१४७ कर्पूरांबु	" ५-२१
१९३ किञ्चित्कंपित	" ७-३७
३८४ किमद्वः	" १-४९

A जैष्ठ्य Bhand-*rep.* कश्यपि (स)

१ अमरोः (घ)

२ अमरोः (घ)

३ कस्यापि (छ)

४ अमरोः (स)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
गोत्रानन्दः		चतुर्मुद्रामहादेवः	
२५० उद्गाढप्रणये		९५ जीषानामपि	
११ क्रीडासरोप		१२१ दिष्णो त्वया	
९५५ गतः कातरता (१)		चन्द्रकः	
९६३ जाते योशन		२४९ एकेनाक्षणा	
१९१ तद्वपन्नस्य		२०२ प्रसादे वर्तस्य	
१८२ विभ्राणो मुग		४५३ यत्रानेके [कश्चिच्छाभरणे सन्धिः ५]	
१९८ येन भोज		२५ येन द्यस्त (१)	
१५७ स्वास्तेषु प्रियिमा		चन्द्रकविः	
१५४ स सन्तापः		६९ जटपर	
१५३ हे यामिनीश		चन्द्रगामी	
गोपादित्यः		४५३ आयाति	
२७२ अक्षयूत		४१९ भित्तिरपि	
गोमटः		चन्द्रगूरिः	
४५६ अजानम्		१८५ सुहृत्तमा	
५३ अनुकुहतः		चित्तराजः	
५८ अपूर्वः कोपि (२)		४६२ टोटन्मोडि	
” वम्बितोऽप्येष		छिन्नपः	
५३ सुचीदण्ड		३७५ अन्यः कः	
गोविधोयीकविराजः		३३५ अभ्युद्धता	
७६ क्रमगलितैः (३)		२० कल्पान्ते शमित	
२४६ निजनयन (४)		३४२ कर्मः पादो (२) [सण्डप्रशस्ति-६०-	
७६ व्यजनैरात		महाना ६-६४]	
गोवर्धनाचार्यः		८२ निरानन्दः	
३०४ अन्यमुक्ते आर्यासप्तशती श्लो. १३		१८ भृत्ये वो	
घोरकः		३३५ मौल्ये धारय	
१७७ स्मितपरि		३४० यस्याधो	

१ कस्यापि (सङ्) -

२ कस्यापि (वा)

३ कस्यापि (सङ्)

४ परणीपरस्य (क-स.)

(१) गार्वेः (सङ्) कस्यापि (घ)

(२) हनुमन्तः (सङ्-शा), महानाटकाल

Bhand-rep.

कविः	आकरः
धनञ्जयः	
३५२ सर्वस्वापहरः	
धनपालः	
२० अस्थीन्यस्थीनि	
१८ अक्षाणां भूरि (रामचरिते पु. ३३१)	
४५ केवलोलपि तिलकमंजरी श्लो. २६	
४४ दृष्ट्वा वाक्पति ” ३१	
३३ प्राज्यप्रभाव (१) ” २	
४३ मन्ये बृहत्कथा (२) ” २१	
४४ वक्रोक्त्या	
३४४ श्रुत्वा त्वां (३)	
धनिकः	
१३८ उज्जुमानन दशरूपक २ कारिकाऽव- लोके	
धर्मः	
३७१ हेलोन्मूलित.	
धर्मकीर्तिः	
१९९ भवतु विवर्त [अमर ३०]	
१७९ लावण्यद्रविण (ध्वन्यालोके ३ उद्योते- ऽनूवितम्)	
९३ स्वच्छन्दं	
धर्मदासः	
३४९ अम्भोरुह विदग्धमुखमण्डन ४-४२	
” पूतिपङ्क ” ४-४०	
३४९ शिलीमुखै ” ४-४४	
” शीकरासार ” ४-३८	
धर्मदेवः	
३४४ हारानाहर (४)	

कविः	आकरः
धर्माशोकः	
४१ अनुदुष्ट	
३४५ देवस्वस्तुति	
३४१ निस्सुत्याहव (१)	
धूर्तः	
२७८ नैपा वेगं (२)	
धैर्यमित्रः	
१४८ दिव्यचक्षु	
नन्दनः	
१५७ चन्द्रं चन्दन (१) [बिन्दुसाल २-२०]	
नन्मैयः	
११३ किं मालती	
५३ यदमी (४)	
११६ शाखासन्नति	
नरदेवयर्मा	
३१३ आदाय मांस (५)	
नरसिंहः	
११९ किमसि विमनाः	
नरोत्तमभट्टः	
४६२ कस्यचिज्जायते	
४५९ त्वं पाथोपि	
नागप्यैयः	
१०३ विपन्नं पशिन्याः	
नाचिराजः	
२८९ उत्फालं	
१८४ तस्याः स्मित	
२०८ निर्वाणाद्वार	
निद्रादरिद्रः	
१५२ जाने कोप	

१ उत्तरार्धे ' ददतां निवृत्तमान आशोऽन्येऽपि
मुदं जिनाः ' इति पाठभेदः
२ सत्यं बृहत्कथेति पाठः
३ धनपतेः- (घ)
४ कस्यापि (शा)

१ वाक्पतिराजस्य (स)
२ धर्मस्य (घ) श्रुतस्य (या)
३ राजरोषरस्य (स)
४ देवधरस्य (या)
५ कस्यापि (शा-घ) उचितपक्षे (म)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
३८४ किं स्यादञ्जन	नलचंपू: १-४४	दीपकः	
१७५ कुरङ्गीवाह्वानि		९० आकारालाप	
२६२ कैलासायित	" ७-२८	१५ क यासि सलु	
३८६ कचिच्चटुल	" ५-४४	४२३ नानात्रा	
३७७ जननीति	" १-३०	४५७ लक्ष्मीर्दाराः	
१५६ त्वद्देशागत	" ६-२३	३१० सकाणं लोल	
१७१ दग्धो विधि	" ७-२१	४२२ स्वस्थान	
२५५ न गम्यो	" ७-१७	७० दया नयः	
३८६ पटलमलि	" २-४	हुर्लमराजः	
१७३ परिहरति द्यो	" ३-२९	३९८ अङ्गानि A सामुद्रिकातिलकं २-६८	
२४८ पूर्वाहं विहितो	" ५-७४	" अतिकृष्णेष्वति " २-७०	
२५५ पौष्पाः पञ्च	" ७-१८	३९९ चपलः स्थूलो " २-७१	
३९३ त्रिषविरह	" ६-४५	" बुद्धियुतो " २-८०	
१७२ भजन्नासीभिद्रा		" यद्वन्दुरो " २-८१	
१८६ मध्येत्रिवलि	" ५-६७	" यस्य शरीरं " २-७२	
१७१ लावण्यपुण्य	" ७-२२	" यक्त्रानुगतं " २-४१	
२४९ विह्वेला	" ५-७५	३९८ विभवसहं (१) " २-६७	
४०७ सङ्गं नाकुलीनस्य	" ४-२०	३९९ शुभलक्षण " २-४४	
४३ सम्पन्नाण	" १-१४	देवगुप्तः	
१७१ सर्गध्यापार	" ३-२६	१३४ विवृद्धतापे	
२५ सिन्दूरस्यहया	" ३-७	देवबोधिः	
३८६ स्कन्धशासा	" ५-४६	४५७ क विष्णुः (२) सत्यव्रतरूपमांगद- नाटक २-४१	
१४७ हृषोयान	" १-६३	३१ चन्द्रार्को " १-१	
त्रिलोचनः		१६९ तमस्तोमः पूर्व (३)	
६७ उचैःस्थान		देवराजः	
२७५ निर्वाणार्ता		३०० अये को जानीते	
५४ दृष्यन्ति			
दण्डी			
३५० न मया गौरसा	कान्यादर्श ३-१०८		
३१ ब्रह्माण्डच्छत्र	दशकुमारचरितं- १		
२४४ वनिताकर	[मोक्षप्रबन्ध p. ९३]		
क्षामोदरगुप्तः			
३११ अविदग्धः	कुहनीमतं ३९२		
= शृणु सति	" ३९८		

A. Ms. no. 13200-Oriental Institute, Baroda.

(१) विमलस्युद्धिरिति पाठः

(२) Ms. No. 12089. O. I. Baroda.

(३) कस्यापि (घ)

कविः	आकरः
धनञयः	
३५२ सर्वस्वापहरः	
धनपालः	
९० अस्थीन्यस्थीनि	
१८ अक्षाणां भूरि (रामचरिते पु. ३३१)	
४५ केवलोऽपि तिलकमंजरी श्लो. २६	
४४ हृष्टा वाक्पति	३१
३३ प्राज्यप्रभाव (१)	२
४३ मन्ये बृहत्कथा (२)	२१
४४ वक्रोक्त्या	
३४४ श्रुत्वा त्वां (३)	
धनिकः	
१३८ उज्जुमानन दशरूपक २ कारिकाऽव-	
लोके	
धर्मः	
३७१ हेलोन्मूलित.	
धर्मकीर्तिः	
१९९ भवतु विदितं [अमर ३०]	
१७२ लावण्यद्रविण (ध्वन्यालोके ३ उद्योते-	
ऽनूदितम्)	
९३ स्वच्छन्दं	
धर्मदासः	
३४९ अम्मोरुह विदग्धमुत्तमंढर्न ४-४२	
॥ पूतिपङ्कः ॥ ४-४०	
३४९ शिलीमुखै ॥ ४-४४	
॥ शीकरासार ॥ ४-३८	
धर्मदेवः	
३४४ हारानाहर (४)	

कविः	आकरः
धर्माशोकः	
४१ अनुदुष्ट	
३४५ देवस्वस्तुति	
३४१ निस्सृत्याहव (१)	
धूर्तः	
२७८ नैया वेगं (२)	
धैर्यमित्रः	
१४८ दिव्यचक्षु	
नन्दनः	
१५७ चन्द्रं चन्दन (१) [विद्वत्साल २-२०]	
नन्मैयः	
११३ किं मालती	
५३ यदमी (४)	
११६ शास्त्रासन्नति	
नरदेववर्मा	
३१३ आदाय मांस (५)	
नरसिंहः	
११९ किमसि विमनाः	
नरोत्तममहः	
४६२ कस्यचिज्जायते	
४५९ त्वं पाथोपि	
नागध्वजः	
१०३ विपन्नं पश्चिन्धाः	
नाचिराजः	
२८९ उत्फालं	
१८४ तस्याः स्मित	
२०८ निर्वाणाद्धार	
निद्रादरिद्रः	
१५२ जाने कोप	

१ उत्तरार्धे 'ददतां निहृत्प्रमान आशोऽन्येऽपि
सुदं जिनाः' इति पाठभेदः
२ सत्यं बृहत्कथेति पाठः
३ धनपतेः- (४)
४ कस्यापि (५)

१ वाक्पतिराजस्य (स)
२ धूर्तस्य (४) धूर्तस्य (शा)
३ राजशेखरस्य (स)
४ देवेशस्य (शा)
५ कस्यापि (शा-४) इतिपाठः (-)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
वाणः		१११ केनापि चंपक (१)	
२३५ अन्योन्याहत		३०१ दृष्टिं हे प्रति (२)	
२३ अर्चिष्मन्ति (१)		२९९ धन्यासि या (३)	
२२५ उद्यद्गर्हिषि		१०४ मायद्दिग्भज	
४३ कवीनामगलत्	हर्षचरित १-११	२३१ विलासमसृणो (४)	
२१६ कारञ्जीः		२२३ सोत्साहा नव	
४४ कीर्तिः प्रवर	हर्ष १-१४	विल्हणः	
२२० गंभीरोद्बुजितेन		२३६ अद्भाराहासिपु विक्रमाङ्कदेवचरिते १६-४९	
२१७ ग्रीष्मोष्मा -		१८३ अद्भुलीभिः	८-६०
१३४ दुःखानि		२३९ अताडयत्	१०-४२
८ नमस्तुङ्ग	हर्षच- १-१	३१६ अत्राकण्ठ	
३६६ नाधन्यानां		३२६ अत्रावास	
२८० पततु तवोरसि		२२६ अथोपगृहे	
३६० पश्चाद्वंशी	हर्ष- ३-५	२३३ अभवन्नज्जुतो	विक्रमाङ्क १६-१०
२३८ पुण्याग्रौ		१८९ अमृत्यस्य	८-८
२१७ भ्राम्यचीत्कारि		१८३ अयं त्रयाणां	८-५१
१७९ सन्मार्गे	[भर्तृहरि. शृंगा ७४]	१६८ अये केयं (५)	
२१७ सर्वाशाकृधि		२३९ असंख्यपुण्यो	१०-३९
४३ सूत्रधार	हर्ष- १-१५	३८ असौ रसो	
३३९ स्तनयुग	कादंबरी १९	३४१ उग्रग्रह	चोरपंचाशिका fol. 6a
२३ श्लेच्छारम्यं		२४२ उन्नम्य दूरं	विक्रमांक ७-९३
११ हरकण्ठ	हर्ष १-२	४० कर्णाभूतं	१-२९
बालसरस्वती		३३१ काकुत्स्थेन	
३० सन्ध्याराजित		४० कुण्ठत्वमाशान्ति	१-१४
विज्ञाक (भट्टः)		२१० कृतप्रकोपाः	७-५
२०६ असौ मरु	[महानाटक ६-३]	२५६ कृत्वा नूपुर (६)	
१४८ अहो अहं (२)		२२८ क्षुण्णमौक्तिक	१४-३७
१५२ प्रथमविरह (३)		१४१ क्षोणीभूतकटक	
२३२ हिमधवल		१७४ गण्डे मण्ड	८-८९
विज्ञाका			
२०८ किंशुक			

१ किरत्य (स) २ विशायाः (स) ३ कस्य-
विर (स) ४ योगेश्वरस्य (स) (५) कस्यापि
(शा) ६ कस्याविर. (स)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
१५९ गलत्येका (१)		१५५ मालेयादि	
„ गृहीतं तांबूलं		४२४ मक्तिभ्रयसि	
२३५ गौरिविभ्रम (२)	विक्रमाङ्क १६-५१	१८१ भाति दन्त	
१५५ घर्माशु		१८६ भाति रोमावली	विक्र. ८-२५
१४२ चन्द्रो न चेत्		१७८ झुलेवायुगलं	„ ८-७८
२३२ जडात्माऽपि		२३३ मद्दौरिणः	विक्रमाङ्क १६-१४
३९ जडेषु जात	विक्रमाङ्क १-१८	२५४ मधुर्मासो	
१८९ जाग्रतः कमला	„ ८-१०	१८८ मन्ये तद्रूढ	विक्रमां ८-१६
१४२ ज्योत्स्नो विवेयुः		१६९ मन्ये पार्वण	
१८४ तत्कुचौ चरत	„ ८-४८	१८७ मन्ये समाते	विक्र. ८-३०
२१० तन्वानः शीतलत्वं		२१० मलयगिरि	„ ७-७०
१४४ तस्य त्वया		३७ मही (शृङ्घी) पतेः	„ १-२६
२९७ ताडीवलं		२०८ मानग्रन्थि	„ ७-६३
२५९ तीव्रः कोऽपि		३७९ मुत्तरमुरजं	
१८६ वरिव्रमुदरं	विक्रमाङ्क ८-३७	१८४ मुत्तेन्दुचन्द्रिका	विक्रमां ८-४७
२१८ दृशं प्रपा	„ १३-९	१४१ मुग्धस्य ते	
१७६ दृशोस्तीमावादः	„ ८-८४	२८६ यस्मैत्ये	विक्र. ११-७७
२५ देहप्रविष्टा		२०८ यः श्रोत्राश्रुत	
६ देहार्थं कुरु		१३८ यस्संभाषण (१)	
१७५ दोलायां जघन	विक्रमाङ्क ८-८५	२६४ यथा ताराचकं (२)	
१५८ घटे दृष्टि		३७९ यस्मिन्पुरे	विक्रमां ८-६
२५८ नयस्व पारं	विक्र. १३-८०	२८९ यस्याः पाद	विक्रमां ११-८३
१५८ नीरागा मृग	कर्णमुन्दरी २-२९	२८७ ये कुण्ठीकृत	„ १३-५
२२८ नीलनीरव	विक्रमाङ्क १४-३२	३७ लङ्कापतेः	„ १-२७
३३१ पश्यन्तु कौतुक		१७५ लास्याभ्यास	„ ८-८६
२१० पानीयं नारिकेली	विक्रमां. ७-७१	२८९ लुप्त्यपर (३)	
१६८ पुरःस्थित्वा (३)		१७१ वचनं निर्मल	विक्र. ८-८७
१७९ पुराणबाण	विक्रमां ८-७०	३५ वचांसि वाच	„ १-७
२८९ प्रयातवती		२१९ वियुत्पंकज	„ १३-८८
२४२ प्रसार्य पादौ	विक्र. ७-२२	१४४ विरक्तमन्य	
		३२७ विश्वक्षोभं	
		१४४ वृथा गायता (४)	

(१) कस्यापि (शा) (२) सन्ततममी केलास-
 सेलानिलाः इत्यत्र 'कुन्तलफेः केलासरौद्रानिलाः' इति
 पाठभेदः (३) कस्यापि (शा)

१ शिल्पस्य (स) २ मुरारः Bhand-rep.
 ३ शिल्पस्य (स) ४ शिल्पस्य (स)

कविः	आकरः
२३२ शरत्कालातप	विक्रमाङ्क. १६—२
१४१ शल्यानि मर्मण्यापि	
१३७ शीघ्रं भूमिगृहे	
२४८ शुचिरिति	
२६० शेतेऽद्यापि (१)	
३२१ सन्धानक्षण	
२३३ समक्षमपि	विक्रमांक १६—१५
१८३ सरले अपि	" ८—६४
१४४ सा इति धत्ते	
३४१ सिद्धाङ्गना	
१०८ सोढमौढ (२)	
१८० सौन्दर्यपात्रे	विक्रमांक ८—७५
२४२ सौन्दर्यमिन्द्री	" ७—२०
२०८ स्थाने स्थाने	
३७८ स्थितासु यत्नो	विक्र. १७—२३
१५९ सृशन्त्याः क्षामत्वं (३)	
२३७ सृष्टाः स्तोत्रं	विक्र. १६—५२
३८५ स्वेच्छाविहार	" १६—४४
३१४ हा वत्स	
१८८ हेममञ्जीर	विक्र. ८—१४
बोधिसत्त्वः	
४५० दत्तोभयाग्र	
महृगोविन्दराजः	
५७ छिन्नवृन्दा	
७९ निजकुलोचित	
महृजयन्तः	
४५६ तृषा शुष्यत्यास्ये [भर्तृहरिविराग्य-१९]	
महृदेवविद्वजः	
४३८ वृष्णे देवि	
महृनायकः	
११० एतस्मिन्वनमार्ग	

कविः	आकरः
महृभयूरशंकरः	
१४३ दुर्वासाःस्मर (१)	
महृरुद्रनाथः	
७८ रघ्यावस्कर	
महृवाचस्पतिः	
४४१ जनस्थाने भ्रान्तं (२) [हनुमन्नाटक १०-२४]	
महृवृद्धिः	
१३३ तापापनोद	
महृदयामलः	
३३७ आलानं जय [खण्डमशस्ति श्लो. १३९]	
महृसोमेश्वरः	
१८७ अमृतमधुरी	
३७२ एते पक्षि	
९ कणइव	
३५३ दृष्टं न दृश्यते	
२७६ प्रतिक्षण	
४२ व्यासादिभिः	
महृस्वामी	
२८२ वीतोद्यरागा	
महृईनः	
४२६ द्वित्राणि	
महृन्दुराजः	
१२१ उदस्योधिः	
३७१ उद्देशोऽयं	
३७२ उपपरिसरं [सुवृत्ततिलके-विन्या २]	
१०० किं चुवितेन	
३५ कुम्भद्वयं	
२७४ हृदनिविडन	
१२० पगर्थे यः [भण्ड ५६]	
२६५ यः कालाग	

(१) १४६९ Bhand. rep.

१. भवत्सिद्धस्य (स) १. कश्चित् (स)

(१) मयूरभयूरशंकर Bhand. rep. & ca.

(२) यन्त्रणेः (सुवृत्त).

कविः	आकरः	कविः	आकरः
१०० सर्वाशापरि (१)		मर्तुमेण्डः	
२०५ सा यावन्ति (२)	[अमर ४८]	३०३ मधुच विकसितो	
महोत्कटः		४०४ यदृच्छासिद्धेपु	
४२६ आयातो भवतः		५४ विपदि धैर्य (१)	[भर्तृहरि नीति ५२]
महोपमन्युः		४०४ सुहृद्भिरातोः	
२५० सान्ध्यराग		मल्लटः	
मदन्तगोपवत्तः		१०५ अन्तश्छिद्राणि	मल्लटशतकं २३
३८९ शार्दूल (३)		९१ करमदयिते (२)	
मदन्तज्ञानधर्मा		९१ करम रमसा (३)	" २२
१०७ किं जातोऽसि	[मल्लट-३९]	६४ गते तस्मिन्	" १२
मदन्तप्रज्ञाशान्तिः		३६७ ग्रावाणो मणयः	" ५०
४३६ प्रत्यग्रभास्कर		११५ चन्दने	" ३२
मदन्तविशाखदेवः		८० तद्वैदध्यं	" १९
४३६ अत्युद्धितो		७७ पथि निपतितां	" २०
मदन्तहरिमहः		६३ पातः पूष्णो	" १०
४३२ सेवाडुःखा		८१ मागा विपाद	
मदन्तारोग्यः		६८ ये जात्या	" ६०
१९५ भूमङ्गे राचि	[अमर २८]	७२ रे रे काक	
५३ यद्वचना		९० वपुर्विषम	
मर्तुः		९८ विशुद्धिः कीदृशी	
२३५ आहतोऽपि		१२९ शतपदी	मल्लटश-७२
मर्तुहरिः		७० सद्यः क्षितं (४)	
२९४ उपरि घनं	शृङ्गारशतक श्लो. ९२	८६ सूर्यादन्यत्र	मल्लटशत १३
५६ कुसुमस्तवक	नीति " २५	८९ सोऽपूर्वो	" १८
४३७ जातिर्यातु	" " ३१	मवभूतिः	
४३९ घन्यानां	वैराग्य " १४	४२३ अर्द्धतं सुख	उत्तरराम १-३९
५६ ब्रह्माण्डमण्डली	" " ९२	४२५ अन्तःकरण	" ३-१७
४४० मानेनेच्छति	[मल्लटशतकम् श्लो. ७]	३२८ अन्त्रघ्रोत	महावीर १-३५

(१) कस्यापि (शा)

(२) यावन्त्येव पदानितीति पाठः

(३) चंद्रयोगिनः (छट्ट)

१ मर्तुदेः (शा)

२ कस्यापि (छ) न्यासस्य (शा)

३ & ३ उपापतिपरस्य Bhand-rep.

(४) वक्त्रभेदेवस्य Bhand. rep.

कविः	आकरः
३२८ अन्त्रैःकल्पित	मालतीमा ५-१८
४२५ आलक्ष्यदन्त	[शाकुन्तल ७-१६]
३७३ इह समद	उत्तरराम २-२०
३२८ उत्कृत्योत्कृत्य	मालती ५-१६
३८९ उत्पत्तिर्जमदग्नि	महावीर २-३६
३८३ फडोरपारावत	उत्तरराम ६-६५
४२५ किन्तेन जातमात्रेण	[नलचंपूः ४-१९]
२७९ किमपि किमपि	उत्तर १-२७
१४६ गमनमलसं	मालती १-२०
३६४ गुञ्जन्कुञ्ज	उत्तर २-२९
१७० जगति जयिनः	मालती १-३९
२४७ जलनिबिडित	" ४-१०
३९० ज्योतिर्ज्वाला	महावीर २-२६
१३२ त्वं जीवितं	उत्तरराम ३-२६
३८४ त्रातुं लोका उत्तर	६-९, महावीर २-४१
२५४ दलति हृदयं	उत्तर ३-३१
३८३ दृष्टिस्तृणीकृत	" ६-१९
३३० दोर्वण्डाखित	महावीर १-५४
१४६ घसे चक्षु	मालती ३-१२
६४ न तेजस्तेजस्वी	उत्तर ६-१४
३२८ निष्ठापस्विथ	मालती ५-१७
१५५ परिच्छेदा	मालती १-३३
१३४ परिश्रुदित	" १-२५
१९७ पुरश्चक्षुः	" ६-१५
१४९ प्रेमाद्राः	" ५-७
४०९ बहिस्सर्वा	" १-१७
१५३ भ्रमय	" ९-४२
१४६ यद्विन्दावानन्दं	" ३-९
२०२ विनिश्चेतुं	उत्तर १-३५
१५० संभूयेव	मालती ५-९

भागवतजयवर्धनः

१७२ अक्षदेवन

कविः	आकरः
६९ यद्भूतां (१)	:
२६९ लावण्यपूर (२)	[ध्वन्यालोकः उच्छ्वा ३-p. ११०]
मानुपण्डितः	:
१८१ तस्या वदन (३)	:
मानुपेणः	:
१३६ वक्त्रे यां (४)	:
भारविः	:
५७ अपवादादभी	किरातार्जुनीयं ११-५६
४०४ अभिद्रोहेण	" ११-२१
५६ अभिमानधनस्य	" २-१९
" अभिमानवतो	" २-१३
२४४ एकोऽपि त्रय इव	[भोजप्रबन्ध p ९४]
२४६ करो धुनाना	किरातार्जु. ८-७
" तथा न पूर्व	" ८-४१
" प्रियेण संग्रन्ध्य	" ८-३७
५२ स्थित्यतिक्रान्ति	" ११-५४
भासः	:
१७८ अस्या ललाटे	:
२६३ कपोले मार्जारः	:
१८२ यदपि विबुधैः (५)	:
२३ व्यानमा दयिता	:
भास्करः	:
२२६ कदा नु कन्या	:
४०३ वरं दादिषा	:
भास्करवर्मा	:
४४९ कूजत्कण्ठ	:
३८८ बद्धा पद्मासनानि	:

१ प्रकाशवर्षेय Bhand-rep.

२ श्लोकीऽयमानन्दवर्षेयस्य.

३ वैद्यभानुर्गणितस्य Bhand-rep.

४ मुरारेः—Bhand-rep. ।

५ भोजदेवस्य. Bhand-rep. लक्ष्मीचरस्य-(स क)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
भीमपंडितः		भोगवर्मा	
१९५ आशङ्क्य प्रणतिं (१) [अमर ४७]		२२९ पूर्व वारिधर	
२१५ कानि स्थानानि		भोजदेवः	
८७ स्मेरास्तन्तु (२)		२१४ अद्वारैः सचितेव	
भीमटः (भीममट्टः)		१२८ अध्यापितोऽसि	
१५७ अस्मिन् चन्द्रमसि (३)		१२५ अमी तिलाः (१)	
भीमसिंहपाण्डितः		३०० अये कोऽयं	
१८९ अवयवेषु		१२५ अस्पृश्य	
१२८ एष रविस्तेजस्वी		८ आदाय चाप	
१२९ पिब पयः		७९ आघाय द्रुत	
७१ श्रुत्वा कर्णज्वर		११३ आपुष्पप्रसवा	
३०४ संसारः प्रतिभाति		६३ उत्पाय यत्स्वयं	
भूतिमाधवः		२२४ उपरि पयोधर	
२४१ अत्रास्मिन् सुतनु		८४ कालातिक्रमणं (२)	
भेरीमाद्वारः		११२ किं ते नम्रतया (३)	
३८० आयुर्वायु		६६ खेदं ये जन	
१० उच्चैरुत्ताल		१२५ गम्भीरस्य	
४६० कतिपयपुर		८१ जातिं यथानुसर	
२० कल्पान्तक्रोधनस्य		७१ तदेतद्वाचि	
४६० सर्ज्जर्जर		६३ तुच्छस्यापि	
॥ गौरीकान्त		८३ तेजो दर्शयसि	
३९२ जीमूतवाहन		१२५ ते सन्ति हन्त	
३७० त्वत्तीरे तरु		९६ पाथोनाथ	
३८० ये तृष्णाटहरी		१२८ पापव्याल	
७३ येनानन्दमये		३८३ क्रुमः किं नभसो	
८७ येनानर्गल (४)		१२६ भीमह्याम	
४५९ ये स्वप्नेऽपि		१११ आतश्चन्दन	
४६० रम्ये पुण्य		१२३ महत्वं धिक्	
३४३ सप्तानामयुधान्त		२०७ माकन्देषु	
२० स्पष्टव्याकृत		८४ यः कृष्णं कुरुते	

१ अमरोः (स) २ बिल्हणस्य Bhand-rep.

३ कस्यचि (स)

४ बिल्हणस्य, Bhand-rep.

१ कस्यापि (शा)

२ कस्यापि (शा)

३ कविराजस्य (स)

कविः

आकरः

कविः

आकरः

१२३ यः पीयूष

७४ यस्तन्ताप

१२५ यत्सद्गुणोऽपि

१०३ यद्वल्गस्यभितो

१० रुक्षं वपुर्न च

१२४ वक्षिं विशांभसि

२३५ शीतार्तिप्रसर

१२४ शुभ्रत्वं यदिदं

१२३ श्लाघ्यं महत्त्व

१२५ सदैशस्य

१२४ सदैशस्य

१२६ सान्द्रज्योति

१२५ ज्ञेहायत्त्व

२२० स्फुरन्मीमा

१०० स्वच्छस्यास्य

७९ हंहो बकोट

मकरन्दः

३५६ न गच्छायाहि

मङ्गलः (मंलः)

१२८ किञ्चाम उर्दुर (१)

१८ पायात् (जीयात्) कृतानङ्ग

श्रीकण्ठचरित १-१

मङ्गलार्जुनः

५४ कथमपि हि

मञ्जुषोपः

४४४ जातः कल्पतरुः [सूक्तिमुक्तावली श्लो६०]

मदनः

२८८ अपयान्तीना

२६१ अमुष्मिन्

३७५ अयमुपगत

४५५ आनीयते

२२८ इतश्चन्द्रः

१ कल्याचिर (७)

३७४ उत्सङ्गेः

२३० गतो यो

२२५ तद्विडुल्का

२५० दिनभर्तुः

१२ देवी रतिः (१) अमरव्याख्या श्लो. १

३३३ नयनपथ

२५२ नीताः काप्य

३८ पद्मविद्धलता

अमर १२ श्लो. व्याख्या

२८८ प्रालेयांशु

३१४ भयान्मन्त्रं

२३ भूलास्यो

अमरव्याख्या श्लो. २

२२८ मयूखै

३६६ मौलो जलद

८१ यद्यपि बदन

६५ यद्यपि शिरो

३२ यामिन्यां

३२० ये लङ्काधिपति

” येऽहंपूर्विकया [हनुमन्नाटक ८-५३]

३०८ वन्दे पश्चिनि

३६४ विन्ध्यक्षोणि

४० क्षाणोत्कीर्ण [सिंहासनदात्रिंशिका fol 3b]

२६१ शुचीनां

४२६ संसारे यदु०

अमर १ श्लो. व्याख्याने

२२८ समं पान्थैः

२६१ समुन्मील

४५५ साहाय्योपनम

३७४ स्कन्धासक्तै

महामनुष्यः

२३२ अद्युत्पन्न

२३६ कारणोत्पन्न

२६३ कुमुदेवधि (२)

” दूरमंशु

१ अर्जुनसर्वकृतसिद्धिचञ्च्रीकृतो, २. करपाणि १७-६.

कविः	आकरः	कविः	आकरः
महीपतिमण्डलीकः		माधवशीलः	
८७ अस्मिन्मोद		३२ गीतीर्विणव	
माघः		माथूराजः	
२९६ अधिरजनि जगाम शिशुपालवध ७-५२		३१८ अग्रासप्रथमा	
२८७ अधिरजनि मुसे		३१४ गण्डूपा	
२४८ अनुरागवन्त	" ९-१०	मारुला	
२४१ अपचित	" ७-६१	१४० गोपायन्ती	
१६० आवर्तिनः	" ५-४	मालतीमाधवः	
२८० आहतं कुच	" १०-७४	६८ अलिपट्टै	
२९६ करजव्रजान	" ११-६७	३६९ उत्कलिका	
३२४ कश्चिन्मूर्छा	" १८-५८	१२२ दामोदरमुद्रा (१)	
३५८ क्षितं पुरो	" ५-५०	६५ देवावयपि (२)	
२८७ चिरतरत	" ११-१३	१८४ निसिलैः	
२६६ दत्तमिष्ट	" १०-६	४० निरवयानि पयानि [भोजप्रबन्ध]	
२७८ दीपितस्मर	" १०-४७	८८ भद्रां जातिं	
२५० प्रतिकूलता	" ९-६	३९ व्याकरण	
५२ महात्मानो	" २-१०४	माहिलः	
२४१ मुहुरुप	" ७-५५	२७७ कचग्रह (३)	
२९२ विकचकमल	" ११-१९	४२८ कोऽपि कपि	
२३० विगतसस्य	" ६-४९	मुक्ताकाणः	
३२४ वृत्तं युद्धे	" १८-६०	३३६ केषां त्वच्चरितैः	
२३६ शिक्षिमास	" ६-६५	२२५ यथारम्भं (कविकण्ठाभरणे २ सन्धौ अनूयते)	
४०४ संपद्वा	" २-३८	मुञ्जः	
३५९ स्तंभं महान्त		१९९ दासे कृतागसि (४)	
३७८ स्फुरत्पारशु	" ३-४३	६३ यत्पादाः	
२६६ हावहारि	" १०-१३	मुसुरिः	
माधवः		१७३ अनाकूते अनर्घराधवं ३-५	
४६१ हंहो माधव		२६९ अनेन रंभोरु " ७-८१	
माधवमागधः			
१८५ अंशुकेन जघनं (१)		१ कस्यापि- (शा)	
११४ वर्धितैः सेवितैः		२ भवभूते- (शा)	
		३ सवृत्ततिलके पद्यमिदं साहित्यस्येव नूयते.	
		४ कस्यापि (शा) सत्यशेषस्य.	

कविः	आकरः	कविः	आकरः
५५ अभेदेनोपास्ते	अनर्थ- ६-६	३७१ देव्या भूमेः	अनर्थ- ७-११६
४०५ अरिपट्वर्ग	" ६-९	३९० ध्रुवमिह	" ७-९६
३८९ अविद्याबीज	" २-३४	८ नमस्तुभ्यं	" ७-११२
३२१ अस्त्राणि	" ६-४०	३९० निपीते येन	" ७-८९
३६८ आकण्ठ	" ७-१४	३२६ निर्मज्जत्	" २-५४
३२२ आजन्म	" ४-१८	१० नीललोहित	" ७-३१
१८१ आरब्धे	" ७-८०	३१७ न्यञ्जन्यञ्जत्	" ६-२८
२७२ आश्लेष	" ७-११५	४०५ पतति व्यसने	" ५-१५
२८८ इनश्शोचिः	" २-७१	२९० पीत्वा भृशं	" २-११
२६१ इन्दुर्ययुद्धया	" ७-७४	२६४ पीयूषाश्रयणं	" ७-८३
२६४ इन्दोरेक	" २-६०	३६३ पुरःप्रालेय	" ७-२९
२१६ उहामधुमणि	" ७-१११	३८९ पूरयित्वेव	" २-१८
२१ उहामधमि	" २-७०	२९० प्रत्यमज्जलितैः	" २-१०
२६१ उन्मीलन्ति	" २-४९	३२२ प्रागुच्चैः	" ४-४७
३१६ उन्मीलन्मणि	" ७-६५	३८६ प्रियङ्गुश्यामा	" ४-५
२५२ उन्मुक्ताभिः	" ७-१०८	२८८ प्रियवसते	" ७-१२१
२६४ एतस्य कला	" १-४०	३७९ प्रवमाने	" ७-१२६
२६४ कमितुराभि	" २-७५	३६९ बलिद्विष	" ७-११४
१२४ कष्टा वेष	" ७-४६	८ बाणीभूत	" २-२०
२६४ किन्तु ध्वान्त	" ७-८२	३८७ बालेय	" ५-२९
३६३ गिरिः कैलासो	" २-५३	३८४ मयभष्ट	" ७-५६
२६९ गोत्रे साक्षात्	" २-५१	३६२ भूमेः स्वर्ण	" ६-८१
२५४ घनतरतिमिर	" २-२६	३१५ भूयिष्ठानि	" ७-७३
४२ चर्चाभिश्चार	" ३-७	२६४ मृगराज	" ७-५४
२५१ चूडारत्नैः	" १-१७	३६२ मेरोर्मिदुग्धयन्ति	" १-२२
३७३ जटस्वच्छ	" २-१	३९१ यः क्षत्रेक्ष्णं	" २-८२
१८४ तदावमोन्मील	" २-२७	३६८ यथा दूग	" ६-७६
४२ तमृषिं	" ४-३७	३२१ यथातृणं	" ७-५०
२८६ तमोभिः पीयन्ते	" ५-६	२१ यथाश्वभानि	" ७-१३०
३८८ तैमघाजन	" ७-११९	३७० दृगाक्षुर	" ४-५२
३१७ त्रेटोस्य		३१७ येन स्वां विनि	" १-५९
३८६ दृश्यन्ते		६६ रत्नाकरो जनविना	
३६९ देवस्यांशुज			

कविः	आकरः
३६५ रमयति मलय	अनर्थ- ७-९३
३६८ लक्ष्मीरस्य	" ७-१२
२९० विकसित	" २-१२
१३ विरमति महा	" १-२
३८१ वृन्तेरिव	" ७-१३२
३७ भ्रमं चण्डा	
११ श्रीकण्ठस्य	" ७-५३
३३१ सयःपीत्वा	" ७-२२
३१९ सन्तुष्टे	" २-४१
१७ सहस्रक्षैः	" ७-४९
३९१ मुराधीश	" १-४७
३६३ सोऽयं कैलास	" ७-४५
१९ स्वच्छन्दैक	" ७-३८
२७७ स्वेदजल	" ७-१०६
१९ स्वेदाद्रिवाम	" ७-३९
३१९ स्वेपूतकृत्य	" ६-४३
मोरिका	
१५६ मा गच्छ प्रमदा	
१३४ लिखति न	
यशोवर्मा	
१५३ आक्रन्दाः (१) [ध्वन्यालो. उ-२-p.९२.]	
२०० कामस्यापि (२)	
३३० प्रारब्धां तरु	
३२७ प्रौढच्छेद	
१६३ यस्वज्जेत्र (३) [महानाट-५-२]	
४०७ सुलभाः पुरुषाः	
यायाकः	
१०४ उपाध्वं तत्	
योगेश्वरः	
२२४ एते केतक	

(१) आनन्दवर्धनस्य (सु) (२) शङ्करभणः (सु)
(३) सुशततिलके 'यशोवर्मणः'

कविः	आकरः
रत्नघोषः	
३५४ पूर्वमेव परीक्ष्यं	
३५३ बहुकेशे	
४४० यद्गुणमष्टवीं [सूक्तिमुक्तावली श्लो. ५७]	
रत्नचन्द्रः	
१५६ इवासेस्त्रुम्यति	
रत्नाकरः	
२४९ अस्तावल्म्वि	हरविजय १९-५
४३८ आशावल्म्वो	
५४ ते साधवो	
४०५ द्रविणस्य	
रविशुभः	
५३ अण्वपि गुणाय	
५९ अप्यात्मनो	
४१७ काकतालीय	
४०६ कार्यगतेः	
" कचिदपि	
४०४ चित्तरत्न	
६२ प्राप्तानपि	
३३२ मातर्धर्म (१)	
४१७ श्रीपरिचयात्	
५३ मुजनो न याति (२)	
५९ स्वगुणानिब	
रत्नहणः	
८८ कणं चामर	
८७ ग्रामाणामुप (३)	
५० धिक्त्वां रे कलि (४) A [सिंहासनद्वात्रिं- शिका fol 3 b]	
१०९ स्वर्णैः स्कन्ध	

(१) शतानन्दस्य (स)

(२) व्यासपादानां (स) ३, ४-विहगस्य

A. Ms. No. 5286, O. I. Baroda.

कविः	आकरः	कविः	आकरः
राणकः		१२ कुलगुरुबलानां	विन्दसा १—१
११७ उज्जैस्तारुभिः		४४ कृत्स्नप्रबोध	
राजपितामहमहादेवः		१९३ केयूरीकृत	
११४ एतासु केतकिं		४७ के वेकट	
६३ देवो हरिवंहतु		३८१ कैलासाचल	
१९६ न यत्र गुणवत्		२०६ गर्भान्धियु	विन्दसा १—२३
१०८ भुक्तानि येः		२२ गोनासाय	" १—३
१२६ रक्ष पात्र		२४३ चञ्चला	
राजपुत्रविजयपालः		३६५ चतुचतुल	बालरामा १०—५१
१६८ अमृतममृतं (१)		५२ चन्दनं	
राजशेखरः		२४४ चेलाबलेन	विन्दसा २—९
४६ अकालजलद		४३ जगत्यां ग्रथिता	
" अकालजलदेन्दोः		४५ जानकीहरणं	
४५ अद्यो गणपतिं		१५४ ज्योत्स्नां इयाम	विन्दसा ३—१
४६ अनुप्रासिनि		१९१ तद्वक्त्रं यदि	विन्दसा १—१४;
४२४ अभ्युत्थान	बालरामा—४—४३		बालरा २—१७
४४ अवन्तिः काव्य		२७० तरङ्गय दशो	विन्दसा ३—२७
४५ अहो प्रभावो		१५ तं बन्दे	
१३८ आहारे विरतिः		४३ तौ द्युदिक	
१६८ उपमाकारार्थं	विन्दसा १—३१	४५ त्रयोऽप्ययः	
२२१ एकस्मिन्ननु	(हनुमन्ना १४—२९)	" दर्प कविभुजंगानां	
४४ एकोऽपि जीयते		४६ दूरादपि सतो	
३७९ एतच्छान्त	बालरामा ६—१२	१३० दशा दग्धं	विन्दसा १—२
१३६ एतस्या विरह	" ५—११	२८६ द्वित्रिग्यांभि	" १—११
३८९ एते व्योमनि	" १०—६०	४६ द्विस्मन्धाने	
३८ कर्तव्या चार्थ		२१६ धत्ते पङ्कजिनी	विन्द. १—४३
४५ कर्तुं त्रिलोचना		३६७ धत्ते पाकिटि	बालरा. ७—२८ and
३७ कवीनां मानसं	(भोजप्रबंध ३१)		१०—४४
४६ कालप्ररपतिः		४६ धनिना	
२७३ कावेरीकषरी	बालरामा १०—७२	४७ नर्तनां	
२९ काव्ये भाग्यं		१७२ निर्माल्यं	
२२० कर्वाणाः केरवा	बालरा ५—२०	४२४ निर्व्याजं	बालरा ४—४४
		५९ नूनं दुग्धाब्धि	

कविः	आकरः	कविः	आकरः
३९१ न्यस्यान्यान्	बालरा. १-२६	३९१ वीराणां	बालरा २-११
१७६ पद्म्यां मुक्ता (१) प्रचण्डपाण्डव	१-२८	२८९ वज्रतपरा	विद्धसा ४-१
४७ पार्थस्य मनसि		४७ शब्दार्थयोः (१)	
४५ प्रयुष्मन्नापर		४०८ शमन्यायामाभ्यां	बालरा १-९४
३२४ प्रेयान्मे दन्ति	बालरा. ८-११- विद्ध.	१७६ शारीयूत	प्रचण्डपाण्ड १-२९
	४-२०	३६३ श्रीकण्ठश्चक्षुरः	बालरामा १०-२७
१५१ बाणान्संहर	विद्ध. १-२२	४०३ श्रेयः प्रसूते	विद्ध १-८; प्रचण्डपा १-९
४५ बाणेन हवि		४५ सरस्वतीपत्रि	
२६ भागीरथी		४७ सरस्वतीव	
४३ भासनाटक		४४ सहर्षचरिता	
२८६ भिन्दानो मानिनीनां	विद्ध १-१२	८ सुप्तद्रुहिण	
३६२ भूगोलप्रति		२११ सुरतभर	विद्धसा १-२८
३६३ मन्ये हिमांशुः		४७ सूक्तीनां	
४४ माघेन विघ्नि (२) (तिलकमंजरी श्लो. २८)		३७१ सेयं सुभ्रु	बालरा. १०-८५
४६ मायुराज		२४८ सैरन्धीकर	विद्धसा २-२३
” मा स्म सन्ति		४७ स्थिता माघी	
४३ यथार्थता		४२ स्वस्ति पाणिनये	
३८० यद्वाचंयम	बालरामा. १०-९२	३६२ स्वास्तिमानस्ति	
३९१ यन्नारीतनु	” २-१२	३०४ स्वादूनां	बालरामा ५-१६
४७ यायावर		३१ हरिपादः	
२१० ये दोलाकेलि	बालरामा १०-५५	४३ हुता शिसिनि	
३६२ यो घरित्रीभर		रामः	
३२७ रयताभ्यस्तो	बालरा. ३-३	१८७ अमुष्मिन् लावण्या	
३७३ रत्नप्रसुरिति	” १०-५६	रामिलसोमिलौ	
३७३ रोधोरसा	” १०-५७	२११ सा व्याधेः कृशता	
३९१ लावकृतिचिरि	” २-१०	रिस्सुकः	
२३६ वल्लेःशक्ति	” ५-३५	९५ आदाय वारि	
३२९ विद्धस्तहस्त	” ३-६	५७ नौध दुर्जन	
१५७ विलिम्पत्ये		३३९ सञ्ज्ञामयशो	
१५५ विलीयेन्दुः	विद्धसा. २-२	६२ शरणं किं	
२४५ विशन्तीनां	” १-४४	रुदतिब्राह्मणः	

१ पादयोर्विनिमयः

२ धनपालस्य Bhand. rep.

१४० विश्रान्तो दिवस

१ कस्यापि (या)

कविः	आकरः
रुद्रः	
३०२ अंबा शेतेऽत्र	
३०३ अस्माकं सखि	शृङ्गारति p. ११४
१४४ उल्लंघ्यापि	" p. १२५
१७७ ऊरुद्वन्द्व	
३०२ एकाकिनी	काव्यालंकार ७-४१
२७३ कण्टकिततनु (१)	शृङ्गारतिलक p. १२४
३५६ किं गौरि मां	काव्यालङ्कार २-१५
१९९ कृतं मिथ्या	शृङ्गारति p. १२१
३९५ कोपात्किञ्चित्	" p. ११५
१७७ गतं कर्णाभ्यर्ण	" p. ११७
" तरत्तारं चक्षुः	" p. ११९
३४३ तव दिग्विजया	काव्यालंकार ११-४
१४२ निश्वासेस्सह	शृङ्गारति p. १४१
२७३ नीरन्ध्रं	" १४३
१६ पाणौ कङ्कण	" १४४
१४३ प्रसरशिशिरा	" १४१
१३६ मुग्धा स्वप्न	" १२३
२७३ यत्ता (सन्ता) पयंति	" १२४
१९६ यत्पादं प्रणतः	" १२८
२७१ यत्र न मदन	[कुट्टनीमत ६१८]
" यत्र स्वेदजलैः	शृङ्गारति p. १२०
२०२ यत्रार्कायित	" १२०
१५० यत्सारैरिव	" १३१
१९८ यद्वाचःप्रचुरो	" १२१
२०५ वाचो वाग्मिनि	" १३६
२२५ वाता वान्तु	
१९६ विमुञ्चामुं	शृङ्गारति ११६
२७४ विरम नाथ	" ११७
२०४ सत्यं दुर्लभ	" १३२
" सत्यं भामिनि	" १३८
२९५ सा वादं	" १२२

कविः	आकरः
२०० सार्ध मनोरथ	शृङ्गारति १२०
२८३ स्वामिन्भङ्गु	" १२०
रुमः	
१७६ मुहं विकसित (१)	
लक्ष्मणः	
१८० द्विजसंगति	
लक्ष्मीधरः	
२३४ कम्पन्ते कपयः (२)	
१८६ गंभीरनाभी (३) चक्रपाणिविजयं ३-२७	
४०३ नातिनीचेः	" १४-३९
४०३ मा स्म सन्धि [प्रबन्धचिन्तामणिः १४७]	
१२४ लक्ष्मीकौस्तुभ	
लघुचलभयासुदेवः	
२५४ आमाति घूसर	
२६८ यया बहिः	
३३८ सुतलं चरण (४)	
लीलाशुकः	
३४ राधा पुनातु	कृष्णकर्णामृतं २-२५
लोभसर्वज्ञः	
३९२ आच्छिद्योरम	
२६८ उद्भिन्ना कल (५) राजेन्द्रकर्णपूर ७३	
(६) अन्योक्तिमुकालता श्लो. १०७	
४९ केचिद्वर्ध	
" प्रकृत्यैवा	
३९० रविरथपथ	

१ राजशेखरस्य Bhand. ms., कस्यापि (शत)

२ शतानन्दस्य (स)

३ Ms. no. 4353. O. I. Baroda.

४ धीर्हस्य Bhand. rep.

५ का. मा. शुच्छ १

६ का. मा. यु. २

कविः	आकरः	कविः	आकरः
लोहितकः		वर्धकः	
१४५ जीवामीति		१९५ यावन्नो ससि (१)	
यत्सराजः		वर्धमानः	
३९ सत्काव्यपीयूष		६० समर्पितास्तेन (२)	
वरकाचिः		चल्लभदेवः	
९७ अयं वारामेको (१) (भल्लट १०८)		११३ अगुरुरिति	
३३३ न्यल्लच्चञ्चल		३८ अनवहितः	
१६६ बहुनाऽत्र		५८ अन्यस्माद्व्यो	
१२८ वामन फल		४०५ अपतिकृत्य	
धराहमिहिरः		६२ अभ्युपयुक्ता (३)	
३९७ अपदीपा	बृहत्संहिता २—९	९८ अमृतांशोः	
३२३ उरः कृत्वा (२) योगयात्रा fol. २५ a		१०३ अयमवसरः	
३२२ एकतश्च सुर		४०६ अलमप्रिया	
४०२ कामं प्रदीपयति	बृहत्संहिता ७७-३५	४५० अहह गृही	
३९८ कार्पासौषध		१२२ अहिरहि (४)	
३२२ जीवतोऽपि	योगयात्रा fol. २५ a	४०९ आपत्स्वेव (५)	
३९७ न तत्सहस्रं	बृहत्सं २-२२	४३३ ईश्वरमारा	
३२२ न पाहि पाहीति (३) [नेपथ १२-६३]		४३३ ईश्वरसेवा	
३८२ पृथ्व्याः स्थूल		५९ उज्ज्वलगुण	
४०२ युक्तेन चूर्णेन	बृहत्सं. ७७-३६	४५५ उपचरिता	
२९ लीने श्रोत्रैक	[खण्डप्रशस्ति २२]	४१६ उपशोभेव	
३२३ लोकोऽशुभः योगयात्रा १६-१३ (fol २९a)		८६ कथमप्यधिक	
३९९ श्रान्तस्य यानं	बृहत्सं ६८-११६	३६ कथमिह	
१९७ समाः षष्टिः	बृहज्जातक ६—५	६७ कः पश्यति	
३२३ संमूर्छितं	योगयात्रा fol २४ b	३८ काव्यं चार्चयि	
३२२ स्वर्गस्य मार्गा	„ १६-१५ (fol २९a)	३९७ किञ्चित्संध्या	
३२२ हा तात तार्तेति	„ १६-१२ (fol २९a)	६६ किमत्रेनो	
		४२७ किमिह कपाल	
		३६ क्लान्तमपो०	

१ मालवधस्य (शा) विद्यापतेः (स)

२ योगयात्रा Mass. nos. 3396 & 3263 O.I.

३ नेपथकतुः श्रीहर्षस्य (सुभा)

१ बुद्धस्य (सु)

२ जयवर्धनस्य (सु)

३ कल्याणि (सु). ४, ५ कल्याणि (शा)

कविः	आकरः
४०६ क्लेशस्याङ्ग	
६२ चाइअण	
५३ जगदुपकृतिषु	
६९ जलदस्समुद्र (१)	
११७ जातस्य सिन्धु	
४२० जीवति स जीव	
४५४ तन्मन्यते	
५३ तरुमूलान्यनु (२)	
३६ तुष्टिर्न राक्षो	
३७ तेभ्यो नमः	
३८ वक्ताऽनेन	
४४७ दीनोद्धरण	
४०५ दुर्गतिरपि	
५८ दुर्वचन	
६२ धनमर्थिना	
४१३ धनिषु मुषा	
६२ नन्दनरेन्द्र	
॥ न परं धनानि	
४१३ नश्यति जनात्	
४०५ निजवर्ग	
४१६ नित्यानि नश्यतीभिः	
५३ निवसन्नपि	
३६ दृपसमसरासि	
३८ परितुष्यति	
१०९ परिमलसुरभि	
४२० पश्यति यदि	
४२५ पुत्रास्पदं	
३६ पुंसां तदेव	
३९७ प्रासादकूप	
११४ फलभर	
३९७ म्लेच्छा हि [बृहत्संहिता २-१५]	

कविः	आकरः
४०६ यत्पतन	
८८ यदि मत्तोऽसि	
१२२ यद्यपि विलसति	
॥ रतिरस	
३९७ रवो गगन	
३९६ रूपान्वितं	
३७ वक्तार एव	
५० शिशिरयति	
४०१ श्रुतचरित	
७७ श्रुतराजहंस	
३७ श्रुतसंपदः	
९८ समजनि	
३८ सुकविग्रमा	
४०६ सुकृतं धनस्य	
४०० सुरम्या यामिन्यः	
५३ सेव परं (१)	
बल्लालसेनः	
६५ विरम तिमिर	
वसुकः	
३८६ जम्बूनां कुसुमो (२)	
वसुनामः	
१५४ रक्ताशोक	
वसुन्धरः	
११८ आरोहस्यवनि (३)	
७६ एतस्मिन्मलया (४)	
२७६ दृषितःस्पृशति	
३२ रामो नाम (कृष्णकर्णमृतं २-७२)	

- १ कस्यापि (शा)
- २ राजशेखरस्य (स-क)
- ३ योगेश्वरस्य (घ)
- ४ कस्यापि (शा)

कविः	आकरः
वस्तुपालः	
९२ अध्वानं यदि	
३७८ यत्रोन्मुखं	
६९ संप्रति न	
६४ साम्यं निम्नोन्नता	
याकूटः	
१९७ अनालोच्य (१) (अमर ८०)	
वाक्पतिनाथः	
२९ किं किं सिंहः (खण्डप्रशस्ति २८)	
„ चटिचटिति („ „ ३५)	
वाग्मटः	
४०० अर्थेव्वलभ्येषु अष्टाङ्गसंग्रह-सूत्र-५-४३	
३५० क वसन्ति वाग्मटालङ्कार ४-१४६	
४०० नित्यं हिताहार अष्टाङ्गसंग्रह-सूत्र-५-४२;	
अष्टाङ्गहृदय-सू-४-३६	
यात्स्यायनः	
३९६ कामयन्ते कामसूत्र ६-२-५७	
३९७ कृत्याकृत्य	
३९६ नरः कलासु कामसूत्र १-३-२४	
„ नातः परतरं (२) „ २-४-३१	
„ वत्सः प्रस्रवणे (३) „ २-७-२९	
„ शास्त्राणां विषयः „ २-९-३२	
वादीश्वरकाबनः	
३५७ आलिङ्गन्ते वसुधां (४) घर्नजयत्रिजयश्लो २३	
३२५ कोऽप्येव स्तण्डित „ ५९	
३५७ विच्छिन्ना रथ „ २४	
२८ हरेर्लीलावराहस्य „ १	

१ वाग्मटस्य Bhand. rep.; विकटनितम्बायाः (क)

२ नान्यत्पटुतरं इति पाठः ॥

३ उत्तरार्धे पादयोर्विनिमयः ॥

४ काव्यमाला No. 54.

कविः	आकरः
वामनः	
१५१ अस्थाने जन	
१९९ कोषो यत्र (१)	[अमर ३८]
२७६ नान्दीपदानि	
१५१ निकारकणिका	
२५० मित्रे क्वापि (२)	
२९१ यद्गुप्तं	
वामननामः	
२१० मद्रमधुर	
४२ यस्मादियं	
२८० लीलाचामर (३)	
३९४ सारङ्गीसञ्ज्ञाग्या	
४२३ हेलामात्र	
वाल्मीकिः	
२१९ कशाभिरिव	
१८८ तस्याः पद्म	
२१९ मेघकृष्णाजिन	
विकटनितम्बा	
२०९ किं क्षिति	
२७३ बाला तन्वी	
विक्रमादित्यः	
४५५ अर्धिभ्यः कनकस्य	
१६९ लावण्यसिन्धु	
२५२ लिपतीव (काव्यादर्श २-२२६)	
विजयशर्मा	
१८५ घृतघनरुचिरा	

१ अमरः (घ)

२ गोत्रानन्दस्य Bhand. rep., युवसेनस्य (घ), कश्चापि (शा).

३ सङ्गतित्वके, पद्यमिदं मुक्ताकाण्डस्येति क्षेमेन्द्रः

काविः	आकरः
विज्ञानात्मा	
४५३ रम्यं हर्म्यतलं (१) (भर्तृहरि वैराग्य ८०)	
विद्यापतिः	
१२७ जन्मस्थानं	
४१ या केवलं	
१२३ ये सन्तोष (२) (भर्तृहरि. वैराग्य २९)	
विद्येशानः	
३५२ का लक्ष्मीः	
६४ न्याय्यं यत्तमसः	
विभाकरचर्मा	
२६७ कान्तानवाधर	
चिमलसरस्वती	
९८ काचाः काञ्चन	
” लाक्षाभिः कुरु	
विशाल्यः	
१६६ अधरेणोन्नति	
विशारदवेद्यः	
२२७ अपामुदृत्तानां	मुद्राराक्षस ३—८
४०९ अप्राज्ञेन च	” १—१५
४०९ ऐश्वर्यादनपेत	” १—१४
३८७ क्षताङ्गीनां	” ६—१२
१८६ तत्त्रिविष्टप	”
४१९ तीक्ष्णाङ्गुलिजते	” ३—५
२७ प्रत्यमोन्मेष	” ३—२१
४३३ भेतव्यं नृपतेः	” ३—१४
४०९ मुहुर्लक्ष्मिदेवा	” ५—३
३८७ विपर्यस्तं	” ६—११
४१९ स्तुवन्त्यभ्रान्ता	” ३—१६

काविः	आकरः
विश्वेश्वरः	
११ उच्चैर्ब्रह्माण्ड (१)	
३७६ एतद्भीम	
२४ कुम्भोपान्तात्	
३७७ ते चण्डीश	
२४ ते दुरोद्धण्ड	
२४ दानस्रोत	
धीर्यमित्रः	
१४९ तरचारं तावत्	
वैद्यचक्रवर्ती	
१४८ साभिप्रायं (२)	
वैद्यनाथपण्डितः	
१११ कुन्दे कुण्ठय	
२६८ सुधामयोऽपि	
१०३ सौवर्षीः कमला	
वैद्यनाथप्रशस्तिः	
३४३ यथेतत्क्षय	
३४२ सिन्धूरं सीमन्तात् (३)	
वैद्यमानुपण्डितः	
२०६ आताम्राः	
३७७ कनककलश	
११३ कुर्वन्तु नाम	
३४० कृत्वा कीर्तिं	
१३३ राण्डिता	
२२९ चखत्कादंब	
७१ चूते समीप	
५ तथाऽपि सर्वतां	
१५८ तस्याः स्मर	
३०५ तारुण्यातिशय	

१ भर्तृहरेः (११)

१ पूर्वोपे पाठभेदः—छोडोडयं ओत्रदेवत्येति

Bhand rep.

१ भेरीभांकारस्य (११)

२ मयूरमग्न्य Bhand. rep.

३ धीमन्त्रदेवानां (११)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
३४३ तुरगसर		५६ अन्यन्तविमुत्ते	
८५ त्यक्त्वा ताप		५७ अपकारम० (१)	
३४७ दिश गति		४३५ अरावपि	
५ नाहुलीयैः		४३२ अवित्रेकिनी	
४६२ नानाविधैः		४०३ असत्यां च	
१५८ निवसति		६१ असंभोगेन	
४४८ नूनं चन्द्र		४४३ आत्माधीन	
३७६ नो लावण्य		४२१ आर्तदुः	
२७८ पूर्णं मन्मथ		४४८ इतो मृन्युः	
२३२ प्रांशुप्राण्य		४४५ एकः क्षमावर्ता	
४०३ बोद्धा युवा		४३५ एकस्मिन्नप्यति	
१८३ मातङ्गकुंभ		४३७ एतदेवात्र	
४५५ रात्रौ वा यदि		४१४ करोतु नाम (२)	
३९९ लब्धमर्थ		३२३ क्षत्रियस्पोरसि	
६८ वरतव (१)		४४५ क्षमावर्ता	
२१३ वर्षस्यप्रि		९२ गुणानामेव	
५ विदुषैः		४०४ चोद्धर्मा	
२०६ विस्फूर्जत्		४३२ चलेषु स्वामि	
२१९ व्याप्तं भिन्ने		२५ जङ्घालस्फूर्ज	
१०७ शास्त्राशत		४३८ वृष्णास्तानिः	
२२६ शुभाश्रं		४२८ दर्शितानि कलत्राणि	
४६३ शौर्य इलाषा		३२३ न यशैर्दक्षिणा	
८५ सन्ति कृपा (२)		२५३ नाकाशं न दिशो	
५ साहित्यविद्या		३५४ निजामशक्तिं	
१७८ हतं यद्यपि		४३७ पतन्ति सङ्घ	
वैरन्धः (वैरहः)		३२४ परस्परं सायक	
१९ अर्धाङ्गना		२६३ पिनष्टीव	
व्यासः		४३४ पुरुषेर्धन	
४३८ अकृतस्यागामः		५६ पुंसामुन्नत (३)	
४४१ अतो गरीयः		४०४ प्रियं ब्रूयात्	

(१) Bhand. rep.

(२) कस्यचिद् (ख)

(३) कस्यापि (ख)

१ भातुवष्टितस्य (शा)

(२) श्रीश्रीश्री मुद्रावितावल्यां ६८६ कर्तुमगच्छतिः

कविः	आकरः	कविः	आकरः
४२२ प्रेषितायाः		१३४ दह्यमानेऽपि	
४०४ बहूनामपि		१८९ दूरयन्त्या जनं	
४०३ बहूनामल्प		१९० मुसेन चन्द्र (भर्तृहरि-शृंगार १६)	
३२४ भूरेणुदिग्धान्		१८३ शब्दवद्धि	
४३८ मनसस्सततो		१८४ सुदीर्घा राग	
३५४ महता पीडितो		शङ्करगणः	
६१ मृत्युः शरीर (१)		१६९ कमलमनंभसि	
४५५ यत्र यत्र रतिं		शङ्करवर्मा	
४४० वर्तते येन		४८ पातुं श्रीत्ररसायनं विद्मसाल १-७-६ बाल-	
३२४ विमानपर्यङ्क		रामा १-१०	
४४३ वियोगदाव		३३३ पार्श्वोष्फाला	
४०३ विरुद्धैरपि		शारयैकः	
४३५ व्याघ्रतेनापि		३८२ भ्रमति गिरि (१) [सण्डप्रकाशित १८]	
१२९ सततमुल्लखल		शाण्डिल्यः	
४४३ सन्तोषामृत		३२३ भर्तृपिण्डावृण	
४३२ समुद्रमिव		शिलाभट्टारिका	
४४३ सर्वत्र संपदः (२)		१४५ इति त्वं तरुणी	
३२४ सशोणितैः		३०१ यःक्रोमारहरः	
४५५ संसारे पतिता		१६६ श्वासः किं	
६१ साधुना दीन		शिवस्वामी	
१९१ स्वभ्यस्तरूपा		१४३ गतोऽस्तं धर्माशुः (२)	
३२३ हतोऽपि		२७८ दृष्टा सपदि (३)	
व्यासतीर्थः		१६ स पूर्वेति (४)	
४६२ भवच्च यदहं		शूरवर्मा	
शकवृद्धिः		१९ आश्लेषाघर (५)	
१८३ कण्ठस्य विद्रुषे			
१७८ कौटिल्याच्छत्र			
१९० गतिवर्णी			
१८३ दयिताबाहु (३)			

१ बाणभट्टस्य (शा)—कस्यापि (घ)

२ भगवतो बाल्मीकिमुनेः (३)

३ भागस्य (शा), कलशकस्य (घ), कल्याणिक-

श्यामलस्य (घ).

१ चिंतनराजस्य (घ)

२ कस्यचित् (घ)

३ कस्यचित् (घ)

४ तक्षकस्य (घ), सूरवर्धनः (शा)

५ कस्यचित् (घ)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
श्रीपालकविराजः		१३५ परिच्युतः	रत्ना २-१४
२१५ अपि तरु		१३५ परिम्लानं	" २-१२
२२१ विरमन्ना		२२ पादामस्थित	" १-१
२०९ नेयं चूतलता		२४१ प्रत्यय	" १-२०
२१४ पश्यन्ते स्थल		१४८ बाणाः पञ्च	" ३-३
२१२ अधिरित		१९५ भ्रमङ्गे सहसो	" २-२०
२०८ स्तोत्रं चैत्र		३६५ मायहिमगज	नागा १-९
श्रीराजकविराजः		२४८ याताऽस्मि	रत्ना ३-६
२०७ मन्दोऽयं मलय (१)		१०९ यो हटः स्फुट (१)	
श्रीहर्षः		४२६ रामस्यास्पद	नागा १-६
३४२ अनङ्गोऽय	रत्नावली १-२२	१६८ लीलावधूत	रत्ना २-८
३४२ अस्यासि	[नैषधीयचरित १२-१६]	४६१ वल्गुद्रंगो	
२०० आताम्रता	रत्ना ३-१४	३८८ वासोर्ध्व दययैव	नागा १-११
२६० उदयतटा	" १-२४	२४२ विचलित	
२६८ उदयोर्वी (२)	" २-१२	१८१ विधायापूर्व	रत्ना २-८
३६७ उन्नर्जजल	नागानन्द ४-३	३९२ विश्वामित्रश्च	नागा ४-१५
३४२ उड्डण्डकोकनद (३)		३९३ व्यक्तिर्व्यजन	प्रियदर्शिका ३-१०
२०७ उषाद्विद्रुम	रत्ना १-१७	२०१ शीतांशुः	रत्ना ३-११
२२ औत्सुक्येन	" १-२	१५२ सन्तपो	" १-१
२६८ किं पद्मस्य	" ३-१३	२५५ समारूढ	" ३-१५
२४१ कुसुमसुकुमार	" १-१९	२४१ सुभु त्वन्मुस	
१७० कृच्छ्रेणोरु	" २-१०	१३५ स्थितमुरासि	रत्ना २-१३
४४८ क्रीडीकरोति	नागा ४-८	२४१ सख्यस्त्वयैव	" १-९१
४२६ तिष्ठन् भाति	" १-७	२६८ स्मितपुष्पो	नागानन्द ३-१२
१४४ दुर्वीरा	रत्ना २-६	२६६ संस्तः संग्राम	रत्ना १-१६
२७४ दृष्टा दृष्टिमयो	नागा ३-४	श्रीहर्षपण्डितः (खण्डनकारः)	
४१४ द्वीपादन्यस्मात्	रत्ना १-६	३६१ अजस्रभूमी	नैषधचरितं १-५९
३३ ध्यानव्याज	नागा १-१	३३८ अग्राहारः	" १२-५७
३८७ निष्यन्दश्चन्द्रनागं	" २-७	" अन्तस्सन्तोष	" १२-३९
		३८७ अमन्यतासौ	" १-८७
		४०१ अमीभिराकाण्ड	" १६-९३

१ श्रीपालकविराजस्य Bhand-rop

२ आरुह्य शैलशिखरं इति पाठः

३ विधायाः (स)

१ प्रह्लादस्य Bhand-rop-हेतुस्य (वा)

कस्यापि (स)

कविः	आकरः	कविः	आकरः
३७७ अग्रान्तश्रुति	नैषध० २-१०२	३५९ सिन्दूरद्युति	नैषध० १२-३६
३४५ अस्यारिप्रकर	" १२-९८	३६० हरेर्यदक्रामि	" १-७०
३२८ आस्ते दामोदरीया	" १२-९५	श्रुतधरः	
३७५ उन्मीलछील	" १२-१०१	१०५ कामं भवन्तु (१)	
३४५ कजुत्वमौन	" १२-४४	श्रुतधरराजः	
४०१ घृतप्लुते	" १६-१०३	२२७ चेतःकर्षन्ति (२)	
४०९ चतुस्समुद्री	" १०-२८	श्रुतधररामः	
३६० चलाचल	" १-६०	५८ पीडनं बहुधा	
४०१ त्वया विधातः	" १६-९०	" ये वर्धयन्ति	
२४९ दिनावसाने	" २२-९९	सर्वज्ञानारायणभट्टः	
१७ दूरे दारुवना		४५८ उद्देगस्य निवारणाय	
३६० द्विषद्भिरेवास्व	" १-७२	" चक्षुःपश्यतु	
३६१ धूलीभिर्विधं	" १२-९९	सर्वज्ञवासुदेवः	
१८० नासादसीया	" ७-३६	२५२ इदं नमसि	
२४९ पचेलिमं	" २२-१४	३१२ कांश्चिच्छादु	
४०१ पयःस्मिता	" १६-१०७	३११ तल्पे नितेव	
४२१ पूर्वजन्म	" ५-१७	३०८ न विया न च	
३६१ प्रयातुमस्माक	" १-६९	३७९ प्रत्यष्टमि (३)	
३३५ प्रागेतद्वपु	" १२-९३	३७८ मन्ये विशाला (४)	
३३८ भूशक्रस्य	" १२-९१	३१० यस्मिन्नास्ति	
४४१ महावधयो		२८३ व्याघ्रतहार	
३४५ यःशृङं युधि	" १२-९७	२५३ सद्यस्सान्द्र (५)	
२६८ यत्पद्ममादित्सु	" २२-११७	३१० ससंभ्रम	
४०१ यदप्यपीता	" १६-७१	स (१) वैदासः	
" यदादिहेतुः	" १६-७०	३३४ अन्ये हि दुःस्त	
४२१ याचमानजन	" ५-८८	२१९ अर्धेन जलद	
३४५ राज्ञामस्य	" १२-५८	२१४ तापावसन्न	
३८७ विचिन्वती	" १-८६	२२३ न प्रस्ताव	
" विनिद्रपत्रा	" १-७८		
३७७ विललास	" २-७९		
३७५ वृद्धो वार्षिर्त्य	" १२-१०२	१ मधुसूदेनस्य (५)	
३३६ सन्धानानि		१ सुनिष्ठद्वयान् Bhand-rep.	
३७७ सममेणमदैः	" २-९२	३, ४ बिल्हणस्य Bhand-rep.	
		५ कस्यापि (या)	

कविः	आकरः
३५८ भूयस्त्रिभंगि	
३५९ महानपि (विदग्धमुसमण्डनम् ४-६५)	
२०० वधूनां (१)	
२१४ विशुष्यतोया	
२१९ शीतलादिव	
३५१ सारयशील (विदग्धमुसमण्डनं ४५७०)	
सारयर्मा	
९९ केनासीनः (२)	
सारंगदेवः	
४६० त्वदीयं त्वत्कार्यं	
सिंहप्पैयः	
१०२ नदीतीरे शाखिन्	
९९ यामस्ते शुभमस्तु (३)	
सिंहलकविः	
३९ प्रियामुखं	
सिंहलपतिः (कुन्तलपतिः)	
१५९ चित्राय त्वयि	
सीत्काररत्नं	
२७७ समाविष्टं शिष्टैः	
सुबन्धुः	
३८ अविदितमुणा वासवदत्ता श्लो. ११	
३४६ चापस्तेन (४)	
५९ बिध्वस्तपर	" " ९
" विपधरतो	" " ६

- १ शर्वस्य Bhand-rep. २ मङ्गलस्य (स)
 ३ गोविन्दराजस्य (सु)
 ४ वासवदत्तायामेतत्सञ्छायः श्लोकोऽयं दृश्यते—
 जीवाकृष्टिं स चक्रे मृधमवि धनुषः कर्तुरासीद्वताशुः
 लङ्कासिर्माणानामभवदविबले सद्यश्चस्तेन लब्धम् ।
 मुक्ता तेन क्षमेति त्वरितमरिबभूवस्तमाद्वैः प्रविष्टा
 पद्मचं द्वेपिसैन्यैर्गतमवनिधतिर्नाप सङ्गमात्तरं स ॥

कविः	आकरः
१० स जयति हिमकर वासव. श्लो. ४	
५९ हस्त इव भूति	" " ८
सूचीगोभटः	
५९ ऋजुरेप पक्ष	
" एते स्निग्ध	
६२ दृढतरनिबद्ध	
सोमकविः	
१९२ आगच्छन्	
३७८ नक्तं शशाकोपल	
४८ साहित्ये सुकुमार	
सोमनाथप्रशस्तिः	
२१ सन्ध्याताण्डव (१)	
सोमप्रभसूरिः (सोमप्रभाचार्यः)	
४४६ क्रीडाभूः (२) सक्तिमुक्तावली श्लो. २५	
" यदि ग्रावा तोये	" " २६
सोमेश्वरदेवः	
३९४ इन्द्राभ्यर्थनया	
" यथावद्वादनात्	
३९९ वनभुवि	
" वाचं यस्तरस	
हनुमान	
३३६ अत्युच्चाः (३) (सिंहासनद्वात्रिंशिका fol 4 b.)	
३८२ अस्ति (पातु) श्रीस्तन (४) रण्ड- प्रशस्ति १९.	
३० आकृष्टः शिसया	
३३७ आनाल्याधि	रण्डप्र. ७७
३० कस्त्वं ब्रह्मन्	

१ कस्यचिद् (स)

२ काव्यमात्रा गुच्छ ७

३ छित्तपस्य (ग). ४ Mss. nos. 11316 &
186 O-1 Baroda.

कविः	आकरः
३१ किं छत्रं	खण्डप्र. ४०
२९ चन्द्रार्धायित (१)	" ३४
१३ जीयासुशकुला	" ४
१३ न पकैरालेपं खंडप्र. श्लो. १७	
२९ पातु त्रीणि " " १८ महाना. ६. ६३	
२८ पृष्ठभ्राम्यत् " " १६	
२८ विभ्राणोऽभिनवेन्दु खण्डप्र. २४	
३३९ भ्रान्त्वा दिग्वलयं " " ६८	
३४१ मातुः स्वेदमयं (२)	
२८ मुक्तेर्यास्यति " " २५	
हरगणः	
३०६ ऋज्वी दृष्टि	
हरिभट्टः	
४०५ आलस्यात्	
७७ काक त्वं	
हरिहरः	
३०१ आकारैर्न विदन्ति	
१०३ आगच्छतां	
६६ आशाः पूरयति	
२०४ कोपं संवृणु	
३७६ कास्ते शीताशु	
१४ तिनोसि मुंच (वासवदत्ता. श्लो. २)	
१५६ गन्तुं प्राङ्गणतो	

कविः	आकरः
५० गहन्ते कवि	
१६१ चित्रोत्कीर्णादपि	
" तन्वी संकेत	
२७० तल्लोको	
२८२ नैपथ्यादपि	
४१ पदव्यक्ति (भोजप्रबंध. p. ३३.)	
३०३ प्रतिरजनि	
२५८ मन्दं निषेहि (१)	
हलायुधः	
४११ अर्धाङ्गुल	
हेमचन्द्रसूरिः	
४३६ कान्तारं न यथेतरो (सुप्तिमुक्तावली	
४४१ सहोदय	श्लो. ८३)
हेमसूरिः	
४१७ अयं प्रभुरयं	
" कृष्णः क्रीडितवान् (२)	
४१८ निर्दयत्वं	
४१७ प्राणेभ्यो न	
४१८ लक्ष्मीर्निर्लक्षण	
४१७ श्रोत्सपत्नीं	
" सर्वासामेष	
हेविधनेसोरः	
८३ आजिष्णवो नभसि (३)	

- १ ' सोमार्धायितनिविधानदशनः सन्ध्यायितान्त-
सैखः ।' इति पाठः
२ छित्तपस्य (घ)

- १ नालस्य (घ), कस्यचित् (क्वा)
२ अमृतदत्तस्य (छ)
३ किशोरकस्य (घ)

अनिर्दिष्टकर्तृकाणां श्लोकानां निर्दिष्टाकरग्रन्थानुक्रमेणानुक्रमणी.

इन्दुलेखा (१)

१६७ कैसुरे:

” तापकठिन्य

” न त्वरा

” यन्निपीड्य

” हन्त मोहा

जयतुङ्गेदयः

१४२ किं ते न सन्ति

१७३ समं विलासो

१५ सुहमाय

मोधिचर्यायतारः

४४६ परस्य दुःखं (२)-

” परात्मसम

४४४ मृत्पात्रमात्र

४४४ शून्यदेवगृहे

मदालसाकुपलयं

१४९ किं पक्कं

महानाटकम्

३३२ अङ्गे कृत्वोत्तमा

३२७ एताश्शार्दूल

३१८ कपोले

३१९ किञ्चित्कोप (हनुमन्नाटक १४-८७)

३१४ कोऽहं ब्रूहि ५-१२

३१८ सुद्रास्सन्नास (हनुमन्नाटक १२-२)

३१९ निर्दिश (३)

३१० पशोत्क्षेप

२१ भो भो दिक्पतयः (१)

२१५ हे गोदावरी

४-१२

मार्कण्डेयपुराणम्

४२४ यद्देवेभ्यः

१६-६९

वाग्भटम्

३९७ दधिमधु

यासिप्ररामायणम्

४३९ अनावर्जित

प्र. १

१७-२२

४४९ आपद्भक्षण

”

२८-३१

४३९ क्षणमायाति

”

१७-३१

४५१ जननीजनका

४४९ जन्मपल्लव

”

२१-२०

” जरा सुषा

”

२२-३६

४१७ तावच्छ्रुति

”

१३-८

४३९ नासिधारा

”

१७-४८

” पदं करोत्य

”

१७-२९

४४९ परिषकं

”

२२-२३

४३९ भीषयत्यपि

”

१७-१९

” मेरुशृङ्ग

”

२१-५

” यस्य स्त्री

”

२१-३५

” मुन्यते

”

१४-५

४३९ रोगार्तिरंगना

”

१७-४५

४१२ वरं शराव

प्र. २

१३-१७

४४९ विद्राविते

प्र. १

२७-२०

” विषं विषय

”

२९-१३

” श्मशाने

”

२१-६

४१७ श्रीमानजन

”

१२-११

शृंगारकिञ्चरम्

१६२ उद्देश्य

१ एते पंच-आकाशपोले: Bhand-rep.

२ ' मयान्यदुःखं ' इति पाठः

३ कस्यचिद् (४)

१ योगेश्वरस्य (४)

१६२ जीमूत

„ वाष्पस्तस्य

„ मार्गे मे

„ वेणीबन्धन.

सूक्तिरत्नाकरः (१)

२५८ अग्रे धनुः

२१३ कापि कापि

„ ततः प्राविरभूत्

„ तपनं बिभ्रत्

सूक्तिसहस्रम्

२२२ ओभोवस्तनित

२४५ अथ कुतक

२३४ अन्तर्गृहं नयति

२२३ अन्योन्यवारि

१३७ अभ्यर्घ्य

१३१ अस्यास्त्राण

२२३ अहो कतम

४०८ अलि भास्कर

३१० आपूर्यमाण

२३९ आरादसौ

२१३ आसत्यलोका

२३९ आस्कन्दिता

३६७ उत्तंसिकृत

३६२ उपर्यश्रुमतः

१३१ एतत्सर्व

२३९ एषा जिगीषति

१९१ कमलशराधि

१३२ किं भद्रं पाथि

२४३ किं वात्या

१३१ कुर्वाणस्तुतु

३० केन्द्रं गर्जितं

१३० गन्तुर्विद्वस्व

२३३ गिरन्ति ननु

१० जयति हर

२२७ जीमूतेषु

३९ जुगुप्सितमिदं

१५ ज्योतिस्तमो

१६४ तत्रैकं करिणी

२६२ तन्तुभ्रमेण

१३१ दुःस्तानि मे

२३६ धूपितेषु

१३३ निक्षिप्य कापि

३३४ पुरो नुक्तः

१६४ श्रेष्ठो लेख

१० प्रणमत नयने

२४५ प्रणयिनि सति

„ प्रथममनुसर

१६४ ब्रूमः किं

३६२ भर्तृचिन्ताप

३३४ भरालोके

२५३ भवति हरि

३१२ भार्यायै पति

२१३ भ्रामन्त्यः परितः

३५८ मेरोःपोत

२५३ यच्चैर्द्वुधि

२०६ यत्प्रारंभ

४२ यद्दाननेन्द्रोः

३६२ यद्दरीपु

१३२ यद्विबोध

२२७ यशसो वर्षमानस्य

२२२ यो गात्रापर

३५८ राजस्तथाभुज

१४ तर्मापाणि

२४५ तल्लिमभि

२२० वज्रेण त्रिजग
 ४१ वनजलधिमही
 २३६ विरतसुकृत
 १३६ विश्रान्तो दिवसः
 २२७ द्योम्नि विश्रान्त
 १३० शक्नोमि नासितुं
 १६४ भृणु पर
 १९२ श्रुत्वा गर्जितं
 १३३ श्रुत्वा बहिः
 ३६५ शैलस्त्रोऽयं

२२७ शोणेः परिवृतः
 २४३ संश्लेषे कुचयोः
 १६४ संसक्तेषु
 ३६४ सद्यःस्यन्दन
 २३९ सन्तु द्रुमाः
 ५७ सवर्षाशनि (१)
 २२३ स्कन्धं तरोः
 ३८ स्नानं सिन्धु
 ३३३ हन्ति स्थूणा

१ गोमयस्येति Bhand-rep.

अनिर्दिष्टकर्तृकाणामुपलब्धाकराणां श्लोकानामनुक्रमणी ।

श्रे. श्लोकः	आकरः	पृष्ठे. श्लोकः	आकरः
१२९ अचिन्त्याः पन्थानः	अनर्घराघव ७-१८	२८१ वचचित्ताम्बूलवतः	अमर १०७
२६१ अद्यापि स्तनदुर्ग	महानाटक २-३५	३४६ कामन्त्यः क्षत	खंडप्रशस्ति ११२
२४४ अमन्दमणिनूपुर	विज्जसाल २-६	३९१ क्षत्रवह्ममहा	बालरामा १-२७
७४ अम्भोजिनीवन	भर्तृहरि नीति १४	३८० खेले सञ्चरितुं	„ १०-८१
१९७ असद्वृत्तो नायं	अमर १४०	२८४ गतप्राया रात्रिः	प्रबंधचिन्तामणिः p. १०५
३९५ असाध्यायास्तुलं	रतिरहस्य १-६	१२ गौरीविभज्य	अनर्घ ७-११८
१३५ अस्त्रं विमुच्य (१)	मिश्राटनकाव्य १२-५	२७२ चक्षुःप्रित्या	अमर १००
४५२ आयुनीरतरङ्ग	सिंहासनदात्रिं fol. 13a	३४० चिन्तागम्भीर	खंडप्र ६६
४१८ आलस्यं स्थिरता	„ „ 11a	८ चूडोचंसित	भर्तृहरि. वैराग्य. श्लो १
४२५ इन्द्रोः कला	अनर्घ ७-१४४	६० जाह्नवं ह्रीमाति (१)	„ नीति ४३
३५८ उधेः कुंभः	नलचंपूः ६-६०	३९५ जातिस्वभाव	रतिरहस्य १-८
२४७ एतस्याः करिकुम्भ	„ ५-५९	१८७ तज्जितम्बस्य	विक्रमाङ्क ८-२१
१३१ कान्ते कथञ्चित् (२)	अमर १५८	१६० तन्वद्गवास्त्व	(२) तिलकमञ्जरी p. ३२०
२९९ कान्ते तल्प	„ १०१	३४२ तादृग्दीर्घ (३)	नैपथ १२-११
४३० कालिन्या दलिते	सिंहासनदात्रिं fol. 5 a.	४५० तावदेव कृति	भर्तृहरि. शृंगा ७०
३६८ किं ब्रूमो जलधेः	„ „ 7 a.	९३ तृणबाणस्तृण	(४) आर्यासप्तशती श्लो १९२
६६ किं हारिः किमु	(३) रात्रेन्द्रकर्णपूर. श्लो. ७४	६० ते तावत् कृतिनः (५)	भर्तृहरि. नीति. ६४
१९५ किञ्चिद्वाप्य	शृंगारतिलक. परि २. p. 136.	१७१ हगः शृयतरां	रत्नावली २-१५
२२१ किञ्चिन्मुद्रित	अमर ११८	२०३ हर्षिं रुपा	„ २-१६
२५४ किमु कुवलय	नलचंपूः ५-५०	२०४ हृष्टे लोचन	अमर १६०
३५० कीदृशो भवति	विदग्धमुखमंडन १-३६	३४४ देव त्वाद्विजय	सिंहासनदात्रिं fol. 4 b
३१ कूर्मो मूलवत्	महानाटक ५-२५	३ Bhand. rep	
२९४ कोपो यत्र	अमर. ३८	२ का. मा. edn no. 83.	
५६ वचचित्कन्या (४)	भर्तृहरि. नीति ७३	३ भोदग्न्य. Bhand. rep.	
१ उद्देशवद्म. Bhand rep.		४ अर्धबोधिनिमयः	
२ Bhand. rep.		५ 'एते मनुष्याः' शब्दात्मा, Bhand. rep. मन्दैरेः	
३ का. मा. गु. १			
४ Bhand. rep. मन्दैरेः			

पृष्ठे. श्लोकः	आकरः	पृष्ठे. श्लोकः	आकरः
३४० देव त्वं मलय	संदर्भ १२८	३५४ यावत्तस्य (१)	भर्तृहरि. वैराग्य ७५
३४७ द्वारं सङ्ग्रहि.	" ९५	१४२ यास्यामीति	अमर ७९
३५५ घन्या केयं	मुद्राराक्षस १—१	३४७ राजन् राजसुता	संदर्भ ९६
५४ न च भवति	सिंहासनद्वात्रिं fol. 7 a	२९२ रामाणां रमणीय.	अमर १२३
१६६ निःशेषच्युत	अमर १०५	४१८ लक्ष्मीः सर्पति (२)	* सुक्तिमुक्तावली श्लो. ७६
१२२ निष्कन्दा	संदर्भ. श्लो. २०	१७२ लावण्यामृत	नलचंपू ७-४३
१७९ नूनमाज्ञाकर (१)	भर्तृहरि. शृंगा ११	९ वन्दे तदेकं	सुरयोत्सव १-१४
४ न्यञ्जवलयं	महानाटक ९—८	१४ वपुर्दलन	संदर्भ. श्लो. ३०
१५१ पादाङ्गुष्ठेन (२)	अमर १३६	४८ वासः शुभं (३) चोरपंचाशिका fol. २ a	
१८ पायाद्:	वृच्छकटि १-२	२५४ विकलयति	नलचंपू: ५-६६
२७६ प्रयच्छाहारं	अमर ११७	२४ विघ्नेशो यः (४)	महाना १-२
३८० प्रयागः सर्व (३)	अनर्थ ७-१२७	३२९ वीर क्षीरसमुद्र	संदर्भ. ९०;
१३२ प्रस्थानं वलयैः (४)	अमर ३५		महाना ६-६१
२८३ प्रियकृत	" ११५	३२० वीरोऽसौ किमु	महाना ७-५५
१३९ बाले प्रियेण (५)	भिक्षाटन २१-४	४२१ शूराः सन्ति (५) क्षेमेन्द्रस्य-शशिवंशे	
४९ बिन्दुद्वन्द्व	कर्णसुन्दरी म. प्र. ४	२०० सुभ्रुवं कुपिते	चोरपंचाशिका, fol. 6 a
१३५ मदनद्रुहण	महाना २-४१	३०५ र्छामुद्रां मकर	भर्तृहरि. शृंगा. श्लो. ७९
२४७ मन्दायेत	नलचंपू ५-६४	३४७ स्नाताः प्रावृषि	संदर्भ. ११३
३१३ मातस्तान्तःपुत्र	महाना ३-२८	३१३ स्निग्धस्यामलं	महाना ५-७
३३२ माल्यं मूर्धनि	नलचंपू ६-७०	१४० स्फुरति यद्विदुः	शृंगारति. परि. २
२७० मुग्धे धामुष्क	भर्तृहरि-शृंगा १३		p. १४३
३१९ मूले पय	हनुमन्नाटक ८-५४	४०८ स्वेच्छया कुरुते	बाणमामा १-२५
९५ ययवि बन्धः	आर्यासप्तशती श्लोक ४८२		
२०९ यञ्चूताङ्कुर	विक्रमाङ्कदेव ७-७६		
३४४ यस्याशाविजये (६)	संदर्भ १२२		

- १ बाणभारव Bhand. rep. २ Bhand rep.
३ & ४ Bhand. rep.
५ 'अग्न्या इत्ये' इति पाठः, Bhand. rep
उत्प्रेक्षावध.
६ 'देव स्वदेव' इति पाठः

- १ Bhand. rep.
२ Bhand. rep. भोमप्रभाषावत्य.
३ Ms no. 13701 O. I.
४ Bhand. rep महानाटक.
५ Quoted in वसिष्ठभाष्य.

शुद्धिपत्रम् ।

पु.	प.	अशुद्धम्	शुद्धम्	पु.	प.	अशुद्धम्	शुद्धम्
६	४	सर्व	सार्ध ?	१८८	१८	तस्यास्सु	तस्यां सु
६	१३	नायिका	नायका	१९०	४	सुमनो	स मनो
॥	१६	ततः	तमः	२०१	१२	जाताद्राक्	जाताऽऽर्द्रा
॥	२१	कलहः	कलहे	२०८	४	निर्वाण	निर्वाणा
७	३	करिगिरि	करिहयगिरि	२४६	१९	बाल	बाल्य
॥	५	मगयादि	मगनादि	३०१	१	विन	विनः
१३	१५	किमिह	किमधि	३१०	१	द्विता	द्विताः
१७	१९	द्रढतयु	द्रढयतु	३१२	५	वाद्या	वाद्या
२४	२५	वाक्कुष्ठ	वृद्राक्कुष्ठ	३१२	१९	दूषय ने	दूषयति
२८	५	(?)		३१२	२१	वृषिता	वृषितो
४१	१५	पण्डित्वं	पण्डितत्वं	३३१	९	कवीन्द्राः	कपीन्द्राः
४७	२५	यदि देव	यतिदेव	३४३	६	बहलको	बहलतो
४७	१४	प्रभुदेवी	प्रभुदेवी	॥	७	मभूद्भुरा	मभूद्भयभरा
६२	१३	चाइ	दाइ	३४६	११	भस्या	[पुष्पा]
६८	९	मृगपद्	मृगमद्	३४६	१२	भूय	[भृङ्गा]
॥	१७	कुर्वन्त्य	कुर्वन्त्य	३४६	१३	जम्बुलम्बी	लम्बिजम्बू
९२	७	वस्तुपाल	वस्तुपाल	३६७	१२	दत्ते	धत्ते
११६	६	भूयास	भूयांस	३७६	२	दृष्ट्या	वृष्ट्या
११८	१०	विधुरता	विधुरतां	३८२	२०	शृष्टात्	शृष्ट्या
१२०		ते खल	मे खल	३८४	१३	हिता	हिताः
१२३	२०	त्वज्जं	त्वज्जं	३८९	५	पुष्प	पुष्ट
१२४	२७	दुर्वर्ण	दुर्वर्ण	३९४	१३	भविति	भवति
१२५	१९	सोदा	सोदा	३९५	९	मवाप्य	माप्य
१२८	२६	रविस्ते	रविस्ते	४२९	११	भ्रातन	भ्रातर्न
१३८	२	गलान्	ङ्गुलीन्	॥	१२	गुि	गुणि
१४०	२१	मालम्	जालम्	४४७	१६	नित्येषु	नित्येषु
१५३	१९	तकिं	तत्किं	४५३	१४	मषा	मेषा
१५४	१६	साङ्ग	साङ्ग	४६३	१७	तिम्मन्त्रि	तिम्ममन्त्रि
१७०	२०	द्रष्टं	द्रष्टुं	१७		नमस्कार	आशुर्विदि
१७६	१७	पद्भ्या	पद्भ्यां	१९			
१७९	२२	तृणी	तृणी	२१			
१८५	१८	वपु	वयः	२३			

Gaekwad's Oriental Series

CATALOGUE OF BOOKS

1938

ORIENTAL INSTITUTE, BARODA

SELECT OPINIONS

Sylvain Levi: The Gaekwad's Series is standing at the head of the many collections now published in India.

Asiatic Review, London: It is one of the best series issued in the East as regards the get up of the individual volumes as well as the able editorship of the series and separate works.

Presidential Address, Patna Session of the Oriental Conference: Work of the same class is being done in Mysore, Travancore, Kashmir, Benares, and elsewhere, but the organisation at Baroda appears to lead.

Indian Art and Letters, London: The scientific publications known as the "Oriental Series" of the Maharaja Gaekwar are known to and highly valued by scholars in all parts of the world.

Journal of the Royal Asiatic Society, London: Thanks to enlightened patronage and vigorous management the "Gaekwad's Oriental Series" is going from strength to strength.

Sir Jadunath Sarkar, Kt.: The valuable Indian histories included in the "Gaekwad's Oriental Series" will stand as an enduring monument to the enlightened liberality of the Ruler of Baroda and the wisdom of his advisers.

The Times Literary Supplement, London: These studies are a valuable addition to Western learning and reflect great credit on the editor and His Highness.

GAEKWAD'S ORIENTAL SERIES

Critical editions of unprinted and original works of Oriental Literature, edited by competent scholars, and published at the Oriental Institute, Baroda

I. BOOKS PUBLISHED.

	Rs. A.
1. Kāvya-mīmāṃsā : a work on poetics, by Rājasekhara (880-920 A.D.) edited by C D Dalal and R Anantakrishna Sastry, 1916. Reissued, 1924 Third edition revised and enlarged by Pandit K. S Ramaswami Sastri of the Oriental Institute, Baroda, 1934	2-0

This book has been set as a text-book by several Universities including Benares, Bombay, and Patna.

2. Naranārāyaṇānanda : a poem on the Paurāṇic story of Arjuna and Kṛṣṇa's rambles on Mount Gīrṇar, by Vastupāla, Minister of King Virādhavala of Dholka, composed between Samvat 1277 and 1287, i.e., A.D. 1221 and 1231 edited by C D Dalal and R Anantakrishna Sastry, 1916 ..	<i>Out of print.</i>
3. Tarkasaṅgraha : a work on Philosophy (refutation of Vaiśeṣika theory of atomic creation) by Ānandajñāna or Ānandagiri, the famous commentator on Sankarācārya's Bhasyas, who flourished in the latter half of the 13th century edited by T M Tripathi, 1917. <i>Out of print.</i>	
4. Pārthaparākrama : a drama describing Arjuna's recovery of the cows of King Virāṭa, by Prahlādanadeva, the founder of Pālanpur and the younger brother of the Paramāra king of Chandrīvati (a state in Marwar), and a feudatory of the kings of Guzerat, who was a Yuvarāja in Samvat 1220 or A.D. 1164 edited by C. D Dalal, 1917	<i>Out of print</i>
5. Ṣaṭ-saṁhita : m (Mahākāvya) of Mayūragiri, the originator Mayūragiri, by .. or A.D. 1596. edited by Pandit Ēmbar Kṛṣṇnamacharya with Introduction by C. D Dalal, 1917	<i>Out of print.</i>
6. Liṅgānuśāsana : on Grammar, by Vāmana, who lived between the last quarter of the 8th century and the first quarter of the 9th century edited by C D Dalal, 1918	0-8
7. Vasantavilāsa : an historical poem (Mahākāvya) describing the life of Vastupāla and the history of	

- Guzerat, by Balachandrasūri (from Modheraka or Modhera in Kadi Prant, Baroda State), contemporary of Vastupāla, composed after his death for his son in Samvat 1236 (A.D. 1240): edited by C. D. Dalal, 1917 1-8
- 8 **Rūpakasaṅgam**: six dramas by Vatsarāja, minister of Paramardideva of Kalinjara, who lived between the 2nd half of the 12th and the 1st quarter of 13th century: edited by C. D. Dalal, 1918 .. *Out of print.*
- 9 **Mohaparājaya**: an allegorical drama describing the overcoming of King Moha (Temptation), or the conversion of Kumārapāla, the Chalukya King of Guzerat, to Jainism, by Yaśahpāla, an officer of King Ajayadeva, son of Kumārapāla, who reigned from A.D. 1229 to 1232: edited by Mumtaz Chaturvijayaḥ with Introduction and Appendices by C. D. Dalal, 1918 .. 2-0
10. **Hammīramadamardana**: a drama glorifying the two brothers, Vastupāla and Tejapāla, and their King Viradhavala of Dholka, by Javahirsūri, pupil of Virasūri, and an Ācārya of the temple of Munisuvrata at Broach, composed between Samvat 1276 and 1286 or A.D. 1220 and 1239: edited by C. D. Dalal, 1920 .. 2-0
- 11 **Udayasundarikathā**: a romance (Campū, in prose and poetry) by Sodhdhala, a contemporary of and patronised by the three brothers, Chchittarāja, Nāgārjuna, and Mummunirāja, successive rulers of Konkan, composed between A.D. 1026 and 1050: edited by C. D. Dalal and Pandit Embar Krishnamacharya, 1920 .. 2-4
- 12 **Mahāvīdyāvidambana**: a work on Nyāya Philosophy, by Bhaṭṭa Vādiṇḍra who lived about A.D. 1210 to 1274: edited by M. R. Telang, 1920 .. 2-8
13. **Prācīnagurjarakāvyaśaṅgraha**: a collection of old Guzerati poems dating from 12th to 15th centuries A.D.: edited by C. D. Dalal, 1920 .. 2-4
- 14 **...** .. n .. 7-8
- 15 **Ganakārikā**: a work on Philosophy (Paśupata School), by Bhāsarvajña who lived in the 2nd half of the 10th century: edited by C. D. Dalal, 1921 .. 1-4
- 16 **Saṅgītamakaranda**: a work on Music, by Nārada, edited by M. R. Telang, 1920 .. 2-0
- 17 **Kavindrācārya List**: list of Sanskrit works in the collection of Kavindrācārya, a Benares Pandit (1656 A.D.) edited by R. Anantakrishna Shastry, with a foreword by Dr. Ganganatha Jha, 1921 .. 0-12
- 18 **Vārāhagṛhyasūtra**: Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda: edited by Dr. R. Shamasastry, 1920 .. 0-10
- 19 **Lekhapaddhati**: a collection of models of state and private documents, dating from 8th to 15th centuries A.D.

- edited by C. D. Dalal and G. K. Shrigondekar, 1925 2-0
20. *Bhavisayattakahā* or *Pañcamīkahā*: a romance in Apabhramśa language, by Dhanapīla (circa 12th century): edited by C. D. Dalal and Dr P. D. Gune, 1923 .. 6-0
21. *A Descriptive Catalogue of the Palm-leaf and Important Paper MSS. in the Bhandars at Jessalmere*, compiled by C. D. Dalal and edited by Pandit L. B. Gandhi, 1923 3-4
22. *Paraśurāmakalpasūtra*: a work on Tantra, with commentary by Rāmcvara, edited by A. Mahadeva Sastry, B.A., 1923 *Out of print.*
23. *Nityotsava*: a supplement to the *Paraśurāmakalpasūtra* by Umānandanātha: edited by A. Mahadeva Sastry, B.A., 1923. Second revised edition by Suamī Tīrvikrama Tīrtha, 1930 5-0
24. *Tantrarāhasya*: a work on the Pribhīkara School of Pūrvamīmāṃsā, by Rāmānujācārya: edited by Dr R. Shamasastry, 1923 *Out of print.*
- 25, 32. *Samarāṅgaṇa* a work on architecture, town-planning, and engineering, by King Bhoja of Dhara (11th century): edited by Mahamahopadhyaya T. Ganapati Shastri, Ph.D. Illustrated. 2 vols, 1921-1925 .. 10-0
- 26, 41. *Sādhana-mālā*: a Buddhist Tāntric text of rituals, dated 1103 A.D., consisting of 312 small works, composed by distinguished writers: edited by Benoytosh Bhattacharyya, M.A., Ph.D. Illustrated. 2 vols, 1925-1928 14-0
27. *A Descriptive Catalogue of MSS. in the Central Library, Baroda*: compiled by G. K. Shrigondekar, M.A., and K. S. Ramaswami Shastri, with a Preface by B. Bhattacharyya, Ph.D., in 12 vols, vol. I (*Veda, Vedāṅgāṇa, and Upaniṣads*), 1925 6-0
28. *Mūnasollāsa* or *Abhilaṣitārthacintāmaṇi*: an encyclopedic work treating of one hundred different topics connected with the Royal household and the Royal court, by Somēśvaradeva, a Chālukya king of the 12th century: edited by G. K. Shrigondekar, M.A., 3 vols, vol. I, 1925 2-12
29. *Nalavilāsa*: a drama by Rāmachandraśūri, pupil of Hemachandraśūri, describing the Paurāṇika story of Nala and Damayanti: edited by G. K. Shrigondekar, M.A., and L. B. Gandhi, 1926 2-4
- 30, 31. *Tattvasaṅgraha*: a Buddhist philosophical work of the 8th century, by Santarakṣita, a Professor at Nālandā with Pañjikā (commentary) by his disciple Kamalasīla, also a Professor at Nālandā: edited by Pandit Embar Kṛṣṇamācharya with a Foreword by B. Bhattacharyya, M.A., Ph.D., 2 vols, 1926 .. 24-0

Rs. A.

- 33, 34. *Mirat-i-Ahmadi*: by Ali Mahammad Khan, the last Moghul Dewan of Gujarat: edited in the original 10-8
- 35
- B. C. Lele, 1926 5-0
- 36, 68. *Nāṭyaśāstra*: of Bharata with the commentary of Abhinavagupta of Kashmir: edited by M. Ramakrishna Kavi, M.A., 4 vols, vol I, illustrated, 1926 (out of print), vol II, 1934 5-0
37. *Apabhraṃśakāvyatrayī*: consisting of three works, the Carcari, Upadeśarasāyana, and Kālasvarūpakulaka, by Jinadatta Sūri (12th century) with commentaries: edited with an elaborate introduction in Sanskrit by L. B. Gandhi, 1927 4-0
38. *Nyāyapraveśa*, Part I (Sanskrit Text). on Buddhist Logic of Dignāga, with commentaries of Haribhadra Sūri and Pāśvadeva. edited by Principal A. B. Dhruva, M.A., LL.B., Pro-Vice-Chancellor, Hindu University, Benares, 1930 4-0
39. *Nyāyapraveśa*, Part II (Tibetan Text) edited with introduction, notes, appendices, etc., by Pandit Vidhusēkhara Bhattacharyya, Principal, Vidyabhavana, Visvabharati, 1927 1-8
40. *Advayavajrasaṅgraha*: consisting of twenty short works on Buddhist philosophy by Advayavajra, a Buddhist savant belonging to the 11th century A.D., edited by Mahāmahopādhyāya Dr Haraprasad Sastri, M.A., C.I.E., Hon. D.Litt., 1927 2-0
- 42, 60. *Kalpadrakośa*: standard work on Sanskrit Lexicography, by Keśava: edited with an elaborate introduction by the late Pandit Ramavatara Sharma, Sahityacharya, M.A., of Patna and index by Pandit Shrikant Sharma, 2 vols, vol I (text), vol II (index), 1928-1932 14-0
43. M. Ali Muhammad from the original (retired), and Prof. Corrected reissue, 6-8
44. *Two Vajrayāna Works*: comprising *Prajñopāyavinīcayasiddhi* of Anangavajra and *Jñānasiddhi* of Indrabhūti—two important works belonging to the little known Tantra school of Buddhism (8th century A.D.): edited by B. Bhattacharyya, Ph.D., 1929 3-0
45. *Bhāvaprakāśana* of Śāradātanaya, a comprehensive work on Dramaturgy and Rasa, belonging to A.D. 1175-1250, edited by His Holiness Yadugiri Yati Raja Swami, Melkot, and K. S. Ramaswami Sastri, Oriental Institute, Baroda 1929 7-0

46. **Rāmacarita** : of Abhinanda, Court poet of Hāravarsa probably the same as Devapāla of the Pāla Dynasty of Bengal (cir. 9th century A.D.) : edited by K. S. Ramaswami Sastri, 1929 7-8
47. **Nañjarājayaśobhūṣana** ; by Nrsimhakavi *alias* Abhinava Kalidāsa, a work on Sanskrit Poetics and relates to the glorification of Nañjarāja, son of Virabhūpa of Mysore edited by Pandit E Krishnamacharya, 1930 5-0
48. **Nāṭyadarpana** : on dramaturgy, by Rāmacandra Sūri with his own commentary : edited by Pandit L B Gandhi and G K Shringondekar, MA 2 vols., vol I, 1929 4-8
49. **Pre-Diānāga Buddhist Texts on Logic from Chinese Sources** : containing the English translation of *Satśāstra* of Āryadeva, Tibetan text and English translation of *Viśraha-vyāvartanī* of Nagārjuna and the re-translation into Sanskrit from Chinese of *Upāyāhdaya* and *Tarkasāstra* edited by Prof. Giuseppe Tucci, 1930 9-0
50. **Mirat-i-Ahmadī Supplement** : Persian text giving an account of Guzerat, by Ali Muhammad Khan edited by Syed Nawab Ali, MA., Principal, Bahaud-din College, Junagadh, 1930 6-0
- 51, 77. **Trīṣaṣṭīśālākāpurusa-caritra** : of Hemacandra, translated into English with copious notes by Dr. Helen M. Johnson of Osceola, Missouri, U S A 4 vols, vol. I (*Ādiśvaracaritra*), illustrated, 1931, vol II, 1937 26-0
52. **Dandaviveka** : a comprehensive Penal Code of the ancient Hindus by Vardhamāna of the 15th century A D edited by Mahamahopadhyaya Kamala Krana Smṛtitīrtha, 1931 8-8
53. **Tathāgataguhyaka or Guhyasamāja** : the earliest and the most authoritative work of the Tantra School of the Buddhists (3rd century A D) edited by B Bhattacharyya, Ph.D., 1931 4-4
54. **Jayākhyasamhitā** : an authoritative Pāñcaratra work of the 5th century A.D., highly respected by the South Indian Vaiṣnavas edited by Pandit E Krishnamacharyya of Vadatal, with one illustration in nine colours and a Foreword by B Bhattacharyya, Ph D, 1931 12-0
55. **Kāvya-lāṅkārasārasaṅgraha** : of Udbhata with the commentary, probably the same as Udbhata-viveka of Rājānaka Tīlaka (11th century A.D.) edited by K S Ramaswami Sastri, 1931 2-0
56. **Pārānanda Sūtra** : an ancient Tāntṛic work of the of many practices edited by Swami and by H Bhattacharyya, MA D, 1931 3-0

- 57, 69. **Ahsan-ut-Tawarikh: history of the Safawī Period of Persian History, 15th and 16th centuries**, by Hasan-i-Rumlu · edited by C N. Seddon, ICS (*retired*), Reader in Persian and Marathi, University of Oxford. 2 vols (Persian text and translation in English), 1932-34 19-8
58. **Padmānanda Mahāṅkāvyā: giving the life history of Rsabbadeva, the first Tirthankara of the Jainas**, by Amarachandra Kavi of the 13th century edited by H R Kapadia, M A, 1932 14-0
59. **Śabdaratnasamanvaya: an interesting lexicon of the Nānīrtha class in Sanskrit compiled by the Maratha King Sahajī of Tanjore.** edited by Pandit Vitthala Sistrī, Sanskrit Pathaśālā, Baroda, with a Foreword by B Bhattacharyya, Ph.D, 1932 11-0
61. **Saktisaṅgama Tantra: a voluminous compendium of the Hindu Tantra comprising four books on Kālī, Tārā, Sundarī and Chhinnamastā** edited by B Bhattacharyya, M A, Ph D, 4 vols., vol I, Kālikhanda, 1932 2-8
62. **Prajñāpāramitās. commentaries on the Prajñāpāramitā, a Buddhist philosophical work** edited by Giuseppe Tucci, Member, Italian Academy, 2 vols, vol 1, 1932 12-0
63. **Tarikh-i-Mubarakshahi: an authentic and contemporary**
.. . . .
Kt, 1932 7-8
64. **Siddhāntabindu: on Vedānta philosophy**, by Madhusūdana Sarasvatī with commentary of Purusottama · edited by P C. Divanji, M A., LL M, 1933 11-0
65. **Iśasiddhi: on Vedānta philosophy**, by Vimuktātma, disciple of Advaita, with the author's own commentary edited by M Hirianna, M A, Retired Professor of Sanskrit, Maharaja's College, Mysore, 1933 14-0
- 66, 70, 73. **Shabara-Bhāṣya. on the Mīmāṃsā Sūtras of Jaimini** Translated into English by Mahāmahopādhyāya Dr. Ganganath Jha, M A, D Litt, etc, Vice-Chancellor, University of Allahabad, in 3 vols, 1933-1936 48-0
67. **Sanskrit Texts from Bali: comprising a large number of Hindu and Buddhist ritualistic, religious and other texts recovered from the islands of Java and Bali with comparisons.** edited by Professor Sylvain Levi, 1933 3-8
71. **Nārāyaṇa Śataka: a devotional poem of high literary merit** by Vidyākara with the commentary of Pīṭhambara edited by Pandit Shrikant Sharma, 1935 2-0

7. **An Alphabetical List of MSS. in the Oriental Institute, Baroda** : compiled from the existing card catalogue by the Library Staff
8. **Nīṭikalpataru** : the famous Nīṭi work of Kṣemendra : edited by Sardar K M Panikkar, M A , of Patiala.
9. **Chhakkammuvaeso** : an Apabhramsa work of the Jains containing didactic religious teachings : edited by L B. Gandhi, Jain Pandit
10. **Saṁhrāt Siddhānta** : the well-known work on Astronomy of Jagannatha Pandit : critically edited with numerous diagrams by Pandit Kedar Nath, Rajjyotisi, Jaipur
11. **Vimalaprabhā** : the famous commentary on the Kālacakra Tantra and the most important work of the Kālacakra School of the Buddhists : edited with comparisons of the Tibetan and Chinese versions by Giuseppe Tucci of the Italian Academy.
12. **Niṣpannayogāmbara Tantra** : describing a large number of maṇḍalas or magic circles and numerous deities : edited by B Bhattacharyya
13. **Basatin-i-Salatin** : a contemporary account of the Sultans of Bijapur . translated into English by M. A Kazi of the Baroda College and B. Bhattacharyya.
14. **Madana Mahārṇava** : a Smṛti work principally dealing with the doctrine of Karmavipāka composed during the reign of Māndhātā son of Madanapāla : edited by Embar Krishnamacharya.
15. **Triṣaṣṭīśālākṣipuruṣacaritra** : of Hemacandra : translated into English by Dr. Helen Johnson, 4 vols , vols III-IV.
16. **Vivāda Cintāmaṇi** . of Vāchaspatī Mīśra : an authoritative Smṛti work on the Hindu Law of Inheritance . translated into English by Mahamahopadhyaya Dr Ganganatha Jha.
17. **Bṛhaspatitattva** : a Śaiva treatise belonging to an early stratum of the Āgamic literature written in old Javanese with Sanskrit śloka interspread in the text . edited by Dr A Zeisens of Leiden
18. **Aṇu Bhāṣya** : a standard work of the Śuddhādvaita School translated into English by Prof G H Bhatt, M A of the Baroda College
19. **Aparūjitapṛcchā** : a voluminous work on architecture and fine-arts . edited by Mr P A. Mankad, L C E
20. **Hetubindu** : the famous work of Dharmakīrti on Buddhist logic . edited from a single MS discovered at Pattan, by Pandit Sukhalaji of the Benares Hindu University

21. A Descriptive Catalogue of MSS. in the Jain Bhandars at Pattan : edited from the notes of the late Mr C D Dalal, M A by L B Gandhi, 2 vols, vol II

For further particulars please communicate with—

THE DIRECTOR,
Oriental Institute, Baroda.

SELLING AGENTS OF THE GAEKWAD'S ORIENTAL SERIES

England

Messrs. Luzac & Co., 46, Great Russell Street, London, W.C. 1.

Messrs. Arthur Probsthain, 41, Great Russell Street, London, W.C. 1.

Messrs. Deighton Bell & Co., 13 & 30, Trinity Street, Cambridge.

Germany

Messrs. Otto Harrassowitz, Buchhandlung und Antiquariat, Querstrasse 14, Leipzig, C. 1.

Austria

Messrs. Gerold & Co., Stefansplatz 8, Vienne.

Calcutta

Messrs. The Book Co., Ltd., 43, College Square

Messrs. Thacker Spink & Co., 3, Esplanade East.

Benares City

Messrs. Braj Bhushan Das & Co., 40 5, Thathari Bazar.

Lahore

Messrs. Mehrchand Lachmandass, Sanskrit Book Depot, Dal Mitha Street.

Messrs. Motilal Banarsidass, Punjab Sanskrit Book Depot, Dal Mitha Street.

Bombay

Messrs. Taraporevala & Sons, Kitab Mahal, Hornby Road

Messrs. Gopal Narayan & Co., Kalladevi Road.

Messrs. S. M. Tripathi & Co., Kalladevi Road.

Poona

Oriental Book Supply Agency, 15, Shukrawar Peth.

